Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-2

MAHMUT ESAT BOZKURT

Toplu Eserler

II

Yayına Hazırlayan

Doç. Dr. Şaduman Halıcı

KAYNAK YAYINLARI

Mahmut Esat Bozkurt'un Eserleri-2

MAHMUT ESAT BOZKURT

Toplu Eserler

II

Kaynak Yayınları No: 764
ISBN: 978-975-343-862-9 (Tk. No)
978-975-343-913-8 (2. Cilt)

1. Basım: Ekim 2014

Genel Yayın Yönetmeni
Sadık Usta

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Şaduman Halıcı

Editör
Kurtuluş Güran

Çevriyazı
Doç. Dr. Şaduman Halıcı, Musa Sarıkaya

Redaktör
Gökçe Şenoğlu

Sayfa Tasarım
Güler Kızılelma

Kapak Tasarım
Çağlar Yalçın

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul
Sertifika No: 12156

KAYNAK YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Galatasaray Meşrutiyet Caddesi Kardeşler Han No: 6/3
Beyoğlu 34430 İstanbul
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

MAHMUT ESAT BOZKURT
Toplu Eserler
II

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Şaduman Halıcı

Çevriyazı
Doç. Dr. Şaduman Halıcı, Musa Sarıkaya

Sadeleştirme
Kurtuluş Güran

İÇİNDEKİLER

III. BÖLÜM
İKTİSAT VEKİLLİĞİ DÖNEMİ
(1922-1923)

İKTİSAT VEKÂLETİ'NİN İZLEYECEĞİ POLİTİKALAR

"ZAFER İKTİSADİYATI" PROJESİ VE
ÜRETİMİ ARTIRMAYA YÖNELİK OLARAK İZLENEN POLİTİKALAR

DEMİRYOLU PROJESİ

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ

İKTİSAT VEKİLLİĞİ DÖNEMİNDE VERİLEN SORU ÖNERGELERİNE YANITLAR VE VEKİLLİKTEN İSTİFA

IV. BÖLÜM
ADLİYE VEKİLLİĞİ DÖNEMİ
(1924-1930)

ADLİYE VEKÂLETİ'NİN
İZLEYECEĞİ POLİTİKA

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'Nİ
LAİK HUKUK SİSTEMİNE TAŞIYAN KANUNLAR

ADLİYE PERSONELİNE YÖNELİK TAMİM VE KONUŞMALAR

ÇAĞDAŞ HUKUKÇULARIN YETİŞTİRİLMESİ

ANKARA ADLİYE HUKUK MEKTEBİ

ÇEŞİTLİ KONULARDA TBMM'DE KONUŞMALAR

AVUKAT KİMLİĞİ

III. BÖLÜM

İKTİSAT VEKİLLİĞİ DÖNEMİ

(1922-1923)

İKTİSAT VEKÂLETİ'NİN İZLEYECEĞİ POLİTİKALAR

İktisat Vekilliğine Seçilme Üzerine Vekâlet'e Mensup Memur Reislerine Tamim*

Yeni İktisat Vekili Mahmut Esat Bey Vekâlet'e mensup memur reislerine aşağıdaki tamimi göndermiştir:

Milli emeller ve iradenin yegâne ve hakiki temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin seçimi ve itimadıyla Umuru İktisadiye vekilliğini üstlendim. Türkiyelilerin bugünkü hürriyet ve bağımsızlık mücahedesinde muzafferiyete nail olmaları için en ağır ve şerefli vazifelerden birisi de memleketimizin iktisadiyatına düşmektedir. Teşkilatı Esasiye Kanunu hükmünce halk devleti olması lazım gelen Türkiye'mizin halkçılık vadisindeki ve halkın efendiliği hususundaki uğurlu mücahedelerinin bilhassa halk iktisadiyatının mesut bir hale getirilmesiyle tecelli edebileceği hususu şüpheden uzak bir ilim aksiyomudur. Bütün bir tarihinde fikir ve marifetiyle ve daima sabanının kuvvetiyle en badireli günlerde dahi harikalar yaratarak yaşamak kabiliyet ve kudretini gösteren Türkiyeliler bugün de misli tarihlerde nadiren görülen haksızlıklara karşı büyük bir hayat mücadelesi içinde bulunuyor. Türk köylüsünün, Türkiyeli çiftçi ve sanatkârların tarihçe ve ilimce pek meşhur olan ve büyük bir tarih vücuda getiren emeğinin bugünkü muazzam bağımsızlık mücadelesini silahla olduğu kadar üvendiresiyle, tezgâhıyla, sabanıyla başaracağına ve Türkiye iktisadiyatının azimkâr mesaisi önünde düşman hamlelerinin parça parça olduğuna tam kanaatim vardır. Beklenen nihai zaferin elde edilmesi teşebbüsünde mesai arkadaşlarımın memleketimizin pek zengin olan iktisadiyat kuvvetlerini

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 17 Temmuz 1338 (1922), No: 921-544.

harekete getirerek milli davamızın bir an evvel kazanılması yolunda millete karşı vazife ve mesuliyetlerini idrak etmiş bir surette azami faaliyetleriyle bana destek olacaklarını kuvvetle ümit ederim. Tevfik ve nusret Cenâbı Hakk'tandır.

Sanayi, Orman, Ticaret, Baytar ve Ziraat Umum Müdürlerinden İstenen Rapor*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey sanayi, orman, ticaret, baytar ve ziraat umum müdürlerinden aşağıdaki maddeler hakkında bir rapor talep etmiştir:

1) Memleketimizin iktisadiyatı, harp içinde bulunduğumuzdan, memleketimizi kurtaracak olan ordu için nasıl faydalı olabilir?
2) İktisadiyatımızın yükselmesi için ne gibi tedbirler ve icraat lazımdır?

Umum müdürler iki gün zarfında düzenleyecekleri raporları Vekil Bey'e takdim edeceklerdir.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 18 Temmuz 1338 (1922), No: 922-545.

Kurtarılmış Memleketlerin İktisadi Durumu Hakkında Beyanat*

İktisat Vekili Mahmut Esat Beyefendi kurtarılmış memleketlerde oldukça uzun bir inceleme seyahatinden sonra evvelki gün akşamı şehrimize gelmişlerdir. Dün bu vesileyle kendisini ziyaret eden ve hoş geldiniz diyen bir yazarımız seyahati hakkında beyanatta bulunmasını rica etmişlerdir. Mahmut Esat Bey Pazartesi günü Meclis'e izahat vereceği için demiştir ki:

Diyebilirim ki her hususta olduğu gibi iktisat sahasında da bugün her vakitten fazla kuvvetli ve kadiriz. İktisadiyatımız memleketimizin hukukunu her günden fazla müdafaa edebilecek bir kudret ve kabiliyette bulunuyor. İktisat kuvvetimiz her gün daha fazla artacaktır.

Bu hususun temini için hazırladığımız projenin Kasım'da tatbikine başladık. Bunu süratle faaliyete geçireceğiz, yalnız şehirlere, kasabalara değil, köylere kadar giderek vahşiler istilasının en çok cefa ve mihnetlerini çeken büyük ve temiz kalpli köylülerimizle, amelemizle görüştüm ve onları dinledim. Düşmanın pek caniyane ve korkunç tahribatına maruz kalan memleketlerimiz, kardeşlerimiz geleceği buruk bir metanet ve itimatla bekliyorlar.

Geçtiğim ve gördüğüm yerlerdeki felaketzede kardeşlerimiz evvel Allah sonra Büyük Millet Meclisi diyorlardı. Seyahat ve incelemelerimden çok ümitli olarak döndüm.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'mizce ve onun hükümetince alınacak iktisadi, idari, siyasi ciddi tedbirler sayesinde anavatanımızın mübarek bağrında düş-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 24 Kânunuevvel 1338 (24 Aralık 1922), No: 1056-679, s.4.

man eliyle açılan derin yaraların kısa bir zaman içinde sarılabileceğine katiyen eminim.

Medeniyet ve devletler hukuku tarihleri Yunan vahşetini bugüne ve geleceğe medeni insanlık için silinmez siyah bir leke olarak ağlaya ağlaya nakledeceklerdir.

Türkiye halk orduları üç seneden fazla süren kanlı faciadan yalnız Türkiye'yi kurtarmadılar, son muazzam zaferleriyle insaniyet tarihinde gözyaşlarını sildiler.

Türk tarihinin bütün asırlar içinde efendi olarak gezen yüksek ve galip başına 20. asrın ortasında mazlum insanlığın eliyle yeni bir şükran tacı takıldı.

Türk köylüsü yalnız kendisi için, kendi bağımsızlık ve hürriyeti için değil, dünyanın mahkûm milletlerinin hakkı yolunda da her şeyini feda etti. Fakat bugün hür ve bağımsızdır. Türk köylüsü hürriyet ve bağımsızlığın o âşığıdır ki, zümrütlü, yakutlu yabancı taçlarına ıssız dağlarda kaval çalan çobanın keçe külahını, yine yabancı tacidarların samurlu ve incili kaftanlarına çobanın kıl kepeneğini tercih eder. Hürriyet ve bağımsızlığına o kadar kıskançtır. Bugün bilhassa yeni Türkiye'nin büyük ve faziletkâr efendisinin iktisadiyatının yükselmesi için çalışmaktayız. Seyahat ve incelemelerimin tafsilatlı hesabını Büyük Millet Meclisi'ne vereceğim.

Kurtarılmış Memleketlerin İktisadi Durumu Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, gerek yakın zamanda verilen izahat hakkındaki önerge icabınca kurtarılmış livalardaki incelemelerime ve gerekse burada bulunmadığım zaman muhterem arkadaşlardan verilen soru önergelerine dair cevap vermek isterim. Efendiler, Batı Anadolu'daki kurtarılmış memleketlerimizde...

***Salih Efendi** (Erzurum) - Soru önergeleri kimlerindir? Sahipleri olmazsa soru önergelerine cevap olmaz, sahiplerini anlayalım.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Arz edeceğim.

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, arzu buyurulursa soru önergelerinin cevabını Perşembe günü vereyim. *(Devam devam sesleri.)* Efendiler, Batı Anadolu'daki kurtarılmış memleketlerimizde iki aya yakın devam eden seyahatimde yeniden bağımsızlıklarına kavuşan, gözleri sevinç yaşlarıyla dolu kardeşlerimizle ve bilhassa muhtelif iktisadi sınıflara mensup tüccar, sanatkâr, çiftçi, amele kardeşlerimizle yakından temasta bulundum; onların ihtiyaçlarını dinledim, vaziyetlerini gördüm ve taleplerinin yerine getirilebilir ve yetkim dahilinde olanlarını derhal yerine getirttim. Kanunen yetkim haricinde olanlarını beraber yanımda getirdim; hatta kanun halinde yüce Meclisinize, kısmen de Heyeti Vekile'ye arz edeceğim.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.26, s.106-120, (30 Aralık 1922).

Muhterem efendiler, Ankara'dan çıktıktan ve Polatlı'yı geçtikten sonra Eskişehir, Karahisar, Manisa, İzmir ve Aydın livaları dahil olmak üzere daha dün en mesut ve en bahtiyar olan bu memleketlerimizde şimdi bir yangın harabesinden, bir alay yetimlerden, dullardan, çocuklarının nerede gömülüp kaldığını bilmeyen akbaşlı ihtiyarlardan başka kimseye tesadüf edemedim. Bütün köylerimiz, en güzel şehirlerimiz düşman elinde yanmış, yakılmış, bugün harabezar bir hale getirilmiştir. Dün en güzel yerlerde oturan kardeşlerimiz bugün izbeler içerisinde sürünecek bir haldedir. Kimi babalarını kaybetmiş, kimi analarını kaybetmiş, kimisi çocuklarını kaybetmiş; fakat büyük bir ümit ve itimatla evvela Allah'a ve sonra yüksek heyetinize güvenerek geleceği beklemektedirler. Geçtiğim ve dolaştığım yerlerde hemen hep bu sözü dinledim, "Her şeyi kaybettik. Fakat hürriyet ve bağımsızlığımıza nail olduk, evvela ümidimiz Allah'tan ve sonra Büyük Millet Meclisi'ndendir" diye Aydın'da Köşk istasyonundan geçerken bir ihtiyar bağırıyordu.

***Salih Efendi** (Erzurum) - Doğu Anadolu vilayetlerini de gezersiniz inşallah...*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - İnşallah efendim.

Efendiler, çiftçilerimize, tüccarlarımıza ve amelelerimize azami surette olan zararları ve her suretle azami denecek derecede vücuda gelen tahribatı burada rakamla ifade edebilmek mümkün değildir. Tespitine devam edilmektedir. Milyonlara varan bu zararı bir-iki ay zarfında tespit etmeye imkân yoktur. İlgili memurlar tespit etmektedir.

Yalnız gözünüzün önünde çizdiğim şu haritada yanmadık şehir ve kasaba kalmamıştır denebilir. Harmanlar yakılmış, amelelerimiz zorla işletilmiş, şirketler kapatılmış, fabrikalarımız söndürülmüş, kısacası, ırza, cana, mala, her hususa taarruz edilmiştir. Kemaleddin Sami Paşa anlatıyorlardı. Manisa'ya ulaştıklarında dağlardan çıplak olarak kadınlar, genç kızlar kendisine sığınıyorlarmış. Bunlar düşmanın tecavüzünden, ırzlarını, namuslarını, canlarını kurtarmak için dağlara sığınmışlar. Kısacası efendiler, zarar çok büyüktür ve tazmini lazım gelen zararlardandır. Gerek yüksek heyetiniz ve gerek yüksek heyetinizin vekili olan hükümet ciddi tedbirler almak şartıyla bu zararların mümkün olduğunca telafisine doğru yürüyebilir, yoksa vaziyet pek tehlikeli denebilir.

Efendiler, Yunanlıların üç seneyi aşkın devam eden istilaları zamanında dünyanın en medeni milletlerinden biri olan bize medeniyet getirmek için gelen ve gönderilen Yunan ordusu çekilip giderken bize bir vahşet sahası, yangın sahası bırakarak gitmiştir. Ve tarihe kanlı bir iz terk ederek çekilip gitmiştir. Dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları, Yunan istilasından yalnız memleketimizi kurtarmış değil, insanlık tarihinin içinde kanlı bir leke olan bir vaziyeti mübarek elleriyle silmişlerdir. Şu halde ordularımız yalnız Türk memleketine değil, insanlık tarihine de hizmet etmişlerdir, denebilir. Efendiler! Yeni idaremiz üç aylık za-

man zarfında henüz tamamen kurulmuş bir vaziyettedir denemez. Fakat büyük bir faaliyetle çalışıyor ve kuruluyor. Ufak bir mukayese yapmak isterim. Yunanlıların üç seneyi aşkın bir zamandan beri idare namına vücuda getirebildikleri yalnız zulüm ve vahşet olabilmiştir; zorbalık ve tahakküm olmuştur. İdaresizlikle ve medeniyetsizlikle itham edilen Türkler üç aya varmadan Yunanlıların belki 20 senede yapamayacakları bir idareyi kurmayı başarmışlardır.

Efendiler! Bundan sonra iktisadi vaziyetimizi de arz etmek isterim. İktisadi vaziyetimizi üç noktadan inceleyebiliriz: Yunan işgalinden evvel, Yunan işgali zarfında, Yunan işgalinden sonra. Efendiler, hepiniz bilirsiniz ki, Yunan işgalinden evvel memleketimizin tabii serveti, emeği ve üretimi Türkler ve İslamlar tarafından temsil ediliyordu. Memleketin genel servetinin hemen büyük kısmı Türkler elindeydi. Yalnız yabancılarla gayrimüslimler nakdi sermayeyi temsil ediyorlardı. Gayrimüslimlere nakdi sermayenin temsilcisi de denemez. Onlar doğrudan doğruya Avrupa'nın nakdi sermayesinin köprülüğü vazifesini gören insanlar idiler.

İkinci devrede efendiler, işgal zamanında yine memleketin sabit serveti, tabii kaynakları, emeği ve üretimi Türkler tarafından temsil ediliyordu. Fakat Yunan işgalinin zulüm ve tahakkümü, Türk üreticilerini ve Türk emekçilerini felce uğratmıştı. Fakat ortada büyük bir hakikat tezahür etmişti. Türk olan emekçiler ve üreticiler felce uğratılınca, memlekette iktisadi hareket ve iktisadi faaliyet durmuştur. Dolayısıyla memleketin hukuken ve tarihen, siyaseten sahibi Türkler olduğu gibi, iktisaden de bu memleketin hakiki sahipleri olduklarını göstermişlerdir. İstila zamanında iktisadi hareket tamamen durmuş bir vaziyetteydi. Yalnız yabancı sermayesi ve onun köprüsü olan gayrimüslimler çalışıyorlardı. Fakat üreticiler ve emekçiler felce uğradığından layıkıyla istifade edemiyordu. Efendiler, bugünkü vaziyette yine Türkler emeğin, üretimin ve sabit servetin sahipleridir. Dolayısıyla memleketin hakiki sahipleri de onlardır. Ancak yabancı sermayesinin köprüsü olan gayrimüslimler memleketi terk edip gitmişlerdir. Memleketimizin o zararlı köprüsü kendi kendisini berhava etmiş demektir. Tanzimat'tan beri memleketimizde mümtaz ve Türk'e karşı eşitsiz surette çalışmak isteyen yabancı sermayesi de bugün durgun bir vaziyettedir. Yalnız İzmir'de bulunduğum zaman bazı yabancı mali müesseseleriyle temasta bulundum ve ufak tefek faaliyette de bulunduklarını gördüm. Harpten sonraki vaziyet budur. Efendiler, denebilir ki, emeğin ve üretimin temsilcileri bizler oldukça ve memleketin tabii ve sabit serveti bizde bulundukça bizim için eksik olan yön iktisadi faaliyetimizi tamamen vücuda getirmek için nakdi sermayedir. Bunun için de bendeniz büyük bir tehlike görmüyorum. Efendiler, şimdiye kadar memleketimizde çalışan yabancı sermayesi bizim için faydalı bir sermaye değildi. Çünkü Türkiye'yi bir asırdan beri Avrupa'nın bir esirler ülkesi ha-

line getirmek için konulmuş bir sermayeydi. Gayrimüslimlere gelince; esasen sermayeyi temsil etmiyorlardı, yalnız aracılık vazifesini yapıyorlardı. Bugün onlar ortadan kalkmış olmakla beraber, doğrudan doğruya Avrupa sermayesi, Türk'ün sermayesiyle, Türk emekçileriyle, tabii ve sabit servete sahip olan Türklerle doğrudan doğruya temasa gelmek mecburiyetindedir. Avrupa sermayesi ne kadar çok olursa olsun memleketimizin tabii kaynaklarını ve tabii servetini ve Türk üreticisinin emeğini hiçbir vakit kendisi için lüzumsuz sayabilecek bir halde değildir. Efendiler, esasen dolaştığım yerlerde temas ettiğim tüccar ve şirketlerden anladım ki, Avrupalılar doğrudan doğruya müracaata başlamıştır. Bursa'da bir iki şirketle görüştüm ki, bu da zaruridir. Efendiler, Türkiye'miz zengindir. Avrupa'nın muhtaç olduğu pek çok şeyleri ihtiva etmektedir. Ortadaki köprüyü gayrimüslimler kendileri kırmakla Türkler için Avrupa ile doğrudan doğruya temasa gelmek de mümkün olacaktır. Ancak memleketimizin iktisadiyatı, Avrupa sermayesinin Tanzimat'tan beri çalıştığı ve takip ettiği gayeyle çalışmasına, yaşamasına ve kazanmasına, yaşamak isteyen Türkiye iktisadiyatı müsaade edemez.

Efendiler, biz Türkler, tarihin hiçbir safhasında, kendimizi diğer milletlerden geri kabul etmiyoruz. Dolayısıyla hakkımızda tatbik edilecek muamelenin, tarih içinde geçen ve şimdi yaşayan hükümetlerden geri olmasını hiçbir vakit kabul edemeyiz ve bunu bilhassa sermayenin kullanım şekli noktasından katiyen kabul edemeyiz. Avrupa sermayesi diğer medeni milletler hakkında tatbik edilen muameleyi yaptıkça kabul edilebilir ve her türlü kolaylığa nail olabilir; ancak biraz evvel arz ettiğim gibi, tarihin hiçbir safhasında kendisini diğer milletlerden geri görmeyen gayrimaddi şartlar dahilinde memleketimize girmek istediği takdirde, milli iktisadiyatımız bakımından Türk milleti ve yüksek heyetiniz buna hiçbir suretle müsamaha edemez. Büyük Millet Meclisi'nin kanun ve nizamlarına tabi olmak şartıyla yabancıların, hatta sermayelerinin bizimle işbirliği yapabileceklerine dair tamimlerimiz de vardır. Fakat bu şartlar haricinde Tanzimat'tan beri takip ettikleri gayeyi takip etmekte devam ederlerse kendilerine müsaade edemeyiz. Denebilir ki, Tanzimat'tan bugüne kadar Avrupa sermayesine karşı hükümetimizin vazifesi yalnız jandarmalık yapmaktan ve sermayesinin hukukunu muhafaza etmekten ibaret kaldı ve memleketin hakiki ve öz sahibi olan Türk, ondan çok geri şartlar dahilinde kendi memleketinde, kendi anavatanında yaşadı. Bugün istediğimiz, hiç olmazsa Türk'ün vaziyetine göre bir vaziyet alması ve ondan fazla Avrupa sermayesinin haklara nail olmamasıdır.

Efendiler, kurtarılmış vilayetlerimizin iktisadi vaziyeti için bundan başka aldığımız ve acilen almak istediğimiz tedbirler hakkında bir nebze bahsetmek isterim. Efendiler, gerek kurtarılmış vilayetlerimizde vc gerek Türkiye'mizin diğer kısımlarında denebilir ki, iktisadi meseleler üretim meselesidir. Ne yapıp

yapıp üretimimizi artırmak mecburiyetindeyiz. Esas itibariyle iktisadiyatımız bir noktada toplanabilir. Üretimi artırmazsak, ithalat ile ihracat arasında bir denge vücuda getirmek imkânı olmayacağı gibi, memleketimizin de kendi kendine yetebilmek imkânı olamayacaktır. Bu suretle ithalatımız ile ihracatımız arasındaki denge hasıl olmadıkça devamlı Avrupa'dan ithalat yapacağız ve devamlı harice karşı borçlu kalacak bir tarzda devam edip gideceğiz. Dolayısıyla İktisat Vekâleti'nin her şeyden evvel nazarı itibara aldığı ve kısmen giriştiği tedbirler üretim meselesidir. Bu doğrultuda ehemmiyeti bilhassa nakdi sermayeye vermekteyiz. Bunun için bilhassa Ziraat Bankalarının, 30 seneden beri elimizde mevcut olan bu müessesenin süratle vücuda gelmesi icap eder. Ziraat Bankalarının elimizde mevcut 32 senelik istatistik ve hesaplarına göre memleketimizde yaptığı hizmetler inkâr edilecek bir mesele değildir. Ziraat Bankaları 30 sene zarfında yalnız küçük çiftçilere 10 milyon lira ikrazatta bulunmuş, büyük çiftçilere 5 milyon lira para vermiştir. Fakat malumunuz olan iktisadi ve mali hadiseler mütemadiyen ziraat bankalarının faaliyetine devam edebilmesine mâni olmuştur. Ziraat Bankası'nın hükümetten dokuz seneden beri 9.006.000 lira alacağı vardır.

***Tahsin Bey** (Aydın) - Altın olarak mı?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Kısmen altın ve kısmen kâğıt para. Bu paranın tamamen değilse bile bir miktarının, hiç olmazsa iki milyon lirasının Ziraat Bankası'na süratle verilmesi lüzumu aşikârdır. Aksi takdirde Ziraat Bankaları memlekete lazım olduğu derecede ve memleketin muhtaç olduğu nakdi sermayesini temine muktedir olamayacaktır. Memleketimizin birçok yerlerinde hakikaten Ziraat Bankaları faaliyettedir. Bütün faaliyet bir noktada özetlenebilir. O da, para nakli muamelesini yapmaktan ibarettir. Dolayısıyla efendiler, yüksek heyetinize arz ettiğim Ziraat Bankası bütçesinin diğer hususlara tercihan müzakere edilmesini istirham ederim. 300 bin çiftçi ümidini bilhassa yüce Meclisinize dikmiş, ellerini açarak imdat bekliyor. Buna ancak elimizdeki mevcut müesseseyle gidebiliriz. Ziraat Bankası'nın yardımıyla çiftçilerimiz faaliyete gelmekle beraber, memleketimizin muhtaç olduğu nakdi sermayeyi de artıracaktır. Efendiler, bu doğrultuda alınması lazım gelen acil tedbirlerden birisi de almakta bulunduğumuz tedbirdir. Çiftçilerimizi her şeyden evvel düşündük. Malumu âliniz memleketimiz çiftçilikle geçindiği için en mühim işimizi çiftçilik teşkil ediyor. Bunlara yardımcı olmayı düşündük. İktisat Vekâleti'yle Muaveneti İçtimaiye Vekâleti iki buçuk milyon lira tahsis etmiştir ve havaleleri tamamen verilmiştir ve temin edebilirim ki efendiler bu havaleler tamamen mahallerine sarf edilmektedir. Bazı mahallerde engelleyici sebeplerden dolayı mahalline verilmesi mümkün olamıyor. Fakat sarfı memnuniyet verici bir derecededir. Hatta Kütahya Mutasarrıflığı, bundan iki gün evvel

aldığımız telgrafında halkın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve hükümetine dua etmekte olduğunu bildiriyordu. Kütahya, dağıtımı tamamen bitirmiştir. Diğer livalarımıza peyderpey verilmektedir. Bu itibarla gelecek sene memleketimizin üretiminden emin olabiliriz. Memleketimiz çiftçilik itibariyle kendi kendisini idare edebilecek ve yaşatabilecek bir kabiliyettedir. Yalnız efendiler, arzu ediyoruz ki, yardımın azami derecesini yapalım ve ufak ufak yardımlarla yetinmeyelim. Bir taraftan da zirai alet ve edevat dağıtılmaktadır. Bendeniz İzmir'de iken gözümün önünde dağıttırdım ve lazım gelen yerlere gönderdim. Fakat bunlar kâfi değildir efendiler.

Memleketin çiftçiliğini ve iktisadiyatını temin edenler yalnız bu muhtaçlar değildir. Bunların içinde hal ve vakitleri yerinde olanlar, tarlaları, bağları, bahçeleri yerinde bulunan, fakat nakdi sermayeden mahrum oldukları için lazım gelen faaliyete gelemeyecekler de vardır. Ziraat Bankaları bu hususta büyük yardımda bulunacaktır. Onun için her şeyden evvel bu bütçenin müzakere edilip neticelendirilmesini ve hayata geçirilmesini bilhassa rica ederim.

Efendiler, memleketimizdeki iktisadi meselenin en mühim kısmının bilhassa üretim meselesi olduğunu arz etmiştim. Üretim, siyasi hadiseler dolayısıyla eskisine oranla bazen düşmüş, bazen yükselmiştir. Fakat her hususta kendi kendimize yetecek bir halde değildir. Birçok tedbirlere ve bu doğrultuda bilhassa sermaye tedbirine ihtiyaç vardır.

İkinci olarak efendiler, memleketimiz çok zengin ve çok büyüktür ve bu çok zengin olan memlekette nüfus kâfi derecede değildir. Nüfus açıklığını mutlaka ve mutlaka makineyle telafi etmek mecburiyetindeyiz. Zirai alet ve edevatımızı ve diğer lazım olan makinelerimizi bir an evvel tedarik ederek memleketimizi ancak bu suretle istifade ettirebiliriz. Tabii kaynaklardan ve tabii servetten istifade etmeyi düşündük. Bunun için de buraya Chester'le beraber gelen Mösyö Kennedy ile müzakerede bulunuyoruz. Nihayet Mart içinde büyük miktarda zirai alet ve edevat getirebilecektir. Esasen Ziraat Bankası'nın da buna dair bir kararı vardır. Fakat Ziraat Bankası vasıtasıyla gelmeyecek, tabii Singer makineleri tarzında, Türkiye'nin memleketlerinde birtakım şubeler açacak, zirai alet ve edevatı oralarda satacak, tarifeler de İktisat Vekâleti tarafından yapılacak, atölyeler açacak ve bu atölyelerde Türk gençleri makineciliğe ve zirai alet ve edevatı tamire alıştırılacaktır.

Her şeyden evvel memleketimizde acil bir tarzda yapılması lazım gelen tedbirler bundan ibarettir.

Sonra iki projemiz de hazırdır. Biri Sanayi Bankası, diğeri de Ticaret Bankasıdır. Birisi yüce Meclisinizde bulunuyor, köy bankalarıdır. Müzakeresi zamanında yüksek heyetinizde bittabi incelenecek ve münakaşa edilecektir.

O zaman görüşümü arz ederim. Ancak bu bankaların yüksek heyetinizce tasdikinden evvel yapılması lazım gelenin Ziraat Bankası meselesi olduğunu tekrar arz etmek isterim. Bundan başka memleketimizin istihsalâtını artırmak ve kendi kendine kifayet edebilecek bir hale getirmek için idari, siyasi ve iktisadi birtakım tedbirlerin de alnması lazımdır. Hepinize malum olan, gerek idari ve gerek mali birtakım engeller, memlekette iktisadi hareketin gelişmesine müsaade edememektedir. Bittabi bunlar da fevkalade hallerin ortaya çıkmasından kaynaklanmıştır. Bunlar geçecektir ve bu suretle ümit ediyorum ki, memleketimizin iktisadı için lazım gelen geniş ve müreffeh sahayı hazırlayabilmiş olacağız. Gümrük meselelerine bu konuda dikkat, itina etmek lazımdır.

Zonguldak kömür ihracatı hakkında yüksek heyetinize bir kanun tasarısı teklif ettim. Malumu âliniz bu kömürlerden ihracat vergisi alınıyor. Yaptığımız 30 senelik istatistiklere göre kömürün düşmesinin sebeplerinden biri de ihracat vergisi olmuştur. Bu kanunun kaldırılması lazımdır. Bu yüzden madencilerimiz İstanbul'a bile kömür gönderemiyorlar. *(O kanunun kaldırılması kabul edildi sesleri.)* Bendeniz bilmiyorum. Burada bulunmadım.

Zirai aletler hakkında da kanun tekliflerimiz vardı. Bunlar da encümendedir. Sonra otomobiller hakkında bir kanun teklifimiz vardır. Memleketimizin üretiminde en mühim etken olan, bilhassa nakliye vasıtaları olacaktır. Şimendiferler yapılıncaya kadar memleket bundan çok istifade edecektir. Bunun hakkında da yüksek heyetinize bir kanun tasarısı teklif ettim; İktisat Encümeni'ndedir. Müzakere edilmediğini zannediyorum. Bunun bir an evvel yüce Meclis'te incelenerek kabulünü rica ederim.

Efendiler, üretimimizi bir taraftan bugüne kadar göz önünde bulundurmakta iken diğer taraftan da ilim müesseselerimizi ihmal etmemekteyiz. Bunların mühim kısmı bütçenin kabul ettiği yerlerde açılmıştır. Yalnız Erzincan'la Adana'daki henüz açılamamıştır. Bunlar da açılmak üzeredir.

Sığır vebası hakkında da bir nebze malumat arz etmek isterim.

Efendiler, Orta Anadolu'da sığır vebası yok denebilecek bir hale gelmiştir. Gerçi bazı köylerde sığır vebasının tek tük görüldüğü oluyor. Fakat efendiler, şu hususu da arz etmek isterim ki, 40 seneden beri memleketimizde sığır vebası eksik olmamıştır.

Şunu da malumatınıza ilave edeyim. Kurtarılmış livalarımızda maalesef sığır vebası başlamıştır ve buna Yunan ordusu sebep olmuştur. *(Hayır sesleri.)* Çanakkale'de bilhassa sığır vebası pek şiddetle hüküm sürmektedir. Bu da askeri harekâttan dolayıdır ve Yunan ordusu sebep olmuştur. Dolayısıyla onun hakkında da lazım gelen tedbirleri aldık ve icap eden serumu gönderdik. Baytarlarımızın birçoğu silah altındaydı. Müracaatımızdan sonra 30 baytar henüz terhis edildi. Onları da o mıntıkalara tayin ettik. Ümit ederim ki, efendiler, sığır

vebasının Orta Anadolu'da imhasına nasıl muvaffak olduksa, kurtarılmış vilayetlerimizde, memleketin diğer kısımlarında da yakında muvaffak olacağız. Buna pek ziyade ehemmiyet vermekteyiz.

Nakliye vasıtalarının olmadığı bir memlekette bütün hizmetlerin öküzün sırtına düşmekte olduğu malumdur ve köylü için pek kıymetli bir vasıtadır. Orta Anadolu'da sığır vebası hakkında daha ziyade malumat arzu eden arkadaşlarımız İktisat Vekâleti'ne müracaat edebilirler ve malumat alırlar. Bununla beraber bütün memleketlerin mebusları buradadır. Evvelkine oranla düşüncelerini söyleyebilirler. Ancak efendiler, memleketimizdeki sığır vebasını tamamen imha edebilmek için gerek mevcut teşkilatımız ve gerekse bütçemiz buna müsait değildir. Bunu esaslı bir teşkilata ve mühim bir bütçeye bağlamak lazımdır.

1339 [1923] senesi için hazırlamakta olduğumuz bütçeyi takdim edeceğim. İşte efendiler, maruzatım bundan ibarettir. Şimdi de sorulara cevap vereceğim.

Salih Efendi *(Erzurum) - Soru sahipleri kimdir?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, iktisadi vaziyetimiz özetle denebilir ki iyidir ve alınacak tedbirler sayesinde daha iyi olacaktır. İktisadımız itibariyle geleceğe ümit ve itimatla bakabiliriz. Diğer soru önergeleri de vardır. Müsaade ederseniz onları da izah edeyim.

[...]

Mehmet Bey *(Biga) - Ziraatte üretim denince, yalnız mahsulatın meydana getirilmesi maksadın teminine kâfi değildir. Onun başka yerlere sevki de icap eder. Halbuki livamızda üretilen mahsulat harice sevk ettirilmiyor. Bu kimin emriyle oluyor? Sonra İngilizler dışarıdan ithalatı da tamamen yasaklamışlardır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Anlayamadım efendim, kimler yasaklamıştır ve nerede yasaklanmıştır?

Mehmet Bey *(Biga) - Kalaisultaniye sancağı dahilindeki mahsulat dışarıya çıkarttırılmadığı gibi, İngilizler ithalata da mâni olmuşlardır. Bunlar hakkında ne gibi muamele yapılmıştır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, bu mesele hakkında, yani ithalatın ve ihracatın yasaklandığı hakkında İktisat Vekâleti'ne bir müracaat yoktur. Belki fevkalade ahvalden dolayı ordunun ihtiyacı için bazı yerlerde zahire alınmaktadır ve yolda gelirken de buna dair pek çok şikâyet dinledim ve merciine de müracaat ettim. Malumatım bundan ibarettir.

Mehmet Bey *(Biga) - Livamız dahiline teşrif buyuruldu mu ve ihtiyaçları incelendi mi? Hiç bundan bahsolunmuyor. Eğer livamızın ihtiyaçları görülmüş olsaydı ilacı da bulunurdu. Halbuki maalesef malumatınız yoktur.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, iki aya yakın bir seyahat yaptım ve bu müddet zarfında on livayı gezdim ve seyahatim müddeti iki aya yaklaşınca dönmek mecburiyetinde kaldım. Çanakkale livasıyla

Kütahya'nın bir kısmını göremedim. Vaktim müsaade etseydi de daha dolaşmak mümkün olsaydı orayı da dolaşırdım.

Osman Kadri Bey *(Muş) - Efendim, beyanatı âlilerinin genel olması lazım gelir. Dolayısıyla beyanatınıza Doğu Anadolu vilayetleri de dahil midir?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Dahildir efendim.

Osman Kadri Bey *(Devamla) - Beyanatınız arasında yabancı sermayelerinden de bahis buyurdunuz. Fakat bu sermayelerin iktisadiyatımızın hangi kısmında işletilmesine taraftarsınız? Bu hususta müspet bir programınız var mıdır ve ne suretle muamele olunacaktır?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Biraz evvel de arz ettiğim gibi, yabancı sermayeler, memleketimizin, Büyük Millet Meclisi'nin kanun ve nizamlarına tabi olmak ve Türkiye tebaasından daha fazla ve daha müsait şartlar dahilinde çalışmaktan vazgeçmek şartlarıyla, memleketimizde her türlü kolaylığa maruz olabilirler ve isteriz ki, Türk sermayesi, Türk emek ve üretimi yabancı sermayesiyle karşılaşsın. Fakat kapitülasyon gibi birtakım şartlarla değil...

Hatta medeni memleketlerde yabancı sermayesinin, yerli sermayesi kadar hakkı ve imtiyazı yoktur. Biz o derecesini istemiyoruz. Biz diyoruz ki, yabancı sermayeler, kanunlarımız icabınca ve memleketimizdeki yerli ahalinin sermayesinden daha ziyade hakka nail olmamak şartıyla her türlü kolaylığı görebilir.

Dolayısıyla, yabancı sermayesi her hususta memleketimizde çalışabilir. Şirketler de girebilir; imtiyazlar da girebilir; her hususta iştirak eyleyebilir. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kanun ve nizamlarına tabi olmak şartıyla.

Osman Kadri Bey *(Muş) - Demin de arz ettiğim gibi, beyanatı âlileri genel olmak itibariyle, onun kapsamına Doğu Anadolu vilayetleri de dahil midir?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Evet, Doğu Anadolu vilayetleri de dahildir, bütün Türkiye dahildir.

İsmail Şükrü Efendi *(Karahisarı Sahib) - Vekil Bey buyurdular ki, tohumlukla alakalı maddeler memnuniyet verici bir derecede dağıtılmaya başladı ve dağıtılıyor. Halbuki Bolvadinlilere hiçbir tohumluk verilmemiştir, bu bir. İkincisi, ne yapıp yapıp üretimin artırılması lazımdır buyurdu; fakat buna karşı çare olarak, yalnız "Ziraat Bankası'nın Hazine'den alacağı olan paradan iki milyon lirasının mümkün süratle iadesi lazımdır" görüşünü zikreylediler ve "300 bin çiftçi elini açmış Ziraat Bankası'na bakıyor" dediler, demek ki, ihtiyacı olan, 300 bin çiftçiden ibarettir.*

Şükrü Bey *(Bolu) - Fakat kurtarılmış vilayetlerde...*

İsmail Şükrü Efendi *(Devamla) - Evet, kurtarılmış vilayetlerde 300 bin çiftçiye en az on lira verilmek lazım gelirse, üç milyon lira verilmesi icap eder. Muhterem Vekil Beyefendi Hazretleri para istemesini bilmiyorlar. Banka'nın Hazine'de-*

ki alacağının tamamını istemek lazımdır. Mademki bu kadar çok paraya ihtiyaç var, neden böyle az istiyorlar?

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, cevaplarını vereyim: "Bolvadin tohumluk almamış" buyurdular. Bendeniz dedim ki, ayrılan iki buçuk milyon lira sarf edilmektedir. Tamamen sarf edildi demedim. Bu doğrultuda Bolvadin de almamış olabilir. Bendeniz gelirken bazı köylüler önüme çıktılar ve köylerine tohumluk verilmediğinden bahsettiler. Mahallinden niçin verilmediğini sordum; tohumluğa o kadar muhtaç değillermiş; onlardan daha ziyade muhtaç olan mahaller varmış, onlara veriliyormuş.

Ancak efendiler, geçen senelerdeki dağıtıma oranla bu seneki dağıtım -bizzat gördüm- çok iyidir ve çok yolundadır denebilir.

Dağıtım hususunda, mahalli Aşar ambarlarına el konulmuştur ve dağıtım oradan yapılmaktadır. Yoksa bu hususta vilayetten vilayete, havaliden havaliye tarzında muamele yapılmamaktadır. Bununla beraber, bazı sebepler ve engeller karşısında bazen dağıtım duruyor, o da zaruridir. Ordunun ihtiyacı vardır. Dağıtımdan oraya ayrılıyor, çiftçiye de ayrılıyor. Bu doğrultuda Bolvadin'e de verilmemiş olabilir. Fakat bu konuda resmi bir malumatım yoktur. Fakat genel olarak tohumluk çok dağılmıştır ve dağılıyor.

Ziraat Bankası'nın Hazine'deki alacakları meselesine gelince; Efendi Hazretlerinin buyurdukları gibi, ben de 9.600.000 liranın hepsini istemesini bilirdim ve bunu istemek güç bir şey de değildir. Fakat ben olacak bir şey istiyorum; olmayacak şeyler arkasından koşmuyorum. Ortada terk olunmuş mallar namı altında çok sermaye vardır; bundan iki milyon lirası Ziraat Bankası'nın alacağına mahsup edilebilir ve bu miktar, çiftçilerimizin yarasını, tamamen kapamasa bile, az çok tedavi etmiş olur. Efendiler, bir yarayı birden kapamak mümkün olmazsa, artık onun tedavisinden vazgeçilmeyerek, mümkün olan derecede kapatmak lazımdır. Eğer bize vermek mümkün ise, dokuz milyon küsur liranın hepsini memnuniyetle kabul ediyorum.

Sonra 300 bin çiftçiden bahsettiğim zaman yalnız kurtarılmış vilayetlerden bahsetmedim; bütün Türkiye'den bahsettim. Onu da buraya, beyanatıma ilave etmek isterim.

Bununla beraber Efendi Hazretlerine çok teşekkür ederim. Dokuz milyon küsur liranın tamamen alınması için burada müdafaada bulunurlarsa; kendilerine, yalnız Ziraat Bankası değil; bütün memleket çiftçileri şükran borçlu kalırlar.

Efendiler, bu para doğrudan doğruya çiftçinin parasıdır. Fakat maalesef şimdi yerinde değildir ve çiftçi senelerden beri Ziraat Bankası'na verdiği paranın karşılığını göremiyor ve ondan istifade edemiyor.

Bilhassa, kurtuluştan evvel İstanbul Ziraat Bankası pek fena bir halde hareket etmiş ve çiftçinin malı olan bir buçuk milyon lirayı İstanbul Maliye Nezareti'ne vermiştir. 500 bin lirasını da Banca di Sconto'ya vermiş ve o banka da müteakiben maalesef iflas etmiştir. Bunları yapanlar hakkında tahkikatta bulunuyoruz.

Daha, kurtuluştan evvel İstanbul Ziraat Bankası müdüriyetine tebligatta bulundum; Ziraat Bankası'nın parasının şuraya buraya verilmekte olduğunu söyledim ve bu yüzden şahsen mesul edileceğini de ilave ettim. Dolayısıyla şimdilik takibatta bulunuyoruz.

Hasib Bey *(Maraş) - Vekil Beyefendi! Sorularım birden çoktur. Rica ederim, ayrı ayrı cevap isterim.*

Birincisi: Terk olunmuş mallardan, kurtarılmış memleketlerde mevcut üzüm, palamut ve incir vesairenin Ziraat Bankası alacaklarına mahsuben ve mütekabilen fiyat takdiriyle alınması ve satışta zarar vuku bulursa yüzde 10'unu tazmin edeceğine dair Maliye Vekâleti teklifte bulunmuş ve tarafı âlinizden de kabul edilmemiş. Bu doğru mudur?

İkincisi: İstanbul'a, Almanya'dan vaktiyle getirtilen ve kullanıma elverişsiz bulunan ve üç çift öküzle çekilen pulluklar İzmir'e getirtilerek çiftçilere dağıtılmıştır. Bu da çiftçilerin ihtiyacını tatmin etmiş midir?

Üçüncüsü: Kurtarılmış memleketlerde senelik 15 milyon lira ihracat yapan üzüm bağları hakkında incelemelerde bulunuldu mu?

Dördüncü sorum: Düşman tarafından yakılan köy ve kasabalarda bittabi tapu senetleri ve resmi kayıtlar da yanmıştır. Orada mevcut ahalinin Ziraat Bankası vasıtasıyla ihtiyaçlarını gidermek için istifadesi hususunda bir tedbir alınmış mıdır? Zira ahalinin defterleri, senetleri ve kayıtları da yanmıştır.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, Maliye Vekili Beyefendi'yle İzmir'de bulunduğum sırada, Ziraat Bankası'nın alacaklarından bir kısmının terk olunmuş mallardan mahsup edilmesi hakkında görüştük. Terk olunmuş mallardan bir kısmı satılacak ve parası Ziraat Bankası'na konacak ve Ziraat Bankası'nın Hazine'deki alacaklarına mahsup edilecekti. Ancak Maliye Vekili Beyefendi'nin teklifini, bendeniz iki noktadan kabul etmedim: Bir kere, Banka İdare Meclisi'nin görüşünü almak lazımdır. Malumu âliniz elimizdeki kanun ve nizamname icabınca Banka'nın bir bağımsızlığı vardır ve bu gibi hususlarda Banka İdare Meclisi'nin görüşünün de alınması lazımdır.

Ali Cenani Bey *(Gaziantep) - Tamamen bağımsızdır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Sonra Maliye Vekili Beyefendi Hazretlerinin tekliflerini bendeniz kanaatime uygun bulamadım. Maliye Vekili Beyefendi Hazretleri fiyat tayin etmek suretiyle bize terk olunmuş mallardan bir kısmını verebileceklerini söylüyorlardı; fiyat takdirini uygun bulmadım. Çünkü verecekleri şeyler ticarete ait şeylerdir. Bunların fiyatlarının ileride inmek ih-

timali vardı. Gerçi çıkması ihtimali de vardı. Fakat Banka, bir ticaret bankası, bir hususi banka değildir. Banka, bir devlet bankasıdır ve kanunu dahilinde alım satım icra eder; böyle şeylere karışmaz. Belirli yerlerden gelirleri gelir ve sarfiyatını yapar. Dolayısıyla böyle bir mukavelenameye giremezdim. Zira, yetkimi aşardı. Hukuken de böyle bir mukaveleyi uygun bulmadım. Çünkü efendiler, Ziraat Bankası bir bakkal dükkânı değildir. Devletin kendi malıdır. Ayrı bir üçüncü şahsa yapılan bir muamele gibi muamele yapılamazdı.

İkincisi: Ziraat Bankası alacaklıdır. Alacağını alırken bir fiyat tayin ederek almaz, müzayedeye çıkarılır. Kaç kuruş tutarsa ondan ödenir. *(Çok doğru sesleri.)*

Sonra efendiler, Ziraat Bankası'nın parasını heder etmiş olurduk. Tekrar arz ediyorum, banka alacaklıdır. Hatta bugün yetkisi dahilindedir. Mahkemeye müracaat edebilir ve müzayedeye koyarak alacağını alır ve mahsup eder.

Maliye Vekili Beyefendi Hazretleri ısrar buyurdular, görüşlerini de biliyorum. Hesabı kapamayı istiyorlardı. Fiyat tayin edelim diyorlardı. Ben dedim ki bu, devletin bir müessesesidir. Ben fiyat tayin edemem ve yapamam, yetkim dahilinde değildir. Bunun için kabul etmedim.

Efendiler, Ziraat Bankası, verdiği parayı aynı miktarda istiyor, kanunu dahilinde faizle ve resülmaliyle aynen istiyor, zarar ve kâr ihtimali olan işlere girmeye Ziraat Bankası'nın kanunları müsait değildir. Bunun için kabul etmedim.

Sonra efendiler, fiyat tayin etmeden Ziraat Bankası'na vermekte de bir sakınca görmüyorum. Çünkü, fiyat tayin etmeden verilecek şeyler yine hususi bir komisyonun huzurunda -hususi kanununa göre- müzayedeye konulacak, satılacak ve Ziraat Bankası'nın alacakları mahsup edilecekti. Devletin bir sandığından alıp diğer bir sandığına koymaktan ibarettir.

Zirai alet ve edevat miktarına gelince; getirdiğimiz hayli miktardaki zirai alet ve edevat kurtarılmış memleketlerdeki ihtiyaçlara kâfi gelecek derecededir. Elde mevcut olanları serian getirtmekten ve onları serian dağıtmaktan başka bir çare bulamadık ve İstanbul'dan yedi bin adet pulluk getirttik. Bu pullukları süratle şimendiferle naklettirdik, şimdi dağıtılıyor.

***Hasib Bey** (Maraş) - Bendeniz az dağıtıldığından bahsetmedim. Esasen pullukların kullanıma elverişsiz olduğu fennen sabit iken dağıtılmıştır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Olabilir efendim, bittabi pullukların hepsini elime alıp bakmadım. Bir parçası kullanıma elverişsiz olabilir. Fakat genel olarak bu pulluklar gayet elverişlidir. Bilhassa İzmir havalisinde bağcılığa yarar tek pulluklar vardı, pulluk namına ne bulduksa hepsini dağıttık. Bundan sonra Ziraat Bankası'nın parasını geri almak suretiyle yapabiliriz.

Bağlar meselesi: Bilhassa bağcılıktan zarar gören bir kazamız vardır. Çok zarar görmüştür. O da Çal kazası. Efendiler, Çal kazasına maalesef şimdiye kadar yardım edilememişti. Bendeniz vekil olduktan sonra Çal'da fidanlık yap-

mak için bir tahsisat istedim. Muvazenei Maliye Encümeni kabul etmedi. Fakat efendiler, bu Çal'ın yanık ve hazin vaziyetini gözden uzak tutmadık ve bundan bir ay evvel yazdık. İstanbul'dan yüz bin fidan Çal'a gönderilmek üzeredir. Evvelki gün Mutasarrıflık'tan da bir telgraf geldi.

Bağcılığımıza gelince; fena değildir. Ancak biraz evvel arz ettiğim gibi sermaye noksanı vardır. Sermaye noksanı yerine gelmedikçe, ne bağcılığımıza ve ne de bahçıvanlığımıza yardım etmek imkânı yoktur. İktisadiyatımızın yegâne açık olan kısmı kredi, itibar meselesi, sermaye vermek meselesidir. Kurtarılmış vilayetlerde bu yolda vücuda getirilmiş birkaç Türk bankasına rastgeldim. Birisi Manisa'da Bağcılar Bankası, diğeri Eskişehir'de Çiftçiler Bankası ve bir de Karahisar'da Sanayi Bankasına tesadüf ettim; Ziraat Bankası'nın parası mevcut olsaydı, hususi kanun icabınca bunlara yardım edebilirdik ve mümkün de olabilirdi, hem de faydalı olabilirdi.

Çünkü bu bankalar, göztaşı vesaire gibi bağcılara mahsus olan her şeyi getirebilecektir. Sonra çiftçilere yardım edebilirdi. Fakat biz yardım edemiyoruz. Yunanlılar, bunları fena halde hurdahaş ederek gitmişlerdir.

Defterler meselesinden bahis buyurdular, ona dair Ziraat Bankası'na yazdım. Eskişehir'e geldiğimde şikâyet ettiler. Tapu senetlerinin mevcut olmadığından, nakledildiğinden dolayı muamele yapamamakta olduğunu söylediler. Bunun için idare meclisinin bir kararı lazımdır. Her halde mümkün olmayan şeyde ısrar edecek değiliz. Yardım ve kolaylık da göstereceğiz.

***Hasib Bey** (Maraş) - Meclis terk olunmuş mallar kararını verdi mi?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Terk olunmuş mallar meselesini idare meclisi reddetmiştir. Fiyat tayini suretiyle kabul etmiyor.

***Lûtfi Bey** (Malatya) - Vekil Bey evvela Ziraat Bankalarının faydalı işlerinden bahis buyurdular, şimdi de "iki milyon lira Ziraat Bankası'na borç verilirse daha ziyade yardım ederiz" buyurdular. Halbuki Ziraat Bankaları evvelce çiftçilere felaket getirmiştir. Çünkü çiftçiler birçok kayıt ve şartlar dahilinde, hatta elinde bulunan araziyi rehin bırakmak suretiyle birçok senet masrafları -faiz hesabıyla- yüzde dokuz faizle bir para borçlandı. Alan çiftçiler tabii onu düşünemediğinden dolayı ziraatın ilerleme ve gelişmesine sarf edemiyordu. Bundan dolayı bilahare malları ve arazisi müzayedeye veriliyor, bu yüzden çiftçiler mağdur kalıyordu. Şimdi bu suretle çiftçilere aynı şartlar dahilinde mi borç verilecek? Yoksa bunların ihtiyacı olan zirai alet ve edevat getirtilerek az adamla çok iş görmek usulü tatbik edilerek mal ve mülkünü kaybetmiş olan ve milyonlarca dönüm arazisi atıl kalan hakiki çiftçilerin gelişmesi mi meydana gelecektir? Yoksa yine borçlanacak mısınız? (Hiçbir şey anlamadık sesleri.)*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, ilişmek istediğiniz noktayı tamamıyla anladım.

***Lûtfi Bey** (Malatya) - Geçen sene bittecrübe faydaları sabit olan traktör makinelerinden buraya da bir tane getirilmiş ve burada tatbikatı yapılmıştı. Bu makinelerden Doğu Anadolu vilayetlerine kaç tane gönderilmiştir? Ve hatta Malatya kazası hususi surette numune olarak bir makine istemişti, gönderilmemiş, gönderilmediğinin sebebi nedir?*

Üçüncüsü: Bu tesis edilen ziraat mekteplerinden Doğu Anadolu vilayetlerinde kaç mektep açılmış? Ve Doğu Anadolu vilayetlerinin nerelerinde tesis edilmiştir? Lütfen bunlara dair izahat veriniz.

***Reis** - Efendim, daha Lûtfi Bey var. Salih Efendi var.*

***Ömer Lûtfi Bey** (Karahisarı Sahib) - Efendim, Vekil Beyefendi'nin irat buyurdukları nutukta, memleketimizin başlıca çiftçi memleketi olduğundan ve zirai iktisadiyatla memleketimize servet girebileceğinden bahis buyurdular. Kurtarılmış vilayetlerde çiftçilerin çift ve çubuk namına hiçbir şeyleri bulunmadığını ve bunda yardımın ancak ve ancak Ziraat Bankası vasıtasıyla yapılabileceğini ifade buyurdular. Halbuki Ziraat Bankası'nın parası yoktur. Maliye Vekili'nden dokuz milyon küsur lira alacağımız var buyurdular.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Hükümetten eski ve yeni...

***Ömer Lûtfi Bey** (Karahisarı Sahib) - Bunun iki buçuk milyon lirasını hiç olmazsa versin diyorsunuz ki, bendenizin sorum, bu parayı istediniz mi? İstediğiniz halde alamadınız mı; alamadığınızın sebepleri nedir?*

***Reis** - Lûtfi Bey kısa buyurunuz.*

***Ömer Lûtfi Bey** (Karahisarı Sahib) - Beyefendi irat buyurdukları nutukta, ziraat mekteplerinden hiç bahsetmediler.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Ettim.

***Ömer Lûtfi Bey** (Devamla) - Bilhassa Ankara Ziraat Mektebi'nin bugünkü halde mektep değil ahırdan beter bir mezbele halinde olduğunu bilmiyorlar mı? Bugün mevcut mektebin yanı başında mektep için gayet elverişli bir bina olduğunu ve esasen mektep için inşa edilmiş olan binanın halihazırda misafirhane olarak kullanıldığını bilmiyorlar mı?*

***Reis**- Beyefendi seyahatten döndüler, onlardan sorunuz.*

***Ömer Lûtfi Bey** (Devamla) - Sonra efendim, üçüncü sorum var: Afyon Karahisar Sanayi Anonim Şirketi'nin hesapları hâlâ görülmemiştir; karışık bir haldedir. Niçin şimdiye kadar bir müfettiş gönderilip de hesapları incelenmemiştir?*

***Sırrı Bey** (İzmit) - Vekil Bey, beyanatınız derin bir ilmi vukufla yapılmıştır. Bende şükran hissi doğurdu. Evvela onu arz ederim. [...] Çiftçilere zirai aletler dağıtılması için Chester'in bir teklifi vaki olduğunu beyan buyurdunuz. İsmi ve mesleği senelerden beri işitilen bu adamın teklifine karşı ihtimal ki başka memleketler de, memlekete ve millete daha müsait şartlar öne sürerlerdi. Şüphe etmiyorum ki Vekâleti Âliyeleri yalnız bu tek bir teklifi değil, muhtelif taraflardan vaki olan müracaatları nazarı dikkate almışlardır.*

İkinci sözüm, soru tarzında değil, temenni mahiyetinde olacaktır. Yakinen haberdarım. Tarafı âlinizden Müdafaai Milliye Vekâleti'ne İzmit civarından İstanbul'a geçirilmek istenilen koyunlara muhalefet edildiğinden dolayı bildirimlerde bulunulmuştur. Bu bildirimlerin ne gibi tesir yapacağını ne zatıâliniz ve ne de bendeniz hükmedebilirim. Halbuki orada koyunlar ölmektedir. Sahipleri de zarar ve ziyan görmektedir.

Hassaten ve hem vazifeten ve hem de merhameten bu hususta bu kürsüden Müdafaai Milliye Vekâleti'ne meramınızı anlatmanızı temenni ederim.

[...]

***Refik Bey** (Konya) - [...] Yanık çiftçilerin elemlerini bize getiren İktisat Vekili Beyefendi'nin izahatını dinledik. İşitiyoruz ki, İstanbul'un milli idareye intikalinden evvel Banca di Roma'ya 500 bin lira (700 bin lira sesleri) ticaret kastıyla veren zat veya bir heyet hâlâ İstanbul'da vazife yapmaktadır.*

İkincisi: Lûtfi Bey biraderimiz sordular. Ziraat Bankası'nın Maliye'deki alacakları hakkında İktisat Vekâleti ne gibi teşebbüslerde bulunmuşlardır. Faiz işlemiş midir? Mahkemeye müracaat etmiş midir?

Üçüncüsü: Geçenlerde kendilerinden hususi olarak istirham etmiştim. Seçim dairemde Peken nahiyesi vardır. 400 hanelik köyde dört çift öküz kalmıştır. Zavallı köylü feryat ediyor. Bunu araştıracaklardı, yardım vaat etmişlerdi. Bunun hakkında izahat isterim. Bu da yapılmış mıdır?

[...]

***Mustafa Sabri Efendi** (Siirt) - Bendenizin yedi soru önergem vardı. Ona şunu ilave ediyorum: Ziraat Mektebi'ne, Ziraat Makinist Mektebi'ne bir talebe imtihan heyeti huzurunda imtihan vererek kabul olunuyor. Bir gün devam ediyor, ertesi gün bir iltimaslısı çıkıyor, o alınıp diğerlerine yol veriliyor.*

İkincisi... [...] Ben Çal'lıyım. Çal'da kendi babamdan kalan arazinin ekilmesi için İktisat Vekâleti'nden müteselsil kefaletle veyahut paramla bir traktör istedim. Üç aydan beri dilekçem nerededir? Dilekçem kaybolmuştur.

[...] Kooperatif şirketleri şundan bundan teşkil ediliyor. Ortada ne bir nizamname var ne bir kanun var. Herkesten para alınıyor. Zavallı hissedarların paraları nerede kalmıştır? Kooperatif şirketleri tesis etmek isteyenler hakkında cezai takibatta bulunmuşlar mıdır? Herkesin parası yağma mıdır?

***Hacı Mustafa Efendi** (Ankara) - Rica ederim, şimdi biz izah istemedik ve bizde soru önergeleri de yoktur. Sonra bir kanunu veya Ziraat Bankası bütçesini de müzakere etmiyoruz. Bu zat seyahat neticesini beyan ediyor. Bunu fırsat sayarak uzun uzadıya soru sormak, bunun neticesi çıkmaz, bu, Nizamnameye muhaliftir. Başka işlerimize bakalım. Faydasız şeylerle vakit geçirmeyelim.*

***Yasin Bey** (Gaziantep) - Kanunu mahsus icabınca orduya lüzumu olmayan cılız hayvanlar, araba vesaireden oradaki muhtaçlara ne miktar verilmiştir? Bunları soruyorum.*

Hacı Bekir Efendi *(Konya) - Hükümetçe ihracatın men olunduğuna dair malumatınız olmadığını ve fevkalade bir ahval yoksa bunun lüzumsuz olduğunu beyan buyurdunuz. Sırrı Bey biraderimizin de itiraz buyurdukları gibi, Çanakkale'den ve Karamürsel'den katiyen koyunlar geçirilmiyor. Halbuki şu kış gününde 20-30 gün -dün bendeniz bir telgraf aldım- oralarda koyunlar kalacak olursa o koyunlar tamamen telef olur. Zira ağıl yok, mandra yok. Besleyecek şey yok. Bu hususta ne gibi tedbirler alınıyor?*

[...]

Hacı Şükrü Bey *(Diyarbekir) - "Ziraat Bankası devlet bankasıdır" buyurdunuz. Ziraat Bankası devlet bankası mı, yoksa halk bankası mıdır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, beyefendi hazretleri Ziraat Bankası'nın fayda ve zararlarından bahis buyurdular. Efendiler, Ziraat Bankası tam üretim ve ziraat bankası değildir. Fakat memleketimizde hiçbir mali müessesenin vakit bulup da vücuda getiremediği 30 küsur seneden beri pek çok kıymetli hizmetler yapmış bir mali müessesemizdir. Ziraat Bankası'nın pek çok noksanları vardır. Bunlar tamamlanacak olursa Ziraat Bankası 32 senelik hayatından daha fazla faydalar temin edebilecek bir hale gelebilir. Bununla beraber bu 32 senelik hayatı içinde Zirat Bankası, zannedildiği gibi memleket için sırf tehlike ve afet olmamıştır. Bilakis çok faydalı hizmetler yapmıştır. Fakat kanunu ve nizamnamesi çağdaş bir mahiyette iktisadiyatı kavrayamadığından dolayı talep edilen faydaları yapamamıştır. O da kredileri uluorta vermiş ve bu kredilerin üretime sarf edilip edilmediğine dair hiçbir kayıt koymamıştır ve onu takip etmemiştir. Oradan para alanlar, paralarını üretimlerine sarf edecekleri yerde düğüne, şuraya buraya vermişlerdir. Dolayısıyla bankadan kredi olarak verilen para mahalli lehine sarf edilmemiştir ve memlekette bir üretici bankası olmamıştır. Sonra bankanın krediler meselesinde muameleleri hakikaten karışıktır ve bankada şahsi kredi muamelesi yoktur. Yeni hazırlamakta olduğumuz değiştirilmiş maddelerine şahsi kredi muamelesi yapmasını da ilave ettik ve bu çok faydalı olacaktır zannederim.

Sonra bilhassa ilave ettiğimiz maddelerde kredi olarak verilen paranın üretime sarf edilmesi için pek çok şartlar koyduk. Özetle denebilir ki, Ziraat Bankası kanun ve nizamı itibariyle çağdaş bir iktisat bankası mahiyetinde değildir. Bunu o hale getirmek lazımdır. Buna dair lazım gelen kanun maddelerini hazırladık ve yakında yüce Meclisinize takdim edeceğiz. Fakat bu hale getirebilmek ve incelemek için en az üç-dört aya ihtiyaç vardı. Havaya bir şey yapmak istemedik. Bu suretle Ziraat Bankası'nın istatistiklerini ve muamelelerini çıkardık. Ondan sonra size bir kanun getiriyoruz.

Mektep meselesine gelince; Adana ile Doğu Anadolu vilayetlerinde, Erzincan'da bir mektep açıyoruz. Efendiler, imkân hasıl oldukça bu mektepleri

artıracağız. Yalnız mektepleri düşünürken, her tarafa mektep açarak, her tarafı memnun etmek imkânını bulamadık. Şimdilik lüzumu olan yerlerden başladık.

Nusret Efendi *(Erzurum) - Erzincan'da açıyorsunuz, Erzurum'da açmayacak mısınız?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, isteriz ki, memleketimizin her tarafında, her livasında, hatta her nahiyesinde ziraat mektepleri açalım. Fakat bugün için bu mümkün değildir. Dolayısıyla ziraat mekteplerini açarken en ziyade ziraatı fazla olan yerleri tercih ettik. Erzincan'ı da bu sene bütçemize koyduk. Bütçe kabul edilmiştir ve bu sene tatbik edilecektir. Bursa'da mektebimiz açılmış, İzmir'de ve Karesi'de de açılmıştır. İstanbul'daki mevcuttur. Ankara'da mevcuttur ve özel idare gelirleriyle idare ettirilmekte olan diğer mekteplerimiz de vardır ki, bunlar Sivas ve Kastamonu'dadır. Erzurum'da da açıyorduk. Fakat bilahare Erzincan'a naklettik. Efendiler, bendenizin açabildiğim mektepler bundan ibarettir. Bunu da ayrıca arz etmek isterim ki, bütçeyi mektep işlerine sarf etmekten ziyade çiftçinin tohumunu düşünmek ve Ziraat Bankalarını düşünmek lazımdır. Aynı zamanda zirai alet ve edevatı da düşünmek lazımdır. Çiftçi ve ticaret bankalarını vücuda getirmek lazımdır. Bunları her şeyden evvel düşünüyoruz ve aynı zamanda bütçede para, fırsat buldukça mektepler açmaya doğru da gidiyoruz. Şimdiki halde açabildiğimiz mektepler bunlardır. Mümkün oldukça diğerleri de olacaktır.

Şükrü Bey *(Bolu) - Bütçenin kabul edildiğini buyuruyorsunuz. Ne vakit kabul edilmiştir?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, şimdi Ömer Lûtfi Beyefendi Hazretlerine cevap veriyorum: Buyurdular ki, Vekâlet, Maliye Vekâleti'nden bu parayı istedi mi? Ve bu meyanda Refik Beyefendi de bu soruyu tekrar ettiler ve Maliye Vekâleti'ne dava açıldı mı buyurdular. Hayır, efendiler. Maliye Vekâleti'ne dava açmadık ve açmayacağız da ve buna da lüzum görmedik. Efendiler, bu meseleyi yüce Meclisinizin kararına kavuşturmak suretiyle halledeceğiz ve bu suretle tahsili gayet kolay olan terk olunmuş mallardan alacağız. Ziraat Bankası'nın bu parası, zannederim Maliye Vekâleti'nden elli defa istenmiştir.

Ziraat Mektebi meselesine gelince; Beyefendi Hazretlerine bilhassa teşekkür ederim. Hakikaten buradaki ziraat mektebi, talebeyi alabilecek tam bir ziraat mektebi binası değildir. Asıl binası Erkânıharbiyei Umumiye tarafından işgal edilmektedir. Bunun iadesini istedik. Lüzumundan bahis buyurdular. Şu sırada Erkânıharbiye Umumiye için lüzumunu ifade ettiklerinden biz de ısrar edemiyoruz. Tekrar ediyorum ki, Ziraat Mektebi binası iyi bir vaziyette değildir. Hatta bundan Ziraat Bankası meselesi dolayısıyla Heyeti Vekile'de de bahsettik. Bir neticeye kavuşması için Pazar'ı bekliyoruz. Kavuşamadığı takdirde, yani ihtilaf vaki olduğu takdirde yüksek heyetinize gelecektir.

Şimdi Sırrı Beyefendi'nin sorularına cevap vermek istiyorum.

Ömer Lûtfi Bey *(Karahisarı Sahip) - Afyon Karahisar Anonim Şirketi hesaplarından bahsetmediniz.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Ona da geleceğim efendim. Sırrı Beyefendi mühim bir meseleye iliştiler. Burada memlekete büyük miktarda zirai alet ve edevatı Mart ayı içerisinde muhtelif limanlara getirtmek için Mösyö Kennedy ile müzakerelerde bulunuyoruz. Bu bir imtiyaz değildir. İmtiyaz mahiyetinde olursa bittabi yüce Meclisinize kadar gelecektir. Bu, bir şirket açmak istiyor ve bu şirket Singer usulünde olacaktır ve ahaliye zirai alet ve edevatı taksitle satacaktır. Yalnız bir teklif vardır. Diyoruz ki, tarifelerini biz de göreceğiz ve bizim de kararımız fiyatlara eklenecektir. Dolayısıyla memleketimizin muhtelif yerlerinde bir şirket mahiyetinde taksitle zirai alet ve edevat satar, atölyeler açar ve bu suretle Türk çocuklarını da orada tahsil ettirip ve Türk sermayesi de dahil olarak bir Türk şirketi halinde teessüs edebilecektir ve bittabi bu şirketin yanında bir Alman ve bir Türk de bir şirket açabilir ve bütün diğer milletlere mensup şirketler de açılabilir. Bunların hepsini nazarı itibara alacağız. Bunlarla hiçbir taahhüde girişmiyoruz. Yalnız bunların tarifelerine ilişeceğimize göre bazı kolaylıklar göstermeyi düşünüyoruz. İncelemelerimiz Pazartesi günü tamamlanacaktır ve yüksek heyetinize arz edeceğim. Dolayısıyla diğer şirketler ve müesseseler de gelebilirler, bunlar imtiyaz değil, alelade ruhsatlı şirkettir. Temenni ederim ki, bu şirket bir an evvel açılsın ve Mart içerisinde memleketimize lazım olan zirai alet ve edevatı getirsin. Bunun 12 milyon liralık bir şirket olacağını tahmin ediyoruz. Türklerden de iştirak edecekleri memnuniyetle kabul ediyorlar. Bir an evvel arz ettiğim prensip dahilinde Türk sermayesi ile yabancı sermayesini beraber çalıştırmak istiyoruz.

Efendiler, makinist mekteplerimiz noksandır. Memleket zirai alet ve edevatını idare edecek derecede değildir. Ankara'da açtığımız mektepte ve diğer yeni açtığımız mekteplerde makinistlik tahsil ettiriyoruz. Bu şirket vasıtasıyla açılacak olan atölyelerde, fazla miktarda memleketimize makinist yetiştirebileceğimizi ümit ediyoruz.

Bir de İzmit meselesi vardır efendiler, hakikaten bu koyun meselesi vakidir. Bunun için üç gün evvel müracaat vuku buldu. Derhal telgrafla mahalli mutasarrıflığından sordum, çünkü alelade emir veremezdim. Yani alelade bu koyunları bırakınız diyemezdim; olur ki tiftik geçiriyorlardı ve yine olabilirdi ki damızlık hayvanlar ihraç ediyorlardı. Buna dair bir malumatım olmadığı için bu hususu İzmit Mutasarrıflığı'ndan sordum ve bununla beraber işin gecikmemesi için Müdafaai Milliye Vekâleti'ne de bildirdim. Fakat henüz cevap alamadım. Mutasarrıflığa bugün tekrar bir telgrafla bildirdim.

***Şükrü Bey** (Bolu) - Ama bunlar orada mahvoluyorlar.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bendeniz de hiç arzu etmem ki, tüccarımız mahvolsun. Fakat meselenin mahiyetini bilmiyorum. Bittabi buradan onların bırakılması için emir veremezdim. Çünkü yarın o koyunların kanunen yasak olan hayvanlardan olduklarını bana bildirirlerse sonra ben ne yaparım? Mutasarrıflık'tan müracaat yoktur. Hatta mutasarrıfa yazılan telgrafta koyunlar şayet yasak olan hayvanlardan değilse bırakınız diye de yazılmıştır. Bendeniz ancak bunu yapabilirdim.

Afyon Karahisar Şirketi'ne dair cevap veriyorum. Afyon Karahisar Şirketi'nin hesaplarının görülmesi için emir verdim. Dolayısıyla komiserin bugünlerde gitmesi muhakkaktır. Oradan geçerken şirketi bizzat ben de gördüm ve hesaplarını da aşağı yukarı inceledim ve bendeniz de bir kanaat edindim.

Refik Beyefendi Maliye'den para alındı mı sorusundan başka bir de başka bir yerde sığır vebasının tahribatından bahsettiler; bu doğrudur. Efendiler, ne yazık ki memleketimizde bu hastalık çok büyük tahribat yapmıştır ve bu tahribat tahmin edemeyeceğimiz kadar fazladır. Elimizdeki istatistiklere göre resmi olarak 50-60 bin sığır telef olmuştur. İhtimal ki haber alamadığımız daha birçok hayvanlar vardır. Miktarını şu suretle 100 bine çıkarabiliriz. Bunlar 30'ar liradan üç milyon lira eder ve bu milli servetimizdendir ve bilhassa en fakir halkımız tarafından kaybedilmiştir. İktisat Vekâleti'ne geldiğim günden beri her işi bırakarak yalnız sığır vebası mücadelesiyle meşgul oldum. Efendiler, bitirdim diyemem. Fakat diyebilirim ki, bugünkü geri alınan yerlerle Orta Anadolu'da vaziyet bundan 15 sene evvelki vaziyettedir. Memleketimizde tek tük sığır vebası vardır. 50 seneden beri memleketimizde mevcut bir hastalığı bendeniz beş ayda yok edebilmek imkânını kendimde göremediğimi itiraf ederim. Fakat eski haline gelmiştir. Bilhassa Çanakkale livasında pek çok hastalıklar vardır, yeni başlamıştır. Onun bastırılması için de serumla lazım gelen baytarları gönderdim. Ve kısa bir zaman zarfında bunun da hakkından gelebileceğimize emin olabilirsiniz.

***Mehmet Bey** (Biga) - Vaktiyle serum gönderilmiş olsaydı...*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Gönderdim ve vaktinde gönderilmiştir efendim. Fakat balonla serum göndermek imkânı yoktur. Eğer mümkün olsaydı onu da yapacaktım. Efendiler, elimizde baytar yoktur ve hepsi askeri vazifesini yapmakla mükelleftir. Efendiler, birçok defa Müdafaai Milliye'den istedik. Fakat ordu lüzumundan dolayı bunları terhis edemedi. Bütün Anadolu'daki sığır vebasını yalnız 120 baytarla tedaviye çalıştık. Baytarları birden ordudan ayırmak imkânı olsaydı bir dakika tereddüt etmezdik. Son günlerde terhis edilen 30 baytarı oraya gönderdik ve serumu istedikleri andan itibaren göndermeye başladık.

Fakat maalesef nakliye vasıtalarının yokluğu ve Çanakkale'nin malum olan vaziyeti bunların vakit ve zamanıyla tedavi mahalline girmesine mâni oluyordu. Elimizden ne geldiyse hepsini yaptık. Eğer fazlasını bilen varsa onu söyler ve bendeniz de düşünür ve yapılacak bir şeyse yaparız.

İhracat meselesi hakkında muhterem Konya Mebusu'nun sorularına cevap vereceğim. Efendiler, kanunlarımız icabınca zahire ihracatı, nakliyesi yasak değildir, serbesttir. Yalnız ordu ihtiyaçlarını nazarı itibara alarak bazen engel oluyoruz. Hatta tohumluk meselesinde de çok çalıştık ve nihayet kısmen ellerinden alabildik. Balıkesir'den geçerken böyle bir vakaya şahit oldum. Tahmin ederim ki orada da öyle olmuştur. Bununla beraber elimde ordu tarafından durdurulduğuna dair bir vesika yoktur ve onu araştırıyoruz ve nerede böyle bir hadise vuku bulursa derhal takip ediyoruz. Harice ihraç edilebilir. Dahilde de nakliye serbesttir. Temin edebilirim ki, Anadolu'nun kendini besleyecek kadar zahiresi vardır. Bir mahalden diğer mahalle buğday naklini yasaklamak, memlekette en büyük vurgunculuğa meydan vermek demektir. Ne kadar serbest bırakılırsa o kadar iyi bir vaziyette gidecektir ve Anadolu uzun seneler harp sıkıntısına katlandığı halde kendi kendini uzun zamanlar idare edebilecek kabiliyeti her daim gösterebilecektir. Dolayısıyla bu gibi müdahalenin aleyhindeyiz. Ve bize haber verilenleri şiddetle takip ediyoruz. Fakat efendiler, nihayet men edebilmekliğimizin de bir haddi vardır. Ben gidip mahallinde durduramam; şunu bunu emredemem. Bilhassa resmi makamlar tarafından yapılırsa oraya bildiriyorum ve onlar da müdahaleyi men ediyorlar. Fakat ve nihayet efendiler, iktisadiyatımızın ehemmiyetini düşündüğümüz kadar, ordumuzun da ihtiyaçlarını düşünmek mecburiyetindeyiz. Yeter ki müdahaleler lüzumsuz ve sebepsiz olmasın.

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Ordu tarafından hayvan dağıtımı meselesine gelince: Efendiler bunların adedi bizce malum değildir. İktisat Vekâleti'ne müracaat edilerek dağıtım yapılmamıştır. Doğrudan doğruya ordu tarafından dağıtılmıştır. Bununla beraber, bunların adedini öğreneceğiz. Fakat denebilir ki, keşke dağıtılmasaydı. Çünkü bu hayvanlar Yunanlıların işgali zamanındaki hayvanlarla temas etmiştir ve bundan dolayı maalesef sığır vebasının bulaşmasına sebebiyet vermiştir. Efendim, bendenizin hatırımda kalan bundan ibarettir. *(Kâfi sesleri.)*

"ZAFER İKTİSADİYATI" PROJESİ
VE
ÜRETİMİ ARTIRMAYA YÖNELİK
OLARAK İZLENEN POLİTİKALAR

Zafer İktisadiyatı Hakkında Beyanat*

- *Memleketimiz iktisadiyatının gelişmesi için en ziyade çalışmak isteğiniz sahalar hangileridir?*

- Türkiye'miz bağımsızlık ve hürriyet muharebelerini yapıyor. Bugünkü büyük ideal mücadelesini kazanmak, cesur ve medeni milletimizin emel ve gayesinin en başında bulunuyor. Bunun temini suretiyledir ki yeni Türkiye yaşayacaktır. Dolayısıyla bugün her şeyden evvel "zafer iktisadiyatı"nı düşünüyorum. Bütün iktisadi kuvvetlerimizi buraya yöneltmeye çalışacağız.

Çağdaş muharebelerdeki başarı sırrının bilhassa memleketin iktisadi teşkilatıyla pek ziyade alakadar olması keyfiyeti artık bir hakikat ve bir aksiyomdur. Harp işleri her şeyden evvel bir iktisat işidir. Üretim ve tüketimimizi, ithalat ve ihracatımızı ve bunların vasıtalarını bu manaya göre tanzim ve tertip etmekte fazla faaliyet göstereceğiz. Halk Türkiye'sinin bağımsızlık ve hürriyet ordusu gerisinde iktisat cephesi bir demir siper gibi durdukça, düşman hücumları orada parça parça kırılacak ve eriyecektir. Türkiye halkı, tarihin, milletlerin mücadele hayatında nadiren kaydettiği şerefli ve çok yüksek bir ideal yolunda büyük bir muharebeyi başarıyla göğüslemektedir. Bunu mutlaka kazanacaktır. Çünkü o hiçbir milletin hayatına göz dikmeksizin yalnız bağımsızlığını ve yalnız hakkı ve fazileti müdafaa ediyor. Hak ve fazilet yenilemez. Bugünkü milli harekete, milletlerarası hukuk tarihinde bir millet hakkında ender olarak işlenen büyük

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 31 Temmuz 1338 (1922), No: 932-555.

haksızlıklara karşı Türkiye halkının bir ayaklanması gözüyle bakmak lazımdır ve bu ayaklanma doğrudan doğruya halkımızın bağımsızlık ve hürriyet duygularının bir galeyanı neticesidir. Türk tarihinin yazmakta devam ettiği bugünkü büyük hareketin yegâne sahibi halkımızdır; bunu kimse sahiplenemez. Milli hareket tarihini yakından takip edenler bu hususu pek güzel takdir ederler. Türkiye'mizin her ne bahasına olursa olsun kazanmak mecburiyetinde bulunduğu bu hayat hakkı mücadelesinde iktisadiyatımız en büyük rollerden birisini oynayacaktır. Manen çok yüksek olan halkımızın maddeten de müdafaa ve mukavemet kabiliyetini milli iktisadiyatımızla tutacağız. Ticaretimizin ve genel iktisadiyatımızın serbestisine ve emin bir sahada cereyanına dikkat edeceğiz ve bu doğrultuda mübadeleyi kolaylaştırarak nakliye vasıtaları işlerine hususi ehemmiyet vereğiz. Üreticilerimizin ve bütün memleketimizin halkının ucuz ve mesut yaşayabilmesi ve ideal harbine azami suretle yardımda bulunabilmesi için her türlü iktisadi tedbirlere müracaat edilecektir. Bu doğrultuda üretimimizin en feyizli kaynağı olan çiftçiliğimiz ve zirai sanayimiz "Zafer İktisadiyatı" projemizin en mühim bir esasıdır.

- *Çiftçilerimize daha ziyade ve faal bir surette yardım edebilmek için Ziraat Bankası hakkında ne düşünüyorsunuz?*

- Düşman saflarını Türk çiftçinin üvendiresi delecek, Türkiye'ye zafer yolunu köylünün sabanı açacaktır. En çok düşündüğüm köylüdür. Bütün tarihimizin ve bugünkü büyük davanın en fedakâr hizmetkârı odur. Ziraat Bankası'nın bu sene çiftçilere daha faydalı ve geniş bir şekilde yardım edebilmesine çalışacağız. Çiftçiye lazım olacak zirai alet ve edevatı ve tohumluğu hazırlıyoruz. Adana ve Erzurum'da bu sene ziraat mektepleri açacağız. Bundan başka köylü bankalarını da düşünüyorum. Esasen bu mahiyette bankalar Konya, Kayseri, Niğde gibi mühim merkezlerimizde mevcuttur. İdarei Umumiyei Vilayat Kanunu bu hususta vali ve mutasarrıflara vazife yüklemiştir. İktisat Vekâleti, düzenleyeceği bir nizamname numunesiyle bu köy bankalarının süratle kurulmalarını temin etmek ve kolaylaştırmak ve bu hususta valilerimize ve mutasarrıflarımıza rehber olmak fikrindedir. Köy bankaları küçük ölçekte zirai kredi muamelesiyle iştigal edecekler ve Ziraat Bankası'nın vazifelerini kolaylaştıracaklardır. Bunların memleketimize göre gayet pratik tedbirlerle kolaylıkla vücut bulacağını tahmin etmekteyim.

- İthalat ve ihracat ticaretimizin düzenlenmesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

- Milli sanayimizi, ticaretimizi layık oldukları ehemmiyetle ele alarak gelişmesine çalışacağız. Bu maksatla bir sanayi bankası projesi hazırlıyoruz. Buraya bütün memleketin sanatkârları hissedar olarak iştirak edeceklerdir. Hükümet de sermaye koyacaktır. Yine bu doğrultuda bilhassa Milli İthalat ve İhracat Şirketi'nin tesisine her şeyden evvel teşebbüs ettik. Başarı hasıl olursa memleketimize büyük faydalar temin edecektir.

Hakikaten bu suretle ihracatımızı bugünkünden daha yüksek satışlarla ve kolaylıkla yapabilmek imkânı hasıl olabileceği gibi, ithalatımızı da doğrudan doğruya milli tacirlerimize yaptırarak ihtiyaçlarımızı memlekete bugünkünden daha çok ucuza mal edeceğiz. Aradaki yabancı vasıtaları kaldırarak tacirlerimizi ve ticaretimizi Avrupa'yla doğrudan doğruya münasebete getireceğiz. Bunun devletimizin genel siyasetine de büyük ve pek iyi tesirleri olabilir. Birçok asırdan beri Türkiye iktisadiyatı yabancıların faydasına çalışmaktadır. Yabancıların hizmetçisi mesabesindedir. Bu iktisadi esareti bilhassa bu gibi milli müesseselerle kıracağız.

- Memleketimizde sınai müesseseler tasavvur olunuyor mu?

- Bazı mahallerde un ve kumaş fabrikaları açılmasını düşünmekteyim. Elimizde bir iki tane terk edilmiş fevkalade fabrika mevcuttur. Bunları yakında işleteceğiz.

Van Gölü'nde atıl kalan motorların işletilmesi için talimat verdim. O civarda bir de demir fabrikası vardır. O da faaliyete geçecektir.

- Memlekette mevcut ticari ve mali müesseselerimizin himayesi ve Vekâlet'in fiili desteğine kavuşması nailiyeti hakkındaki tasavvurlarınız nedir?

- Yerli şirketlerimiz başlıca Konya'da toplanmıştır. Orada mevcut 10'u aşkın şirketlerin sermayesi bir buçuk milyona varır. Bunların, ödenerek ticari muamelelerde kullanılanların miktarı ehemmiyetli bir miktardadır. Konya'da bir de Milli Türk Ticaret Bankası vardır ki, muamelesindeki intizamıyla Türk'ün mali ve ticari muamelelerdeki kabiliyetini gösterir. Bundan sonra sırasıyla Kastamonu, Kayseri, Ankara, Akşehir gibi ticari merkezlerimizde birçok anonim şirketleri vardır.

İktisat Vekâleti bütün bu şirketlerle yakından alakadardır. Sermayelerinin iyi şekilde artırılması ve gelişmeleri Vekâlet'i pek ziyade alakadar ediyor.

Memleketimizin büyük servet kaynaklarından hakkıyla istifade edebilmek için makineye çok ehemmiyet vereceğiz. Kanunlarımıza ve milli menfaatlerimize uygun bir surette memleketimize girmek isteyen bir yabancı sermayesine ve teşebbüslerine her türlü kolaylığı göstereceğiz. Amerika ve Avrupa sermayedarları tarafından maden ve petrol imtiyazı hakkında müracaatlar da vardır; inceliyoruz. "Zafer iktisadiyatı"mızı düşünmekte olduğumuz şu sırada barışın ardından gelişecek olan iktisadi vaziyetimizi de bittabi ihmal edemeyiz. Ve bu çok mühimdir. Bunun hakkında ileride malumat veririm.

Şu kadarını söyleyeyim ki, Türkiye iktisadiyatı barıştan sonra haricin müthiş imhakâr rekabetinden kurtulmaya çalışmak mecburiyetindedir. Ve bu mümkündür. Haricin iktisadi boyunduruğundan iktisadiyatımız kurtulmadıkça bağımsızlığımız daima tehlikededir. Hakikaten bu takdirde Türkiye yabancı sermayenin bir nevi esiri demektir.

İktisadiyatımızın geleceğini çok parlak görüyorum. Memleketimiz çok zengindir. Maalesef devamlı harp hadiseleri, siyasi vakalar bize zengin memleketimizden istifadeye mâni oldu. Bir halde ki, memleketimiz ağzına kadar altın dolu büyük bir kasaya benzediği halde, halkımız o kasanın önünde eli böğründe kalmış ve onu açmaya vakit bulamayan bir servet sahibine benzetilebilir. İktisadiyatımızın kudreti ve gelişmesi sayesindedir ki barışa girdikten sonra Harbi Umumi'den sonraki galip devletler de dahil olduğu halde dünyanın belki en mesut bütçeli milletleri sırasında bulunacağız.

Yedi asırlık Osmanlı İmparatorluğu tarihi incelenince görülür ki, bu, her şeyden evvel bir emek tarihidir. O büyük eseri Türk halkının emeği vücuda getirmiştir. Gerçi halk bu eserden kendi hesabına çok fayda görmedi. Fakat biz bundan bir ders hissesi çıkartabiliriz. O da Türkiye'nin çalışkanlar memleketi olmasıdır. Bu husus yabancı âlimlerce de tasdik olunmuştur.

Esasen başka türlü de olamazdı. Haricin ve dahilin bugüne kadar darbelerine maruz kalmış olan halk tabakası iktisadiyatının bugün yine yaşamak kabiliyetini pek yüksek derecelerde göstermesi ancak azimkâr Türk emeğiyle ifade olunabilir. Bugün bu büyük emeği zafer iktisadiyatına faydalı olabilecek bir halde düzenleyeceğiz. Halk devleti olarak yaşamak isteyen Türkiyeliler yedi asırlık tarihlerinin dönüm günlerindedirler.

Yeni Türkiye'nin yeni tarihi artık halk iktisadiyat ve fikriyat tarihi olarak başlamalıdır. Asrımızın hayat yolu bu olduğu gibi, halk devletinin ve hakiki milliyetçiliğin esasları da budur. Türkiye tarihi bu çığırı takip ederse halkın efendiliği bir hakikat olur kanaatindeyim. Ve olacaktır da.

ZİRAAT BANKASI'NI CANLANDIRMA GİRİŞİMLERİ

Ziraat Bankası'nın Faaliyeti ve Islahı*

İktisat Vekilimiz diyor ki:

Banka'nın Kıymetli Sermayesi:

Biliyorsunuz ki Banka, istibdat senelerinden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kuruluşuna kadar geçen hükümetlerin çok fuzuli müdahalelerine, darbelerine maruz kaldı. Bir halde ki, 338 [1922] senesi başlarında Banka'nın artırılabilir sermayesi üç milyon (3.000.000) liraya bile ulaşamıyor, 110'dan ibaret olan sandıklarda para dahi bulunamıyordu. Siyasi hadiseler, devamlı müdahaleler Banka'yı kıpırdayamayacak felçli bir vaziyete getirmişti. Banka'ya, sermayesinin kaynağını teşkil eden kazanç hissesi de güçlükle verilebiliyordu.

Bugün Ziraat Bankası'nın beş milyon (5.000.000) lirayı aşkın artırılabilir sermayesi mevcuttur. İtibari sermayesi yedi milyon (7.000.000) raddesindedir.

Şube ve sandık adedi 315'i aşkındır. Mithat Paşa merhumun milli iktisat tarihimizde pek kıymetli bir yaratısı olan bu çok güzel çiftçi kredi müessesemizle bugün memleketimizin her köşesine sokulmuş bir halde bulunuyoruz. Sandıklarımızda bir buçuk milyon (1.500.000) liraya yakın nakit vardır.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Eylül 1339 (1923), No: 914, s.1-2.
Mahmut Esat Bey'in bu konuda "Kurtarılmış Memleketlerin İktisadi Durumu Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma" başlığı altındaki ilk açıklamaları için bkz. elinizdeki ciltte, s.26-45.

Banka Nasıl Yardım Ediyor:

339 [1923] senesinin ilk altı ayı zarfında Banka bir milyon (1.000.000) lirayı aşkın miktarda kredi vermiş ve doksan bin (90.000) liraya yakın bir kıymette, zirai alet ve edevatı ödünç veya peşin olarak çiftçilerimize dağıtmıştır. Bundan başka Ziraat Bankası bugün mevsim münasebetiyle Adalar Denizi ziraat mıntıkası üzüm, incir, tütün ve Karadeniz ziraat mıntıkası fındık, tütün üreticilerine depo ettikleri mahsulleri karşılığında külliyetli miktarda avans yapmaktadır. Bu sene nihayetine kadar Banka çiftçilerimize iki milyondan fazla yardımda bulunabilecektir. Bundan başka daha 90 bin liralık zirai alet ve edevat dağıtılabileceğini tahmin ediyorum.

Pamukçuluğa Yardım:

Akdeniz ziraat mıntıkası pamuk üreticilerine Banka pek kıymetli yardımda bulundu, beş yüz bin (500.000) liralık kredi verdi. Pamukçularımız kısmen olsun yabancılara el açmaktan kurtarıldı. Banka'nın çiftçiye yardımları her sene genişleyecek, sürat kazanacaktır. Banka'nın şahıslar ve hükümet zimmetindeki alacaklarının tahsiline fevkalade ehemmiyet atfetmekteyiz. Banka'nın hükümetten olan alacaklarını tahsil etmekteyiz. Bu hususta Maliye Vekâleti'nin her türlü kolaylık ve yardımına süratle mazhar olmaktadır.

Bir Senelik Faaliyet:

Banka'nın son bir senelik faaliyetine dair kısaca diyebilirim ki, bu henüz arzu edilene uygun olmamakla beraber, Banka'nın 34 senelik faaliyet tarihinin hiçbir gününden geri değildir; hatta pek çok ileridedir. Bu hakikati tek bir rakamla ifade edebilirim. Banka'nın en çok faal olduğu sene hatırımda kaldığına göre 329 [1913-1914] senesidir. Banka o sene zarfında ancak bir milyon liralık kredi vermiştir. Şunu da hatırlatayım ki, 329 [1913-1914] senesi Banka'nın en mesut ve en zengin günlerinden birisiydi. Bugün ise Banka müthiş sarsıntılardan çıkarak kendisini toplamaya çalışıyor ve buna rağmen verdiği krediler ve faaliyeti en mesut günlerin bile nispet kabul etmeyecek derecede üzerindedir.

Biz bu faaliyeti, bu vaziyeti kâfi görmüyoruz. Daha ileri gideceğiz ve kısa bir zaman içinde başarılı da olacağız.

Ziraat Bankası Mektebi:

Banka bütçesinin tasdikinin ardından Ankara'da derhal bir "Ziraat Bankası Mektebi" açılacak, bu mektepte bütün banka memurları sırayla staj görecek, bankacılığı çağdaş bir zihniyetle kavrayacaklardır.

Banka umum müdürlüğü için getirtmeye karar verdiğimiz Avrupalı mütehassıs gelmek üzeredir. Banka'nın güzide memurlarından beş zatı bankalarda muamele görmek üzere bu sene Avrupa'ya göndereceğiz.

Her halde Banka'yı kıymetli memurlarla donatacağız.

Banka, "Çiftçi Alım Satım Ortaklıkları"na ve "Çiftçi Kredi Sandıkları"na teşekküllerinin ardından aynen ve nakden yardımlarda bulunacaktır.

Hayvan İhtiyacı Karşısında:

Banka, memleketimizin hayvanat ihtiyacını da nazarı itibara alarak çiftçilerimize bu hususta yardımda bulunmak üzere 200 damızlık boğa ve inek getirtmeye teşebbüs etmiştir. Boğalar yakında taksitle alakadarlarına dağıtılacaktır.

340 [1924] senesinde Adana'da açılacak olan "Milletlerarası Satış Ziraat Sergisi"ne 20.000 liralık kredi verildi. Banka yakında çiftçiye şahsi kredi muamelesi yapacaktır. Şimdiden mali ve iktisadi müesseseler nezdinde çiftçilerimize kredi açtırmayı üstlenmiştir.

Geleceğe Bir Bakış:

Ziraat Bankası henüz arzu ettiğimiz şekil ve intizama giremedi. Ancak 34 senelik tarihinin herhangi bir safhasıyla mukayese edilirse edilsin, bütün sarsıntılara rağmen bugün mutlaka onun üzerindedir ve her zamandan fazla kuvvetlidir. Mazideki haliyle nispet kabul etmeyecek derecede faal ve faydalıdır. Daha çok ileri gideceğiz ve bunun mümkün olduğunu göstereceğiz. Yarın yakındır.

Kurtarılmış Memleketlerdeki Ziraat Bankası Şubelerinin Hesaplarına Dair Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, İstanbul Bankası'nın vazifesini suiistimal etmekte olduğuna dair Ziraat Bankası Müdürü Umumisi'ne -ordularımız taarruza geçmezden evvel- telgraf çektim. Türk köylüsüne ait olan bu paranın buradaki meşru hükümetin izni alınmadıkça bir meteliğinin sarf edilemeyeceğini ve sarf edildiği takdirde mesul edileceğini kendisine bildirdim. Aynı zamanda, o zaman İstanbul temsilcimiz olan Hamid Bey'e de bildirdim. Ne yazık ki köylünün emeğiyle topladığı parayı Ziraat Bankası heyeti vazifesini suiistimal ederek kısmen Maliye Nezareti'ne vermiştir ve kısmen Banca di Sconto'ya vermiştir. Maliye Nezareti Ziraat Bankası'nın parasını Anzavur'lara, şunlara bunlara sarf etmiştir. Banca di Sconto da parayı aldıktan bir müddet sonra iflas etmiştir. Bunun için vazifesini suiistimal edenler hakkında birer birer takibat icra edilmesi için İstanbul'da lazım gelen yerlere emir verdim. Hesapları incelenmektedir, mahkemeye verileceklerdir.

Hasib Bey *(Maraş) - Niçin vermişler bu 150 bin lirayı?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Yetkilerini aşarak vermişlerdir. Faiz bilmem ne... Fakat banka nizamnamesinin emrettiği şekilden ayrı olarak harice para sarf edilmiştir. Çünkü bankanın sarf edeceği, borçlanacağı paralar kanunen belli ve malumdur. Bunu, doğrudan doğruya Banca di Sconto'ya, Maliye'ye, şuraya buraya dağıtmışlardır. O kadar ihtarlarımıza rağmen cevap

---
* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.26, s.326-329, (13 Ocak 1923).

da vermemişlerdir. Biz dedik ki, gün değişir, bunun hesabını sorarız; şahsen mesulsünüz. Dolayısıyla bugün takibat yapılmaktadır.

***Şükrü Bey** (Bolu) - Hiç cevap alınmadı mı?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Hayır efendim.

***Mazhar Müfit Bey** (Hakkâri) - Dinlememişler.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Dinlememişlerdir.

***Şevket Bey** (Bayezid) - O memurlar İstanbul'da mıdırlar? Oradan kaçmazlar mı?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Gözlem altındadırlar.

***Ahmet Hilmi Bey** (Kayseri) - Bankanın hukuki vaziyeti, buyurduğunuz gibidir. Bu, köylülerin parasıdır. Suiistimal edilmesin, bu bir anonim şirkettir, bu bir Türk müessesesidir. Bu gayet mühim bir meseledir. Acaba İktisat Vekâleti bunun hakkında ne düşünüyor? Bu vaziyette Ziraat Bankası emin olun ki, köylülere yardım edemiyor, katiyen köylülerin bir işini göremiyor, köylü ufak bir para almak için birçok müşkülata maruz kalıyor. Ziraat Bankası isim itibariyle bir Türk, bir köylü müessesesidir. Fakat şekil itibariyle katiyen bir vazife temin etmiyor. İktisat Vekili bunun hakkında ne düşünüyor, bunun hukuki vaziyetini ne yapacaktır? Lütfen izah buyursunlar.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendiler, Ziraat Bankası ne bir anonim ne bir komandit şirketi[1] ve ne de hususi bir bankadır. Ziraat Bankası, devlet bankasıdır ve kuruluş maksadı malumunuzdur; doğrudan doğruya çiftçilere yardım etmek için vaktiyle vücuda getirilmiş bir devlet müessesesidir. Mithat Paşa'nın kurduğu bankalar bilahare Ziraat Bankası şeklini almıştır. *(Emniyet sandıkları sesleri.)*

Evet, kanun dairesinde doğrudan doğruya çiftçilere yardım eder veyahut çiftçiliğe hizmet eden birtakım teşkilata yardım eder. Banka 32 seneden beri vazifesini bugüne kadar arzu ettiğimiz şekilde ifa edememiştir ve doğrudan doğruya bir üretim bankası olacağı yerde maalesef bu gayesine ulaşamamıştır. Buna da sebep, kanunlarının, nizamlarının vaziyetidir. Köylü buradan aldığı parayı üretime sarf etmemiştir. Çoğunluğu şuraya buraya sarf etmiştir. Bankanın kuruluş şekliyle parasının sarfı şekli arasında bir münasebet kalmamıştır. Yani ziraat bankası halinden çıkarak alelade kredi bankası haline girmiştir. Bilahare devamlı siyasi ve askeri hadiseler, bankanın memlekete yardımı olacak şekilde olmasını imkânsız kılmıştır. Devamlı olarak hükümete borç vermekle meşgul. Bir taraftan işgal edilen memleketlerimizde düşman bankaya elini sürmüş, parasına el koymuş; diğer taraftan İstanbul'a nakledilmiştir ve İstanbul, biraz evvel dediğim gibi, kısmen Maliye'ye ve kısmen Banca di Sconto'ya parasını vermiş, banka hurdahaş edilmiştir. Bugün banka yavaş yavaş kendisini

1 Komandit şirket: Alacaklarına karşı en az bir sınırlı bir de sınırsız sorumlu bulunması şeklinde tüzel kişiliği olan ticaret ortaklığı. (Y.N.)

toplamaktadır. Ve toplayacaktır. Bankadan arzulanan gayeyi temin edeceğiz. Ancak, kanun ve nizamnamelerinde bazı değişiklikler vücuda getirmek zarureti var, kolaylık göstermek zarureti vardır. Bunları hazırladık. Yüce Meclis'e sevk etmek üzereyiz. Her şeyden evvel bankanın paralarının iadesi lazımdır. Bir taraftan tahsilata devam ediyoruz. Fakat hükümette olan paraların da iadesi lazımdır. Bu paralar iade edilmedikçe kuru kuru nizamnamelerini düzeltmekte bir mana yoktur. Bir iş yapacağımıza da kani değilim. Bununla beraber, Maliye Vekâleti en azından bankaya şöyle böyle faal bulunmak için 600 bin lira vermiştir. 300 bin lirasını nakden, 300 bin lirasını da havale olarak vermiştir. Bittabi çok yardımı olacaktır. Şöyle böyle bir faaliyette bulunabilmek için bugün değiştirilmiş nizamnamesiyle iki milyon liraya ihtiyacı vardır.

***Şükrü Bey** (Bolu) - Üzüm ve incirleri almış olsaydınız çok istifade ederdiniz.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, yüksek heyetinize bir kere daha arz edeyim. Üzüm ve incirleri, Maliye Vekâleti'nin teklifi üzere alamazdım, yetkimi aşardım ve banka da yetkisini aşardı. Çünkü, üzüm ve incirlerin fiyatları devamlı değişiyor ve ihtimal ki fiyatları çok düşerdi; zannediyorum ki, iktisat vekilinin bankanın parasının miktarından birçoğunu kaybetmeye hak ve yetkisi yoktur. Bunun için kabul etmedim. Ancak, fiyat tayin etmeksizin bir kısım mal vermesini tebliğ ettim ve satılacak fiyat üzerinden mahsubunu söyledim. Maliye Vekâleti'nce kabul edilmedi. Bunun için kabul etmedim. Bununla beraber, yüce Meclis kabul ederse ve fiyat da tayin ederse bugün üzüm ve incirlerin bir kısmını alabilirim. Banka alacaklıdır. Dolayısıyla hükümet borçlunun malını müzayedeyle satar. Yoksa fiyat takdir edemez.

[...]

***Müfid Efendi** (Kırşehir) - Mahmut Esat Bey biraderimiz buyurdular ki, Ziraat Bankası'nın kredi vereceği mahaller kanunen kayıtlıdır, ziraatı artırmaya vesile olan müesseselere verilir. Bundan gayrı hükümete ve bankalara borç para verenlerin mesul olacağına dair birçok defalar ihtarlarda bulundum; bu gibi hallerde bulunanlar için tahkikat ve takibat için emir verdim. Şimdi buradaki sözlerinden anladım ki, bizim buradaki hükümet de galiba bankadan para almıştır. Onlar hakkında da takibat yapılacak mıdır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, buradaki hükümet ile İstanbul'da milletin iradesinin ve arzusunun hilafında teessüs etmiş hükümeti kıyas edemeyiz, zannederim. İstanbul'da hiçbir meşru yetkiye, milli hâkimiyetin hiçbir esasına dayanmaksızın fuzuli olarak teşekkül eden hükümeti hükümet bile kabul edemeyiz. Buradaki hakkında takibata lüzum yoktur. Buradaki hükümet yine memleketin menfaatleri için almıştır.

***Celâl Bey** (Genç) - Çiftçilerin hakları muhafaza edilmeli ve verilmeliydi.*

***Avni Bey** (Saruhan) - Gerek evvelce ve gerek sonradan geri alınan memleketlerdeki banka memurlarından, müdürlerinden milli zarara sebep olacak şekilde hareket etmiş müdürler, memurlar vardır. Aynı zamanda milli hareketin devam ettiği müddetçe el altından bankanın parasını İstanbul'a kaçırmış memurlar var. Diğer memurlar gibi bunlar hakkında da tahkikat yapıldı mı? Mesela Çanakkale'de 190 bin liranın İstanbul'a kaçırıldığı ve yalnız liva memurlarının ve emsali pek çok idareci ve memurların milli zarara sebep olan muameleleri vardır. Rica ederim, bunlar hakkında tahkikat yapılsın; bundan böyle istihdam edilmesin ve maaş verilmesin, efendim.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, Avni Bey biraderimizin sorularına biraz evvel cevap verdim zannediyorum. Bankanın bir meteliğine gayrimeşru surette zarar verenler kanunun pençesine teslim edileceklerdir ve edilmişlerdir. Vazifelerini suiistimal etmiş olanlar her halde cezalarını göreceklerdir. Ancak bazı yerlerde geçici olarak bazı memurların bulunduğundan bahis buyurdular. Bu, onları kaçırmamak içindi, ilk günlerde zaruretten dolayıydı. Daha ziyade izah etmememe[1] müsaade buyurunuz.

***Refik Bey** (Konya) - Efendim, Maliye Vekâleti'nin Ziraat Bankası'na olan borcu için kurtarılmış vilayetlerdeki terk olunmuş mallardan olan üzüm ve incir vesaire meselesi birkaç defa tekerrür ediyor. Ben bundan bir şey anlamıyorum. Maliye elinde bulunan malı bugün vermekle borcunu kapatmak, ödemek mi istiyor? (Öyle sesleri.) O halde Ziraat Bankası'na devlet bankası diyoruz. Biraz evvel de buyurduğunuz gibi mademki bu müessese bir devlet bankasıdır, devlet hazinesini idare eden Maliye Vekâleti elindeki malı satsın ve bankanın hesabını ödesin. Yani elindeki terk olunmuş malları satsın ve o parayı başka bir yere vermeyerek bankaya olan borcunu ödesin de Ziraat Bankası da vazifesini yapsın. Böyle olursa pek uygundur. Teşekkür ederim.*

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Pek uygundur. Bu şekli kabul ederim. Fakat fiyat tayin ederek işe giremeyiz ve bir metelik kaybedemeyiz. Teklifinizi Reis Bey oylamaya koyarlarsa pek güzel olur.[2]

1 Zaptın yeni yazı basımındaki "etmememe" sözcüğü eski yazı basımında "etmeme" şeklinde. (Y.N.)
2 Öneri kabul edilmiştir. (Y.N.)

TÜRKİYE KÖY BANKALARI PROJESİ

Köy Bankaları Teşkili ve Köylü İktisadiyatı Hakkında Beyanat*

Üç-dört gün evvelki nüshalarımızdan birinde okuyucularımızın nazarı dikkatini çektiğine emin olduğumuz küçük bir haber vardı: "İktisat Vekili Mahmut Esat Bey köy bankaları teşkili hakkında bir kanun tasarısı hazırlamıştır. Kanun tasarısı Heyeti Vekile'ye sevk edilmek üzeredir."

Bu küçük haberin haiz olduğu büyük ehemmiyet hakkında okuyucularımıza söyleyeceğimiz sözleri ve vereceğimiz tafsilatı bizzat Mahmut Esat Beyefendi'den nakletmek istedik. Dün kendilerini ziyaret ettik ve "köylü iktisadiyatı meselesi yeni Türkiye İnkılabı'nın en başında görülmelidir" düsturunu kabul eden İktisat Vekilimiz bize her cümlesi ayrı ayrı kıymetli olan beyanatta bulundu ve dedi ki:

Hep ve daima köylüyü ve onun iktisadiyatını düşünüyorum. Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi köylünün emeğidir. Ve Türkiye Devleti'ndeki her varlık, iktisadi her hayat eseri köylünündür. Bugün memleketimizde iktisadi hareketi vaziyetimizle orantılı bir surette vücuda getirebilmek için iktisat siyasetimizin başına "kredi" prensibini oturtmak lazımdır. Türk'ün bitmez tükenmez emeğinin manasını cihan tarihi pek güzel tanır. Nitekim yedi asırdan beri aralıksız harp ve mücadele hayatı yaşayan Türk köylüsü bol ve feyizli emeğinin azameti ve kudreti sayesinde bir buçuk asır evveline varıncaya kadar her

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 17 Ağustos 1338 (1922), No: 944-567, s.1-2.

hususta diğer milletlerin bile üzerine çıkmıştır. Bunu tarih pek güzel bilir. Bugün bu çalışkan Türk halkının ve Türk köylüsünün iktisat sahasında da feyizli emeğinden verimli ve faydalı neticeler elde edebilmek için kredi müsseselerini memleketimizin iktisat programının en başına geçirmek zaruretindeyiz. Krediyi en evvel üretimimizde en büyük etken olan ve memleketimizin iktisadi hareketinin dörtte üçünü temin eden üretici köylüye açmak lazımdır. Bu maksatla vaktiyle bilhassa Almanya'da, daha sonraları Fransa'da, İtalya'da ve diğer memleketlerde yapıldığı gibi "Türkiye Köy Bankaları Kanunu"nu hazırladım. Birkaç gün sonra bir mütehassıs heyet tarafından incelenecek olan bu projeyi Millet Meclisi'nin tasvibine arz edeceğim. "Türkiye Köy Bankaları" bilhassa küçük çiftçilerle küçük köylü sanatkârlara ve köylerin imarı ve canlandırılmasına yardım edeceklerdir.

"Türkiye Köy Bankaları" yalnız yüzde bir faizle şahsi itibar ve menkul mallar karşılığında kredi verecektir. Bu bankaların gelir kaynaklarını temin ettik. Büyük Millet Meclisi'nin bunu kabul edeceğini kuvvetle ümit ediyorum.

Biliyorsunuz ki Meclisimizin kabul ettiği ve bugün yürürlükte olan Teşkilatı Esasiye Kanunu hükmünce Türkiye Devleti bir halk idaresidir. Memleketin ve onun Meclisinin halkçılık vadisinde açtığı yeni inkılap bayrağının altında ancak bu gibi halk iktisadiyatı müesseselerinin kurulmasıyladır ki Meclis'in ve bütün memleketin takip ettiği maksat hasıl olacaktır.

Şimdiye kadar memleketimizde ve bilhassa Meşrutiyet tarihimizde çok güzel kanunlar yapıldı. Halkın hürriyetinden çok bahsedildi. Fakat bilhassa bu gibi iktisadi halk müesseselerinin noksanıdır ki o vaatleri kanun yaprakları içinde uyuttu ve fiiliyata çıkartmadı. Türkiye halkçılık hareketi bu gibi müesseselerin varlığıyladır ki hakikat olacaktır. Ve mutlaka olacaktır. Çöküş tarihimize en başlıca sebep üretici halkın ve bütün memleketi sırtında taşıyan köylünün hakkının ihmali olmuştur. Biz Türkler büyük bir tecrübe mektebi olan bu tarihi daima gözümüzün önünde bulundurmak ve bununla asrımızın manasına göre yaşamak yolunu arar ve bulabiliriz. Halk ve köylü, gösterişli değil fakat hakiki yeniliğin tadını fikriyat ve iktisadiyat sahasında almalıdır. Verimli ve kalıcı olan yenilik de ancak bu suretledir. Bunlar fiiliyat sahasında tecelli etmedikçe her yenilik düşmeye mahkûmdur. Düşen ve başarılı olamayan her yeniliğin ardında memleket daima karanlıklarda kalır. İlk iş olarak köylü için çalışıyoruz. Ve bu yolda yürüyeceğiz. Bir taraftan da memleketin genel iktisadiyatını düzenlemekle meşgulüz. Köylü bankaları en güzel neticelerini Almanya'da vermiştir. Bugün orada bu gibi binlerce müessese çalışmakta ve köylünün ihtiyaçlarını kolaylaştırmaktadır.

Almanya'da bu müesseselerin geneli senede 7-8 milyar altın franklık yardımda bulunuyorlar. Bütün Alman inkılaplarının içinde köylüye en verimli bir

surette yardım edebilen bu müesseseler olmuş ve köylüyü insafsız tefecilerin elinden kurtararak onu sermaye sahibi yapmış ve cidden efendilik mevkiine getirmiştir. Köylü efendi olunca Almanya da dünya siyasetinde efendilik mevkiine geçti ve yaşamak hakkını kazandı. Harbi Umumi'nin bütün darbelerine rağmen Alman köylüsü iktisadiyatı yaşıyor. Fransa'da bu gibi müesseseler daha çok azdır. Bununla beraber, köylüye bugün 200 milyon franklık yardımda bulunuyor ki, bu da az bir şey değildir. Türkiye Köy Bankaları işe başladıkları gün -ki bunun pek yakın olduğunu ümit ediyorum- köylünün halinde seri bir iyileşme eseri görülecek ve memleketin üretimi derhal fark gösterecektir. Bu gibi iktisadi müesseseler, bağımsızlık mücadelemizi başarıyla neticelendirebilmek için en mühim etken olma vazifesini görecektir.

Çünkü memlekette üreticinin mukavemet kabiliyeti bugünkünden daha ileri gidecek ve bunun önünde düşman hamleleri acz ve zaafla çekilmeye mecbur kalacaktır. Bu iktisadi müesseseler öyle kalelerdir ki barış ve siyaset entrikaları kayalar üstünde parçalanan deniz dalgaları gibi bunların üstünde dökülür ve dağılır. Düşmanlarımız muharebeyi uzatarak bizi maliyece ve iktisadiyatça kuşatılmış bir kale içindeki insanlar gibi iflasa götürmek istiyorlar. Fakat Türkiye iktisadiyatı onların tedbirleriyle boy ölçüşmeye kadir olduğunu her vakit gösterecektir. Düşmanlarımızın eski usul yıpratma siyasetine karşı biz de iktisadi teşkilatımızla çıkacağız. Ve davamızı her halde kazanacağız. Bağımsızlık muharebelerimizin yarın biteceğini farz etsek dahi, bu gibi iktisadi müesseseleri lüzumsuz göremeyiz. Çünkü bu memleketin daimi ihtiyaçlarını temin, halkımızı asrın hayat mücadelesinde boy ölçüşebilecek bir kabiliyette bulundurmak için lazımdır. Ve yine yarın bağımsızlık muharebelerinden muzafferen dönecek olan köylülerimiz "Türkiye Köy Bankaları"ndan muhtaç oldukları yardımı görecekler ve derhal yeniden işleriyle güçleriyle meşgul olmaya imkân bulabileceklerdir. Bu bankalar şimdi onların gözlerini arkada bırakmamak için çocuklarına ve ailelerine yardıma faal surette devam edeceklerdir.

Bu suretle memleketimizin üretimi durmayacak ve müşkül birtakım iktisadi vaziyetlerden kurtulmuş olacaktır. Halka doğru ve daha bazı iktisadi teşebbüslerde bulunmak üzereyiz. Proje ve kanunlarını hazırlıyoruz. Bunlar peyderpey Millet Meclisi'ne sevk edilecektir. Köylü iktisadiyatı meselesi yeni Türkiye İnkılabı'nın en başında görülmelidir.

Nitekim Batı'da bütün medeni memleketler iktisadi ıslahatını böylelikle yaptılar. Bilhassa Almanya'da Kayser Friedrich istilalarla hurdahaş olan Almanya'yı bir hamlede bu yolu takip ederek kurtardı. Ve ilim de bugün aynı yolu gösteriyor.

Türkiye Köy Bankaları Kanunu Tasarısı Hakkında Beyanat*

[...] Mahmut Esat Bey bankanın kuruluş maksadı ile kredilerinin ne yolda verileceği hakkındaki ilk sorumuza şu cevabı verdi:

- "Türkiye Köy Bankaları Kanunu" tasarısını ve gerekçe mazbatasını hazırladık. Bu hafta içinde Millet Meclisi'nin tasvibine arz olunacaktır. Kanun 11 maddeden meydana gelmektedir. Bu maddelerin muhteviyatını şu esaslarda özetleyebiliriz:

Banka İktisat Vekâleti'nin nezaret ve denetimi altında bulunacak, küçük çiftçilere, köyün küçük sanatkârlarına yüzde dört faizle azami 200 lira kıymetinde yardım edecektir. Banka, yardımlarını, parasının en az üçte ikisiyle, köylünün, üretim alet ve edevat ve vasıta ihtiyacının cins ve türüne göre, ayniyat üzerinden yapacaktır. Bankanın yardımlarını bilhassa ayniyat olarak yapmasında iki sebep mevcuttur. Birincisi, sermaye hakiki kıymetinin iki-üç misli fazla bir oranda bankaya kredi temin edeceğinden, müessese bu itibarla zirai alet ve edevatı bolca hazırlayacak ve bunları köylüye dağıtacaktır.

Halbuki müessese köylüye vereceği kredileri nakden vermeyi kabul etse o zaman hem kredi kuvvetinden lazım olduğu derecede istifade edemez hem de köylü üretim vasıtalarını tedarikte pek ziyade müşkülata maruz kalabilir ve kendisine ayrılacak parayla kâfi miktarda alet ve edevat da elde edemez ve aldanır.

İkincisi, Türkiye Köy Bankaları esas itibariyle bir üretim kredi müessesesi olduğundan, kredinin mahalline, yani üretime sarf edilmesi lazımdır. Ayniyat

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 13 Eylül 1338 (1922), No: 969-592.

üzerine yapılacak yardım bu maksadı temine en kuvvetli vasıtalardan birisi olacaktır. Köy Bankaları bilhassa köyün maarifine de yardımda bulunacaktır.

- *Banka, verdiği kredi karşılığında ne gibi teminat talep edecektir?*

- "Türkiye Köy Bankaları" teminat olarak şahsi itibar, menkul mallar, şahsi kefalet isteyecektir. Bundan maksat küçük üreticilerin kolaylıkla kredi alabilmelerini temindir. Biliyorsunuz ki, Ziraat Bankası'nın kanunu bu yolda kredi vermeye müsait değildir. Esasen bu banka üretime hizmet maksadıyla kurulduğu halde nizamnamesi buna ve memleketin iktisadi ve toplumsal şartlarıyla mütenasip bir şekilde yapılmamış ve dolayısıyla maksadı tam manasıyla temin edememiştir. Hakikaten Ziraat Bankası alelade bir kredi bankası olmaktan ileri gidememiştir.

Çiftçi olsun olmasın, bu banka kimin arazisi varsa ona para veriyor. Halbuki geride asıl çiftçi ve üretici olan fakir köylüler onun yardımından mahrum kalıyorlar. Bununla beraber, bunun da kanununda bilahare bazı değişiklikler yapacağız ve büyük üretime olsun hakkıyla yardım edebilecek bir hale getireceğiz. "Türkiye Köy Bankaları"nın sermayesi muhtelif kaynaklardan tahsil edilecektir. Evvela hükümet, umumi bütçesinden buraya her sene yardımda bulunacaktır. İkinci olarak Hususi İdare bütçeleri bu yardıma iştirak edeceklerdir. Üçüncü olarak ormanlardan köy bankaları için küçük bir vergi alacağız. Yalnız Hususi İdarelerin bankaya kanunen yapacakları yüzde 10 oranındaki yardım mahalli köylerine sarf edilecektir. Türkiye Köy Bankaları köylünün alım ve satımına ve para nakline ufak bir komisyonla aracı olacaklardır. Uzun vadelerle köyün küçük sanatkârlarına muhtaç oldukları yeni alet ve edevatı vereceklerdir. Banka ileride küçük üreticilerin çift hayvanatı için de bir sigorta şubesi açacaktır. Hayvanat sigortası usulü İsviçre'de başarıyla tatbik olunmaktadır. Ve küçük üretici bundan pek ziyade istifade etmektedir.

Bilirsiniz ki, bizde köylünün çift hayvanı telef olunca o zavallı bir daha belini doğrultamayacak hale gelir.

Meşhur Fransız iktisatçılarından Charles Gide'e göre bir nevi köy bankası olan Almanya'daki Raiffeisen müesseseleri Alman köylüsünün hakiki kurtarıcısı olmuştur. Bizde de "Köy Bankaları" Türk köylüsünün kurtarıcısı olacaktır. İtalya'da, Fransa'da, bütün Balkan devletlerinde bu gibi müesseseler mevcuttur ve köylülere çok iyilikleri dokunmuştur. Biz çağdaş bir devlet sıfatıyla bunu ihmal edemeyiz ve etmeyeceğiz. "Köy Bankaları" zenginlerden ve büyük ticari müesseselerden bağışlar da kabul edecektir.

Üretimimizi artırmayı bugünkü iktisat siyasetimizin en başında görüyorum. Bunun için de kredi lazımdır. "Köy Bankaları" buraya doğru atılmış ilk adım-

dır. Zaman geldikçe "Türkiye Sanayi Bankası" gibi diğer üretim müesseselerimizi de peyderpey vücuda getireceğiz ve yavaş yavaş ithalatımızla ihracatımızı dengeli bir halde bulundurmaya doğru yürüyeceğiz. Bizde halli lazım gelen ilk işin köylünün iktisadi vaziyeti olduğuna kanaatim vardır. Bundan dolayıdır ki, "Türkiye Köy Bankaları Kanunu" tasarısını her şeyden evvel Millet Meclisi'ne arz etmeyi münasip buldum. Tarihimizin ince araştırmaları gösteriyor ki, yaşamak ve yaşatabilmek için Türkiye köyleri mutlaka birer iktisadi alet olmalıdır. Diğer toplumsal, idari müesseseler bunun etrafında doğacaktır.

Dikkate pek ziyade değerdir ki, imparatorluk tarihimizdeki düşüş ve yükselişler üretici köylünün iktisadi halinin bir grafik şeklinde ifadesinden başka bir şey değildir. Köylü iktisaden düştüğü gün imparatorluk da düştü; o yükseldiği zaman devlet de yükseliş devrelerini yaşadı. Osmanlı İmparatorluğu tarihi ilk üç asrını gayet kuvvetli iktisadi bir teşkilat halinde geçirdi. Bu teşkilat bozulunca çöküş süratle ve derhal kendisini gösterdi. Şimdi yeniden asrın manasına göre halka doğru teşkilatlanmak mecburiyetindeyiz. Aksi halde zayıf kalırız; halka doğru hiçbir makul yenilik vücuda getiremeyiz. Fakat yeni Türkiye'miz bu işleri mutlaka başaracaktır. Yeni Türkiye Devleti, 1000 seneden beri Türk ve İslam camiasını hür ve bağımsız yaşatmak için yaptığı fedakârlıklar miktarı sonsuz matematiksel rakamlarla bile ifade edilmesi mümkün olmayan halkı ve bilhassa köylüyü hiçbir şekilde ihmal edemez. Aksi halde yeniliğinin manasını kaybeder.

Köylünün efendiliğini temin, asrımız Türkiye'sinin şiarıdır. Bu da en başta onun iktisadiyatını yoluna koymakla hakikat olacaktır. Son varlığı olan mübarek kağnısını da zafer yolunda kaybeden büyük ve asil köylümüzün yakın bir gelecekte en mesut bir insan olmasını temine gayret edeceğiz. O gün Türkiye de mesut olacak ve yükselecektir. Türkiye hakkı müdafaa ediyor. Hakkın düşmanı çoktur. Gelecek için hazırlanmak ve iktisaden kuvvetli bulunmak lazımdır.

Türkiye Köy Bankaları İçin Hazırlanan Proje*

"Türkiye Köy Bankaları"nın Gayesi

Madde 1: "Türkiye Köy Bankaları" İktisat Vekâleti'nin nezaret ve denetimi altında olup köy ve kasaba ahalisinden olan küçük çiftçilere, küçük sanatkârlara aşağıdaki maddelerde gösterildiği üzere yardım etmek, köylerin gelişmelerine ve bayındırlığına ve ilerlemelerine hizmet etmek ve bütün köyün iktisadi menfaatleriyle alakalı bütün işlerde yardımlarda bulunmak maksatlarıyla tesis edilmiştir.

"Türkiye Köy Bankaları"nın İdaresi

Madde 2: "Türkiye Köy Bankaları" merkez ve şube teşkilatlarını tamamlayıncaya kadar Ziraat Bankası ve şubeleri tarafından idare olunurlar. Köy bankalarının işlerini ve muamelelerini yürütmek için bir mütehassıs ile icabında lüzumu kadar memur Ziraat Bankası kadrosuna ilave edilebilecektir.

"Türkiye Köy Bankaları"nın Muameleleri

Madde 3: Ne şekilde yapılacağı ayrıca düzenlenecek dahili nizamname ile gösterileceği ve tayin olunacağı üzere Köy Bankası aşağıdaki muamelelerle iştigal eyler.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 9 Teşrinievvel 1338 (1922), No: 991-614.

Kredi Verme

1) Küçük çiftçilerin tarla, bağ, bahçe ve üzerindeki binalar gibi gayrimenkul mallarıyla küçük köy sanatkârlarının dükkân vesaire gibi gayrimenkul malları üzerine genel olarak 200 liraya kadar krediler verir. Ancak bu krediler alıcıların servetinin dörtte üçüne kadar olabilir.

2) Küçük çiftçilerin hayvanlar, zirai aletler, ambara konulmuş toprak mahsulleri, tarladaki toprak mahsulleri, tahviller vesaire gibi menkul mallarıyla küçük köy sanatkârlarının alet ve edevat vesaire gibi demirbaş eşyalarının rehin alınmasıyla zikrolunan malların tahmini kıymetlerinin nihayet dörtte üçüne kadar kredi verir.

3) Köylü ve çiftçinin acil ihtiyacına yardımcı olmak üzere gerek doğrudan doğruya şahsi itibar üzerine ve gerek yalnız bir kefil gösterilerek kefâlete bağlanmak şartıyla veya bir iktisadi müessesenin tavsiyesi üzerine nihayet 100 liraya kadar kredi verir.

4) Köy Bankaları işbu kredilerden en az üçte ikisini aynen tohumluk, hammadde, çift hayvanları, zirai ve sınai alet ve vasıtalar veya zirai şirketler hisse senetleri olarak vermek suretiyle ifa ederler.

5) Köy Bankaları gayrimenkul mallar için yüzde 4 faiz ve nihayet on senelik imha müddeti kabul eder. Menkul mallar için keza yüzde 4 faiz ve nihayet üç senelik imha müddeti ve şahsi itibar kredilerinde yüzde 6 faiz ve nihayet bir senelik imha müddeti kabul eyler.

İşbu yüzde 4 faiz fevkalade sebeplerin zorlamasıyla değiştirilebilirse de, hiçbir zaman devlet bankasının veya bu banka tesis olununcaya kadar devletin kabul ettiği resmi faizin üzerinde olamaz.

Yardım

6) Köy Bankaları bedellerini peşinen ödeyerek zirai alet ve vasıtalarını tedarik etmek için müracaatta bulunan küçük çiftçi ve sanatkârların yüzde 2 kârla ihtiyaçlarını karşılar.

7) Sermayesinin yüzde 20'si oranında menfaatleri bütün köyü kapsayan iktisadi sahalarda köyün idare teşkilatına köy namına nakden avans veya aynen eşya ve vasıtalar vermek suretiyle yardımda bulunur. Bu muameleler için yüzde 6 faiz alınır.

8) Köylerde üretim, tüketim, alım ve satım ile inşaat veyahut çift hayvanı ve zirai mahsul sigortaları gibi ziraat sigortası maksatlarıyla teşekkül eden veya edecek olan kooperatif mahiyetindeki birliklere nakden veya aynen yardım birliklerin nakdi ve ticari muamelelerine aracılık.

Mevduat

9) İstenildiği zaman geri alınmak üzere en az 100 kuruştan itibaren meblağlar kabul etmek üzere senelik yüzde 2 faizle "aile tasarrufu" muamelesi yapmak.

10) Belirli vadeler, yani altı ay ve bir sene fasılalarla geri alınabilmek ve karşılıklı olarak yüzde 3 ve 4 faizle hesap olunmak üzere mevduat kabulü.

Diğer Muameleler

11) Küçük çiftçilerin ve küçük sanayi erbabının emekleri eseri olan mahsulat ve mamulatını yüzde 1 komisyon karşılığında taliplerine satmak, köylüleri üretim maddeleri piyasalarından münasip tebligatla haberdar etmek.

12) Türkiye Köy Bankaları genel olarak çift hayvanlarının sigorta edilmelerini temin için lazım gelen teşkilatın teminine çalışacaktır.

13) Türkiye Köy Bankaları krediye rehin olan bütün malların ve eşyanın dahi sigortası için lazım gelen teşkilatı temine çalışacaktır.

14) Türkiye Köy Bankaları para nakli muamelesi icra eylerler.

"Türkiye Köy Bankaları"nın Muafiyetleri

Madde 4: Köy Bankası'nın muameleleri, verdiği krediler, kazançları, menkul ve gayrimenkul malları her türlü adi ve fevkalade vergilerden muaftır. Keza Köy Bankası'nca tanzim olunacak olan her nevi evrak ve senetler, damga, pul, harç vergilerinden muaftır. Köy Bankaları'nın şube ve genel müdürlükleriyle devlet daireleri arasındaki, posta, adi telgraf ve devletin olduğu takdirde telefon ve telsiz telgraf haberleşmeleri ücretten müstesnadır.

Bunlardan başka Köy Bankaları'nca hariçten getirtilecek bütün zirai ve sınai alet ve edevat gümrük vergisinden muaftır.

"Türkiye Köy Bankaları"nın Sermayesi

Madde 5: "Türkiye Köy Bankaları"nın sermayesi aşağıdaki kaynaklardan teşekkül eder:

İlk olarak: On sene müddetle devletçe genel bütçe tertibinden verilecek senelik bir milyon lira. İşbu miktarın yarısı zirai ve sınai alet ve vasıtalar olmak üzere verilebilir.

İkinci olarak: Hususi kanun icabınca Ziraat Bankası'na ait menfaat hisselerinin üçte biri. Ancak Ziraat Bankası hususi kanunu icabınca sermayesinin 15 milyona ulaşmasından sonra yardım hissesi almayacağından, işbu alınmayacak yardım hissesi belirtilen hadden itibaren tamamen Türkiye Köy Bankaları'na geçecektir.

Üçüncü olarak: Vilayet ve livalar tarafından İdarei Vilayat Kanunu'nun 80. maddesi icabınca tahsil olunan mahalli hususi gelirlerin yüzde 10'u. İşbu gelirler tahsil olundukça derhal Köy Bankası'nın o vilayet ve liva dahilindeki şubesine teslim olunacaktır.

İşbu meblağlar ancak o şube muamelelerinde kullanılır. Fakat hesapları ve tahakkukları bankanın genel muamele ve hesaplarına dahil edilir.

Dördüncü olarak: Hususi kanunla devlet tarafından Köy Bankası'na Türkiye madenlerinden birinin işletme imtiyazı verilecek ve banka işbu madeni kendisine muntazam gelir temin edecek en faydalı bir surette işletebilmek hakkına sahip olacaktır.

Beşinci olarak: Türkiye Köy Bankaları'nın sermayesi 15 milyon liraya ulaştıktan sonra menfaat hissesinin ve hususi gelirin yüzde 10'u alınmayacaktır.

Altıncı olarak: İdarei Vilayat Kanunu'nun 78. maddesinin 4. fıkrası icabınca livalarca tesis olunacak zirai yardım şirketlerinin kasalarında toplanan ve Köy Bankaları'nda kullanılması mahallince uygun görülen sermaye 3000 liraya ulaşması ve işbu maddenin 3. fıkrasında yazılı hususi gelirin yüzde 10'u alınması şartıyla o mahallerde tercihen "Türkiye Köy Bankaları" şubesi açılacaktır.

"Türkiye Köy Bankaları"nın Geliri

Madde 6: Köy Bankasının geliri şunlardan ibarettir:

Evvela: Kredi faizleri.

İkinci olarak: Köy Bankası'na ait olarak bankalara verilen meblağın faizleri.

Üçüncü olarak: Köy Bankası'nın ihtiyat akçesiyle satın alınmış olan hisse senetleri ve tahvillerin faiz ve kârları.

Dördüncü olarak: Peşin parayla veya taksitle aynen verilen zirai ve sınai levazım ve vasıtaların alış fiyatlarına zammolunacak olan gelirler.

Beşinci olarak: Küçük çiftçilerden ve küçük sanayi erbabından komisyon suretiyle ve aracılıklar karşılığında alınan ücret ve komisyonlar.

Altıncı olarak: Köy Bankası'na vaki olan bağışlar, hibeler, vasiyetler, vakıflar. (Köy Bankaları'na ait olan vakfedilmiş para ve mallar müstesna vakıflardan olup bankaca bizzat idare olunur.)

Madde 7: Köy Bankası'nın alacakları ve faizleri bir mahkemeden hüküm ve ilam teminine ihtiyaç olmaksızın tahsil olunacak ve bunun tahsili tarzına ait hususlar bankanın dahili nizamnamesiyle tayin edilmiş olacaktır.

Madde 8: Borçlunun vefatı halinde bankanın alacağı, kalan mallarından öncelikli borç olarak en evvel tahsil olunacaktır. Ancak ölenin vârisi güvenilir ise borç kredi haline dönüştürülür.

Madde 9: İhtiyat akçesi sermayenin beşte birine ulaşıncaya kadar birikir ve ihtiyat akçesiyle sermayenin işbu oranı daima muhafaza olunur.

Madde 10: İhtiyat akçesi kredi muamelesinde veya mal ve mülk celp ve satım ve alımında kullanılamayıp ancak idare merkezi kasasında celp olunur ve toplanır ve idare meclisinin kararıyla bu meblağ ile kıymetli hisse senetleri, tahviller satın alınır veyahut muteber mali müesseselere verilir.

Bankanın kârları zararlarını kapamaya kâfi gelmezse ihtiyat akçesinden ödenir ve bunun için zikrolunan ihtiyat akçesiyle alınan tahviller ve hisse senetleri satılabilir. İhtiyat akçesinden yapılan yatırımların veyahut satın alınan hisse senetlerinin husule getirdiği faiz ve kârlar ihtiyat akçesine zammolunur ve işbu hisse senetleri ve tahvillerden husule gelen zararlar ihtiyat akçesinden düşülür.

Madde 11: Köy Bankası'nın sermayesi işbu kanunla tayin edilmiş olan maksatlar için mahsus olup, devlet, vilayet ve belediyeler tarafından hiçbir suretle kredi olarak alınamaz veya el konulamaz.[1]

Madde 17: İşbu kanun yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüktedir.

Madde 18: İşbu kanunun icrasına İktisat, Nafıa, Maliye, Dahiliye, Adliye Vekâletleri memurdur.

---

1 *Anadolu'da Yeni Gün*'de "Madde 11"den "Madde 17"ye atlamaktadır. (Y.N.)

Türkiye Köy Bankaları Projesinin Gerekçesi*

Gerekçenin Tarihi Kısmı

Türkiye Köy Bankalarının başından nihayete kadar ehemmiyetli gerekçesinin tarihi kısmı:

Türkiye devlet tarihi ameli bir tahlilden geçirilince askeri, idari, siyasi, toplumsal müesseselerin üç asrı aşkın bir zaman kuvvetli iktisadi teşekküllere dayandığı görülür. Denebilir ki Türkiye'nin bu ilk üç asrını kucaklayan tarihi, zamanın iktisat ve devlet manasına göre en ileri bir halde tecelli etti. Bu teşkil devletimizi ve Türkiye halkının genel vaziyetini geçmiş asırlarda diğer devletlere nispetle çok yüksek ve parlak bir halde yaşattı. Dikkate pek ziyade değerdir ki, Türkiye'mizin iktisadi teşkilatı yozlaşınca genel çöküş günleri belirdi. Devamlı bir süratle yürüyen bu yozlaşma Türkiye'mizi ardı gelmeyen siyasi ve toplumsal bir çöküş içine saldı. Büyük ve tarihi emeğiyle memleketin asıl sahibi olması lazım gelen Türk halkını bu yıkılan eski milli iktisadiyat, haricin ve dahildeki gayrimüslim unsurların yeni yeni teşkilatları önünde müdafaasız bıraktı.

Türkiye'nin bağımsızlık ve hürriyetine alamet olarak hakikatte mağrur bayrağından ve bir de her vakit yaşamaya kabiliyetli ve fakat çağdaş her türlü yenileşme vasıtalarından mahrum çetin karakterli halk tabakasından başka bir şey kalmadı. Türkiye devletinin bünyesini yeni asırların manasına ve ihtiyaçlarına göre yeni baştan örmek ve bilhassa yeni iktisadi teşkillerle donatmak icap edi-

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 16 Teşrinievvel 1338 (16 Ekim 1922), No: 997-620, s.3; 17 Teşrinievvel 1338 (17 Ekim 1922), No: 998-621, s.4.

yor. Zira Türk köylüsünün, Türkiye halkının hayat mücadelesinde çağdaş iktisadi müesseselerden mahrum olarak bağımsız devlet halinde yaşaması imkânı yoktur. Hakikaten Türkiye Devleti yükseliş devirlerinde belli başlı iktisat teşkilatlarından feyiz ve kudret alıyordu. Camiamızın diğer müesseseleri hep bu büyük kuvvetin uzantısı makamındaydı. İktisadi varlıkta ortaya çıkan yozlaşmadır ki devlet teşkilatımızı da derhal zayıf düşürdü. Bütün bu muhtelif müesseseler yürüyebilmek kabiliyetini kaybedince çöküş en seri bir surette göründü.

Tanzimat Osmanlı İmparatorluğu'nu yeni asırların manasına göre yaşatabilmek için zaruri bir hareketti. Âli Paşa'lar gibi ricalimizin vatan endişesiyle ve çok asil ve necip maksatlarla hazırladıkları bu yenilik çöküşün yürüyüşünü durduramadı ve kısır kaldı. Çünkü Tanzimat'ın milli iktisat programı yoktu; memleketin manasına, milli, iktisadi manasına göre bir yenilik değildi. Eskilikleri deviren Tanzimat onun yerine memlekete göre ilmi bir yenilik ve bilhassa yeni bir iktisadi teşkilat koyamadı; sadece bir ihtilalci vaziyetinde kaldı. Vaktinde zamanın ihtiyaçlarına göre çok kuvvetli olan eski müesseselerimiz bu defa yıpranmış, dökülmüş bir vaziyette ihtilal yumruğu altında ortadan kalkınca memleket kendisini bir boşluk içinde buldu. Türk halkı dahildeki gayri memnun unsurlarla haricin karşısında mukavemet kabiliyetini her gün biraz daha kaybetmeye başladı.

Tanzimat'ı takip eden yenilik hareketlerimizde dahi iktisadi tesis ve teşkilat ihmal edildi; onlar da başarılı olamadı.

Memleket her yenilik hareketinde biraz daha zayıf düştü ve geriledi. Çünkü yenilikler iktisat ve halkçılık görüşüyle her vakit zayıf kavranılıyordu. Bu husus böyle anlaşıldıkça ne milli bünyemizde kurtuluşa doğru bir değişiklik görüldü ne de devletimiz mevcudiyetini ilmi manasıyla tespit edip billurlaştırabildi. Denebilir ki, aynı zamanda yabancı imtiyazlar engelleriyle her yanından bağlı bir halde siyasi varlığa sahip olan Türkiye Devleti ne iktisadi sahada ne de bugünkü hakiki devlet manasında vardı. Esaslarını sağlamlaştırıp takviye edemediğinden, düşen her yenilik halkta eskiliğe doğru cereyanlar husule getirdi.

Çünkü yenilikler eskilikleri arattıracak kadar acıklı düşüşlere maruz kalıyorlardı. Hataların ve hatta ilimsizliğin yenilikleri sürüklediği bu bahtsızlık memlekete siyah bir talih ördü. Elleri sabanlı, sanatlı ve kılıçlı üreticiler, yani devlet bünyesinin asırlarca sırtını dayadığı kuvvetli ana varlık eski devirlerde hakkına asrımızın hukuk ve iktisat manasıyla orantılı bir surette nail olmuş olmaktan uzak kaldı; fakat yenilik yıllarında hem harici hem dahili münasebetlerinde hükümetsizliğin ve teşkilatsızlığın tahakkümü altında kıvrandı ve inledi. Hakikaten geçmiş asırlarda yeni devirlerin idrakine göre hakkına nail olamayan bu ana varlık, yenilik içinde, iktisadi görüşle dönmesi temenni olunmayacak eskilik günlerindeki vaziyetinden daha çok kara bahtlı yaşadı.

Yeni Türkiye'miz büyük bir ibret ve tecrübe mektebi olan tarihimizden bugün hakkıyla istifade edebilir. Halkımıza yaşamak kudretini temin etmek ve yeniden düşmemek için, tarihimizin ve bütün ihtilal tarihlerinin önümüze döktüğü acıklı fakat çok kıymetli tecrübelerden asrımız hayatının icap ve gereklerine göre istifade edebiliriz. İslam hukukiyatında ve çağdaş kamu hukuku anlayışlarında devlet kamu menfaati meselesidir. Kamunun menfaatini korumak değil bunu elde etmekle de varlık sebebini bildiren devlet bizde bilhassa Tanzimat'tan sonra geçen zamanlar içinde ilmen izahı mümkün olmayan bir vaziyet ve manada tecelli etti. Hakikaten Osmanlı Devlet ve hükümeti adını taşıyan siyasi mevcudiyet devlet âlimlerinin siyasi camialar hakkında tespit ve kabul ettiği çağdaş sistemlerle, dini ve milli devlet anlayışlarımızla da izah edilemezdi. Devletimiz zaman zaman ya bir şahsın veya bir zümrenin hesabına kuruldu. Ve böyle işledi. Zira her şeyden evvel bir iktisadi hareket olan devlet bizde yenilik tarihimizden itibaren camia iktisadiyatıyla alakadar bir teşkilata sahip olamadı. Bütün bir Türk üreticiler kitlesi uzun asırlar süren bir devir içinde gittikçe ezildi ve düştü. Üreticiler iktisadiyatı ve bilhassa küçük üreticiler iktisadiyatı iyi bir teşekküle sahip olmayan devlette genel çöküş kati ve muhakkaktır. Bizde de böyle oldu. Harice karşı siyasi mahiyetiyle hükümet halinde gözüken Türkiye dahilde varlığının sebebini ispat ve ifade edemeyen bir hiçti. Bu hiçliğin içinde de teşkilatını kaybetmiş kargaşa içindeki cemiyet ortasında saltanat süren tahakküm ve zorbalıktı. Bu yüzden Türkiye vakit vakit şahısların, zümrelerin ve yakın zamanda bütün bir haricin hesabına çalıştı ve sürüklendi.

Sürüklenen, bir vatandı, bütün bir Türk mukaddesatıydı, Türk halk tabakasıydı, köylüsüydü. Bir tabaka ki, uzun asırlar Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün vergilerini, nihayetsiz rakamlarla bile ifade olunamayacak derecelerde karşılıksız ve tam bir teslimiyet içinde ödemiştir. Ve nihayet bağımsızlık davasının muzaffer etkeni olan bu tabaka için, milyonlarca evladının nerelerde gömülüp kaldığını bilmeyen bu asil unsurun iktisadi gelişmesi için hazırlanan Köy Bankaları'na genel bütçeden senelik bir milyon liranın tahsisini talep ediyorum.

Asrımızda ilmi manasıyla bütçenin sarf mahalli ve vergilerin konulmasındaki hikmetin yine halkın genel menfaatleri olduğu düşünülecek olursa, bugün dahi bütçenin dörtte üçünü temin eyleyen köylümüze bu miktarın çok görülmeyeceği şüphesizdir. Aksi halde devlet hiçbir zaman çağdaş manasıyla tecelli etmiş sayılamaz. Geliri halkın menfaatine hasredilmeyen bütçeler ilkçağın Sezar'lar maliyesinden farklı değildirler. Devlet şekli görünüşte hangi tarzda olursa olsun ancak bütçesinin halk menfaatiyle alakasının derecesidir ki onun hakiki mahiyetinin ölçüsüdür. Kuvvetli olarak yaşamak mecburiyetinde bulunan Türkiye'miz her şeyden evvel köyü bir iktisadi araç olarak kabul ve tesis

etmek mecburiyetindedir. Memleketimizde her şey buraya dayanmalı ve diğer müesseseler bunun etrafında bir hale teşkil eylemelidir. Zira en güzel meşrutiyetli, gayevi, halkçı ve milliyetçi Türkiye'nin doğumu ancak buradan başlar.

Yeni Türkiye'miz Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca bir halk devletidir. Milli menfaatlerimize ve zamanın manasına uyan böyle bir devlet esasını ortaya koymak, yaşamak hak ve yetkisini 20. asrın ortasında iddia etmekte hiçbir kavimden aşağı olmayan Türkiyeliler için şarttır. Bugünkü devlet ilimleri, dünya ihtilal ve inkılapları, cihan milletlerinin eğilimleri, devleti halk hâkimiyetinin, halk menfaatlerinin timsali gibi kabul etmektedirler. Dini ve milli esaslarımıza uyan ve Teşkilatı Esasiye Kanunu'muzun asıl düğümünü teşkil eden asrımızın bu mühim ve pek haklı davasına göre devlet esaslarımızı düzenlemek ve şekillendirmek Türkiye'mizin taze hayata kavuşması sadedinde takibi lazım gelen ilk yoldur. Bu ilk yol Türkiyeli üreticilere doğru iktisadi teşekküller yolu olacaktır. Yeni devletimiz mevcudiyetini bu yol içinde bulacak, halkın efendiliği bu yol içinde hakikat olacak, burada idrak edilecektir. Halk iktisadiyatında efendi olan bir devlettir ki sonsuza kadar sürer.

Asrımızın milletler hayatında bir zaruret olarak kabul edilen yenilikleri muvaffakiyetle başaran medeni devletler arasında Almanya, Fransa, İtalya vs. ıslahatının başına köylünün ve halkın iktisadi vaziyetini düzenlemek prensibini koydu.

Zamanımızdaki diğer ileri milletlerin hepsi bu hattı takip ederek yürümekte ve yürüyebilenleri her gün daha gelişmiş bir şekilde ilerlemektedirler. Halkçı Türkiye'mizin de iktisat siyasetinde ilk halli gereken işlerden birincisi köylünün iktisadi vaziyetidir. İmparatorluk tarihimizdeki çöküş ve yükselişler, dikkate pek ziyade layıktır ki, üretici köylünün iktisadi halinin bir grafik şeklinde ifadesinden başka bir şey değildir. Dolayısıyla üretici halk sınıfının iktisadi teşkilatına doğru yapılacak ilk teşebbüs, memleketimizin bütün hareketinin dayanmakta olduğu üretimimizin kudretli teşkilatlanmasına hizmet etmiş olacaktır. Bu teşkilatlanmadır ki Türkiye'mizde hakiki ve büyük yeniliği, yaşamak ve yükselmek yeniliğini fiiliyat sahasında tecelli ettirecektir. Türkiye'mizin şimdiye kadar hep aleyhine neticelenmiş olan son iki asırlık dahili ve harici devamlı siyasi hadiseler, üretimimizi memleketimizin ihtiyaçlarını hatta yarı yarıya tatmin edemeyecek dereceye düşürmüştür. Üretimdeki iktisadi vaziyeti bu suretle devam ettikçe Türkiye pek zengin gelir kaynakları içinde bile daima fakir kalabilir. Bu fakru zaruret her gün artan bir surette devam eder. Böyle bir halde bırakılan Türkiye için maddeten ilerleme imkânı mevcut olamayacağı gibi, çöküşlerden kurtulmak da mümkün değildir. Yoksa düzenlenecek en güzel, en meşrutiyetperver kanunların mevcudiyetine rağmen hakikatte halkın ve Türkiye camiasının bünyesinde iyiliğe doğru bir değişim vukua gelmez. Bir

asırlık yenilik tarihimiz bunun en açık bir misalidir. Üretimsiz yeni Türkiye hariçten yapacağı büyük ithalatla daima milli servetini kaçırır ve her vakit iflas tehlikesi karşısında bulunabilir. Böyle bir memlekette ise hiçbir zaman ne halk idaresi ne de Türk halk saltanatı tesisi mümkün olamaz. Nitekim 70 seneden beri genel üretimimizin devamlı düşmesinden ve hariçten vuku bulan büyük ithalatımızdan dolayı çoktan iflas etmekliğimiz icap ederken aldığımız yabancı krediler bu milli facianın önünü alabilmiştir. Fakat memleketimizi devamlı kredi almakla yaşatmak imkânı olamaz. Hür ve bağımsız yaşamak isteyen yeni Türkiye için artık bu büyük tehlikenin bir an evvel önüne geçmek zamanı gelip çatmıştır. Diyebiliriz ki memleketimizin yükseliş ve çöküşü, hürriyet ve esareti meselesinin düğümü buradadır. Bu doğrultuda ilk tedbir olmak üzere İktisat Vekâleti'nce düzenlenen Türkiye Köy Bankaları kanun tasarısını yüce Meclis'in tasvip ve tasdikine arz ediyorum.

Gerekçenin İktisadi Kısmı

Türkiye büyük ve kanlı bir mücadeleden çıkıyor. Amansız olan milletlerarası iktisat mücadele ve rekabeti başlıyor. Harbi zaferle bitiren Türkler, başlayacak ve hatta başlamış bulunan cihan rekabetine mükemmel teçhizatla çıkmayacak olursa, harp sahnelerinde topraklara sızan Türk kanının hakkı verilmiş olamaz.

Askerden dönen küçük çiftçi ve küçük sanatkârlara derhal bir kredi teşkilatıyla karşı çıkmamız lazım gelmektedir. Bu teşkilat "Türkiye Köy Bankaları" namını alan kredi müesseseleri olacaktır ki, genel terhis olmadan evvel tesis edilmiş olmaları ve sermayelerinin serian hareket edebilir bir halde bulunmaları Türkiye'nin hayati menfaatleri icaplarındandır.

Asrımızda iktisadi gelişme, kredi, sermaye, emek ile asayiş ve nakliye vasıtaları gibi birtakım ulvi esaslarla mümkün olmakta ve işbu esasların birincisi ve asıl dayanağı "kredi" bulunmaktadır. Bu bakımdan memleketimizde en ciddiyetle göz önünde bulundurulması lazım gelen zirai müesseselerin başında ziraat kredisi tesisatı bulunması zaruridir.

Gerçi Mithat Paşa zamanında bugünkü Ziraat Bankası'nın nüvesini teşkil etmek üzere tesis edilmiş bulunan "Menafi Sandıkları"ndan beri oldukça mühim bir zaman geçmiş ise de, gerek bu müesseselerin ve gerek onların yerine geçen Ziraat Bankası şubelerinin küçük köylü ve sanatkârlarımıza ettiği yardım pek aşağı mertebede kalmıştır. Hakikaten bu müessese Türkiye zirai iktisadına sınırlı surette istifade bahşetti. Ve yardımının mühim kısmını az sayıdaki büyük çiftçiye hasreyledi. Ve maalesef kanundaki kredi şartları da o suretle tespit olunmuştu ki, ne kredi verenden ne de alandan bankanın kuruluş gayesi olan

zirai iktisatça hissedilir bir istifade temin olunamadı. Ziraat Banka ve şubelerinin büyük çiftçilere temin ettikleri yardımın aşağı mertebede kalmış olmasına nihayet vermek ve bankayı baştan aşağı ıslah edip düzenlemek mecburiyeti hissedilmektedir.

Türkiye bundan böyle zirai vaziyetini maziden geldiği gibi bırakmamak mecburiyetindedir. Cihan Harbi'yle neticelenen cihanın son yarım asırlık iktisadi gelişmesinin lazım gelen her safha ve imkânından istifade niyetinde bulunan Türkiye bilhassa kendini kuşatmakta bulunan ve dünkü Türk vilayetlerinden meydana gelen komşu memleketlerde zirai kredi teşkilatı hakkında yapılan gelişmeleri adım adım takip edebilir.

Balkan hükümetlerinde küçük ziraat ve sanayi erbabına yardım için açılan müesseselerin adedi fevkalade çoktur. Mesela Bulgaristan'da büyük çiftçi menfaatlerine yardım etmek üzere mevcut bulunan ziraat bankasından başka, yalnız küçük çiftçilere yardım gayesiyle tesis olunan birçok ahali bankaları, köy sandıkları ve kooperatifler mevcuttur. Bulgaristan'ın zirai iktisat sahasında atmış olduğu adımların ne derece ehemmiyetli olduğunu anlamak için şu rakamlara bakmak kâfidir: 1905'te Bulgar kooperatif şirketlerinin adedi 81 iken, 1910'da 564'e ulaşmıştır. Ahali bankaları 1915 senesinde 26 adedine ve aynı tarihteki köy sandıklarının adedi 500'e ulaşmıştır.

Civar memleketlerden bir de Romanya zirai gelişmesine süratli bir göz atmak için yalnız şu rakamların zikriyle yetinilir:

Aile başına ancak 3.42 hektardan ibaret arazi isabet eden ve Romanya ziraatının yüzde 95'ini teşkil eden -tıpkı memleketimizde olduğu gibi- küçük çiftçi sınıfına yardım gayesiyle tesis olunan "Çiftçi Kredi Sandıkları" namlı müesseseler 1902 senesinde yalnız 700 adet iken, 1910 senesinde 2.656 adedine ulaşmış ve o sene zarfında Romanya küçük çiftçilerine kredi olarak verdiği meblağ 692.000.000 altın frank etmiştir.

İşte içinde bulunduğumuz sermayedar iktisadi nizamının zaruri icapları olarak cihan iktisadi vaziyeti daha ziyade büyük ölçekte ziraat ve büyük ölçekte sanayiyle iştigal eden kimselere azami himaye ve kredi temin ettiği için küçük çiftçi ve küçük sanatkârın iktisadi vaziyeti fevkalade müşkül ve had bir şekle girmiş ve her memlekette bu küçük sınıfın halini müdafaa için ayrıca müesseseler vücuda getirilmiştir.

Bir de dünya memleketleri içinde hem fenni ziraat ve hem de zirai iktisatta en ileri gitmiş bulunan Almanya'daki köylü kredi teşkilatına bir göz atmak faydalıdır. Bu teşkilat sayesindedir ki kabiliyetçe birçok Avrupa topraklarından daha aşağı bulunan Almanya toprağı en azami gelir temin etmektedir. Sıkışmış bir ahaliyle dolu bulunan ve şehirlerin birbirine mesafesi fevkalade az olan Almanya'nın başka türlü, yani bir taraftan fen diğer taraftan zirai iktisada ri-

ayet etmeden kendine yetebilecek zirai üretimde bulunabilmesi imkânsızdır. Ve Almanya ancak bu iki vasıta sayesindedir ki zirai varlığını korumayı başarmaktadır. Beş sene sürmüş olan Harbi Umumi içinde, hariçten ve hatta müttefiklerinden hiçbir yardıma mazhar olmadan mevcudiyetini temin edebilmiş olmasının sebebi budur. Yoksa, Alman toprakları fenni ve iktisadi vasıtalar kullanılmadan ahalisinin ancak beşte birini besleyebilecek bir haldedir.

Kredi teşkilatı itibariyle dünyaya örnek olan Almanya'da, verdikleri arazi vergisi itibariyle dört sınıfa ayrılmış bulunan çiftçi sınıfının yalnız emlak kredisi müesseseleriyle olan münasebetinin bariz bir şeklini arz eylemek üzere çiftçilerin bu tür borçlarını genel servetlerine nazaran bir oran altında göstermek mümkündür. Son istatistiklere göre bu oranlar: küçük çiftçi için yüzde 18.5, orta çiftçi için yüzde 21, büyük çiftçi için yüzde 23.3 ve en büyük çiftçi için 31.8'dir.

Ancak nazarı dikkate alınmak lazımdır ki Almanya'da küçük çiftçilere ait arazi genel olarak zirai arazinin ancak yüzde 15'i, orta, büyük ve en büyük çiftçiye ait arazi toplamı zirai arazinin yüzde 22, 29, 32'sini teşkil etmektedir.

Şu hesaba göre küçük çiftçilerin emlak üzerine ve genel servetlerine göre parçalanma oranı diğer sınıfların oranlarına göre en aşağı mertebede kalmaktadır. Zirai iktisatça son derece ehemmiyetli olan işbu hadisenin sebebi şudur ki, küçük köylü kredisi en az olarak emlak ve servet üzerine dayanmaktadır. Küçük köylünün acil kredi ihtiyaçlarını temin etmek üzere çok eski zamanlardan beri tesis edilen ve bugün en gelişmiş bir şekil arz eylemekte bulunan bu müesseseler sayesinde küçük köylü varını yoğunu borca yatırmaya mecbur değildir.

Hakikaten bu müesseselerden yalnız birinin, devlet idaresiyle kontrol edilen "Prusya Merkez Yardım Sandığı"nın harpten evvelki senede verdiği kredilerin toplamı yaklaşık 20 milyar altın marka ulaşmıştır. Şu rakam Almanya'da küçük köylü kredisinin nasıl kuvvetli esaslarla temin edildiğini göstermektedir.

Asrımız Türkiye'si -ki mal iktisadı devrinden para ve nihayet kredi iktisadı devrine doğru en seri adımlarla ilerlemek mecburiyetindedir- zirai üretimin artırılması maksadıyla alacağı bütün tedbirlere kredi müesseseleri yaratmakla başlayacaktır. Zira en gelişmiş bir kredi iktisadı devrinin içinde bulunan Batı'nın üstün iktisat sistemi önünde mahvolmamasının yegâne çaresi aynı kuvvetli ve ilmi usullerle hareket olabilir.

Yukarıda arz olunduğu üzere çiftçiye kredi vermek gayesiyle tesis edilmiş bulunan Ziraat Bankası ve şubeleri hakikaten bu sınıfa yardımlarda bulunabilmiştir. Nitekim kuruluş tarihi olan 1305 [1889-1890] senesinden en gelişmiş şeklini aldığı 1326 [1910-1911] senesine kadarki muamelelerine seri bir nazar bu hakikati göstermektedir. Bankanın 1305'teki [1889-1890] nemalandırılan sermayesi 500 bin lira ve aynı sene sonunda verilen kredilerden çiftçiler zimmetindeki alacağı 100 bin lira idi. Halbuki 1326 [1910-1911] nemalandırılabilir

sermayesi 6 milyon liraya ve aynı sene sonunda verilen kredilerden çiftçiler zimmetindeki alacağı 5.5 milyon liraya ulaşmıştır.

Ancak, Ziraat Bankası kanunu icabınca bu banka yalnız menkul ve gayrımenkul mallar ve bir de müteselsil kefalet üzerine ve bankanın merkez idare meclisince güvenilir görülen ve bankanın teftiş ve denetimini kabul eyleyen ziraat kooperatif şirketleri elindeki en az muteber iki imzayı içeren poliçe ve emre yazılı senetler üzerine krediler verebilmektedir.

Küçük köylü için mümkün olmayan uzun ve ağır şartlardan dolayı küçük köylünün işbu müesseseden istifadesi hiç mertebesinde kalmıştır.

Ziraat Bankası, esasen teşkil ve tesis itibariyle bir büyük ve orta çiftçi müessesesidir. Kredi şartları ancak o tayin olunmuş sınıfın iktisadi ve itibari kabiliyetiyle orantılıdır. Dolayısıyla Ziraat Bankası, başka yerlerde de olduğu gibi, küçük köylünün küçük itibarlara dayanan hayati ihtiyaçlarını tatmin eyleyemez.

Her iktisadi vazifeye ayrıca iktisadi müesseseler tekabül etmesi ilmi mecburiyetine göre, küçük krediler ve küçük şahsi itibarlar için dahi ayrıca bir müesseseye kati ihtiyaç vardır. Muameleleri daha seri, daha kolay ve bilhassa daha ucuz olan ve en âciz ve zayıf köylülere kadar uzanabilip onlara bolca yardım edebilecek olan ayrı bir müessesenin varlığı, çoğunluğu küçük köylü olan Türk ziraat âlemi için elzemdir.

Mecburi olarak ağır işlemeye mahkûm bulunan ve haklı olarak nispeten ağır şartlarla iş gören büyük ve orta çiftçi müessesesi yanında, çabuk işleyen ve en ucuz şartlarla iş gören küçük ve yüksüz çiftçiler müessesesi Türkiye zirai iktisadına en mühim, en tarihi ve en hayati yardımları temin eyleyecektir. "Türkiye Köy Bankaları" köylerin en muhtaç ve en âciz unsurlarına uzatacağı kuvvetli eliyle, onları, yani Türk tarihini üstünde taşıyan bu en mühim kitleyi tutacak, çağdaş iktisadın hayati özü olan krediler vererek onları kaldıracaktır.

Türkiye zirai siyasetinin temel taşını teşkil eyleyecek olan Köy Bankaları iledir ki, kendisine en geniş ve zengin bir gelişme emanet edilmiş bulunan Türk ziraatı süratle ilerleyecek ve memleketin efendisi olan Türk köylüsü de layık bulunduğu iktisadi refaha bilhassa bu müesseseler sayesinde kavuşacaktır.

ÜRETİM VE ALIM SATIM ORTAKLIKLARI (KOOPERATİFLER) NİZAMNAME NUMUNESİ

Çiftçi Ortaklıkları (Kooperatifler) Hakkında Tamim*

İktisat Vekâleti kurulacak ortaklıklara dair yazdığı bir beyannamede diyor ki:

Üretim ve Alım Satım Ortaklıkları (Kooperatifler) Numunesi İktisat Vekâleti'nce basılarak dağıtılmaktadır. Bu numunelere göre çiftçilerimiz ve sanatkârlarımız tarafından teşkil edilecek ziraat ve sanayi ortaklıklarına İktisat Vekâleti'nce kredi verilecek ve diğer yardımlarda bulunulacaktır. Üretimimizi çoğaltmak, memleketimizi ve halkımızı zengin edebilmek için bu gibi ortaklıklara verilecek ehemmiyet, Türkiye'mizin kuvvetlenmesine ve saadetine sebep olacaktır.

Türkiye çiftçiler ve sanatkârları! Ortaklıklar etrafında birleşiniz! Vatanımız için iktisat mücadelesi, zengin olmak mücadelesi başlamıştır. Mutlaka başarılı olmak mecburiyetindesiniz.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 12 Eylül 1339 (1923), No: 913, s.4.

MODERN TARIMA GEÇİŞİ SAĞLAMAYA YÖNELİK ATILAN ADIMLAR

Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi Hakkında Beyanat*

İktisat Vekâleti ile Mister Kennedy arasında zirai alet ve edevat hakkında cereyan eden müzakereler yakın zamanda tamamen neticelenmiş ve mukavelename dün Heyeti Vekile'ce tasdik olunmuştur.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey geçenlerde Meclis'te vuku bulan ve gazetemizde nakledilen beyanatında "memleketteki nüfus azlığı makineyle temin edilebilir" demişlerdi. İktisat Vekâleti'nin Mister Kennedy ile yaptığı bu defa neticelendirilen bu müzakereler Mahmut Esat Bey'in bir ay evvelki beyanatında işaret etmiş olduğu yeni devre doğru atılmış ilk mühim adımdır. Dün akşamüzeri yanına gönderdiğimiz bir yazarımızı kabul eden muhterem İktisat Vekili mukavelename hakkındaki muhtelif sorularımıza cevaben aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

Evet, Mister Kennedy ile yapılan müzakereler son bulmuş ve bu konudaki mukavelename Heyeti Vekile'ce tasdik edilmiştir. Mukavelename icabınca teşekkül eden şirketin ismi "Türkiye Zirai Alet ve Edevat İthalat Şirketi"dir.

Bu şirket mukavelenamenin imzası tarihinden itibaren üç ay zarfında İktisat Vekâleti'nin göstereceği limanlara yine Vekâlet'in vereceği liste icabınca

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 22 Kânunusani 1339 (22 Ocak 1923), No: 1081-704.
Kayseri Mebusu Osman Zeki Bey'in bu konuda bir önergesi vardır. Önerge ve Mahmut Esat Bey'in verdiği yanıt soru önergeleri kısmında değerlendirilmiştir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.185-195.

bütün zirai alet ve edevatı getirmiş bulunacaktır. Mesela traktör, orak makineleri, pulluklar, yağ makineleri vs.

Şirketin sermayesinin yüzde 70'ine kadar Türkler altı ay müddetle iştirak edebileceklerdir. Sermayesinin yüzde 40'ına Türkler tarafından iştirak edildiği takdirde şirket Türk tabiiyetine geçecektir.

Zirai alet ve edevatın limanlarımıza çıkarılmasıyla beraber İktisat Vekâleti'nin göstereceği yerlerde derhal zirai alet ve edevat tamir atölyelerinin inşaatına başlanacaktır. Ve bu sene atölyenin biri gezici olacak ve trenle lazım gelen yerlere götürülecektir ve her gittiği yerde tamirat yapacaktır.

Atölyelerde yalnız Türk çocukları olacaktır. Her atölyede 50 çocuk çalışacaktır. Çocuklar tercihen şehit yavrularından alınacaktır. Şirket zirai alet ve edevatı halka taksitle satacaktır.

Şirketin satış depolarındaki memurlar tamamen Türk olacaktır. İki sene zarfında memleketimizin her tarafında depolar açılmış olacaktır.

Chester Projesi Hakkında Mülakat*

- Neden dolayı zirai alet ve edevat getirtilmesine bu kadar şiddet ve süratle lüzum gördünüz?

- "Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi" son günlerde Chester grubunu temsil eden Mister Kennedy ile İktisat Vekâleti arasında imza edildi. Mukavelenin muhteviyatı imza tarihinden üç ay sonra tatbikat sahasına intikal etmiş bulunacaktır. Bununla Türkiye çiftçilik iktisadiyatında zenginliğe, kudret ve kuvvete doğru en esaslı yeniliklerden birinin yapılmış olduğuna eminim. Her sahada olduğu gibi, çiftçilik iktisadiyatımız da son günlere kadar ihmal ve terk edilmiş bir halde bırakıldı. Halbuki Türkiye ve Türk iktisadiyatı tacının en parlak ve en kıymetli bir pırlantasının çiftçiliği olduğunda şüphe yoktur.

Bir halk devleti olan yeni Türkiye, günden güne sararan, kıymetinden, kudretinden kaybeden bu pırlantayı ihmal edemezdi. Türk çiftçisinin, Türkiye çiftçiliğinin ihmali, Türkiye'nin ve Türkiye halkının ihmali olurdu. İktisat Vekâleti, çiftçiliğimizin gelişmesini ve ilerlemesini hedefleyen birçok yeni tedbirleri arasında Türk ziraatını ortaçağdan ve hatta ilkçağdan kalma vaziyetten kurtararak, ona çağdaş bir kudret ve mahiyet vermek istedi. Hakikaten bir taraftan Ziraat Bankası'nı faal bir hale getirerek Harbi Umumi'nin darmadağın ettiği sermayesini topladı; çiftçiye kredi hazırladı. Diğer taraftan bütün bir Meşrutiyet devrinde açılamayan makinist ve ziraat mekteplerinin ikisini, milletin en müşkül bir gününde ve bütçenin tamamen denecek bir halde vatanın müda-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Nisan 1339 (1923), No: 783.

faasına hasredildiği bir anda ve kısaca bir zaman içinde açtı. Küçük çiftçilerimiz için pek kıymetli ve kuvvetli bir kredi müessesesi mahiyetinde olan "Köy Bankaları Kanunu" tasarısını da Millet Meclisi'ne gönderdi. Yine muvaffakiyetli ve muazzam taarruzumuzdan beri çiftçiye Ziraat Bankası'nın yardımından başka bir buçuk milyon liralık nakdi yardımda bulundu. Çiftçi, devletten bugüne kadar böyle bir yardım görmedi. Milletin bütçesinin mesut zamanlarında bile eski Osmanlı hükümeti uzun senelerden beri çiftçiye böyle bir yardım yapamadı. Maliye'nin, Muaveneti İçtimaiye'nin yardımları yine başka. Cihan Harbi'nin ilk senelerinden beri memleket çiftçilerinin başında bir afet olan öldürücü sığır vebası hastalığını kökünden kurutacak bir hale getirdi. Türkiye İktisat Kongresi'nde bütün iktisat unsurlarının ve bilhassa çiftçilerinin ihtiyaçlarını aralarında dinledi. Henüz barışa kavuşmadığımız şu sırada, memleketin iktisaden yaşamak kudretini ve müdafaa kabiliyetini her ihtimale karşı her zamandan fazla sağlamlaştırmak maksadıyla çiftçiliğimizi en yeni alet ve makine kuvvetleriyle de donatmayı, üretimimizi hatta harp içinde bile ihracatta bulunabilecek bir dereceye yükseltmeyi düşündü ve çareler aradı. Biliyorsunuz ki, memleketimizde devamlı harpler ve diğer siyasi, toplumsal, sıhhi sebepler yüzünden nüfus azalmıştır. Memleketimiz çok zengin olduğu halde bundan hakkıyla istifade edilemiyor. Çünkü iktisat sahalarımızda kâfi nüfusa ve çağdaş vasıtalara sahip değiliz. O derece ki, altın dolu bir kasa üzerinde oturduğumuz halde fakru zaruretten şikâyet ediyoruz. Bu zengin memleket içinde yaşayabilmek için 100 seneden beri maliyecilerimiz kredi almaktan, borçlanmaktan, yabancılara el açmaktan ve hep el açmaktan başka memleketin iktisat meselesinde bir çözüm yolu bulamadılar! Ve maalesef alınan krediler de üretime değil, tüketime yaradı! Ve bu zengin memleket boğazına kadar borç içinde bırakıldı.

Artık buna bir nihayet vermek ve üretimimizin kıymetiyle kendi kendimize yetmek zamanı çoktan gelmiştir. Türk milletinin efendiliği, hürriyeti, hâkimiyeti davası ancak bu gayenin teminiyle mümkün olabilecektir ve olacaktır. Arzu edilirdi ki bu iktisat aksiyomu çoktan kavranılmış ve tatbik edilmiş bulunsun.

Üretimimizi artırmayı, iktisadiyatımızı geliştirmeyi düşünürken en başta çiftçiliğimizi nazarı itibara aldık. Çünkü Türkiye bugünkü iktisadi manasında her şeyden evvel bir çiftçiler memleketidir. Yarın pek kuvvetli bir sanayi memleketi olmak kabiliyetine de ziyadesiyle sahiptir.

- Bu mukavele bize ne kazandırıyor?

- Çiftçiliğimize lazım olan krediyi ve yeni eğitimi kısmen vücuda getirdiğimiz bir sırada son günlerde imzalanan "Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi"

ile onu kendisini müdafaa edebilecek en kuvvetli silahlardan biriyle donatmaktayız. Kredi, makine ve alet ve edevat, çağdaş eğitim benim anlayışıma göre Türkiye çiftçilik iktisadiyatının bükülmeyen çelik sehpasıdır. Makine ve alet ve edevat ile nüfus noksanını da kısmen telafi ederek geniş ve çok zengin memleketimizi süreceğiz ve işletebileceğiz. Bir noktayı daha işaret edeyim ki, makine devri nüfusun yoğunlaşmasını da gerektirir. Türk çiftçiliği için makine ve çağdaş alet ve edevat devrine girmekten başka kurtuluş yolu yoktur ve biz bu gayenin elde edilmesi için Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'ni düzenlemek ihtiyacını şiddetle duyduk ve yaptık.

Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'nin aslına uygun sureti basıldı ve dağıtıldı. Halka ve bağlı yerlerdeki ilgili memurlara gönderildi.

- *Mukavelenamenin esas hatları nedir?*

- 1) İmza tarihinden itibaren azami üç ay zarfında mütehassısların tertip ettiği liste icabınca İktisat Vekâleti'nin istediği zirai alet ve edevat yine Vekâlet'in gösterdiği limanlara çıkarılmış bulunacaktır. Mukavele 12 Mart 39 [1923] tarihinde imzalandı.

2) Zirai alet ve edevat taksitle satılacaktır. Fiyatlar ve taksit müddetleri Vekâlet'i ve şirketi temsil eden bilirkişi tarafından tayin ve tespit olacaktır.

3) Her sene açılacak tamirhane ve şimdilik küçük fabrika mahiyetindeki atölyelerden başka bu sene birisi seyyar olmak üzere aynı mahiyette 12 atölye zirai alet ve edevatın limanlarımıza çıkmasıyla beraber inşa edilecek ve yine bu sene zarfında tamamlanacaktır. Atölyelerin açılacağı mahalleri İktisat Vekâleti gösterecektir. Bu atölyeler tamirle iştigal edeceği gibi, memleketimizde ziraat alet ve edevatı imal edebilecek bir kudrette bulunacaktır. Bunlar şimdilik küçük ölçekte fabrikalar halinde olacaktır.

4) Atölyeler müstahdemleri ve işçileri tamamen Türk olacaktır.

5) Satış şubeleri memleketin hemen her tarafında açılacak ve bunlar yine Türk memurlar tarafından idare edilecektir.

6) Bütün bu muameleyi Türk ve Amerikan sermayesinden meydana gelen bir şirket idare edecektir. Sermayenin yüzde 40'ı Türk olursa şirket Türk tabiiyetine girecek, aksi halde tamamıyla kanun ve nizamlarımıza riayetkâr bulunmak suretiyle Amerikan tabiiyetini muhafaza edecektir.

7) Şirketin bu üstlendiği işlere karşılık Türkiye Ziraat Bankası altı sene müddetle senelik asgari 400 bin liralık satış temin etmiştir.

Fakat şirketin satışı üç sene zarfında üç milyon liraya ulaşırsa, Banka teminatından kurtulmuş olacaktır.

8) Şirket tekel ve imtiyaz sahibi değildir. Diğer şirketler de istedikleri gibi satış yapabilirler.

- *Şimdiye kadar neden bu yolda yürümek imkânı olmadı?*

- Şimdiye kadar memleketimizde zirai alet ve edevatın yayılmasına mâni sebeplerin başlıcası şu birkaç noktada toplanabilir:

a) Bozulan zirai alet ve edevatı yapacak atölyelerin olmaması,

b) Kısmen bunları idare edeceklerin pek az bulunması,

c) Memlekette kâfi çiftçi kredi müesseseleri mevcut olmadığından, çiftçinin pek muhtaç olduğu alet ve makineyi tedarik edebilmek hususunda kendisine lazım olan sermayeyi bulmakta müşkülata maruz kalması.

Bu gibi sebeplerden dolayıdır ki, mukavelenameye her şeyden evvel atölyeleri koyduk. Tamir ve imal ihtiyacını bunlar temin edecektir ve buradan her sene muallimlerimizin nezareti altında yetişecek Türk gençlerine ufak sermayeler tedarik ederek kazalara, hatta köylere göndereceğiz. Bunlar küçük küçük atölyeler açacaklardır. Şirketin her atölyesinde en az 50 kişi çalışsa, birkaç sene zarfında en yeni makineleri idare edebilecek binlerce gence sahip olacağız. Şunu da ilave edeyim ki, şimdilik getireceğimiz alet ve edevat ve makineleri işletecek kadar mütehassısa memleketimiz sahiptir.

Şirkete taksitle satış yaptırmaktan maksat da halkın para bulmak hususundaki müşkülatına çare bulmaktır. Memleketimiz her memleketten fazla krediye muhtaç ve ona elverişlidir. Şirket taksitle satacağına göre kredicilik vazifesini de yapıyor demektir. Dikiş makinelerinin memleketimizdeki muvaffakiyetini taksit ve tamir meselesi teşkil eder.

Şirket, İktisat Vekâleti'nin devamlı kontrolü altında bulunacaktır. Vekâlet siparişlerini yalnız Amerikan mamulleri üzerinden vermeye de mecbur değildir. Bilhassa bu hususu nazarı itibara alarak ve her istediğimiz fabrikadan kolayca alet ve edevat getirtmek yolunu düşünerek işi bir şirket vasıtasıyla halletmeyi uygun bulduk. Şirket, vereceğimiz liste icabınca İtalyan, Fransız, Alman vs. mamullerini de getirecektir. Dolayısıyla memleketimize yalnız Amerika zirai alet ve edevatını dolduracak değiliz. Memleketimizin muhtelif ziraat mıntıkalarının ihtiyacına göre lazım olan alet ve edevatı şirket vasıtasıyla istediğimiz memleketlerden getirtebileceğiz. Nitekim şimdiden şirket muhtelif memleketler fabrikalarıyla haberleşmeye başlamış ve İktisat Vekâleti siparişlerini muhtelif memleketler üzerinden vermiştir.

- *Tatbikat için nasıl bir teşkilata sahip bulunuyorsunuz?*

- Son zamanlarda Türkiye'yi sekiz ziraat mıntıkasına ayırdık. Yepyeni bir teşkilat yaptık. Mükemmel bir de ziraat haritamız vardır. Memleketimizin ziraat yerlerini ve ziraatının türünü, ihtiyacını karış karış biliyoruz. Bütün bağlı yerlerden resmi ve hususi mahiyette istediğimiz ihtiyaç listeleri Vekâlet'e geldi. Memleketin ziraat aletlerine ve makinelerine ihtiyacı tahminimizin pek çok üzerindedir. Türkiye her halde 10 sene evvelki memleket değildir. Bunu tanımak ve öğrenmek lazımdır. Memleket bunları kullanabilecek bir halde mi? Evet ve şüphesiz diyebilirim. Memleket bu kabiliyetini alet ve edevat girmeden esasen kazanamaz. Hem bu çok yanlış ve tehlikeli bir mantıktır. Yanlış ve tehlikeli olduğu kadar basittir de. İnsan denize girmeden yüzme öğrenemez. Abdülhamit milleti 33 sene meşrutiyete kabiliyetli ve layık görmedi. Eğer millet meşrutiyetini silahıyla almasaydı, göreceği de yoktu!..

- *Bazı kimseler ticaretin serbestisine dokunduğunu söylüyorlar Beyefendi?*

- Ticaret serbestisi meselesi bu hususta söz konusu olamaz sanırım. Esasen şirket bir tekel ve imtiyaz şirketi değildir.

Hakikaten şirkete Banka 400 bin liralık asgari satış temin ediyor. Bunu danışıklı bir tekel kabul etmek doğru değildir. Zira büyük bir sermayeyle memlekette işe başlayacak, atölyeler açacak, büyük masraflara girecek olan bu şirket senelik 400 bin lira bir satışla yetinemez; yetindiği takdirde zararı kabul ediyor demektir.

- *Bu işte Ziraat Bankası'nın mevkii nedir?*

- Türkiye Ziraat Bankası çiftçiyi büyük miktarda çağdaş zirai alet ve edevatla donatmak için senelik 400 bin liralık teminat göstermiş olmakla şirkete bir ihsanda bulunmuyor. Hususi kanunuyla memlekete yapmaya mecbur olduğu en belli başlı vazifesini yerine getirmiş bulunuyor. Maalesef Banka'ya bugüne kadar sermayesinden istifade imkânı verilmedi ve memlekete borçlu olduğu bu büyük işi göremedi. Çiftçinin alınteriyle Banka'ya yatırdığı para maksadın haricine sarf edildi. Bundan böyle mazinin tekrarına razı olamayız.

Mukavelename Heyeti Vekile'den ve Büyük Millet Meclisi İktisat Encümeni'nden oybirliğiyle ve Nafıa Meclis İdaresi'nce de kabul olunduktan sonra Millet Meclisi'mizin tasdikine arz edilmeksizin imzalandı. Bugün yürürlükte olan 1322 [1906-1907] tarihli kanunun 2. maddesinin 3. fıkrası bu yetkiyi Banka'ya bahşediyor. Dolayısıyla Vekâlet'in bu husustaki hareket hattı hiçbir

vakit esas kanunlarımıza muhalif değildir. Nasıl ki Banka senelik milyonlara ulaşan verdiği kredileri yüce Meclis'in tasdikine arz etmezse, aynı mahiyette olan zirai alet ve edevat işini bu kanun icabınca resen yapabilir. Kanun pek açıktır. Banka 400 bin lirasını sokağa atmıyor. Nihayet yukarıda bahsettiğim şartlar dahilinde getireceği zirai alet ve edevat kısmen satılmasa bile kalanını iskonto ile kendisine mal edecek ve yavaş yavaş satacaktır.

Fakat bu vesileyle memleketin pek muhtaç olduğu atölyeler yapılmış olacak ve bunlar fabrika haline girecektir. Memleket şiddetle muhtaç olduğu makinistleri kazanacak, binlerce işçimiz para kazanacak, çiftçimiz son derece gerekli ve acil ihtiyacını taksitlerle karşılayabilecek ve yabancı sermayesi şimdiye kadar memleketimizin görmediği yeni bir tarzda üretime sarf olunacaktır. Bu sermayenin ne bir imtiyazı ne de bir siyasi mahiyeti vardır; sırf iktisadidir ve üretici sermayedir. Gerçi bütün bu işler için sadece birkaç sene için Ziraat Bankası'nın 400 bin liralık asgari satış teminatı -satılamayan aletleri geri almak şartıyla da olsa- göstermesi pek az bir şey değilse de, her halde pek çoktur da denemez sanırım. Zira Banka yalnız atölyeler için bu parayı sarf etseydi yine kâfi gelemezdi.

Lafın kısası, Banka, uzun senelerden beri memleketin maruz kaldığı müthiş harp tufanlarının, kasırgalarının en ani darbelerine maruz kalmış olan Türk çiftçisinin ve Türkiye üretiminin vaziyetini ihmal edemezdi, etmedi ve sermayesini zirai alet ve edevata bağlamadan, yalnız manevi şahsiyetinin kudretli itibarından istifade ederek yabancı parasıyla memleketin en mühim işlerinden birisini görmüş oldu. Mevcut sermayesinden son zamanda değiştirmekte olduğumuz kanun icabınca memleketimiz için daha başka ve faydalı bir surette istifade edecektir. Kati zaruret hasıl olmadıkça Banka bu gibi işlerde daima itibarından istifade ederek iş görecektir.

Vekâlet mukavelenin imzasından evvel zirai alet ve edevat işini birkaç defa ilan etti.

İki müracaat arasında en müsait olan Kennedy'nin tekliflerini bulduk. Esasen Banka İdare Meclisi daha evvel bir karar vererek büyük miktarda zirai alet ve edevatı memlekete getirtmeye karar vermişti. Bu aletleri doğrudan doğruya satın alarak yegâne devlet kredi müessesemizin milyonca lirasını bağlamaktansa, işi bir şirket aracılığıyla halletmeyi bilahare gerek Banka ve gerek memleketimiz için daha çok faydalı bulduk ve böyle yaptık. Hakikaten Ziraat Bankası 10 seneden beri memlekete getirdiği alet ve edevatı satış teşkilatının noksanından ve Banka'da bu işten anlayan memurların hakkıyla bulunmamasından satamadı. Müessese zarar etti. Memleket de bir fayda görmedi ve ihtiyacı tatmin olunamadı. Mazinin bu acı tecrübelerinden istifade etmek istedik, memlekette alet ve edevatın revacına mâni olan hususları da nazarı itibara alarak işi son şekliyle hallettik. Hakikaten Banka bizzat bu meseleyi halletmeye kalkışmış

olsaydı, yeni baştan büyük bir teşkilat vücuda getirmek ve belki bütün Banka sermayesini bu uğurda sarf etmek icap ederdi! Bu, tahmini bir şey olurdu! Aksi halde mazi tekrar ederdi. Buna razı olamazdık ve olmadık. Acemi bankacılık devrini artık aşmak mecburiyetindeyiz. Tecrübelerimiz acı ve kâfidir.

Zannediyorum ki geçici bir müddet için Banka'nın şirkete 400 bin liralık asgari satış temin etmesi katiyen bir tekel veya imtiyaz manasını içeremez. Banka bu teminatla memleketimizin çiftçilik iktisadiyatında büyük bir yenilik vücuda getirecek olan büyük sermayeli bir şirketin kuruluşunu teşvikten başka bir şey yapmış değildir. Nihayet farzımuhal olarak şirket senede 400 bin lira kıymette alışverişte bulunamazsa, Banka her sene memlekete getirmek mecburiyetinde bulunduğu alet ve edevatı şirketten almaktan başka bir şey yapmış olmayacaktır. Nihayet Banka geçici bir müddet için icap ederse bu şirket vasıtasıyla alışveriş etmiş olacaktır ve bir tekel mahiyetinde ise, şu halde Banka'nın herhangi bir müesseseyle geçici olarak alışveriş etmesine imtiyaz veya tekel adını vermek icap ederdi. Halbuki şirketin şartları Banka'nın ve memleketin menfaatlerine en uygun olanıdır. Halbuki Banka'ya menfaatlerine uygun şu veya bu şirketle iş yapmayacaksın denilebilir mi? Nerede kaldı ki Ziraat Bankası Türkiye'de ziraatın gelişmesi için vücuda getirilecek her türlü ziraat şirketlerine kanun icabınca yardım da edebilir. Bu şirkete ise Banka yardım etmiyor. Memleketin ihtiyacı üzerinden vereceği liste karşılığında müessesenin satamayacağı alet ve edevatı iskontoyla satın alıyor. Memleketin bugünkü ihtiyacı gösteriyor ki, Banka bir şey satın almayacaktır. Hatta daha bu yolda açılacak bir iki şirkete de zirai ihtiyaçlarımız tahammül edebilir.

- *İktisattaki gayemiz nedir?*

- Türkiye'de ticaret serbestisi vardır. Yabancı ve yerli teşebbüsleri kanun ve nizamlarımız dahilinde her türlü taarruzdan masundur. Bugünkü Türkiye'nin bu hususta hiçbir medeni memleketten geriliği söz konusu olamaz; hatta ileridedir de. Ancak ticaret serbestisi çiftçimizin ihtiyaçlarının tatminine kâfi değildir. Yukarıdaki beyanatım sırasında verdiğim tafsilattan bu husus kolayca anlaşılabilir. Türk çiftçiliğinin büyük ve acil ihtiyacına ancak büyük bir sermaye kefil olabilir. Banka işte bu faydalı sermaye şebekesini vücuda getirmek istedi. Tekrar ediyorum, bu hususta ticaret serbestisi şu ihtiyacın karşılanması için hiçbir mana ifade etmez ve yine Banka, ticaretin serbestisini ihlal etmiyor ve şirketi himaye ile ihsanına boğmuyor; memleketin büyük çoğunluğunu teşkil eden çiftçilerini ve onların iktisadiyatını himaye ediyor, kullanıyor.

Unutulmamalıdır ki, mutlak ticaret serbestisi davasını müdafaa eden, serbest iktisat mektebidir. Bu ihtiyar mektep doğduğu memleketlerde bile öl-

müştür. Hiçbir yerde prensiplerinde mutlakıyet ifade edemiyor. Bizim memleketimizin iktisat manasında ise yeri bile yoktur. Tanzimat'tan beri ve bilhassa Meşrutiyet'te prensiplerine pek çok sadakat gösterilen bu mektep, memleketimiz iktisadiyat ve maliyesinde ezici, yıkıcı, öldürücü bir rol oynamaktan başka bir şeyi başaramadı.

Bu mektep hakkındaki görüşlerimi ayrı bir mülakata bırakıyorum.

Muhtaç Çiftçilere Bedeli Sonra Alınmak Üzere Tohumluk, Çift Hayvanları ve Zirai Aletler Verilmesi İçin İktisat Vekâleti Bütçesine Tahsisat İlavesine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Ali Cenani Bey'in iliştiği noktalar hakkında bazı izahat vereyim. 500 bin liralık tahsisatın doğrudan doğruya tohumluğa kâfi olmadığı halde bir de zirai alet ve edevata 100 bin lira ayrılmasını uygun görmediler. Halbuki mesele böyle değildir. Gerçi memleketin tohumluğa pek çok ihtiyacı vardır. Fakat 500 bin liralık tohumluğu sarf edebilmek ve bundan hakkıyla istifade edebilmek, bunu serpmek ve ekebilmek için bazı livalarımızın zirai alet ve edevata şiddetli ihtiyacı vardır. Elimizdeki vesikalara göre zirai alet ve edevat ihtiyacı aşağı yukarı 1.200.000 lira raddesindedir. Heyeti Vekile, yüce Meclisinize takdim ettiği kanunda bu hususu nazarı itibara almış ve bu 100 bin lirayı zirai alet ve edevata sarf etmemiş ve bu kanunla talep ettiği 500 bin liranın hem zirai alet ve edevata hem de tohumluğa sarf edileceğini söylemişti. Bundan maksat, kanunun tatbik olunduğu sırada memleketin en ziyade ihtiyacı neresi ise onu nazarı itibara almak ve ikinci derecedeki ihtiyaçları da bir oran dahilinde ehemmiyetsiz bir surette tedarik etmekti. Dolayısıyla Encümen bu 500 bin liranın 100 bin lirasını zirai alet ve edevata tahsis edince maksat büsbütün kaybolmaktadır. Yani ihtiyaç, 100 bin liralık alet ve edevat karşısında değil ise, sarf edemediğimiz miktar tohumluğa verilmeyecek demektir. Denebilir ki hepsi tohumluğa verilsin. Bu da doğru değildir. Zira bazı livalarımızda zirai aletler yok denecek kadardır. İktisat Vekâleti'nin düşündüğü, tedarik edeceği birkaç makinist ve traktörle o araziyi sürdürmek-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.2, s.89-94, (13 Eylül 1923); Devre 2, c.2, s.112-115, (15 Eylül 1923).

tir. Yani halkın arazisini parasız ve süratle sürdürüvermekti. Bunun için 500 bin liralık tahsisattan 100 bin lirasını zirai alet ve edevata sarf edemeyecektik. Ancak 20-30 bin lirası sarf olunabilecektir ve bununla tohumun serpilmesi daha süratli olabilecektir ve bu, en fakirlerden olan çiftçilerimizin daha ziyade faydasına sebep olacaktır. Bendeniz, bu 500 bin liralık Tahsisat Kanunu'ndan 100 bin lirasının zirai alet ve edevata ayrılmasının tamamen aleyhindeyim. Biz, teklif ettiğimiz kanunda bunu mutlak olarak zikretmiştik. Bundan maksat tamamıyla tohumluğa bağlanmamak ve ufak tefek zirai alet ve edevat için bir miktar meblağ temin etmektir.

Efendiler, 100 bin lirayı doğrudan doğruya zirai alet ve edevata ayırmaktan ise tamamen tohumluğa vermek elbette daha uygun ve daha hayırlıdır. Çünkü bu 500 bin liralık alet ve edevatı alamayız ve imkân yoktur. Bunun için Heyeti Vekile'nin teklifi üzere serbest bırakılırsa, biz bunun içinden zirai alet ve edevata ancak 20-30 bin lirasını sarf edeceğiz ve gayet ehemmiyetli bir lüzum karşısında kalmayınca başka yere sarf etmeyip parayı tamamen tohumluğa sarf edeceğiz diyor. "İktisat Vekâleti bunun için ayrıca tahsisat istemeli idi" deniliyor. Evet, bu 500 bin lira memleketin ihtiyacını tatmin etmemekle beraber, zan buyurulduğu gibi memleketin ihtiyaçları beş-on milyona ulaşmamaktadır. Çünkü bu, memleketin bütün çiftçilerine verilecek bir para değildir. Şiddetli ihtiyacı olan fakir çiftçilere verilecektir. Elimizdeki vesikalara göre ihtiyacımız bir buçuk milyon lira kadar bir şeydir ve bu 500 bin lirayla bu ihtiyacın üçte birini temin ediyoruz. Bunda, mali vaziyetimizi de nazarı dikkate almaya mecbur bulunduğumuzdan, bu kadar bir meblağla yetindik.

Mazbata Muharriri Bey, bankada pek çok zirai alet ve edevat bulunduğundan ve bunlardan oralarda istifade edilmesinden bahis buyurdular. Halbuki, şiddetli ihtiyacı olan livamız ancak birkaç tanedir. Diğer livalardan bankanın zirai alet ve edevatını buralara nakletmenin imkân ve ihtimali yoktur ve uygun değildir. Zirai alet ve edevat bulunduğu yerden bu livalara gelinceye kadar on misli bir kıymete ulaşacaktır ve zirai alet ve edevat bu kanun icabınca değil, bankanın usul ve nizamları dairesinde dağıtılacaktır ki, bu da günlere bağlıdır. Bankaca teminat isteniliyor, bilmem ne isteniliyor. Halbuki biz bunu, teminat veremeyecek çiftçilerimize vereceğiz. Sonra o livalardan buraya kadar nakli mümkün değildir ve o livaların da hakkı vardır. Hepsini toplayıp buraya getiremeyiz. Onlar da bankaya müracaatla pulluk, saban ve şunu bunu isteyebilirler. Banka vasıtasıyla dağıtılmasına gelince; bendeniz bunu uygun görürüm. Esasen Muvazenei Maliye Encümeni'nde bir müzakere esnasında Mazbata Muharriri Beyefendi'ye dedim ki, eldeki talimatnameyi değiştireceğiz. Kendileri değişiklik taraftarı olmadılar. Biz değiştireceğiz. Çünkü bu talimatname bankaya kâfi derecede hak ve yetki vermemektedir. O zaman görüşüme iştirak ettiler.

Dolayısıyla ben, Mazbata Muharriri Beyefendi'nin bu husustaki görüşleriyle birim. Zaten bu parayı yüce Meclisinizden alır almaz talimatnameyi derhal buna göre değiştirip ıslah ederek bankanın eline verecektim. Banka bu parayı eldeki talimat ve nizam icabınca dağıtmayacaktır. Bu, fevkalade bir surette dağıtılacaktır. Yani buna karşılık teminat, müteselsil kefalet istemeyecektir. Zaten bunu istemesine katiyen imkân yoktur. İş allak bullak olabilir. Çiftçilerimizin yardımına yetişemeyiz. Bu para şimdiye kadar verdiğimiz gibi bir senet karşılığında verilecektir. O halde bu, bankanın sermayesini tehlikeye koymaz mı? Efendiler! Koyabilir, hatta Mazbata Muharriri Beyefendi'nin dediğinden daha ileri giderek diyorum ki, bu dağıtım bile doğru değildir. Bu, bankacılık usulüne tamamen muhaliftir. Bankaların bir usulü vardır. Tabii Ziraat Bankası'nın da bir usulü, bir vazifesi vardır; usulü bankacılık, vazifesi de çiftçiye yardım etmektir. Fakat kanun ve nizamat dahilinde her memleket fevkalade zamanlarda ve fevkalade ihtiyaç karşısında umumi bütçesinden bir para ayırır; muhtaçlara oradan verir. Bunu bankanın sermayesine tahmil ettiği zaman, banka fevkalade bir harekette bulunmuyor demektir. Bankacılık usul, nizam ve kaidelerine muhalif hareket ediliyor ve sermayesi de tehlikeye düşüyor demektir. Bundan Muvazenei Maliye Encümeni'nde bahsetmiş ve encümenin nazarı dikkatini çekmiştim. Fakat ne yapalım efendim? Ortada muhtaç çiftçiler var. Gözlerini buraya dikmişler, imdat bekliyorlar.

***Ali Cenani Bey** (Gaziantep) - Hükümet versin.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Hükümetin başka türlü vermek imkânı yoktur. O çiftçileri bekletmemek için bankanın bu 500 bin liralık fedakârlığı yapması lazımdır. Banka bu 500 bin lirayı usul ve nizam dairesinde vermediği için belki bir miktar para kaybedecektir; fakat efendiler, banka da bir şeyle teselli olabilir. O da, bu tohumu ekip kazanacaklar, bundan dolayı menfaat hissesi de artacaktır. Zira ekilmediği zaman bankanın menfaatleri de tehlikededir. İşte banka o suretle telafi çaresini arayacaktır. Özetle, bankacılık usulüne aykırı olmakla beraber, banka bu suretle büyük bir fedakârlık yapmaktadır.

Özeti şudur: Efendim! Parayı yüce Meclisinizden aldığımız zaman banka vasıtasıyla dağıttıracağım. Fakat bankanın kanun ve nizamı üzere değil, ancak banka memurlarının nezareti altında dağıtılacaktır ve bankalar tarafından takip olunacaktır. Esasen böyle hazırlanmıştır.

[...]

***Mehmet Emin Bey** (Karahisarı Şarki) - Bunlar nerelere ve ne oranda verilecektir?*

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim en ziyade ihtiyacı olan livalardan başlayacağız. Ve ihtiyacı çok olan livalardan başlayıp ihtiyacı daha az olan livalara doğru gideceğiz. Para bizi nereye kadar götürecek olursa orada duracağız. *(Öyle olmaz sesleri.)*

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Nereden başlayacaksınız?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - En ziyade ihtiyacı olan livalar elimizdeki vesikalara göre Eskişehir, Ertuğrul, Afyon Karahisar...

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Efendim, biraz da doğuya doğru yürüyelim.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - En ziyade muhtaç olanlar bunlardır. Elimizdeki parayı hesap ettik. Bu parayla aşağı yukarı 200 bin çiftçiyi memnun edebileceğiz ve 250 bin dönüm yer ektirebiliyoruz. 500 bin lira 250 bin dönüm yer ekebiliyor ve 8 bin çiftçiyi memnun edebiliyor. İhtiyaç bunun üç mislidir.

***Hakkı Bey** (Van) - Vekil Beyefendi buyuruyorlar ki, bazı yerlere traktör göndereceğiz. Bazı yerler vardır ki, bunların zirai alet ve edevata, tohumluğa pek ziyade ihtiyacı vardır. Bunlara ne oranda yardım yapılabilecek, gönderilecek şey havale mi yoksa aynen para mıdır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Meclis bize zirai aletler almak yetkisi verirse, o zaman oralara zirai aletler göndereceğiz ve bu para Maliye Vekâleti tarafından aynen ve nakden verilecektir. Mazbatada da mevcuttur. Havale suretiyle olmayacaktır, öyle görüştük. Onu Maliye Vekili Beyefendi'den sorarsanız daha iyi olur zannederim. Traktör gidemeyecek yere de traktör göndermeyeceğiz.

[...]

***Süleyman Sırrı Bey** (İstanbul) - Bunun bedelinin ödenmesi için üç sene olarak sınırlıyorlar. Bu kâfi midir, değil midir? Bu hangi hesap üzerine yapılmıştır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, üç sene tahmin ediyoruz. Bir sene iyi gitmez iki sene iyi gider. Malumu âliniz kırk tane gelecek sene vardır. Dolayısıyla biz şimdilik üç sene yaptık. Üç sene zarfında olmazsa bittabi yine uzatacağız.

***Süleyman Sudi Bey** (Bayezid) - Efendim, Vekil Bey buyurdular ki, bu para Eskişehir ile Afyon Karahisarı'na tahsis edilecektir. Halbuki her tarafta ihtiyaç vardır. Bayezid livası olsun, Erzurum olsun, Van olsun, buradaki ahali fevkalade muhtaçtır. Şu halde oralara da bir şey vermelidir. Oraları da düşünmek lazımdır. Her halde yalnız Eskişehir'le sınırlamamalı.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, yalnız Eskişehir ve Afyon Karahisarı'yla sınırlayacağımı söylemedim. Ancak elimizde 500 bin lira vardır ve mevcut ihtiyacın üçte biridir. "Bu para sarf edilirken şiddetli ihtiyacı olan yerlerden başlayacağız" dedim.

***Süleyman Sudi Bey** (Bayezid) - Efendim, oraların da ihtiyacı haddinden fazladır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Afyon Karahisarı, Eskişehir vesaire listede mevcuttur. Bittabi resmi vesikalar vardır. Elimizdeki vesikaları nazarı itibara alarak hareket edeceğiz. İhtiyacı olanı nazarı itibara alacağız. Bendeniz şiddetli ihtiyacı olanlardan bahsettim. Bir misal olarak Eskişehir'i, Afyon Karahisarı'nı zikrettim. Misalde münakaşa olmaz.

***Talât Bey** (Ardahan) - Bu verilecek tohumluktan Elviyei Selâse'ye[1] de hisse ayırmaya imkân olacak mıdır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, size vereceğim cevap Süleyman Sudi Bey'e verdiğim cevabın aynıdır. Çünkü elimizdeki para ihtiyacımızın üç misli altındadır. Şiddetli ihtiyacı olan yerlerden eşit olarak başlayacağız. Evvela Karahisar'dan mı başlayacağız zannediliyor. Hayır efendiler, şiddetli ihtiyacı olan noktalar vardır. Hepsine birden başlayacağız. Ne kadar sarf edersek edeceğiz.

***Talât Bey** (Ardahan) - Yemeklik için bir şey verilecek midir efendim?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Yemeklik Maliye Vekâleti'ne aittir.

***Talât Bey** (Ardahan) - Tohumluk için verilen şeyi açlıktan ölmek üzere bulunan adamlar un yaparak yiyor. Elviyei Selâse başka yerlerle kıyaslanamaz. Bir Ardahan vardır ki, Beyefendi, orada sekiz ay kış devam ediyor. Bu verilecek tohumluk başka yerden tedarik olunacaktır. Vaktiyle tedarik edilemezse sekiz ay ora ahalisinin açlığa mahkûm kalacağını ben söyleyeyim de ona göre isterseniz ayırmayınız.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Ne münasebet efendim? Niçin nazarı dikkate almayalım.

***Talât Bey** (Ardahan) - Biraz fazla verilmesi lazım geliyor. Bu 500 bin lira kâfi gelmeyecektir.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - İhtiyaç üç misli fazladır. Fakat biz ancak bunu verebiliyoruz. Mümkün olan şeyi yapıyoruz. Yalnız şunu da hatırlatayım ki efendiler, çiftçilerin bazıları da Ziraat Bankası'na müracaat ederler; oradan kredi alırlar. Bazıları daha zengindir, kredi bulabilirler, şunu yaparlar, bunu yaparlar. 500 bin lira kâfi olmamakla beraber, ne yapalım? Yoktur. Özetle bu 500 bin lira şiddetli ihtiyacı olanlara aittir. Bununla beraber kâfi değildir. Fakat bugünlük bu kadar verebiliyoruz. Daha fazla verdirmek arzu buyurursanız Maliye Vekâleti'yle görüşürsünüz.

***Ali Rıza Efendi** (Amasya) - Ziraat Bankası'nın şimdiye kadar sermayesi 10 milyon lirayı aşmıştır. Bu para bankada mevcuttur veyahut başka yerlerdedir. Zi-*

---

1 Elviyei Selâse (üç liva): Kars, Ardahan, Artvin. (Y.N.)

raat Bankası esasen çiftçi ihtiyacı için teşekkül etmiş bulunuyor. Bu 10 milyon liradan sarf için buna mâni olan şey nedir?

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, bendeniz Efendi Hazretlerinin sözlerini sadet haricinde kabul ederim. Arzu buyurulursa bir önerge verirler, kendilerine ona dair izahatta bulunabiliriz. Bununla beraber yüksek heyetiniz mutlaka arzu buyuruyorsa buna sadet haricinde olarak cevap verebilirim. Yalnız şu kadar var ki, bir soru önergesi veyahut nizamnamenin kendilerine bahşettiği herhangi bir önergeyi verirler, cevap veririm.

***Ali Rıza Efendi** (Amasya) - Sorum sadet harici değildir. Bankanın esasen söz konusu olan parasından bahsediyorum. Banka, kendi parasıyla kendi ihtiyacını tatmin edemiyor. 10 milyon lira nereye gitmiştir ki 500 bin liralık hükümetin vereceği paraya ihtiyaç duyuyor?*

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, sadet harici soruyorlar. Açıklama istersiniz, soru sorarsınız, müsaade ederseniz sadet harici görüşmeyelim.

***Kemal Bey** (Saruhan) - Alınan paralardan Manisa livasına verilmeyecek mi? Halbuki bu paranın ihtiyaca kâfi olmadığını beyan ettiler.*

***Hafız İbrahim Efendi** (Isparta) - Efendim, Isparta livasının zirai ehemmiyeti vardır. Ve bu sene bilhassa zirai mahsulatın yüzde 60'ından aşağı olması itibariyle bu paradan onlara yardım etmek lazımdır. Aynı zamanda traktör makinesi hakkında...*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, muhterem Isparta Mebusu İbrahim Beyefendi kendi livalarından bahsettiler. Şu hususu bilhassa işaret edeyim ki, bu 500 bin lira meselesi şu veya bu liva meselesi değildir. Memleket meselesidir, Türkiye meselesidir ve ihtiyacı olan yerlere verilecektir. Başka bir şey yoktur.

***Hafız İbrahim Efendi** (Isparta) - En mühim olan mühim olana tercih ediliyor mu? Şu halde listesini bilmemiz lazımdır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Şunu anlamak lazım gelir ki, şiddetli ihtiyacı olan yerlere verilecektir. En mühim olan bittabi mühim olana tercih edilecektir.

***Talât Bey** (Kângırı) - Efendim, Vekil Beyefendi bunu Türkiye meselesi olarak söylüyorlar. Halbuki bazı memleketler vardır ki mahsulatı afetzededir. Bir defa buraları aç kalacaktır. Aynı zamanda gelecek sene de ekecek tohumları yoktur.*

Mesela seçim dairemiz olan Kângırı'nın on köyü vardır ki bunların her biri yüzer haneli köylerdir. Bunlar bir miktar samana sahip olmadıklarından hayvanlarını elden çıkarıyorlar. Bunların her birine üçer lira vermek için tamamına 100 bin lira vermek icap edecek. Dolayısıyla 500 bin lirayla ne iş görebileceksiniz?

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Talât Bey'in iliştikleri noktaya biraz evvel yine cevap vermiştim. Dediğim kâfidir. Ortada üç yara var. Birini kapamakla meşgulüz. Üçünü kapayamıyoruz; hepsini kapayamıyoruz diye hepsinden de vazgeçmek doğru değildir. Bunlardan birini bu 500 bin lirayla tıkamakla meşgulüz. Mesele bundan ibarettir.

***Talât Bey** (Kângırı) - Çare Beyefendi? Hepsini kapamak lazımdır. Açlıktan dolayı göç başlamıştır.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Hepsini kapatmaya kudretimiz yoktur.

***Talât Bey** (Kângırı) - Fazla tahsisat isteyiniz!*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Fazla tahsisat hükümetçe görüşüldü. İmkân bulunamadı. Fazla tahsisat için para yoktur. Hatta mümkün olsa bir buçuk milyon isteriz.

***Ruşen Eşref Bey** (Karahisarı Sahib) - Evvela, kendilerine teşekkür edeceğim. Çünkü en ziyade yardıma muhtaç olan mıntıkalardan birisini nazarı dikkate almışlardır. Afyon Karahisar en ziyade sıkıntıya maruz kalmış mıntıkalardan birisidir. Onun çektiği felaket anlarını hükümet tamamen biliyor. Yalnız kendilerinden bir şey sormak isterim. Bu livaya zirai alet ve edevat gönderecekler midir? Çünkü orada yüz binlerce hayvan kaybolmuştur.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Ruşen Eşref Bey'in sorusuna da diğer cevaplar arasında cevap verdiğimi zannediyorum.

***İzzet Ulvi Bey** (Karahisarı Sahib) - Efendim, 500 bin liranın kâfi olmadığını beyan buyuruyorsunuz. Sonra biz bu parayı karşılığı sonra alınmak üzere veriyoruz. Memleketimiz ziraat memleketidir. Ziraatte gelişme olmadıkça iktisadiyatın harekete gelmesinin imkânsız olduğu malumu âlinizdir. Acaba bunun iki mislini teklif etmek imkânı yok muydu? Mademki zatıâliniz buna kanisiniz ve bu para hepsine aittir, tohumluğu her şeye tercih etmek lazım gelmez mi?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Bu sorunun Maliye Vekili Beyefendi'ye yöneltilmesini rica ederim.

***Maliye Vekili Hasan Fehmi Bey** - Bendeniz de cevabını kabul ettim.*

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Reis Bey, bendenizin de sorum var. Efendim bu tohumluğu nereden ve hangi tür ve cinsten alacaklardır, İktisat Vekâleti'nce bu konuda inceleme yapılmış mıdır? Hangi cinsten alacaklardır? Bunlar tecrübe edilmiş türler midir? Çünkü neticeyi düşünmek mecburiyetindeyiz. Ve tohumluğun mahiyeti de düşünülecek şeydir. Hayvanları hangi ırktan ve nereden alacaklar? Mesela Bulgaristan hayvan ihracını yasaklamıştır. Bunun için ne düşünüyorlar? Sonra iklimimize elverişli olanlar temin edilmiş midir? Bunun hakkında İktisat Vekâleti'nin bir fikri var mıdır? Ve Doğu Anadolu vilayetlerinin tohumluk ihtiyacı hakkında İktisat Vekâleti inceleme yapmış mıdır? Sonra Doğu Anadolu*

vilayetlerinde zirai alet ve edevatın tedarikine çare bulmak üzere ne düşünüyorlar? Bunları da bize söylesinler.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, bütün memleketin ihtiyaçlarına dair İktisat Vekâleti'nin incelemesi var mıdır diye sordunuz. Evet efendiler, vardır. Cetveli beraber getirmiştim. Fakat bunun okunması pek uzun sürer. Yalnız beyefendiye kanaat verebilmesi için bunun da hazır olduğunu ilave edebilirim. Liva, vilayet isimleriyle memleketin, elimizdeki resmi vesikaların bize verdiği malumata göre her bucağına dair malumatımız mevcuttur. Bunlar ne dereceye kadar doğrudur? Her halde doğrudur. Fakat belki bazıları şüpheli olabilir, onu bilmiyorum. Fakat elimizdeki vesikalar bize birçok hakikatler ifade ediyor. Biz de onların doğru olduğuna kanaat getiriyoruz. Bunun aksini ispat etmek için aksine dair bir delil getirmek lazımdır. Arzu buyurursanız bunu okuyayım.

***Ali Cenani Bey** (Gaziantep) - Encümende okudunuz ya, bu kâfidir efendim.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendiler, şunu söyleyeyim ki, tohumluğu taşradan getirmeyeceğiz. Memleketin içerisinde nereden bulabilirsek süratle o tohumlukları alıp verebileceğiz. Yoksa böyle fenni usulü dairesinde ayıklanmış, temizlenmiş mükemmel tohumluk verecek değiliz. Ve yerlerini şimdiden söylemeyi uygun görmüyorum. Ticaret hayatında derhal fiyatlara tesir eder. Çünkü sonra, beş kuruşa alacağımız tohumluğu yirmi kuruşa kadar almaya mecbur oluruz. *(Hayvanlar nereden alınacak sesleri.)*

Hayvanlar meselesine gelince; hayvanları da dışarıdan getirecek değiliz. Elinde biraz fazla hayvanı olana para verip hayvanını satın alacağız, olmayan yerlerden almayacağız. Fakat Ziraat Bankası memlekette hayvanların ıslahı işine aracı oldu ve bu seneye dahil olmak üzere 200 boğa ve inek getirtmeye karar verdi, gelmek üzeredir. Bu hayvanları çiftçilerimize dağıtacağız. Parasını taksitle bize ödeyeceklerdir. Memleketin hayvan ihtiyacını bir senede, iki senede tatmin ve temin etmenin imkân ve ihtimali yoktur. Efendiler, memleketimizde elimizdeki hesaplara göre ancak üç-üç buçuk milyon derecesinde büyükbaş hayvan mevcuttur. Bunlar da orantısız bir surette dağıtılmıştır. Memleketimiz 20 milyon büyükbaş hayvanı da kaldırır. Fakat bunların ıslahı ve çoğaltılması bir günlük mesele değildir. Adım adım yürüyeceğiz. Dolayısıyla dahilden tedarik edeceğiz, mümkünse hariçten getirteceğiz.

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, İzmit Mebusu Mustafa Bey diyorlar ki: "İktisat Vekili Bey müspet bir malumata sahip değildir ve dolayısıyla bu ihtiyaçları uluorta tayin edivermiştir. O suretle gelmiş ve bizden 500 bin lira istemiştir. Hatta bu, Encümen Reisi Bey'in ifadesiyle de teyit edilebilir." Efendiler! Şu hususu arz edeyim ki, İktisat Vekilinin elinde memleketin mevcut ihtiyaçlarına dair ve mevcut teşkilatımıza göre müspet vesikalar mevcuttur ve

İktisat Vekili 500 bin lirayı Muvazenei Maliye'den istediği vakit elinde müspet vesikalarla istedi. "İhtiyaç bundan fazladır" buyuruyorlar. İhtiyacın bundan fazla olduğuna ve bu paranın kâfi gelmeyeceğine dair acaba kendi ellerinde müspet vesikalar var mıdır?

***Mustafa Bey** (İzmit) - Bildirimleri arz eriyorum.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bendeniz zatıâlilerini dinledim, rica ederim müsaade buyurunuz. Efendim, ellerinde müspet bir vesika var mıdır ki, bu paranın yetip yetmeyeceğinden bahis buyuruyorlar. Ellerinde bildirimler varmış; bizim elimizde de resmi vesikalar vardır. Acaba bu resmi vesikalar mı kanaat vermektedir, yoksa seçim dairesinden vuku bulan bildirimler mi? Tekrar ediyorum. Muvazenei Maliye Encümeni'nde de tekrar ettim. 500 bin lira elimizdeki vesikalara göre kâfi değildir, bir milyondan fazlaya ihtiyacımız vardır. Fakat Maliye Vekili Beyefendi'yle görüştüğümüz zaman -mali gücümüz nazarı itibara alınarak- şimdilik bu kadar verilmesi uygun görülmüştü. Fakat Maliye Vekili Beyefendi bugün 500 bin lira daha temin edeceğini vaat ediyorlar. Dolayısıyla maksat hasıl olmuştur, bu kâfidir, bunu yüksek heyetinize temin de edebilirim. Yalnız tekrar ediyorum: İktisat Vekilinin gayrimüspet vesikalarla buraya geldiğini ve bu parayı istediğini iddia eden Mustafa Beyefendi acaba kendi iddialarının müspet olduğuna dair bize kati ve esaslı bir vesika gösterebilirler mi?

Çiftçinin hayvanlara olan ihtiyacından bahis buyurdular; bu da doğrudur. Hayvan ihtiyacı 100 bin, 200 bin, 300 bin, 500 bin değildir. Bendeniz, milyonlara varan hayvan ihtiyacını herhangi bir memleketin bir günde temin etmesine imkân ve ihtimal olduğunu görenlerden değilim. Bugün yapılacak iş, şiddetli ihtiyacı olan çiftçilere, elinde fazla hayvanı bulunup da satılığa çıkaranlardan ve satacak olanlardan alıp dağıtmak ve onlara işlerini gördürmektir. Yoksa biz burada 500 bin liralık bir kanunla hayvan ıslahı için gelmedik. Hastalık kırıyor diyorlar; o da doğrudur. Fakat efendiler, şunu büyük bir şükranla tekrar edebilirim ki, geçen sene hayvan hastalığı 700 köye ait olduğu halde bu sene -resmi vesikalara dayanarak söylüyorum- 55 köye inmiştir. Elimizdeki bu baytar mevcuduyla, bu baytar teşkilatıyla ve bu mali gücümüzle bundan fazlasını daha büyük bir muvaffakiyetle başarmak imkânı yoktur. Başka memleketler efendiler! Hayvan hastalığı ortaya çıktığı zaman, sığır vebası şöyle dursun, şap hastalıklarına karşı bile bir, bir buçuk, iki milyon İngiliz lirası sarf etmişlerdir de bu hastalığı bir iki ayda bitirmişler. Fakat biz en müthiş, en tehlikeli hastalık olan sığır vebası için yalnız 70 bin kâğıt ancak sarf edebildik. Bundan ilerisine gidemedik. Bu 70 bin kâğıtla bulaşık olan 700 köyü 55 köye indirdik. Memlekette hayvanlar çok azalmıştır. Fakat bu başka bir meseledir ki, onu bahis konusu etmekle kanunun çok haricine çıkmış oluyoruz. Bu kanun, hayvan ıslahıyla alakalı değildir. Elinde hayvanı bulunmayan köylüye küçük bir hayvan vereceğiz.

Traktörler meselesine gelince; gerçi traktörleri idare edecek, büyük çiftçilerdir. Fakat burada söz konusu olan büyük çiftçiler değildir. Fazla miktarda hayvan tedarik etmek imkânı olmadığından, 20-30 traktör tedarik edecek ve muhtaç ve küçük olan çiftçilere göndereceğiz ve orada hükümetin hesabına arazi sürdüreceğiz. Makinistlerini hazırlamışızdır. Bunu yapmadığımız halde hayvan dahi bulamayacak olan küçük çiftçi bittabi eliyle tarlasını kazamaz ve dolayısıyla vereceğimiz tohumluktan da istifade edemeyecektir. Yoksa küçük çiftçilerimizin her birisine birer traktör verecek değiliz. Muhtelif mıntıkalara, muhtelif ihtiyaçlar üzerine traktörler tahsis edeceğiz. Bunlar oralarda hükümet hesabına işleyecektir. Çiftçi mahsulatını kaldırdığı zaman traktörlerin yalnız zaruri masraflarını verecektir. Mesele bundan ibarettir. O kadar büyütmek de uygun değildir. Sonra "Eldeki traktörleri verirsek daha iyi olur" diyorlar.

Efendim, büyük bir memnuniyetle bunu da yâd edebilirim ki, memleketimizde makineyle ziraat yapmak hevesi çok artmıştır. Ve bankanın elinde mevcut bütün traktörleri satılmıştır. Yalnız birkaç mektepte numunelik traktörler vardır. Bu traktörleri mekteplerden kaldırıp da başka yerlere gönderemeyiz. Çünkü orada makinistler vardır ve orada tecrübe görüyorlar. İhtiyacımız olan beş, on ne ise mahalli ihtiyaca göre bunu tespit edip, onları alıp göndereceğiz. Müsaade buyurursanız bahis ve müzakere konusu olan kanunun birinci maddesine ait bazı maruzatta bulunacağım. Bununla beraber soruları dinledikten sonra maddeye dair söylerim.

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler! Müsaadenizle kanunun geneli hakkında değil, fakat kanunun en ruhlu maddesini teşkil eden birinci maddesi hakkında fikri âcizanemi arz ediyorum. Bendenize öyle geliyor ki, hedefi, gayesi pek açık olan muhtaç çiftçilerin tohumluk ve zirai vasıtalar kanunu etrafında bilhassa Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Bey tarafından irat edilen nutuk ve söylenen sözler çok kıymetli olmakla beraber, mesele lüzumundan fazla büyütülmüştür. Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Beyefendi birtakım kıymetli noktalara işaret etmiştir. Fakat bu noktalar kıymetli olmakla beraber, meselenin esasıyla alakadar değildir. Dolayısıyla mesele büyüye büyüye meselenin esasıyla katiyen münasebeti olmayan şeylere temas edilmiştir. Bendeniz maksat ve gayesi malum ve belli olan kanunun etrafında malumat arz edeceğim. Ve bilhassa kanunun ruhunu teşkil eden birinci madde hakkında İktisat Vekâleti'nin ve hükümetin görüşünü söyleyeceğim.

Efendiler! Yüksek heyetinize iki şekil arz eden bir kanun maddesi teklif edilmiştir ki, o da birinci maddedir. Bunun birincisi hükümetin teklifi, ikincisi Encümen'in teklifidir. Arasındaki fark şudur: Hükümet diyor ki, verilecek olan 500 bin lirayı tohumluğa, zirai alet ve edevata ve çift hayvanlarına sarf

edelim, her biri için sarf edilecek meblağ ayrıca artırılmasın ve sınırlanmasın. Muvazenei Maliye Encümeniniz de diyor ki, 100 bin lirası mutlak surette zirai alet ve edevata sarf edilsin de 400 bin lirası da tohumluğa verilsin. Aradaki fark bundan ibarettir. Birincisi hükümetin oybirliğiyle tespit edilmiştir; ikincisi Muvazenei Maliye'nin çoğunluğuyla tespit ve ifade edilmiştir. Bu mesele bahis konusu olurken bendeniz Muvazenei Maliye Encümeni'nde hakikaten 150 bin liradan bahsettim. Ve yüce Meclisinizde de 30-40 bin liradan bahsettim. Fakat bu rakamları kanunda tespit edilmek için söylemedim. Bilakis kanun maddesinin hükümet tarafından teklif edildiği şekilde kabul edilmesi için söyledim. Eğer 150 bin, 100 bin, 800 bin liralık bir rakamın zirai alet ve edevata mutlak surette tahsisine inansaydım, bunu Muvazenei Maliye Encümeni'nde değil, kanunun hükümetle, Maliye Vekâleti'yle müzakeresi sırasında, İktisat Vekâleti'nce tanzimi sırasında bahis konusu ederdim. Ve lütfen Muvazenei Maliye Encümeni Reisi Beyefendi Hazretleri hatırlarlar ki, Encümen'de bu bahse geçtiğimiz zaman hükümetin teklifinin olduğu gibi kabul edilmesini rica etmiştim. Muvazenei Maliye Encümeni 100 bin liraya indi ve bunu sınırlamaya çoğunlukla karar verince telaşa düştüm. Çünkü mahalli ihtiyacı teferruatıyla merkezden kavramak imkân ve ihtimali yoktur.

Bunu Encümen Reisi Bey derhal oylamaya koydular, kabul edilmedi. Tekrar ettim Reis Beyefendi'ye, lütfen hatırlayacaklarını ümit ediyorum, dedim ki, hükümetin görüşünü Muvazenei Maliye Encümeni'nin azınlığıyla birlikte Meclis huzurunda müdafaa edeceğim. Ve yüce Meclisinize de geldiğim zaman bunun belki 30-40 bin lira olacağını söyledim ve dolayısıyla hükümetin serbest bırakılmasını, çünkü mahalli ihtiyaçları teferruatıyla buradan görmek mümkün olmadığından, tecrübe ve mantığa dayanarak düzenlenen hükümetin teklifinin kabulünü rica ediyorum. Ve aynı fikirde ısrar ediyorum. Efendiler, gerçi Muvazenei Maliye Encümeni'nin dediği gibi 100 bin lira kabul edildiği takdirde, yani 100 bin lira zirai alet ve edevata hasredildiği vakit de bir tehlike olası değildi. Yalnız müşkülat vardı. Belki 100 bin liraya ihtiyaç olmayacaktır. Her iki şekilde de Millet Meclisi'nin huzuruna yeni bir kanun getirerek vaziyeti düzeltmek mecburiyetinde kalacağız. Ve iş uzayacaktır. Dolayısıyla ortada bir müşkül var. Bir de faydası belli olan bir nokta vardır. Niçin faydası belli ve malum bir mesele dururken müşkülü tercih edelim. Bendeniz bunu anlamıyorum. Bununla beraber bendeniz tekrar arz ediyorum: Müşkül de değildir. Muvazenei Maliye Encümeni'nin teklif ettiği tatbik edilebilir. Fakat bu ihtiyaçtan fazla ise tohumluğa bunu sarf edemeyiz. Özetle efendiler, bu birinci maddenin hükümetin teklifi doğrultusunda aynen kabul edilmesini rica ediyorum.

Reis *- Vekil Bey, Maliye Vekili Beyefendi'nin izahatı hakkındaki görüşünüzü izah buyurunuz!*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bu ihtiyacın Maliye Vekili Beyefendi tarafından nazarı itibara alındığını görüyorum. Bir milyon lira veriyorlar, bu da teşekküre değerdir ve İktisat Vekâleti'nin derhal kabul edeceği bir tekliftir ve zannederim Vekâlet'in bir milyon liraya da ihtiyacı vardır; hatta biraz da fazlaya. Fakat bir milyon liranın ihtiyacı tatmin edeceğini zannediyorum.

***Ali Saib Bey** (Kozan) - Beyefendi! Demin buyurdunuz ki, bu paranın ihtiyaca kâfi olduğuna dair İktisat Vekâleti'nin bu hususta vesaiki vardır ve bu vesaika nazaran bu 500 bin lira kâfidir. Şimdi de bir milyon lira istiyorsunuz.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, elimizde vesikalar vardır. Fakat bu vesikalara nazaran bu 500 bin lira kâfidir demedim. İhtiyaç elimizdeki vesikalara göre bir milyon liradan fazladır. Fakat hükümetle ve Maliye ile müzakere sırasında 500 bin liradan fazla bir para verilemeyeceği, mali gücümüzün bundan fazlasını kaldıramadığı zannına vardım ve 500 bin lirayla yetindik. Çünkü 500 bin lirayı kabul etmeyip bir milyonun tamamen ödenmesini beklemek demek, nadaslarını yapmak için elleri böğründe ve bütün ümitlerini bize bağlamış olan çiftçilere cevap vermemek demektir. Bu parayla ihtiyacın ne kadarını tatmin edebilirsek o kadarını tatmine koşacağız ve daha fazlası için yüce Meclisinize müracaat edeceğiz dedim. Yoksa 500 bin lira kâfidir demedim. Fakat bu para bir milyon, bir buçuk milyon liralık ihtiyaç için büyük bir yardımdır ve bütün çiftçiler bu bir milyon lirayı beklemeyecektir. Kimisi Ziraat Bankası'ndan kredi alacaktır. Bazısının bazı müesseseler nezdinde itibarı vardır. Bunlar ihtiyaçlarını oradan giderecektir. Bazısının esasen tohumu vardır, hayvanları mevcuttur. Bu 500 bin lira şiddetli ihtiyacı olan çiftçilere sarf olunacaktır. Bilmiyorum bu izahatı kâfi görüyorlar mı?

Muhtaç Çiftçilere Verilecek Tohumluk, Çift Hayvanları ve Zirai Aletler Hakkında Beyanat*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'e Meclis'ten çıkarken müracaat ettik. Lütfen verdikleri izahata aynen yer veriyoruz:

Muhtaç çiftçilerimize güz ekinleri için lazım olan tohumluk, çift hayvanları ve zirai aletleri dağıtabilmek maksadıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 500 bin liralık bir tahsisat kanunu sevk ederek, bunun acilen müzakeresini rica ettik. Meclis işin ehemmiyetinden dolayı talebimizi nazarı itibara aldı ve derhal müzakeresine başladı. Gerek Muvazenei Maliye Encümeni'nde ve gerek Millet Meclisi'nde verdiğim izahat ihtiyacın bunun üzerinde olduğunu gösterdi ve yüce Meclis tahsisat miktarını 900 bin liraya çıkardı. Bunun 800 bin lirası tohumluğa ve 100 bini de zirai aletlere ve çift hayvanlarına sarf olunacaktır. Meclis başkaca 200 bin lira daha kabul etti ki, bu da muhtaçlara yardım olarak dağıtılacaktır. Tahsisat kanunu iki günlük kısa bir müzakereden sonra Meclis'çe bu suretle kabul edildi. Bu para, Heyeti Vekile'ce hazırlanacak talimatname icabınca derhal ve süratle İktisat Vekâleti vasıtasıyla muhtaç çiftçilerimize karşılığı sonra alınmak üzere dağıtılacaktır. Biz bunun süratle dağıtılmasını teminen Ziraat Bankası'nı işe karıştıracağız. Esasen bu para, Banka hakkında her vakit her türlü kolaylığı gösteren Maliye Vekili Beyefendi Hazretlerinin uygun görmesiyle Banka'nın hükümetten alacaklarına mahsuben alınmıştır. Bu 900 bin lira dağıtılırken bizzat teftişatta bulunacağım. Bu itibarla Banka'nın bu se-

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 17 Eylül 1923, No: 904, s.1-2.

neki faaliyeti 34 senelik hayatındaki faaliyetlerin beş-altı misli üzerine çıkmaktadır. Türkiye, benim anlayışıma göre her şeyden evvel bir çiftçi memleketidir. İleride kuvvetli bir sanayi memleketi olmaya da adaydır. Hatta Türkiye'nin taze ve genç sanayii gelecekte dünya iktisat hareketlerinde mühim bir etken olacak kadar da kıymetli ve dinç bir kabiliyet gösterebilir. Fakat çiftçiliğimize ve hammadde üretimimize ne kadar ehemmiyet verirsek sanayimizi de o kadar süratle geliştirebiliriz fikrindeyim. Esasen iktisat işlerimizin esaslı bir surette neticelendirilmesi de meselenin bu suretle halline bağlıdır düşüncesindeyim. Bunun için ziraatımıza büyük bir ehemmiyet atfetmekteyiz. Türkiye'yi fenni bir surette sekiz ziraat mıntıkasına ayırdık. Her mıntıkada lüzumu kadar Ziraat Bankası şube ve sandıkları açıldı. Bunların adedi bir sene zarfında 110'dan 315'e çıkarıldı. Bunların çiftçilerimize vereceği krediler her sene devamlı artacaktır. Banka'nın 339 [1923] senesinin ilk altı ayında verdiği krediler büyük bir faaliyetle cereyan etti. Banka'nın geçirdiği tasviri imkânsız fevkalade ahvale rağmen sene nihayetine kadar bunun iki buçuk-üç milyon liraya çıkacağını tahmin etmekteyim. Banka bu faaliyetinin hatta dörtte birini bile memleketimizin ve kendisinin en kuvvetli, en geniş ve en zengin olduğu zamanlarda dahi gösterememişti. Ziraat mıntıkalarını Banka teşkilatından başka ziraat vasıta depoları, tamirhaneler ve çağdaş zirai aletlerle donatmaktayız. Bunlar süratle köylülerimize, çiftçilerimize kredi vermek suretiyle veya borca karşılık verilecektir. Bu mühim hususu esasen bir taraftan Ziraat Bankası çalıştığı gibi, diğer taraftan da son günlerde Türklerin temsil ettiği bir şirketle imzaladığımız Zirai Aletler Mukavelenamesi'yle de maksadın teminine çalışıyoruz. Ziraat mıntıkalarındaki ziraat mekteplerinin adedi bu sene sonunda üçe çıkarılacaktır. Bunlara ek olarak üç tane de çiftçi makinist mektebi açılmıştır. Her sene bunların adedi mıntıkaların ihtiyacına göre artırılacaktır. Bunlar mevcudiyetlerini bu seneki fiili ziraat gösterileriyle gösterdiler. Her mıntıkanın idare talimnamesi olup ziraat memurları mıntıkaları dahilinde seyyar bir halde çiftçilerimizle temas halinde bulundurulmaktadırlar ve hastalıkların tedavi şekli hakkında malumat vermekte ve fiilen çalışmaktadırlar.

Çiftçilikte ve ziraat sanayiinde mühim bir etken olan hayvanlarımızın çoğaltılması ve ıslahı için çalışıyoruz. Bu maksatla Banka bu sene halkımıza damızlık hayvan dağıtacaktır ve satın alımlara başlamıştır. Baytar Müdüriyeti Umumiyesi tarafından bu hususta hazırlanan kanun yüce Meclis'e sevk edilmektedir. Bunlardan başka ziraatımızın gelişmesini teminen ve çiftçilerimizi himaye maksadıyla hazırlamakta olduğumuz çiftçilik himaye kanunu yakında Meclis'e sevk edilecektir. 39 [1923] senesi ikinci avans kanununun çıkmasını müteakip tohum ıslahı ve çiftçilerimize yardım için ziraat sanayii mütehassıslarını işe başlatacağız ve bunlar seyyar bir halde bulunacaklardır. Yine bu

avans kanununda 20 makinist tahsisatı istedik. Bunlar da icap edenlerin tarlalarını sürecekler ve seyyar bir surette makine ve yeni zirai alet sahiplerine kullanmasını göstereceklerdir. 339 [1923] senesinde İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde çiftçilerimizin gelişmesi için kabul olunan kararlardan birçoğunu daha şimdiden tatbik etmiş bulunuyoruz. Üretimimizin geleceğinden katiyen emin olarak yürümekteyiz.

İTHALAT VE İHRACATA YÖNELİK OLARAK İZLENEN POLİTİKALAR

Yeni Kurulacak Türkiye Devlet Ticaret Bankası Hakkındaki Kanun Tasarısı*

İki milyon lira sermayeyle tesis olunacak "Türkiye Devlet Ticaret Bankası" hakkındaki kanun tasarısı İktisat Vekâleti tarafından incelenmek için İcra Vekilleri Heyeti'ne gönderilmiştir. İktisat Vekâleti bu mühim iktisadi müessese hakkında mütehassısların yazılı görüşlerini memnuniyet ve ehemmiyetle kabul edecektir. Söz konusu tasarının suretine aşağıda yer verilmiştir:

Madde 1) Harici ticaret sahasında doğrudan doğruya ticari muamele ve akitlerde bulunmak ve harici ticaret muamelelerine aracı olmak, harici ticaretle meşgul şirketlerin kurulmalarına ve takviyelerine yardım eylemek ve harici ticaretle alakalı her türlü banka muameleleriyle de iştigal eylemek suretiyle harici ticarette Türk milli iktisadiyatını ilerletmek ve geliştirmek maksadıyla bir "Türkiye Devlet Ticaret Bankası" tesis edilmiştir. Anılan banka İktisat Vekâleti'nin nezareti ve denetimi altında olup, bir idare meclisi ve İktisat Vekilinin önerisi ve İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla tayin ve azlolunan bir umum müdür tarafından idare edilir.

Madde 2) Türkiye Devlet Ticaret Bankası'nın sermayesi olmak üzere iki milyon lira tahsis olunmuştur. Bu meblağdan başka bankanın kuruluş mas-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 4 Nisan 1339 (1923), No: 1143-766; *Hâkimiyeti Milliye*, 4 Nisan 1339 (1923), No: 781, s.4.

raflarında kullanılmak ve on sene zarfında mali faiziyle beraber tamamıyla iade olunmak ve ödenmek üzere Maliye Hazinesince ayrıca 200 bin lira avans verilecektir. Bankanın sermayesi olan iki milyon lira ile 200 bin liralık avans işbu kanunun yayımlanmasını takiben banka emrine olmak üzere bir defada derhal İktisat Vekâleti'ne ödenecektir. Banka, idare meclisinin kararı ve İktisat Vekâleti'nin tasvibiyle tahviller ihracına ve krediler almaya da yetkilidir. Banka tevdiat kabul edebilir.

Madde 3) Türkiye Devlet Ticaret Bankası İktisat Vekâleti'nin nezareti ve denetimi altında olmak üzere genel muamelelerinde ve dahili idaresinde tamamıyla bağımsız bir hükmi şahsiyettir. Bütçesi dahilinde teşkilat icrasına ve muameleler yapmaya izinlidir. Bankanın, kuruluş maksadı dahilinde ve İktisat Vekâleti'nin uygun görmesiyle gayrimenkul mallara tasarrufa hakkı vardır. Banka aşağıda beyan kılınan muafiyetten faydalanacaktır.

1- Bankanın sermayesi, ihtiyat akçesi, kârları, tasarruf eylediği gayrimenkul malları gerek mevcut bulunan gerek ileride oluşturulacak olan her türlü vergi ve harçlardan muaftır.

2- Banka merkez ve şubelerinin ilk kuruluşuna gerekli olup yabancı memleketlerden getirteceği mefruşat, levazım, kasa ve teferruatı gümrük vergisinden muaftır.

3- Bankanın muameleleriyle alakalı bütün evrak ve senetler ve mukaveleler ve ilanlar damga vergisinden muaftır.

4- Bankanın haberleşmeleri ve para ve diğer gönderileri posta ve telgraf ve telefon ücretlerinden muaftır.

Madde 4) Bankanın idare merkezi Türkiye Devleti'nin merkezinde olup idare meclisince lüzum görülen mahallerde ve yabancı memleketlerde şubeler açarak muhabirler bulundurabilir. Şubeler şube müdürleri tarafından idare olunur.

Madde 5) Bankanın bütçesi banka umum müdürlüğünce düzenlendikten ve idare meclisince tasdik edildikten sonra İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla kesinlik kazanır ve yürürlüğe girer. Bankaya yeni bir sermaye ve tahsisat verilmesi veya imtiyazlar ve muafiyetler sunulması ve banka kanununun değiştirilmesi için Büyük Millet Meclisi'nce kabul olmuş bir hususi kanun lazımdır.

Madde 6) Bankanın idare meclisi, banka umum müdürü ve banka muhasebecisi ile İktisat Vekâleti ticaret umum müdüründen ve İktisat Vekâleti ile Maliye Vekâleti tarafından seçilecek ve tayin edilecek ikişer üyeden ve bu suretle oluşacak yedi kişilik bir heyet tarafından gizli oyla ticari ve iktisadi işlere vâkıf olmak şartıyla hariçten seçilecek dört zat ki toplam 11 üyeden meydana gelmektedir. Banka umum müdürü ve muhasebecisi ile ticaret umum müdürü tabii ve daimi üyelerdendirler. Diğer üyelerin müddeti dört senedir. Her iki senede bir yarısı yenilenir. İlk defa için çıkacak üyeler kura ile ayrılır. Çıkan

üyeler tekrar seçilebilir ve tayin olunabilir. Boşalma vukuunda seçilen ve tayin olunan üye selefinin müddetini tamamlar. İdare meclisi altı üyenin hazır bulunmasıyla müzakerelere yetkilidir. Seçilmiş üyelerden mazeretsiz olarak üç toplantıya gelmeyenler istifa etmiş sayılırlar. İdare meclisi üyelerine bankanın dahili nizamnamesi doğrultusunda hakkı huzur[1] verilir. Bundan başka ayrıca resmi bir vazifesi olmayan idare meclisi üyelerine miktarı banka bütçesiyle tayin olunmak üzere aylık tahsisat verilir.

Madde 7) Umum müdürden başka muhasebeci ve umum müdür muavini idare meclisince seçilir ve İktisat Vekâleti'nce tayin olunurlar. Bankanın diğer memurları umum müdürlük tarafından seçilir ve idare meclisince tayin edilirler.

Madde 8) Bankanın her sene nihayetindeki kârlarından idare ve işletme masrafları ve ihraç olunmuş tahvillerin faizleri ve itfa bedelleri ve muhtelif zararlar indirildikten sonra kalan net hasılat aşağıdaki gibi dağıtılır ve taksim olunur:

1- Yüzde 75'i ana sermayeye zammolunur.

2- Yüzde 15'i ihtiyat akçesi olarak ayrılır.

3- Yüzde 10'u idare meclisi üyeleriyle banka memur ve müstahdemlerine verilecek ikramiyeye tahsis olunur.

İhtiyat akçesi bir milyon liraya ulaştığı zaman artık ihtiyat akçesi ayrılmaz ve işbu yüzde 15 dahi ana sermayeye zammolunur. Bankanın kârları vuku bulacak bir zararı kapatmadığı takdirde ihtiyat akçesinden tamamlanacaktır. Bu suretle ihtiyat akçesi miktarı eksildiği takdirde yüzde 15'in ayrılmasına yine devam edilecektir. İhtiyat akçesinin nemalandırma şekli idare meclisince tayin olunur.

Madde 9) İktisat Vekâleti bankanın genel muamele ve hesaplarını daima kontrol ve denetleme hakkına sahiptir. Banka umumi idaresi tarafından sene nihayetinde düzenlenecek kesin hesapla banka genel muameleleri hakkındaki rapor İktisat Vekâleti'ne takdim olunur. Bunların incelenmesi için İktisat Vekâleti tarafından Vekâlet umum müdürlerinden bir zat, Maliye Vekâleti müfettişlerinden bir zat ve İktisat Vekâleti'nce hariçten seçilecek bir zat ki toplam üç üyeden meydana gelen bir denetleme heyeti teşkil olunur. Anılan heyetin vereceği rapor üzerine İktisat Vekili bankanın bilançosunu tasdik veyahut gerekçeyle ret ve iade eder. İktisat Vekâleti'ne verilmesi tarihinden itibaren üç ay zarfında itiraza ve redde uğramayan banka muamele ve hesapları tasdik olunmuş hükmündedir. Tasdik, o hesap senesi için banka idaresini aklamak mahiyetindedir. Denetleme heyetine de banka idare meclisine verilen miktarda hakkı huzur verilir.

---

1 Hakkı huzur: Bir iş hususunda toplanan kurul üyelerine ödenen para. (Y.N.)

Madde 10) İşbu kanunun hükümlerinin tatbikine dair olmak üzere idare meclisince düzenlenecek ve İktisat Vekâleti'nce tasvip olunacak dahili nizamname İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla yürürlüğe girer.

Madde 11) İşbu kanun yayımlandığı tarihten itibaren geçerlidir.

Madde 12) İşbu kanunun hükümlerinin icrasına İktisat ve Maliye Vekilleri memurdur.

Türkiye Devlet Ticaret Bankası Kanun Tasarısının Bazı Maddelerinde Değişiklik*

Aldığımız malumata göre İktisat Vekâleti, Türkiye Devlet Ticaret Bankası kanun tasarısının birinci ve ikinci maddelerini aşağıdaki gibi değiştirmiştir:

Madde 1) Ticaret sahasında doğrudan doğruya ticari muamele ve akitlerde bulunmak ve ticaret muamelelerine aracı olmak, ticaretle meşgul şirketlerin kurulmalarına ve takviyelerine yardım etmek ve ticaretle alakalı her türlü banka muameleleriyle de iştigal eylemek suretleriyle Türk milli iktisadiyatını ilerletmek ve geliştirmek maksadıyla bir "Türkiye Devlet Ticaret Bankası" tesis edilmiştir. Anılan banka İktisat Vekâleti'nin nezareti ve denetimi altında olup, bir idare meclisi ve İktisat Vekili'nin önerisi ve İcra Vekilleri Heyeti'nin kararıyla tayin ve azlolunan bir umum müdür tarafından idare edilir.

Madde 2) Türkiye Devlet Ticaret Bankası'nın sermayesi olmak üzere iki milyon lira tahsis olunmuştur. Bu meblağdan başka bankanın kuruluş masraflarında kullanılmak ve on sene zarfında mali faiziyle beraber tamamıyla iade olunmak ve ödenmek üzere Maliye Hazinesince ayrıca 200 bin lira avans verilecektir. Bankanın sermayesi olan iki milyon lira ile beraber 200 bin liralık avans işbu kanunun yayımlanmasını takiben banka emrine olmak üzere bir defada derhal İktisat Vekâleti'ne ödenecektir. Banka, idare meclisinin kararı ve İktisat Vekâleti'nin tasvibiyle adi ve mümtaz tahviller ihracına ve krediler almaya yetkilidir. İhraç olunacak adi tahvil sahiplerine tayin edilecek miktarda

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 5 Nisan 1339 (1923), No: 1144-767, s.3.

faiz temin olunur. Mümtaz tahvil sahiplerine ise tayin edilecek miktar faizden başka ayrıca aşağıdaki gibi kâr da verilir. Şöyle ki:

Bankanın senelik net kârının genel toplamı bankanın nakdi sermayesi ile mümtaz suretle ihraç olunmuş olan tahvillerden hasıl olan meblağa nazaran oran dahilinde ikiye ayrılır. Mümtaz tahvillerden husule gelen miktara isabet eden kârın yarısı bankanın net kârına zammolunur. Diğer yarısı mümtaz tahvil sahiplerine dağıtılır. Banka tevdiat kabul edebilir.

Türkiye Devlet Ticaret Bankası Kanun Tasarısı Gerekçesi*

Memleketimizin milli iktisat faaliyetleri arasında şüphesiz en ehemmiyetli olan kısım, üretim ile tüketim arasındaki mühim sahayla alakalı olan mübadele (alışveriş) safhasıdır. Öteden beri bu aracı iktisadi işleri icra edenler bu aracılıklarına karşılık kendileri için ferdi bir kazanç gayesi de takip etmiş ve hedeflemiş oldukları için halk dilinde bu aracı iktisadi işlere "ticaret" ismi verilegelmiştir. Fakat üretim ve tüketim arasındaki bu aracılık muamelesinde bizatihi istenen ve istenmesi lazım gelen gaye, üretici ve tüketiciler arasındaki iktisadi cereyan ve dolaşımın en faydalı ve en sağlam bir tarzda vaki olmasıdır.

Ticaret başlığı altına dahil edilen bu muhtelif ve çeşitli alışveriş muameleleri o suretle düzenlenmiş olarak cereyan etmelidir ki, her iki kısım iktisat unsurları, yani hem üreticiler ve hem tüketiciler için azami faydalar husule gelebilmeli ve bir memleketin gerek kendi dahilindeki ticari faaliyetleri ve gerek diğer memleket ve milletlerle olan iktisadi münasebetleri bütün memleket ve bütün halk için azami menfaatler verebilmelidir. Şu halde "ticaret" denilen iktisadi safha fertlere ait bir mesele olmaktan daha ziyade belki bütün camiayla, bütün halkla alakalı bir meseledir ve bunun böyle kabul edilmesi pek zaruridir.

Ticaret muameleleri başlıca şu üç kısım üzerinde toplanarak incelenebilir:

1) Köy, kasaba ve şehirlerde çerçilik, gezgincilik gibi en basit ve ilkel şekillerden başlayarak pazar ve panayır mahallerinde, dükkân ve mağazalarda ya-

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 6 Nisan 1339 (1923), No: 1145-767, s.2; *Hâkimiyeti Milliye,* 6 Nisan 1339 (1923), No: 783, s.2.

pılan tek tek, ayrı ayrı, perakende alım satım muameleleridir ki, buna "küçük dahili ticaret" diyebiliriz.

2) Memleket dahilinde cereyan eden ve bir memleketin üreticileriyle diğer memleketin tüketicilerini birbirine bağlamakta olan toptan alım satım muameleleridir ki, buna da "büyük dahili ticaret" denilir.

3) Bir memleketle diğer yabancı memleketler arasında cereyan eden ve ithalat-ihracat muameleleriyle transit muamelelerinden meydana gelen "harici ticaret"tir. Memleketimizin mevcut ticari vaziyetine bakılacak olursa, "küçük dahili ticaret"in en ilkel, en basit bir halde olmakla beraber memleketimizde en kapsamlı, en çok gelişmiş olduğu görülür. Kasaba ve şehirlerimizin çarşılarındaki yüzlerce küçük dükkânlar ve mağazalar kasaba ve şehir halkı ile köy ahalisi için perakendecilik, dağıtımcılık vazifesini yaparlar ve küçük sermayeli tacirlerimizin ticari alışverişlerine merkezdirler. Küçük tacirlerimizin adedi yüzlerce, binlercedir. Üzerinde cidden durulacak, derin derin düşünülecek olan "küçük ticaret" en mühim bir milli iktisat meselemizdir. Küçük ticaretin, küçük alım ve satım faaliyetlerinin düzenlenmesi için devlete, vilayetlere ve belediyelere düşecek en mühim vazife, küçük ticaret erbabının şirketleşmiş bir halde toplanmasını ve ticaret alım satım kooperatif şirketlerinin kurulmasını ve artırılmasını ve bu suretle ticaret kuvvetlerimizin tasarrufunu ve bu ticaretin en faydalı bir tarzda cereyan etmesini temin etmektir.

Küçük dahili ticarete nazaran daha ileri ve yoğun olan "büyük dahili ticaret" memleketimizde halihazırda tek tük sermayedarların teşebbüsleriyle cereyan etmektedir ki, anonim şirketleriyle toptancı kooperatif şirketlerinin kurulup çoğalmaları bu ticaret sahasının gelişmesini temin edeceklerdir. "Türkiye Devlet Ticaret Bankası" dahili ticaretin her iki kısmında da faaliyet göstererek tacirlerimize ticari kredi temin edecek ve bu ticaretin gelişmesine fiilen de alakadar ve tesirli olacaktır. Asıl nazarı dikkatimizi ehemmiyetle çekmesi lazım gelen ticaret sahası "harici ticaret"tir. Harici ticaret bir memleketin her türlü iktisadi mesaisinin semeresi olan ürettiklerinin diğer memleketlerin ürettikleriyle dolaşımı ve alışverişi işi demektir ki, bu iktisadi işle memleketler yine birbirine bağlanmış olurlar. Yani harici ticaret muameleleri külliyeti ve yekûnu itibariyle memleketler arasındaki iktisadi münasebetleri idare eden bir bağdır. İşte bu itibarla harici ticaret her şeyden ziyade bütün camia ve bütün devleti alakadar eden en mühim bir iktisat sahasıdır ve bu sahayla ferdi tacirler ve şirketler kadar ve belki daha ziyade camianın iktisadi menfaatlerini korumak vazifesiyle mükellef olan devletin alakadar olması lazım gelir. Memleketimizin harici ticaretteki iktisadi faaliyetini en açık bir surette görebilmek için memleketimizle diğer memleketler arasında aracılık ve değiştokuş merkezi vazifesini yapan limanlarımıza göz atmak kâfidir. İstanbul, İzmir, Samsun, Trabzon,

Mersin, Antalya gibi limanlarımızın iktisadi faaliyetine bakılacak olursa, gerek ithalat ve gerek ihracat malları üzerinde hâkim olan en kuvvetli sermayenin yabancı sermayesi olduğu nazarı dikkate çarpar. İzmir'in üzüm, incir, palamut, tütün, halı gibi ihracat mallarıyla genel olarak ithalat mallarında en ziyade etken olan sermayenin İngiliz, Amerikan, Fransız ve sırasıyla diğer yabancı milletler sermayesi olduğu en ziyade göze çarpan hakikatlerdendir. Bu limanlarda çalışan yerli Türk tacirleri gerek doğrudan doğruya ve gerek dolayısıyla daima bu yabancı sermayelerin ikinci ve üçüncü derecede faaliyet vasıtalarıdır. Doğrudan doğruya yabancı limanlar ve yabancı sanayi ve ticaret merkezleriyle iş yapmak isteyen Türk tacirleri ve Türk ticaret şirketleri daima karşılarında yabancı sermayesinin amansız rekabetine maruz kalmışlardır. İzmir'in halı ticaretinde de, tütün ticaretinde de, palamut ve palamut özü ticaretinde de aynı tesir ve nüfuz görülebilir.

Hiçbir zaman Türk ihracat tacirlerimiz memleketimiz üreticilerinin mahsullerini doğrudan doğruya harici pazarlara satamamışlardır ve hiçbir zaman Türk tüketicilerine lazım olan her türlü ihtiyaç malları doğrudan doğruya Türk eliyle yabancı memleketlerden getirtilememiştir. Türk milli tacirlerimizi baskı altına alan yabancı sermaye bu rekabetine yardımcı ve destek olarak yine bu sermayenin her türlü himaye ve kolaylığına mazhar olan gayrimüslim unsurların yabancı sermayesiyle Türk üretim ve tüketimi arasındaki aracılık mahiyetinde olan faaliyetleri de harici ticaretimizde üretici ve tüketicilerimizin zararına olmak üzere cereyan eder ve kendilerine kazanç temin eylerdi. "Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler" diye tanınan köhne ve ölmüş iktisat prensibinin memleketimizdeki olumsuz ve zararlı iktisadi tesirleri böyle olmuş idi.

Şimdi memleketimiz pek yeni bir iktisadi vaziyet önündedir. Gayri milli unsurların zararlı aracılıkları yıkılmış ve memleket yabancı sermayesiyle karşı karşıya yalnız başına kalmıştır. Artık büyük bir açıklıkla ortaya çıkan hakikat, memleketimizin milli iktisadiyatını kendi faaliyetleriyle idare ve sevk eden milli tacirlerimizi yabancı sermayesi karşısında himaye etmek ve harici ticaretimizi devlet kudretiyle düzenlemek zaruretidir. İktisadiyatın her sahasında ilerlemiş olan memleketlerde bile terk edilmiş olan liberal iktisat sisteminden memleketimizin de tamamıyla vazgeçmesi ve zirai, sınai diğer sahalarda olduğu gibi milli iktisadiyatımızın harici ticaret sahasında da devletin ehemmiyet ve faaliyetle alakadar olmasını kabul etmek zamanı gelmiştir.

İşte bu ilmi ve iktisadi zaruretin şiddet ve ehemmiyetini takdir iledir ki İktisat Vekâleti memleketimizin ticaret sahasında kudret ve muvaffakiyetle faal olacak yeni bir devlet iktisat müessesesinin, "Türkiye Devlet Ticaret Bankası"nın esaslarını kuran kanun tasarısını hazırlayarak Büyük Millet Meclisi'ne arz olunmak üzere yüksek heyetinize takdim etmiştir.

İki milyon lira devlet sermayesiyle kurulacak olan bu müessese memleketimiz için en mühim bir iktisat düzenleyicisi ve etkeni olacaktır. Doğrudan doğruya ticaretle iştigal etmek, ticaret muamelelerine aracı olmak vazifelerini yapacak olan bu devlet bankası, ticaretle alakalı her türlü banka muameleleriyle de iştigal ederek, gerek fert gerek şirket halindeki ticaret unsurlarımızı takviye edecek ve onlara ticari kredi temin edecek ve dağıtacaktır.

Sermayesi, memleketimizin büyük bir yekûna ulaşan ticari faaliyetine nazaran cüzi ve ehemmiyetsiz bir miktar gibi görünebilirse de, bu sermayenin bir senelik ticari devri ve kendisine temin edeceği itibar ile hiç olmazsa senede 10-15 milyonluk ticaret muamelelerimizin milli iktisadi menfaatlerimiz bakımından muvaffakiyetle cereyanına sebep olacaktır.

12 maddeyi ihtiva eden kanun tasarısının bir an evvel kesinleşerek bu mühim devlet iktisat müessesesinin kurulabilmesi için ekli olan söz konusu tasarının yüksek heyetinizce incelenip görüşülerek Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmesi ehemmiyetle arz olunur efendim.

GÜMRÜK POLİTİKASI

Dışarıdan İthal Edilecek Benzin, Benzol, Petrol, Mazot Vesaireden Gümrük Vergisi Alınmamasına Dair Kanun Teklifi Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Kütahya Mebusu Ragıb Bey tarafından verilen önergeyi gördüm ve Encümen'de müzakeresi sırasında bulundum. Esas itibariyle bendeniz bu teklifin taraftarıyım. Bendeniz memlekette üretim kuvvetinin artırılması için hariçten yapılacak ithalata karşı gümrük vergisinin alınması taraftarı değilim. Malumu âlileri gümrük vergisi de bir gelir kaynağı değildir. Memleketin iktisadiyatını, menfaatlerini müdafaa etmek demektir. Gümrük vergisi devletin esas gelirlerinden kabul edildiği gün memleketin iktisadiyatında da hayır kalamaz kanaatindeyim. Bunu bir kere ayırmak lazım gelir. Efendiler, gümrük öyle bir kapıdır ki, bazen iki kanadını açar ve hariçten her şey vergisiz girebilir ve yine gümrük öyle bir şeydir ki, iki kanadını kapar ve hariçten içeriye hiçbir şey sokmaz. Memleketin sanayiini geliştirmek için bazen tek kanadını açar; gelecek şeyleri kısmen alır. Bugün memleketin şiddetli ihtiyacı vardır. Bilhassa üretim hususunda mutaassıp olmayız, açarız. Bazı şeyler vardır ki, onlara kapılarını kapatır. Çünkü memleketin üretimini kurutacak bir vaziyette olur. O vakit kapıyı kapatırız ve icap ederse arkasına ordu da geçiririz. Gümrüğü bu suretle tarif edebiliriz. Ragıb Beyefendi'nin önergeleri hariçten birtakım ithalatın gümrük vergisinden istisnasını istiyor ki, o ithalat, doğrudan doğruya üretimimizin kudretini artıracak mahiyettedirler. Gerçi bundan köylüler istifade edemeyecektir. Maalesef biz henüz makine devrine girmemişiz. Bundan bir sınıf istifade edecektir. Fakat efendiler, zenginlerimizi

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.26, s.492-494, (24 Ocak 1923).

de düşünmekliğimiz lazımdır ve onların üretim kuvvetlerinin artması, dolayısıyla fakirlerimizin de istifadesine sebep olacaktır. Efendiler, bizim memlekette sınıf yoktur, herkes halktır ve halk sınıfına dahildirler. Yalnız biraz zengini ve biraz fakiri vardır. Fakat bunlar birbirinin vazgeçilmezi ve tamamlayıcısıdırlar. Bu zenginler Türktürler, Kürttürler; hepsi bu memleketin evlatları, çocuklarıdır. Bunlar istifade edeceklerdir. Hakikaten memleketimizin iç taraflarında gelişmiş yerler vardır. Sonra Adana vardır, İzmir vardır. Birçok vilayetlerimiz de vardır ki, bunlar vatanımızın mübarek parçalarındandır. Buraların da istifadelerini düşünmek mecburiyetindeyiz. Yoksa şu sınıf halk istifade edecek, bu sınıf halk istifade etmeyecektir demek doğru değildir ve işin içinden çıkamayız kanaatindeyim. Efendiler, Türkiye'de bütün çiftçiler aynı şartlar dairesinde yaşarlar. Kanunlar önünde hepsi öşür verirler, hepsi birtakım vergi verirler. Hiçbir zaman unutmamak lazımdır ki, aşarımız tahammül edilmez bir haldedir. Bütün bunlara ek olarak benzinlere, şunlara bunlara bir de tüketim vergisini ilave ediniz... Fakat efendiler rica ederim, bütün memleketin külfetini çiftçilere yüklemek hiçbir zaman adalet şiarına uygun değildir. Çiftçi askere gider, çiftçi gümrük vergisini verir, şunu verir, bunu verir ve sonra kendisinden yine her şeyi istiyoruz. Gelirlerin en büyük üretim kuvveti çiftçidir. Onlara büyük yardımlarda bulunamadık. Harp safhaları içerisinde hiç olmazsa onlara ufacık bir yardımda bulunalım. Bazıları mükâfat verilmesi taraftarıdırlar. Efendiler, bu işin mükâfatla yürüyebileceğine kani değilim ve mükâfat devri çoktan geçmiştir ve iktisat tarihinde de mükâfatın hiçbir faydası olmamıştır. Fransa en büyük şahidimizdir. Vaktiyle tatbik etti, olamadı ve bunun bizde de olacağını zannetmiyorum ve devri de geçmiştir. İşte elimizde Teşviki Sanayi Kanunu vardır. Fakat sanayi hiçtir, ilerlememiştir. Doğrudan doğruya bendeniz serbesti taraftarıyım. Ziraat Bankası'yla bu işin yapılacağına kani değilim. Ziraat Bankası esasen alakadar olmadığı birtakım vazifeleri kendisine almıştır. Asıl asli vazifesini de o yüzden yapamamaktadır. Ziraat Bankası bir bakkal dükkânı değildir. Orada zirai alet ve edevat satılmasını temenni ederiz. Fakat devletimizin sistemi ve zihniyetimiz buna imkân vermemektedir. Biz komünist değiliz. Devletleştirme şeklini de kabul etmiş değiliz.

Salih Efendi *(Erzurum) - Komünizm makine memleketinde, ilim memleketinde olur. Biz henüz bundan uzağız.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Dolayısıyla bir devlet müessesesinin, zabıta devleti şeklini, sistemini muhafaza etmekte olan bir memlekette komünizm veyahut devletleştirmek usulünde bir şey yapması imkânı yoktur. Bunu yapabilmek için memleketin bütün sistemini değiştirmek lazımdır ki, zannederim ki, yüce Meclis de o niyette değildir. Ziraat Bankası'na bilhassa efendiler, memlekette kredi vazifesini tamamıyla yaptırabilirsek bu büyük bir

muvaffakiyet olacaktır ve bendeniz de devamlı ona çalışmaktayım. Bir kanun düzenlemiştik, onu yüce Meclis'e sevk ettim; bunda makine işlerini Ziraat Bankası'ndan tamamıyla ayırıyorum. Bahsini ettiğim bir şirketle de fikir alışverişinde bulunuyoruz. Henüz neticelendiremedik. O şirket taksitle ziraatla alakalı makine, alet ve edevat satacaktır ve her alet ve edevatın türüne göre taksit değişecektir. Atölyeler de açacaktır; gezici atölyeler yapılacaktır ve trenler yürüttürülecektir. Bu suretle bunun da temin edileceğini ümit etmekteyim. Dolayısıyla hariçten getirteceğimiz, Ragıb Bey'in önergelerinde bahsettiği eşya Ziraat Bankası vasıtasıyla dağıtılırsa ağır olacaktır, yapamayacaktır. Fakat büsbütün men etmektense hiç olmazsa Ziraat Bankaları vasıtasıyla yaptırmayı ehven buluyorum. Çünkü zararlı olacaktır ve tekrar ediyorum, memleketin her türlü vergisini veren köylüye bir de gümrük vergisini, şunu bunu ilave etmeyelim. Serbest olmanın çok faydası olacaktır. Bendeniz bu kanaatteyim.

***Sâmi Bey** (İçel) - Memlekete ithal edilen benzin ve benzol ve buna benzer eşyadan alınan meblağın yekûnu bütçede üç milyon liraya ulaşıyor. Bu üç milyon lirayı açık kapı suretinde memleketin gümrük vergisinden ve dolayısıyla bütçenin genel dengesinden indirdiğiniz takdirde bu üç milyon lirayı bütçeye, yine bir para bulmak için himayekârı bulunduğunuz çiftçinin ve köylünün üzerine bu üç milyon lirayı zammedeceğimize ne dersiniz Beyefendi? Böyle yine açık kapı bırakırsanız bu parayı yine o köylü vermeyecek midir? Üç buçuk köylünün getireceği bir parça şey için açık kapı bırakırsanız üç buçuk milyon lirayı yine o köylünün üzerine yükletiyorsunuz. Bütçeden indirecek olduğunuz bu üç milyon lirayı telafi için halka yeniden vergi zammetmeyecek misiniz? (Bravo Sâmi Bey sesleri.)*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Sâmi Beyefendi'yle aramızda görüş ayrılığı vardır. Ayrılığımız esaslı ve derindir. Bendeniz başta arz ettim. Gümrüğün devlet için bir gelir kaynağı olduğunu kabul etmiyorum. Sâmi Beyefendi'nin sorusunu da büsbütün hiçe saymıyorum, onu da ilave ediyorum. Fakat gayem, gümrükten memleket için gelir temin etmek değildir. Gümrük memleket iktisadiyatının himayecisidir. Bazen kapalı olmakla himaye eder, bazen aracı olmakla himaye eder. Bendeniz bu kanaatteyim. Sâmi Beyefendi Hazretleri gümrüğün bir gelir meselesi olduğundan bahsediyorlar. Ve bana üç milyondan bahsediyorlar. Ben bu yönü düşünemem. Prensibimi arz ettim. Burada üç milyon kaybedersek diğer taraftan on milyon kazanırız. Fakat şunu da arz edeyim, bugün memleketimizin her tarafında makine devri yoktur. Bundan bir kısım halk istifade edecektir. Dolayısıyla Encümen bunu ortalama bir şekilde bulmuştur. Bunu Ziraat Bankası getirecektir ve Ziraat Bankası vasıtasıyla dağıtılacaktır. Bununla beraber gümrükleri apaçık bırakırsanız memleket çok istifade edecektir.

***Sâmi Bey** (İçel) - Bugün gümrük kapılarının açılmasına İktisat Vekili taraftar mıdır?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Devamlı olarak onu söyledim efendim.

***Şükrü Bey** (Bolu) - Çiftçilerin ihtiyacını düşünürken size doğrudan doğruya bağlı olan sanayi erbabını, yani ormanlardan kereste meydana getiren sanayi erbabını da düşünmek lazım değil midir? Lazımsa köylülerin almakta olduğu testereleri vergiden muaf tutmak doğru olmaz mı? Evvelce 50 kuruşa aldığı bir testereyi bugün 10 liraya alıyorlar.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim Şükrü Beyefendi'nin iliştikleri nokta da mühimdir. Fakat arz ettim. Teklif eden bendeniz ve hükümet değildir. Ragıb Bey teklif etmiştir ve bendeniz de uygun buldum. Şükrü Beyefendi'nin iliştikleri nokta da mühimdir. Fakat onu yapmıyoruz diye berikini de durdurmak doğru değildir. Hem bunu yaparız hem de Şükrü Beyefendi'nin görüşünü düşünürüz. Sonra ormancılar için yedi maddelik bir kanun da Meclis'e gönderdik. Ayrıca kendilerinin malumatı vardır, Baltalık Kanunu'nun lağvını istiyoruz. O kanuna da başka bir teklif ilavesini arzu ediyoruz. Bu hususları da düşündük.

***Yasin Bey** (Gaziantep) - Vekil Beyefendi! Sanayiyle alakalı alet ve edevatın ve makinelerin bu maddeye dahil edilmesine taraftar mısınız?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Zaten serbesttir onlar.

***Reis** - [...] Müzakere kâfi görüldü.*

DEMİRYOLU POLİTİKASI

Anadolu'da Demiryolları ve Limanlar İnşası İçin Kennedy ve Chester'le Yapılan Sözleşmenin Tasdikine Dair Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim Nafıa Vekâleti Chester projesini İktisat Vekâleti'nin sıkı alakası münasebetiyle Heyeti Vekile'ye sevkten evvel bize göndermişti. Vekâlet'te incelendi. Geneli itibariyle memleketimizin çıkarıyla, yüksek menfaatleriyle sıkı sıkı alakadar olduğu görüldü. Doğu Anadolu vilayetlerimizi bir an evvel medeni gereçlerle donatmaz ve lazım gelen yerlerde bir an evvel şimendiferler tesis etmezsek, o zengin kıtamızdan istifade etmek ihtimali yoktur. Dolayısıyla Doğu Anadolu vilayetlerindeki üretimin şimendiferler yapılmadıkça ne bir kıymeti olabilir ve ne de fazla üretime imkân vardır. Bu itibarla bunun bir an evvel vücuda gelmesi lazımdır. Ancak İktisat Vekâleti projeyi incelerken bilhassa maden meselelerine ilişti. Malumu âliniz, eski projede madenler yalnız şirkete veriliyordu. Fakat bu mukavelede kanun ve nizamlarımız doğrultusunda vergilerini vermek şartıyla bir değişiklik teklif ettik. Nafıa Vekili Beyefendi Hazretleri aracı oldular. Onu kabul ettiler. Yani madenlerin gayrisafi hasılasının yüzde 30'u devlete ait oluyor ve bu suretle madenler yalnız şirkete verilmiyor; devlet de hisse sahibi oluyor. Bunu büyük bir kâr kabul edebiliriz. Esasen şimendiferler vücuda gelmedikçe oradaki çıkarılan madenlerden istifade etmek imkânı yoktur. Şimendiferler vücuda gelmekle be-

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.28, s.509-511, (8 Nisan 1923).

raber bu madenlerden yalnız şirket istifade etmeyecektir, aynı zamanda yüzde 30 oranında bir hisseye devlet de, hükümet de iştirak etmiş bulunacaktır. Diğer hususlarda da tamamıyla devletin kanunlarına tabi olacaktır. Ve madenlerin vergilerini verecektir. İktisat Vekâleti'nin konulmuş kanunlarımız münasebetiyle inceleyeceği, yetkili olacağı husus buydu. Fakat geneli itibariyle, tekrar arz ediyorum, bu proje memleketin genel iktisadiyatında yeni bir hareket, yeni bir faaliyet vücuda getirecek ehemmiyete sahiptir. Bilhassa Doğu Anadolu vilayetlerimizin ilerlemesi için bendenizce bu, kültürel olarak da, toplumsal olarak da, siyasi olarak da, bilhassa iktisadi olarak da elzemdi. Bunlar vücut bulmadıkça Doğu Anadolu vilayetlerimizi günden güne hatta kültürel, toplumsal, siyasi, iktisadi bakımlardan tehlike karşısında bulundurabiliriz. Bu yolların teminiyledir ki, Türkiye'de bir milli birlik vücut bulabilir.

İktisat yönüne gelince; bunlar aksiyom kabilinden şeylerdir. Uzun uzadıya zikrine lüzum yoktur. Yalnız ilaveten tekrar ediyorum. Bu yollar yapılmadıkça Doğu Anadolu vilayetlerindeki üretimin bir kıymeti yoktur. Ve üretimin kıymeti olmayan memleketlerde iktisadi hayat yoktur, fakr u zaruret vardır. Oraların fakr u zaruretten bir an evvel kurtulması için bunu elzem görürüm.

Durak Beyefendi lütfen bendenizin de fikrimi sordular. Malumu âliniz, kanun icabınca bu mesele doğrudan doğruya Nafıa Vekâleti'ni alakadar eder hususlardandır. Yalnız iktisadi bir fikir ileri sürmek lazım gelirse denebilir ki, bu büyük bir sakınca doğurmaz. Bilhassa şu yöne nazarı dikkatlerini çekerim. Gerek Aydın Demiryolları, gerek Anadolu-Bağdat Demiryolları bundan ehven değildir ve onlara oranla iyisi budur.

***Durak Bey** (Erzurum) - Mesafe itibariyle tarife meselesini soruyorum.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Durak Beyefendi'nin dediği nokta temin edilirse fena olmaz. Ancak projede bir madde vardır. Ve orada diyor ki: "Artırılmasında Nafıa Vekâleti'nin fikri alınacaktır, görüşü alınacaktır." Dolayısıyla Nafıa Vekâleti, bu maddenin, bu projenin hususi maddesi icabınca Durak Beyefendi'nin görüşlerini tatmin edebilir kanaatindeyim. Madenler hususunda daha fazla malumat arzu buyurulursa Maden Müdiri Umumisi Beyefendi buradadır; o izahat verebilir. Fakat maden meselesinde devletin çıkarının kurtarıldığına bendeniz kaniim.

***Sırrı Bey** (İzmit) - Beyefendi! "Madenleri işletmek hakkı şimendiferlerin ücret ve imtiyazıyla orantılı olarak..." deniliyor. Halbuki madenlerin son teoriler icabınca, devletleştirme teorisi icabınca, 30 senede imtiyaz verildiği görülmüş değildir. Sonra devletler her halde bir hak alırlar. İmtiyaz sahiplerinden yüzde bir şey almak, bu son asırda, son günlerde matematik kesinlikle kararlaştırılmış bir meseledir. Onun için madenlerimizi böyle 99 sene şirkete vermekteki maksat nedir? Ve böyle vermekliği yorumlanmaya muhtaç görüyorum.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim proje, biraz evvel arz ettiğim üzere geneli itibariyle memleketin yüksek menfaatlerine, yüksek iktisadi menfaatlerine tamamen uygundur. Ancak bunun içinde birtakım ufak tefek sakıncalara tesadüf edebilirsiniz. O da şirketin çıkarına ait olan kısımlardır. Takdir buyurursunuz ki, bu büyük işi memlekette üstlenecek olan bir şirket, kendine bir menfaat temin etmedikçe bu işe girişemez. Bizce arzulanan şey, memleketin menfaatinin şirketin menfaatine galip olmasıydı. Dolayısıyla meseleyi zannediyorum böyle teferruatla birer birer inceleyerek halledemeyiz. Bütününü birden nazarı itibara alacağız. Ve memleketin bundan da istifade derecesini düşüneceğiz. Dolayısıyla iki faydayı düşüneceğiz. Bendeniz diyorum ki, proje geneli itibariyle şirkete temin ettiği menfaatten ziyade, memleketin yüksek menfaatlerini, iktisadi menfaatlerini temin etmektedir.

Gelelim devletleştirme meselesine... Beyefendi'nin bu hususta hakkı vardır. Fakat efendiler, devletleştirme -Sırrı Beyefendi de takdir buyururlar- bir memlekette ve ona göre teşkilat vücuda getirilmedikçe kolay kolay tatbiki kolay olan şeylerden değildir. Madenlerin devletleştirilerek işlettirilmesi teorik olarak memleketlere ve aynı zamanda milletlere çok büyük faydalar temin eder. Kitaplarda da yazılıdır. Fakat tatbik edilecek memleketin idari teşkilatını, idari vaziyetini, iktisadi teşkilatını nazarı itibara almak lazımdır. Bir memleketteyiz ki, devletleştirmek usulü ki, yani komünizmden bir adım geride olan usulü henüz kabul etmemişizdir ve memleket, teşkilatını ona göre yapmamıştır. Dolayısıyla, böyle bir memlekette devletleştirme usulü bittabi olamaz. Yalnız zabıta devleti mânâsını ifade eden bir memlekette madenleri devletleştirme usulüyle idare etmek, onları hiçbir gün kullanmamak mânâsını ifade eder. Önümüzde birkaç misal var. Soma madenlerini hükümet kendi işlettirmek istemiştir ve bugün yeniden müzayedeye koymaya mecbur olmuşuzdur. Sonra kükürt madenlerini de işletmek istemiş ve mümkün olamamıştır. Bugün işletmek için şirket arıyoruz.

Özetle bendenizin şahsi kanaatime göre, bu madenleri devletleştirme usulüyle idare etmek imkân ve ihtimali, bizim memleketimizin bugünkü teşkilatıyla, Teşkilatı Esasiyesiyle mümkün değildir. Devlet işletecek, devlet satacak. Bu mümkün değildir.

İkinci olarak: Doğu Anadolu vilayetlerimizde, fennin ve ilmin ifadesine göre pek çok madenlerimiz vardır ve zannedildiği kadar hiç mahiyetinde şeyler değildir. Bununla beraber bunların keşfedilmiş olanları, imtiyazları verilmiş olanları bakidir ve hak sahipleri onları işletebilirler. Onların hakları kaldırılmış değildir. Keşfedilmemiş olan, keşfi ilmen, fennen muhtemel bulunan madenler şirkete ait olacaktır. Fakat bilhassa nazarı dikkatinizi çekerim. Biz burada kısmen devletleştirme usulüne doğru gitmişizdir. Fakat o da memleketin iktisadiyatı, idari teşkilatı müsait olduğu derecedir. O da şöyledir: Eski projede

madenler tamamen şirkete ait olduğu halde bugünkü projede madenler şirket tarafından işletilecek ve yüzde 30'u devlete terk edilecektir. Dolayısıyla, bendeniz büyük bir fark görüyorum.

Müddet meselesine gelince; madenlerin işletme müddeti imtiyazların müddetiyle orantılıdır. Tasavvur buyurunuz, 4000 kilometrelik bir hat inşası için 500 milyon lira kadar bir para sarf edilecektir. Buna karşılık elbette şirket bir şey ister. Garanti kilometre bir şey de almıyor. Şirket elbette kendini yaşatmak ve yolları bir an evvel işletmek için kendine bir dayanak noktası arar.

Sırrı Bey *(İzmit) - Mütehassıslar diyor ki: "Burada iki mesele vardır. Birisi şimendifer, birisi maden. Madenin ihtiva ettiği kıymet, şimendiferin ihtiva ettiği kıymetten daha ehemmiyetlidir. Dolayısıyla, şimendiferi esas ve madeni şimendiferin ikincil bir neticesi olarak göstermektense, madenleri esas tutup şimendiferleri ikincil göstermek lazımdı ve bu suretle yapılacak olmuş olsaydı hükümet bundan daha çok istifade ederdi." Bu konudaki görüşünüz nedir?*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim mütehassısların bendenize bu yolda söyleyeni olmadı. Fakat bir faraziye, bir mantık faraziyesi yapılarak belki böyle denebilir. Çünkü oradaki madenler malum değildir. Yalnız malum olanları petrol madenleridir ve tahmine dayalıdır ve bundan ibarettir. Dolayısıyla tahmine dayalı bir şey üzerinde hüküm kurarak söylemek doğru değildir. Ortada bir hak vardır. Şimendifer yapılacak ve bu tahmine dayalı madenler çıktığı takdirde yüzde 30 vergiden başka, yani devlete nizamen ve kanunen vermeye mecbur olduğu vergiden başka o farz edilen madenler çıktığı vakit hasılatının yüzde 30'unu hükümete terk edecektir. Şirketi niçin bir ihtimal üzerine terk edelim ve bir hakikat varken bir hayalle yürüyelim? Ve hakikat üzerinde yürümeyelim?

Sırrı Bey *(İzmit) - Bu, hayal değildir; o hayal içindir ki cihan harp ediyor.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Cihan hayal için harp etmiyor; hakikat için harp ediyor.

Sırrı Bey *(İzmit) - Petrol meselesi için harp ediyor.*

TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ

Türkiye İktisat Kongresi'ne Katılacak Üyeler Hakkında Beyanname*

İzmir'de toplanması kararlaştırılan İktisat Kongresi hakkında dün İktisat Vekâleti'nden İstanbul Valiliği'ne aşağıdaki telgrafname gelmiştir:

1) Şubat ayı içinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin açış nutuklarıyla fahri riyasetlerinde açılacak Türkiye İktisat Kongresi'ne iştirak edecek milli iktisat unsurlarımızın nasıl seçilecekleri ve adetleri aşağıdadır.

2) Türkiye İktisat Kongresi Şubat ayı içinde İzmir'de açılacak ve açılış günü ayrıca tebliğ edilecektir.

3) İşbu kongreye her kaza sekiz kişi gönderecektir.

4) İşbu sekiz kişiden birisi tüccar, birisi sanatkâr, birisi amele, birisi şirket, birisi banka, üçü çiftçi temsilcisi olacaktır.

5) Kongreye iştirak edecek olan işbu temsilciler mahalli en büyük mülkiye memurlarının riyaseti altında toplanacak ve mahalli ziraat, ticaret, sanayi odaları ve belediye üye ve reisleri tarafından memleketin iktisadiyatını gerek emek ve gerek kabiliyet ve zekâsıyla ve gerek üretimiyle en ziyade temsil edenlerden seçilecektir.

6) Çiftçi temsilcilerin bilhassa köylüler arasından olması tercih edilir.

7) Yukarıda sayılan iktisadi şubeler veyahut bu şubelere mensup zevat mevcut değilse temsilci göndermeyecektir.

---

* *Akşam*, 8 Kânunusani 1339 (8 Ocak 1923), No: 1543, s.3.

8) Seçilmiş zevattan Kongreye iştirak etmek istemeyenlerin yerine diğer biri seçilir.

9) Kongreye seçilmeyip de iştirak arzusunda bulunanların fikri bizzat veya yazılı olarak Kongrece memnuniyetle kabul edilebilir.

10) Türkiye İktisat Kongresi'ne iştirak edecek üyelere devletçe masraflar namıyla bir şey verilmez. Ancak muhtaç olanlara İzmir'de yatacak yer tahsis edilecek ve bütün Kongre üyelerine her türlü kolaylık gösterilecektir.

11) Kongre Şubat ayı zarfında toplanacağından seçimlerin Kânunusani [Ocak] nihayetlerine doğru tamamlanmış, Vekâlet'e de neticenin bildirilmiş olması lazımdır.

12) Kongreye iştirak edecek üyelerin seçilmiş olduğuna dair vesikayı taşıyor olması icap eder.

13) İzmir'de Kongrenin toplanması esnasında birçok iktisat sergileri üyelerin istifadesine arz edilecektir.

14) İşbu kongre bir hafta devam edecektir.

15) Tamamlayıcı malumat peyderpey bildirilecektir.

16) Kongre memleketimizde vücuda getirilmesi zaruri olan iktisadi teşkilat hakkında karar alacak ve memleketimizin iktisadi ihtiyaçlarını bir muhtıra halinde Büyük Millet Meclisi'ne ve hükümete verecektir.

Dolayısıyla temsilcilerin mahalli ihtiyaçları inceleyip tespit ederek gelmelerinin temini rica olunur.

1 Kânunusani [1 Ocak]
İktisat Vekili
Mahmut Esat

Türkiye İktisat Kongresi'nin Toplanma Maksadı Hakkında Beyanat*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey dün matbuat temsilcilerini davet ederek Kongre'nin toplanma maksadı etrafında aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Memleketin rençber, ticaret ve sanayi erbabından ibaret olacak olan bu Kongre memleketin iktisadi gelişmesi için acilen alınacak tedbirler hakkında görüşmek üzere Şubat başlarında İzmir'de toplanacaktır. Kongre Başkumandanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin iştirakiyle ve irat buyuracakları bir açış nutkuyla mesaisine başlayacaktır. Kongreye her kazanın rençber, ticaret ve sanayi erbabından sekiz seçilmiş üyenin iştirak edeceğine nazaran mevcudunun üç bin kişiden ibaret olacağı tahmin ediliyor. Kongreye seçilmemiş zevat da iştirak edebileceklerdir. Bunlar yalnız hüviyetlerini ispata ve temsil ettikleri müessesenin vesikalarını göstermeye mecbur bulunacaklardır.

Kongre memleketin iktisadi teşkilatının gelişmesi vasıtalarını müzakere edecek, çiftçi, ticaret, amele ve sanayi erbabı sendikaları teşkilatı vücuda getirecektir. Bu sendikaların başında bir idare heyeti bulunacaktır. Bu hususta düzenleyeceği muhtırayı Büyük Millet Meclisi'ne ve hükümete verecektir.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 9 Kânunusani 1339 (9 Ocak 1923), s.2; *Anadolu'da Yeni Gün,* 9 Kânunusani 1339 (9 Ocak 1923), No: 1070-693, s.4. Ayrıca bkz. A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar,* Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1971, s.2-3.

Kongre aynı zamanda gelecek sene yapılacak kongrenin mahallini ve iştirak edecek üyelerin seçilmesi şeklini kararlaştıracak ve memlekette adım adım yapılması icap eden iktisadi tedbirleri inceleyecektir.

Avrupa amelesi ile çiftçilerine Türkiye'nin giriştiği milli mücadelesinde yegâne maksadının kendi mevcudiyetini müdafaa için çalıştığı ve Avrupa iktisat unsurları ile çiftçilerinin istila fikriyle dolu hükümet ricali tarafından sürüklenmekte oldukları maceralara muhalefet etmeleri için bir beyanname yayımlanması Kongrenin gündemine dahildir. Kongre, Türkiye'de yeniden kurulan idarenin bir iktisat idaresi bulunduğu ve buna dayandığından Türkiye çiftçi ve işçilerinin hükümete destek olması icap edeceğine dair Türkiye halkına diğer bir beyanname yayımlayacaktır.

Kongreyle beraber bir de sanayi sergisi hazırlanmaktadır. Bu sergi de aynı zamanda Kongreyle beraber açılacak ve burada memleketin dahili malları ve mahsulleri teşhir edilecektir. Sergiye iştirak için lazım gelen mahallere tebligatta bulunduk. Burada, bilhassa halılar, çiniler, kumaşlar ve Anadolu'nun diğer mamulleri ile mahsulleri teşhir edilecektir.

Diğer taraftan Avrupa sanayi ve mallarının da sergiye gönderilmesi için Batı sınai müesseselerine malumat verdik. Aynı zamanda Avrupa matbuatını da Kongre'ye davet ettik...

İzmir'de sergi ve Kongre'nin toplanması için icap eden yerler hazırlanmıştır.

İzmir'de Toplanacak İktisat Kongresi Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Muhterem Trabzon Mebusu Ali Şükrü Beyefendi'nin İktisat Kongresi hakkında İktisat Vekâleti'nden ve Heyeti Vekile Riyasetinden bir soru önergesi vardır. Bendeniz İktisat Vekâleti'ne ait olan kısımlarına cevap vereceğim. Esasen geneli İktisat Vekâleti'yle alakadardır. Müsaade buyurulursa fıkra fıkra cevap vereyim.

Mehmet Şükrü Bey *(Karahisarı Sahib) - Soru önergesi bir kere okunsun.*

Riyaseti Âliyeye

Şu günlerde İzmir'de büyük bir İktisat Kongresi yapılacağını gazetelerde okuyoruz. Bu kongre sırf İktisat Vekâleti'nin teşebbüsüyle mi, yoksa Heyeti Vekile'ce alınan bir karar neticesi olarak mı toplantıya davet edilmiştir? Kongrenin gündemi nedir? Görüşeceği iktisadi meselelerin esas hatlarını gösterecek bir tasarı imza edilmiş midir?

Kongreye üye olmak üzere birçok mebusların seçilmesi sebebiyle bu mebusların Ankara'dan ayrılması takdirinde Meclis'in yeterli çoğunluk derecesine halel gelmeyecek midir? Halel geldiği takdirde bugünkü müzakerelerin hâd devresinde Meclis'in -velev ki üç-dört gün için olsun- faaliyetine ara vermesi doğru mudur?

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.27, s.170-173, 176-178 vd., (5 Şubat 1923).

Bu hususlar hakkında muhterem Heyeti Vekile Reisi ile İktisat Vekili Beyefendi'nin acilen ve sözlü olarak izahat vermelerini talep ve rica eylerim.

3 Şubat 1339 [1923]
Trabzon Mebusu
Ali Şükrü

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Ali Şükrü Beyefendi'nin sorularına fıkra fıkra cevap vereceğim.

Birinci fıkra: "Şu günlerde İzmir'de büyük bir İktisat Kongresi yapılacağını gazetelerde okuyoruz."

Efendim, İktisat Kongresi'nin toplanması yalnız bir gazete havadisi değildir. İktisat Vekâleti'nin bundan bir buçuk ay evvel bütün vilayet ve livalara resmi bir tamimi vardır. Ve bu tamim bütün gazetelerde yayımlanmıştır. Dolayısıyla bunun bir gazete havadisinden ibaret olarak kabul edilmemesini rica ederim.

Fıkra iki: "Bu kongre sırf İktisat Vekâleti'nin teşebbüsüyle mi, yoksa Heyeti Vekile'ce alınan bir karar neticesi olarak mı toplantıya davet edilmiştir?"

Türkiye İktisat Kongresi sırf İktisat Vekâleti'nin teşebbüs ve teşvikiyle toplantıya davet edilmiştir. Heyeti Vekile'nin bu yolda bir kararı yoktur. İktisat Vekâleti, Büyük İktisat Kongresi'ni toplantıya davet etmeyi büyük bir vazife ve yetkisinin en kıymetli parçalarından biri kabul etmiş ve memleketin iktisadiyatına bu suretle en büyük hizmetlerden birini yapabileceğine kani olarak doğrudan doğruya büyük bir kongreyi toplantıya davet etmiştir.

Efendiler! Kurtarılmış livalarımızda iktisadi incelemelerde bulunmak üzere bundan bir hayli müddet evvel seyahatim esnasında memleketimin pek çok ihtiyacını yakından gördüm ve uzun senelerden beri unutulmuş olan iktisadiyatımız hakkında memleketimiz iktisat unsurlarının bir araya gelerek düşünmelerini, görüşlerini Büyük Millet Meclisi'ne ve Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmelerini ve şahsi teşebbüsleriyle orada yapılması lazım gelen işlere derhal orada karar vererek harekete gelmelerini münasip gördüm. Ve 21 Teşrinisani'de [21 Kasım'da] Başkumandan Paşa Hazretlerine de İzmir'den telgraf çektim, dedim ki: Memleketin iktisadiyatı uzun senelerden beri unutulmuştur. İktisat unsurları dinlenmemiştir. Bu meslek adamlarını dinlemek ve onların dileklerine göre bir iktisat programı vücuda getirmek, doğrudan doğruya memleketin vicdanını ve kalbini dinleyerek bir program vücuda getirmek lazımdır ve bu çok hayırlı olur. Bu hayırlı işin fahri riyasetini kabul eder misiniz? diye sordum. Başkumandan Paşa Hazretlerinden cevap aldım. Memnuniyetle kabul ediyorlardı. Ve bugün de fahri riyasetinde bulunuyorlar. Kendileri açılış törenini yapacaklardır. Bendeniz esas itibariyle halkçı olan Türkiye Büyük Mil-

let Meclisi Reisi'nin fahri riyasetinde İktisat Kongresi'nin açılmasını hükümetimizin ve Meclis'imizin prensipleriyle de çok uygun buldum. Ve bu suretle Reis Paşa Hazretleri de kabul ettiler.

İktisat Kongresi'ni toplamaktan maksat efendiler, Türkiye'nin her tarafı bir olduğu halde, mesafenin uzaklığından ve yolların fenalığından, İstanbul'daki tüccarlarımız Avrupa'nın uzak memleketindeki tüccarları tanıdıkları halde, İstanbul'daki çiftçilerimiz uzak memleketlerdeki çiftçileri tanıdıkları halde, maalesef Erzurum'u, Diyarbekir'i, Bitlis'i tanımayacak kadar feci bir vaziyettedirler. İstedik ki, aynı zamanda büyük toplantıda, birbirini tanımayan memleketin öz evlatları birbirlerini ve memleketin iktisat ihtiyaçlarını bir kere de bir arada düşünsünler, bir arada toplu olarak iktisat işlerini halletsinler. Yetkileri haricinde olan kısımlar hakkında da, Büyük Millet Meclisi ve hükümetinin, muhtıralar vererek, lazım gelen hususlarda nazarı dikkatlerini çeksinler. Bendeniz onların fikirlerini pek kıymetli bulmaktayım. Çünkü doğrudan doğruya meslek adamlarıdır. Verdikleri malumattan hem İktisat Vekâleti hem Büyük Millet Meclisi ve hem de onun hükümetinin aydınlanacağı kanaatinde bulunuyorum.

Üçüncü fıkra: "Kongrenin gündemi nedir" buyuruyorlar?

Efendiler, İktisat Vekâleti'nin kongre karşısındaki vazifesi yalnız teşebbüs ve teşvikten ibarettir. Kongreye gelecek olan iktisat unsurları gündemlerini kendi kendilerine tanzim ve tertip edebilirler ve o yetkiye de sahiptirler. İktisat Vekâleti tarafından yapılan bir gündemle hareket hatlarının sınırlanmasını bendeniz uygun bulmadım. Gayet serbest bir surette memleketin iktisadiyatında fiilen etken olan bu adamların gündemlerinin İktisat Vekâleti'nce tertip edilebileceğine kani değilim. Dolayısıyla ayrıca bir gündem tertip ederek bu gündem dahilinde hareket edin demeyi, İktisat Vekâleti uygun bulmamıştır. Kongre reşittir ve bu işleri halletmeye kabiliyet ve yetkisi vardır. Bunun için ayrıca bir gündem tertibini uygun bulmadık. Rolümüzün, teşebbüs ve teşvikten ibaret kalmasını arzu ettik.

Dördüncü fıkra: "Görüşeceği iktisadi meselelerin esas hatlarını gösterecek bir tasarı hazırlanmış mıdır?"

Evet... Fakat efendiler, gündemini düzenlemedik, çünkü kongreyi yetkili ve reşit biliyoruz demiştim. Tasarıyı yapmakla evvelki ifademle arada bir tezat olduğunu zannetmemenizi rica ederim. İktisat Vekâleti'nin de hatırına bazı mühim iktisadi meseleler geldi ve arzu etti ki istişari mahiyette kongrede müzakere edilmesini teklif etsin. Bu yolda ufacık bir kitap yazdık ve kongrenin toplanmasından iki gün evvel de üyelere kolaylık sağlamak üzere dağıtacağız. Yani maksat şudur: Şu meselenin üzerinde düşünecek değilsiniz diyeceğiz. Bunları incelenmeye layık bir mesele olarak kabul ederseniz elinize verilen şu şeyleri de hatırlayınız demektir. Kongre, verdiğimiz bu programdan daha mühim şey mevcut olduğuna

kani olarak bunu incelenmeye layık görmezse ayrıca bir gündem üzerine müzakere açabilir. Bizimki yalnız aydınlatmak ve uyarmak kabilindendir. Bu tasarının da içeriğinin özü dört-beş iktisadi meseleye temas etmektedir. Bunlardan belli başlıları şunlardır: İktisat Vekâleti'nin kanaatine göre memlekette en evvel halli lazım gelen meselelerden biri kredi meselesidir. Mali ve şahsi kredi meselesinde ne yapılabilir? Memleketimizin tabii ve sabit sermayesi bol ve çoktur. Memleketimizin emek gücü boldur. Türk köylüsü kadar çalışkan ve namuslu bir köylüyü dünyada bulmak pek güçtür. Memleketimizde eksik olan şey nakdi sermayedir. Bu nakdi sermaye ve kredi meselesi ne surette halledilebilir? Kongrenin bizi bu hususta aydınlatmasını, yazdığımız o kitapçıkta rica ettik. Banka meselesi, Ziraat Bankası ne şekle gelmelidir? Köy bankası nasıl açılmalıdır? Bir an evvel açılması lazım mıdır, değil midir? Bir ticaret bankasının açılması lazım mıdır? Sanayimizi himaye için bir sanayi bankası tesis etmek doğru mudur, değil midir? İşte bu gibi meseleler konuşulacaktır. İktisat Vekâleti'nin görüşüne göre bol emek gücünü faydalı kılmak, sonuna getirebilmek için her şeyden evvel memleketimizde kredi meselesinin halledilmesi lazımdır.

İkinci mesele, üretim ve tüketimin tanzimi meselesidir ki, kredi meselesiyle sıkı fıkı alakadardır. Ormanlar, madenler, sanayimiz, çiftçilerimiz... Uzun uzadıya yazdığımız meseleleri ihtiva ediyor.

Üçüncüsü, gümrük meselelerine temas ediyor. Memleketin iktisat unsurlarının fikirleri nedir ve ne arzu ederler?

Dördüncüsü, şirket ve sendikalar meselesidir.

Efendiler! Şimdiye kadar memleketimizde teşebbüslerle dünyanın önüne çıkmak usulü düşünülüyordu. Halbuki başarılı olabilmek için iktisat dünyasının önüne toplu ve kuvvetli olarak çıkmaya mecburuz.

Bu itibarla muhtelif şirketlerin ve sendikaların pek büyük ehemmiyeti olduğuna kaniiz.

Sonraki meseleleri, yollar ve nakliye vasıtaları, makine meselesi teşkil ediyor. Sanayie ait alet ve edevat diyoruz, ormancılığa ait alet ve edevat diyoruz. Ve buna makine meselesi diyoruz. Malumu âliniz nüfusun azlığı meselesi vardır. Bu nüfusu artırmak göçle kabil ve mümkün değildir ve uzun zamanlara bağlıdır. Diğer memleketlerin nüfus artışlarını nazarı itibara alacak olursak asırlara bağlı olduğunu görüyoruz ve bunun azlığını ancak ve ancak makineyle telafi edeceğimize inanıyorum. Bunun için Ziraat, Sanayi, Ticaret odalarının tanzimi hakkında ne düşünüyorlar? Bunu ayrıca kongreye soruyoruz. İktisat hususunda ne düşünüyorlar? Ne gibi müşkülata maruz kalmaktadırlar? Ve nasıl bir çözüm arzu ediyorlar?

Beşinci mesele, köylünün vaziyetidir. Köylüye ne suretle yardım etmeliyiz? Ne gibi tedbirler almalıyız? Buna benzer pek çok meseleleri ihtiva etmektedir.

Esas hatları bundan ibarettir; sırf iktisadidir. Gerçi İktisat Vekâleti buna dair kararlarını tespit etmiştir. Fakat yeni bir sahaya girmekte olduğumuz bir sırada memleketimizin en belli başlı meselesi iktisadiyat meselesi olduğuna da şüphe yoktur. Bu en çetin ve fakat çok feyizli ve ümitli saha üzerinde yürürken, İktisat Vekâleti, harekete gelinmesi saatinin çaldığı bir anda memleketimizin iktisat unsurlarını her şeyden evvel dinlemek lüzum ve ihtiyacını takdir etti ve kongreyi onun için davet etti.

Sonra efendiler! "Halk Devleti, Halk Türkiye'si" diyoruz. Halk ve iktisat unsurlarımızı yakından dinleyerek tespit edilecek projenin, memleketimiz ihtiyacının tercümanı olabileceğine kaniiz.

Özetle efendiler, 2000 kişilik İktisat Kongresi toplantısını tarihimiz ilk defa yazıyor ve iftihar sebebidir. Memleketimizin her tarafından büyük bir şevkle ve can atarak kongreye koşan ve bugüne kadar seçilen üyelerin miktarı 1000'i aşmıştır. Bundan, yani İktisat Kongresi'nin davetinden dolayı düşman memleketleri telaş ve korku içindedir. Atina Ajansı'nın son tebligatını ve İngiliz gazetelerinin son neşriyatını bilhassa nazarı âlinize sunuyorum. Fakat efendiler, ne derlerse desinler, her vadide olduğu gibi iktisat vadisinde de Türkiye'miz mutlaka ve mutlaka bağımsızlığını temin edecektir. Çünkü Türkiyeliler dişleriyle, tırnaklarıyla kazandıkları bu hürriyet hayatını, iktisatlarıyla sağlamlaştırmakla müdafaa edeceklerdir. Çünkü onlar pek kıymetlidir, pek pahalıya mal olmuştur; bütün milletin dişiyle, tırnağıyla kazandığı bir davadır. Onun için önüne iktisat çemberiyle geçerek hayatını müdafaa edecektir ve pekâlâ edecektir. Efendiler, düşmanlarımız neşriyatında İktisat Kongresi'nden maksat yabancı sermayesine karşı birtakım husumetlerin ilanı ve yabancılara karşı kin ve düşmanlık göstermek için İktisat Kongresi'nin toplandığını söylüyorlar. Yalan söylüyorlar. Efendiler! Türkiye, her medeni devlet gibi ve her vadide olduğu gibi iktisadiyatta da bağımsızlık ve hürriyeti istemekten başka bir şey yapmıyor ve İktisat Kongresi de bunu temin için toplanıyor. Yabancı sermayesine karşı Türkiye milletinin hiçbir kin ve düşmanlığı yoktur ve onun memlekete girmesi için her türlü kolaylığı da bütün medeni milletlerde olduğu gibi göstermeye hazırdır. Ancak kendimizi 20. asrın ortasında hiçbir devletten geri görmediğimiz gibi, hiçbir milletten de aşağı şartlar kabul ederek Türkiye'yi esirler ülkesi haline getiremeyiz efendiler. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

Efendiler! Atina Ajansı ve İngiltere havadis evrakı yabancı sermayesine karşı kin ve düşmanlıktan bahsediyorlar. Chester Projesi Türkiye'nin yabancı sermayesine ne kadar müsaade göstermiş olduğunu ifade edebilecek bir şahittir. Yeniden yaptığımız Alet ve Edevat Mukavelesi -ki 10 milyon liralık bir şirketle akdedilmiştir- bunu yalanlamaya kâfidir diyorum.

Yalnız diyorum ki, efendiler, Türkiye esirler ülkesi olmasın; her medeni millet gibi muamele görsün. Bu tarzda muamele etmeyi uygun gören yabancıların sermayesine kapımız açıktır, memleketimiz açıktır.

***Refik Bey** (Konya) - Diplomat kıyafetindeki Avrupa sarrafları işittikçe utansınlar.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Sonra soru önergelerinde birçok mebusların kongreye üye seçilmesi dolayısıyla bu mebusların Ankara'dan ayrılması takdirinde Meclis'in yeterli çoğunluk derecesine halel gelmeyecek midir diyorlar.

Efendiler! Mebus beyefendiler seçilmesin diye İktisat Vekâleti bir karar veremezdi. Memleket mukadderatını kararlaştıracak olanlar burada toplanmıştır. Bunların burada kendi aralarında verecekleri karara bittabi itaat olunur ve Meclis'in doğrudan doğruya halledeceği bir meseledir. Ve bendeniz bunun İktisat Vekâleti'yle bir alakasını görmedim.

***Ali Şükrü Bey** (Trabzon) - Bunu Heyeti Vekile Reisi'nden sormuştum.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Bendeniz anlayamamışım.

***Refik Şevket Bey** (Saruhan) - Reis'e sormalı.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - "Barış müzakerelerinin en hâd devresinde Meclis'in -velevki üç-dört gün için olsun- faaliyetine ara vermesi doğru mudur?"

Şahsi kanaatime göre tabii doğru değildir. Fakat bu, evvelce de arz ettiğim gibi, doğrudan doğruya yüce Meclis'in halledeceği meselelerdendir. Buradaki mebuslar, memleketin yegâne temsilcileridir; nasıl arzu ederlerse öyle olur. Yalnız, mebus beyler seçilemez diye tebligatta bulunamazdım. Seçimlere müdahale etmiş olurdum. Maruzatım bundan ibarettir.

[...]

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Ali Şükrü Beyefendi'nin eleştirilerine birer birer cevap vermekliğime müsaade ediniz ve baştan başlayarak not ettiğim itiraz noktalarına cevap vereceğim. Gazete ve Meclis meselesinden bahsettiler. Tekrar ediyorum efendiler, bu, gazete şayiası değildir. Resmi bir teşebbüstür. Sırf İktisat Vekâleti'nin teşebbüs ve teşvikiyle olmuştur ve onun neticesidir.

***Hüseyin Bey** (Erzincan) - Meclis'in haberi yok.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Meclis'in haberi yok buyuruyorlar. Bendeniz bu mesele için yüce Meclis'in kararını almak vazifesiyle İktisat Vekâleti'nin mükellef olduğunu bilmiyordum ve bugünkü kanaatim de bu; bir iktisat kongresinin toplanması için Meclis'in iznini almak İktisat Vekili'nin vazifesi dahilinde değildir; meğer ki buna dair bir kanun çıkar. Diğer meselelerde olduğu gibi İktisat Vekâleti'nin vazife ve yetkisini tayin buyurmuş olsaydınız, İktisat Vekili de buraya gelir, izin alırdı. Yoksa bendenizin kanaatime göre İk-

tisat Vekâleti vazife ve yetkisi dahilinde dolaşarak yine vazife ve yetkisinin en kıymetli parçalarından birini vücuda getirmeye çalışmıştır.

***Sâmi Bey** (İçel) - Öyle bir şey demedi.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Bendenize göre dendi efendim.

İkincisi, kongre istişari mahiyette... Efendiler! Bendeniz böyle bir söz söylemediğim kanaatindeyim. İstişari olacağına dair bir söz söylemedim. Yalnız İktisat Vekâleti'nin kongre üyelerini aydınlatmak için bir tasarıcık hazırladığını ve bunun sırf istişari mahiyette olduğunu söyledim.

***Ali Şükrü Bey** (Trabzon) - İcrai mahiyette olduğunu söylediniz.*

İktisat Vekili Mahmut Esat B. - Müsaade buyurunuz. Efendim! Bendeniz zatıâlinizin güzel cümlelerini teker teker dinledim. Aynı şeyi zatıâlinizden isterim. Tasarının sırf aydınlatmak maksadıyla yazıldığını söyledim. Kongre istişari mahiyette olsaydı kıymeti azalırdı dedim. Kongre hâkimdir, reşittir; çünkü bunlar memleketimizin en ziyade iktisat unsurlarından, memleketin iktisadiyatının öz evlatlarındandır. İktisat Vekâleti'nin düşünebileceği kadar liyakat ve iktidara sahiptirler. İktisat Vekâleti yalnız hatırına gelen ve memleketin iktisadi hayatıyla çok alakadar olduğuna kani bulunduğu bazı meseleleri -o da kongre faal heyetinin tasvibiyle- yazdı ve bakınız bu da düşünülecek meselelerden midir diye soruyor. Yoksa efendiler, İktisat Vekâleti'nin bir iktisadi siyaset programı yoktur, şöyledir, böyledir sözü varit olamaz. Her yerde ve en büyük meselelerde bile milletin görüşlerine müracaat edilebilir. Görüşlere müracaatın her meseleye göre mahiyeti değişir. Siyasi meseleler olursa, hükümet Meclis'e müracaat eder. Daha ufak meseleler olur, mercileri müracaat eder. İktisat meseleleri olur, İktisat Vekâleti müracaat eder. Yoksa iktisat siyasetini çizmemiştir, şöyledir, böyledir demek doğru değildir. Bununla beraber şunu da arz edeyim ki efendiler, hükümet iktisat unsurlarının uyarılarını kendi için lüzumsuz görmüyor ve onların uyarılarına daima muhtaçtır. *(Alkışlar.)* Sonra efendiler, iktisat siyasetini çizmek, bizim Teşkilatı Esasiye icabınca -muhterem Ali Şükrü Beyefendi'ye şu hususu da hatırlatırım- iktisat siyasetinin programı kendi yetkisi dahilindedir. Çünkü vekiller itaat olunan Teşkilatı Esasiyemiz üzere yönlerini Meclis'ten alırlar. Üye seçiniz, gönderiniz! diye de bir karar vermedik. Hatta verdiğimiz emirlerde arzu eden gelir, arzu etmeyen de gelmez tebligatını verdik. Yoksa şunu bunu zorla gönderiniz demedik. Hatta harcırahları da olmadığını, kendi keselerinden para sarf ederek bu işe gelebileceklerini söyledik. Şu veya bu köylüden para alınmış ise, bu memleket kanun memleketidir, mahkemeler vardır, adliye vardır, o gibiler takip edilir, cezalandırılır. Dolayısıyla, bu gibi meselelere meydan verebilecektir diye İktisat Vekâleti'nin iktisat unsurlarını davet etmemesi bilmem doğru mudur? Efendim, iktisat unsurlarının şahsi teşebbüsle alakalı işleri kendi kendilerine yapabilmeleri için,

onlar reşittir demiştim. İktisat unsurları, yine aynı şeyi tekrar ediyorum, mesela efendiler, kulüpler açacaktır, çiftçi sendikaları açacaktır, bunların hepsini yapacaktır. Bunların hepsini bir araya toplayarak düşündürmek, yalnız filan kazayla ve filan köyle sınırlamayarak bütün Türkiye'ye yaymak; bunlar İktisat Kongresi'nde şahsi teşebbüs dahilinde yapılacak olan işlerdir. Buna dair karar vermeleri elbette işi daha ziyade kolaylaştırır. Kanunlarımız ve nizamnamelerimiz icabınca yetkileri haricinde bulunan şeyler hakkında temennilerde bulunuyorlar. Her yerde hükümet bunları memnuniyetle şeref kabul eder. Bunlar kararlarını Meclis'e veya hükümete bildirirler; hatta arzu ederler, isterler. Fakat efendiler, kongre 15 gün de toplanabilir, bir ay da toplanabilir. Çünkü kongrenin şu kadar gün toplanacağını biz tayin edemeyiz ve sınırlayamayız. Başta da arz ettim, İktisat Vekâleti'nin vazifesi, İktisat Vekâleti'nin rolü teşebbüs ve teşvikten ibarettir. Bazı memleketlerde bu gibi kongreler kendi kendilerine toplanırlar. Fakat efendiler, bazı memleketlerde hükümetin teşvikiyle toplanırlar. Bilirsiniz efendiler, uzun yıllardan beri aralıksız harp ve siyaset meseleleri yüzünden memleket ihmal edilmiştir; uyarılmaya ve teşvike muhtaçtır. Bunun için de İktisat Vekâleti düşünmüş ve bu işe teşebbüs etmiştir. Yani halkın kendi kendine toplanmasına veya İktisat Vekâleti'nin teşvikiyle toplanmasına dair kanunlarda hiçbir kayıt ve hiçbir engel görmedim. Yani bunun yasak ve günah olduğuna dair hiçbir kayda tesadüf etmedim. Ali Şükrü Bey "gümrük kararı için faydalı bir şey söyleyebilirler mi?" buyurdular. Evet efendiler, oraya gelenler elbette kararlar alabilirler, söz söyleyebilirler. Düşünür, düşündüklerini, gördüklerini bütün millete olduğu gibi temsilcileri olan Meclislerine ve hükümetlerine de arza kadirdirler. Efendiler, gümrük meselesinde "Bundan dolayı sıkılıyoruz. Şu gümrüğü lağvediniz, şu gümrüğe zammediniz" demek elbette halkın hakkıdır ve vazifeleri bunu temenni etmekten ibarettir.

***Mehmet Şükrü Bey** (Karahisarı Sahib) - Aşarı da istemeyiz diyecekler.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Beyefendi! Elbette halkın bu hususta da söz söylemeye hakkı vardır. Fakat aşar istemeyiz diyeceklerini nereden biliyorsunuz? Herkesin söz söylemek hürriyeti vardır ve o tabii haklarının en aziz bir parçasıdır. Bunu her yerde söyleyebilirler.

Buyurdular ki, memleketin iktisadi siyasetini çizmek hakkı yalnız ve yalnız Meclis'indir. Efendiler! Hakikaten böyledir. Fakat İktisat Kongresi'nin, memleketin öz iktisat evlatlarının iktisat siyasetine dair söyleyecekleri şeyleri dinlemek de acaba yüce Meclis'in en mukaddes vazifeleri dahilinde değil midir?

Süs meselesine geçtiler. Efendiler! Bunlar hep anlayış ve zihniyet meselesidir. Efendiler, bazı işler olur ki, bazılarınca süs sayılabilir ve bazılarınca da pek pratik bir iş sayılabilir. Bendeniz bunu süs saymadım; en pratik işlerden saydım. Çünkü İktisat Vekâleti ve yüce Meclis, hiç şüphesiz arzu eder ki, mem-

leketimizin her tarafında bir iktisadi gelişme hasıl olsun. Bunu kim yapacaktır? Efendiler! Kuru taşlar, kuru topraklar, kuru ormanlar kendi kendilerine söyleyerek mi bunu yapacaklardır! Onların unsurları vardır, onlar iktisat unsurlarıdır. Toplanacaklardır, görüşeceklerdir, şu işi şöyle yapalım, bu işi böyle yapalım diyeceklerdir. Şahsi teşebbüse ait olan kısımlarını yapacaklardır ve yapamayacaklarını da hükümet ve Millet Meclisi'ne bildirerek yapılmasını arzu edeceklerdir. Şimdi bir kere memleketimizin birbirini tanımayan öz evlatlarını bir araya getirerek birbirini tanımayı, kolaylaştırmayı, bendeniz pratik ve ameli bir iş olarak buldum. Erzurum'un iktisat unsuru İstanbul'daki tüccarı tanımaz; fakat Amerika'daki bir tüccarı tanır. Memleketimiz kendini tanımayan bir iktisat memleketi haline geldi. Arzu ettik bu kongre dolayısıyla kendi kendini tanısın; orada birbirini tanımaya doğru gitsinler.

Efendim, üretimin artırılmasından bahsettiğim için söz söylediler. Efendiler, bendeniz üretimimizin artırılması demedim, üretimin düzenlenmesi dedim. Nazarı dikkatlerini çekerim, üretimin düzenlenmesi demek, üretimin artırılması manasını ifade etmez. Bununla beraber, üretimimizin artması da elbette gözümüzün önünden kaçmaması icap eden iktisadi meselelerimizdendir. Eğer üretimimizi artıramıyorsak, bugünkü iktisadi ve mali vaziyetimizi düzeltmek imkânı yoktur. Devamlı fazla ithalat ve devamlı az ihracat yapacağız ve devamlı harice karşı borçlu kalacağız. İthalat ve ihracatımızda denge vücuda getirmek imkânı yalnız üretimimizin vücuda getirilmesiyle mümkün olacaktır. İşte bunu da düşünüyoruz. Fakat bendeniz bunda da düzenleme dedim.

Efendim, ormanlarımızın şöyle böyle yapılmasından bahis buyurdular. Bu iş bendenizin de gece ve gündüz düşündüğüm bir iştir ve yakında nasıl ki zirai alet ve edevat meselesini Meclis'te gördülerse, ormanlarımızın da işlemekte olduklarını göreceklerdir. *(İnşallah sesleri.)* Ve müzakere etmekteyiz. Uzun yıllar harp içinde kalmış ve her hareketi yabancıların müdahalesiyle akim bırakılmış bir memlekette bütün iktisadi meselelerin bir günde yerine getirilmesi kabiliyetini kendimde görmemekteyim. Fakat devamlı çalışıyoruz. Orman meselesini hiçbir zaman unutmadık. Maden meselesini de unutmadık. Bir taraftan bunlar da olmaktadır. Fakat olurken İktisat Kongresi'ni de ihmal etmeyi bendeniz uygun bulmam. Evvela şunu yapalım, bunu yapalım, sonra oraya gelelim diye düşünmedim. Hepsine birden başlanır, hepsi birden yapılır.

Bendenizin heykelinden bahsettiler. Efendiler, bendeniz bunu kendim için son derece lüzumsuz sayarım ve Türk köylüsünün yıkık kulübesinde yaşamayı en büyük şeref ve saadet kabul ederim. Bu heykel meselesini kendilerine terk ediyorum. Beni tanıyanlar pekâlâ bilirler ki, böyle davalar, dertler arkasında koşanlardan değilim. Arzu ederim ki son nefesim Türk kulübesinde geçsin ve onun dertlerine iştirak edeyim.

***Hüseyin Avni Bey** (Erzurum) - İnşallah herkesin.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Nafıa Vekâleti'yle alakadar olan bir iş hakkında bendenizi muhatap tuttular. Kendilerini insafa davet ederim. Çok doğrudur. Devamlı nazarı dikkati çekmekteyim. Fakat ne yapalım. Memleketin vazifeleri taksim edilmiştir. Bendeniz gidip müdahale edemem ve Meclis'e bir kanun maddesi getirerek İktisat Vekâleti namına Karaköy'de demir döşemek için 200 bin lira istersem, zannedersem yüksek heyetiniz bana güler. Buna dair yapacağım şey, doğrudan doğruya Heyeti Vekile'de mevzubahis etmek, nazarı dikkati çekmektir. Bendeniz bunları yapıyorum.

İktisat Kongresi münasebetiyle bir noktayı daha arz edeyim. Diğer memleketlerin tarihlerine bakıldığı zaman hemen her tarafta iktisadiyatın gelişmesinin bu suretle başlamış olduğu görülür. Macaristan'ın iktisadiyatını çizen, bundan 50-60 sene evvel toplanan büyük bir kongre olmuştur. Bizde çizemezler mi? Çizerler. Efendiler! Türk milleti yalnız harp milleti olarak kabiliyetini göstermemiştir. Bunu söyleyenleri reddederiz. Tarihçe sabittir; Türk milleti iktisadiyatta da, edebiyatta da en ileri giden bir millettir ve bugün Türk milletinin nabızlarında vuran kan yine aynı kandır.

Türkiye İktisat Kongresi Hakkında Tamim*

İktisat Vekâleti tarafından aşağıdaki tamim yazılmıştır:

"Türkiye İktisat Kongresi" Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Paşa Hazretlerinin açış nutuklarıyla ve fahri riyasetlerinde 15 Şubat 1339 [1923] tarihinde İzmir'de toplanacaktır. Bini aşkın delegeler mahallerinden İzmir'e doğru hareket etmişlerdir. İnsanlığın kudretinin üzerinde, büyük fedakârlıkların göğüslenmesiyle bağımsızlık ve hürriyetini, tırnak ve dişleriyle boğuşarak 20. asırda bir kere daha kazanan Türk milleti, önünde yeniden yeniye açılmakta olan iktisat mücadelesi sahasına, aşılması çetin ve güç ve fakat her halde zaferle aşacağı hayat mücadele sahnesine büyük bir azim, metanet ve emniyetle yürüyor. Şüphesizdir ki "Türkiye İktisat Kongresi" milli iktisat tarihimizin bir dönüm günü, aziz Türkiye'mizin iktisat tarihinin yükseliş devrine bir başlangıç olacaktır. Bütün tarihimizde çöküş sebeplerini iktisadiyatımızın zaafıyla ifade edebiliriz. Yeni Türkiye, bayrağını yükselişten yükselişe yürütürken, sabanın, çekicin, emeğin ve bütün iktisat mesleklerinin hakkını istemeyi davasının en başında görmek ister ve görüyor. Hürriyet ve bağımsızlığın sırrı buradadır.

Sabanın, çekicin, emeğin ve bütün iktisat mesleklerinin ve bunların haklarının hakir olduğu memleketlerde çöküş en hazin çehresiyle tecelli eder. Türkiye iktisat unsurları asırlardan beri matemli yüzüyle sırıtan bu çöküşü devirmeye ve yeni iktisat günlerini açmaya gidiyorlar ve açacaklardır. Hayat bir iktisat

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 6 Şubat 1339 (1923), No: 1097-717, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Şubat 1339 (1923), No: 732, s.3.

mücadelesidir. Yeni Türkiye ve Türkiyeliler bunda mutlaka başarılı olacaklardır. Halk tarihimiz, başarıyla liyakatin, idrak ve zekânın bütün cihan tarihleri içinde en yüksek ve en kudretli abidelerinden birisidir.

İktisat Vekili
Mahmut Esat

İktisat Kongresi'nin Maksat ve Gayesi Hakkında Beyanat*

İzmir, 13 (AA) - İktisat Vekili Mahmut Esat Bey bugün İzmir matbuat temsilcilerini kabul ederek Kongre'nin maksat ve gayesini izah etmiştir. Mahmut Esat Bey ajansımıza ayrıca aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

Bu kongreyi millet ve memleketimizin iktisadi kabiliyet ve ihtiyaçlarını elbirliğiyle inceleyip araştırarak ona göre genel bir çalışma ve yükselme usulü ortaya koymak ve tatbik etmek ve aynı zamanda memleketimizin muhtelif ve şimdiye kadar birbirine yabancı kalmış iktisat unsurlarını birbiriyle tanıştırmak için açıyoruz. Bu ilk toplantı hükümetin aracılığıyla oldu. Fakat bundan sonra her sene kongreyi alakadarlar kendi teşebbüsleriyle yapacaklar ve her kongrenin sonunda gelecek sene için nerede toplanacağını kararlaştıracaklardır. Bazı yabancı ve mesela Yunan gazete ve ajansları kongre aleyhine propaganda yapıyor ve bizim yabancı sermayesine düşman olduğumuzu iddia ediyorlar. Bunlar külliyen yalan ve iftiradır.

Chester projesiyle memlekete 400 milyon liralık bir yabancı sermayesi girecektir. Milletimizin hukukuna ve memleketimizin kanunlarına riayetkâr herhangi bir yabancı sermayesine katiyen düşman olmadığımıza bundan daha kuvvetli bir delil olabilir mi? Düşman kaynaklarından çıkan bu iftiraların dahil ve harice karşı kati surette tekzibini rica ederim.

---

* *Anadolu'da Yeni Gün,* 15 Şubat 1339 (1923), No: 1102-725, s.1; *Hâkimiyeti Milliye,* 15 Şubat 1339 (1923), No: 740, s.3.

İktisadi Siyasetimiz Hakkında Beyanat*

- 15 seneden beri memleket muharebe içinde bulunuyor. Son büyük zaferimizi elde ettikten sonra önümüzde yeni bir saha açılıyor. Memleketimiz büyük zaferinden hakkıyla istifade edebilmek için bu yeni sahada da başarılı olmak mecburiyetindedir. Yoksa silah zaferleri geçici şeylerdir. Bu yeni saha da iktisat sahasıdır. Bu sahada başarılı olmak bizler için elzemdir.

Şimdi iktisat mücadelesine giriyoruz ve bu mücadelede başarılı olabilmek için bir iktisat siyaseti takip edeceğiz. İktisat Vekâleti bu siyasetin programını tespit etmiştir. Vekâlet bu programın tatbikatına geçerken bir kere de memleketin bir asırdan beri yorgun düşen iktisadiyatını ve onun unsurlarını dinlemek istedi. Biz de, iktisat unsurlarının ihtiyaçları nedir, bunları anlamak ve kendileriyle yakından temas etmek istiyoruz. Dolayısıyla İktisat Kongresi bunun için Vekâlet tarafından toplantıya davet edildi. Dolayısıyla Kongre'nin mahiyeti hakkında kısaca malumat vermek lazım gelirse denilebilir ki: Evvela Türkiye'mizdeki muhtelif iktisadi unsurların birbirlerini tanımalarını temin etmek. Mesela İzmir'deki bir Türk taciri Fransız tacirlerini tanıdığı halde faraza Konya'daki meslektaşını tanımıyor. Türk tacirleri, iktisadiyat unsurları birbirlerini tanımazlarsa aydınlık bir vaziyet içinde bulunmazlar. Sonra memleket uzun senelerden beri müşkülatını göğüslediği büyük bir harpten çıkıyor. Harpten en yorgun çıkan iktisadiyatımız oldu. Dolayısıyla bu iktisadiyat unsurlarını dinlemek istiyoruz. Bakalım ihtiyaçları nedir? Ne istiyorlar? Hükümetten neler bekliyorlar?

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 22 Şubat 1339 (1923), No: 1108-731, s.2; *Vakit*, 25 Şubat 1339 (1923), s.3.

Biz de bunları öğrendikten sonra kendilerine tavsiyelerde bulunacağız. Şahsi teşebbüsleriyle yapılacak çok şeyler vardır. Faraza sendikalar, dernekler, kulüpler; amele, çiftçi, tacir kulüpleri, dernekleri... Bu kulüpler, dernekler açıldıktan sonra bunların hepsini bir umumi merkeze bağlamak istiyoruz. Bu umumi merkez iktisadi unsurların ihtiyaçlarını hükümete bildirecektir. Bu suretle muhtelif iktisadi unsurlarımızı bu teşkilata doğru götüreceğiz. Biz bu teşkilatı hayatın yarısı sayıyoruz. Harici iktisadiyat ile olan temasımız daima bu teşkilatla olacaktır. Dahilde de iktisat unsurlarımızın hakkını bu teşkilat isteyecek ve takip edecektir. Diğer taraftan bu teşkilatın vücuda gelmesi için İktisat Vekâleti her türlü kolaylığı gösterecektir. Özetle, şahsi teşebbüslerle yapılacağına kani olduğumuz meşher gibi, sergi gibi birçok şeyler tavsiye edeceğiz ve teşvik suretiyle bunları yaptıracağız.

Sonra da İzmir Kongresi'nin toplanacağı bina dahilinde bir numunelik mahal hazırladık. Burada Türkiye'mizin muhtelif mamul ve mahsullerini küçük ölçekte teşhir edeceğiz. Fakat bu bir meşher değil, bir sergi değil, bir numunelik olacaktır. Fakat büyük meşherler, sergiler açılması için Kongre karar verecektir. Ve İktisat Vekâleti tarafından gösterilecek kolaylıklar ve teşviklerle gelecek sene zarfında böyle sergi ve meşherler açılacaktır.

İktisat Kongresi'ndeki gruplar, yani amele, çiftçiler, sanayiciler, tacirler ve şirketler ve bankalar toplantıya nihayet vermezden evvel Vekâlet'e arzu ve ihtiyaçlarını bildiren bir muhtıra vereceklerdir. Sonra her grup şahsi teşebbüsleriyle yapabilecekleri şeylere dair İktisat Vekâleti'ne bir muhtıra verecekler ve bu muhtıraların tatbiki için yardım göreceklerdir.

Kongre dağılmazdan evvel gelecek sene toplanacak olan kongrenin toplantı tarih ve mahallini tayin edecektir. Ve her sene memleketimizin muhtelif yerlerinde iktisat kongreleri açılacak ve bu kongrelerde memleketimizin iktisadi meseleleri ve alınması lazım gelen tedbirlerden bahsolunacaktır.

Kongre dağılırken gelecek sene kongresine kadar devam edecek daimi bir "büro" (kalem) bırakacak ve bu "büro" kongre kararlarını hükümet nezdinde takip edecektir. Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca Türkiye Devleti bir halk devletidir. Halk devletinde ise iktisadi unsurlar ve onların menfaatleri en mühim bir mevki işgal eder. Dolayısıyla halihazırdaki halk hükümeti, memleketimizin muhtelif iktisat unsurlarını dinlemeyi ve onlara asrımızın iktisadiyat zihniyetiyle uyumlu eserlerini fiiliyat sahasında tatbik ettirmeyi vazifesinin en mühim ve kıymetli bir parçası olarak görür. Milli hâkimiyetin milli iktisadiyatımızın hâkimiyeti ile payidar olacağına İktisat Vekâleti kanidir. Özetle, Kongre, memleketimizin hürriyet ve bağımsızlığını sağlamlaştırmak ve iktisadi hürriyet ve bağımsızlığını temin için toplanıyor ve bu da Türkiyelilerin pek açık bir hakkıdır. Biz memleketimizin ve iktisat unsurlarının efendiliğini temine doğru gidiyoruz.

- *Beyefendi, İngiliz ve Yunan matbuatında güya İktisat Kongresi'nin memlekette sırf yabancı sermayesi düşmanlığı vücuda getirmekte olduğuna dair haberlere tesadüf ediliyor.*

- Bu havadisler kasten çıkarılmış söylentilerden başka bir şey değildir, yalandır. Yukarıda da söylemiş olduğum gibi, Türkiye iktisat unsurları, her memlekette olduğu gibi, emeklerinin ve memleketlerinin en aziz ve kıymetli bir hakkını, milli iktisadiyatını temin ettirmek ve geliştirmek için toplanıyorlar. Kanun ve nizamlarımıza tabi olmak şartıyla memleketimize girmek isteyen yabancı sermayesine karşı Türkiye'nin kin ve düşmanlığı yoktur ve bu yabancı sermayedarlara her türlü kolaylığı göstermeye hazırız. Chester projesini kabul etmekle ve aynı grupla Zirai Alet ve Edevat Mukavelesi yapmakla, Türkiye Hükümeti, tarafından yabancı sermayesine karşı takip edilen siyaseti göstermiştir. Esasen bu mesele bu kadar fazla izahat vermeye değmez bile. Düşmanlarımızın maksatlarını biliyoruz. Ancak onları düşündüklerinde ve memleketimize karşı yapmak istedikleri fenalıklarda muvaffak etmeyeceğiz ve teşebbüslerini akim bırakacağız.

Türkiye İktisat Kongresi Açılışında Nutuk*

Aziz Türkiye'nin öz evlatları, hoş geldiniz! Güzel Türkiye'nin ameleleri, sanatkârları, çiftçileri ve tacirleri, hoş geldiniz! Hür ve bağımsız güzel yurdun yorulmaz, cesur emekçileri, hayatını dişleriyle, tırnaklarıyla kazanan ve şimdi hürriyet ve bağımsızlık yolunda şehit düşen yavrularının nerelerde gömülüp kaldığını bilmeyen, bir kırık mezar taşı başında fatiha okuyabilmek imkânını bile bulamayan çilekeş Türk hanımları, hoş geldiniz! *(Sayısız, sürekli hoş bulduk sesleri.)* Amele hanımlar, hoş geldiniz! Gelecek sene adedinizin daha çok olmasını dilerim.

Hanımlar, efendiler,

Bu Kongrede memleketin iktisadi ihtiyaçlarını düşünerek onları ait oldukları mercilere temenni ve muhtıra halinde bildirmek muhterem heyetinize ait olmakla beraber, ben de Kongrenizin hatıra ve hafızasına vatanımızın pek mühim kabul ettiğim bazı iktisadi meselelerini sunacağım.

Memleketimizin bugünkü iktisadi vaziyetine ilişmezden evvel iktisat tarihimiz içinde küçük bir tahlil yapmayı pek faydalı buluyorum. Şu hususu da işaret edeyim ki, İktisat Kongresi tarihimizde mühim ve büyük bir "dönüm" gününü haber veriyor:

Hayat, iktisadi hareket ve hadiselerin birer uydusudur.

Tarihimizi ve iktisat tarihimizi halihazır da dahil olmak üzere geçmiş asırlardan beri dört kısma bölebiliriz:

---

* *İktisat Esaslarımız*, İzmir: Anadolu Matbaası (1339/1923), s.67-76.

1- Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundan hilafetin intikaline kadar,

2- Hilafetin intikalinden Tanzimat'a kadar,

3- Tanzimat'tan Teşkilatı Esasiye devrine kadar,

4- Yeni Türkiye ve Teşkilatı Esasiye devri.

Birinci devir sadece ziraat devridir denilebilir. Ticaret, sanayi ve diğer iktisadi meslekler henüz kâfi derecede gelişmemiş ve iktisadi vaziyetimiz milletlerarası bir mahiyete bürünmemişti.

Bu devir içinde sistemlerimiz ve Teşkilatı Esasiyemiz mutlak bir idare ifade ediyordu. Şahsi saltanat hüküm sürmekteydi. Devlet kısmen "iş devleti" kısmen de "zabıta devleti"ydi. Her şey, her iktisadi hareket bir şahsın emellerini ve ihtirasını tatmine yönelikti.

İkinci devir mutlak bir idare değil, doğrudan doğruya bir istibdat idi. Her şey, her teşkilat ve bütün kanunlar, sultanların, halifelerin ve sarayın keyfine tabiydi. Bu devre, zulüm ve istibdat asırları devri de diyebiliriz. Memleket baştan başa bir esirler ülkesi halini almıştı. Bütün millet bir hakanın esiri olmuştu.

Korkunç bir sarayın emellerini tatmin için Türk milleti Viyana önlerine, İran içlerine, Afrika çöllerine götürülüyordu. Gerçi hakanlar her seferden döndükçe başlarında bir zafer çelengi takıyorlardı. Lakin geride Anadolu köylerinde bu zaferleri seller gibi gözyaşları, iniltiler takip ediyordu. Her evde çocuklarına yasin ve fatihalar okuyan ak başlı anneler ve babalar her tarafı doldurmuş bulunuyordu, çöküş başlamıştı. Çünkü millet ve onun yüksek menfaatleri yerlerde kalmıştı. Bu devir içinde iktisadiyatımız birinci devre oranla daha fazla gelişmişti. Sanayimiz şekillenmiş, ticaretimiz milletlerarası bir vaziyet almaya başlamıştı. Fakat milletin bütün iktisadiyatı hakan ve halifelerin bir "israf kasası" olmuştu. Yani milletin emeğinin verimi, sultan ve halifelerin keyfi için sarf olunur ve tüketilir bir "meta"dan başka bir şey değildi. Milletin emeğini, alınterini suiistimal eden devletler istibdattan başka bir şey ifade edemezler.

Üçüncü devirde büyük adamlarımız yetişti. İmparatorluğu kurtarmak için iyi bir siyaset kullanıyorlardı. Cidden çok vatanperver adamlardı. Fakat bütün Tanzimat devri içindeki rolleri siyasi yönü bertaraf edilince sadece cesur bir ihtilalcilikten ibaret kalır. Hakikaten eskilikleri yıkan Tanzimat, onun yerine teşkilatlı ve kuvvetli, milletin ve asrın ruhiyat ve ihtiyaçlarıyla uygun bir yenilik koyamadı. Ve bu defa iyi ve kötü eski teşkilatını kaybeden memleket haricin iktisadi istilasına karşı müdafaasız bir halde kaldı. Kapitülasyonlar çok korkunç bir hal aldı. Eskiden memleketimizde yabancıların ticaret ve mesai sahaları ile adetleri sınırlı ve belirli iken, şimdi kapitülasyonların himayesinde vatanımızın her tarafına yayılarak öz vatandaşlarımızdan fazla bir hak ve imtiyazlarla içimizde çalışmaya başladılar. Görünüşte memleket bizimdi. Fakat hakikatte Türkiye iktisaden bizden ziyade yabancıların memleketi, bir sömürgesiydi.

Özetle, memleket iktisaden nefes alamayacak bir hale geldi; bir ah ve inleme kubbesi oldu. Bu kubbenin her neresine dokunulsa bir feryat, bir inleme duyulurdu. 93 [1876] ve 24 [1908] Meşrutiyetlerini iktisat bakımından tahlile lüzum görmüyorum. Çünkü bunlar da Tanzimat'ın birer devamından başka bir şey değildi; milli iktisadi meselelerimizi halledemediler. Memleket gittikçe tamamen iktisadi himayeden mahrum kalıyordu.

Dördüncü devir, yeni bir devir içine giriyoruz: Millet hâkimiyeti, Teşkilatı Esasiye devri.

Hanımlar, efendiler,

Bilhassa nazarı dikkatinizi çekerim. Bütün dünya ihtilalleri ve ihtilalcileri ihtilallerinin son günlerinde gözlerini açınca ellerinde yalnız "bir tutam kanun yaprakları" buldular. Bunlar, İnsan Hakları Beyannamesi, anayasa vs. gibi şeylerdi.

Teşkilatı Esasiye devrini kuran ve açan millet, temenni edelim ki, böyle bir akıbete uğramasın; Teşkilatı Esasiye devrinin adı, gözyaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye'yi iktisaden bir mamure haline getiren devir olsun.

Ben milli hâkimiyeti, milli iktisadi hâkimiyet olarak anlarım. Böyle olmazsa milli hâkimiyet bir "serap" olur.

Burada Teşkilatı Esasiye Kanunumuz etrafında durmak isterim.

Hanımlar, efendiler,

Teşkilatı Esasiye Kanunu milli ve dini hukukiyatımıza ve asrın en son hukuk teorilerine tamamen uyan bir Türk milleti hâkimiyeti düsturudur. Hakikaten dini hukukiyatımızda hâkimiyet ve her şey milletindir. Halifeler millet tarafından seçilmiş ve milletin işlerini görmekle mükellef büyük birer memurdan başka bir şey değildir. Milli hukuku esasiyemiz de bunun eşidir. Ülkenin sahibi ve her türlü yüksek iradelerin temeli millettir.

Hakan, hiçbir zaman milletin yüksek arzu ve menfaatlerine aykırı hareket edemez. Batı'da halbuki Fransız Büyük İhtilali'nden evvelki zamanlarda halkı ve memleketi doğrudan doğruya kralın bir esiri ve malikânesi kabul eden hukuk teorileri mevcuttu ve o zaman Batı'nın bütün anayasaları bu teorilerden ilham almışlardı. Krallar mesul tutulamazlardı; memleketin ve milletin idaresinden yalnız Allah'a karşı mesuldüler ve halkın tacidarlar üzerinde hiçbir kontrol hak ve yetkisi yoktu. Fransız Büyük İhtilali bütün bu sakat eskilikleri yendi ve yerine millet hâkimiyetine dayalı bir idare tesis etti.

Bizim milli ve dini hukuk teorilerimizi Fransa Büyük İhtilali'nden evvelki Batı hukuk ve teorileriyle katiyen karıştırmamak icap eder. Bunlar birbirinin tamamen zıddıdır. Ancak devamlı siyaset ve harp hadiseleri, toplumsal ve iktisadi dönüşümler neticesinde zayıf düşen Türk milletinden, bazı kıymetli ananelerimizin ve ne zamandan beri başladığı meçhul olan tarihimizin milletimize

tanıdığı bu büyük hakkı, milli hâkimiyet hakkını eski tacidarlarımız ellerine geçirerek kendilerine mal etmişler ve Türk milleti bütün bir tarih içinde, uzun asırlar firavunların piramitlerine kırbaç darbeleri altında taş çeken esirlerden daha bedbaht bir hayat geçirmiştir. Bugün millet bu hakkını yeniden geri almış bulunuyor.

Hâkimiyet gerek çağdaş hukukta ve gerek milli ve dini hukukiyatımızda doğrudan doğruya millete ait bulunduğundan, sultanlar, halifeler, milletin iradesinden, arzusundan bir karış ileri geçmek hak ve yetkisine sahip değildirler. Bunun hilafına hareket eden tacidarlar Türk milleti nezdinde ya başlarını kaybederler veya firarı utancıyla memleketi terk eder ve giderler. *(Sürekli ve hararetli alkışlar.)*

Çünkü hanımlar, efendiler,

Türk milletinin her ferdi daha anasından doğarken halkın başına taktığı "sorguç"la sultan olarak doğar. *(Alkışlar şiddetli.)* Dolayısıyla ayrı bir sultana tabi olmak, bir şahıs idaresine itaat etmek, bu sorguçlu sultanlar için bir zillettir ve olamaz. Dolayısıyla Teşkilatı Esasiye Kanunu'muz dini ve milli hukukiyatımıza ve çağdaş hukuk teorilerine en çok uyan bir milli hâkimiyetimiz "abide"sidir. Bu büyük abidenin önünde küçük ve zayıf itirazlara gelince:

Diyorlar ki, Teşkilatı Esasiye'mizin kabul ettiği sistem hiçbir meşruti devletin sistemine benzemiyor. İkinci olarak bu sistem mesuliyet esasını ihmal ediyor.

Birinci itiraza denebilir ki, esasen hiçbir meşruti devletin sistemi aynen diğerinin eşi değildir ve olamaz. Çünkü her milletin meşruti ihtiyaçları ve anlayışları birbirine benzeyemez. Bunların birbirine benzediği yalnız bir nokta var, o da milli hâkimiyet esasıdır.

Teşkilatı Esasiye'miz ise bu hususu, her kavmin mevcut anayasasından, bizim memleketimizin ihtiyaç ve ihtilallerinin manasına göre her kavminkinden daha fazla bir surette temin etmiş bulunuyor.

Hakikatte halihazır parlamentarizm ve kuvvetler ayrılığı usulleri bir zümre veya diktatörlük idaresinden başka bir şey ifade etmeye kadir değildirler. Hakikaten eski Amerika Reisicumhuru Wilson yazdığı bir eserde kuvvetler ayrılığının uygulanabilir olmadığını ve milli hâkimiyete aykırı olduğunu zikrediyor. Esasen kuvvetler ayrılığı maddi bir hakikate dayalı değildir; bir hayaldir. Asrımızın en büyük hukuk uleması tarafından pek ağır bir surette çürütülmüş ve eleştirilmiş ve kıymetini kaybetmiştir.

Kuvvetler ayrılığı sistemi Güney Amerika'da ve bilhassa Meksika'da şahsi diktatörlüklere sebep olmuştur.

Parlamentarizme gelince, bunu kuvvetler ayrılığıyla katiyen karıştırmamak icap eder. Çünkü kuvvetler ayrılığında farazi ve hayali üç kuvvet birbirini kontrol etmek hakkına sahip olmadığı halde, parlamentarizmde yasama ve yü-

rütme kuvvetleri arasında sıkı ve hatta tamamen bir iç içelik vardır. Fakat bu sistem de milli hâkimiyeti tam manasıyla ifade edememiş ve bir zümre devleti olmaktan ileri gidememiştir.

Teşkilatı Esasiye'mize yöneltilen ikinci itiraza gelince, o da mesuliyet bahsini teşkil ediyor. Diyorlar ki, kuvvetler ayrılığı ve parlamentarizm sistemlerinde bir mesuliyet vardır. Bizde mesuliyet esası zayıftır, hafiftir.

Hanımlar, efendiler,

Birçok yeni ve pek âlim hukukşinasların fikirlerine iştirakle derim ki, meşrutiyette gaye mesuliyet değildir; mesuliyete meydan vermemektir. Çünkü mesuliyet nihayet en zorba idarelerde de vardır. Halk ayaklanır ve zalim tacidarların başlarını keser; fakat neye yarar?

Bence bütün dünya tacidarlarının, halifelerin ve sultanların başları milletlerin en ufak bir zararını bile ödeyemez; Türk köylüsünün çadırının zayi olan tek bir ipini bile telafi edemez. *(Devamlı ve sürekli alkışlar.)*

Bizim Teşkilatı Esasiye'miz ise çağdaş hukukun hedeflediği bu gayeyi meclisin daimi kontrolüyle temin etmiş bulunuyor. Zannedilmesin ki, hanımlar, efendiler, Batı'nın bugünkü meşrutiyet sistemleri mesuliyeti temin edebilmiştir. Hayır. Bizimki ise mesuliyete de meydan vermeyecek kadar kuvvetlidir ve milletler için de gaye budur. Nitekim bir Türk atasözü "koyunu parçalayan kurdu vurdum, fakat ne çare ki koyun elden gitti" diyor.

Hanımlar, efendiler,

Bütün bir tarihimiz içinde vaziyet-i iktisadiyemizi böylece, kısaca tahlil ettikten ve onunla pek sıkı alakadar olan idare sistemlerini gözden geçirdikten sonra, bugünkü iktisadiyatımızın takip etmesi lazım gelen iktisat siyaseti hakkında da bir iki söz söylemekliğime müsaade buyurmanızı rica ederim.

Yeni Türkiye iktisadiyatı mevcut iktisat sistem ve siyasetlerinin hiçbirinin aynı olamaz. Memleketimizin iktisadi mana ve ihtiyacına, iktisat tarihimizin ruhiyatına uygun başlı başına bir iktisat siyaseti takip eylemek mecburiyetindedir. Biz iktisat meslekleri[1] tarihinde mevcut mekteplerden[2] hiçbirine mensup değiliz. Ne "bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar" mektebine ne de sosyalist, komünist, etatist[3] veya himaye mekteplerinden değiliz. Bizim de yeni Türkiye'nin yeni iktisadi manasına göre yeni bir iktisat mektebimiz vardır. Buna ben "yeni Türkiye iktisat mektebi" diyorum. Yukarıda zikrettiğim mekteplerden hiçbirine mensup olmamakla beraber, memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan istifade etmeyi de ihmal eylemeyeceğiz. Yeni Türkiye karma bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadi teşebbüs kısmen devlet ve kısmen

---

1 Meslek: Doktrin, öğreti, yol, sistem. (Y.N.)
2 Mektep: Ekol. (Y.N.)
3 Etatist (étatiste): Devletçi. (Y.N.)

şahsi teşebbüs tarafından üstlenilmelidir. Mesela büyük kredi müesseselerini, sanayi teşebbüslerini vs. devlet idare edecektir. Çünkü memleketimizin iktisadi vaziyeti bunu gerektiriyor.

Özetle, bazı hususlarda iktisadiyatımız devletleştirme usulünü takip edecek, bazı hususlarda iktisadi teşebbüslerini şahsi teşebbüslere terk edecektir. İktisat siyasetimizde ve mesela gümrüklerde mutlaka himayeci olamayız. Memleketimizin ihtiyacı olan şeylere karşı bir kapıya benzeyen gümrüklerimizin iki kanadını açar ve her şeyin ithaline müsaade edebiliriz. Bunlar o gibi şeylerdir ki, memleketin üretimini artırmak ve düzenlemek için ithallerine kati zaruret vardır ve memleketin iktisadi menfaati bundadır. Bazı ithalata karşı gümrüklerimizin yalnız bir kanadını açarız ve orta halli bir vergi alarak memlekete girmesine müsaade ederiz. Çünkü memleketin ihtiyacı bunda orta derecededir. Bazı ithalata karşı gümrük kapılarımızı tamamen kapar, arkasına bir de ordumuzu koyar ve memlekete o gibi eşyadan hiçbir şey koymayız. Çünkü bunun memlekete girmesi iktisadiyatımız için bir zarar, bir tehlike teşkil eder.

Hanımlar, efendiler,

Bugünkü iktisadi vaziyetimizi tahlil ile diyebilirim ki, dün olduğu gibi bugün de bizde iktisadi manasıyla belirgin bir sınıf meselesi mevcut değildir. Bizde tüccar da, çiftçi de, sanayi erbabı da, amele de, kısaca bütün iktisat unsurlarımız doğrudan doğruya yabancı sermayesinin esir ve hizmetkârıdır. Bütün bu iktisat zümrelerimizin birleşmesi, kendilerini teşkilata bağlaması lazımdır. Zannedilmesin ki bu cihete işaret ederken yeni Türkiye iktisat mektebinin yabancı sermayesine karşı bir taassubu, bir husumeti ve bir kini vardır. Hayır, biraz evvel Gazi Paşa'mızın dedikleri gibi, biz Türkiye'yi, iktisadiyatını bir esirler ülkesi halinde yabancı sermayesinin eline terk edip bırakamayız. Fakat memleketimizde meşru bir surette kazanmak ve yaşamak isteyen yabancı sermayesine, kanun ve nizamlarımıza tabi olmak üzere, Türkiyelilerden fazla bir imtiyaz, bir hile ardında koşmamak şartıyla, memleketimizde her türlü kolaylığı, hatta diğer milletlerin gösterdiği kolaylıklardan fazla kolaylıkları göstermeye her zaman hazırız. Yalnız yabancıların bizi çağdaş ve medeni bir millet olarak tanımaları ve ona göre bize karşı hakiki vaziyetlerini almaları lazımdır. *(Bravo, yaşa sesleri ve sürekli alkışlar.)*

Biz kendimizi tarihin hiçbir safhasında hiçbir milletten geri görmüyoruz. Fakat aynı zamanda yazar Lorimer'in tasnifi gibi istisnasız dünyanın hiçbir milletini kendimizden aşağı görmüyoruz. *(Alkışlar.)* Lorimer'in milletleri medeni, yarı medeni ve barbar diye ayrı ayrı üç kısma bölmesini ve bunlara farklar, haklar tanımasını yeni Türkiye hukuk mektebi reddeder. *(Alkışlar sürekli.)* Biz, bütün milletleri istisnasız hür ve bağımsız görmek istiyoruz. Hürriyet ve bağımsızlık tabii haklarıdır.

Hanımlar, efendiler,

Türk milli hâkimiyeti, ancak ve ancak Türkiye iktisadi hâkimiyetine dayanarak payidar olabilir. Dolayısıyla, bundan sonra devletin takip edeceği siyasetin istikametini çiftçinin üvendiresi, sanatkârın çekici, kısaca iktisadiyatımızın yüksek menfaatleri göstermeli ve çizmelidir ki, hakiki, milli bir Türk "Halk Devleti" kurulabilsin. Türkiye, tarihinin hiçbir safhasında bugüne kadar bir halk devleti idaresi ve dolayısıyla milli bir devir yaşamadı.

Hanımlar, efendiler,

Milletler yüksek menfaatlerini ihmal eden idareleri sonunda silahla devirirler. Bundan üç buçuk yıl evvel Türkiye'nin efendi halkı da böyle yaptı. Ve icap ederse herhangi bir kuvveti yine ve her gün silahla devirmeye kadirdir. Ve bunu dahile ve harice karşı yapabiliriz ve yaptık. Bununla beraber, yeni Halk Hükümeti, milletin yüksek menfaatlerini ihmal etmeyecektir ve edemez ve bunları başaracaktır. *(Alkışlar.)*

Hanımlar, efendiler,

Yeni iktisadiyatımızın gelişmesi için bugün alınması lazım gelen acil tedbirler arasında birkaç şey tavsiye etmek, hatırlatmak isterim.

1- Meslek teşkilatı,

2- Kredi müesseseleri,

3- Makine devri,

4- İktisat mücadelesine toplu çıkmak,

5- Kendi kendimize yetmek,

6- Üretimimizi artırmak ve düzenlemek, ithalat ve ihracatımız arasında denge kurmak.

Meslek teşkilatı, mesela çiftçi dernekleri, amele, tüccar sendikaları vs. vücuda getirilmedikçe ve bunlar haklarını birlikte düşünerek istemedikçe, gerek harice ve gerekse dahile karşı zayıf kalırlar. Ben teşkilatı hayatın yarısı olmak üzere kabul ediyorum.

Kredi müesseselerine gelince, memleketimiz tabii ve sabit serveti ve işgücü itibariyle çok zengindir; tarihçe de meşhurdur. Ancak bütün bunlardan lazım olduğu gibi istifade edebilmek için çağdaş iktisadın en mühim unsuru olan zirai, ticari, sınai kredi müesseselerimizi bir an evvel vücuda getirmeliyiz. İktisat Vekâleti, köy bankalarını Meclis'e sunmuş, 39 [1923] bütçesine de ziraat ve sanayi bankalarını koymuştur. Şahsi teşebbüsle vücuda getirilecek kredi müesseselerine azami kolaylıkları göstermeye hazırız.

Memleketimiz Fransa'nın iki misli kadar olduğu ve ondan çok fazla zengin bulunduğu halde, mevcut nüfus ondan istifadeye kâfi değildir. Nüfus meselesini, bir taraftan göç ve neslimizin artırılmasına çalışarak halle doğru gitmekle

beraber, bunun, bu maksadın uzunca zamanlara bağlı olduğunu unutmamalıdır.

Dolayısıyla, nüfus noksanını bugün telafi edecek yegâne çare bir an evvel makine devrine girmektir. Yakında İktisat Vekâleti ile Chester grubuna mensup Mister Kennedy arasında bu hususun temini için mühim bir mukavelename düzenlenmiştir.

Efendiler,

Asrımızın iktisat mücadelesine girerken yalnız değil, fakat toplu bulunmak mecburiyetindeyiz. Çünkü asrımız iktisadiyatı bunu gerektiyor. Ferdi teşebbüsler, toplu yabancı iktisat dünyası karşısında ezilmeye, akim kalmaya mahkûmdurlar. Dolayısıyla her türlü şirketler vücuda getirilmeli ve bilhassa memleketimizin ihtiyaçlarını tamamen ifade eden "kooperatif" şirketlere fazla ehemmiyet verilmelidir.

Gayemiz, üretimimizi ihtiyacımıza göre artırarak kendi kendimize yetmeye doğru gitmek olmalıdır. Harice göndereceğimiz üretimimizi de ihmal edemeyiz. İthalatımızla ihracatımız arasındaki denge ancak bu suretle mümkündür. Aksi halde iktisadiyatımız iflas tehlikesinden yakasını kurtaramaz.

İktisadiyatımızın gelişmesini düşünürken maarif siyasetimizin bu hususta büyük bir rol oynayacağı şüphesizdir. Bugüne kadar takip ettiğimiz maarif siyaseti memleketin maarif ihtiyacını telafi edememiştir ve edemez de. Çünkü bu sistem zengin ve âlim milletlere uyan sistemdir. İktisadi ve toplumsal bakımdan vaziyetimizle uzlaştırılması mümkün değildir. Bizim bugünkü maarif sistemimiz doğrudan doğruya memleketteki cehaletin tasfiyesine yönelik olmalıdır. Âlim ve filozof yetiştirmek, programın ikinci maddesini teşkil edebilir.

Özetle, teşkilat yapınız; bu, Türkiye iktisat unsurlarının haklarını harice ve dahile karşı koruyacak en kuvvetli siper, kalkandır. Bunu yalnız Türkiyeliler için değil, bütün dünyanın mazlum iktisat unsurları için de temenni ederim.

Hanımlar, efendiler,

Yeni Türkiye sabanın, çekicin, emeğin, zekâ ve liyakatin hakkını, hürriyet ve bağımsızlığını istiyor ve mücadelesini, önüne çıkacak harici ve dahili her kuvveti yıkmaya kadir olabilecek bir surette yapıyor.

Bankalar ve Kredi Meselesi Hakkında Konferans*

İzmir, 28 Şubat (AA) - İktisat Vekili Mahmut Esat Bey bugün İktisat Kongresi'nde birinci celse ile ikinci celse arasındaki teneffüs zamanında bankalar ve genel olarak kredi meselesi hakkında bir konferans vermişlerdir.

Mahmut Esat Bey, bu konferanslarında iktisadi mücadelelerimizde başarılı olmak için mutlaka kredi müesseseleri vücuda getirmeye mecbur olduğumuzu ve cihan iktisadi şebekesine karşı bu müesseselerle çıkabileceğimizi ve dolayısıyla yeni iktisat programımızın en başında kredi meselesinin görülmesi lazım geldiğini uzun uzadıya açıkladıktan sonra, iş devleti haline gelmeye mecbur olan ve milleti yalnızca bu sayede hedeflediği refah ve saadet gayesine ulaştıracak olan devletimizin milli iktisadiyatımıza dayanak olacak bir devlet bankası vücuda getirmesi icap ettiğini ve bu ana banka etrafında tüccar ve işçilerimizin destekçisi olacak bankaların da teşkilinin mümkün olacağını beyan eylemişlerdir. Bundan sonra, milletimizin her sahada olduğu gibi iktisat sahasında da başarılı olmak için lazım gelen kabiliyete sahip olduğunu, mesela Konya gibi Anadolu'nun göbeğinde olan bir vilayette şirket ve bankaların çok ilerlediğini ve bundan dolayı Konyalıların tebrike değer olduklarını söylemişlerdir. Müteakiben köy bankaları hakkında İktisat Vekâleti'nce bir tasarı düzenlendiğini ve tasarının Büyük Millet Meclisi'nde incelenmekte olunduğunu ve bu bankaların köylü ve çiftçilerimize büyük faydalar temin edeceğini söylemişlerdir. Mahmut Esat Bey'in beyanatı birçok defalar alkışlanmıştır.

---

* *Akşam*, 2 Mart 1339 (1923), No: 1596, s.1. Ayrıca bkz. A. Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir Haberler-Belgeler-Yorumlar*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, 1971, s.320-321.

İktisat Kongresi'nin Faydaları ve Neticeleri Hakkında Beyanat*

- *İktisat Kongresi'nin toplantısından ne gibi faydalar elde edildiği ve bu gibi kongrelerden ne gibi menfaatler elde edileceği hakkındaki fikirlerinizi lütfen söyler misiniz?*

- 1339 [1923] senesi Türkiye İktisat Kongresi'ni yeni yıl içinde Türkiye için yalnız iktisadi hayatta değil, siyasi, hukuki sahalarda dahi yeniliğe, halkçılığa doğru atılmış pek kuvvetli, temelli ve medeni bir eser ve hareket olarak görüyorum.

İlk İktisat Kongresi'nin bu yıl temin ettiği büyük faydalar arasında:

A) Bu mühim metruk memlekette bir iktisat meselesi mevcut olduğunu ortaya koymuş ve Türkiyelileri bunun etrafında düşündürmüş olması;

B) Kongre her sene tekrar edeceğinden bunun memleket için bir nevi milli iktisat kontrolörü mahiyetini kazanması;

C) Türkiyelilerin, kadın erkek muhtelif iktisadi meslek erbabının bir arada her sene haklarını ve ihtiyaçlarını tam bir hürriyet ve serbesti dahilinde ve en ileri ve medeni bir usul altında Meclis'e ve hükümete bağıra bağıra bildirerek devlet ve hükümeti aydınlatması;

Ç) Mesleki temsilin ne dereceye kadar uygulanabilir ve faydalı olabileceğini yavaş yavaş gösterebilmesi;

D) Türk milletinin zannedildiği gibi yalnız harp ve darp milleti değil, yabancıların gaddarca tecavüzünden biraz nefes alınca memleketin asrın manasına layık bir surette gelişmesi için derhal medeni işlerle iştigale başlayabileceğini göstermesi;

---

* *Anadolu'da Yeni Gün*, 20 Mart 1339 (1923), No: 1130-753; *Akşam*, 25 Mart 1339 (1923), s.3.

E) Memleketin muhtelif noktalarına mensup iktisat unsurlarını birbiriyle tanıştırmak ve birlik teşkilatı vücuda getirmekte olmasını buluyorum.

Halihazırdaki devlet ve hükümet sistemlerinin çağdaş camiaların ihtiyaçlarına uymamakta olduğunu ve bunların uzak olmayan bir yarın içinde yerlerini mutlaka iktisadiyata dayanan esaslı ve manalı usullere terk edeceğini bir hakikat gibi görüyorum. Asrımız devlet sistemleri milletlerin başında entrikacı zümrelerin hükümranlığını idameden başka bir mahiyete ve hukuki kıymete sahip değildir.

İleride iktisadi kongreler bu sistemlerin noksanlarını telafi edecek bir vasıta da olabilir ve hakiki milli devrin açılmasına sebep olurlar.

Devletin siyasetine iktisadiyat hâkim olmayan bir memlekette milli idare kurulamaz.

- Kongre delegeleri ve Kongre'nin müzakereleri nasıl bir intiba bırakmıştır?

- Kongre müzakerelerini çiftçi, sanayi, tüccar, işçi grupları arasında büyük bir dikkatle takip ettim. Çok kıymetli, istifadeye değer meselelere temas edildi. Bunları yakında basıp yayımlayacağız. Kongre'ye kadın erkek delege olarak 1300'den fazla Türk iktisat unsuru iştirak etti ve iktisadi meselelerimizi büyük bir alaka ve hararetle açıkladılar. Türk milletinin hatta içimizde bile kabiliyetsizliğini zannedenler için bu pek canlı bir tekzip oldu. İktisadiyatımızın unsurlarını temsil eden Kongre'de Türkiye'nin tam milli çehresi büyük bir iftihar ve gururla temaşa edildi.

Gelecek sene birbirini takip edecek olan kongreler faal ve verimli neticelerini göstereceklerdir. Bu seneki kongre kararlarından tatbiki mümkün olanları faaliyet sahasına geçirildikçe kongrenin mahiyeti daha fazla gözlere ilişecektir.

- Sergi tasavvur olunan faydayı ve rağbeti temin etti mi?

- Kongre salonundaki sergi fevkaladeydi. Buraya memleketin 200'den fazla kazası numunelerle iştirak etti. Yabancılar da numune getirdiler. Güzel memleketimizin kıymetli mahsullerini, mamullerini ve mallarını günlerce seyretmeye doyum olamıyordu. Sergide başarı gösterenlere takdirnameler, madalyalar dağıtılmaktadır.

- Yeni sergiler açılacağı hakkında bir haber aldık. Doğru mudur, efendim?

- Bu sene Bursa ve Adana'da biri sınai, diğeri de zirai olmak üzere iki büyük satış sergisinin tertibiyle meşgulüz. Hatta, bunlara milletlerarası bir mahiyet de vereceğiz ve memleketimizin iktisadiyatını hariçle temasa getireceğiz.

- Misakı İktisadi hakkında fikirleriniz nedir?

- *Misakı İktisadi*'yi yayımlanıp dağıtılmasından sonra görebildim. Umarım ki gelecek seneler kongrelerden tam manasıyla bir iktisat programı çıkabilecektir.

- İktisadiyatımız ve iktisadi siyasetimiz hakkında görüşünüzü gazeteye alabilir miyim?

- İktisadiyatımızın dümenini lazım olduğu yere doğru çevirirken her şeyden evvel devlet sistemimizi gözden geçirmek lazım gelecektir. Tanzimat'tan beri devam eden şimdiki hükümet usulümüz memleketimizin, halkımızın ve tarihimizin ruhiyat ve ihtiyacını hiçbir zaman ifade edememiş ve edememekte bulunmuştur. Çünkü Türkiye devletinin iş devleti olması lazım gelirdi. Halbuki bir jandarma devleti olmaktan ileri gidemedi. Bu sistem bilhassa iktisadiyatımızın yüzünü hiçbir gün güldüremezdi.

İhtiyar liberal iktisat sistemi Tanzimat ve Meşrutiyet de dahil olmak üzere Türkiye milli iktisadiyatı için öldürücü felaket oldu. Esasen bu mektep,[1] çıktığı, geliştiği memleketlerde bile bugün mevcudiyetini kaybedecek bir hale geldi.

Bu sistemle donatılan milli iktisadiyatımız Tanzimat'tan sonra nefes alamayarak yıkıldı. Bu pek tabiiydi. Zira uzun asırlar süren bir tahakküm idaresinden çıkan Türkiye iktisadiyatı pek zayıftı. Liberal iktisat sistemi bu cılız çocuğu gürbüz yabancı iktisadiyatı önünde, eşit değil, hatta kapitülasyonlar da nazarı itibara alınırsa, eşitsiz şartlar içinde tuttu. Ne yazık ki, Meşrutiyet iktisat mektebi buna bir çare bulamadı.

İktisadiyatımız bocaladı ve ezildi. Liberal iktisat sistemi aynı kuvvette memleketler iktisadiyatı için belki tatbik olunabilirdi.

Yeni Türkiye iktisat mektebi, iktisat meslekleri[2] tarihi içinde malum olan mekteplerden, sistemlerden doğrudan doğruya hiçbirisine bağlı olamaz. Zira hiçbirisi onun ihtiyaçlarını ifade edemez. Fakat bunların hepsinden kendi manasına göre istifade edebilir.

- Köy bankaları, ticaret ve sanayi bankaları için tasarı hazırlanmış olduğunu haber aldık. Kredi müesseselerine olan ihtiyacımız bunlarla temin edilmiş olacak mıdır?

- Bizde büyük iktisadi teşebbüslerde ve mesela kredi, sanayi, ziraat, işçi, ticaret işlerinde devletin himaye ve müdahalesi zaruri ve katidir. Türkiye her

1 Mektep: Ekol. (Y.N.)
2 Meslek: Doktrin, öğreti, yol, sistem. (Y.N.)

şeyden evvel kredi meselesini halletmek mecburiyetindedir. Köy Bankaları Kanunu tasarısını bu maksatla Meclis'e sevk ettiğimiz gibi, Ticaret, Sanayi Bankaları Kanunu tasarısını da bu aynı maksadın temini için hazırladık. Anlayışıma göre, memleketimizin her iktisat işi kredi müesseseleri etrafında doğacaktır.

Kredi müesseselerinden mahrum Türkiye iktisadiyatı milli gelişmeden mahrum kalabilir ve daha uzun asırlar yabancılar hesabına çalışır bir sömürge mahiyetinden kendisini kurtaramaz. Ellerini devamlı yabancı sermayesine, kredisine açık bulunduran memleketler, esirler ülkesi olmaktan ileri geçemezler. Fakat yeni Türkiye bu kara tehlikeyi de yakacaktır.

İKTİSAT VEKİLLİĞİ DÖNEMİNDE VERİLEN SORU ÖNERGELERİNE YANITLAR VE VEKİLLİKTEN İSTİFA

SORU ÖNERGELERİ VE YANITLAR

Gaziantep Ziraat Memuru Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Gaziantep'in pek namuskâr, tecrübeli ziraat memuru Salih Efendi'nin Maraş'a atanarak yerine Kastamonu Ziraat Mektebi muallimlerinden Gaziantep'te uşaklıkla yetişmiş Fazlı Efendi'nin yüzlerce lira harcırah verilerek tayin olunması ve gönderilmesinin sebep ve illetini İktisat Vekâleti'nden sorar, Genel Kurul karşısında sözlü olarak cevap verilmesini teklif ederim.

16 Eylül 1338 [1922]
Gaziantep Mebusu Yasin

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Gaziantep ziraat memuru Salih Efendi, İktisat Vekâleti'nin pek kıdemli memurudur. Terfian Maraş'a gönderilmiştir. Ve bunu vekâleti âcizi pek uygun görmüştür. Hem terfi etmiştir hem de pek eski bir memur olmak hasebiyle haklarına nail olmuştur. Yerine de gayet ehliyetli bir memur gönderilmiştir. Mesele bundan ibarettir. Memleketimiz halk memleketidir. Fazlı Efendi uşaklıkla yetişmiş bir adam değildir. Bir yüksekokul mezunudur.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.27, s.56, (29 Ocak 1923).

Reis *- Yasin Bey, sorunuza verilen cevap kâfi midir?*

Yasin Bey *- Kâfidir.*

Cemil Bey *(Kütahya) - Benim de bir sorum vardır.*

Reis *- Müsaade buyurun, sırayla.*

Cemil Bey *(Devamla) - Sırayla ama, benim on ay evvel vermiş olduğum bir soru önergesi vardır, sırayla olacaksa benimki daha evveldir.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, hakikaten Cemil Beyefendi'ninki on ay evvel verilmiş, yani bendeniz seçilmezden evvel. Fakat kendileri cevaplarını yazılı olarak istemişlerdir. Ve cevaplarını yazılı olarak verdik. Yasin Bey'in Baltalık Kanunu'na dair bir soru önergesi daha vardır. Okunduktan sonra cevap vereceğim.

Baltalık Kanunu Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Baltalık Kanunu'nun yayımlanmadığını ve ilan edilmediğini ve halkın bundan istifade edemediği sebeplerini İktisat Vekili'nden sözlü olarak soranm efendim.

25 Teşrinisani 1338 [25 Kasım 1922]
Gaziantep Yasin

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Baltalık Kanunu çoktan yüce Meclisinizce kararlaştırılmış her tarafa tebliğ edilmiş ve her tarafta tatbik edilmiştir. Mutasarrıflıklara, valiliklere bu konuda tebligatta bulunulmuş ve her taraf bundan haberdar edilmiştir. Fakat ne yazık ki halk Baltalık Kanunu'ndan lazım olduğu kadar istifade edememiştir. Baltalık Kanunu'nun tatbik edilebilmesi için Nafıa'dan, kaza ve livaların mahalli memurlarından ve İktisat Vekâleti memurlarından meydana gelen bir heyet tarafından mevkilerin tayin ve tespit edilmesi lazım geliyordu. Bu, büyük masrafa sebep olduğundan, her vekâlet vaktiyle memurlarını gönderemedi. Dolayısıyla, halkın da Baltalık Kanunu'ndan tamamen istifadesi mümkün olamadı. Fakat birçok kazalarımızda ve livalarımızda tatbik edilmiştir ve ediliyor. Birçok kaza ve livalar bu kanundan istifade ediyor. Memurlar vazifelerini tamamladıkça baltalıklar tayin edildi. Şu vesileyle şunu da arz etmek isterim ki, Baltalık Kanunu'nu, ormanların

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.27, s.56-57, (29 Ocak 1923).

korunması bakımından uygun görmedim ve pek tehlikeli buldum. Bu kanunun lağvını lüzumlu sayıyorum. Bunun için bundan on gün evvel yedi maddelik bir kanunu da Heyeti Vekile'den çıkartarak yüce Meclisinize sevk ettik. Baltalık Kanunu tatbik edildiği takdirde her tarafta ormanlarımızın mahvolacağı zannındayım ve o kanaatteyim ve bunun hakkında da 250 maddelik bir kanunu yüce Meclisinize takdim edeceğim. Bununla beraber Baltalık Kanunu yüce Meclisinizce kararlaştırılmış bir kanun olduğundan bugün tatbik edilmektedir. Bazı yerlerde tatbik edilemiyorsa, memleketin her tarafında bir anda tatbik edilememesinden İktisat Vekâleti mesul olamaz.

Yasin Bey *(Gaziantep) - Geçenki bir celsede aldanmıyorsam bundan Abdülkadir Kemali Bey bahsetmişti ve işte Baltalık Kanunu tatbik edilmiyor demişti. Ben bunu vazife kabul ettim. Ve bu soruyu sordum. Anlıyorum ki, Meclis'in kabul ettiği bir kanunun tatbikatını uygun görmediği için Vekil Bey tatbikini ertelemiştir ve Baltalık Kanunu ormanları yok eder düşüncesiyle hareket ediyorlar. Eğer hakikaten Baltalık Kanunu ormanları yok ediyorsa tabii memleket için bunun ilgasını kabul ve rica ediyorum.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, İktisat Vekâleti vazife ve yetkisini bilir. Ve Meclis'in kabul ettiği bu kanunu vekiller, tatbik etmekle mükelleftir ve bugün Baltalık Kanunu tatbik edilmektedir. Ancak, biraz evvel arz ettiğim gibi onu memleketin her tarafında bir anda tatbik etmek imkânı yoktur. Çünkü baltalıkların tayini ve ayrılması lazımdır. Ve bunun için büyük heyetler lazımdır. Eldeki memurlarla mümkün olduğu kadar tayin ve tespit ediyoruz. Ve bu yolda yürümekteyiz ve yürüyeceğiz de. Bu arada yedi maddelik kanun yüce Meclis'çe karar altına alınırsa Baltalık Kanunu kaldırılmış olacaktır. O zaman tatbikine hacet kalmayacaktır. Bendeniz şu kanaatteyim ki, bugünkü Baltalık Kanunu memleketimizin ormanlarını mahvedebilecek kabiliyettedir. Fakat bu kanaatte bulunmakla beraber, yine Baltalık Kanunu'nu bugün tatbik ediyoruz. Çünkü Meclisinizin kanunudur.

Kurtarılan Memleketlerin İktisadi İşleri Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Geri alınan memleketlerimizdeki Yunan tahribatı cihanın malumudur. Palikaryalar Atina'sının bütün ziynet ve serveti tazminat olarak alınsa bu zalimane yağma ve talanın yüzde 10'unu telafi etmez. Akan masum kanlarını, yakılan mukaddesatın, yıkılan namus yuvalarının intikamını hakka, millete bırakarak yalnız tek dayanağımız olan köylerimizde bütün varlığı mahv ve yok olmuş çiftçi kardeşlerimizin pek acıklı ihtiyaçlarını temine hizmet etmesi lazım gelen İktisat Vekâleti'nin zikrolunan tahribat ve yağma ve talan hakkındaki incelemelerini ve zikrolunan çiftçilerin ihtiyaçlarını telafi edecek seri ve faydalı görüşlerini soruyor, sözlü olarak cevaplarını rica ediyorum efendim.

7 Eylül 1338 [1922]
Gaziantep Mebusu Yasin

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Gaziantep Mebusu Yasin Beyefendi'nin önergeleri memleketimizin en mühim ve en hayati meselelerinden birine temas etmektedir. Ancak bu mühim ve hayati mesele İktisat Vekâleti'nin programıyla alakalı olmakla beraber, hükümetin genel siyasetiyle

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.23, s.138-139, (21 Eylül 1922).

de pek yakından alakadar bir mesele olduğundan bendeniz burada yalnız İktisat Vekâleti'ne ait noktalar hakkında bazı görüşler ifade edeceğim.

Mesele bütünü itibariyle hükümetin genel siyasetiyle alakalı olduğundan, o yönden de hükümetin görüşünü sormalarını uygun buluyorum. Esasen diğer memleketlerde de bu gibi vaziyetler ortaya çıktığında bu gibi meseleler hükümetlerin genel siyaseti sırasına konulmuş meselelerdendir ve o genel siyaset içerisinde halledilirler. Çünkü ortada tahrip edilmiş koca bir vatan kıtası var. Bunun zararlarının ne suretle tazmin edileceğini ve bu hususta ne gibi tedbirler alınması lazım geldiğini hükümet genel siyaseti içinde kaydeder ve hatta sulh konferanslarına kadar bu meseleyi sevk eder.

Bendeniz bir sulh konferansına sevk edilmezden evvel, İktisat Vekâleti'nin bu harap memleketler hakkında düşündüğü iktisadi tedbirleri arz edeyim:

Henüz Yunanlılar tarafından yapılan tahribat miktarı hakkında gerek hükümetçe ve gerekse İktisat Vekâleti'nce tespit edilmiş belli bir miktar ve kati malumat yoktur. Ancak biliyoruz ki, üç seneyi aşkın bir zaman devam eden Yunan işgali zarfında devletler hukuku ve harp hukuku ve insanlık kaidelerine aykırı olarak memleketimiz pek büyük zarar ve zayiata uğramıştır.

Bunlar peyderpey tespit edildiği takdirde belki bugün tasavvur ettiğimizin daha çok üzerinde zararlar karşısında bulunacağız ve ancak bunlar tespit edildikten sonradır ki, hükümet, genel siyasetini tespit edebilecektir ve İktisat Vekâleti kati tedbirlerini alabilecektir. Bu zarar ve ziyanların tespitine de peyderpey devam edilmektedir. Ancak zarar aşağı yukarı malum olduğuna göre, memleketimizin kurtarılmasına başlanıldığı günden beri, bir proje tertip edilmiştir ve bu projeyi bugün İktisat Encümeni'ne vermiş bulunuyoruz. Projemiz iki kısma ayrılıyor, birinci kısım derhal alınacak olan acil tedbirleri gösteriyor. İkincisi de peyderpey bilahare tatbik edilecek olan kısımlardan ibarettir. Bu doğrultuda acil tedbirler sırasında şunu zikredebilirim: İktisat Vekâleti'nin geçen seneden kalma 350 bin lirası vardır. Bu parayı, teşkil edeceğimiz çiftçi, tüccar ve sanayi erbabından oluşan komisyonlar ve idare meclislerinin yardımıyla zarar görmüş kardeşlerimize dağıtacağız. Ve bu komisyonların başında da birer mütehassıs bulunduracağız. Birincisi 350 bin liranın dağıtılması meselesidir. İkincisi, elimizde Ziraat Bankası vardır. Banka mühim miktarda, zarar görmüş vatandaşlarımıza yardım edecektir. Bilhassa bu yardımın verimli olmasını temin için geniş ölçüde zirai alet ve edevatı aynen dağıtmasını düşündük. Bu meyanda nakden yardımda da devam edecek. Bilhassa köylülere lazım olan zirai alet ve edevatı temin edecekti.

Üçüncüsü, moratoryum[1] kanununu düşündük. Bu hususta Maliye Vekâleti'yle müzakere etmekteyiz. Uzun müddet istila altında kalmış ve borçlarını veremeyecek derecelere düşmüş kardeşlerimiz mevcuttur. Bunlar hakkında Tecili Düyun Kanunu'nda münasip bir müddet göstermek suretiyle yüce Meclis'e teklif edeceğiz ve bir müddet onlardan alacak verecek davalarını erteleyeceğiz. Dördüncüsü, haneleri harap edilenler için, malumu âliniz elimizde bir kanun vardı, ücretsiz olarak kereste verilecekti. Teşkilat vücuda gelmekte olan mahallere emir verilmektedir. Oralar da bu suretle hareket edeceklerdir. Bu dört tedbiri ilk acil tedbirler arasına dahil ediyorum. Sonra kurtarılmış vilayetler iktisadiyatına dair elimizde bulunan resmi istatistiklerden malumat edindik. Oradaki çiftçilerin adedini, sanayihaneler, müesseseler, şirket ve orman ve maden imtiyazlarının vaziyetini inceledik. Bunlar 1915 senesi istatistiklerinden alınmıştır. Bu, ne dereceye kadar doğrudur, bilmiyorum. Vaziyet değişmiştir. Çünkü üç-dört sene olmuştur. Bugün bunu kâfi surette halledebilmek için inceleme ve araştırmalarımıza devam ediyoruz. Malumat elde ettikten sonra müspet ve kati bir fikir söylemek imkânı hasıl olacaktır. Ancak buradaki sanayihanelerden, şirketlerden ve Türklere ait olmayan imtiyazlardan çok zarar görmüş olan Türk kardeşlerimize yardım imkânı esasen kanunen de müsaittir. Emvali Metruke[2] Kanunu vardır. Onu tatbik edeceğiz. Bu doğrultuda yakın zamanda vekâleti âcizi tarafından hazırlanan ve Meclis'e sevk edilmek üzere bulunan Köy Bankaları Kanunu'nu da zikredebilirim. Bu teklif Meclis'e gelmek üzeredir. Yüce Meclis bu teklifi kabul ettiği takdirde küçük çiftçilere -ki en ziyade zarar gören tabaka bunlardır- en çok yardım edebileceğimizi ümit ediyorum. Sonra Ziraat Bankası'nın getirdiği zirai alet ve edevatın gümrükten istisnası için bir kanun hazırladık; o da yüce Meclisinize sevk edilmiştir. Kabul edildiği takdirde, Ziraat Bankası mühim miktarda zirai alet ve edevatı doğrudan doğruya Avrupa'dan getirtecek ve burada uzun taksitlerle kurtarılmış vilayetlerde bulunan köylü kardeşlerimize dağıtacaktır. Bu suretle Ziraat Bankası daha büyük yardımlar edebilecektir, tekrar arz ediyorum. Kati ve müspet bir program takip edebilmek için evvelemirde kurtarılmış vilayetlerdeki iktisadi vaziyetimizi, servetten tahrip edilen miktarı, mahvedilen çiftçiler miktarını kati olarak tespit etmek lazımdır. Bunlar tespit edilinceye kadar tatbik edilecek tedbirleri arz ettim. Her halde İktisat Vekâleti bu büyük zaferin taçlanması için iktisat sahasında son derecede çalışılmasına kanidir. Ve bu zaferi taçlandırmak için de, bilhassa milli iktisadiyatımızı takviye ederek yürümek lazım geldiğine kanidir. Küçük çiftçiye ve Türk köylüsüne lazım gelen yardımı iktisat programımızın en başına koyduk. Bu suretle çalışacağız. Bilmem bu husustaki izahatımı kâfi görürler mi?

---

1 Moratoryum: Bir bölge veya ülke çapında, olağanüstü sebepler yüzünden ödeme sıkıntısına düşen borçluların borçlarının bir kısmını veya tamamını yasa ile geciktirme. (Y.N.)

2 Emvali metruke: Terk olunmuş mallar. (Y.N.)

Yasin Bey *(Gaziantep) - Efendim, Vekil Beyefendi'nin görüşleri, tasavvurları hakikaten gönüllere ferahlık verecek derecededir. Fakat anlıyorum ki hepsi de henüz tasavvurdadır. Bugün için orada -her şeyi bırak- Vekil Beyefendi'nin izahatı ile bir çift sabanı evine koyabilecek derecede bir köylüye yardımın dahi imkân haricinde olduğunu anlıyorum. Ben istiyorum ki bugün ona İktisat Vekâleti'nin dağıtaçağı paralarla değil, bankalarla vesaireyle değil, size gümrükten ücretsiz olarak geçecek olan ve zirai alet ve edevatı taksitle vereceğiz diyerek onların gönlünü almaktan ziyade, bugün onların eline bir çift saban verebilecek bir paranın orada bulunması lazımdır.*

İktisat Vekili Beyefendi İktisat Vekâleti'nce 350 bin liranın dağıtılmasını söylediler, ki bunu da oradaki genel zararın telafisine bağlı bırakıyor.

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Hayır, bir taraftan da yapacağız.

Memleketteki Sığır Vebası Hastalığı Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Eskişehir Mebusu Emin Bey tarafından verilen soru önergesi şudur:

Riyaseti Celileye

Sığır vebası memleketin her tarafında bugün tahribat yapmaktadır. Varlığımızı yegâne yaşatan çiftçilerin çift hayvanları, damızlığı günden güne azalmaktadır. Söndürülmesi mümkün olan bu yangının söndürülmemesi nedendir?

Genel servetin mahv ve harap olmasına neden seyirci vaziyette kalınıyor? İktisat Vekâleti'nden sorarım.

27 Eylül 1338 [1922]
Eskişehir Mebusu
Mehmed Emin

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Emin Beyefendi'ye memleketimizin ve bilhassa memleketimiz köylülerinin iktisadi hayatında en ziyade mühim bir etken olan sığırlarımızın vaziyeti hakkında bana izahat fırsatını bahşettiğinden dolayı kendilerine teşekkür ederim. Ancak İktisat Vekâleti'nin memleketimizi

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.23, s.367-369, (12 Ekim 1922).

çok tehdit etmekte olan bu felaket karşısında seyirci kalmadığını yüksek heyetinize arz etmek isterim.

Efendiler, memleketimizde sığır vebası mücadelesine başlayalı 11 ay olmuştur. Bu müddet zarfında 100 binden fazla hayvana serum ve bir miktar da safra zerk edilmiştir. Bu miktarın 50 bini vekâleti acizi zamanında üç aydan beri zerk edilmiştir. Kalan 50 bini de ilk sekiz ayda gerekli vasıtaların tedariki müşkül olduğundan ve belki de mümkün olmadığından sekiz ay zarfında yapılabilmiştir.

Üç ay zarfında 50 binine serum zerk edilmiştir. Şu hesaba göre demek oluyor ki, biraz evvel arz ettiğim müşkülattan dolayı ilk sekiz ay zarfında her ay 6.250 sığıra serum zerk edilebildiği gibi, ilk sekiz ay zarfında günde 208 sığıra aşı yapılmış, zamanı âcizanemde 556 sığıra aşı yapılmıştır.

Telefat miktarına gelince; ilk sekiz ay zarfında hastalık, yüzde 70'e kadar telefat verdirmiştir. Zamanı âcizanemde bu son ay da, Teşrinievvel [Ekim] de dahil olmak üzere yüzde 2'ye düşmüştür ve birçok yerlerden de kordonlar kaldırılmak üzere bulunmuştur. Eskişehir'de yani Emin Bey'in seçim dairesinde bundan bir hafta evvel kordon tamamen kaldırılmış ve Müdafaai Milliye Vekâleti'nin bildirimi üzerine oradaki baytarımıza teşekkür edilmiştir.

Kastamonu, Ankara, hastalığın en ziyade tahribat yaptığı yerlerdendi. Bugün şu vaziyetteyiz ki, bir hafta zarfında Ankara, Kastamonu ve Konya'dan tamamen kordonlar kaldırılacak ve hastalık kalmayacak ve temiz mıntıka sayıldığı ilan edilecektir.

Efendiler, 11 ayda iki laboratuvarımızın ürettiği serum miktarı 4000 litredir. Bunun 2000 litresi zamanı âcizanemde üretildi. 2.200 litresi de evvelki sekiz aydadır. Bununla beraber, Teşrinievvel'de [Ekim'de] iki laboratuvarımızın üreteceği serum miktarı 1000 litreye çıkacak ve Teşrinievvel'den [Ekim'den] sonra da bunun tüketimine lüzum kalmayacaktır. Bunları depo edeceğiz ve ilkbahara hazırlayacağız. Her ihtimale karşı hastalık ortaya çıkarsa mühim ve yüklü miktarda serumla felakete karşı hücum edeceğiz. Malumu âliniz, bu hastalık ilk çıktığı zaman önüne geçilememiş, en büyük etken, hastalık çıkar çıkmaz elimizde serum bulunmadığından bu kadar yayılmıştı. Ve serum ancak hastalığın vukuudan iki ay sonra elde edilebilmiş, o vakte kadar da alabildiğine bulaşmaya başlamıştır. Böyle bir tehlikenin önüne geçmek için hastalık var yok, ona bakmayacağız, asli hedefimiz depolarımızda serum hazırlamaktır.

Ancak, hastalığın bulaşmasına en büyük sebeplerden birisi de askeriyenin hayvanlarıdır. Bunun hakkında da nazarı dikkatinizi çekiyorum. Ordu yürüdükçe hastalıklı hayvanlar da yürüyor ve temiz olan mıntıkalara da bulaştırılıyor. Halbuki ordunun elinde 15 bin sığır vardır ki, bunlardaki hastalığın giderilmesi 15 günlük bir mücadeleye bağlıdır. Nedense olamamıştır; hastalığın etrafa

bulaşmasına sebep olmuştur. Bunun için Müdafaai Milliye Vekâleti Celilesinin de iki defa nazarı dikkatini çektik ve bundan bir iki gün evvel de tekrar yazdık.

Maalesef Balıkesir'de hastalık baş göstermişti. Teşekkür olunur ki, gerekli tedbirler alındı ve derhal hastalık giderildi. Fakat bugün Balıkesir'de, yarın kurtarılmış vilayetlerin diğer tarafında ordu hayvanları hastalığı yürütecek olursa dünya kadar serum üretsek, dünya kadar tedbirler alsak yine hastalığın önüne geçmek güçtür.

Efendiler, sığır vebası hastalığının bundan 15-20 gün sonra memleketimizde tamamen ortadan kaldırılmış olduğu haberini yüksek heyetinize müjdeleyebileceğimi katiyen ümit edebilirim. Ve bunun için de şimdiye kadar çok bir para sarf edilmemiştir. Şimdiye kadar sarf edilen paranın miktarı 30 bin lira raddesindedir.

İngiltere'de geçen sene ortaya çıkan şap hastalığı için -sığır vebası değil- 750 bin lira sarf edilmiştir ki, bizim kâğıt paramıza nazaran dört milyon liraya yakındır. Ve orada bir yılda hastalığı bitirmişlerdir.

Fransa'da yine geçen sene ortaya çıkan sığır vebası için Meclis İktisat Nazırını gece trenle göndermiş ve hastalığın ortaya çıktığı mahalde bütün hayvanlara el konularak hepsi itlaf edilmiş ve bu suretle önüne geçilmiş. Fakat bizde bunun tatbik imkânı yoktur. Malul, hasta hayvanları öldürmek için 200-300 bin liraya ihtiyaç vardı. Bunu tedarik edemezdik. Bu suretle tedbirler almaya mecbur kaldık. Bundan dolayıdır ki, hastalığı imha etmek için üç ay geçirdik. Sözlerime son verirken şunu büyük bir iftiharla söyleyeceğim ki, efendiler Türk fenni ve Türk baytarlığı büyük vazifesini muvaffakiyetle yapmıştır. Ve bu bizim için şeref sebebidir. Ve eldeki bütün vesaitsizliğine rağmen, bu muvaffakiyeti gösteren Türk kültürü iftihar edebilir. Emin Beyefendi izahatı kâfi saymazlarsa bittabi Dahili Nizamname'nin bahşettiği yetkiden istifade ederler.

[...]

***Emin Bey** (Eskişehir) - İktisat Vekili Beyefendi vaat buyurdular ki, 20 gün sonra hastalık kalmayacaktır. Bendeniz cevabı kâfi sayar ve teşekkür ederim. Fakat bu 20 gün zarfında bu vaatlerini yerine getirmezlerse, hakikaten vebale girerler. Ve zannederim ki bu şu vaziyetle yapılamayacaktır. Kendilerini mesul sayarım. Şimdilik kendilerine teşekkür ederim.*

***Tunalı Hilmi Bey** (Bolu) - Efendim Ordu'da çıkan Güneş mecmuasının tatiline dair Dahiliye Vekâleti'nden, Zonguldak amele müfettişi hakkında kezalik Dahiliye Vekâleti'nden, Zonguldak Amele Birliği seçimi hakkında İktisat Vekâleti'nden soru önergelerim vardı, hâlâ cevap verilmedi.*

***Reis**- Efendim şikâyeti âliniz bittabi zapta geçti ve işitirler ve cevap da verirler.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Müsaade buyurursa cevap vereyim.

***Reis** - Buyurun.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Hilmi Beyefendi'nin verdiği önergeden malumattar değilim. Ve İktisat Vekâleti'ne de böyle bir şey tebliğ edilmemiştir. Edilmiş olsaydı tabii bugünkü önergeye cevap verdiğim gibi, ona da gelip cevap vermek mecburiyetimi takdir ederim. Sonra Emin Bey, vaat edilen 20 günün kendileri tarafından senet kabul edilmiş olduğunu söylediler. Yüksek heyetinizden 30 bin lirayı istediğim zaman da üç ay zarfında Allah'ın yardımıyla hastalığı bitireceğimi vaat etmiştim. Emin Bey, emin olabilirler. 20 gün sonra memlekette hastalık kalmayacaktır. *(İnşallah sesleri.)* Yalnız askerlerin bulaştırmaması da şarttır.

Ankara Ziraat Müdürü'nün Karar Hilafına Aldığı Harcırah Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Askerliğin tecili karşılığında ziraat edilen ikişer yüz dönüm araziyi nahiye ve köylerde keşfetmek ve araştırmak üzere gönderilen Ankara Ziraat Müdürü Ahmet Bey, Vilayet İdare Meclisi kararı icabınca onar lira ücret alması lazım iken, bazı köylerden fazla ve bilhassa İç nahiyesine bağlı Susuz köyünden Cennetoğullarından Hasan Hüseyin ve Hatiboğullarından diğer Hasan Hüseyin Ağalardan karar hilafına yirmişer lira aldığı vesikalı olarak haber alınmış olmakla keyfiyetin İktisat ve Dahiliye Vekâletlerinden sorulmasını arz ve teklif eylerim, olbapta.

Karesi
Abdülgafur

[...]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

10 Temmuz 1338 [1922] tarihli Zabıt ve Kavanin Müdüriyeti 1087/2969 numaralı tezkerei riyasetpenahileri cevabıdır:

Gönderildiğinin Genel Kurul'da bahsolduğu bildirilen Karesi Mebusu Abdülgafur Efendi'nin soru önergesine ait cevabın henüz gönderilmediği ve

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.24, s.467, (11 Kasım 1922).

çünkü Vilayet'çe yapılıp gönderilen soruşturma evrakının tamamlanması için daha bazı kimselerin çağırılması ve Vekâlet'e gönderilmesi için Ankara Vilayeti'ne yazıldığı ve talep olunan şahıslar geldiğinde ve soruşturma evrakı neticelendiğinde keyfiyetin arzı tabii bulunduğu arz olunur efendim.

İktisat Vekili
Mahmut Esat

Muhtelif İktisadi Maddeler Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

25 Kânunuevvel 1338 [25 Aralık 1922]

Riyaseti Celileye

Muhterem İktisat Vekili Mahmut Esat Bey'in dönmüş oldukları memleketlerimizdeki gözlemlerini ve inceleme seyahatlerinin muhtelif safhalarını gösteren beyanatı âlilerini dinledim. Görüp gezdikleri ve inceledikleri memleketlerin iktisadi meselelerinden temas ettikleri bazı mühim noktalar üzerinde kendilerine aşağıdaki soruları sorar ve cevap vermek lütfunda bulunmalarını rica ederim.

1) Mağlup düşmanın yakıp yıktığı memleketlerde halka inşaat levazımından en mühimi olan kereste aksamı nasıl ve ne suretle tedarik ve temin edilmiştir?

2) Memleketimizin tabii servetinden olan ormanlarımızdan yine harap olan yurtlarımızı vücuda getirecek derecede imalat yapılmakta mıdır ve bunun için ne gibi tedbirler ve kolaylıklar tatbik olunmuştur?

3) Memleket ormanlarından şimdilik ihtiyaca kâfi kereste yetiştirilmenin imkânı olmadığından bahisle yabancı memleketlerden getirilecek ve bilhassa İzmir'e ithal olunacak kerestelerin gümrük vergisinden istisnası hakkında bir teşebbüs bulunduğunu işitiyorum ve bundan çıkarıyorum ki, ormanlarımızdan ihracat şöyle dursun, memleketin dahili ihtiyaçlarını temin edecek imalat ve üretimde bulunabilmek için etkili ve alakadar olanlara kolaylık gösterilmemiş

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.27, s.57-59, (29 Ocak 1923).

ve fiiliyat sahasında hiçbir şey yapılmamıştır veyahut yapılamamıştır. Bundan dolayı memleketimiz geniş ormanlarıyla meşhuru cihan iken bundan istifade edememekliğimiz ne gibi sebeplerin tesirinden kaynaklanmaktadır? Benim zan ve kanaatime göre ormanlarımızdan istifadeye engel olan sebepler, sırf idarenin katlanılmaz olan müşkül ve bıktırıcı usullerinin elim neticeleridir ve bu sebeple yabancı kerestelerine rekabet edememesidir. Bunun böyle olduğuna ve diğer sebepleri bulunduğuna dair ne gibi bir fikir ve kanaat hasıl eylemişlerdir?

4) Yine idarenin takip ettiği manasız ve zorlaştırıcı usullerin tesiriyle bugün Zonguldak madenlerinde kullanılan sütunların -ki senelik miktarı dört milyon adedinden fazladır- bu büyük miktarda kerestenin Romanya'dan getirtilmekte olduğu ve bu kadar servetin yabancı memleketine akıp gittiği söyleniyor. Bu doğru mudur? Doğru ise bu sütunları memleketimiz ormanlarından üretmeye imkân yok mudur ve buna mâni olan sebepler nedir?

5) Bursa vilayeti ipek kozası yetiştirmek ve yetişen ipekten memleket dahilinde kısmen mensucat vücuda getirmekle tanınmış meşhur bir memlekettir. Fakat koza yetiştirmek sanatıyla uğraşanların malumudur ki, bu mahsul çoğunluk itibariyle en mühim ihracat mahsulümüzdür. Dahildeki sanayide kullanılan kısımları ihracata oranla yüzde 25 ancak tutabilir. Halbuki sağlam olarak haber aldığıma göre hiçbir oran tayin edilmeksizin Bursa'da ipek ve koza ihracatı gelişigüzel yasaklanmış ve bu yasak varakalar asılmak suretiyle resmen ilan edilmiştir. Herhangi bir dahili mahsulün ihracını bir kanun yapmaksızın bir idari tedbirle yasaklamaya hükümetin yetki sahibi olup olmadığını incelemek ve tahlil etmek istemiyorum. Bu yasak hariçten para ithal etmeye şiddetle muhtaç olduğumuz şu sırada memlekette nakdi ve iktisadi buhran doğurmaz mı? Ve yine işittiğime göre bu koza ve ipekler üreticilerden ihracat piyasasının pek çok altında bir fiyatla alınmak isteniliyormuş. Böyle bir vaziyet karşısında üreticiler gayet mühim ve mutena olan bu mahsulü yetiştirmekten feragat etmezler mi? Ve bu hal kozacılık sanatına ağır bir darbe teşkil etmez mi? Mahmut Esat Bey'in bu hususta Bursa'da bizzat incelemeler yapmış olacakları şüphesiz olduğundan bu hareketi tasvip eylemişler midir? İşbu sorularıma sözlü olarak cevap vermelerini talep ve istirham eylerim.

Bolu Mebusu
Şükrü

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Bolu Mebusu Şükrü Bey'in mühim ve tafsilatlı sorularına müsaadenizle kısaca cevap vereyim. Düşmanın yakıp yıktığı yerlerde halkımızın ormanlardan istifade edebilmesi için bundan evvel yüce Meclisinizce tasdik olunmuş bir kanun vardır. O kanunun harfiyen

tatbikine çalışıyoruz. Bu kanun her tarafta ilan edilmiştir ve köylüler her tarafta bundan istifade ederek yeniden binalar vücuda getirmişlerdir. Dolayısıyla zannediyorum sorularının iki maddesine bu suretle cevap vermiş oluyorum.

Zonguldak madenlerinde kullanılan sütunlar hakikaten kâfi gelmiyor ve hariçten getirtiliyor. Ancak yabancı memleketlerinden getirilen sütunlara rekabet edebilmek için yalnız bol ormanların mevcut olması kâfi değildir. Birtakım hızarhaneler, fabrikalar vücuda getirmek lazımdır, usta lazımdır. Hariçten getirilen sütunlar gibi sütunlar bizde elle yapılmaktadır. Bu sütunları yapanların bir kısmını seferberlik askere almıştır. Pek çok noksanlarımız vardır. Ormanlardan kâfi derecede istifade edemiyoruz. Bunda hakları vardır. Bu, memleketin 30-40 senelik derdidir. Bendeniz vekâlete geldikten sonra gördüğüm zorlaştırmaları, müşkülleri mümkün olduğu kadar idari kararlarla kaldırmaya çalıştım. Ancak elimizde kanunlar vardır ve Orman Nizamnamesi bu maksadı yerine getirmek için kâfi değildir ve fiiliyat için de kâfi değildir. Bendeniz vekâlete geldikten bir iki ay sonra ormanlarımıza dair 250 maddelik bir tasarı düzenledim. Heyeti Vekile'ce de karara bağlandı. Hususi encümeninde bulunmaktadır. Ancak bu kanunun kabulü suretiyledir ki, kanaatime göre ormanlarımızda esaslı bir surette yürüyebiliriz. Yani esaslı surette orman meselesini hallederiz. O kanun çıkıncaya kadar müşküllerin ve zorlaştırmaların önüne geçmek için lazım gelen emirleri verdim ve bu kanunu pek acil gördüm. Biraz evvel arz ettiğim üzere yedi maddesini içinden çıkararak bir hafta evvel yüce Meclisinize sevk ettim. Özetle mevcut kanun ve nizamname ile ormanlarımızın gelişmesine maddi imkân görememekteyim. Bunun için de vaktiyle uzun uzadıya düşünülerek yapılmış bir kanun gördüm, mütahassıslarımı dinledim. Bu kanun 250 maddeliktir. Yüce Meclisinize sevk ettim. Çıkarmak da yüksek heyetinize aittir. Bittabi 250 maddelik kanunu da bendeniz tatbik edemezdim. Onun için şimdi yapabileceğim, kanun çıkmazdan evvel müşküllerin ve zorlaştırmaların önüne mümkün olduğunca geçileceğini zannediyorum.

Bursa vilayetinin ipek kozaları meselesine gelince; böyle bir şey vaki değildir. İpek kozalarının ihracının yasaklanması için İktisat Vekili bir emir veremez ve yetkisi de yoktur. Bunun bir kanunla veyahut Heyeti Vekile'nin kararıyla yapılabilmesi mümkündür. Buna dair ne kanun çıkmıştır ve ne de Heyeti Vekile bir karar vermiştir. Bursa'da bulunduğum zaman bu mesele söz konusu olduğunda tasvipkâr bir cevap vermedim. Kendileri böyle bir şey biliyorlarsa Şükrü Beyefendi lütfen beni aydınlatırlar, katiyen aslı yoktur. Kendilerinin hususi olarak vuku bulan müracaatı üzerine Bursa'dan telgrafla sordum. Validen gelen cevap da böyle bir şeyin mevcut olmadığını söylemektedir.

***Sırrı Bey** (İzmit) - Efendim, Adapazarı'nın pateteslerini yasakladılar, İstanbul'a gidemiyor, çürüyor.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Bunun için de bir soru sorarsınız, cevaplarını veririm. Bununla beraber memleketin şurasında burasında serbest nakliyata, serbest ihraçata mâni olunmakta olduğunu haber aldım; her tarafa telgraflar çektim, valilerden, mutasarrıflardan sordum. Bazı yerlerde askeriye tarafından nakliyat ve ihracatın müdahalelere uğradığını öğrendim, derhal bir tamim yaptım. Bu müdahale her kim tarafından olursa olsun katiyen engellenmesini ve müdahillerin de kanun icabınca cezalandırılmasını ve hatta tutuklanmasını yazdım. Bundan sonra az çok müdahale hafifledi. Fakat efendiler, müdahaleler ordu kumandanları tarafından olursa, ordu kumandanlarını da tutuklamak yetkim dahilinde değildir. Heyeti Vekile'de birkaç kere bu meseleden bahsettim. Heyeti Vekile bu yolda bir karar aldı ve o kararları da tebliğ ettim. Bir iktisat vekilinin yapabileceği de bundan ibarettir zannediyorum. Tesiri de olmuştur. Birkaç misal arz edebilirim. Bununla beraber bir taraftan bu kararları verirken bir taraftan da fuzuli müdahaleler olduğunu telgrafla haber alıyorum ve aldıkça takip ederek önüne geçiyorum; tutuklanacak, cezalandırılacak olanları da mahkemeye teslim ediyorum.

Adapazarı Ahşap ve Demir Fabrikası Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Madde 1- Adapazarı'nda vaki Ahşap ve Demir Fabrikası halkın emeği ve parasıyla inşa edilmiş olmasına rağmen tasarruf hakkının alakası olmayan zevata verilmesi ve tapuya geçirilmesi hakkında teşebbüs vuku bulduğu duyulmuştur, doğru mudur? Bu husustaki görüş nedir?

Madde 2- Adapazarı'nda Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi namıyla teşekkül eden şirketin tasdik muamelesi icra edilmiş midir? Ve bu doğrultuda bu imalathanenin hakiki sahipleri kimlerdir, araştırılmış mıdır?

Madde 3- Adapazarı'nda Ahşap ve Demir Fabrikası'na hasredilmek üzere başta pazarlık suretiyle verilen yarım milyon metreküp keresteye ait şartlara sahipleri tarafından riayet edilmediğinden, mukavelenin feshi lazım gelip gelmeyeceğini, irtibat ve alakası itibariyle bir anda sözlü olarak cevap verilmek üzere Maliye ve İktisat Vekâletlerinden sorarım.

30.12.1338 [1922]
İzmit Mebusu
Sırrı

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.27, s.59-60, (29 Ocak 1923).

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, Adapazarı'nda vaki Ahşap Fabrikası'nın bazı zevata verildiğini ve tapuya geçirilmesi hakkında teşebbüs vuku bulduğunu İktisat Vekâleti işitmemiştir. Dolayısıyla işitmediğinden dolayı İktisat Vekâleti doğru veyahut yanlış olduğunu bilmemektedir. Böyle bir şey olmuş olsaydı şirket tarafından bize bildirilirdi ve komiserlerimiz dolaşır, bir malumat verirlerdi. Eğer tapuya geçirilmesi hakkında bir teşebbüs vuku bulmuşsa Maliye Vekâleti'nin bu hususta izahat vermesi lazımdır. Fakat gerek şirketle alakası olmayan zevata verilmesi ve gerek tapuya geçirilmesi hakkında İktisat Vekâleti'nin hiçbir haberi yoktur ve İktisat Vekâleti'nin de haberi olmaksızın böyle bir muamelenin yapılması kanunen mümkün değildir. Önergede diyorlar ki, "Adapazarı Ahşap ve Demir Malzeme İmalathanesi Osmanlı Anonim Şirketi namıyla teşekkül eden şirketin tasdik muamelesi icra edilmiş midir?" Esasen buna lüzum yoktur. Şirket 1333 [1917] senesinde İstanbul'da teşekkül etmiştir. Ve yine "bu imalathanenin hakiki sahipleri kimlerdir. Araştırılmışlar mıdır?" diyor. Bunun hakiki sahipleri şirkettir. Malumu âliniz anonim şirketlerde hakiki sahip ve isim söz konusu olmaz. Bir mülk şirketin manevi şahsiyetine aittir. Dolayısıyla anonim şirketlerinin hakiki sahipleri yoktur, yüzlerce isim vardır. Burada hepsi hakiki sahiptir. Adsız şirkettir, komandit veyahut kolektif şirketleri olmuş olsaydı söz konusu olurdu. Dolayısıyla hakiki sahipleri esasen olamaz. Sahipleri hissedarlardır.

Üçüncü: Efendim, Adapazarı'nda Demir-Ahşap Fabrikası'na hasredilmek üzere başta pazarlık suretiyle verilen yarım milyon metreküp keresteye ait şartlara sahipleri tarafından rağbet edilmediğinden mukavelenin feshi lazım gelip gelmeyeceğini irtibat ve alakası itibariyle bir anda sözlü olarak cevabı verilmek üzere... vs. diyor. Hakikaten orman mukavelenamesinin vaktini geçirdiklerinden bu mukavelename İktisat Vekâleti'nce tanınmamıştır. Bilahare şirket müracaat etmiştir, İktisat Vekâleti'ne görüşünü izah etmiştir. Zorlayıcı sebeplerden dolayı bu işi yapamadığından bahsetmiştir. Vekâlet bunu Heyeti Vekile'ye sevk etti. Bu, Heyeti Vekile'dedir. Karara bağlandıktan sonra leh veya aleyhinde hareket edilecektir. Sırrı Beyefendi Hazretlerinin sorusuna vereceğim cevap bundan ibarettir.

Mister Kennedy ile Akdedilen Zirai Alet ve Edevat Mukavelesi Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Ziraat Bankası'nın teşkilindeki maksadın ulviyetini takdir etmeyen hiçbir fert olmadığı için bu konuda söz söylemeyi gereksiz sayarım. Banka'nın manevi ve hukuki şahsiyete sahip, bağımsız bir milli müessese olduğu inkâr edilmeyip, ancak Ziraat Nezareti makamı yerine geçen İktisat Vekâleti'ne bir bağlılığı varsa da bu bağlılığın bir şekilden ibaret bulunduğu, tamamen sermayesi millet tarafından verilmiş ve bugün verilmekte bulunmuş olan bu müesseseye teşkilinin başında resmi bir şekil verebilmek fikir ve emeline dayalı olmasıyla doğrulanmıştır. Hususi kanununda Ziraat Bankası'na ait bütün muamelelerin bir idare meclisi ve bir umum müdürle yürütüleceği açık hükmüne göre İktisat Vekâleti'nin Banka işlerine ve muamelelerine müdahalesi değil, bir denetim hakkı olabilir. Hal böyle iken Chester'in arkadaşı Mister Kennedy ile 2.600.000 liralık bir zirai alet mukavelenamesi düzenlendiğini ve İktisat Vekâleti'nden mühürlenip imzalandığını ve her sene adı geçenin Türkiye'ye getireceği 400 bin liralık zirai aletin satılamayan kısımlarının tahakkuk eden bedelini nakden ve bir defada Ziraat Bankası'ndan almaya yetkili ve Banka'nın yerine getirmeye mecbur tutulduğunu ve şu mukavelenin akit ve imzasından dolayı Mister Kennedy'den komisyon namına 5000 liraya yakın veyahut aşkın bir simsarlık alınmak üzere bulunduğunu işittim. Harbi Umumi'de Almanya'dan getirtilen 750 bin liralık zirai aletin halen depolarda beklemekte ve büyük kısmının işe yaramamakta olduğu tecrübeten sabit ve her

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, c.28, s.147-153, (24 Mart 1923).

livanın ne gibi yeni aletlere ihtiyacı bulunduğu mahalleri ziraat memuru da dahil olduğu halde çiftçilerden teşkil edilecek bir komisyon marifetiyle tespit edildikten sonra tayin olunacak bir esasa göre Ziraat Bankası'nın bu gibi mukaveleye girişmesi gerekliyken, milletin 2.600.000 lirasını tehlikeye atmak suretiyle -sel önünden kütük kapar gibi- alelacele mühim ve neticesi vahim olan şu mukavelenin sebebi nedir? İktisat Vekâleti'nin sözlü olarak cevap vererek yüce Meclis'i aydınlatmasını arz ve teklif eylerim.

Kayseri Mebusu
Osman Zeki

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Osman Zeki Bey'in soru önergesine cevap vermezden evvel yakın zamanda İktisat Vekâleti'yle Mister Kennedy arasında akdolunan Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'nin özüne dair ufak maruzatta bulunmayı maksadın aydınlanması için pek faydalı buluyorum. Müsaade buyurulursa, bu mukavelenamenin ne olduğunu bir iki kelimeyle arz edeyim. Mukavelename basılmaktadır ve yüksek heyetinize ayrıca dağıtılacaktır. Fakat özünü şimdiden arz etmeyi pek faydalı buluyorum.

Efendiler, Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'yle memlekette bir Zirai Alet ve Edevat Şirketi vücuda getiriyoruz. Bu şirket imtiyaz ve tekel mahiyetine sahip değildir; bu şirketin yanında diğer şirketler de teşebbüslerde bulunabilirler ve zirai alet ve edevatı serbestçe satarlar. Bu şirketin sermayesi 10 milyon lira kadar olacaktır ve bu sermayenin yüzde 40'ına Türk sermayedarları tarafından iştirak edildiği takdirde şirket Türk olacak. Sermayenin yüzde 40'ına Türk sermayedarları tarafından iştirak edilmediği takdirde şirket Amerikan olacak ve fakat tamamen -mukavelename icabınca- bizim memleketin kanunlarına, yani Türk kanunlarına tabi olacaktır. Bu şirket bu sene memleketimizde muhtelif yerlerde de, İktisat Vekâleti'nin göstereceği yerlerde 12 atölye açacaktır, tamirhane açacaktır. Bu atölyelerden iki tanesi seyyar olacak ve hat üzerinde dolaşarak icap eden yerlerde durarak tamiratla meşgul olacaktır. Diğer atölyeler sabit olacaktır. Atölyelerde en az 50 Türk çalışacak ve bütün atölyelerde çalışanlar tamamen Türk bulunacaktır, Türkiyeli olacaktır. Bu suretle ümit ediyoruz ki, memlekete lazım olan makinistleri ve zirai alet ve edevat tamircilerini bol bol yetiştirebileceğiz. Şimdiye kadar makinistliği memlekette ilerletmek için yalnız iki müessese meydana getirebildik. O da bu sene Ankara'da açtığımız makinist müessesesiyle bir de Adana'daki müessesedir. O da işe başlamak üzeredir. Fakat bu iki küçük müesseseyle memleketimizin tamirci ve makinist ihtiyacının teminine imkân yoktur.

Bu şirketin vücuda getireceği tamirhanelerde başlarında muallim de bulunacaktır. Orada liyakat göstererek makinistliği öğrenenlere sertifika verilerek memleketin ihtiyacı olan yerlere, köylere gönderilecek, zirai alet ve edevat tamirciliği yaptırılacaktır ki, ettiğimiz hesaba göre üç sene zarfında memlekette aşağı yukarı 2000-3000 tamirci yetiştirilecektir ve memleketimizin muhtelif köylerinde zirai alet ve edevat tamiriyle uğraşacaklar ve bunlara lazım olan ufak ve ilk sermayeyi İktisat Vekâleti temin edecek, şirket alet ve edevatı taksitle satacaktır ve bu taksit miktarlarını Vekâlet'le uzlaşarak tespit edecek ve ona göre satış muamelesine başlayacaktır. Bunu ve atölye işini pek mühim gördük. Malumu âliniz zirai alet ve edevatın ve çağdaş vasıtaların yaygınlaşmamasına en büyük saik tamirci bulunamamasından, kırılan alet ve edevatın yapılmamasından ve memleketin mühim ve büyük zirai aletleri alacak parası bulunmamasından ileri geliyordu. Bu iki maksadı temin ettik ve tecrübesi önümüzdedir. Singer makineleri bugün memleketimizin en geri olan yerlerine giriyor. Çünkü bir tamirci buluyor. Taksitle satın alınıyor. Ümit ediyoruz ki, zirai alet ve edevat da bu kolaylığı görecek ve memleketimizde yaygınlaşacaktır. Hükümet isterse ve arzu ederse, uygun görürse, şirket numune çiftlikleri vücuda getirmeyi de temin edebilir; ayrıca yapılacak bir kira mukavelenamesiyle. Fakat hükümetin elindedir. İstemezse vermez.

***Emin Bey** (Erzincan) - Temenni ederiz ki vermesin.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Buna karşı, şirketin yapacağı bu işlere karşı İktisat Vekâleti Ziraat Bankası'yla senelik 400 bin lira asgari satış temin ediyor. Ve bu altı sene içindir. Bunu biz esas itibariyle uygun bulduk. Çünkü bizim memleketimizde yapacağı işler pek büyüktür ve memleketin acil ihtiyacı bunu lüzumlu kılıyordu. Memleketimizi ortaçağdan kalma bir halde bırakamazdık. Malumu âliniz memleketimizin iktisat vadisinde en mühim noktası, teslim buyurursunuz ki, ziraattır. Yegâne üretimi budur. Ortaçağdaki hayatla bugünkü hayatımızı sürdürmenin imkân ve ihtimali yoktur efendiler. 400 bin liralık satış şu suretle temin ediliyor: Üç sene zarfında şu zirai aletleri satabilirse Ziraat Bankası tamamen kefaletten arınıyor. Satamadığı takdirde altı sene müddetle dörder yüz bin liralık alışveriş yapacaktır. Bu kadarını satabilir mi, satamaz mı meselesi mütehassısları arasında söz konusu oldu. İstatistikleri çıkardık. Bütün liva ve vilayetlere telgraflar gönderdik. İhtiyaçlarını dinledik ve gördük ki 1329 [1913-1914] senesi istatistiğinde zirai alet ve edevat ithalatı bir buçuk milyon liradır ve elimizde bulunan ve valiler, mutasarrıflar tarafından gönderilen ve hususi komisyon tarafından incelenen hakiki ihtiyaçların miktarı bugün üç buçuk milyon liradan fazladır. Memleketin buna acil ihtiyacı vardır.

Efendiler! Diyebilirim ki, şirketin genel mahiyeti şu maruzatımdan ibarettir. 21 maddelik bir mukaveleden ibarettir. Bu da ayrıca dağıtılacaktır. Fakat esas

hatlar bundan ibarettir. Yalnız şu hususa işaret edeceğim ki, bu sene memleketimizin muhtelif kısımlarında vücuda getirilecek olan atölyeler, yani tamirhaneler adım adım fabrika haline getirilmeye doğru çalışılacaktır ve oralarda imar edilecek olan zirai alet ve edevatı himaye için biraz daha temettü[1] koyduk. Dolayısıyla umarız ki, bundan on sene sonra memleketimizin şurasında burasında küçük küçük zirai alet fabrikaları da vücut bulmuş olacaktır. Efendiler, bu Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'ni Ziraat Bankası'yla yapmak, doğrudan doğruya, kanaati âcizanemce, İktisat Vekâleti'nin yetkisi dahilinde olduğu halde, meselenin ehemmiyetini nazarı itibara alarak bir kere de Heyeti Vekile'de söz konusu ettik ve Heyeti Vekile de alınan kararla bu şirketin teşekkülünü oybirliğiyle kabul etti. İkinci olarak İktisat Encümeni'ne de müracaat ettik. İktisat Encümeni de oybirliğiyle kabul etti. Arkadaşların da görüşlerine müracaat ettik. Hemen hepsi bunun memleket için pek faydalı bir eser olduğuna kani bulundular ve Vekâlet'i bu hareket tarzından dolayı tebrik de ettiler. İktisat Vekâleti'nin kanaatine göre bugün memlekette her şeyden evvel ziraatımızı çağdaş bir hale getirmek ve üretimimizi artırmak lazımdır. Ziraatımız çağdaş bir hale gelmedikçe ve üretimimiz artırılmadıkça şu hususa kaniim ki, barışın ardından memleketi büyük bir iktisadi buhran beklemektedir. Bu iktisadi buhranın önüne ancak ve ancak memleketin üretimini artırarak geçebileceğiz. Geçmediğimiz takdirde iktisadi buhran devam edecektir. Kayseri Mebusu Osman Bey'in soru önergelerinin ihtiva ettiği maddelere birer birer cevap vereceğim. "Ziraat Bankası'nın teşkilindeki maksadın ulviyetini takdir etmeyen hiçbir fert olmadığı için bu konuda söz söylemeyi gereksiz sayarım. Banka'nın manevi ve hukuki şahsiyete sahip, bağımsız bir milli müessese olduğu inkâr edilmeyip, ancak Ziraat Nezareti makamı yerine geçen İktisat Vekâleti'ne bir bağlılığı varsa da bu bağlılığın bir şekilden ibaret bulunduğu, ve tamamen sermayesi millet tarafından verilmiş ve bugün verilmekte bulunmuş olan bu müesseseye teşkilinin başında resmi bir şekil verebilmek fikir ve emeline dayalı olmasıyla doğrulanmıştır." Efendiler! Ziraat Bankası hakikaten diğer umum müdürlüklerle kıyaslanamaz. Az çok bir bağımsızlığı vardır. Fakat iktisat vekilinin Ziraat Bankası'nın önündeki vazife ve yetkisi yalnız şekilden ibaret değildir. Ziraat Bankası'nın son kanunu icabınca vekil orada denetçidir ve denetçiliğin manasını tamamen kanun göstermiştir. Banka'nın kredi alıp vermesine nezaret eder ve Banka'nın eğri yollara gitmesini önler. Vekil, Banka'nın umum müdürüne bildirimde bulunur ve onlara icap eden yönü verir ve kanunsuz muamele yapmamalarına dikkat eder. Banka'nın faydasıyla alakadar birçok hususları da Banka İdare Heyeti'ne tavsiye eder. Dolayısıyla vekilin oradaki vazifesi korkuluktan ibaret değildir ve olamaz, manası kalmaz denetçiliğinin ve nezaretinin.

1 Temettü vergisi, kazanç vergisi. (Y.N.)

"Hususi kanununda Ziraat Bankası'na ait bütün muamelelerin bir idare meclisi ve bir umum müdürle yürütüleceği açık hükmüne göre İktisat Vekâleti'nin Banka işlerine ve muamelelerine müdahalesi değil, bir denetim hakkı olabilir." Evet! Vekil esasen böyle bir müdahalede bulunmamıştır ve böyle bir şey söz konusu olamaz. Kanunun kendisine bahşettiği denetçilik vazifesini yapmıştır Mister Kennedy projesinde. Fakat Vekâlet'in denetçilik vazifesi de muhterem Mebus Osman Zeki Bey'in zannettiği gibi şekilden ibaret değildir. "Hal böyle iken Chester'in arkadaşı Mister Kennedy ile 2.600.000 liralık bir zirai alet mukavelenamesi düzenlendiğini ve İktisat Vekâleti'nden mühürlenip imzalandığını ve her sene adı geçenin Türkiye'ye getireceği 400 bin liralık zirai aletin satılamayan kısımlarının tahakkuk eden bedelini nakden ve bir defada Ziraat Bankası'ndan almaya yetkili ve Banka'nın yerine getirmeye mecbur tutulduğunu ve şu mukavelenin akit ve imzasından dolayı Mister Kennedy'den komisyon namıyla 70 bin liraya[1] yakın veyahut aşkın bir simsarlık alınmak üzere bulunduğunu işittim." Efendiler, cümlenin son fıkrasına en son olarak cevap vereceğim; haysiyet, namus ve şeref kısmına en son cevap vereceğim. Ondan evvel şu yönüne işaret etmek isterim: Hal böyle iken Chester'in arkadaşı Mister Kennedy ile 2.600.000 liralık bir zirai alet mukavelenamesi düzenlenmiş, Vekâlet mühürleyip imzalamış ve her sene adı geçenin Türkiye'ye getireceği zirai aletin satılamayan kısımlarının bedeli nakden ve bir defada verilecek imiş. Efendiler! Biraz evvel vekilin Banka hususundaki vazife ve yetkisini arz ederken demiştim ki, vekil bankanın faydasına memleketin yüksek menfaatlerine uygun göreceği şeyleri Banka'ya tavsiye edebilir. Ve İktisat Vekiliniz de başka bir şey yapmamıştır. Banka'nın sermayesinin siyasi hadiseler ve art arda harpler yüzünden pek çok azaldığı bir günde Vekil istedi ki, Banka sermayesinin ve kudretinin üzerinde memlekete büyük bir iş yapsın ve bu suretle kanunda yer alan asli vazifesini, Türk çiftçilerine yardım vazifesini yerine getirsin. Dolayısıyla düşündü taşındı, büyük bir sermayeye sahip bir yabancı müessesesiyle, Banka'yı kefil göstererek, bu işe başlamaktan başka çare göremedi. Çünkü Banka'nın sermayesi büyük işi başarmaya kâfi değildi. Ziraat Bankası için memlekette bir sene zarfında 12 atölye yapmak imkânı yoktu. 12 atölyeyi gelecek sene 24'e çıkarmak ve bunları ertesi sene bir imalathane, bir fabrika haline getirmek imkânı yoktu. Dolayısıyla Vekâlet, bunları doğrudan doğruya Banka'nın parasıyla getireceğine, bir yabancı müessesesi vasıtasıyla getirip Banka'nın ufak sermayesinden büyük istifadeler etmek yolunu düşündü ve bunu Banka'ya teklif etmeyi de milli vazifeleri sırasında gördü. Bu suretle Banka'ya teklif etti.

---

1 Kayseri Mebusu Osman Zeki Bey'in soru önergesinde "5000 liraya" şeklinde. (Y.N.)

Banka, Heyeti Vekile kararından, İktisat Encümeni kararından ve mütehassısların fikrini aldıktan sonra tam serbesti dahilinde meseleyi müzakere etti ve ufak tefek değişikliklerle mukaveleyi olduğu gibi kabul etti. Bundan sonra da İktisat Vekâleti'yle, Banka'yı temsil eden İktisat Vekâleti'yle Mister Kennedy arasında akdolunan mukavelenameyi burada bulunmadığım sırada muhterem Vekil Feyzi Beyefendi imza buyurdu. Tamamen ben de taraftarım ve esasını bendeniz hazırlamıştım!

***Rifat Bey** (Tokat) - Nafia Vekili evvelce yolları yapsın.*

***Yahya Galib Bey** (Kırşehir) - Yolları da yapar. Sırası gelince bilahare onları da yapar.*

***Reis** - Rica ederim, karşılıklı konuşma olmasın.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, memleketi uzun zaman bugünkü vaziyette idame ettirmek, yaşatmak imkânı yoktur. Mutlaka iktisat sahasında ilerlemek ve yenileşmek mecburiyetindeyiz efendiler! Elimizdeki karasabanlarla dünya zirai üretiminin önüne dikilmemiz, çıkmamız imkân ve ihtimali mevcut değildir. Fakat Türkiye yaşayacak ve çağdaş vasıtalara dayanarak, onları bularak yaşayacaktır ve onun için bu mukaveleyi kabul ettik. Efendiler! Banka bütün parasını tahsil etsin, ondan sonra bu işe girsin diye bekleyemezdik. Efendiler! Sizi temin ederim ki, dünyanın en büyük bankaları, en büyük sermayeleriyle bu gibi işleri doğrudan doğruya başaramazlar, yapamazlar. Yapılacak bir şey, bankanın manevi şahsiyetinden istifade ederek büyük bir şirketi bu işe karıştırmaktır. Mukavelenameyi incelerseniz pekâlâ görürsünüz ki, tamamen milli menfaatlerimize uygundur ve şimdiye kadar yapılmış olan mukavelenamelerin hepsinden daha milli bir mahiyete sahiptir. En ufak bir zarar dahi bu mukavelename yüzünden muhtemel değildir. Yalnız Adana'nın bu sene zirai alet ve edevat husussundaki ihtiyacı 500 bin lirayı aşkındır ve farz ediniz ki, Ziraat Bankası her sene 200 bin liralık zirai alet ve edevat almaya mecbur olmuştur. Fakat tasavvur ediniz ki, bu defa Ziraat Bankası iki milyonluk zirai alet ve edevat alırken memleketin her köşesinde yeni yeni atölyeler vücut bulacaktır ve o yeni yeni atölyeler içinde Türk çocukları çalışacaklar ve orada makinistlik yapacaklardır. Efendiler! Bunun için Ziraat Bankası iki milyon lira sarf etmeyi her zaman kabul edebilir ve mühim vazifelerindendir. Esas vazifelerindendir ve geri taraftan da zirai alet ve edevatın hasıl edeceği üretim, Banka'nın alacağı 200 bin liralık alet ve edevatı fazlasıyla telafi edebilir.

"Harbi Umumi'de Almanya'dan getirtilen 750 bin liralık zirai aletin halen depolarda beklemekte ve büyük kısmının işe yaramamakta olduğu tecrübeten sabit ve her livanın ne gibi yeni aletlere ihtiyacı bulunduğu mahalleri ziraat memuru da dahil olduğu halde çiftçilerden teşkil edilecek birer komisyon marifetiyle tespit edildikten sonra tayin olunacak bir esasa göre Ziraat Bankası'nın

bu gibi mukaveleye girişmesi gerekliyken, milletin 2.600.000 lirasını tehlikeye atmak suretiyle -sel önünden kütük kapar gibi- alelacele mühim ve neticesi vahim olan şu mukavelenin sebebi nedir?"

Efendiler! Her livadan ve her vilayetten ihtiyacını sorduk. Her liva ve vilayet, dahilinde teşkil ettiği komisyonlarla memleketin zirai alet ve edevata olan ihtiyaçlarını tespit ederek bize gönderdi. Biz de burada ayrıca bir mütehassıs komisyonda meseleyi incelettirdik; ona göre karar verdik. Yoksa usul ve nizam haricinde bir iş yapmadık. Hakikaten vaktiyle Almanya'dan getirilen alet ve edevattan istifade edilmedi; satılamadı, yeraltında kaldı. Bunda çok hakkı vardır. Biz mazinin önümüze koyduğu o tecrübeden istifade etmek istedik ve aynı hatalı yola sapmak istemedik. Yani doğrudan doğruya memlekete zirai alet ve edevat getirterek Banka vasıtasıyla sattırmayı Banka'nın menfaatine aykırı gördük. Çünkü Banka'nın içinde bu işleri idare edecek adamlar mevcut olmadığını uzun tecrübe hayatı bize gösterdi ve esasen mazurdur. Çünkü oradaki ziraat memurlarının vazifesi bankacılıktır; zirai alet ve edevat tamiri ve satışı değildir. Banka'da yeni baştan bir bütçeyle muazzam bir teşkilat yapmak lazımdı ki, belki o zaman o teşkilatla zirai alet ve edevatı satabilirdik. Buna lüzum görmedik. O paranın sarfı günahtır. Bunu doğrudan doğruya bir şirket vasıtasıyla yaptırmayı uygun bulduk.

Banka'da muazzam bir teşkilat yapmak lazımdı. Çünkü, büyük büyük atölyeler vücuda getirmek lazımdı. Satmak meselesi vardı. Özetle birçok işler vardı ki, bunları doğrudan doğruya Banka'nın temin etmesi, onun bugününü ve geleceğini tehlikeye atabilirdi. Bunun için yapmadık. Tecrübesi önümüzdedir. On seneden beri Banka çok zarar gördü. Doğrudur, toprak altında gömülü kaldı. Çünkü idare edilemiyor, zirai alet ve edevatı idare edecek kimse yoktu. Tamir edilemiyordu, satılmıyordu, dolayısıyla toprağa gömülüp gidiyordu. Toprağa gömdürmemek için biz bu yola girdik. Bir de efendiler, meseleyi Büyük Millet Meclisi'ne getirmek meselesi vardır. Son Banka Kanunu'nun 2. maddesinin 3. fıkrası bu yetkiyi tamamen bankaya vermektedir. Bu, banka için bir nevi kredi alıp verme işi gibidir. Banka kredi alıp vermek için nasıl ki Büyük Millet Meclisi'nin tasdikine muhtaç değilse, bu gibi hususlarda da tasdik ettirmek mecburiyetinde değildir. Eğer bankanın kanunları ve nizamnameleri bunun Büyük Millet Meclisi tarafından tasdiki lüzumunu gösterseydi, bir dakika için tereddüt etmeyeceğimize emin olabilirsiniz. Hatta kanunu okuduktan sonra kâfi görmedik. Muvazenei Maliye Encümeni Reisi'yle istişare ettik, o da bu kanaatte bulundu ve Banka'nın umum müdürüyle de istişare ettik ve tamamen Banka'nın yetkisi dairesinde olduğunu bize söyledi ve maziye ait birçok misaller de zikretti. Biz de kanunu okuduk. Gördük ki, doğrudan doğruya bu işi yapmak Banka'nın yetkisi dahilindedir. Dolayısıyla yüksek heyetinize ait olmayan

bir işle yüksek heyetinizi meşgul etmek istemedik. Yoksa vazife ve yetkinize tecavüz etmedik. Yüksek heyetiniz bu hususta hakem olup, kararlarını verir. Ne lazımsa bittabi o yolda muamele yapar. Özetle mukavelenin neticesi vahim ve tehlikeli değildir. Mukavelenamenin memleket için tam bir saadet ve refah olduğuna kaniiz. Bu hususa dair vereceğim cevap bundan ibarettir.

Gelelim 70 bin liralık komisyon meselesine. Efendiler! Memleketin yüksek menfaatlerini her şeyin üzerinde gören ve siyasi hayata yeni atılan bir adam için bu elim bir ithamdır. Böyle şeyler olabilir. Fakat bunun cevabını da namusundan şüphesi olmayan bir adam kolaylıkla verebilir. Siyasi hayata yeni atılan ve memlekete çok iş görmek isteyen bir adam hakkında bu çok elim ve esef verici bir şeydir. Efendiler! Yüksek heyetinizi temin ederim; bu cümle yalnız benim hakir ve naçiz şahsıma ait olsaydı, yüksek heyetiniz huzurunda cevap vermeyi kendim için lüzumsuz sayardım ve memleketin büyük işleri için çalışırken bu gibi iftiralara maruz kalmamı kendim için bir süs ve şeref kabul ederdim. Fakat ne yapayım ki efendiler, ortaya konulan iftira yalnız benim naçiz ve ehemmiyetsiz şahsımla değil, bana itimat eden yüksek heyetinizle ve sizin temsil ettiğiniz bütün milletin haysiyetiyle alakadar olduğu için izahat vereceğim.

***Şevket Bey** (Bayezid) - Milletle alakası yoktur. Mesul memuruna aittir.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey - Mesul memurunun yapması, evet! Bir millet için de elimdir. Bunun için efendiler, bu mesele hakkında izahat vermeyi lüzumlu görüyorum ve kendimi bu hususta mecbur sayıyorum. Teşekkür ederim ki, celse de açıktır. Kayseri Mebusu Osman Zeki Bey şöyle diyor:

"Şu mukavelenin akit ve imzasından dolayı Mister Kennedy'den 70 bin liraya yakın veyahut aşkın komisyon namıyla simsarlık alınmakta bulunduğunu işittim."

Efendiler! İktisat Vekâleti böyle çirkin bir vakanın meydana geldiğinden haberdar değildir ve böyle bir vaka meydana gelmemiştir. Dolayısıyla Vekâlet'in böyle bir hadiseden haberdar olmaması imkânı ve ihtimali yoktur. Fakat ok yayından çıkmıştır. Osman Zeki Bey böyle bir vakanın olduğunu söylüyor. Şüphe etmiyorum ki, Osman Zeki Bey bu iddiasını bir hafifmeşreplikle ortaya atmış değildir. Büyük Millet Meclisi'nin değerli üyeleri içinde bu gibi mühim meseleleri böyle hafifmeşreplikle ortaya koyacak bir zatın bulunduğuna da inanmıyorum. Yoktur böyle bir adam. Yalnız elbette muhterem Mebus'un bildiği bir hakikat var demektir. Böyle bir vaka olmuş değildir. Dolayısıyla bu ağır ve kirli vakayı bilmek için bendeniz tek bir yol görüyorum. Tek bir hal çaresi buluyorum. O da şudur: Yüksek heyetinizin arasından seçilmiş bir tahkikat heyeti teşkil edilir, *(anket sesleri)* Türkçesini söylüyorum; bu heyet gelir, meseleyi inceler ve tahlil eder. Eğer efendiler, böyle bir vaka olmuşsa -ki, olmamıştır- size itimatla memleketin en mühim bir meselesini üstlenen İktisat Vekili yalnız vekillikten

değil, İzmir mebusluğundan da istifa eder ve gider. Kendisini memleketin kanunlarına ve zabıtanın aracılığına ihtiyaç duymaksızın mahkemeye teslim eder ve bunu da kendine en büyük bir şeref bilir. *(Alkış.)*

***Neşet Bey** (İstanbul) - Hatta intihar eder.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Evet efendiler, vekillikten istifa ederim. Bu kâfi değildir. İzmirlilerin de bir şerefi vardır. İzmirli Mahmut Esat'ın da bir şerefi var. Mebusluktan da istifa eder, kendimi mahkemeye teslim ederim ve bunu kendime en büyük bir vazife sayarım. Fakat efendiler, teslim edersiniz ki, Osman Zeki Bey'den de bendenizin bir şey istemesi lazımdır. Siyasi hayata yeni giren bir adamın önüne bu iftiracığını atan Osman Zeki Bey'in de namuslu bir adam olduğuna kaniim. Kendisinin de Kayseri mebusluğundan istifa ederek gidip mahkemeye kendisini teslim etmesini isterim. *(Bravo sesleri.)*

***Osman Bey** (Kayseri) - Öyle değil.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Aksi halde tasavvur buyurursunuz ki, itimadınızla İktisat Vekâleti'ni idare eden bir adamın bir dakika mevkiini muhafaza etmesi imkân ve ihtimali yoktur ve namusunu seven her adamın burada durması imkân ve ihtimali yoktur. Yani efendiler, meselenin özü şudur: Ben vaka tahakkuk ettiği takdirde mahkemeye milletin emniyetini suiistimal eden bir adamım diye gideceğim. Osman Zeki Bey de ben de müfteriyim diye gidecektir.

***Yahya Galib Bey** (Kırşehir) - Öyle bir şey yok. Mahmut Esat Bey şunu yapmış demiyorlar ki.*

***Hüseyin Hüsnü Efendi** (İstanbul) - Pek doğrudur.*

***Reis** - Efendim, sorular sınırlanamaz, herkes sözünü söyleyebilir. (Devam sesleri.)*

***Refik Şevket Bey** (Saruhan) - Herkes sözünü söyler. Fakat namusa tecavüz edilemez.*

***Ali Saib Bey** (Urfa) - İktisat Vekâleti'ne tariz vardır.*

***Reis** - Rica ederim, müsaade buyurunuz efendim.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, başka memleketlerde, başka diyarlarda namusun telafisi için başka vasıtalar vardır. Fakat bizim memleketimizin kanuni mevzuatı bu gibi namus meselelerini hal için kamuoyunu hakem kılıyor; kamuoyu milletin aynasıdır. Bir de Millet Meclisi vardır. Ben Millet Meclisi'nin tahkikatından sonra vereceği kararı kendim için kâfi görürüm. Efendiler, şurada şahsımla alakadar naçiz, âciz vakaya da temas etmek istiyorum. Buna temasa mecbur olduğumdan dolayı da pek üzgün, pek elemli, dertliyim. Fakat ne yapayım ki, tekrar arz ediyorum; bu benim kanaatime göre yalnız naçiz şahsımla alakadar değildir; bana itimat edenleri bilhassa alakadar eder. Onun için yâd edeceğim. Efendiler, Mahmut Esat muhterem Kayseri Me-

busu Osman Zeki Bey'in zannettiği gibi 70 bin liralık simsarlık meselelerine tenezzül edecek ve o bayağılıklar içinde dolaşacak adamlardan değildir. Mahmut Esat, 300 bin liralık servetini omuzunda silahla memleket için çiğneyen adamdır. *(Doğrudur sesleri.)* Bu bayağılığa tenezzül etmez ve o servetin yıkık kalan kısmı da Türkiye'nin yükselmesi ve Türk İnkılabı'nın yükselmesi için naçiz ve âciz bir hediyedir ve bu hayatım o inkılap yolunda feda bulacaktır. Efendiler, o bayağılıklara tenezzül edemem. Bunu yâd edişimden maksat -çok üzgünüm- fakat hepimizi kurtarmak için söylüyorum.

***İhsan Bey** (Cebelibereket) - Keşke bunu söylemeseydiniz daha iyi olurdu.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Ben de pek üzgünüm. Yalnız şahıslarla alakadar olaydı söylemezdim. Fakat tasavvur buyurunuz, pek ağır bir itham altındayım. Özetle efendiler! Son sözlerimi söylüyorum. Biliyorsunuz ki, bütün bir ıslahat tarihimizde teşebbüslerimiz daima akim bırakırılmıştır ve bu teşebbüslere bilhassa iki silah yöneltilmiştir. Osman Zeki Bey biraderimizi bununla itham etmek istemiyorum. Fakat öyle hadiseler karşısında kalıyoruz ki, hemen eski hadiselerin tekerrüründen ibarettir. Dolayısıyla hiçbirinizi rencide etmesin. Müsaadenizle tarihi bir hakikate ilişmek isterim. Hükümetimizin yaptığı teşebbüsler hep akim kaldı. Bu iki sebepledir. Efendiler! Yüz senelik ıslahat tarihimizde devlet herhangi bir işe el attıysa, memleketi herhangi bir çöküşten kurtarmak istediyse bir mesele karşısında kaldı. Birincisi yabancılar siyasi gaileler çıkardılar ve memleket her yenilik adımında düşürüldü, düşürüldü; başını kaldıramadı. İkincisi memleket dahilinde propaganda ettiler ve memleketin en saf simalarını kirli yüz olarak ortaya çıkardılar ve memlekette teşebbüse girecek büyük adamların elleri böğründe kaldı ve namuslarından korktular. Fakat efendiler! Yeni Türkiye'nin yeni gençliği, gençleri bunlardan korkmayarak ilerleyecektir. Çünkü her şeyin üzerinde kanun vardır. Efendiler! Dahilden yapılan öyle propagandalar oldu ki, hiç namusuna şüphe etmediğim Osman Zeki Bey gibi arkadaşlarımızı bilmeyerek böyle iğfal etti. Çünkü bunlar iyiymiş gibi görünürler ve milletin ruhuna uyacak sözler söylerler ve maksatlarını yürütürler. Efendiler! İktisat Vekâleti resmen haberdardır. Bugün gerek Chester projesinin ve gerek Zirai Alet ve Edevat Mukavelenamesi'nin akamete uğratılması için memleketin içine yabancı memleketlerden para gelmiştir. Efendiler! Bunu söylemekten maksadım yalnız yüksek heyetinizi değil, bütün milleti aydınlatmaktır. Efendiler, Chester projesi bundan 15 sene evvel tatbik edilseydi, bugün memleket ihya edilirdi. Efendiler, tekrar ediyorum. Chester projesi bundan 15 sene evvel yapılmış olsaydı, bazı değişiklikleriyle memleketi ihya ederdi.

***Tevfik Bey** (Van) - Alman parası bırakmadı.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Özetle efendiler, yalnız yüksek heyetinizi değil, bütün kamuoyunu aydınlatmak için söylüyorum. Arkada-

şımızı bundan tenzih etmeyi de vazife biliyorum. Fakat bir hakikat vardır. Onu da hatırlatmak istiyorum.

Abdullah Efendi *(İzmit) - Sözleriniz tezat teşkil etmiyor mu? (Etmiyor sesleri.)*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Özetle efendiler, kürsüden inmeden evvel tekrar rica ederim, bu mesele İktisat Vekili meselesi değil, mühim bir meseledir.

Ali Şükrü Bey *(Trabzon) - Bu işin haricinde söz istiyorum Reis Bey!*

Reis*- Söz, soru sahibi Osman Zeki Bey'indir.*

İktisat Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bu mesele mühim bir meseledir. Memleketin ilerlemesi için, geleceği için mühim bir meseledir. Namus ve haysiyet ve şeref meselesidir. Memlekette iş görecekler meselesidir. Yüksek heyetinizin bu meseleyi halletmesini rica ederim. Çünkü bütün milletin namusunu kurtarmış olursunuz.

İKTİSAT VEKİLLİĞİNDEN İSTİFA

İktisat Vekilliğinden İstifa Dilekçesi*

22.9.1339 [1923]

TBMM Riyaseti Celilesine

İstirahate muhtacım. Sağlık sebeplerimden dolayı Umuru İktisadiye Vekâleti'nden istifa eylediğimi arz eylerim, efendim hazretleri.

İzmir Mebusu
Mahmut Esat

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.2, s.232, (24 Eylül 1923).

Ziraat Bankası Umum Müdür Tahsisatının Heyeti Vekile'den Tazminine Dair Meclis Kararı Dolayısıyla Meclis'e Telgraf*

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Ziraat Bankası umum müdür tahsisatının Heyeti Vekile'den tazminine dair yüce Meclis'in verdiği kararı büyük bir iftiharla öğrendim. Ancak son sene zarfında Ziraat Bankası'nın işleri ve muameleleri pek ziyade genişlemiş ve Türk çiftçisinin tırnaklarıyla, alınteriyle kazanarak verdiği vergilerden vücut bulan sermayesi büyük miktarlara ulaşmıştır. Fevkalade ahval içinde getirtilmesi müşkül ve vakte muhtaç olan yabancı mütehassısın gelişine kadar milletin yegâne iktisadi müessesesini yalnız bir umum müdür muaviniyle idare etmeyi herhangi bir tehlike ihtimaline ve pek geniş olan banka muamelelerinin halkın en muhtaç zamanlarında felce uğramasına meydan vermemek maksadıyla uygun görmemiştim. Şu kadar ki, yabancı mütehassıs getirtilmesi hususunda Millet Meclisi'nin gösterdiği arzu ve kararı yerine getirerek bugün vazifesine başlamış olan mütehassısın tedarikine girişmiştim. Bunun vazifeye başlamasına kadar Banka'nın yürürlükteki kanunu icabınca maaşı bütçeye yazılıp konulmuş bulunan tahsisattan ödenmek üzere geçici bir umum müdürle işlerin yürütülmesini belirtilen sebeplerden dolayı Heyeti Vekile'ye arz etmiş ve fevkalade zaruret karşısında teklifim kabul olunmuştu. Esasen bütçenin hükmü o seneyi kapsadığı gibi o esnada yüce Meclis dahi toplantı halinde değildi. Bununla beraber vekilliğim zamanında korumakla vazifelendirildiğim milletin menfaatlerini muhafazaten alınmasında müteşebbis olduğum vaki Heyeti

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.4, s.47-48, (5 Aralık 1923).

Vekile kararından dolayı milli hâkimiyetin de teminatı olan usulü esasiyeyi denetlemek dolayısıyla yüce Meclis'ce kararlaştırılan tazminat şerefinin tamamen uhdei âcizaneme terkini rica ederim efendim.

3.12.1339 [1923]
Eski İktisat Vekili
Mahmut Esat

IV. BÖLÜM

ADLİYE VEKİLLİĞİ DÖNEMİ

(1924-1930)

ADLİYE VEKÂLETİ'NİN İZLEYECEĞİ POLİTİKA

Yeni Adliye Vekili Olarak İlk Beyanat*

Muhterem selefim Necati Bey'in takip ettiği ıslahat üzerinde yürüyeceğim. Zaten bu yol, inkılabın ve inkılap Cumhuriyet'in yoludur; bizim milli hareketin ilk günlerinden beri *Yeni Gün*'de hararetle müdafaa ettiğimiz programdır. Kayıtsız ve şartsız Batı'nın medeni milletlerince kabul edilen sistemleri takip suretiyle Türkiye'de yaşayan her fert hukukunun korunması Türk Adliyesinin şiarıdır.

* *Cumhuriyet*, 24 Teşrinisani 1340 (24 Kasım 1924), No: 197, s.3.

Yeni Adliye Vekili Olarak İlk Tamim*

Ali Fethi Beyefendi Hazretlerinin riyaseti altında oluşan kabinede Adliye Vekilliği üzerime verildi. Muhterem selefim Necati Beyefendi tarafından kabul ve tatbik edilen esasları takibe ve tamamlamaya çalışacağım. İnsanların hakları Cumhuriyetimizin kefaleti altındadır.

Çağdaş ve halkçı medeni milletlerce kabul edilen sistemlerle donanmış faaliyet ve hareketi inkılapçı Türk Cumhuriyeti Adliyesi için şiar olarak kabul ediyorum.

Hâkimlerin ve bütün Adliye memurlarının mevki ve şerefleriyle orantılı bir surette refahlarının artırılmasına ve tamamen bağımsız olarak vazifelerini yapabilmelerine vekilliğim zamanında dahi hususi ehemmiyet atfolunacaktır. Muhterem mesai arkadaşlarımın hakkımda gösterecekleri kıymetli yardım ve destekleri muvaffakiyetin sırrını teşkil edecektir.

Arkadaşlarımın büyük ve çok şerefli vazifelerinde muzaffer olmalarını temenni ederim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 27 Teşrinisani 1340 (27 Kasım 1924), No: 1283, s.1.

Türk İnkılabı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arkadaşlar! Vaziyet bendenizin görüşüme ve anlayışıma göre bir izah ve gensoru meselesi olmaktan, bir hükümet ve hele bir soru meselesi olmaktan çoktan çıkmıştır. *(Bravo sesleri.)* Vaziyeti olduğu gibi açık ve sarih olarak görmek lazımdır.

Çünkü günlerden beri devam etmekte olan münakaşalara ve henüz neticesi gelmeyen müzakerelere ne inkılabın ve ne de milletin tahammülü vardır. Vaziyeti duyduğum gibi samimiyetle ve açıklıkla söyleyeceğim. Beni bu hususta vaziyeti bütün açıklığıyla söyleyeceğim için mazur göreceğinizi ve haklı göreceğinizi ümit ederim. Her halde muvaffakiyet, samimiyet ve açıklıktadır arkadaşlar. *(Bravo sesleri.)* Arkadaşlar! Temin ederim, eğer vaziyet yalnız soru ve gensoru meselesi olmaktan ibaret olsaydı ve yalnız bir hükümeti eleştirmek veyahut düşürmek gibi bir meseleden ibaret olsaydı, inkılap namına, inkılabı ileri götürmek namına düşürmek kelimesinden ibaret olsa idi, ben şikâyetçi arkadaşlarımdan burada çok daha büyük şiddetle hükümete hücum edecektim. Gerçi birçok noktalara iliştiler; bendeniz bu noktaları ehemmiyetsiz ve manasız bulanlardan değilim. Yalnız hakiki vaziyeti hepimizin ve hepinizin gördüğü vaziyetin haricinde bulduğum için görüşlerine iştirak etmiyorum.

Arkadaşlar! Hükümeti inkılap namına eleştirmek lazım gelseydi, her şeyden evvel kendisinden sorulacak şeyler vardı, inkılabı ileri götürmesi için yapaca-

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.10, s.140-141, (8 Kasım 1924).

ğı işler vardı. Arkadaşlar! Bir Adliye Vekâleti vardır; vekili çalışmıştır, Adliye Vekâleti'ni birtakım yeni şekillere koymuştur. Fakat unutmayınız ki, içindeki kanunlar 13 asır evvel Bağdat çöllerinde yazılmış ve 13 asırdan beri Türk'ün mukadderatını idare eden kanunlardır hâlâ. *(Bravo sesleri.)*

Arkadaşlar! Bunların bir kısmı 100 senelik veyahut 110 senelik Fransız kanunlarıdır ki onlar da Frenk kokmaktadır. Şu halde kanunlarımızın bir kısmı Arap, bir kısmı Frenk kokmaktadır. *(Bravo sesleri.)* Arkadaşlar! Biliyoruz ki inkılabımız memleketin muhtaç olduğu bütün noktalara parmağını basmamıştır. Bence büyük işler yapmıştır; beş asırlık bir tarihin alamayacağı vakaları beş senenin içine sokmuştur. Bunda şüphe yok. Bununla beraber, inkılabın her noktasına parmak basmış değildir. Yalnız siyasi sistemlerini değiştirmiştir. Yalnız unutmamak lazımdır ki, 100 seneden beri, Tanzimat'tan beri tanzim edile edile nihayet şu son şekli, şu güzel sistemi almıştır. 100 sene sarf etmişizdir. Bunun için pek çok zaman sarf etmişizdir. Daha ne iktisadi sistemimize ve ne de toplumsal sistemimize inkılap parmağını basmamıştır. Ben isterdim ki inkılap kabinesini bu noktalardan, bilhassa bu noktalardan eleştireyim ve hiç şüphesiz hesap vermekten âciz de değildir ve hesapları millet huzurunda dinleyeyim. Fakat heyhat! Mesele bu safhalardan dışarı çıkmıştır. Efendiler! Bendenizce kabinelerden bahsedildiği zaman, Büyük Millet Meclisi kabinesinden bahsedildiği zaman, ne bir Rauf Bey kabinesi ne Fethi Bey kabinesi ve ne de bir İsmet Paşa kabinesi vardır, inkılap kabineleri vardır. Ve inkılapçı olmaya mecbur ve mükellef kabineler vardır ve onlardan bunları sormak benim hakkımdır. Fakat tekrar ediyorum, bu dakikada artık bu noktaya temas imkânı yoktur.

Efendiler! Vaziyeti açık görelim. Mesele inkılap ve inkılabı idare etmek safhasına girmiştir; değildir diyenler de vardır; hepimiz bir düşünüyoruz diyenler de vardır. Fakat hepinizin vicdanına, hepinizin izanına, hepinizin idrakine terk ve havale ediyorum. Vaziyet böyle midir? *(Değildir sesleri.)* İki yol vardır, iki yoldan gitmek isteyenler vardır. Meclis'i günlerden beri izah ve gensoru ve soru önergesi namı altında meşgul etmektense, her şeyden ve her şeyden ziyade uğraşılacak iş, Meclis içinde değil, dışarı çıkarak vaziyeti halletmek, yolları tayin etmek ve ondan sonra Meclis'in içine gelerek memleketin işlerini takip etmektir. Gerçi arkadaşlar, halihazırdaki hükümete hak veriyorum. Birtakım sorular karşısında bulunmuştur. Bunların cevabını vermek ve kamuoyunu aydınlatmak ister. Bunda şüphe yok. En küçük noktaları da silmek ister ve hakkıdır ve yaptığı işler de vardır. Fakat mesele çok büyümüştür. Vaziyetin buna tahammülü yoktur. Vaziyetin açıklığa kavuşması lazımdır. Çünkü milletin ve onun büyük işlerinin ve onun kutsi inkılabının bir aydan beri burada toplanıp hiçbir iş göremeyen Meclis'i beklemeye vakti yoktur efendiler. Samimiyetime itimat etmenizi bir kere daha bu vesileyle rica ederim. *(Doğrusun sesleri.)* Her

halde yollar belli olmalı ve belirlenen yollardan gidilerek milletin ve onun inkılabının işleri daha süratle neticelendirilmelidir. Ve o vakit daha samimiyetle yürüyeceğiz, daha kati yürüyeceğiz ve işler daha süratle neticeye varacaktır.

Arkadaşlar! Hatırlarsınız ki, bendeniz fesih yetkisinin mecliste kalmasını kabul eden arkadaşlarınızdan birisiydim. Dün Rauf Beyefendi Hazretleri bu kürsüde hâkimiyet ve cumhuriyet meselesinde o noktaya iliştikleri için görüşümü arz etmek isterim. Rauf Beyefendi'ye göre milli hâkimiyet cumhuriyetin gelişmiş halidir. Bendeniz bunu -itiraf edeyim- esaslı bir surette anlayamadım. *(Kimse anlamadı sesleri.)* Milli hâkimiyet başka bir meseledir, cumhuriyet, meşrutiyet, mutlakiyet idaresi, istibdat yine başka birer meseledir. Efendiler! Bir kısmı hükümet şekilleridir; diğeri milletin idaresinin infaz ve tatbikidir. Bu dört şekil içinde muhtelif şekilde milli hâkimiyetin tatbik edildiğini görmekteyiz. Hatta istibdatta bile bir parça vardır; meşrutiyette biraz daha fazla, cumhuriyette daha fazla; dolayısıyla bu noktadan bu iki şeyi karıştırmamak lazımdır. Milli hâkimiyet cumhuriyetin gelişmiş hali demek değildir. Çünkü milli hâkimiyet şekil değildir; ruh ve esas meselesidir. Ne biliyoruz ki ilim yarın daha ileri gitmeyecek ve cumhuriyetten daha iyi bir şekil ortaya koymayacaktır. Bendeniz muhterem Rauf Beyefendi Hazretlerinden daha açık, daha sarih bir surette bunu ifade etmelerini isterdim. Ancak bir noktaya daha ilişmek isterim, milli hâkimiyetin kayıtsız ve şartsız olabilmesi için, yani kayıtsız ve şartsız milli hâkimiyet fesihsiz ve vetosuz bir milli hâkimiyettir. Ancak efendiler, şu noktaya nazarı dikkatinizi çekerim ki, cumhuriyetin fesih ile kayıtlı olması, yani bir şahsın elinde kalması demek, Türk milletinin ortada hiç hüküm ve manası yok demek değildir. Bir reisicumhur fesih hakkını alabilir. Almaması daha iyidir benim kanaatime göre. Fakat aldığı takdirde her şey bitmiş, mahvolmuş mudur? Milli hâkimiyet bir reisin lütuf ve ihsanı veya onun elden alıvermesiyle ortadan kalkacak bir şey midir? Bunu kabul ettiğimiz takdirde Türk İnkılabı'nın ve Türk milletinin hiçbir manası yoktur; yalnız bir şahsın manası vardır demektir. Bunu kabul edemem. (*Bravo sesleri.)* Efendiler! Her halde benim görüşüme göre ve anlayışıma göre dava yürümektedir. Türk İnkılabı yükseliyor, yürüyor ve yaşıyor ve yaşayacaktır. Ancak bu inkılabı fazla duraklatmamak ve süratle hedefine, bizce malum ve belli olan hedefine ve milletçe beklenilen hedefine ulaştırmak için bir an evvel hakiki vaziyetin açıklığa kavuşması lazımdır. Türk milleti ortada demokrasi namına çekilmiş bir kılıç gibi bunu beklemektedir efendiler. *(Alkışlar.)*

Matbuat Hürriyeti Hakkında Beyanat*

Ankara, 10 (hususi muhabirimizden) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Saip Bey'in teklifi hakkındaki soruma karşı şu beyanatta bulunmuştur:

Bence matbuatımızın serbestisidir ki, onu Türkiye halk inkılabı için çok kıymetli bir destekçi yapacaktır.

Matbuatımızın, ancak ve ancak milletin, inkılabın, Türk İnkılabı prensiplerinin yüksek menfaatleriyle hislenmiş olarak daima yüksek, daima nezih kalmasını milli bir şeref kabul ederim. Öyle olacaktır da.

Türk matbuatı asrımızın demokratik ve medeni milletlerince kabul edilen esaslarından başka bir zihniyetle idare edilemez. Matbuatın hürriyeti, inkılabımızın ve dünya inkılaplarının milletlere en yüksek bir hediyesidir.

Dolayısıyla inkılabın eseri olan matbuat hürriyetinin inkılabı koruması tabiidir. Türk hukukçuları matbuatın hakkını büyük bir kıskançlıkla müdafaa etmeye hazırdırlar.

---

* *Vatan,* 12 Kânunuevvel 1340 (12 Aralık 1924), No: 599, s.1.

Yapılacak Adliye Islahatı Hakkında Beyanat*

Mahmut Esat Bey Adliye'de takip edeceği hareket hattı ve yapacağı ıslahat hakkında sorduğum soruya cevaben şu beyanatta bulunmuştur:

340 [1924] senesi Mart kanunları adliyede şeriat mahkemelerini kaldırarak yargı birliği esasını kabul etmişti. Lozan Konferansı da Türk adliyesi için bir leke demek olan kapitülasyonları kaldırdı. İşte bu iki büyük ve mühim netice artık adliyemizde çağdaş, halkçı, medeni milletlerce kabul edilmiş sistemler dahilinde ıslahat imkânını tamamıyla hazırlanmış bulunuyor. Şimdi adliyemizde yapılacak ilk işler arasında davalarda mümkün olan süratin temini ve adliyede bitecek işleri olanlara bütün kolaylıkların gösterilmesi hususunu düşünmekteyim. Kanunlarımızda bu hedefe ulaşmak için gerekli bazı değişiklikler yapılacaktır. Adliye memur ve mensuplarıyla bilhassa hâkimlerin haklarını ve vazifelerini hususi bir kanunla tayin ve tespit etmeyi adliye ıslahatının en başında görmekteyim. Bu maksattan dolayıdır ki Hâkimler Kanununu hazırlıyoruz ve bunun bu toplantı devresi zarfında kanunlaşmasına çalışacağım. Biliyorsunuz ki, geçen sene 1 Mayıs tarihinde istinaf mahkemeleri[2] adliyemizce görülen lüzum ve zaruret üzerine kaldırılmıştı. Bu kaldırma işinin yarattığı boşluğu doldurmak için Temyiz Mahkemesinin esaslı ve ciddi bir surette sağlamlaştırılması ve takviyesi lazım olduğu fikrindeyim. Temyiz hâkimlerinin maddi

---

* *Vakit*, 17 Kânunuevvel (Aralık) 1924, No: 2504, s.1-2.

2 İstinaf mahkemesi: Eskiden başlangıç mahkemesi ile temyiz mahkemesi arasındaki ikinci derecedeki üst mahkemeye verilen ad. (Y.N.)

ve manevi vaziyetine hususi ehemmiyet atfedeceğim. Halen mahkemelerimizde dayanılacak kaidelerin mühim bir kısmı henüz derlenmiş bir halde değildir. Şüphe yok ki çağdaş bir devlet adliyesinde böyle bir vaziyet kabule değer görülemez. Bunlar her medeni millette ve bizim esas hukukumuzda olduğu gibi kanun haline getirilecektir. Bugün İstanbul'da bu maksadın temini için ilmi heyetler ve komisyonlar senelerden beri süren çalışmalarına devam etmektedir ki, bunların peyderpey gönderdiği kanunları Heyeti Vekile'den geçirerek Meclis'e sevk etmekteyim.

Son günlerde Millet Meclisi'nin tasdikine arz ettiğim Aile Hukuku ve Nafaka kanunları bu kabildendir. Cumhuriyet Ceza Kanunu da yüce Meclis'e gönderilmiştir. Hukuk ve Ceza Muhakemeleri Usulü ve Ticaret kanunları da hususi komisyonlar tarafından zamanımızın ihtiyacına göre değiştirilmekte ve hazırlanmaktadır. Mecellemiz adım adım bütün kısımlarını içeren bir medeni kanun haline getirilmektedir. Size adliye ıslahatında yapılması lazım gelen işleri kısaca tarif etmek icap ederse, diyebilirim ki, adliye makinesini idare etmekte olan zevatın maddi ve manevi vaziyetlerine hususi ehemmiyet atfedilmesini, bunların hukuk ilmiyle donanmış ve muameleye aşina kimselerden olmak üzere seçilmesini arzu etmekteyiz. Adliyemizin derlenmiş ve yazılı kanunlarla yürütülmesi lazımdır. Teşkilatın seri ve düzgün iş çıkaracak surette tamamlanması gerekir. Genel muamelelerin de sadeliğine bilhassa dikkat edeceğiz. Esasen şimdiye kadar bu yolda hayli işler yapılmıştır. Biz bunları tamamlamaya çalışacağız. Milletin ve memleketin muhtaç olduğu kanunları vücuda getirdiğimiz şu sırada her türlü kayıt ve şarttan azade olarak ve hiçbir anane ve esaslara kapılmaksızın faaliyetimizin istikametini Türk milletinin haklı ihtiyaçları teşkil edecek ve gösterecektir. Islahat vadisinde yürürken medeni milletlerce kabul edilen sistemler her halde hareketimizin temelini teşkil edecektir. Bugün değiştirilmekte ve hazırlanmakta olan kanunlarımızda bu usulü kabul ettik.

İstanbul Barosu Üyelerine Nutuk*

Dün Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Tokatlıyan'da İstanbul Baro İnzibat Heyeti üyelerine bir ziyafet çekmiştir. [...] Ziyafet esnasında bahis hep mahkemelerimiz ve kanunlarımız etrafında cereyan etmiş, bilhassa yeni Hâkimler Seçimi Kanunu ve hâkimlere tam bir fikir bağımsızlığı temini meselesi münakaşa mevzuu olmuştur. Arada bir eski Hukuk Mektebi hatıralarından da bahsolunmuştur. Ziyafetin sonunda Mahmut Esat Bey kısa bir nutuk irat ederek demiştir ki:

Davetime icabet etmenizden ve aranızda şerefli bir an geçirmeme imkân vermenizden dolayı müteşekkirim. Türk avukatlarının şerefli müdafaalarının inkılabımız için ilham yolu olmasını temenni eder ve bu temennimin diğer vekil beylere de tebliğini rica ederim.

Lütfi Fikri Bey, Baro namına aşağıdaki cevabı vermiştir:
[...]
Mahmut Esat Bey nutka cevaben şu izahatı vermiştir:

Temyiz Mahkemesinin İstanbul'a nakli mümkün olmayacaktır. Muamelenin selameti bakımından hükümet merkezinde bulunması lazımdır. Ankara'da inşasına başlanan adliye binası bir seneye kadar son bulacaktır. Son bulur bulmaz Temyiz Mahkemesi Ankara'da vazifesine başlayacaktır. Avukatlık Kanunu hakkında görüşlerinize iştirak ederim. Kanunun değiştirilmesi söz konusu ol-

* *Vatan*, 18 Kânunusani 1341 (18 Ocak 1925), No: 637, s.1-2.

duğu zaman fikrinizden istifade edeceğim. Ümit ederim ki, yardımı esirgemezsiniz. Yalnız böyle bir iki meselede değil, Adliye Vekâleti'nin inkılabın zaruri icaplarına göre vücuda getireceği kanunlarda ve teşkilatta da muhterem heyetinizin yardımından istifade etmek isteriz. Bu hususlarda yardımınızı esirgememenizi rica ederim.

Lütfi Fikri Bey, Mahmut Esat Bey'in vekilliği zamanının verimli ve semereli olmasını temenni etmiş, Adliye Vekili Bey de kanunlarımız ve mahkemelerimiz için yalnız mahkeme kararlarının değil, Türk avukatlarının şerefli müdafaalarının da bir istifade teşkil ettiğini söylemiştir. [...]

Yemeğin sonuna doğru kuvvetler birliği ve kuvvetler ayrılığı bahsi açılmıştır. Gerek Mahmut Esat Bey ve gerek Lütfi Fikri Bey bu bahsin tiryakisi oldukları için hoş, zarif ve istifadeli bir tarzda cereyan eden münakaşa çok uzamak eğilimini göstermiştir. Fakat Mahmut Esat Bey'in dün İzmir'e hareketi kararlaştırılmış olması münasebetiyle bahsi kısa kesmek lazım gelmiştir. [...]

Bir yazarımız dün Vekil Bey'le görüşmüş ve İstanbul adliyesini nasıl bulduğunu sormuştur. Mahmut Esat Bey buna cevaben demiştir ki:

Mahkemelerimizin faaliyetinden ve mesaisinden Türk adliyeciliği bakımından pek memnun dönüyorum. Bu akşam saat 5'te Bandırma yoluyla tedavi için İzmir'e gideceğim. Sıhhatim müsaade ettiği derecede orada da mahkemeleri inceleyeceğim.

İzmir Sanayi Ticaret Borsası Ziyafetinde Nutuk*

İzmir, 26 (hususi muhabirimizden) - Bir haftadan beridir şehrimizde bulunan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey şerefine Sanayi Ticaret Borsası, Lise, Türk Ocağı, Çiftçiler Birliği ve Belediye tarafından mükellef ziyafetler çekilmiştir. Mahmut Esat Bey Sanayi Ticaret Borsası'nda verilen ziyafette mühim bir nutuk irat etmiş ve demiştir ki:

Efendiler! Faaliyet ve hayat saçan muhterem muhitinizde bana birkaç saat yaşatmak lütfunda bulunduğunuzdan dolayı samimi teşekkürler takdim ederim.

Efendiler! Memleketler için en güzel ve en verimli kanunların o memleketin toplumsal ve iktisadi ihtiyaçlarını tatmin edenler olduğunda şüphe yoktur. Elimizde mevcut kanunların hayli eski şeyler olduğu malumunuzdur. Bu ihtiyacı nazarı dikkate alan Adliye Vekâleti epeyce zamandan beri memleketimizin ve bilhassa inkılabı müteakip Türk milletinin azmi önüne açılan faaliyet sahasının ihtiyaçlarını tatmin edecek yeni kanunları hazırlamakla meşguldür. Bunlardan bir kısmı Millet Meclisi'ne arz edilmiştir. Türk iktisat âleminin faaliyet ve rehberliğinden feyiz alan yeni Ticaret Kanunumuz da derlenmektedir. Bunun tamamlanmasının yakında nasip olacağına ve Milli Meclis'ce tasdik olunacağına kaniim.

Efendiler! İzmirliyim ve bana ne zaman İzmir'den bahsedilse ve ben ne zaman İzmir'i düşünsem Türklük için daima bir iktisat timsali hatırlarım.

---

* *Son Telgraf*, 30 Kânunusani 1341 (30 Ocak 1925), No: 227, s.2; *Vatan*, 28 Kânunusani 1341 (28 Ocak 1925), No: 647, s.1.

Türkiye'nin mukadderatı istemiş ki bu güzel mıntıkamız Türkün iktisat hayatında bir yükseliş meşalesi olsun.

Teslim buyurursunuz ki, insanlık tarihi ideallerin diyar diyar yürümesine vasıta kılınan kılıçların zaman zaman düştüğünü ve kırıldığını kaydetmektedir. Fakat iktisadi dayanak vasıtalarından biri sayılan milli ideallerin kolay kolay kırılmadığını da ilave eder. Hatırlarsınız ki, Kanada'ya giren Fransız kılıçlarını İngiliz sabanları çıkarmıştır. Demek istiyorum ki, yalnız kılıç her şey değildir. Onun izleri üzerinde iktisadiyatın ve irfanın yürüyüşlerini temin etmek lazımdır.

Hükümetiniz bağımsızlık kavramıyla uzlaştırılabilir olmak şartıyla memleketimizde çalışmak isteyen yabancılara ve yabancı sermayesine medeni memleketlerin kabul ettiği ve gösterdiği bütün kolaylıkları fazlasıyla göstermeye hazırdır.

Siz bu ideali yaşatmakla, bayrağı taşımakla mükellefsiniz. Vazifeniz çok şereflidir. Cihan hayat mücadelesi içinde ve iktisadiyat âleminde Akdeniz kenarlarında maruz kalacağınız herhangi bir başarısızlık Türk vatanının en ücra köşelerine kadar matemli sarsıntılar vücuda getirir. Başarılarınız ise iktisadi bağımsızlık şehitleri için en güzel bir Fatiha destanı olur. Dolayısıyla mutlaka başarılı olacaksınız ve başarılı olmakla mükellefiz.

Ben nefsine ve başarısına tam itimadı olan bütün milletimin ve milliyetimin fikirlerinin tercümanı olduğuma şüphe etmiyorum. Bana şu birkaç cümlelik fikirleri söylemek fırsatını hazırlayan muhterem heyetinize bir kere daha teşekkürler takdim eylerim.

Türk İnkılabı ve Adliyemiz Hakkında İzmir Barosu'nda Nutuk*

İzmir, 1 (hususi muhabirimizden) - Şehrimizde bulunan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey İzmir Barosu'nda inkılap ve adliyemiz hakkında bir nutuk irat etmiştir. Vekil Bey demiştir ki:

Takdir buyurursunuz ki adliyemizin, inkılabın ve cumhuriyetin gerektirdiği mana dahilinde faaliyet gösterebilmesi, her şeyden evvel onu idare edecek ve kanunları tatbik eyleyecek zevatın ve zihniyetlerin ihtisas ve kudretlerine bağlıdır. Muamelelerdeki sürat ve kolaylığın hakkın yerine getirilmesi kaziyesi ile hâkimlerdeki isabeti zaafa uğratmaması lazımdır.

Teşkilatta gayemiz, halka adalet kapılarını aratmak değil, onun feyizli semerelerini halkın yanına kadar götürmektir.

Kavrayabildimse inkılabımızın adliyemizdeki tesirlerini şu birkaç mühim emsal içine almak mümkün olacaktır:

1) Yargıda birlik,

2) Kapitülasyonların fiilen, hukuken kaldırılması,

3) Kaynaklarda serbestidir.

İnkılabın bu üç mühim eseri şu neticeleri vermiştir:

---

* *Vatan*, 2 Şubat 1341 (1925), No: 652, s.3; *Anadolu*, 2 Şubat 1341 (1925), s.2; 3 Şubat 1341 (1925); *Vakit*, 2 Şubat 1341 (1925), No: 2551, s.2.

Adalet dağıtma mühim kaziyesinde ikilik ortadan kaldırılmıştır. Artık bundan sonra adalet iki zihniyetin, iki usulün, iki kanunun olmaktan kurtarılmış, tek ve sağlam bir mecra içine alınmıştır. Merciler ve hükümler çokluğu karşısında şaşıran halkımız, şimdi karşısında devlet namına, toplum namına, Türk milleti namına hakkın hükmünü ifadeye yetkili yalnız bir adalet kapısı buluyor ve görüyor. İki muhakeme kapısının ve iki kanunun ne kadar tehlikeli bir şey olduğunu, Tanzimat'tan beri milletin ikiliği bertaraf etmek için vaki olan mesai ve mücadelelerini inceleyenler elbette takdir buyururlar. Bu halin adalet dağıtma kaziyesini ne suretle felce uğrattığı tarihi vesikalarla teyit olunmuştur.

Kapitülasyonlar, Türk milleti ve onun yargı hakkı için bir lekeydi. Milletimiz bu lekeyi tarihimizin göğsünden kopardı ve attı. Şimdi Türk adliyesi her türlü müdahalelerden azade bir surette hakkın yüksek manasını tatbike imkân bulmaktadır.

Efendiler!

İnkılap, yeni bir Türkiye devleti kurmuş ve onun istikamet yönünü gösteren düsturları ortaya koymuştur. Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kayıtsız ve şartsız çağdaş, medeni, demokratik esaslarla idaresini içermektedir. Adliye ise bir devlet meselesidir. Dolayısıyla inkılap ve cumhuriyet ve bütün kapsamıyla yeni Türkiye Devleti en samimi ve en güzel manasını bu sahada ve bu sahanın kanunları içinde ifade etmelidir.

Türk adliyesi hiçbir zaman inkılabın muhalifi bulunmayacak, bilakis onun bütün medeni ve zaruri icaplarının teminatı olacaktır.

Bu çok şerefli bir roldür. Çünkü inkılap milletin iradesinin tecellisidir. Bu çok mühim esasın tatmini için kaynaklarda serbesti lazımdı. İnkılap bunu da temin etti.

Bundan sonra kanunlarımızın ve adliyemizin istikameti Türkiye'nin ve Türk milletinin genel ihtiyaçları, yüksek menfaatleri, hürriyetinin gerekleri ve camiamızın fıtri tecellileri olacaktır.

Dolayısıyla bu düsturla uzlaşabilir her kaynaktan istifade edebileceğiz. Bundan böyle Türk milletinin iktisadi, toplumsal ve her nevi ihtiyaçlarını ifade ile en doğru manalarını arz edecek kanunlarımız ne Batı'nın ve ne de Doğu'nun kaynaklarına bağlı kalamaz.

En esaslı kaynağımız milletimizin ihtiyaçları, asrımızın gerektirdiği medeni ihtiyaçlarıdır. Nuru ve fazileti nerede görürsek, nerede bulursak oraya koşacağız ve oradan alacağız.

Şu kadar ki, adli sistemlerimiz demokratik, çağdaş ve medeni milletlerin usulleri olacaktır. Efendiler, tarihte bir kısım devletler, milletlerin ve memleketlerin mukadderatını teokratik (rabbani) esaslarla idare ettiler.

Bu sistemin neticesi insanlığın her gün değişmekte olan ihtiyaçlarını değiştirilemez akidelerle bağlamak oldu ve nihayet milletlerin mukadderatı, dinler tahakküm ve baskı vasıtası olarak, istibdatla idare edildi. Bundan menfaat sağlayanlar elleri satırlı ve dudaklarında her kelime kan olan tacidarlar ve zümrecikler oldu; fakat halk olmadı, o inledi. Bütün insanlık manzumesi asırlarca ve asırlarca köleler gibi tacidarların emel ve ihtiraslarının oyuncağı oldu. Batı'nın meşhur "droit dieu"sü, yani ilahi hukuku iddialarımın en açık bir vesikasıdır. İslam hukukiyatının bütün yüksek prensiplerine rağmen İslam tarihi bu gibi facialardan kendisini kurtaramadı, o da bu akıbete düştü. İslam milletlerinin bahtında böyle olan saltanat hırsı ve buna benzer tahakküm, zorbalıklar hep teokratik sistemin neticeleridir. Türk milleti ve onun kararları çok kati ve amansız inkılabı bu facialarınn tekrarına bir daha müsaade edemez.

Tarihte teokratik devlet elleri satırlı tacidarlarla vicdanlara kadar hükmetmek istedi; fakat ne oldu? Vicdan istihkâmları önünde bunlar bütün heybet ve kudretleriyle ve bütün tarihleriyle düştüler; sürünürken öldüler.

Din, Allah ile fert arasında bir kavuşma vasıtasıdır. Vicdan ile Allah arasına kim girebilir? Devletin fert ile Allah arasında simsarlık yapmaya hiçbir vakit hakkı yoktur. Ve esasen bütün bir tarih gösteriyor ki devlet bu rolü ne zaman üstlendiyse dinin nezih mahremiyetini rencide etti ve netice zulme ve tahakküme vardı.

Din tarihleri ve bütün bir insanlık tarihi bu facialarınn kanlı vesikalarıyla doludur. Laik devlet işte bunlara cevaz vermeyen bir siyasi teşkildir; fakat vicdanlara ve dinlere en hakiki manasıyla da hürmetkârdır. Türk adliyesinin nazarında, haksız olan en kuvvetli zayıf, haklı olan en zayıf en kuvvetlidir.

İnkılaplarda Belediyelerin Rolü Hakkında İzmir Belediyesi'nin Ziyafetinde Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in İzmir'de Belediye tarafından verilen ziyafette mühim bir nutuk irat eylediğini telgraf havadisi olarak yazmıştık. Mahmut Esat Bey'in bu nutkunu ehemmiyetinden dolayı aynen aşağıya alıyoruz:

Muhterem efendiler! İzmir'i, İzmir halkını, yani bizleri temsil eden bir heyetin, yüksek ve şerefli İzmir Belediye heyetinin naçiz bir hemşeriniz olan bendeniz hakkında bolca ifade ettiği bu kıymetli teveccühlere teşekkür arz etmekliğime müsaade buyurmanızı rica ederim.

Efendiler! Şahsi anlayışıma göre devlet tarihi bir hadisedir; tarihi bir şekillenme, bir organlaşmadır; salt hukukla izah olunamaz. Fertler, milletler, milliyetlerdir ki hukukun, salt hukukun temsil sahasına girerler. Bu münasebetle onları temsil eden belediyeler tarihi bir hadise olmaktan ziyade, mana ve esaslarını hukuka, yani millete ve milliyete dayandırırlar.

Efendiler! Belediyeler, belediye teşkilatının inkılap tarihlerindeki rolleri hepinizce malumdur. Bu hususta fazla tafsilatla sizleri sıkmaktan kaçınacağım. Yalnız mesela Paris belediyesinin Fransız Büyük İnkılabı'nda ve bütün bir dünya ihtilal tarihinde oynadığı şerefli ve çok yüksek rolü yâd ile yetineceğim. Beş asrın kavrayamayacağı hadiseleri beş yıl içine sığdıran, yılmaz ve kararları çok kati inkılabımızın, Türk İnkılabı'nın esas ve temelleri belediyelere ve dolayısıyla halka dayandıkça inkılap payidar olacak, mutlaka payidar olacaktır. Esasen hiçbir gün, hatta hiçbir an bunda tereddüt etmedim. Türk milleti de tereddüt etmemiştir ve etmez de. Şu kadar ki, Fransız iktisatçılarından ilmine

---

* *Vatan*, 2 Şubat 1341 (1925), No: 652, s.3.

pek hürmetkâr olduğum bir zatın, Charles Gide'in tabirini ödünç alarak diyeceğim ki: İnsan hayatının yarısı teşkilattır.

Bunun için belediye teşkilatı ne kadar kuvvetli olursa inkılabın halka dayanması o derece sağlam ve kuvvetli olur. Çünkü bu takdirde teşkilata dayanıyor demektir. İnkılabımızın ilk iliştiği noktalardan birisi de belediyelerimiz olmuştur.

Malumunuzdur ki, bundan evvelki belediye seçimleri usullerimiz son kabul edilen esaslar kadar halkı temsil etmiyor ve onu belediye işleriyle bu derece alakadar kılmıyordu. Kanunlarımızın en son kabul ettiği şekil halkı kendi mukadderatıyla daha yakından alakadar etmiş ve milletimiz bu sistemle de idare işlerindeki rüştünü ve kabiliyetini güzel bir şekilde ifade eylemiştir. Bu husus bizlerin başka bir bakımdan da muvaffak olmak ümit ve kanaatlerimizi takviye ediyor ki, o da Millet Meclisi'nin bir dereceli seçime doğru atmak üzere bulunduğu adımın isabetindedir.

Efendiler! Türk milletinin bizzat ve fiilen mukadderatını idare eylemesi kabiliyetinden mahrum olduğunu zannedenler kendi dar zihniyet ve idraklerinden başka hiçbir şeye tercüman olmamaktadırlar. Bunlar Türk milleti ve tarihini bilmeyen ve tanımayanlardır.

Efendiler! Bizim için, biz Türk milleti için tereddüt devirleri çoktan geçmiştir. Milletin ve onun inkılabının kararları huzurunda bütün bir tereddüt ve zayıflık tarihi yıkılmış ve ezilmiştir. Şimdi hepimizi ümitli ve feyizli bir gelecek beklemektedir. İşte oraya doğru gidiyoruz ve gideceğiz.

Türk Ocaklarının Rolü Hakkında İzmir Türk Ocağı ve Çiftçiler Birliği'nin Ziyafetinde Nutuk*

Mahmut Esat Bey Türk Ocağı ve Çiftçiler Birliği tarafından verilen çay ziyafetinde şu nutku irat etmiştir:

Türk Ocağı gibi Türklüğün idealini, Türk Çiftçileri Birliği gibi Türk iktisadiyatını temsil eden iki yüksek ve kıymetli milli müessesemizin beni hatırlayarak birkaç saat aralarında yaşatmak lütfunu esirgemediklerinden dolayı bilhassa teşekkür ederim.

Türk Ocaklarının vazifesi son bulmamıştır ve bulamaz da. Çünkü Türk milleti ve onun ideali yaşıyor ve devam ediyor ve edecektir. İnkılap beş sene zarfında beş asrın kavrayamayacağı kadar büyük işler görmüştür.

Bütün bu işler Türk Ocaklarının 10-15 seneden beri hazırladıkları müsait zeminde gelişmiştir. Dolayısıyla milli inkılabımızı yalnız siyasi cepheden değil, bilhassa toplumsal ve iktisadi noktalardan incelemek ve Ocaklara mal etmek lazımdır. Ocaklar inkılabın bu cephesi üzerinde işlemeye, çalışmaya başladıklarından itibaren onu Türk milletinin malı etmiş oluruz ki, bu, inkılabın payidar olacağına ve mutlaka payidar olacağına en esaslı bir delil kabul olunabilir. İnkılabın yalnız siyasi cepheden görülmesi bir zaaf olur.

Çiftçiler Birliği, Türk İktisat Kongresi'nin toplandığı anlarda kurulmuş milli bir müessesemizdir. O zaman bir münasebetle ifade ettiğim bir fikri burada tekrar etmek isterim. İktisat Kongresi'nde demiştim ki:

---

* *Vatan*, 2 Şubat 1341 (1925), No: 652, s.3.

Türkiye'de çiftçiler meselesi vardır. Çünkü memleketimizin iktisadi hareketini bilhassa çiftçilik ifade etmektedir ve memleketimizin genel nüfusunun yüzde 90'ı çiftçidir. Dolayısıyla Türkiye'yi tarihin naklettiği feci macera siyasetinden kurtarmak için milli hükümetin istikametini Türk çiftçisinin üvendiresi göstermelidir.

Efendiler! Bugün de bu fikirdeyim. Çünkü bence en şuurlu ve en milli Türk siyaseti bu mana içindedir.

Sözlerimi bitirmeden evvel Türk milleti kavramını ilk bulup ilk ortaya atan ve Türk Ocağı fikrinin yaratıcısı payesini hakkıyla kazanmış olan merhum Ziya Gökalp'in yüce namını hürmetle yâd etmeyi bir vazife sayarım.

1925 Yılı Adliye Vekâleti Bütçesi Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, muhterem arkadaşlarımızdan Karesi Mebusu Osman Niyazi Bey biraderimiz, cinayet mahkemeleri ve teşkilatı üzerinde durdular ve görüşlerini bu esas etrafında izah buyurdular. *(İşitmiyoruz sesleri.)*

Efendim, Osman Niyazi Beyefendi diyorlar ki: "Cinayet mahkemelerinde üçte iki çoğunluk oyu usulünün lağvı lazımdır. Dolayısıyla cinayet mahkemeleri beş üyeden oluşturulacağına üç üyeden de oluşturulabilir."

Adliye Vekâletiniz bu meseleyi nazarı dikkate almıştır ve çok mühim bir mesele olarak nazarı itibara almıştır ve incelemektedir. Yakın zamanda Adliye Vekâleti'nde toplanan mütehassıslar komisyonu bugün bu meseleyi incelemektedir, varacağı neticeye göre kanunu hazırlayacağız ve yüce Meclis'e takdim edeceğiz. Tasvip ettiğiniz takdirde bittabi tatbik edilecektir. Bu suretle bütçeye de yük olmaksızın cinayet mahkemeleri üyeleri üçe indirilmekle beraber birçok hâkim kazanacağız ve bu hâkimlerle de, arz ettiğim gibi bütçeye yük olmaksızın yeni teşkilat vücuda getirmek imkânı hasıl olacak. Malumu âliniz, meselenin ehemmiyeti, nicelikte değil, niteliktedir. Bendenizin şahsi kanaatime göre cinayet mahkemelerini nitelik itibariyle takviye ettikten sonra üç üyeden meydana getirmekte hiçbir sakınca yoktur. Bilakis, fayda vardır. *(Bravo sesleri.)* Fakat arz ettiğim üzere, henüz mütehassıslar encümeni mesaisini ta-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.14, s.249-253, 261-265, 268-271, 278-279, 282-286, 288, (23 Şubat 1925).

mamlamamıştır. İlmi bir meseledir, mühim bir meseledir. Resen bir kararla buraya getirmek istemedim. Mütehassısları şimdi dinlemekteyim. Umarım ki, bugünlerde bu yolda bir kanunu yüksek heyetinize takdim ederiz. *(Bravo sesleri.)*

Küçük suç meselelerinin tek hâkimle idaresi meselesine gelince; bendeniz bunu sakıncasız görmemekteyim. Adliye Vekâleti'nin gayesi toplu hâkimdir ve toplu hâkime doğru gitmektedir. Toplu hâkim teşkili mümkün olmayan yerlerde ister istemez tek hâkimle vazife yapmaya devam ediyoruz. Fakat imkân elverdikçe toplu hâkime doğru gideceğiz. Onun için toplu hâkimle küçük suç davalarına bakan mahkemelerin tek hâkime indirilmesini prensip ve program itibariyle kabul edemeyiz. Küçük suç mahkemelerinde tek hâkim esasını kabul ettiğimiz takdirde hukuk mahkemelerinde de bu esası kabul etmek zarureti hasıl olacaktır ki, bunun tehlikeli olduğunu takdir buyurursunuz. Çünkü hukuk mahkemelerinde hâkim, sonsuz servet ifade eden davalar huzurunda kalabilir. Servetin adedi malum değildir. Dolayısıyla tek hâkimin bu gibi meseleleri halletmesi, bendenizce ve çağdaş adliye kavramınca doğru değildir. *(Bu doğru sesleri.)*

Dolayısıyla küçük suç mahkemelerini tek hâkimle idare etmeye kalkışırsak, neticede genel mahkemeleri de tek hâkime doğru götürmek mecburiyetinde kalıveririz ki, sakıncalıdır.

Biraz evvel arz ettim ki, çağdaş adliyede hedef ve gaye, mahkemelerin toplu olmasıdır. Tek hâkimle idare ettiğimiz yerler de zaruretten başka bir şey değildir. Bütçemizin gücü müsait oldukça, hâkimlerin adedi arttıkça toplu hâkime doğru gideceğiz. Osman Niyazi Beyefendi'nin görüşleri zannederim bu iki mesele üzerinde toplanıyordu. Bu iki noktaya vereceğim cevaplar bundan ibarettir.

Feridun Fikri Bey biraderimize gelince, muhtelif şeylerden bahsettiler. Hapishanelerden bahsettiler. Yüksek heyetinizin malumudur ki, hapishanelerin idaresi, halihazır kanunuyla Adliye Vekâleti'ne ait değil, Dahiliye Vekâleti'ne aittir. Dolayısıyla bu hususta ıslahat projesinin mercii tarafından hazırlanması kanun hükmü gereğidir. Adliye Vekâleti'nin müdahale hakkı yoktur. Ancak mesele teorik bir yönden incelenebilir. Hapishanelerin, Dahiliye tarafından mı, yoksa Adliye tarafından mı idaresi lazımdır? Bu bir meseledir. Fakat efendiler, Adliye'nin, hapishanelere gelmezden evvel yapacağı o kadar çok iş vardır ki, göğüsleyeceği o kadar çok ıslahat vardır ki, onları tamamlamazdan evvel hapishanelere şimdikinden fazla el sürmesini bendeniz uygun görmemekteyim. Daha mühim ve daha ehem olan işleri tamamladıktan sonra hapishanelere de Adliye Vekâleti'nin göz atması zaruridir ve burada Feridun Fikri Bey'le hemfikirim. Hapishaneler üzerindeki şimdiki vaziyetimiz, teftişattan ibarettir; mahkûmları içeride daha fazla bırakmamak ve daha evvel çıkartmaktır. Vazifemiz bundan ibarettir. Diğer hususlar Dahiliye Vekâleti'ne aittir.

Sonra memleketimizde mükemmel ve muntazam hapishaneler vücuda getirmek için çok paraya ihtiyaç vardır. Bendeniz bu paraların hapishanelere sarf edilmezden evvel Adliyemizdeki noksanlarımızı tamamlamak hususunda sarf edilmesi maksadı temin eder kanaatindeyim. Halihazır hapishanelerimiz, hiç şüphe yok ki, memnuniyet verici bir derecede değildir. Bununla beraber Adliyeniz, üzerine düşen vazifeyi yapmaktadır. Biraz evvel izah ettiğim gibi yetkisi dahilinde olan işleri yapıyor, teftiş ettiriyor. Mahkûmları, içeride fazla bıraktırmıyor, hapishaneler nizamnamesini tatbik ettiriyor; mahpuslara kötü muamele yaptırmıyor. Hapishanelerimiz adım adım ıslah edilecektir. Mesela İzmir hapishanesi memnuniyet verici bir haldedir. Orada eğitim veriliyor, sanat öğretiliyor. Hatta geçenlerde İzmir'de bulunduğum zaman hapishaneye gittim ve orada eğitim verilmekte olduğunu bizzat gözlemledim.

Bundan daha fazlası olamazdı. Mümkün değildi. Fakat bu işlerden evvel yapılacak daha mühim işler vardır. Bunları tamamlamadan evvel hapishaneler işine başlamak, bendenizce yanlış bir yola sapmak olur. Hakikaten hapishaneler çok mühimdir. Maksat mahkûmların orada cezalandırılması olmakla beraber, aynı zamanda da ahlakının düzeltilmesine hizmet etmek lazımdır. Hapishaneden onu suçlu olarak değil, cemiyete faydalı bir unsur ve bir uzuv olarak çıkarmak lazımdır. Bunlar, ceza ilimlerinin gayeleridir, idealleridir; bunlara mutabıkız.

Fakat efendiler! Her gaye ve idealin bir anda elde edilmesi mümkün değildir. Her halde bu hedefe doğru gideceğiz. Fakat oraya doğru gitmezden evvel yapacağımız daha birçok işlerimiz vardır. Hapishanelerimiz, biraz evvel arz ettiğim ceza ilimlerinin bu maksadını temin ediyor mu? Hayır! Henüz temin etmiyor. Fakat yüksek heyetinizi temin ederim ki, Avrupa'nın her yerinde hapishanelerin vaziyeti bunu temin etmekte olduğu zannedilmesin. Bendeniz Cenevre'de bulundum. Hapishanesini pekâlâ bilirim. İsviçre'de, Cenevre'de gördüğüm hapishane, burada işittiğimiz gibi fevkalade, cennet gibi bir şey değildi. Gittim gördüm; İzmir hapishanesinden hiç de iyi değildi. Bazı yerlerde mükemmelleri vardır. Mahpusları ziraatla meşgul ediyorlar. Cezalarının derecelerine göre bir işle meşgul ederler. Avrupa'nın hapishaneleri bizimkilerden çok mükemmel bir halde değildir. *(Pek doğru sesleri.)* Dolayısıyla nizamnamelerin kabul ettiği şekilde hapishanelerimizin bir mektep haline gelmesi temenni olunmaktadır.

Feridun Fikri Beyefendi, Eytam[1] ıslahatı meselesine de temas ettiler. Yüksek heyetinizin malumudur ki, yeni kabine kurulduğu sırada okuduğu programda Adliye Vekâleti'nin Eytam işlerine hususi ehemmiyet atfedeceğini söylüyordu. Bendeniz de bunu ihmal etmedim. Hususi bir komisyon teşkil ettim. O komis-

1 Eytam: Yetimler; burada "Eytam Sandığı" kastediliyor. (Y.N.)

yon, bugün burada faaliyet halindedir ve bu memnuniyet verici bir halde olmayan Eytam işlerinin ıslahı için bir kanun hazırlamaktadır. Nihayet bir ay zarfında bu kanunu yüksek heyetinize takdim edebileceğimi ümit ediyorum. Bunu tekrar itiraf edeyim, Eytam işleri memleketimizin cidden en merhamet uyandırıcı müessesesini teşkil ediyor. Bunu, bu halde bırakamayız. Esasen bırakmak imkânı yoktur. Velayeti âmmesi[1] olan hükümetin, Eytam işlerini böyle bırakması tabii uygun olamaz. Bu, velayeti âmme kavramına dahildir. Senelerin toplaya toplaya bugüne kadar sürüklediği nahoş bir vaziyettir. Bunu her halde memleketimizin muhtaç olduğu şekilde ıslah edeceğimizi ümit ediyorum. *(Allah muvaffak etsin sesleri.)* Ancak kanunun tamamlanması bir aya bağlıdır. Feridun Fikri Bey denetim meselesine de temas buyurdular. Başmüfettişler adedinin azlığından bahis buyurdular. Bendeniz müfettişlerin adedini az bulmuyorum. Esasen Adliyede denetim meselesi prensibi her yerde, her memlekette kabul edilmiş değildir. Mesela, Fransa'da müfettişlik yoktur. Fakat bizim memleketimizin zaruret ve ihtiyacı müfettişlerin oluşturulmasını lüzumlu kılıyor. Bunun için devam ettiriyoruz. Bunu kâfi görüyorum ve eldeki müfettişlerle mahkemelerimizi her zaman denetleme imkânı mevcuttur. Yalnız müfettişlerimizi daha faal ve daha muntazam bir surette çalıştırmak için de yeni bir talimatname hazırlamakta olduğumuzu arz edeyim. Bize teftiş için haber verilmiş ve makul sebeplere dayandırıp da denetlenmemiş bir mahkeme bendeniz bilmiyorum, hatırlamıyorum. Makul sebeplere dayanarak haber verilmiş şeyleri ve vaki müracaatları inceledikten sonra kanunun Adliye Vekâletinize bahşettiği yetkiye dayanarak mahkemeleri derhal denetlemekteyiz. Teftişte müsamahakâr davranılmamasından bahis buyurulmuştur. Bu varit değildir, kanunun emirleri harfiyen infaz ve tatbik olunur. Müfettişlerimizden de eminiz, dolayısıyla buna imkân görmüyorum. Doğu Anadolu vilayetlerinin adliye vaziyetinden bahis buyurdular. Hakları vardır, Doğu Anadolu vilayetlerimizde henüz adliye teşkilatı tamamlanmamıştır. Bu sene, 1341 [1925] senesinde, bilhassa Doğu Anadolu vilayetlerimize ehemmiyet atfedeceğiz ve teşkilatımızı oraya doğru genişleteceğiz. Esasen Batı Anadolu vilayetlerimizde, şükranla tekrar edilebilir ve yâd edebilirim ki, kâfi derecede teşkilat tamamlanmıştır. Bundan sonraki gidiş yönümüz Doğu Anadolu vilayetleri olacaktır ve bu sene büyük bir ehemmiyetle Doğu Anadolu vilayetlerinin noksanlarını tamamlayacağız. *(Teşekkür ederiz sesleri.)*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Doğu Anadolu vilayetleri mahkemelerine ve hâkimlerine ehemmiyet verilmesinden bahis buyurdular. Efendim, şimdiye kadar hâkimlerimiz tarafından Doğu Anadolu vilayetlerine rağbet

1 Velayeti âmme: Bütün malları ve fertleri kapsayan velayet. (Y.N.)

edilmemesinin sebebi maaşlarının azlığıdır. Şunu arz edeyim ki, bu sene hayli zamlar yapılmış olmakla beraber, maksadı tatmin edecek bir şekilde değildir. Fakat memleketimizin mali gücünü de nazarı dikkate alarak bundan fazla yapmak imkânını da göremedik. Asli maaşlara kısmen zam yapmakla beraber, bir de Doğu Anadolu vilayetlerinde vazife yapacak hâkimlerimize dağıtılmak üzere tazminat namıyla yirmi bin lira aldık, bunu da ona ilave edeceğiz ve oraya gideceklere vereceğiz. Bundan başka yüksek heyetinize arz edilmek üzere Adliye Encümeni'ne bir de Hâkimler Kanunu gönderdik. Bugüne kadar hâkimlerimizin kanuni vaziyetleri belli değildi. Öyle bir vaziyet ki, efendiler, kanunlarımızı tatbik edecek zevatın mukadderatı kanunla tayin edilmiş değildir. Büyük bir tezat karşısındayız; mukadderatından, geleceğinden emin olmayan bir hâkimin hakkıyla vazife yapması ve vazifesinde muvaffak olması insanüstü bir hadise olurdu. Biz insanı düşünmek mecburiyetindeyiz. Dolayısıyla hâkimlerimizin vaziyetini istikrarlı bir hale sokmak için bir Hâkimler Kanunu yaptık. Hâkimler Kanunu lazımdır. Dolayısıyla terfi, azil, kıdem indirimi, maaş zammı hepsi bir kararla değil, ancak bu kanunla olacaktır ve hâkim yalnız azledilmeyecek, kanuna ve kanuni sebeplere dayanarak hâkimlikten düşürülecektir. Umuyoruz ki, beyefendiler, maaşların azlığına rağmen Hâkimler Kanunu'nun yüksek heyetinizce kabulü, Adliyede hâkimlere yeni bir yol açacak ve onları mesleklerine muhabbete teşvik edecektir; vaziyetlerinden, geleceklerinden emin bir hale getirecektir. Hâkimlerin vaziyetine bu bakımdan ehemmiyet atfediyoruz.

Kuvayi Milliye mensuplarının affı hakkındaki kanunun tatbikatında Adliye Vekâleti lazım gelen vazifeleri icra etmiş midir, yani bazı kimseler kanundan istifade etmemeleri lazım gelirken istifade etmişler midir? diye soru vardır. Efendim, Vekâlet'te bu hususta bir şeye rastlamadım. Bir iki şey olmuşsa bile derhal iade edilmiştir. Fakat vaziyeti geneli itibariyle memnuniyet verici bir halde bulmaktayım. Bu hususta hakkı olmayan kimselerin istifade ettirildiğini zannetmem; bu olamaz ve böyle bir şeye rastlamadım. Varsa, Feridun Fikri Bey biraderimiz böyle bir şey görmüşlerse, lütfen izah ederler, cevabını veririz. Çünkü mahkûmun hapishaneden tahliye edilmesi ve kanundan istifade etmesi için birtakım merasim olduğu malumu âlinizdir. Bu merasimi yerine getirmişse kanundan istifade etmesi lazımdır. Fakat biz bunun içyüzünün şöyle böyle olduğunu bittabi bilemeyiz ve daha uzun incelemelerde bulunamayız. Hâkimin ve müddeiumuminin,[1] kanunun emrettiğinden fazla hak aramaya yetkisi yoktur.

Telif ve tercüme meselesine gelince; buna geçen seneden ziyade ehemmiyet atfettik. Tahsisat geçen sene 3000 lira idi; bu sene 9000'e çıktı. Bendenizce iki misli zammedilmesi, yani 3000'in 9000'e çıkarılması kâfidir ve bu para büyük bir

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

şeydir. Dolayısıyla yalnız telif ve tercümeyle meşgul olmayacağız. Aynı zamanda pek lazım olan kanunlarımızı, düsturlarımızı yeniden bastırmaya çalışacağız.

Sonra adliye meslek mekteplerine temas ettiler. Bendeniz muhterem selefimin bu husustaki muvaffakiyetinden dolayı kendisini burada tebrik etmeyi bir vazife bilirim. Feridun Fikri Bey biraderimiz bu mekteplerin yetiştireceği müstantiklerin[1] hiçbir ehemmiyeti olmayacağından bahis buyurdular. Bendeniz bu fikirde değilim. Mevcut müstantiklerimizin çoğu mektepten mezun değillerdir. Meslek mektebinden çıkacak olan müstantik kısa bir tecrübe de görecek olursa, her halde bugünkü vaziyetteki müstantiklerden çok iyi yetişmiş olacaktır. Hukuk Mektebi yetiştirsin buyuruyorlarsa, Hukuk Mektebi, hâkimleri yetiştirmeye kâfi gelmemektedir. Onun için bu hususta Feridun Fikri Bey biraderimizin görüşüne iştirak edemeyeceğim. Gerçi müstantikin vazifesi çok büyük ve çok mühimdir. Buradaki fikirlerine iştirak ederim. Fakat memleketin ihtiyacını ve bir de zarureti nazarı dikkate almak lazımdır. Bu itibarla zannederim ki, kendileri de görüşüme iştirak ederler.

Hamdi Bey de bazı noktalara temas buyurdular. Bunların hepsi pratik ve makul şeylerdir. Bilhassa tebligat meselesine Vekâletiniz çok ehemmiyet vermiştir ve şimdi toplanmış olan mütehassıslar komisyonu kararlarını almak üzeredir. Derhal tatbikata geçeceğiz ve tebligat salim bir neticeye ulaşmadıkça davaların hızlandırılacağına da kani değilim.

Şükrü Bey *(Bolu) - Tebligat seri olmazsa Muhakemelerin Hızlandırılması Kanunu'ndan netice çıkmaz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bunları incelemekteyiz. Yalnız Temyiz Mahkemesinden bahis buyurdular ve dediler ki: 60 bin evrakı sekiz ay zarfında tamamlamıştır. Evet, Temyiz Mahkememiz teşekküre değer bir faaliyet göstererek bu 60 bin evrakı tamamlamıştır. İstinaf mahkemelerinin[2] lağvı, tabiatıyla işleri Temyiz Mahkemesine yığmıştır. Bendeniz bunu incelemekteyim. Her sene 60 bin evrakın Temyiz Mahkemesinin halihazır kadrosuyla tamamlanmasını hukuk ilmi bakımından uygun bulmadık. Fakat şunu da arz edeyim ki, fevkalade mesaileriyle hükümlerde muvaffak olmuştur. Fakat bu, mütemadi surette devam edip gidemez. İnsandırlar, yorulabilirler ve yorgun bir hâkim hüküm veremez. Bunu nazarı dikkate alarak Temyiz Mahkememiz hakkında bazı değişiklikler hazırlamaktayız. Bununla alakalı kanunu da yakında yüksek heyetinize takdim edeceğiz. Hamdi Bey'e vereceğim cevap budur.

[...]

---

1 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

2 İstinaf mahkemesi: Eskiden başlangıç mahkemesi ile temyiz mahkemesi arasındaki ikinci derecedeki üst mahkemeye verilen ad. (Y.N.)

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, sorulan sorulara cevap vermezden evvel muhterem arkadaşlarımdan bazılarının Adliye Vekâletinizi alakadar eden meseleler etrafındaki eleştirilerine cevap vermek isterim. Aşağı yukarı bu muhtelif eleştirileri iki-üç esas çerçevesi dahiline almak ve bu suretle cevapları kolaylıkla vermek pek mümkündür.

İlişilen noktalar, Adliye Vekâleti'nin teşkilatına, kanunlarına, muamelelerine ve adliye hâkimleri ile memurlarına temas etmektedir. Ve bu doğrultuda muhterem Ergani Mebusu Kâzım Vehbi Bey iki noktaya iliştiler. Muamelelerle alakalı birinci nokta müstantik kararnamesiydi. Ergani'de bir taraf lüzumu muhakeme[1] istemiş, diğer taraf meni muhakeme[2] istemiş, buna rağmen tevkif müzekkeresi[3] kesilmiş ve bu tevkif müzekkeresinin çıkarılmasından dolayı dağlara firar edilmiş. Muhterem heyetinizce pek malumdur ki müstantikin hem meni muhakeme kararı vermek hakkı vardır hem de lüzumu muhakeme. Müddeiumuminin de yine aynı kanun icabınca bunların aksini istemek hakkıdır.

***Kâzım Vehbi Bey** (Ergani) - Meselenin uydurulmuş olduğuna adliye memurları kanidirler.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Oraya geliyorum efendim. Bu kararlar birtakım yalanlar üzerine verilmiştir. Efendiler, bu gibi kararların uydurulmuş ve yalan olduğu hakkında zarar gören kimse dava açacak olursa, yalan söylemiş olan adam ceza görür. Müstantik, huzuruna getirilen meseleyi inceler. Kanuna uygun gördüğü takdirde tevkif müzekkeresini çıkarır ve hiç kimse onu men edemez. Müstantik idari ve siyasi düşünemez ve düşünmemelidir; düşünürse çok tehlikeli bir vaziyete gireriz. Müstantikin vicdanı önündeki kanundur, milletin iradesidir. Bunun haricine çıkamaz. Ergani'de böyle bu hadisenin olması, yani müstantikin tevkif müzekkeresinin dinlenilmeyerek dağlara çıkılması, bizim kanun esaslarımızın veyahut herhangi medeni devletlerde tatbik edilen bir esasın değiştirilmesini hiçbir zaman gerektirmez. Kanuna aykırı hareket edenler, kanuna riayet etmeyenler, dağlara kaçanlar denizlere de kaçabilirler. Fakat yine kanun değişmez. Eğer bunun uydurma olduğunu iddia ediyorlarsa, mahkeme kapıları açıktır. Yalan söyleyen ve uyduranlar hakkında dava açarlar ve Ceza Kanunu'nun belli maddeleri icabınca cezalarını görürler. Dolayısıyla tekrar ediyorum; Ergani ve Ergani gibi memleketimizin bir iki vilayetinin muhtacı olduğu idari ve siyasi tedbirleri nazarı dikkate alarak hukuk esaslarını ve medeni memleketlerin hukuk esaslarından ilham almış kanunlarımızı değiştiremeyiz.

---

1 Lüzumu muhakeme: Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na göre ceza işlerinde, yapılan soruşturma sonucunda işin mahkemeye verilmesi lüzumunu ifade eden kararlar. (Y.N.)

2 Meni muhakeme: Muhakemenin meni kararı; ilk soruşturma sonucunda zanlının cezayı gerektiren bir fiil işlediği zannını verecek yeterli sebepler görülmeyerek son soruşturmanın açılmasına lüzum olmadığına dair sorgu hâkimi tarafından verilen karar. (Y.N.)

3 Tevkif müzekkeresi: Tutuklama yazısı. (Y.N.)

Kâzım Vehbi Bey *(Ergani) - Öyle bir şey yoktur. Biz müstantiklerin vazifesinin ehemmiyeti nispetinde ehemmiyet verilmesini istiyoruz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Müstantik hakkında şikâyet edilmek lazımdır. Biz müfettiş göndeririz. Denetim yaptırırız ve neticeyi çıkarırız. Vaki ise müstantiki adliye vekili değil, elde mevcut kanunlar muhakeme eder ve hükmünü verir. Başka surette hareket edemem. Adliye vekili idari ve siyasi harekete yetkili değildir. Ve böyle olması lazımdır. Aksi, Adliyede anarşiye yol açar. *(Doğru sesleri.)*

İkincisi Bozok'tan bahsettiler. Bir dava hakkında tebligat yapılmamış, bundan yedi ay evvel, Eylül zarfında nasılsa orada bir tarafta muamele kısılmış kalmış. Bunu bendenize muhterem Ergani Mebusu bir buçuk ay evvel bahsetti. Nazarı dikkatimi çekti. Bilhassa bu haberi verdiklerinden dolayı teşekkür ettim ve derhal soruşturmaya başladım. Gördüm ki, ortada kötü muamele vardır. Alakadar olan memuru derhal azlettik. Azledemeyeceğimiz daha büyük bir memur vardı ki, birtakım muameleye tabidir. Kendisi mahkeme reisiydi. Onun da evrakını Encümen'e verdim; Encümen kararını verecek ve ona göre muamele yapılacaktır. Adliye vekili bir hâkimi, hususi mevkii olan zevatı, idari bir surette değiştirmek ve cezalandırmak yetkisine hiçbir zaman sahip değildir. Esasen bu meselede muhterem mebusun alakadar olduğu kendi meselesiydi. Bu bilhassa nazarı dikkatimi çekti. Bir mebusun işi bu kadar gecikirse başkalarınınki ne olabilirdi. Buna çok üzüldüm. Bunu dikkatle takip ettim.

Süleyman Sırrı Bey *(Bozok) - Davalı kimdi acaba?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bilmiyorum, hatırımda değil efendim. Bize lazım olan mesele muamelenin cereyan tarzıdır. Dolayısıyla muamele devam etmektedir. Ergani Mebusu Bey'e vereceğim cevap bundan ibarettir.

Saki Beyefendi teşkilatımıza iliştiler ve bu doğrultuda Temyiz Mahkemesiyle cinayet mahkemelerine de temas ettiler.

Temyiz Mahkemesinin artırılması taraftarı olmadığını söyledi. Esasen efendiler böyle bir şey söz konusu değildir. Böyle bir şey düşünülmemiştir ve esasen Temyiz Mahkemesinin artırılması, çağdaş adliye prensiplerine sığar bir fikir değildir. Esasen hiçbir yerde yoktur. Şurada burada olsa dahi esaslara muhaliftir. Çünkü hukukta, hükümde gaye birliktir. Temyiz Mahkemesi artınca kararlarda birlik kalmaz, anarşiye doğru gidilir ki, bu pek tehlikeli bir şeydir. Ancak bir kanun hazırlamaktayız. Bu bütçeyle alakadar değildir. Geçen sene istinaf mahkemelerinin lağvından dolayı işler çok birikmiştir. Temyiz Mahkemesi de halihazır kadrosuyla bu işlere yetememektedir. Bu kadronun genişletilmesini düşünmekteyiz. Bu kadar.

Cinayet mahkemelerine gelince; üçe indirmeyi düşünmekteyiz. Onu biraz evvelki beyanatımda da arz etmiştim. Mesele nicelikte değil, niteliktedir. Ve

bunların beş olmasının sebebi, Saki Beyefendi'nin tahmin ettikleri üzere bizde jüri teşkilatının yapılmamış olmasından değildir. Hayır. Birkaç muhtelif sebebi vardır. Evvelce küçük suç davaları istinafen görülürdü.

Ahmet Saki Bey (Antalya) - Malum.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Jüri yerine bizde heyeti ithamiyeler[1] yapılmıştı. Jüri meselesi o idi. Dolayısıyla cinayet mahkemesi adedinin üçe indirilmesi jüriyle alakadar değildir. Nitelik ve nicelik meseleleridir ve oradan tasarruf edeceğimiz hâkimleri -ki pek azdır- diğer mahallerdeki teşkilata sevk edeceğiz. Jürinin katiyen iadesi taraftarı olmadığımı da bu vesileyle muhterem heyete arz etmek isterim.

Efendiler, hukuk ve hâkimlik bir ilim ve sanatsa -yüksek bir ilim ve sanatsa- o ilme ve o sanata aşina olmayanların o hususta görüşleri dinlenmemek lazım gelir. *(Tabii sesleri.)* Yok, hukuk ve hâkimlik bir ilim ve sanat değilse, o vakit jüriyi teşkil etmekte hiçbir sakınca yoktur. Denebilir ki Avrupa'da vardır. Efendiler, Avrupa'daki jüri teşkilatı ilmin ve sanatın neticesi değildir; ihtilallerin neticesidir. Halk ihtilalleri neticesinde yapılmış bir nevi teşkilattır ki, kaynaklarını ta İngiltere'den alıp ve bugün hukukçular arasında münakaşaya yol açmaktadır. Jüri aleyhtarları da günden güne çoğalmaktadır.

Sonra, kanunlarımıza temas buyurdular. Efendiler, Adliyemizin muhtaç olduğu yeni kanunları süratle hazırlamaktayız ve bunlardan dört-beşini bundan iki ay evvelisi Adliye Encümeni'ne verdik. Bir an evvel oradan çıkarılmasını, burada yüksek heyetiniz huzurunda Adliye Encümeni'nden rica edeceğim ve bu doğrultuda Ceza Kanunu'nun müzakeresinin hızlandırılmasını da ayrıca rica edeceğim.

Ahmet Hamdi Bey (Bozok) - Tamamlandı efendim.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem Trabzon Mebusu iki noktaya temas ettiler. Birisi mahsup meselesidir. Bu mesele Maliye ile alakadar olduğundan, zannederim ki Maliye Vekili Beyefendi Hazretleri bu hususta benden daha ikna edici cevap verebilirler. Çünkü Adliye ile alakadar görmüyorum.

Hasan Bey (Trabzon) - Adliye ile alakadardır efendim.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Yalnız bir noktası vardır. Mahkemeden bir hüküm çıkmış ve bu hükmün icrası lazımdır. Alacak kimdendir? Hükümetten. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu icabınca icra, devlet malını haczedemez. Evvela elimizde bir kanun vardır. Öncelikle onu düzeltmek lazımdır ki maliye hazinesi üzerindeki bir malı haczetmek mümkün olabilsin. Bu düzeltilmedikçe buna imkân yoktur ve hiçbir yerde bu varit değildir. Hükümet

1 Heyeti ithamiye: Eski Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na göre cinayet cezalarını icap ettiren suçlar hakkında savcıyı dinledikten sonra arasız ve kimseyle temas etmeksizin soruşturma yapan ve neticede bir mazbatayla zanlının ya ithamına ve yakalanmasına veya tahliyesine karar veren heyet. (Y.N.)

kendisi, mahkemenin hükmünden sonra, icraya ihtiyaç görmeksizin öder. İcraya gelirse Ceza Muhakemeleri Usulü önümüze çıkar ve hiçbir şey yapılamaz.

***Hasan Bey** (Trabzon) - Maliye de vermezse hak sahibi parasını alamaz demek olur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, elimizde bir kanun vardır. Bu kanun icabınca hareket ederiz. Başka türlü hareket edemeyiz efendim.

***Raif Efendi** (Erzurum) - Fiili neticesi olmadığı halde hükümler ne olacak efendim?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, bunun hakkında kanun vardır. Kanunu değiştirmek milletin temsilcisi olan yüksek heyetinizin hakkıdır. Bunu takdir buyurursunuz.

***Raif Efendi** (Erzurum) - Vekâlet bu zarureti takdir etmiyor mu?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Vekâlet böyle bir kanun teklif etmek lüzum ve zaruretini duymamaktadır. Çünkü bütün memleketlerde bu esas kabul edilmiştir. Biz bu usulün haricine çıkamayız. İstisnaen gidip Maliye Vekâleti'nin yahut maliye hazinesinin eşyasını zapt edemez ve el koyamayız. Bu her yerde böyledir.

Muhterem Kastamonu Mebusu da Doğu Anadolu vilayetlerine kâfi derecede hâkim gönderilememesi sebebine geçtiler. Bunu bu sabah arz etmiştim. Şimdiye kadar maaşlar meselesi bir; hâkimlerin vaziyetinin bir kanunla tayin edilmiş olmaması iki. Bu gibi sebeplere dayanmaktadır. Bu hususta kâfi derecede tedbirler alınmıştır. Yüksek heyetinize takdim edilen Adliye bütçesiyle, maaşlara zamlar yapılmıştır. O havaliye gidecek hâkimlere tazminat veriyoruz, bunun hakkında Hâkimler Kanunu çıkarıyoruz. Terfileri, takdirleri, kıdemleri hepsi tayin olunmuştur. Bu kanunla ve zamlarla iyi bir şey yapmış olacağız ve bu sabah da arz ettiğim üzere bu defaki hareketimizin neticesi bilhassa Doğu Anadolu vilayetleri meselesidir.

Hukuk Mektebi meselesine gelince; zannederim ki ya raportör beyin orada bir yanlışlığı vardır, yahut mürettip hatası vardır. Başka bir şey yoktur. Böyle bir şey düşünmemişlerdir. Yalnız Hukuk Mektebimizin yetiştirmekte olduğu hâkimler teşkilatımıza kâfi gelmemektedir. Bunu nazarı itibare aldık ve dedik ki: Ankara'da bir hukuk mektebi daha açalım ve bu suretle adım adım genişletelim. Evvelce olduğu gibi Muvazenei Maliye Encümeni bunu kabul etmedi. Encümen, Ankara'da yeniden açılacak olan bir hukuk mektebi teşkilinin müşkül olduğundan bahisle bu mektebin tahsisatını İstanbul'daki hukuk mektebine vermenin ve oraya Adliye Vekâleti tarafından gönderilecek talebelerin iaşesini temin etmenin daha uygun olduğunu söyledi. Bendeniz bu fikre iştirak etmediğimi yüksek heyetinizin huzurunda söyleyeceğimi Encümen'de arz etmiştim. Bu fikre iştirak etmiyorum ve hâlâ Ankara'da açılması fikrindeyim. Belki

Ankara'da açılacak hukuk mektebi İstanbul'daki kadar gelişmiş olamaz. Fakat gün geçtikçe oraya doğru gidilir; İstanbul'un mektebi de bundan 20 sene evvel bittabi fazlaca gelişmiş değildi. Adım adım gelişiyor.

***Mustafa Feyzi Efendi** (Konya) - Meslek mektebi nasıl olur, İstanbul'daki Hukuk Mektebi Maarif Vekâleti'ne bağlıdır. Sizin açacağınız mektep Adliye Vekâleti'ne tabi olacaktır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Artık o şekil meselesidir. Biz açılması fikrindeyiz. Adliye Vekâleti tarafından idare edilir veyahut Maarif Vekâleti tarafından idare edilir. O ayrı meseledir.

***Ahmet Saki Bey** (Antalya) - Asliye mahkemesi ve cinayet müddeiumumileri hakkındaki fikirlerinizi dinlemek isteriz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, müddeiumumilik teşkilatı; kısaca arz edeyim, yeni bir teşkilat vücuda getirmek istiyoruz ve bu vücuda getireceğimiz teşkilatla da müddeiumumilerden pek çoklarını kazanacağız ve bunları diğer yerlerde istihdam etmek mümkün olacaktır; bütçeye yük olmaksızın. Ancak bunun kanunu hazırlanmaktadır. Şimdiden bu hususta tafsilat vererek sözü uzatmayı lüzumsuz sayarım. Kanunu yüksek heyetinize takdim ettiğimiz zaman uzun uzadıya söz konusu eder ve müzakere ederiz. Müsaade buyurursanız o zaman arz ederim. *(Uygun sesleri.)*

***Ahmet Mahir Efendi** (Kastamonu) - İstinaf mahkemeleri iade olunacak mı?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendim, istinaf mahkemelerinin iadesi meselesi Vekâletçe tasavvur olunmuş dahi değildir. Vekâlet'te ilmi bir encümen toplanmıştır. Bu doğrultuda ileride mali gücümüz olursa ilme uygun olan istinaf mahkemelerinin iadesi temmennilerinde bulunulmuştur. Mesele bundan ibarettir. Yoksa böyle bir tasavvur mevcut değildir.

[...]

***Haydar Adil Bey** (Karesi) - Efendim, alenen kadehle rakı satılması yasak olduğu yüce Meclis'in kararı gereklerinden ve kabul edilen tefsir icaplarındandır. Gazetelerde okuduğumuza göre bu tefsirin ruhu tatbik edilmemektedir. Tebliğ edilmemiş midir? Tebliğ edilmemişse neden tebliğ edilmemiştir?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, malumu âliniz, içki içenleri Adliye Vekâleti'nin memurları takip etmez. Zabıta vardır. Onlar zabıt varakası yaparlar; Adliyeye verirler. Adliye takibatını yapar ve hükmünü verir.

***Süleyman Sırrı Bey** (Bozok) - Böyle bir zulmü müddeiumumi öğrenirse sükût mu eder?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Öğrenirse sükût etmez. Fakat öğrenip de el koymuş olduğu bir hadisenin kimin tarafından yapıldığını bilmek ister. Yalnız arzu üzerine iş yapılmaz ve bittabi bu olmaz efendim.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, muhterem Bozok Mebusu Hamdi Beyefendi, kanunlar hazırlama masrafı olarak şimdiye kadar katlanılan masrafa karşılık Meclis'e kâfi derecede kanun getirilmediğinden bahis buyurdular. Bendeniz kâfi derecede kanun getirilmiş olduğunu zannediyorum. Getirilen kanunlar, Ceza Kanunu, Aile Hukuku Kanunu, Nafaka Kanunu ve Mecelle'dir. Bu komisyonlar bir seneden beridir ki faaliyet denilecek bir vaziyette bulunmaktadırlar. Ondan evvel esasen bu faaliyette değildirler. Bu komisyonlar yalnız bunları değil, daha birçok kanunlarımızı hazırlamaktadır; Ticaret Kanunu vs. Yüksek heyetinizin malumudur ki, bir sene içinde bütün bunların yapılıvermesi imkânı yoktur. Adliye Encümeni'ne verilen, biraz evvel arz ettiğim dört kanunu yüksek heyetiniz çıkarırsa Adliyemizde büyük bir dönüşüm olacaktır ve kanun hazırlama komisyonlarının faaliyetinin bilhassa arz eylediğim kıymetleri görülecektir. Yoksa ondan evvel bu o kadar iyi görülemez, hissedilemez. Yeter ki yüce Meclis'te mevcut şu dört kanun çıksın. Onları da diğer kanunlar takip edecektir. İki senede, nihayet üç sene zarfında muhtaç olduğumuz yeni kanunları tamamlayıp bitirebilirsek, hiçbir memleketin mazhar olamadığı bir suretle işlerimizi neticelendirmiş olacağız. Nerede kaldı ki kanunlarımızın üçte biri Adliye Encümeni'ne gelmiştir.

Muhterem Trabzon Mebusu Rahmi Beyefendi'nin sordukları soruya da muhterem Maliye Vekili cevap vereceklerdir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, muhterem Edirne Mebusu Rıfkı Beyefendi Eytam müfettişleri meselesine iliştiler ve bu iki müfettişin Eytam işlerinde lüzumsuz olduğundan bahsettiler ve bu vazifenin adliye müfettişleri vasıtasıyla da görülebileceğini söylediler.

Efendim, Eytam'ın bir hususiyeti var ve ihtisas meselesidir. Şüphe yok ki Adliye müfettişlerinin tahsilleri yüksektir. Fakat ihtisasları hukuki meselelerdedir, hesap meselelerinde değildir.

İki müfettiş kâfi mi değil mi meselesine gelince; tabii iki müfettiş kâfi değildir. Fakat Vekâlet mali gücümüzü nazarı itibara alarak bu iki kişiyi temin imkânını gördü. Dolayısıyla kâfi değildir diye bunları da ihmal edemezdi. Bir taraftan müfettişler vasıtasıyla, şimdiye kadar olduğu gibi mümkün olduğunca teftiş ettireceğiz, diğer taraftan da mühim Eytam meseleleri ortaya çıktığında bu müfettişlerden istifade edeceğiz. Bunlar pek lüzumludur. Esirgenmemesini rica ederim.

Kastamonu Mebusu Halit Beyefendi'nin görüşlerine gelince; o havalide birçok davaların çıkmasına su bentlerinin sebep olduğundan bahsettiler ve bu, doğrudan doğruya Adliye Vekâleti'nin vazifesi dahilinde olmamakla beraber, mademki bu mesele suçların ortaya çıkmasına sebep oluyor, bunu da ait olduğu vekâlet nezdinde takip etmelidir, buyurdular.

Halit Bey *(Kastamonu) - Takip değil, istatistik şubesi incelemelidir. Kadroda istatistik müdüriyeti vardır. Orada bu suçların sebepleri bulunmalıdır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Anlayamadım.

Halit Bey *(Kastamonu) - Kadroda istatistik müdüriyeti vardır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Tabii vardır efendim. İstatistik müdüriyetinde bu mesele de vardır. Fakat efendiler, bir de vazifelerin ayrılması meselesi vardır. Bunlar mahalli işlerdir. Bizim yapabileceğimiz Halit Bey'in temennileri kabilinden bir şeydir ve onu da yapmaktayız. İstatistiki malumatı görüyoruz, suçların kökenlerini ayırıyoruz ve ait oldukları vekâletlere usulüne göre yazıyoruz. Bundan emin ve müsterih olabilirler. Bunu yapıyoruz, bundan fazlası tabii yapılamaz.

Müddeiumumilerin jandarmalardan istifadesi meselesine gelince; bu tabii yapılır ve bunun için teşebbüslerde bulunduk. Bilhassa tebligat meselesinde. Yalnız mübaşirler vasıtasıyla değil, jandarmalar vasıtasıyla yapmak çaresini arıyoruz ve bu en mühim bir çaredir.

Muhtar Bey *(Trabzon) - Efendim, Meni Müskirat Kanunu icabınca rakının kadehle satılmasının esasen caiz olmadığını geçende yeniden bir tefsirle teyit ettik. Buna rağmen İstanbul gazeteleri yazıyorlar ki: "Hükümet tezkere verdiğinden dolayı bu kanunu Mart'a kadar tatbik etmeyecektir." Hayret vericidir ki, böyle tezkere gibi küçük bir iş için Meclis'ten mükerreren çıkan bir kanunun tatbiki ertelensin. Mart'a kadar değil, üç gün bile ertelenmesi caiz değildir. Gazeteler Mart'a kadar kanundaki bu açıklığa rağmen hükümetin tatbik etmeyeceğini ve o vakte kadar hazırlıklar yapacağını yazıyorlar. Vekil Bey'in bu husustaki görüşü nedir, hakikaten böyle bir şey var mı?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, böyle bir şeyden haberdar değilim. Kanun yüce Meclis'çe kabul edilince tatbik edilir ve bu kanuna muhalif hareket edenler, ilgili memurlar tarafından yakalanınca mahkemeye getirilir ve kanunun hükmü de haklarında tatbik ve infaz olunur. Adliyenin bundan daha fazla bir vazifesi yoktur. Yalnız, kanuna aykırı hareket edenleri mahkeme huzuruna getirmek lazımdır. Mart'a kadar ertelendiğinden malumatım yoktur ve ertelenemez de.

[...]

Halit Bey *(Kastamonu) - Efendim, genel af kanunu ilan edildiği zaman hapishanelerde kaç kişi vardı ve bu kanundan kaç kişi istifade etti ve şimdi kaç kişi mevcut vardır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Buna dair malumat hazırlatayım. Bütçenin müzakeresi esnasında arz ederim. Şimdi yanımda yoktur. Fakat Vekâlet'te buna dair malumat mevcuttur.

***Doktor Reşit Galip Bey** (Aydın) - Efendim, Süreyya Bey'in temas ettiği adli tıptaki ihtisas meselesinde Vekâlet'in görüşü nedir?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Süreyya Beyefendi bu hususa dair malumat verirken maalessef hazır bulunamadım. Fakat bu müesseseye fevkalade ehemmiyet atfettiklerinden bahsettiler. Adliye Vekâleti de adli tıp müessesesine hususi ehemmiyet atfetmektedir. Esasen halihazırda ceza ilmi, aşağı yukarı bu müesseseden ayrılamaz bir hale gelmiştir ve onun iyi şekilde tatbiki için tıbbi adli müessesesi zaruri bir neticedir. Buna lazım gelen ehemmiyeti atfetmekteyiz. Bütçede ona ait bir fasıl vardır. Fevkalade ehemmiyet veriyoruz ve çok istifade ediyoruz. Günden güne imkân buldukça bu müessesemizi genişleteceğiz. Bu sene yapacağımız genişletme, bütçedeki vaziyetten ibarettir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, kanunların sağlam bir şekilde basılması hususunda Hakkı Tarık Bey tarafından ifade edilen arzuya tamamen iştirak ediyoruz. Ve bunu nazarı itibara aldık. Bugüne kadar eldeki kanunlar, şu veya bu matbaa tarafından, şu veya bu müessese tarafından yayımlanmış kitaplardan ibarettir. Bunun sakıncasız olmayacağına biz de kaniiz. Bu vesileyle bu maksadın tatmini için Muvazenei Maliye Encümeni'nden aldığımız paranın miktarı 7.813 liradır. Bu kâfi midir diyorlar. Tabii kâfi değildir. Geçen seneki 3 bin lirayı 7.813 liraya çıkardık. Bu sene onu sarf ederiz. Kâfi gelmezse gelecek sene de mesaimize devam etmeye hiçbir mâni yoktur. Fakat esas itibariyle görüşlerine iştirak ediyorum ve esasen bu parayı bu maksadın temini için Muvazene Encümeni'ne teklif ettik. Dolayısıyla kanunlar, resmi surette basılacak, Adliye Vekâleti'nce tasdik olunacak ve ondan sonra mahkemelere dağıtılacaktır. Adliye Vekâleti'nin kontrolünden geçmeyecek kanunlar, mahkemelerce geçerli dahi olmayacaktır. Geçerli olursa sakıncaları yüksek heyetinizce malumdur.

***Eyüp Sabri Efendi** (Konya) - Reis Bey, Vekil Bey'in sözü pek mühimdir. Adliye Vekâleti'nin incelemesinden geçmeyen kanunlar mahkemelerce geçerli olmayacaktır buyurdular. Bu tehlikeli bir sözdür, böyle bir şey yoktur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Müsaade buyurunuz. Yanlış anladınız. Katiyen böyle bir maksatla söylemedim. Böyle bir laf da söyleyemem.

***Eyüp Sabri Efendi** (Konya) - Bendeniz öyle anladım.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Büyük Millet Meclisi'nde bir kanun tasdik edildikten sonra bu kanunun icrasına filan daire memurdur diye bir kayıt girer, Adliye Vekâleti'ne gönderilir ve Adliye'den ilgili mahkemelere dağıtılır. Dolayısıyla bunun sağlam surette cereyanının temini için, bu kanun resmidir diye mührünü basacak ve mahkemelere gönderecektir demek istedim.

Rasih Efendi *(Antalya) - Aslına mutabıktır demek.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Evet, aslına mutabık... Mahkemelere gönderilecektir. Yani filan kitapçının sattığı kanunun muhteviyatının Millet Meclisi kanunu olduğuna bir hâkim ne dereceye kadar kani olabilir? Ya içinden bir cümle veyahut dört kelime çıkarmışsa. Bu gibi sakıncaları ortadan kaldırmak için Adliye Vekâleti tarafından kontrol edilerek dağıtılması meselesidir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, muhterem Karesi Mebusu Süreyya Beyefendi'nin uzun nutuklarını, bendeniz zannediyorum ki, iki esas etrafında kısaca tahlil etmek imkânı mevcuttur.

Süreyya Bey uzun nutuklarında evvela hâkimler ve adliye memurlarımız meselesine temas ettiler. İkinci sırada da adli teşkilatımıza iliştiler. Hâkimler ve adliye memurlarımız sadedinde ifade ettikleri fikir, hâkimlerin refahını sağlamak meselesi ve adliye memurlarının maaşlarının bugünden daha fazla bir hale getirilmesi noktasındadır. Başka bir noktaya ilişmediler ve uzun misallerle görüşlerini takviye etmek istediler.

Efendiler, itiraf edeyim ki, hâkimlerimizin ve adliye memurlarımızın bugünkü maaşları tabii bir surette refahlarını sağlamaya kâfi değildir. Fakat efendiler, nihayet bizim memleketimizde de bir mali kapasite ve milletin mesaisinin neticesi olan bir de bütçesi vardır. Nihayet maaşlarımızı, hâkimlerimize ve adliye memurlarımıza vereceğimiz maaşları bu bütçeyle ve bu memleketin servetiyle ölçmek mecburiyetindeyiz. *(Bravo sesleri.)* İngiltere'de hâkimlerin ne kadar maaş aldıklarını, Fransa'da ne kadar tazminat aldıklarını âciz vekiliniz pek iyi takdir eder. Fakat bir de memleketin mali kapasitesini düşündüğümüz zaman bütün bu misallerin manasız kalacağını teslim buyurursunuz. Bütün bunlara rağmen efendiler, bu sene hâkimlerin maaşlarına zamlar yapılmıştır. Bundan başka tazminat da konmuştur. Memleketin bütçesi neye müsaade ettiyse, hükümetiniz herkesten evvel bunu hâkimlere tahsis etmiştir. İtiraf ederim ki, hâkimlerimiz bugün maaş karşılığı hizmet vermemektedirler, vatanperverlik göstermektedirler ve bunu hepimiz yapmak mecburiyetindeyiz. *(Alkışlar.)* Muhterem Süreyya Bey'in fikirlerinde anlayamadığım bir nokta var. O hususta aydınlanmayı çok isterdim. Deniyor ki: Bütçemizin kapasitesi söz konusu değildir. Eldeki para ile hâkimlerimizin ortalama maaşı 80-90 liraya çıkarılabilir. Bunu çok mühim buldum. Sözlerine çok dikkat ettim. Fakat hali çaresini kendilerinden öğrenemedim. Efendiler, Süreyya Beyefendi zannediyorlarsa ki Türkiye'nin her şehrinde bir hukuk, bir ceza mahkemesi vardır ve öyle yapılabilir ve fazla mahkemelerden tasarruf edilebilir, bu yanlış ve hatalı bir şeydir.

Efendiler, İstanbul vilayeti tek bir ceza mahkemesi ve tek hukuk mahkemesiyle idare edilebilir mi? Rica ederim, milyonlarca nüfusu vardır. Altı ceza,

altı hukuk mahkemesi, cinayet mahkemeleri ve iki ticaret mahkemesi vardır ve bu zaruridir ve buna rağmen kâfi gelmemektedir. Şimdi bu 14 mahkemeyi ikiye indirdiğimizi lütfen bir an tasavvur buyurunuz. Yığılmayı, adliyenin vaziyetini o vakit anlamak mümkün olur. Bu imkânsızdır. İzmir keza, şurası burası keza. Tabii memleketimizin vaziyetine ve ehemmiyetine göre, bütün dünyada olduğu gibi, mahkemenin adedi artacaktır ve bunun önüne geçmek imkânı yoktur. Hukuki meseleler ikinci, dördüncü derecede bulunan memleketimizde de mecburen sulh hâkimi ve tek hâkim kullanacağız ve bu zaruridir. Çünkü biraz evvel arz ettiğim gibi, ne hâkimlerin adedi müsaittir ne de bütçemiz. Bu maksadı tatmine bütçemiz müsait olsa bile elde mevcut hâkimler kâfi değildir. Dolayısıyla maaşlar eldeki bütçeyle ortalama 90'a nasıl getirilebilir, bunu anlayamadım. Çok arzu ederdim ki, bunu muhterem arkadaşım soyut olarak değil, rakamla, teşkilatla ifade etsin. Nasıl oluyor bunu anlamadım ve efendiler, tahmin ve tasavvur buyurabilir misiniz ki muvaffak olmak isteyen bir adliye vekiliniz elde vasıtalar olsun da hâkimlerin ve adliye memurlarının maaşlarına zam yapmasın. Bu tasavvur olunabilir mi efendiler? Her tarafını aradık; bütün incelemelerimizi yaptık ve en nihayet yüksek heyetinize arz ettiğimiz bütçe zamlar itibariyle geçen seneden daha farklıdır. İşte bu zamları yapabildik. Başkasına imkân yoktur. Yalnız ortalama 80-90 liraya getirmek suretiyle değil, teşkilatımızı bütçeye yük olmaksızın genişletmek imkânını bulduk. Fakat bu, maaşlarda değil, maaşlar yine ortalama 80-90 liraya gelmeyecektir. Bütçede kabul buyuracağınız tahsisatla teşkilatımızı genişleteceğiz ve fazla para istemeyeceğiz. Bunun da sebebi, cinayet mahkemelerinin üç üyeyle idare edilmesi meselesi, bir de müddeiumumilik teşkilatının daha ilmi bir surette düzenlenmesidir. Süreyya Beyefendi burada ısrar buyurdular, fikirlerini ifade ettiler. Esasen bu meseleyi bendeniz bir ay evvel kendilerine izah etmiş ve görüşümü söylemiştim. Bu münasebetle kendilerine iştirak ediyorum. Bu, ilme de uygundur, memleketin zaruret ve ihtiyaçlarına da uygundur. Pekâlâ yapılabilir. Buralardan tasarruf edeceğimiz müddeiumumiler ve hâkimlerle birtakım yeni teşkilat vücuda getireceğiz. Bunu da bu sabahki beyanatımda arz etmiştim. Bununla da efendiler, bütçeye yük olmaksızın 70-80 kadar mahkeme de açabileceğiz. *(Çok âlâ sesleri.)* Ancak bunu hususi bir kanunla yüksek heyetinize arz edeceğim. Teşkilatın değiştirilmesi, dönüştürülmesi ve kabulü derhal bir kalem çırpısında yapılacak işlerden değildir. Böyle bir kalem çırpısında yapılacak işler bizi tehlikelere götürür. Bunun için mütehassısları çağırdım ve davet ettim. Üç-dört günden beri çalışmaktadırlar. Bu meseleyi inceliyorlar, inceleme tamamlanınca arz edeceğim. Bir de Süreyya Beyefendi buyuruyorlar ki inkılabın uzun uzadıya beklemeye vakti yoktur. Bütün bu işler derhal ve süratle olmalıdır. Efendiler, çok arzu ederim ki bütün işler Süreyya

Bey'in arzusundan daha fazla bir süratle, bir göz kırpmasıyla hasıl olabilsin. Fakat, buna imkân yoktur. Efendiler, bilhassa Adliyenin tahammülü yoktur, Adliyede ufak bir değişiklik, büyük sarsıntılar meydana getirebilir. Bunu çok düşünmek lazımdır. Aksi takdirde Süreyya Bey'in bizzat oy verip bir sene sonra sakıncasından bahsettiği bu Avukatlık Kanunu'na benzer. Böyle alelacele oy verdikleri bir kanundan bugün Süreyya Beyefendi bu kürsüde şikâyet etmiştir. Ve Avukatlık Kanunu'ndan şikâyetlerinde haklıdırlar. Şikâyetlerinin bazı noktaları ıslaha muhtaçtır. Fakat tasavvur buyurunuz, bir kanunda bu kadar bir hataya saparlarsa, bütün adliye teşkilatında tek renk ve yek yol yapacağız diye vereceğimiz karar memleketi nerelere kadar götürür. Fakat bununla on sene beklememiz lazım demiyorum; mümkün mertebe çalışacağız ve bu çalışma neticesinde vücuda getireceğimiz kanunları da yüksek heyetinize arz edeceğiz. Şurasını söyleyeyim ki, Türkiye Cumhuriyeti Adliyesi Süreyya Bey'in zannettiği gibi çöküşe gitmemektedir. Bunu istatistiklerle ispat edebiliriz. İmparatorluk devrindeki hesaplar meydandadır ve beş senelik genç Cumhuriyet Adliyesinin hesapları da mevcuttur. Tereddüt edenler Adliye Vekâleti'nden her türlü vesikayı isteyebilirler ve o günün şikâyetiyle bugünün şikâyetini görebilirler, hakikati öğrenebilirler. *(Bravo sesleri.)* Efendiler, inkılabımız adliyemizin gelişmesi ve ilerlemesi için mükemmel ve çok emin bir zemin hazırlamıştır. Kapitülasyonları atmıştır, yargı birliğini temin etmiştir, kaynaklarda serbestiyi temin eylemiştir. Kanun hazırlama komisyonları o suretle çalışmaktadırlar. Bu üç mühim şeyin inkılap tarafından temini, adliyenin yüzünden ortaçağın örtüsünün alınıp parça parça edilmesi ve nur gibi bir yüzün ortaya çıkması demektir. Böyle güzel ve kuvvetli bir zeminde muvaffak olmamak için hiçbir sebep yoktur efendiler. *(Bravo sesleri.)* Meslek mektebine gelince; efendiler, müsaadenizle şu noktayı arz edeyim ki, muhterem selefimin vücuda getirdiği en iyi işlerden birisi de meslek mektepleri tesisidir. Bununla beraber, bir sene tahsili olan meslek mektebinden kuvvetli bir müstantik yetişebilir mi? Hayır, yetişemez. Bunu kabul edemem. Fakat efendiler, hiç nispetle bir sene tahsil görmüş ve bir sene temel hukuk malumatını edinmiş bir müstantik mi iyidir, yoksa hiç tahsil görmemiş müstantik mi iyidir? Bunu sorarım. Bunu Süreyya Beyefendi buyurdular ki inkılaba yamadır. Belki öyledir. Fakat yamayı koymayalım da ne yapalım? Kanı akıtalım mı? Buna da tahammül edemez; inkılabın kanı akacağına, yarası kanayacağına -eğer yara denmesi caiz ise- yamalı kalması daha hayırlıdır. Feridun Fikri Bey biraderimiz Hukuk Mektebi meselesine temas buyurdular. Temasları cidden dikkate değer vaziyettedir. Hukuk Mektebimiz dikkate değer bir vaziyet arz etmektedir. Rağbet azdır. Bunun sebeplerini soruyorlar. Meseleyi bendeniz basit görmekteyim. Memleket düne kadar büyük bir harbin, kanlı bir mücadelenin içerisindeydi; iktisadi, toplumsal vaziyeti,

gençlerin miktarı elbette bir değişikliğe uğradı, tabii hale henüz girdi. Dolayısıyla derece derece her memlekette olduğu gibi başka memleketlere bakacak olursanız, Darülfünun'daki talebe miktarı, adedi evvelkine oranla azdır. Bazı tedbirler aldık, bu ilerleyecektir. İstedik ki Ankara'da bir Hukuk Mektebi daha açalım. Cumhuriyet'in, Türkiye'nin merkezi olması itibariyle burada bir hukuk mektebini çok lazımlı görüyorum. Bir kere yeni ve güzel fikre, kuvvetli esaslara vesile olacaktır. Muhit istifade edecektir. İkinci bir hukuk mektebi açmakla fazla hâkim yetiştirmek imkânını elde etmiş olacağız. Muvazenei Maliye Encümeni uygun bulmadı. Umarım ki yüksek heyetiniz Vekâletinizin görüşünü lütfen kabul edersiniz. Muvazenei Maliye Encümeni mektep tahsisatını lütfen kabul etti. Fakat bunu İstanbul'da tahsil edecek fakir çocukların iaşesine sarf ediniz dedi. Bendeniz bu fikirde değilim. Ankara'da hukuk mektebini açmakla maarifin kudretini, nurunu biraz da Anadolu içine yaymalıdır efendiler... *(Bravo sesleri.)* Miras Kanunu meselesine gelince; Şükrü Beyefendi'nin hakları vardır. Miras Kanunumuz da hazırlanmaktadır. Bugünlerde yüce Meclis'e takdim edilecektir. Maruzatım bundan ibarettir. *(Kâfi sesleri.)*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Adliye Vekâletiniz hukuk mektebinin Ankara'da açılmasının memleket için ve Adliyemiz için çok iyi olacağı fikrindedir. Efendiler, esasen yüksek Muvazenei Maliye Encümeni'ne de bir teklifimizi bu yolda yaptık. Yüksek Encümen uygun görmedi; bu tahsisatın İstanbul'da sarf edilmesine karar verdi. Kendilerine bu hususu yüksek heyetinize açıklayacağımı söyledim. Şimdi bu münasebetle arz ediyorum. Cumhuriyet'in merkezinde bulunuyoruz. Buranın bir hukuk mektebine mutlaka ihtiyacı vardır. Yapılacak eğitimden bu muhit de istifade edecektir, yalnız talebe değil. Dünyanın en güzel inkılabını yapmış bir memlekette asrın hukukiyatı okunmaz olur mu efendiler.

***Ali Saip Bey** (Kozan) - Hepimiz okuyacağız.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Ve biraz da İstanbul'un ettiği istifade kadar Anadolu'muz da maarif nimetinden hissesini alsın. *(Yaşa sesleri, alkışlar.)* Muhtar Beyefendi buyuruyorlar ki, bu düşünmeksizin olmaz. Bu düşünmeksizin değildir, efendiler; bu, düşünüldü; uzun uzadıya düşünüldü. Faydalarını, sakıncalarını nazarı itibara aldık. Fayda yönleri galiptir. Bu, dosta düşmana karşı da lazım bir müessesedir. Gerçi itiraf ederim ki, ilk açıldığı sene İstanbul Hukuk Mektebi derecesinde bir gelişme gösteremez. Fakat İstanbul Hukuk Mektebi ilk açıldığı sene bugünkü kadar bir gelişme göstermiş midir? *(Hayır sesleri.)*

***İhsan Bey** (Ergani) - Muallim nereden bulunacak?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bu gelişme gösteremez diye bunu ertelersek sonsuza kadar bu vaziyet karşısında kalacağız. Denize girmeden yüzmek öğrenilmez efendiler; işe başlamak lazımdır. Muallim nereden bulunacak diye soruyorlar. Burada muallim bulunabilir efendiler. *(Kim sesleri.)* Listesini hazırlamadım. Birçok arkadaşlarımız vardır. Bir defa mektebi açalım, muallimi buluruz. Birçok adliye erkânı vardır. Bunu pekâla üstlenebilirler. İlk sene belki maksadı tatmin edemezler. Fakat efendiler, bu maksat adım adım temin edilecektir. Konya hukuku, Bağdat hukuku nasıl maksadı temin etmişti? Muallim nerede, şu nerede, bu nerede diye sonsuza kadar bunu erteleyemeyiz efendiler. Kabul etmenizi rica ederim. *(Kabul sesleri.)*

[...]

***Reis** - Efendim, değişiklik basittir. Zannederim Encümen'e gitmesine lüzum görmezsiniz. (Hayır sesleri.) Şu halde faslın yedinci maddesine "Ankara'da açılacak yatılı hukuk yurdu masrafları" diyeceğiz. Yani "Ankara'da açılacak" kelimesini ilave edeceğiz. (Gürültüler.)*

***Muhtar Bey** (Trabzon) - Unvanını düzelteceğiz. Yatılısı yok efendim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Muvazenei Maliye Encümeni bu paranın sarfını İstanbul'a tahsis etmişti ve maksat da iaşesini temin edemeyen hukuk talebesinin geçimlerini temin etmekti. Onun için yatılı tabiri konulmuştu. Dolayısıyla bu Ankara'da açılacağına göre artık yatılı kaydına lüzum kalmamıştır. Dolayısıyla bu para doğrudan doğruya mektebin masrafına sarf edilecektir.

***Ağaoğlu Ahmet Bey** (Kars) - Talebe yurdu değil, hukuk mektebidir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Önergede hukuk mektebi konulmuştur efendim.

***Reis** - Efendim, meselenin nezaketi var. Lütfen sessiz olunmasını rica ederim. Şimdi Adliye Vekili Bey yatılı kelimesine lüzum olmadığını söylediler. Şu halde "Ankara'da açılacak Hukuk Mektebi masrafları" mı diyelim? Yalnız bir şey vardır efendim. O da, yalnız masraflar kelimesinde maaşlar dahil olur mu? (Olur sesleri.)*

***Zülfü Bey** (Diyarbekir) - Reis Bey, müsaade buyurursanız bir soru soracağım. Efendim, elimizdeki madde yurt içindir. Mektep, Ankara'da bir hukuk mektebi olarak açılacaktır. Bunlar tespit edilmeden düşünmeksizin kabul edilemez. (Kabul edildi sesleri.) Pekiyi kabul edildi. Fakat masrafları ne kadardır? 30 bin liraya bu çıkar mı?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Cevap vereyim efendim. Zülfü Beyefendi diyorlar ki, bu para İstanbul'daki talebenin yedirilmesi ve barındırılması içindi; burada açılacak olan mektebin maaşlarını ve masraflarını bu para temin edebilir mi? İstanbul Hukuk Mektebi talebesinin yedirilmesi ve barındı-

rılması için Muvazenei Maliye Encümeni'ne bu teklif edilmiş değildi. Esasen bu para Ankara'da açılacak olan hâkimler mektebi için, hukuk mektebi için Muvazenei Maliye Encümeni'nden istenmişti. Fakat Muvazenei Maliye Encümeni kabul etmeyince, İstanbul'da talebe yurdu tesisini kabul ettiler. Pekâlâ o da girsin, kaybetmeyelim, berikini kazanamadık, hiç olmazsa talebe yetiştirelim dedi. Bununla beraber, görüşümüzü kabul ettirebildik. Bu 40 bin lira burada açılacak olan hukuk mektebinin birinci sınıfı içindir ve bu kâfidir. Yalnız yatılı tabirinin kaldırılması lazımdır. "Ankara'da açılacak olan hukuk mektebi maaş ve masrafları" demelidir. Kadrosu, dersleri hep hazırdır. İstanbul'a çevrildiği için o kadroyu buraya getirmedik. *(Bravo sesleri.)*

***Tunalı Hilmi Bey** (Zonguldak) - Lakin Vekilimiz cidden yamanmış; tek başına kocaman bir Encümen'i atlatmış.*

***Reis** - Efendim, aldatmak katiyen söz konusu olamaz. Aldatmak ne demektir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Katiyen bunu kabul etmem. *(Aldatmak demedi, atlatmış dedi sesleri.)*

***Reis** - Atlatmak da caiz değildir.*

***Rahmi Bey** (Sivas) - Bir soru soracağım efendim. Adliye Vekili Beyefendi yatılı tabirine lüzum görmediler. Şu halde anlaşılıyor ki, Ankara'da açılacak mektep yatısız olacak. Efendiler, mektebe kabul edilecek talebenin lise mezunu olması icap eder. Şu halde bu mektebe Ankara lise mezunları gelecektir. Ankara lisesi bu kadar mezun yetiştiremez; ancak bir iki tane yetiştirir. Mutlak hariçten de geleceklerdir. Biz burada kendimize ev bulamadığımız halde bu gelecek bekâr çocuklar nerede oturacaklardır? Otel yok, han yok, nerede kalacaklardır? Dolayısıyla mektebin mutlaka yatılı olması şarttır. (Doğru sesleri.) (Gürültüler.)*

***Şükrü Bey** (Bolu) - Efendim, yapılıyor. Hep böyle kalacak değil ya.*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, arz ettiğim gibi mektebin kadrosu hazırdır. Ankara'da bir de mektep tesisi kabul edildikten sonra zannederim ki artık müzakereye lüzum yoktur. Çünkü kabul edilmiştir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, önceki maruzatımda arz etmiştim, maaşlar kâfi değildir. Bazı zamlar yaptık. Bundan başka bir de tazminat istedik ve bu tazminat Doğu Anadolu vilayetlerinde istihdam edilecek adliye memurlarına aittir. Çünkü orada oturan bir adliye memuru buralarda kalanlardan her halde daha fazla sıkıntı ve zahmete maruz kalacaklardır. Her halde o muhitle bu muhit arasında fark vardır. Dolayısıyla onun maneviyetini tatmin etmek lazımdır. Bu parayı onun için koyduk. *(Doğru, uygun sesleri.)*

Yeni Adliye Teşkilatı ve Yapılan Değişiklikler Hakkında Beyanat*

İzmir ve civarında icra ettiği teftiş seyahatinden dönen Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Adliye binasında gazetecilerin sorularına aşağıdaki beyanatta bulunmuşlardır:

- *Son değişikliklere neden lüzum görüldü?*

- Birçok hâkimlerimizin ve adliye memurlarının terfii sırası gelmiştir. Bu değişikliklere bilhassa bu sebepten dolayı lüzum görülmüştür. Bundan başka bu seneki Adliye kadrosu geçen seneki teşkilata oranla fazla ölçüde genişlediğinden, değişiklikler yeni kadroları doldurmak için zaruriydi.

- *Açıkta kalmış memurlar var mıdır?*

- Terfien kendilerine teklif edilen vazifeyi kabul etmeyenler açıkta kalmıştır. Bunların da adedi üç-beşi geçmez.

- *Yapılması kararlaştırılmış olan değişiklikler nihayet bulmuş mudur?*

- 41 [1925] senesi kadroları tamamen mahallerine gönderilmiştir. Ve başkaca yapılacak tayinler kalmamıştır.

---

* *Cumhuriyet*, 12 Haziran 1341 (1925), No: 394, s.1, 3.

- *Son yapılan teftişteki intibaınız nedir?*

- Biliyorsunuz ki son teftişatım bilhassa Batı Anadolu havalisinde cereyan etmiştir. İntibalarım memnuniyet ve güven vericidir. Hâkimlerimiz, tam bir intizam içinde geniş faaliyet gösteriyorlar. Halkımız mahkemelerimizin kararlarından hemen her yerde bana memnuniyetlerini ifade ettiler.

- *Bütün mıntıkalarda teftişata ne zaman başlanılacak?*

- Müfettişlerimize 41 [1925] senesi teftiş cetvelleri ve talimatnameleri bir buçuk ay evvel gönderilmiştir. Teftişata Mayıs'ta başlanılmıştır. Kânunusani [Ocak] nihayetinde vazifelerini tamamlamış olacaklardır. Müfettişlerimiz memleketimizin her tarafında durup dinlenmeden mesai yapmaktadırlar.

- *Avukatlık Kanunu ne zaman ve ne şekilde değiştirilecektir?*

- Geçen sene yeni Avukatlık Kanunu hakkında hayli şikâyetler dinledim. Fakat bu kanun yayımlanalı pek az zaman geçmiş olduğundan, iyiliği veya fenalığı hakkında bir tespitte bulunmayı uygun görmedim. Hakiki vaziyeti bize tecrübe gösterecektir. Bununla beraber, bazı mebus beyler bu kanunun değiştirilmesi hakkında Büyük Millet Meclisi'ne önerge vermişlerdir. Bu önerge bugün Adliye Encümeni'ndedir. Önerge Adliye Vekâleti'nin görüşüne muhalif değildir.

- *Bu sene ne gibi kanunlar teklif olunmuş ve olunacaktır?*

- Bu sene Ceza Muhakemeleri Usulü ve Ceza Kanunu'na ait iki mühim kanun Meclis'ten çıktı. Bilhassa Ceza Muhakemeleri Usulü değişikliklerini ihtiva eden kanundan hâkimlerimiz, halkımız pek ziyade memnundur. Cezayla alakalı muhakemelerin süratle cereyanı bu suretle temin edilmiştir. Ceza Kanunumuz Cumhuriyet'in ihtiyacını kâfi derecede ifade etmiyordu. Son değişikliklerde bilhassa bu boşluklar nazarı dikkate alınmış ve tamamlanmıştır. Meclis'çe kabul edilen yeni Ceza Kanunumuz münasebetiyle Temyiz Mahkemesi Ceza Reisi İhsan Beyefendi Hazretlerinin bu konuda geçen pek kıymetli mesaisini zikretmek isterim. Ceza Muhakemeleri Usulü değişikliklerini ihtiva eden son kanunu da Ankara Adliye erkânı hazırlamışlardır. Bu sene Meclis'e en mühim kanunlarımızı teklif edeceğiz. Bunlardan bir kısmı Adliye Encümeni'nden geçmiş ve yüce Meclis'e arz olunmuştur. Bunlar arasında Hâkimler Kanunu'nu zikredebilirim. Bunlardan başka Medeni Kanunumuzun nafaka ve aile hukuku kısımları da Adliye Encümeni'nde incelenmektedir.

Adliye Encümeni geçen sene Ceza Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü ve Hâkimler Kanunu'yla pek ziyade meşgul olduğundan aile hukukuyla iştigale vakit bulamadı. Bununla beraber, ben kanunun bazı maddelerine muhalif bulunuyorum. Mesela çokkarılılığın kati surette aleyhindeyim. Bu görüş ayrılığını bittabii Millet Meclisi halledecektir. Millet Meclisi'nin açılışında Medeni Kanunumuzun, ticaret kanunlarımızın Ceza Kanunumuzun bütün halinde müzakerelerine başlamak imkânını temin edeceğimden ümitliyim. Bu kanunların bir an evvel neticelendirilmesini pek ziyade lüzumlu görmekteyim. Ve bu üç ana kanun kayıtsız ve şartsız laik prensiplerle donanmış olacaktır. Cumhuriyetimizin ve İnkılabımızın medeni ve zaruri icapları mutlaka kanunlarımızda ve adliyemizde tecelli edecektir. Bunları önümüzdeki sene Meclis'ten çıkarmak için durup dinlenmeden mesai yapmaktayız.

- *Doğu Anadolu vilayetlerine gönderilecek memurların maaşlarına ne miktar zam yapılacaktır?*

- Memleketimizin doğu kısmında adliyemiz için bir tevkit mıntıkası[1] kabul ettik. Burada vazife yapacak hâkimlerimiz belirli müddetle kalacaklardır. Maaşlarına bulundukları mahallere göre yüzde 20'den 60'a kadar para mükâfatı ilave edilecektir. Kıdemleri de zammolunacaktır. Tatbikata geçilmiştir. Şu hususu da işaret edeyim ki, Türk Cumhuriyeti'nde vazife yapan bütün hâkimlerimizin refahının artırılmasını arzu etmekte ve lüzumlu görmekteyiz. Bu hususu ısrar ve endişeyle takip ediyoruz. 41 [1925] bütçesinde bunu hayli başardık. Bu esas her sene takip olunacaktır. Bununla beraber, bugün Türk milleti, bütçesinden en mühim maaşları diğer teşkilata oranla adliyesine tahsis etmiştir.

- *Yeniden hukuk, ceza ve ticaret mahkemeleri teşkil edilecek mi?*

- Evet. Edilecek değil, edilmiştir. Bu doğrultuda geçen sene kadrosundan fazla olarak bu sene 11 bağımsız cinayet mahkemesi, 25 bağımsız hukuk mahkemesi, bir ticaret mahkemesi, 25 ceza ve hukuk işlerine bakan asliye mahkemesi, iki mürettep cinayet mahkemesi,[2] vilayet merkezlerinde vazife yapmak üzere 40 sulh hâkimliği ile 40 muavinlik, 40 nahiye sulh hâkimliği ve 15 tek hâkim teşkilatı icra kılınmıştır.

---

1 Tevkit: Vakti belirleme; zamanı tespit etme. Zorunlu hizmet bölgesi kastediliyor. (Y.N.)

2 Mürettep mahkeme: Ağır cezaya ait davaları görebilmek üzere asliye mahkemesi reisinin başkanlığı altında iki üyeden ya da asıl vazifelerine ilaveten diğer iki hâkimden oluşan mahkemeye denirdi. (Y.N.)

- *İstinaf mahkemelerinin*[1] *lağvından ne neticeler hasıl oldu? Yeniden canlandırılması düşünülüyor mu?*

- İstinaf mahkemeleri lağvolunalı henüz bir sene geçmiştir. Elde mevcut istatistiklerimiz kaldırılması keyfiyetinin aleyhinde değildir. Bu gibi işlere yalnız teorik değil, istatistiğe ve neticelere dayanarak hükmetmek doğru olur. Bir senelik neticeye göre istinafların lağvı aleyhtarı değil, hatta lehtarı olmak icap eder. Geleceği takip edeceğiz. Dolayısıyla istinaf mahkemelerinin bugün iadesi hususu Vekâlet'çe söz konusu değildir.

- *Temyiz Mahkemesi teşkilatından bahis buyurulur mu?*

- Temyiz Mahkemesi teşkilatına fevkalade ehemmiyet atfediyoruz. Halihazırda Ankara'da inşasına devam edilmekte olan adliye binasının tamamlanmasının ardından Temyiz Mahkemesi derhal Cumhuriyet'in merkezine nakledilecektir. Bina gelecek sene bu zamanlarda tamamlanmış bulunacaktır. Temyiz Mahkemesine bu sene üç üye daha ilave ediyoruz. Gelecek sene Temyiz ticaret kısmı da açılarak üyelerin adedi 40'a ulaştırılacaktır.

- *Hâkimlerin kıyafetleri ne oldu?*

- Hâkimlerimizin hususi kanun icabınca giymeleri lazım olan kıyafet hazırlanmıştır. Temmuz başlarında elbiselerini giyeceklerdir.

- *Adliye Kongresi kararları ne oldu?*

- Adliye Kongresi kararlarını şimdi incelemekteyiz. Basacağız ve pek çok kısımlarından istifade ve icap edenleri gelecek sene tatbik edeceğiz. Bundan evvel de basılı nüshaları hâkimlerimize dağıtarak onların da görüşlerini soracağız.

- *Kanun değişikliği komisyonlarının mesaisinden bahis buyurulur mu?*

- Kanun değişikliği komisyonları çalışmaktadır. Bu defa İstanbul'a bilhassa komisyon reis ve üyeleriyle temasta bulunmak üzere geldik.

---

1 İstinaf mahkemesi: Eskiden başlangıç mahkemesi ile temyiz mahkemesi arasındaki ikinci derecedeki üst mahkemeye verilen ad. (Y.N.)

- *Eytam İşleri Komisyonu faaliyetine devam ediyor mu?*

- Eytam İşleri Komisyonu Ankara'da çalışıyor. Ve riyasetinde muhterem İzmir Mebusu ve eski İktisat Vekili Celal Beyefendi Hazretleri bulunuyorlar. Eytam Bankası esasları tespit edilmektedir. Zannederim Komisyon Eytam'ın paralarını Emlak Bankası halinde idare etmeyi düşünmektedir. Bundan başka bilhassa terekelerin yazılması hususuna hususi ehemmiyet atfedilmektedir. Buna dair icap eden projeyi de yakında hazırlayacağız.

- *Hukuk talebesinin staj müddeti indirilecek mi?*

- Biraz evvel bahsettiğim üzere Millet Meclisi'ne verilen ve bugün Adliye Encümeni'nde bulunan önergede hukuk mezunlarının staj müddeti bir sene olmak üzere gösterilmiştir.

- *Memleketin her tarafında mahkemeler var mı? Olmayan yerlerde ne suretle adalet dağıtılmaktadır?*

- Türkiye Cumhuriyeti'nin her tarafında adalet dağıtan mahkemeler mevcuttur. Hatta bu sene bazı nahiyelerimizde bile asliye mahkemesi yetkisine sahip tek hâkimlik oluşturduk. Bundan başka köylerimize kadar sulh hâkimleri gönderdik ve göndermekteyiz. Adliye teşkilatı hususunda sınırlarımıza uzak ve yakın medeni ve çağdaş birçok memleketlerden ileride bulunduğumuza kati surette emin olabilirsiniz. Adaleti köylerimizin kapılarına kadar götürmeyi ideal edinmekte ve bunu büyük bir endişeyle takip etmekteyiz.

- *Yeni teşkilatın esasları nedir?*

- Yeni teşkilatımızın esasları arasında bilhassa birkaç nokta üzerinde durmak isterim. Cumhuriyet kanunlarını bir an evvel neticelendirmek istiyoruz ve bu kanunları biraz evvel bahsettiğim üzere medeni ve çağdaş devletlerin kanunlarından ilham almış görmek isteriz ve böyle olacaktır. 20. asır medeniyetine mutlaka uymak ve onu kabul etmek mecburiyetindeyiz. Esasen inkılabımız bu işi çoktan halletmiş ve geriye doğru geçit veren köprüleri tamamen kırarak ilerlemekte bulunmuştur.

Mahkemelerimize hâkim yetiştirecek kaynaklara son derece ehemmiyet atfetmekteyiz. Bu maksatla bu sene Ankara'da Adliye Hukuk Mektebi'ni açıyoruz. Eğitime Teşrinievvel [Ekim] başlarında başlayacağız. Ve imkân hasıl oldukça bu gibi müesseselerin miktarını Anadolu içinde artıracağız. Anadolu gençleri ilim

müesseselerimize can atarak koşmaktadırlar. Meslek mekteplerimiz faaliyetle mesailerine devam ediyorlar. Yakında yeni ve genç müstantik ve icra memurlarımız diplomalarını alacaklardır. Avrupa'ya bu sene 15 efendi göndereceğiz. Müsabaka imtihanları Ağustos'ta yapılacak. Tahsisatları hazırdır. Bunlardan bir kısmı İtalya'ya, bir kısmı İngiltere'ye, Fransa'ya, Almanya'ya, İsviçre'ye gideceklerdir. Temyiz Mahkememize fevkalade ehemmiyet vermekte olduğumuz gibi, genel olarak hâkimlerin bağımsızlığına da itina ediyoruz. Teftişatı da yeni teşkilatımızın esasları arasında görüyoruz. Müddeiumumiliklere[1] bilhassa ehemmiyet vereceğiz.

1 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

Nasıl Kanunlara Muhtaç Olduğumuz Hakkında Kanun Komisyonları Reis ve Üyelerine Nutuk*

Dün Adliye binasının kütüphane salonunda Türk Cumhuriyeti Adliyesinin kanunlarını hazırlamakla meşgul olan kanun komisyonları, Vekil Mahmut Esat Bey'in riyaseti altında toplanmışlardır. Pek mühim olan toplantıda genç Cumhuriyet'in genç Adliye Vekili nasıl kanunlara muhtaç olduğumuzu izah eden mühim bir nutuk irat eylemiştir.

[...] Vekil Bey tarafından kanun komisyonları reis ve üyelerine hitaben irat olunan bu pek mühim nutku aşağıya alıyoruz:

Muhterem efendiler, malumunuzdur ki Türk İnkılabı Türkiye'miz için laik devlet, laik Cumhuriyet esaslarını ortaya koydu ve tespit etti. Hatta bu yüksek eserinin hakkını icap eden kanunlarla da takviye ve müdafaa etmiş bulunuyor. Türk milletinin iradesi büyük bir isabet eseri olmak üzere bu yolda tecelli etti. Bu yolda yürüyeceğiz. Bu yolda yürümeye mecburuz. Türk milletinin hayatı, şerefi hesabına mecburuz...

Efendiler, dinlerle, din hükümleriyle bir milletin siyasi mukadderatını, dünya işlerini devlet eliyle idare davası, bütün bir tarihimizde, bütün bir dünya tarihinde tahakküm, zorbalık ve saldırganlık hırsı yaşayanların ilahlık davasında bulunacak kadar ceberrut ve zulümlerine varmıştır. Türk İnkılabı'nın bu konudaki kararı, dini yalnız Allah ile fert arasında mukaddes bir kavuşma vasıtası tanımaktan ve her ferdin bu konudaki vicdani kanaatlerini her türlü

* *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1341 (1925), No: 398, s.1-2.

müdahaleden uzak bulundurmaktan ibarettir. Bu kararı millet ve inkılap ne pahaya olursa olsun müdafaaya hazırdır.

Tarihin karanlık ve kanlı günlerinin geri gelmesine biz Türklerce müsamaha imkânı yoktur. Müsaade ederseniz bu konudaki görüşümü bir iki misalle kısaca izah edeyim: Firavunlar, din namına tahakküm ederek ilahlık iddiasında bulundular. Doğu ve Batı Roma İmparatorlukları Hıristiyanlığı kabulden sonra aynı silahla milletlerin bahtında hâkim oldular. Bunlar uzak tarihlerin bize naklettiği haberlerdir. Gözlerimizi biraz daha yakındaki hadiselere de çevirebiliriz. İslam tarihi ve bunun ihtiva ettiği vaka ve hadiseler muhterem heyetinizin meçhulü değildir. İslam dininin bütün yüksek esaslarına rağmen, Emevilerde ve Abbasilerde devlet işlerine karışan din, yine bir zorbalık ve saldırganlık vasıtası olmaktan uzak kalmadı. Daha yakın bir maziye göz atalım. Hilafetin Batı Türklerine intikalinden sonra yine aynı hal tecelli etti. Sultanlar ve zümreler dini ellerinde daima bir zorbalık vasıtası olarak kabul ettiler; o derece ki, Türk milletinin zaman zaman tecelli eden hazin bahtında örülmüş bir siyah hale oldu. Bütün bu facialar, devlet ve din işlerinin birbirine karışmasından doğdu. İnsanlığın uzun serüveni bize bunları nakilediyor. Şurasını da kaydedeyim ki, bütün bu ceberrut, bu tahakküm ve zulüm milletleri kan ve yangın içinde bırakmış olmakla beraber, vicdanları istila imkânını hiçbir an temin edemedi. Vicdanlar, alınması mümkün olmayan yegâne istihkâmlardır. Milletler, din namına tahakküm eden ve dini saldırganlık vasıtası edinen birtakım kan dökücü sefihleri, serseri vatansızları başlarında tutamazlar. Bunların her teşebbüsü, her kastı demir ve ateşle karşılaşacaktır. Milletler, efendi ve insan olarak yaşamak istiyorlar.

İnkılabın bu büyük kararının ilk yankılandığı, ilk tecelli ettiği yer kanunlarımız ve hukukiyatımız olacaktır. Takdir buyurursunuz ki, inkılabın laik prensiplerle cumhuriyet devleti, cumhuriyet hükümeti teşkili davası her şeyden evvel hukukiyatı alakadar kılan bir hadisedir.

Muhterem heyetiniz iki seneden beri bu büyük prensiple donanmış olması lazım gelen kanunlarımızı hazırlamakla uğraşmaktadır. Kaynakları meçhulünüz olmayan ve memleketimizin ihtiyaçlarını temin edememekte bulunan hazırdaki kanunlarımız noksandırlar ve inkılabın arzu ve kararıyla da uzlaşır bir halde değildirler. Bunların bir an evvel tamamlanması ve neticelendirilmesi, memleketçe, milletçe ve onun iradesiyle işbaşında bulunan Cumhuriyet hükümetince talep olunmakta ve gerekli görülmektedir.

Yeni kanunlarımızın kayıtsız ve şartsız Batı'nın çağdaş ve medeni milletlerinin sistem ve prensipleriyle donanmış olmasını ve en kısa bir zaman içinde tatbik sahasında galebe etmelerini istiyoruz. Ortaçağdan kalma prensiplerin yerlerini laik sistemlere terk eylemesi kati ve zaruridir. Bu hakikat, ölülerin dirilere mevkiini terk etmesi kadar açıktır. Çağdaş ve medeni bir milletiz. As-

rın bütün medeni icaplarını aşkla, hararetle kabul edeceğiz. Çünkü yaşamak istiyoruz ve yaşayacağız. Bu bizim hakkımızdır. Efendiler, asrın medeni teçhizatından, bilhassa Türk Cumhuriyeti kanunlarını tecrit ve mahrûm edemeyiz. Ortaçağı yalnız lafzen değil, onun eserlerini de gömmek ve tarihe intikal ettirmek mecburiyetindeyiz. Aksi halde biz tarihe intikal etmiş heyulalar olacağız. İki şıktan birini kabule mecburuz: Ya ortaçağla temas halinde bulunan bazı eserler, bazı zihniyetler tarih olacak yahut Türk milleti... Fakat şüphe edilmesin ki, bugün bu eserler ve zihniyet tarihe girecektir. Çünkü Türk milleti ve onun yüksek menfaatleri böyle istiyor ve böyle emrediyor. Bu büyük davayı muhterem heyetinizin mesaisi taçlandıracaktır.

Kanun tasarılarımızın düzenlenmesi hususunda Türk Cumhuriyeti Adliye Vekâleti'nin tasavvur etmekte olduğu mesai tarzını kısaca bir iki cümle içinde arz edeyim. Mümkün mertebe ihtiyaçlarımıza uydurmak ve hazmettirmek suretiyle medeni milletlerin kanunlarını en kısa bir zaman zarfında almaktır. Düşüncelerimi bu konuda ilmen en ziyade yetkili olan muhterem heyetinize arz ederken, en şiddetli eleştirilerinizden beni mahrum etmemenizi rica ederim. Kıymetli eleştirileriniz ne kadar şiddetli olursa, kabul edeceğim şeref ve iftihar da o oranda yüksek olacaktır. Bunları büyük bir dikkatle, zevk ve aşkla takip edeceğim.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'Nİ LAİK HUKUK SİSTEMİNE TAŞIYAN KANUNLAR

MEDENİ KANUN

Medeni Kanun Hakkında Beyanat*

Ankara 12 (hususi muhabirimizden) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Medeni Kanun hakkında Cumhuriyet için aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Adliye Vekâleti'nden verilen direktifler dairesinde İstanbul'da Şükrü Kaya Bey'in riyasetinde çalışan komisyondaki güzide hukukçularımız Türk Cumhuriyeti'nin Medeni Kanununu başarıyla hazırladılar. Tasarı İcra Vekilleri Heyeti'nce aynen kabul olundu; Meclis'e gönderildi, şimdi Adliye Encümeni'ndedir. 300 maddesi müzakere edildi. Geriye kalan kısımlarının da bir hafta zarfında tamamlananarak Büyük Millet Meclisi'nin tasvibine arz olunabileceğini kuvvetle tahmin ediyorum. Yeni Medeni Kanunumuzun çağdaş medeniyet dünyasının en gelişmiş eseri ve yüksek bir hukuk abidesi olduğunda şüphe yoktur. Kaynağı ve esasları İsviçre Medeni Kanunu'dur. Türk milletinin hassas ve geniş kabiliyetini ancak böyle yüksek bir eser tatmin edebilirdi.

Yeni Medeni Kanunumuzun fazla gelişmiş bir eser olduğunu, ihtiyaçlarımıza uymayacağını ileri sürenler Türk milletini geri bir millet zannedecek kadar görüşleri dar ve kısa olanlardır. Bunlar Türk'ün ve Türk tarihinin manasını bilmiyorlar. Kendi idrak ve vaziyetlerini izah ve ifade ediyorlar.

---

* *Cumhuriyet*, 13 Kânunusani 1342 (13 Ocak 1926), No: 605, s.1-2; *Anadolu*, 21 Kânunusani (Ocak) 1926, No: 3473, s.2.

Büyük Türk Lider'inin prensiplerini ortaya koyduğu yeni inkılap ve laik Cumhuriyetimizin bütün icaplarını tamamlamak kati azmiyle çalışıyoruz.

Eski bir medeniyetten yıldırım süratiyle çıktık. Şu anda yeni ve hayat feyizleri saçan Batı medeniyetinin kapılarından içeri girmiş bulunuyoruz. Bu medeniyeti tamamen kendimize mal etmekteyiz. Bunu yarım yamalak almak imkânı yoktur. Türk milleti fıtri kabiliyetiyle bu medeniyeti eski medeniyetten çok fazla bir kolaylıkla özümleyecektir. Bunda şüphem yoktur.

Bence tarihe karışan eski medeniyet hiçbir gün Türk milletinin zekâsıyla, kabiliyetiyle orantılı ve paralel bir şey olamadı. Türk'ün büyük ve faal ruhu bu medeniyete ısınamadı. Milletimizin kurtuluş yolu, onu kayıtsız ve şartsız çağdaş medeniyete götüren düsturu bulabildiği Türk Kanunu Medenisi bu düsturların en esaslılarından birisidir.

Şu hususa da kaniyim ki ortaçağ muhit ve zamanlarına göre tespit edilen ve bir türlü derlenemeyen fıkıh, Türk aile teşkilatında ve tabiatıyla Türk Devleti'nde çöküş etkenlerinden birisi olmuştur. Türk'ün asırlarca kanla canla acısını ödediği bu hakikat inkılabın gözlerinden uzaklarda kalamazdı.

Cumhuriyet Kanunları Hakkında İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi Necip Ali Bey'e Mektup*

Ankara, 7 (hususi muhabirimizden) - Mahmut Esat Bey Hukuk Talebesi Cemiyeti Fahri Reisi ve İstiklal Mahkemesi Müddeiumumisi Necip Ali Bey'e yazdığı bir mektupta diyor ki:

Cumhuriyet kanunlarında bir başarı ve bir güzellik görülüyorsa, bu, şahsıma değil, doğrudan doğruya Türk İhtilali'nin büyük dehâsı ve lideri Gazi Paşa Hazretlerine aittir. Büyük Lider'den aldığım maddi ve manevi feyz ve ilhamlardadır ki bu kanunları hazırladım. Zaten bu kanunlar, Büyük Lider'imizin ortaya koyduğu inkılap prensiplerinin ifade ve tespitinden başka bir şey değildir.

Gizli kalmasına gönlümün bir türlü razı olmadığı bu hakikati şuracıkta kaydetmekle tarihe hizmet etmiş olmaktan dolayı bir sevinç duymaktayım.

* *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1342 (1926), No: 631, s.2.

Medeni Kanun'un Öncelikli ve Bütün Halinde Görüşülmesi Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arkadaşlar... Reisicumhur Hazretlerinin Meclis'in açılış merasiminde irat ettikleri nutukta bahis buyurdukları adli kanunların hepsi hazırdır. Bunlardan en mühimi olan Medeni Kanun'u Adliye Encümeni incelemiş ve incelemesini de tamamlamıştır. Bugün yüksek heyetinizin incelemesine arz edilecektir. Kanunun aciliyetinden dolayı önümüzdeki Çarşamba günü müzakeresine başlanmasını ve gündemdeki maddelerden önce müzakere edilmesini ve teklifimin de kabulünü rica ederim. *(Uygun sesleri.)*

Bir ikinci teklifim daha vardır. Bu kanunların tamamı 4000 madde kadardır. Medeni Kanun aşağı yukarı 1400 maddedir, Ceza Kanunu 700 küsur, Ticaret Kanunu 1000 madde kadar vardır. Bunların yüce Meclis'te madde madde müzakere edilerek oylamaya konulmasına imkân görmüyorum. Esasen bu kanunlar diğer medeni devletlerde de madde madde değil, bir bütün halinde müzakere, ret veya kabul edilmiştir. Çünkü bunlar bir bütündür. İçinde üç-beş maddenin oynaması diğer maddelerin de manasını kaybettirebilir. Bunlar birinci maddeden sonuncu maddeye kadar birbirine bağlı olan kaidelerden ibarettir. Dolayısıyla söz söylemek arzu eden arkadaşlarımızın bütünü hakkında fikir beyan ederlerken maddelere ilişmelerini, önerge vermelerini ve bu önergelerin de encümence incelenmesini ve encümende incelendikten sonra bir mazbata yapılarak bu tekliflerin kabul veya reddedilmesini uygun görüyorum. Ondan

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 2, c.22, s.151-152, (11 Şubat 1926).

sonra kanunun bütünü oylamaya konulur, ya kabul edilir yahut reddedilir. *(Uygun sesleri.)* Bu teklifimin kabulünü rica ederim.

Reis - *Adliye Vekili Bey'in bir teklifi önümüzdeki Çarşamba günü Medeni Kanun'un öncelikli olarak ve acilen müzakeresi hakkındadır. Diğeri de kanunun maddelerinin ayrı ayrı değil, bir bütün halinde müzakeresidir. Yani bütününün müzakeresidir.*[1]

1 Her iki öneri de kabul edilmiştir. (Y.N.)

Medeni Kanun Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Başvekâleti Celileye

Halihazırda Türkiye Cumhuriyeti'nin derlenmiş bir medeni kanunu yoktur. Yalnız, akitlerin küçük bir kısmına temas edebilen Mecelle vardır. 1851 maddedir. 8 Muharrem 1286 [20 Nisan 1869] tarihinde yazılmaya başlanmış ve 26 Şaban 1293 [16 Eylül 1876] tarihinde tamamlanarak yürürlüğe konulmuştur. Denebilir ki, bu kanunun bugünün ihtiyaçlarına uyan, ancak 300 maddesidir. Kalanı, memleketimizin ihtiyaçlarını ifade edemeyecek kadar ilkel birtakım kaidelerden ibaret olduğundan, tatbik edilmemektedir. Mecelle'nin kaidesi ve ana hatları dindir. Halbuki, insan hayatı her gün, hatta her an esaslı değişimlere maruzdur. Bunun değişimlerini, yürüyüşünü hiçbir zaman bir nokta etrafında tespit etmek ve durdurmak mümkün değildir. Kanunları dine dayalı olan devletler, kısa bir zaman sonra memleketin ve milletin taleplerini tatmin edemezler. Çünkü dinler değişmez hükümler ifade ederler. Hayat yürür, ihtiyaçlar süratle değişir, din kanunları, mutlaka ilerleyen hayatın huzurunda şekilden ve ölü kelimelerden fazla bir kıymet, bir mana ifade edemezler.

Değişmemek dinler için bir zarurettir. Bu itibarla dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması, asrımız medeniyetinin esaslarından ve eski medeniyetle

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.22, s.230 vd., (17 Şubat 1926).

yeni medeniyetin en mühim ayırıcı vasıflarından birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar, tatbik edilmekte oldukları camiaları indikleri ilkel devirlere bağlarlar ve ilerlemelere mâni belli başlı etkenler sırasında bulunurlar. Türk milletinin mukadderatını asrımız içinde dahi ortaçağ hüküm ve kaidelerine bağlamakta, dinin değişmez hükümlerinden ilham alan ve uluhiyetle daimi temas halinde bulunan kanunlarımızın en kuvvetli etkili olduklarına şüphe edilmemelidir. Milli toplumsal hayatın düzenleyicisi olan ve yalnız ondan ilham alması icap eden derlenmiş bir medeni kanundan Türkiye Cumhuriyeti'nin mahrum kalması ne asrımız medeniyeti icaplarıyla ve ne de Türk İhtilali'nin gerektirdiği mana ve kavramla uzlaşmaz.

Asrımız devletini ilkel siyasi teşekküllerden ayıran vasıflardan birisi de camianın mukadderatında tatbik edilen kaidelerin kanunlaştırılmış olmasıdır. İlkel devirlerde hükümler derli toplu değildir. Hâkim, örf ve âdetle hüküm verir. Mecelle'nin arz olunan 300 maddesi istisna edilmek şartıyla, medeni kanun bahsinde Türk Cumhuriyeti hâkimleri derme çatma fıkıh kitaplarından ve din esaslarından çıkarım yoluyla yargılama yapmaktadırlar. Türk hâkimi hükümlerinde belli bir yorum, bir söz ve bir esasla kayıtlı değildir. Dolayısıyla herhangi bir mesele etrafında memleketimizin bir mahallinde verilen bir hüküm ile aynı şartlar altında meydana gelen aynı meselede diğer mahallinde verilen hükümler birbirinden çoğunlukla farklı ve çelişik bulunmaktadır. Netice itibariyle Türkiye halkı adaletin tatbikinde düzensizliğe ve devamlı karışıklığa maruz kalmaktadır. Halkın mukadderatı belli ve kararlı bir adalet esasına değil, tesadüfe ve talihe ve birbiriyle çelişik ortaçağdan kalma fıkıh kaidelerine bağlı bulunmaktadır. Cumhuriyet adaletinin bu keşmekeşten, yokluktan ve pek ilkel vaziyetten kurtarılması, inkılabın ve asrımız medeniyetinin icaplarına uygun yeni bir Türk medeni kanununun süratle vücuda getirilmesini ve kanunlaştırılmasını zaruri kılmıştır. Bu maksatla hazırlanan Türk Medeni Kanunu, medeni kanunlar sırasında en yeni, en mükemmel ve halkçı olan İsviçre Medeni Kanunu'ndan alınmıştır. Bu vazifeyi memleketimizin güzide hukukşinaslarından meydana gelen hususi bir encümen yerine getirmiştir.

Asrımız medeniyet ailesine mensup milletlerin ihtiyaçları arasında esaslı bir fark yoktur. Toplumsal ve iktisadi daimi temaslar insanlığın büyük ve medeni bir kitlesini bir aile haline getirmiş ve getirmekte bulunmuştur. Prensipleri yabancı bir memleketten alınmış olan Türk Medeni Kanunu tasarısının yürürlüğe konulmasından sonra memleketimizin ihtiyaçlarıyla uzlaşmaması iddiası varit görülmemiştir. Bilhassa İsviçre devletinin muhtelif tarih ve ananelere mensup Alman, Fransız ve İtalyan ırklarını ihtiva etmekte olduğu malumdur. Bu kadar, hatta kültür itibariyle dahi birbirinden farklı bir muhitte tatbik elastikiyetini gösteren bir kanunun, Türkiye Cumhuriyeti gibi yüzde 90'ı itibariyle türdeş bir ırkı ihtiva

eden bir devlette tatbik kabiliyetini bulabilmesi şüphesiz görülmüştür. Bundan başka, medeni bir milletin gelişmiş bir kanununun Türkiye Cumhuriyeti'nde tatbik imkânı bulamayacağı görüşü sakat görülmüştür. Bu tez, Türk milletinin medeni kabiliyete sahip olmadığını ifade eden bir mantık zincirine varabilir. Halbuki hadiselerin hakikati, hal ve tarih bu iddianın tamamen zıddınadır. Türk yenileşme tarihi şahit tutularak denebilir ki, Türk milleti, asrımızın gereklerine uygun olarak vücuda getirilen makul ve salim ve akıl ve zekâyla uyumlu yeniliklerden hiçbirisine karşı olmamıştır. Bütün bir yenileşme tarihimizin seyrinde halkın menfaatleri düşüncesiyle vücuda getirilen yeniliklere yalnız menfaatleri bozulan zümreler savaşır vaziyette kalmışlar ve halkı din namına, sakat ve batıl itikatlar namına yoldan çıkarmış ve bozmuşlardır. Unutmamak lazımdır ki, Türk milletinin kararı, çağdaş medeniyeti kayıtsız ve şartsız bütün prensipleriyle kabul etmektedir. Bunun en bariz ve canlı delili inkılabımızın kendisidir. Çağdaş medeniyetin Türk camiasıyla uzlaşmayan noktaları görülüyorsa, bu, Türk milletinin kabiliyet ve anlayışındaki noksandan değil, onu fuzuli bir surette kuşatan ortaçağdan kalma teşkilat ve dini kitaplar ve müesseselerdendir.

Nitekim çağdaş medeniyetle Mecelle hükümleri şüphe yok ki uzlaşmaz. Fakat Mecelle ve bunun kaynağı olan diğer kitaplar ile Türk milleti hayatının uyumlu olmadığı da aşikârdır. Adliye Vekâleti, en yeni ve en mükemmel olan İsviçre Medeni Kanunu'nu, milletimizin şimdiye kadar bağlı kalan geniş zekâ ve kabiliyetini tatmin edecek ve ona hakiki bir yer ve bir saha olabilecek medeni bir eser olarak görmektedir; bu kanunda milletimizin duygularına yaklaşmayacak hiçbir nokta tasavvur etmemektedir. Şu hususu da işaret etmek lazımdır ki, çağdaş medeniyeti almak ve benimsemek kararıyla yürüyen Türk milleti, çağdaş medeniyeti kendisine değil, kendisi çağdaş medeniyetin icaplarına her ne pahaya olursa olsun ayak uydurmak mecburiyetindedir. Yaşamak kararında olan bir millet için bu şarttır. Hazırlanan tasarı bu icapların mühim kısımlarını ihtiva etmektedir. Örf ve âdete ve göreneklere mutlak surette bağlı kalmak davası, insanlığı en ilkel vaziyetinden bir adım ileri götürmeyecek kadar tehlikeli bir teoridir. (Hiçbir medeni millet böyle bir akide etrafında kalmamış ve hareketini hayatın icaplarına uydurarak zaman zaman kendini bağlayan örf ve âdetleri yıkmakta tereddüt etmemiştir. Hakikatler karşısında atalarından miras kalmış itikatlara ne olursa olsun bağlı kalmak, akıl ve zekâ icaplarından değildir.) Esasen ihtilaller bu hususta en tesirli bir vasıta olarak kullanılmışlardır. Alman Medeni Kanunu'nun tatbikinden evvel Almanya, hukuki hükümler bakımından merkezde Bizans'ın 1500 sene evvel yapılmış Roma hukukuna tabiydi. Bu hukuka bir de milli hukukun milli ve mahalli metinleri ekleniyordu. Doğuda ve kuzeyde Roma hukuku ve mahalli metinlerle karışık bir halde Prusya hukuku vardı. Kalan kısımlarda Fransa hukuku yürürlükteydi.

Alman ahalisinin yüzde 33'ü Roma hukukuna, yüzde 43'ü Prusya hukukuna, yüzde 7'si Saksonya hukukuna, yüzde 17'si Fransa hukukuna tabiydi. Alman Medeni Kanunu'nun tatbikinden evvel Alman hukuk lisanı Latince, Fransızca, Yunanca ve mahalli Alman lisanlarınca idi. Bavyera'da yalnız nikâh mukavelesi hakkında 70 ila 80 usul vardı. Hâkim için bu metinlerin hepsinden ayrı ayrı haberdar olmak imkânı yoktu. Alman Medeni Kanunu'nun yayımlanmasından evvel Almanya'da bir adamın herhangi bir hadisede hangi hükümlere tabi olacağını bilmesi imkânı mevcut değildi. Almanya hukukşinasları bu bin bir çeşit ve asırlardan devralınmış hukuktan, Medeni Kanun ile memleketlerini bir hamlede kurtardılar ve bütün Almanya için tek bir medeni kanun yaptılar.

Kanun 3 Temmuz 1896'da yayımlandı ve millet meclisince toptan kabul edildi. Örf ve âdetçilere göre Alman Medeni Kanunu tasarısı pek teorik ve pratik bakımdan kıymetsiz görüldü. Halbuki inceleme neticesinde bu kanundan kendileri dahi bir tek esası oynatmak imkânını göremediler.

Fransız Medeni Kanunu da bir inkılap mahsulüdür. O da eski hükümleri, örf ve âdetleri çiğneyerek yeni düsturlar koydu. Sınıf ve arazi imtiyazlarının lağvı ve aile hukukunun kilisenin elinden alınması, bu kanunun belli başlı yeniliklerinden oldu. Medeni kanununun yayımlanmasından evvel Fransa mahalli ve yazılı ve birbirinden çok farklı örflerle idare ediliyordu. Güneyde Roma zamanından kalma hükümler, kuzeyde Cermen kaynaklarından gelme kaideler vardı. Fazla olarak medeni münasebetlerde her mıntıkanın kendisine mahsus hükümleri mevcut idi. Fransız İhtilali'nin batıl itikatlara kahredici bir darbesi olan Medeni Kanun bütün eskilikleri sildi ve yerine yeni hükümler ve kaideler koydu. Fransa Medeni Kanunu'nun en çetin hasmı kilise olmuştu. Çünkü bu kanun Katolikliğin medeni münasebetlerde, bilhassa aile hukukundaki hâkimiyetini ortadan kaldırıyordu.

İsviçre, medeni kanununun yayımlanmasından evvel kantonlarının adedi kadar kanunlara sahipti. İsviçre Medeni Kanunu muhtelif örf ve âdetleri ihtiva eden bu kanunların hepsini birden hükümden düşürdü ve yerlerine bambaşka tek bir medeni kanun koydu. Bu üç büyük hareket, bütün hayatı ölü ananelere bağlamak isteyen tarihi mektebin geri çekilerek uğradığı son hezimeti oldu. Bu misalleri vermekten maksat, zamanın icaplarına ve medeniyetin gereklerine göre milletlerin örf ve âdetlerine bir hamlede nasıl veda ettiklerini ve bu vedaın zannedildiği gibi zararları ve tehlikeyi değil, büyük menfaatleri gerektirdiğini canlı bir surette göstermektedir. Hayatın icaplarına uymayan örf ve âdetlerde ısrardır ki, milletler için felaket sebebi olur. Bu saydığımız kanunlarda esas, din ile devletin mutlak surette ayrılığıdır. İsviçre, Almanya, Fransa siyasi ve milli birliklerini, iktisadi, toplumsal kurtuluş ve gelişmelerini medeni kanunlarını yayımlamakla sağlamlaştırmış ve takviye eylemişlerdir. Bu hayati zaruretler

karşısında eski örflerin, mahalli ve alışılmış hükümlerin ve dini alışkanlıkların sürdürülmesi bu memleketlerden hiçbirinde, hatta İsviçre gibi kamuoyunun en geniş derecesinde hüküm sürdüğü bir memlekette bile istenmemiş, istenememiş, hatırlara gelmemiştir.

Şüphe yoktur ki, kanunların gayesi, herhangi bir örf ve âdet veya yalnız vicdanla alakadar olması icap eden dini hükümler değil, siyasi, toplumsal, iktisadi, milli birliğin her ne pahaya olursa olsun temin ve tatminidir. Asrımız medeniyetine mensup devletlerin ilk ayırıcı vasfı din ile dünyayı ayrı görmektir. Bunun aksi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimselerin vicdanlarına tahakküm olur. Bunu asrımız devlet anlayışları kabul edemez. Din, devlet nazarında vicdanlarda kaldıkça muhteremdir ve masumdur. Dinin hüküm halinde kanunlara girmesi, tarihin seyrinde ekseriya tacidarların, mütegallibenin,[1] kuvvetlilerin keyif ve arzularını tatmine vasıta olmasıyla neticelenmiştir. Dini dünyadan ayırmakla asrımız devleti insanlığı tarihin bu kanlı felaketinden kurtarmış ve dine hakiki ve müebbet bir taht olan vicdanı tahsis etmiştir. Bilhassa muhtelif dinlere mensup tebaayı ihtiva eden devletlerde tek bir kanunun bütün camiada tatbik kabiliyetini kazanabilmesi için bunun dinle münasebetini kesmesi milli hâkimiyet için de bir zarurettir. Çünkü kanunlar dine dayalı olursa, vicdan hürriyetini kabul mecburiyetinde bulunan devlete, muhtelif dinlere mensup tebaası için ayrı ayrı kanun yapmak icap eder. Bu hal asrımız devletinde esas şart olan siyasi, toplumsal, milli birliğe tamamen aykırıdır. Hatırlatmak icap eder ki, devlet yalnız tebaasıyla değil, yabancılarla da temas halindedir. Bu takdirde onlar için de kapitülasyon namı altında istisnai hükümler kabul etmek zarureti hasıl olur. Lozan Antlaşması'yla kaldırılan kapitülasyonların memleketimizde bırakılması için yabancılar tarafından ileri sürülen gerekçenin en mühim yönü bu nokta olmuştur. Bundan başka Fatih Sultan Mehmet devrinden son zamanlara kadar gayrimüslim tebaa hakkında tatbik edilen istisnai hükümlere de bilhassa bu dini vaziyet sebep olmuştur. Halbuki yeni Türk Medeni Kanunu tasarısının hazırlanması vesilesiyle memleketimizde mevcut azınlıklar Lozan Antlaşması'nın kendilerine kabul ettiği haklardan vazgeçtiklerini Adliye Vekâleti'ne bildirmişlerdir.

Yenileşme tarihimizde kıymeti olan bir hadiseyi şuracıkta zikretmek isteriz. Âli Paşa, Fransız Medeni Kanunu'nun Türkiye için aynen kabulünü vaktiyle Sultan Aziz'e teklif etmiş, fakat Cevdet Paşa'nın müdahalesiyle bu büyük teşebbüs neticesiz kalarak yerine Mecelle konulmuştur. Esasen bütün endişesi şahsi menfaatlerinden ibaret olan ve riyayı şiar edinen saltanat idaresi için milletin hakiki menfaati icaplarını nazarı dikkate alarak karar verilemezdi.

---

1 Mütegallibe: Zorba takımı, derebeyi. (Y.N.)

Asrımızın medeni milletlere tanıdığı bütün hakları medeniyet cihanından kayıtsız ve şartsız talep ederken, bu hakların gerektirdiği medeni vazifeleri de Türk milleti yeni medeni kanunuyla kendi eliyle kendisine yüklemiş bulunuyor. Bu kanun tasarısının manalarından birisi de budur.

Türk milletinin yüce temsilcisi olan Büyük Meclis'in tasvip ve tasdikine arz edilen Türk Medeni Kanunu tasarısı yürürlüğe konulduğu gün milletimiz 13 asrın kendisini çeviren sakat itikatlarından ve karışıklıklarından kurtulmuş, eski medeniyetin kapılarını kapayarak hayat ve feyz bahşeden çağdaş medeniyetin içine girmiş bulunacaktır.

Adliye Vekâleti bu kanunu hazırlamakla inkılap ve tarih huzurunda milli vazifesini yapmış ve Türk milletinin hakiki menfaatlerini ifade etmiş olduğunda şüphe etmemektedir.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Meclis'te Konuşma

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arkadaşlar! Bir haftadan beri değerlendirmenize sunulan Türk Medeni Kanunu'nun bugün yüksek heyetinizce tasvip ve tasdikini talep ve rica için huzurunuza çıkıyorum. Adliye Vekâletiniz bu kanunun derlenmesini, bir an evvel yayımlanmasını gerektiren milli ve toplumsal sebepleri medeni kanun girişinde yayımlanan gerekçe tasarısında arz eylemiştir. Umarım ki bu sebepler yüksek heyetinizce de kanaatbahş görülmüştür. Reisicumhur Hazretleri'nin Meclis'in açılışı merasiminde irat buyurdukları nutukta bahsettikleri kanunlarımızın hepsi hazırdır. İnkılabın mana ve özünü tespit edecek olan bu eserlerin Büyük Meclis'in muvaffakiyetler zincirine bir zafer halkası daha ilave edecek kadar ehemmiyetli olduğu fikrindeyim.

Arkadaşlar! Tarihe, yüksek ve vefakâr hatıranıza, bütün hakikatlerin bütün çıplaklıklarıyla mevzubahis olduğu bu kürsüden küçük bir nokta etrafında durarak, bir hakikati de teslim etmek isterim. Bu kanunları inkılabın Büyük Lider'inin ilhamından aldığım feyizle düşünerek teklif ettim. Bundan başka, mensubu olmakla iftihar ettiğim Türk milletinin ihtiyaçları ve yüksek heyetinizin inkılap etrafında şimdiye kadar verdiği tarihi ve kati kararlardan cesaret alarak hazırladım. Bununla beraber, bu kanunları hazırlarken maruz kaldığım zorluklar içinde yanı başımda daima büyük Başvekil'i buldum. Bütün bunlardan aldığım ilham ve cesaretle çalışarak hazırladım ve bugün yüksek heyetinizin huzuruna, Türk milletinin büyük menfaatlerini ifade etmekte olduklarına kanaat getirdiğim bu kanunlarla çıkıyorum.

Arkadaşlar! Bu kanunlar inkılabın mana ve özünü tespit edeceklerdir. Bu itibarladır ki bir an evvel tasdikleriyle yayımlanması Türk milleti için hayati bir zarurettir. Bunlar bir an evvel tatbikat sahasına girmedikçe kararlarınızla vücuda getirilen inkılap büyük bir mana ifade edemeyecek ve ondan tamamıyla istifade mümkün olamayacaktır.

Milletimizin ilahi fedakârlıklarıyla vücuda getirdiği bu inkılaptan Türk milletinin istifadesi müşkül olacaktır. İnkılabın mana ve özünü tespit eden bu kanunların yayımlanmasıyladır ki Türk halkı, inkılabından, feyizlerinden istifade edecektir. İnkılap yolunda can veren ve henüz topraklar altında gözleri kapanmayan inkılap şehitlerini bu eserler tatmin edebilir fikrindeyim.

Bugün mevzubahis etmekte bulunduğum bu kanunların en mühimmi bulunan ve Türk'ün toplumsal hayatında inkılabın gereklerini ve vaziyetini ifade edecek olan bu medeni kanun, dünyanın, medeniyet cihanının en tanınmış yazarlarınca takdire mazhar olan medeni bir eserdir. Bu medeni eser bize memleketimizin en güzide hukukşinasları tarafından nakledilmiştir.

Bendenizce bunun en büyük ehemmiyetlerinden birisi de Türk camiasında kabul ve tatbik imkânı bulmasıdır ve bulması olacaktır.

Türk milletini medeni kabiliyetlerden azade görenler bu kanunun camiamız içinde nasıl tatbik edilmekte olduğunu gördükleri gün düşüncelerinde ve iftirayla karışık fikirlerinde ne kadar aldandıklarını ve süratle yürüyen Türk İnkılabı önünde kendilerinin ne kadar geri kaldıklarını görecekler ve umarım ki sonsuz bir utanç içinde kalacaklardır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Arkadaşlar! 900 küsur maddeyi ihtiva eden Medeni Kanunumuzun en mühim kısımlarını bilhassa aile teşkilatı, cemiyetler faslı, miras meseleleri ve ayni haklar teşkil etmektedir.

Türk tarihinin, bendenizin anlayışıma göre, en hazin siması Türk kadınıdır. Yeni tasarının aile teşkilatı ve miras hükümleri, şimdiye kadar istenildiği zaman kolundan tutularak bir esir gibi yerden yere vurulan, fakat ta ezelden hanım olan Türk annesini layık olduğu hürmetli mevkiine getirecektir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Türk annesini hakiki ve hürmetli mevkiine getirecek olan bu kanun, unutmamak lazımdır ki, aynı zamanda Türk camiasını en kuvvetli ve en esaslı bir surette sağlamlaştırmış olacaktır.

Arkadaşlar! Medeni Kanun'u tasvip ve tasdik buyurduğunuz anda inkılaba ve Türk tarihine, Türk hayatına yeni bir seyir bahşetmiş olacaksınız. Bu kanunun kabulü sırasında ellerinizi kaldırdığınız zaman, geçen 13 asır duracak ve Türk milletine, Türk camiasına yeni ve feyizli medeni bir hayat açılacaktır. İnkılap ve onun öz sahibi olan Türk milleti bu tarihi kararımızı bekliyor. Adliye Vekâletiniz, Medeni Kanun'u hazırlamakla tarih ve inkılap huzurunda Türk milletinin hakiki menfaatlerini ifade etmiş olduğuna samimiyetle ve vicdani bir kanaatle kanidir.

Türk Medeni Kanunu'nun Kabulünü Kutlayan Fribourg Üniversitesi Profesörler Meclisi'nin Mektubuna Yanıt*

Mösyö Lugra'ya

Reis Efendi, Aziz Profesör!

İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabulünden dolayı eski talebelerinden olmakla iftihar ettiğim Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi kararıyla yazılan mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım.[1] Fakültenin hakkımda gösterdiği muhabbet ve teveccühlere teşekkürler ederim.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 20 Ağustos 1926, No: 1838. Özeti için bkz. *Milliyet*, 20 Ağustos 1926, No: 185, s.1.

1 Fribourg Üniversitesi Profesörler Meclisi'nin Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'e gönderdiği mektupla ilgili haber şudur:

> "Medeni Kanun'un kabulü dolayısıyla Fribourg Üniversitesi Profesörler Meclisi Adliye Vekili'mize dün bir mektup göndermiştir. Malum olduğu üzere Mahmut Esat Bey İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra İsviçre'de Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni tamamlayarak doktor payesini almıştır. Fribourg Hukuk Fakültesi Profesörler Meclisi kararıyla Profesör Doktor H. Lugra'nın imzasını taşıyan mektup aşağıdadır:
> 'Eski talebesini unutmayan Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi namına memleketinizde tesis etmek istediğiniz yüksek kültür hususunda zatı devletlerine halis temenniler takdim etmeye memurum.
> Avrupa kanunları arasında Türkiye'de yeni idare usulünün gelişmesi için muhtaç olduğu çağdaş âdetler ve medeni anlayışların nemalandırılması maksadıyla en uygun olarak İsviçre Medeni Kanunu'nu seçmiş olmanızı sevinçli bir iftiharla öğrendik.
> Fribourg Hukuk Fakültesi Ankara'da Hukuk Fakültesi'ne parlak bir gelecek temenni ve gelecekte gerek kendisiyle, gerek profesörleri ve talebesiyle devamlı münasebet tesisini ümit eder.
> Muhterem Vekil ve Müderris Beyefendi Hazretlerinden Hukuk Fakültesi namına tazimkârane ihtiramlarımızın lütfen kabulünü rica ederiz.'" Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Mart 1926, No: 1679. (Y.N.)

17 Şubat ve 22 Nisan 1926 tarihlerinde Büyük Millet Meclisi'nce tasvip olunan Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun bu sene 4 Teşrinievvel'de [4 Ekim] tatbikatına başlanacaktır. Malumunuz olduğu üzere bu kanunlar aynen İsviçre'den alınmışlardır. Türk halkının geniş medeniyet kabiliyetleriyle sarsılmaz iradesi bunların müşkülatsız tatbikine imkân verecektir. Bu hususta icap eden tedbirlerin tamamı alınmıştır.

Türk İnkılabı, Türk müesseselerini çağdaş medeniyetin gerektirdiği dereceye çıkarmak için bütün radikal yenilikleri başarmış ve başarmakta bulunmuştur.

Daima muzaffer olan inkılabımızın yürüyüşünü durduracak hiçbir mâni yoktur ve olamaz. Muhakkak surette umarım ki Türk halkının Batı medeniyetini pürüzsüz bir tarzda almak hususunda sarf etmekte olduğu asil mesaiye İsviçre halkı bütün sempatisiyle yâr olacaktır.

Reis Efendi, Aziz Profesör!

Arkamızda 13 asır bıraktık. Gözlerimiz daima geleceğe yönelik olduğu halde bir daha bir karabasan görülmemesi kati azmiyle ilerlemekteyiz. Gerilerde uçurum ve ölüm vardır.

Tarih, her millete nasip olmayan bizdeki seri değişimleri kaydederken, Türkiye'nin yalnız yenilik yapmadığını ve fakat yeniliği benimseyerek bütün icaplarıyla tatbik ettiğini de yazacaktır.

İnkılap, feyzini ve kudretini Türk milletinden aldığı kadar, kendisini büyük bir liyakatle idare etmekte olan Türk'ün güzide evladı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin radikal kararlarına borçludur. Aynı tarihin bu hakikati de kayıt ve tespit etmesi lazımdır.

Türk İnkılabı'nın, Türk milleti için olduğu kadar, bir milletin kati kararla bir hamlede bir medeniyetten diğer bir medeniyete süratle nasıl geçebileceğini göstermesi itibariyle de cihan âlimleri için tahlili çok faydalı bir mevzu olduğu fikrindeyim.

Bütün hakikatlere rağmen Türk İnkılabı'nın ve Türk milletinin başarılarından şüpheliler az değildi; hâlâ da vardır. Belki daha yetişecekler de bulunacaktır.

İnkılabımızın kapsam ve genişliğinden habersiz olanları, Türk milletini ve onun ruhiyatını anlamayanları biz mazur görürüz. Ancak hakikati bildikleri halde görmek istemeyenleri asla affetmeyeceğiz. Bugün ve yarın yürüyen ve yürüyecek olan hakikat önünde bunlar daima utanacaklardır. Ankara'nın genç Hukuk Fakültesi hakkında Fribourg Hukuk Fakültesi'nin ifade ettiği muhabbetlere ve başarı temennilerine fakültemiz namına teşekkürler ederim. Muhabbet ve hürmetlerimin kabulünü rica ederim efendim.

Uşak Muallim Hanımlarına Telgraf*

Uşak Türk hanımlarının hislerini temsil eden buketle iltifatnamenizi aldım. Medeni Kanun Türk hanımlarının büyüklüğü yanında küçük bir eserdir. Kanunun bu gibi hislere mazhariyeti Türk kadını hukukunun teminine ait mesaide metin bir dayanak noktası teşkil edecektir. Görüşememekten kaynaklanan üzüntülerimle hakkımda ifade buyurulan teveccühlere teşekkürlerimi arz ederim, efendim.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 4 Nisan 1926, No: 1706, s.2.

Kocasının Üzerine Evlenmesinden Dolayı Şikâyetçi Olan Trabzonlu Hanıma Telgraf*

Adliye Vekilimiz kocasının üzerine evlenmesinden dolayı şikâyet eden Trabzon'un Atina[1] kazasındaki hanıma hitaben müddeiumumilik vasıtasıyla aşağıdaki telgrafı göndermiştir:

1) Atina'dan 15 Nisan 926 tarihinde 255 mahreç numarasıyla çekilen telgrafname sahibesine ikinci maddenin bildirilmesi ve neticeden malumat verilmesi.

2) Kocanızın tekrar evlenmesinden şikâyeti içeren telgrafınızı üzüntüyle okudum. Medeni Kanun, Büyük Millet Meclisi'nin kararı doğrultusunda yayımlanmasından altı ay sonra tatbik edileceğine göre, şimdilik vaziyete müdahale imkânı yoktur. Evlatlarınızın ve sizin kederlerinize iştirak ederim.

* *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Nisan 1926, No: 1720, s.2.

1 Şimdi Rize'nin Pazar ilçesi. (Y.N.)

Yeni Kanunlar Hakkındaki Tereddütlerin Adliye Vekâleti'nden Sorulması Hakkında Cinayet Müddeiumumiliklerine Tamim*

Ankara, 20 (hususi muhabirimizden) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün cinayet müddeiumumiliklerine sureti aşağıda olan mühim tamimi göndermiştir:

Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ceza Kanunu'nda hâkimler ve genel olarak hâkim sınıfında bulunan zevatça tereddüde yol açan mühim yönler varsa serian Vekâlet'ten keyfiyet sorularak cevap istenilmesi yeniden tamim olunur.

---

* *Milliyet*, 21 Mayıs 1926, No: 98, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 21 Mayıs 1926, No: 1750.

Genel Ahlak ve Adabı İhlal Edici Yayınlar Yapanlar Hakkında Kanuni Takibatta Bulunulması İçin Cinayet Müddeiumumiliklerine Tamim*

Adliye Vekâleti yakın zamanda cinayet müddeiumumiliklerine aşağıdaki tamimi yollamıştır:

Aleni muhakemenin ve bilhassa şahsi hükümler davalarının tafsilatını yayımlayan matbuatta vatandaşların haysiyet ve şerefleriyle uzlaşmaz vaki neşriyat nazarı dikkati çeken bir vaziyet almıştır. Matbuat Kanunu'nun 14. maddesi icabınca genel ahlak ve adabı ihlal edici sayılan tafsilatın yayımlanmasını yasaklamakla yetkili olan mahkemelerin bu hususta ehemmiyetle nazarı dikkatleri çekilmekle beraber, aykırı hareket edenler hakkında müddeiumumilerce derhal kanuni takibatta bulunulması lazımdır. Keyfiyet memuriyetiniz dairesi dahilinde bulunan bütün mahkeme ve müddeiumumiliklere tamimen tebliğ olunur.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Haziran 1926, No: 1774, s.1.

Cumhuriyet Kanunları Hakkında Hukuk Talebe Cemiyeti Üyeleriyle Sohbet*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, vuku bulan davet üzerine bayramın ikinci Salı günü Hukuk Talebe Cemiyeti'ne gitmiş ve Hukuk talebesiyle samimi hasbıhallerde bulunmuştur. Bir buçuk saat kadar devam eden bu toplanmada bilhassa yeni kanunlara, hanımların hâkim olmalarına dair görüşülmüş, Vekil Bey talebe ihtiyaçları hakkında verilen malumatı dinlemiştir. Müteakiben Talebe Cemiyeti Reisi Selim Bey, Vekil Bey'e teşekkür etmiş ve bütün arkadaşları namına Gazi Paşa'ya bir kere daha Hukuk talebesinin üzüntülerini arz edip bildirmesini rica eylemiştir. Hukuk gençlerinin gönderilecekleri en ücra mahallerde bile vazife yapmaya hazır olduklarını söyledikten sonra Selim Bey sorularını sormuş ve buna Vekil Bey şu cevabı vermiştir:

Yeni kanunların tatbik mevkiine konmasının manası ve bence bu hareketin en güzel ifadesi 13 asrın altüst olmasıdır. O 13 asır ki Türk milletinin mukadderatında en kara faslı teşkil etmiştir. Bu kara faslı silen, yeni kanunlardır. Fakat arkadaşlar, henüz iş bitmemiştir. Bu inkılabı tamamlayacak, 13 asrın yerine yeni bir hayat kuracak ve yaratacak sizlersiniz.

* *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1926, No: 763.

Evlenme İşlerinin Yürürlüğe Girecek Medeni Kanun'a Göre Yapılması Hakkında Valiliklere Tamim*

Yeni Medeni Kanun 4 Teşrinievvel [4 Ekim] tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin her tarafında tatbik edilmeye başlanacaktır. Bu hususta Adliye Vekâleti vilayetimize de şu tamimi göndermiştir:

1) Medeni Kanun 4 Teşrinievvel'de [4 Ekim'de] tatbikata girecektir. Bu kanunun 97. ve müteakip maddeleri icabınca evlenme muamelesi belediye bulunan yerlerde belediyeler, belediyeler bulunmayan yerlerde ihtiyar heyetleri huzurunda evvelce Tayyare Cemiyeti tarafından basılarak gönderilen talimatnameye uygun olarak icra olunur. Vekâlet'in istihbaratına göre taşralarca bu hususta kâfi derecede hazırlanılmamıştır.

Bundan dolayı 4 Teşrinievvel'de [4 Ekim'de] evleneceklerin büyük müşkülatla karşılaşmaları ihtimali vardır. Dolayısıyla şimdiden vilayetiniz dahilinde bulunan bütün belediyelerin, olmayan yerlerde ihtiyar heyetlerinin nazarı dikkatleri çekilmeli ve hepsi hazır bulunmalıdır.

2) Vekâlet'çe Tayyare Cemiyeti'ne bastırılan evlenme talimatnamesinin evlenme işlerini görecek bütün teşkilata gönderilmesine aracı olunmasını tekrar temenni ederim. Bundan başka talimatnamenin 18. maddesinde gösterilmesi lazım gelen vesikalar arasında sıhhat raporu yanlışlıkla zikredilmemiş olduğundan, hükümleri yürürlükte olan frenginin bulaşmasının önlenmesi ve sı-

* *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1926, No: 826, s.3.

nırlanması hakkındaki 5 Şubat 337 [1921] tarih ve 90 numaralı kanun hükümlerine uygun olarak bu vesikanın gösterilmesi lazım gelir. Aksi takdirde evlenme memurları akdi icradan kaçınmakla mükelleftirler. Yukarıdaki hususların alakadarlara hemen tebliği temenni olunur.

Medeni Kanun ve Türk İnkılabı Hakkında İstanbul Adliyesi ve Barosu Üyelerine Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün Heybeliada'da Halki Palas'ta yeni Medeni Kanun'un tatbikata konulması münasebetiyle İstanbul adliyesi ve barosu şerefine mükellef bir öğle ziyafeti vermiştir. [...]

Yemek sonuna doğru Vekil Bey yeni Medeni Kanun'a dair mühim bir nutuk irat eylemiştir. Vaktin gecikmesi dolayısıyla özetlediğimiz bu nutukta Vekil Bey bilhassa şunları söylemiştir:

Arkadaşlar,

Türk adliyesi inkılabın kapsam ve manasını idrak etmiş olarak bu sene içinde başarmaya muvaffak olduğu muazzam eserleriyle ona ve onun öz sahibi olan Türk milletine bütün bir medeniyet cihanı karşısında yeni bir "elan"[1] verdi. Milletimize çağdaş medeniyetin geniş ve nihayetsiz açıklarında feyiz ve muvaffakiyetlerini şimdiden teminat altına aldığı hayat için mücadele alanlarını hazırladı. Türk adliyesi inkılabın hiçbir engel önünde dönmeyen ve yılmayan irade ve azmiyle mazinin riya, intikam, facia ve ölüm müesseselerini yıkarak, yerine medeniyetin yükselme ve yaşama vasıtalarını koymuş bulunuyor. *(Alkışlar.)*

Arkadaşlar,

Tıpkı, ıssız ve karanlık gecelerde yolunu şaşıranların, sığınaksız kalanların yanı başında yürüyen kılavuzlar gibi, dünya hukuk âlemlerinin ittifakla en yüksek takdirlerine mazhar olan Medeni Kanunumuz, bugün 20 günden beridir ki Türk milletinin semalarında açan bir yıldızdır. Türk Medeni Kanunu laik

---

* *Cumhuriyet*, 25 Teşrinievvel (Ekim) 1926, No: 885, s.2.

1 Élan (Fr.): Atılım, hamle; hız; coşku. (Y.N.)

ve demokratik Türk devletinin bir belgesi, teminatı ve çağdaş milliyetçi demokratlar medeniyetinin en zengin ve en süslü bir tacıdır.

Muhterem Türk hâkimleri, bakışlarınızı 20 gün evvelki taze bir maziye çevirirseniz, orada Medeni, Ceza, Ticaret, Borçlar gibi yeni kanunlarımızın ihtiva ettiği muazzam eserler karşısında nihayetsiz dağlar silsileleri gibi birbirlerine yapışık bir tarzda uzanıp giden 12 asrın bütün batılalarıyla nasıl tarumar olarak nasıl yıkılıp gitmekte olduğunu göreceksiniz.

Türk hâkimleri, sizler Türk İnkılabı'nın demir eliyle kurulan yeni Türk medeniyetinin kayıtsız ve şartsız kıskanç bekçileri olmak mecburiyetindesiniz. Çünkü Türk adliyesinin en mühim vazifesi, milletin hukuku olan bu eserleri bütün kötü gözlerden, amansız ve insafsız taarruzlardan, hayatını siper ederek korumaktır.

Biliriz ki inkılap, öksüz, dul, erkek, kadın, genç, ihtiyar, bütün bir Türklüğün ilahi mesaisi mahsulüdür. Sizin bu vazife mecburiyetiniz, mazinin dirilmesine, yeniliğin ıstırap çekmesine zaman ve imkân vermeyecektir.

Esasen daima var olan Türk milletinin mevcudiyeti buna asla imkân vermeyecektir. İnanmayanlara, talihini tanımak istemeyenlere mücadele sahaları kapalı değildir. Bunlar, karanlık emellerinin, Türk milletinin iradesini ifade eden demir ve ateşle mahv ve harap olduğunu görmekte gecikmeyeceklerdir. *(Alkışlar.)*

Arkadaşlar,

Laik devlet, laik kanunlar kavramı, bilerek bilmeyerek fena izah olundu ve yorumlandı. Bazıları buna kasten mana verdiler ve propaganda yaptılar.

İnkılabın laik devlet, laik kanun kavramıyla "dinsizliği" gaye edindiğini söylediler. Bütün bunlar Türklüğü ve memleketi karanlıklarda bırakmak isteyenlerin bühtan ve iftiralarıdır. Dünya işlerini dinle idare edenler, onu, sonunda kan dökücü tacidarların ayaklarını bastığı tahtlara sererek tepetakla ettiler, bütün bir insanlığı asırlarca din namına zulüm ve tahakküm altında ezerek geçindiler. Dini dünya işlerinden ayıran inkılap, dini bir zorbalık ve tahakküm vasıtası olmaktan kurtararak ona sonsuz bir taç olan vicdanı verdi. O ancak burada, bütün asırların ve bütün Neron'ların almayı başaramadığı bu mukaddes kale içinde taarruzdan masun kalacaktır. *(Alkışlar.)*

Muhterem hâkimler,

Bir memlekette adli kuvvetin her kuvvetten üstünlüğü o memlekette adaletin hâkimiyetini ifade eder. *(Bravo, alkışlar.)*

İnsanlığı karanlık sefahat hayatından kurtararak saadete ve hürriyete götüren inkılapların, en son ilerlemelerin gayesi de budur: Adalet. Bugünkü medeniyetin bir ideali olan "sivil" hükümet kavramı ancak bu esasların tatbikatta tecellisiyledir ki mana ifade eder. "Sivil" hükümetlere dayanan varlıklar ve mü-

esseseler sonsuza kadar yaşar. Şu hususu da ehemmiyetle kaydetmek isterim ki, adaletin ilk istikameti, milli kudretin bir tecellisi olan inkılabın bütün eserleriyle, neticeleri ve zaruretleriyle her ne pahaya olursa olsun korunması olmalıdır. İnkılabın büyük menfaatleri, gayeleri, idealleri söz konusu olunca, şahsi hürriyetlerin, ferdi hakların ve endişelerin susması ve durması lazım gelir.

Vekil Bey müteakiben vazife başında disiplin lazım olduğundan ve bu suretle hareket edilirse yeni Medeni Kanun'un ve inkılabın tecellilerinin muhakkak muvaffak olacağından bahsetmiş ve sözlerine şu suretle nihayet vermiştir:

Arkadaşlar! Eski bir hayatın, yaşamak kabiliyetini kaybeden bir medeniyetin kapılarını bir daha açılmamak üzere kapayarak yeni ve feyizli diğer bir medeniyetin içerilerine girmiş ve merhalelerini zaferle kat etmekte olduğumuz şu anlarda inkılabın büyük reisi Gazi Mustafa Kemal'i Türk adliyesi namına hürmetle selamlıyorum. *(Hazır bulunanlar ayağa kalkarak alkışlamıştır.)* Gazi -her vakit söylediğim gibi- Türk'ün elinde zafer sancağıdır. Onunla hayatın her müşkülatını geçer ve aşarız.

Aramızdan uzaklarda kalan ve vazifelerini benden ve bizden çok fazla, şahsi ve maddi endişelerden tamamen uzak bir surette, sırf vatani ve milli bir aşkla yerine getirmekte bulunan mesai arkadaşlarımı da huzurunuzda tazimle yâd ve zikreylerim. Muvaffakiyet ve zafer yollarınız açık olsun...

Türk Adliye Reformu Hakkında *Neue Freie Presse* Gazetesine Beyanat*

Son postayla gelen Neue Freie Presse gazetesi Adliye Vekilimizin beyanatını yayımlamıştır ki aynen nakilediyoruz:

Birkaç sene zarfında Türkiye'de hasıl olan yeniliklerin ve değişimlerin ehemmiyet ve kudretine en büyük bir misal Türk adliye reformudur. Eski Osmanlı İmparatorluğu hüküm ve kanunları ile yeni Türkiye Cumhuriyeti hüküm ve kanunları arasındaki fark tasavvur edilemeyecek kadar büyüktür. En çağdaş ve radikal prensiplerle hedefine yürüyen ve Türk adliyesindeki büyük inkılabı vücuda getiren Türkiye Adliye Vekili Mahmut Esat Beyefendi muhabirimize aşağıdaki malumatı vermek lütfunda bulunmuşlardır:

"Bütün inkılapların en esaslı hedefi maziyle hesapları kesmek ve maziyi yıkmaktır. Türk İnkılabı'nın en mühim vazifesi de bu sebeple maziyi en son kalıntısına kadar söküp atmaktır. Bizim mazinin fenalıklarıyla alakamız kalmamıştır. Kanunlarımızda onların düşünce ve usullerine yer yoktur. Biz onları en amansız düşmanlarımız gibi memleketin en ücra köşelerine kadar kovalayarak imha eyledik. Onların kalıntıları yerin dibine gömülmüştür. Mazinin bu mezarı bir daha gömülecek, keskin silahı elinde olan bir nöbetçi tarafından kalıntıları bir daha mezarların altından yeni hayat fideleri üretmesin diye gece gündüz beklenecektir.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 13 Eylül 1927, No: 2221, s.3.

Türkiye adliyesindeki yenilikler pek o kadar kolaylıkla ve mücadelesiz husule gelmemiştir. Mazideki zihniyet birçok defalar, hatta Millet Meclisi'nde bile kendisini göstermiştir. Bilhassa hoca mebuslar inatçı ve ikna edilemez bir surette kendilerini birçok hususlarda mazinin ananelerinden ayırmak istememişlerdir. Birçok çetin mücadelelerden sonradır ki bu zafere nail olabildik. Eski şeriat hükümleri yerine memleketin ahval ve hususlarına uymaları sebebiyle pek az değişikliklerle İsviçre Medeni Kanunu ile İtalya Ceza Kanunlarını kabul ettik. Bu değişimlerin müşkülat ve ehemmiyetini ancak şeriat hükümlerini bilenler takdir edebilirler. Bu kanunların toplum hayatındaki tesiri pek büyüktür. Yeni kanunların erkek ve kadını aynı haklara sahip kılması, din serbestisini bahşeylemesi en doğru bir misaldir.

Memleketimizin kadınları, çocuklarımızın anneleri, Türk aileleri daha düne kadar esirden pek farklı bir vaziyette değildiler. Hiçbir sebep öne sürmeden, hiçbir formaliteye lüzum görmeden bir erkek istediği anda karısını terk eder ve kapı dışarı atabilirdi. Bir Türk kadını ve anası herhangi bir Avrupa memleketindeki hizmetçiden daha fazla efendisinin keyfi muamelesine tabi ve haklardan yoksun idi. O her amelenin sahip olduğu 14 günlük bir feragat müddetine bile sahip değildi. Türk adliyesindeki inkılap ile, yegâne hakkı kocasından lütuf ve inayet istirham etmek olan Türk kadını bir darbeyle aynı medeni haklara sahip olmuştur. Burada teferruata girişmek lüzumsuzdur. Yalnız size şunu söylemekle yetineyim ki, bugünkü Türk kadınının kanun nazarındaki mevkii herhangi bir Avrupa kadınınınkinin aynı olup, hareketlerinde, giyiminde ve meslek seçiminde tam serbestiye sahip bulunmakta ve yalnız evlilik ve boşanma meselelerinde değil, aynı zamanda veraset meselelerinde de mazidekinin tamamıyla aksine olarak erkekle aynı hakları taşımaktadır.

Bundan başka 'dini nikâh' Türkiye'de tamamıyla hususi bir mahiyet taşıyıp kanunen hiçbir kıymeti yoktur. Yalnız 'medeni nikâh' kanunen geçerlidir. Evlenen şahısların din farklarının hiçbir ehemmiyeti yoktur. Bir Müslüman kadın seçmiş olduğu erkekle, ister Müslüman olsun, ister Hıristiyan veya Yahudi olsun, kayıtsız ve şartsız evlenebilir. Yeni kanunun bilhassa bu maddelerinin Millet Meclisi'ndeki hoca mebusların pek şiddetli itirazlarına maruz kaldığını sizden saklamak istemem. Bu nokta etrafında tam iki gün uğraşılmış ve nihayet Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin müdahalesiyle bu hususta da başarı elde edilmiştir."

Bundan az bir zaman evvel Avrupa'da bir genç Müslüman Türkün Hıristiyanlığı kabul etmesi üzerine matbuat bu gibi ahvale mâni olmak için hükümetin kanuni tedbirler almasını yazmıştı. Adliye Vekili Bey'in beyanatından anlaşılacağı üzere matbuatın bu talebinin Medeni Kanun dolayısıyla yerine getirilmesi mümkün olamayacaktır. Mahmut Esat Bey İsviçre Medeni Kanunu'nun 277. maddesini

ve Türk Kanunu'nun 266. maddesini zikrederek fail-i muhtar[1] *her kimsenin istediği dini kabulde serbest olduğunu söylemiş ve beyanatına devamla demiştir ki:*

"Kanunun bu maddesi de Meclis'te pek müşkülatla tasvip edilmiştir. Bunda da tesirli olan yine Başvekil İsmet Paşa Hazretleridir.

Maziyle mücadalemiz bize dini propagandayla alakadar olan siyasi propagandalarla da mücadele eylemek lüzumunu hissettirmiştir. Dini meseleleri siyasetle karıştırmak idamı gerektirir. Bu maddenin tatbikinde de hiçbir suretle müsamaha gösterilmemesi kararlaştırılmıştır. Eğer biz kendimizi bir irticadan korumak ve inkılap sayesinde elde edilen başarıyı muhafaza eylemek istiyor isek, dini siyaseti, hocalar siyasetini ilelebet memleketten uzaklaştırmaklığımız lazımdır.

Her ne kadar biz dinin hususi mahiyetine riayetkâr isek de siyasi birtakım maksada alet edildiği anda ona karşı en şiddetli mücadeleden de çekinmeyiz. Biz şimdiki hükümet şekli için en büyük tehlikeyi dini siyasetin reaksiyonunda gördüğümüzden, yukarıdaki izahat ile cumhuriyetin himayesi kanunu da açıklanmış bulunuyor."

Son söz olarak Vekil Bey yeni kanunlara göre teşkil edilecek olan Türk adliye teşkilatından bahsetmiş ve aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

"Yeni kanunların kabulü hâkimlerimizin vazifelerini güçleştirecek yerde bilakis son derece kolaylaştırmıştır. Hâkimler anlamadıkları bir lisanla, yani Arapça yazılmış olan şeriat kanunlarını uzun uzun yorumlamakla meşgul olacaklarına, şimdi önlerinde açık Türkçeyle yazılmış kitaplar bulmaktadırlar. Yeni kanunların tefsirleri de 40 gün gibi kısa bir zamanda tercüme edilip bastırılarak kitap halinde hâkimlere dağıtılmıştır. Bugün Türkiye'de 600 mahkeme mevcut olup 3000 hâkim çalışmaktadır. Harbi Umumi'de pek ziyade telefat veren hâkimlerin boşluğunu İstanbul Darülfünunu'nun ve Ankara'da yeni tesis edilen Hukuk Mektebi'nin yetiştirdiği gençler dolduracaklardır. Bu mektebin tesisine de pek ziyade itiraz edilmiş ve Meclis'te ancak dört oy çoğunlukla Ankara Hukuk Mektebi'nin açılmasına muvafakat elvermiştir.

Mektebin halihazırda 600 talebesi vardır. Bu sene nihayetinde birçok gençler mektebin ilk mezunlarını teşkil edeceklerdir. Bu gençler, mazinin birçok engellerinden kurtulan eski meslektaşlarıyla birlikte yeni Türkiye'de hak ve adaletin birer rehberi olacaklardır."

1 Fail-i muhtar: Dilediğini yapmakta serbest olan. (Y.N.)

Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun Yıldönümü Dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi'nde Nutuk*

Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun yıldönümü münasebetiyle dün Ankara Hukuk Fakültesi'nde bir ziyafet verilmiştir.

Fakülte Reis Vekili Cemil Bey toplantının maksadını izah ve Mecelle hakkında bazı hatıralarını nakletmiştir.

Bundan sonra Mahmut Esat Bey şu nutku irat etmiştir:

Muhterem beyefendiler!

Muhterem hocam Cemil Beyefendi'nin pek kıymetli muhabbetlerine teşekkür ederim. Böyle büyük ve güzide bir heyetin arasında bulunmak, iltifatlara boğulmak, hayatımın en zengin bir hatırası olarak kalacaktır.

Muhterem efendiler, Türk Medeni Kanunu ve Borçlar Kanunu bugün üçüncü tatbikat yılına giriyor. Böyle bir günde bu iki eser eskilikleri tarumar ederek onların mevzilerine girdiler ve yerlerini aldılar. Her türlü tereddütlere rağmen Türk hâkimlerinin, Türk hukukçularının kudretli ellerinde iki yılını başarıyla tamamlayan bu eserleri geleceğin daha geniş, daha büyük başarılarla beklediğine, mazide olduğu gibi halde de şüphem ve tereddüdüm yoktur. Aramızdan uzaklarda çalışan ve şimdi vatanın dört bir ucunda Cumhuriyet'in yeni adaletini dağıtan Türk hâkimleri inkılabın en sert imtihanına çekildikleri halde mesleğin bayrağını yere düşürmediler. Her an yükselmekte olan bu bayrağın

* *Cumhuriyet*, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1928, No: 1584, s.2; *Hâkimiyeti Milliye*, 5 Teşrinievvel (Ekim) 1928, No: 2601; 6 Teşrinievvel (Ekim) 1928, No: 2602.

altından kendilerini samimiyetle, hürmetle selamlarım. Bunun içindir ki bu eserlerin bir kelimesine dahi dokunmak niyetinde değiliz. Medeni Kanunumuz etrafında yabancı memleketlerdeki mecmua ve gazetelerde yazılan yazılar ciltler dolduracak kadar edebiyat parçaları halini aldı.

Bu konuda görüşünü öğrenmek istediğim adli müşavirlerimizden Hollandalı Borgesius bana yazdığı raporunda: "Dahilin ve haricin bu kadar heyecanla takdirine mazhar olmuş adalet eserleri etrafında noksan bulabilmek benim için göğüslenmesi müşkül bir vazifedir" diyor. Diğer bir adli müşavirimiz İspanyalı muhterem Folache: "Türk hâkimi cihan medeniyet hâkimlerinin hiçbirisinden geri değildir. Bu hakikati sesimin çıkacağı ve duyulacağı her yerde haykırmaktan zevk duyacağım" diyor.

Gerçi fikirlerine maalesef iştirak etmek imkânını göremediğimiz bazı zevat bize ufak tefek tercüme ve üslup noksanlarından bahsetmediler değil; fakat bu gibi eleştirilerin hakikati kanunların etrafında senelerce cereyan edecek ilmi tahlillerle, temyiz kararlarıyla anlaşılacak şeylerdir. Eğer her fikre göre kanunlarımızın kelime ve üslup düzeltilerine kalkışacak olsaydık, bugün bir tek kanunumuzun ayakta durmaya mecali kalmazdı. Başta İsviçre Medeni Kanunu'nun Almanca, Fransızca, İtalyanca resmi metinleri olmak üzere dünyanın hangi medeni kanunu bu gibi değerlendirmelerden yakasını kurtarabilmiştir? Ve yine bunlardan hangisi bir kelimesinden fedakârlık etmiştir? Bugün Berlin İstinaf Mahkemesi Reisi oryantalistlerden F. Briç Medeni Kanunumuzun Türkçe metniyle asıl metni arasında yaptığı mukayeseli bir inceleme neticesinde:

"Belki Türk metniyle asıl metin arasında bazı kelime farklarına tesadüf edilir, fakat bunlar, bu farklar iki kanun arasında mana muhalefeti ifade etmezler" diyor. Medeni Kanun etrafında çalışanlar memlekete bir gül takdim etmek istediler. Bunun eli dalamayacak kadar dikenleri varsa, muhterem ve müşkülpesent eleştiricilerimiz onu da güle bağışlasınlar. Umarım ki F. Briç'in değerlendirmesi kendileri için tatminkâr bir vesika olur.

Zannedilmesin ki biz bu gibi eleştirilerden eza duyarız. Biz medeniyetin prensiplerini milletimizin ve memleketimizin yaşama şartları olarak benimsemiş, bizim yapmış ve gördüğünüz üzere onların başarıyla tatbikine geçmiş bulunuyoruz.

Biz bu yenilikleri bir politika icabı olarak yahut şunun bunun hoşuna gitmek sevdasıyla almış olmaktan uzağız. Teslim edersiniz ki medeniyet cihanıyla kader birliği yapmaya karar vermiş olan Türk milleti tarafından bu yolda gösterilebilecek en samimi teminat da ancak böyle olabilir. Millet ve memleketimizin hayrına yönelik olan çağdaş medeni âlemin sistemlerine ait hiçbir teklifi, hiçbir fikri dinlemeyi lüzumsuz görmeyiz. Bunları ciddi, samimi, esaslı bulunca kendimize mal etmek de şiarımızdır. İşlerimizi yârin ve ağyarın en geniş, en sert eleştirilerine

açık tutmaktan ve bunlara tahammül eylemekten müstesna zevk duyanlardanız. Tenkidin samimisi noksanlarımızı telafi, kastisi de bizi ikaz eyler.

Şu üslup ve kelime meselesi dolayısıyla ince ve hassas şairimiz Cenap Şehabeddin Bey'in bir cümlesini hatırlarım, şairimiz diyor ki: "Edebiyatta üslup ve kelime elbise gibi modaya tabidir." Biz muhterem eleştiricilerimize anadilimizle, Türkçemizle hitap ettik. Kendileri bundan 70-80 yıl evvel görüşülen Osmanlı lehçesine alışmışlarsa, bizim bu husustaki liyakatsizliğimizi mazur görsünler.

Muhterem beyefendiler, Türk milleti Medeni Kanunuyla mukadderatını göklerin, halifelerin elinden kendi eline almak istedi ve aldı. Bence Medeni Kanun'un en esaslı manası budur. Onu hazırlayanların en samimi dileği, Medeni Kanun'un bu mana dahilinde daha gelişmişinin vücuda getirildiğini görmektir. Fakat daha gelişmişi sağa değil daha sola gitmek suretiyle mümkündür. Bu vesileyle Medeni Kanun Komisyonu Reisi Şükrü Kaya Beyefendi'yi ve üyeleri muhterem mesai arkadaşlarımı muhabbetle, hürmetle selamlarım. Kendilerine haber verebilirim ki eserleri vatanın dört bir ucunda başarılı olmuştur, hararetle tebrik ederim.

Muhterem beyefendiler, Medeni Kanunumuz etrafında bir düşüncemi söylemekten kendimi alamayacağım. Dün İsviçre'de üç buçuk-dört, bugün Türkiye ve İsviçre'de yaklaşık 20 milyon insanın mukadderatını bağladığı Medeni Kanunumuz sınırlarımızda sıkışıp kalamaz. 20 milyonluk bir insan sahası bunun hızını almasına kâfi değildir.

Doğuda bekleyen kadın-erkek milyonlarca insanlar er geç talihlerini bunun içinde arayacaklardır. Demokrasi ve onun ayrılmaz bir parçası olan cumhuriyet aşkı, kendisine yöneltilen bütün eleştirilere, noksanlarına, bilhassa démagogie[1] ve sabotage[2] yüzünden çekmekte olduğu ıstıraplara rağmen her şeyi söküp deviren muazzam bir sel halinde taşıp akmakta ve yayıldığı yerlerde esaretin kızgın çöllerinde yananları hürriyet vahaları içine almaktadır. Demokrasi düsturlarının en muazzamlarından olan dünkü İsviçre, bugünkü Türk ve İsviçre Medeni Kanununun Doğu'daki tesirleri *Code Napoléon*'un 19. asırda Avrupa'daki nüfuzunun üzerinde olacaktır. Türk İnkılabı yerel kalamaz.

Muhterem efendilerim, esasen benim olmayan bu eser etrafında fazla ne söyleyebilirim? Daha yetkiyle fikir söylemeyi öz sahibine, millete bırakmak lazımdır.

Ben bu eser etrafında Türk milletinin Büyük Lider'inin işaretiyle çalışmaktan başka bir şey yapamadım. Eserin hazırlanmasında ne zaman başım dara geldiyse yanımda daima O'nu ve büyük Başvekil'i buldum. Gelecek günler için de Medeni Kanun etrafında mesaimizin her şeyde olduğu gibi başarıyla taçlanması yine ve ancak Gazi Reisicumhur Hazretlerinin uyarılarına, eleştirilerine, ihtarlarına bağlıdır. Onun sağlığına, varlığına muhtacız. Sağ olsun Türk Reisicumhuru Hazretleri!

1 Démagogie (Fr.): Laf ebeliği, demagoji. (Y.N.)
2 Sabotage (Fr.): Baltalama, sabotaj. (Y.N.)

BORÇLAR KANUNU

Borçlar Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Medeni Kanun'un adi akitlerle alakalı 557 maddelik kısmı "Borçlar Kanunu" başlığıyla kanunlaştırılarak Büyük Meclis'in kabulüne arz olunmak üzere tasarı halinde takdim kılındı.

Halihazırda adi akitler Mecelle hükümlerine uydurulmakta ve o suretle hallolunmakta ve neticelendirilmektedir.

Medeni Kanun'un gerekçesinde de arz olunduğu üzere, Mecelle, memleketimizin bugünkü gelişme ve ihtiyaçlarını hiçbir şekilde ifade edemeyen ve öne alamayan birtakım ilkel kaideleri ihtiva etmektedir.

O derece ki, 1851 maddeyi ihtiva eden Mecelle'nin bugün mahkemelerimizce ancak bir-iki yüz maddesi tatbik edilebilmektedir. Bu vaziyet karşısında hakkı yerine getirmek gibi yüce bir vazifeyle mükellef olan Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerinin bu hususta ne derece müşkülata maruz kaldıkları ve halkımızın haklı olarak ne kadar şikâyetçi bir halde bulunduğu keyfiyetini izaha gerek yoktur fikrindeyim.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 2, c.24, s.173-174, 201, (22 Nisan 1926).

Senelerden beri devam eden bu adli zaafa acilen nihayet vermek ve çağdaş medeniyetin icaplarına uygun hareketle Türkiye Cumhuriyeti'ni pek ziyade muhtaç olduğu yeni kanunlarla donatmak artık kati bir zaruret halini almıştır. Çağdaş medeniyetin en yüksek hukuk eserlerinden biri olan İsviçre'nin "Code des obligation"undan[1] aynen alınan Borçlar Kanunu tasarısı bugünkü ihtiyaçlarımıza uygun görülmüştür. Kanun, Adliye Vekâleti'nce verilen direktifler dahilinde Türkiye Cumhuriyeti'nin güzide hukukşinasları tarafından hazırlanmıştır. İşbu kanunun bu sene zarfında acilen yürürlüğe konulmasına ve bu suretle memleketimizin iktisadi ve toplumsal ihtiyaçlarının inkılap ve onun en büyük eseri olan Cumhuriyet kavramıyla mutabık bir surette tatminine müsaade buyurulmasını rica ederim efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bugün tasvip nazarınıza arz ettiğim Borçlar Kanunu bundan iki ay evvel yüksek heyetinizce tasdik olunan Medeni Kanun'un tamamlayıcısıdır. İsviçre'nin "Code des obligation" denilen kanunundan alınmıştır. Borçlar Kanunu Adliye Vekâleti'nce verilen direktifler dairesinde Medeni Kanun'u İstanbul'da Şükrü Kaya Beyefendi kardeşimizin riyasetinde derleyen güzide hukukşinaslarımız tarafından hazırlanmıştır. Arkadaşlar, bu kanunun kabulü sırasında ellerinizi kaldırdığınız zaman, ortaçağın, Türk milletinin mukadderatında müstebidane müdahalesine yol açan en kuvvetli izlerinden birisini daha yıkmış olacaksınız. Milletimize dünyanın en büyük ve en güzel medeni kanununu tam ve ikmal edilmiş bir surette vereceksiniz. Reisicumhur Hazretleri'nin sene başında irat buyurdukları nutuklarında saydıkları kanunları, birbirini takip ederek yüksek heyetinize arz etmekteyim. Bugünkü Borçlar Kanunu da o esaslı kanunlardan birisidir.

Arkadaşlar, hilafet ve saltanat gibi ortaçağın iki müthiş, ceberrut müessesesini yıkan büyük kararlarınızdan bu arz etmekte olduğum kanunlar zaruri ve ertelenemez neticeleridir. *(Çok doğru sesleri.)* Şüphe etmiyorum ki, Türk milleti kendi eliyle açtığı kurtuluş yolunun maddi güzelliklerini bu kanunlarla tadacaktır. Bunda hiç şüphem yoktur. Borçlar Kanunu asıl Mecelle'nin yerine geçiyor. Aradaki farklar o kadar büyük ve derindir ki, bunları misalle birer birer zikretmeyi sizi fazla yormamak için lüzumsuz görüyorum. Elimde mevcut büyük bir inceleme eseri vardır. Bu eser yayımlanacaktır ve o zaman Mecelle ile bu kanun arasındaki bariz farklar gösterilecektir. Bilhassa bunu tatbikat göstere-

1 Code des obligations (Fr.): Borçlar kanunu. (Y.N.)

cektir. Şu kadarını zikredebilirim ki, Mecelle Türk milletinin iktisadi, toplumsal ve ticari itibarını zaafa uğratıyordu, iktisadi faaliyetimiz felce uğruyordu. Borçlar Kanunu'yla bu faaliyet yeniden takviye edilecek ve sağlamlaştırılacaktır.

Hem kendimizde ve hem de herkeste kanaat ve güven uyandıran bir kanun hazırlamış olacağız. 1800 küsur madde olan Mecelle'nin tatbik edilebilen kısımları pek az sayıda maddeyle sınırlı kalmıştır. Üst tarafı hiçbir gün tatbik kabiliyetini gösteremedi. Zaten medeni bir millet olan Türk kavminin böyle ilkel kaideler ihtiyacını ifade edemezdi. Arkadaşlar, Lozan Antlaşması icabınca azınlıklara tanınan hukuktan -yüksek heyetinizin yakın zamanda kabul ettiği Medeni Kanun'dan dolayı- bunların kendiliklerinden vazgeçtiklerini beyan eden gerek hahamhanelerden ve gerek patrikhanelerden yüzlerce imzayı içeren toplu dilekçeler Adliye Vekâletinize gelmiştir. Bunlar toplu dilekçelerinde yeni Medeni Kanunumuzun feyzinden istifade ettirilmelerini ve adliyemizin adaletinden istifade etmelerini, buna itimat ettiklerini zikretmekte ve azınlık hukukundan vazgeçmelerinin kabulünü ısrarla rica etmektedirler. Eski sultanlar tarafından verilen eski ve sakat bir ananeden -fakat çağdaş devlet kavramıyla hiçbir şekilde bağdaşmayan bir ananeden- Cumhuriyet'in Medeni Kanunu münasebetiyle azınlıklar kendiliklerinden vazgeçmiş oluyorlar. Bunlar da yayımlanacaktır. Sözlerime nihayet verirken Borçlar Kanunu'nu da diğer kanunlar gibi büyük bir ihtimamla, yüksek bir mesaiyle fasılasız bir surette çalışarak neticelendiren muhterem Adliye Encümeni üyeleri ile güzide hukukşinaslarımıza yüksek heyetiniz huzurunda bir kere daha teşekkür etmeyi kendime bir vazife sayarım. *(Alkışlar.)*

CEZA KANUNU

Ceza Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

"**Madde 1:** Ceza Kanunu'nun 40. maddesinin son fıkrası aşağıdaki gibi tadil edilmiştir:

Cürüm işlediği sırada 15 yaşını tamamlamış olup da 18 yaşını tamamlamamış olanlar idam veya müebbet kürek cezalarını gerektiren ahvalde 7 seneden 15 seneye kadar hapsolunur.

Müebbet kalebentlik veya müebbet sürgün cezalarını icap ettiren suçlarda 5 seneden 10 seneye kadar hapis olunur. Geçici kürek veya geçici kalebentlik veya geçici sürgün cezalarını gerektiren ahvalde asli ceza müddetinin yarısından dörtte üçüne kadar indirildikten sonra hapis cezası tayin olunur. Eğer suç zikrolunan cezaların altında ise asli cezanın dörtte birinden üçte ikisine kadar indirildikten sonra hapis cezası tayin olunur. İşbu cezalar ıslahı nefis için olmakla tekerrüre esas olmaz."

[...]

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.18, s.89-90, 101-102, (16 Nisan 1925); s.368, 374-375, 378, (21 Nisan 1925).

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Reis Beyefendi, hükümetin teklifinin oylamaya konulmasını rica ediyorum.

Reis *- Vekil Beyefendi! Zatıâliniz hükümetin teklifinin tamamı mı oylamaya konulsun diyorsunuz?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Evet efendim.

Reis *- Öyle ise izah edin.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Şimdi okunan birinci fıkradır. Öncelikle onun oylamaya konulmasını arz ediyorum. Diğer fıkralar geldiği zaman o zamanda görüşümü arz ederim.

Reis *- Efendim! Bu değiştirilen madde dört fıkrayı ihtiva etmektedir. Dolayısıyla Vekil Beyefendi hükümetin değişikliğinin birinci fıkrasının evvela oylamaya konulmasını teklif ediyorlar. Uygun görürseniz bütün maddelerin fıkralarını ayrı ayrı oylamaya koyacağım.*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Hükümetin teklifi yüksek heyetinizin malumudur ki, Kanun Hazırlama Komisyonu tarafından kaleme alınan tasarının aynıdır. Bu Kanun Hazırlama Komisyonu bir ilim heyetinden oluşmaktadır. Bu ilim heyeti meseleyi derinlemesine incelemiş ve gerekçesi kanun tasarısının başında yazılıdır. Hükümetin görüşü de buna mutabıktır ve uzun bir inceleme ve araştırmadan sonra buraya konulan bu maddenin Adliye Encümeni tarafından kısaca bir incelemeden sonra değiştirilmesini hükümet uygun görmüyor ve ilim heyetinin görüşüne iştirak ediyor.

[...]

16) Anılan kanunun 65. maddesi yerine aşağıdaki madde konulmuştur:

"Bir kimse umumun görebileceği bir mahalde hakaret kastıyla Türk sancağını veyahut devletin armasını vesair hâkimiyet alametini kaldırır veya yırtar veya tahrip veya diğer suretlerle aşağılarsa altı aydan iki seneye kadar hapsolunur."

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Bir milletin hâkimiyet alameti yalnız armasıyla bayrağı değildir. Hâkimiyetini temsil eden daha birçok şeyler vardır ki, bunlar birer birer sayılamaz. Buna rağmen birkaç misal arz edeyim. Mesela, bir fırkanın kendisine has bir bayrağı vardır. O, fırkanın hususi alametidir. Bu bayrak da milletin hâkimiyet alametlerindendir. Onu tahkir etmek, hâkimiyet alametini tahkir etmek demektir. Daha buna benzer hatıra gelebilecek birçok şeyler vardır; birer birer saymak mümkün değildir. Başka neler vardır diyenler, hâkimiyet alametinin ikiyle sınırlı olduğunu neyle ispat ederler? Bendeniz diyorum ki, bir fırkanın kendine has bayrağı milletin hâkimiyet alametindendir. Buna benzer daha çok şeyler vardır.

Kâzım Vehbi Bey (Ergani) - Efendim! Hâkimiyet alametleri nelerden ibarettir; bunu hakkıyla sınırlamak mümkün olmadığı gibi, Adliye Vekili Bey'in ifadeleri de bendenizi tatmin etmedi. Buyurdular ki, mesela bir fırkanın sancağı; e... bu da zaten Türk sancağı değil midir? Bu da devletin ve Türkiye'nin sancağından başka bir şey değildir. Türk sancağının kapsamı dairesinde fırka sancağı da dahildir. Dolayısıyla bu, burada izah edilmeli veyahut gereksizdir, kaldırılmalıdır.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Biraz evvel arz ettiğim gibi, düşünülürse, buna sayısız misaller bulunabilir. Devletin parası hâkimiyet alametlerindendir. Bunu tahkir ettiremeyiz. Nişanlar, istiklâl madalyaları, bittabi bunlara da hakaret ettirmeyiz. Düşündükçe birer birer hatıra geliyor. Fakat bunu, devamlı düşünmek ve madde madde hazırlamak lazımdır. Halbuki bunların sırayla kanuna konulmasına imkân yoktur.

[...]

50) Kanunu mezkûrun 214. maddesi aşağıdaki gibi tadil edilmiştir:

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Öncelikle Mersin Mebusu Besim Bey'e cevap vereyim. İliştikleri nokta şudur: Maddenin bütünü itibariyle diyorlar ki, yeni madde gereksizdir, onun çıkarılması lazımdır ve eski maddenin ve halihazırda yürürlükte olan maddenin devamı icap eder. Bendeniz de diyorum ki: Gerek hükümetin ve gerek Encümen'in teklif ettiği yeni madde eski maddeden çok farklıdır ve bu farklar lüzum ve zaruretten dolayı konulmuştur. Bir kere matbuat meseleleri ilave edilmiştir. Ceza şiddetlendirilmiştir. Bir kere halihazırdaki kanun maddesinde açıklık yoktu. Hâkimler tereddüde düşmekteydi. Şimdiye kadar verilen hükümler elbette yüksek heyetinizce görülmüştür. Müşkül vaziyette kalıyorlardı. Dolayısıyla yeni yapılan madde bir kere açıklık getirdi; ayrıntılandırdı. Matbuat meselelerini hususi bir surette inceleyerek kabul etti. Özetle, daha geniş bir madde içerisine aldı ve hâkimlerin vaziyetini kolaylaştırmak istedi.

Dolayısıyla, Besim Bey'in önergesi kabul edilirse, yeni maddeye lüzum kalmazsa, eski madde -yüksek heyetinizce malum- muğlak bir vaziyet dahilinde devam edip gidecektir. Herkesin namusu ve haysiyeti [kanunda] kâfi derecede müeyyidesini bulmamış olacaktır. Dolayısıyla başka noktalarına cevap veremeyeceğim. Çünkü Besim Bey bütünüyle çıkarılmasını istemiştir. Çıkarılma teklifi hakkında bu cevabı verdim.

Abdullah Azmi Efendi Hazretlerinin iliştiklerine gelince; hatırımda kaldığına göre, zem[1] iftiraya dönüşürse niçin diğer bir mahkemeye gitsin buyuru-

1 Zem: Bir kimsenin diğer kimse aleyhinde özel bir suç tayin ederek veya suç teşkil etmeyecek özel bir madde beyan ederek halkın hakaret ve husumetine maruz kılması veya namus ve itibarını kıracak isnatlarda bulunması. (Y.N.)

yorlar? Efendim! Zem iftiraya dönüştüğü zaman cinayet olur. Halbuki zem ve kadih[1] davalarını asliye mahkemeleri görür. Cinayete dönüştüğü gün zemmi aynı mahkeme göremez, zira yetkisi dışındadır. Bunu merciine bırakmak mecburiyetindeyiz. Dolayısıyla Encümen ve hükümet bunu incelerken düşünmemiş değildir, çok düşünmüştür. Yalnız cinayet haline gelmiş olan davayı asliye mahkemesinde göreceksiniz demeye hükümetin yetkisi yoktur.

Abdullah Azmi Efendi *(Eskişehir) - Vekil Beyefendi! Bendeniz öyle demedim, müsaade buyurun izah edeyim, ondan sonra cevap verirsiniz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Müsaade buyurunuz, silsileyi kaybedeceğim, tamamlayayım. Matbuat meselesine gelince, Hakkı Tarık Bey'e diyeceğim ki, Encümen'in kabul ettiği ceza çok haklı ve çok doğrudur. Efendiler, ferden bir kimseyi zem ve kadih veya tahkir ettiğiniz zaman, yani beş-on kişinin içinde bir adamı tahkir ettiğiniz zaman, o kimsenin maruz kalacağı ceza ile 20 bin, 30 bin kişiye işittiren ve hatta bundan 30 sene sonra gazete koleksiyonu incelenirken gelecek nesillerin bile öğreneceği bir zemmi yazan bir gazete ile o ferdin cezası bir olursa buna adalet denmez. Düşününüz ki, zemmedilen adam bugün vefat etmiş olabilir. 50 sene sonra o adam hakkında yazılan yazıları gelecek nesiller okuyacaktır ve o zavallı cevap veremeyecektir. Nasıl olur efendim? 50 bin kişiye sesini yükselten bir gazetenin maruz kalacağı ceza ile on kişi arasında bir adamı zemmeden bir ferdin maruz kalacağı bir ceza eşit olsun? Bu eşitliği kabul edecek olursak, adalet esasını kabul etmemiş ve dolayısıyla en büyük haksızlığa gitmiş oluruz.

Efendiler! Matbuat Hürriyeti Kanunu muhteremdir. Bilhassa Cumhuriyet de çok muhteremdir. Fakat, matbuat hürriyeti demek, şunun bunun mukaddes ocağına ve namusuna tecavüz etmek demek değildir. Dolayısıyla matbuat vasıtasıyla tecavüz edildiği zaman cezanın mutlaka daha ağır olması lazım gelir. Dolayısıyla matbuat kapılarını açık bırakmalıdır.

Zemmin mevzuu ispat edildiği gün esasen ceza yoktur. Bu hakkı matbuata veriyoruz. O halde niçin telaş edilmektedir? Birisini zemmetmiştir, ispat edemiyor. Bütün millet fertleri önünde rezil etmiştir. Belki o zavallı adamın müdafaa kabiliyeti de yoktur. Gazeteci değildir, şu değildir, bu değildir. Bütün gelecek nesillere karşı ispat edememektedir. Buna karşı ceza verilmesin istiyorlar veyahut bir ferdin cezasıyla eşit olsun diyorlar. Yani halihazırda yürürlükte olan madde fert ile matbuatın cezasını eşit görmektedir. Bu, hiçbir zaman doğru değildir. Bunu kabul buyurmanızı, memleket evlatlarının haysiyet ve şerefi ve namusu namına yüksek heyetinizden talep ederim.

Avni Bey *(Cebelibereket) - Şahsiyetlere tecavüze nihayet vereceğiz.*

1 Kadih: Bir kimsenin özel madde beyan etmeksizin, her ne şekilde olursa olsun, diğer bir kimsenin namus, şöhret veya haysiyetine taarruz etmesi. (Y.N.)

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Matbuata hizmeti, başka yollarda, başka safhalarda aramak lazımdır. Şunun ve bunun haysiyetine tecavüzle değil...

Yalnız zaman aşımı meselesine gelince; Encümen'ce kabul edilen bir zaman aşımı meselesi vardır, hükümet bunda ısrarcı değildir. Fakat muhterem Encümenimizi de bu hususta dinleyebiliriz. Encümen'in diğer değişikliklerini tamamen kabul ediyoruz.

[...]

***Reis** - [...] Efendim! Hakkı Tarık Bey'le Abdullah Azmi Efendi "bir de zemmin mevzuu bir suç olup da zaman aşımı gibi bir kanuni sebepten dolayı tecavüze uğrayan kimse hakkında takibat icrası mümkün olmazsa ispat iddiası dikkate alınmaz" fıkrasının çıkarılmasını teklif ediyorlar. (Çıkarılsın, çıkarılsın sesleri.) Çıkarılmasını kabul edenler el kaldırsın... Çıkarılmasını kabul etmeyenler el kaldırsın... Çıkarılması kabul edilmiştir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Üst tarafını okuyunuz.

***Reis** - Sonra efendim, yine Hakkı Tarık Bey "zem veya kadih veya sövmek keyfiyeti her nevi günlük ve süreli gazete ve yayın veyahut her nevi basım yayın vasıtasıyla işlendiği takdirde tayin edilmiş olan ceza iki kat hükmolunur" fıkrasının çıkarılmasını teklif ediyor.*

***Hakkı Tarık Bey** (Giresun) - Müsaade buyurulur mu? Sövmek hakkında soru sormuştum. Sövmek hakkında Encümen ile hükümet söz söylemediler; sövmek kelimesinin vaziyet ve mevkii hakkında hangi değerlendirmede bulundular? Sövmek kelimesinin buraya konulması lazım mıdır?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Lazımdır efendim. Zem başka, tahkir başka, hakaret başkadır.

***Hakkı Tarık Bey** (Giresun) - Yani hükümet gazeteler vasıtasıyla sövüleceğine kani midir?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Tabii efendim!

***Reis** - Efendim! "Zem ve kadih veya sövmek" ile başlayarak "tayin edilmiş olan ceza iki kat hükmedilir" cümlesiyle son bulan fıkranın çıkarılmasını kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmemiştir. (Anlaşılmadı sesleri.) Bundan daha fazla izah edilmek imkânı var mıdır? (Anlaşıldı sesleri.)*

Abdullah Azmi Efendi önergesinde "şu kadar ki, vaki fiilin nevi ve mahiyetine ve tecavüze uğrayanın sıfatına nazaran işbu iddianın görülmesi ve hükmü diğer bir mahkemeye ait ise sabit olduğu takdirde mahkeme zem cezasının düştüğüne hükmederek asıl fiilin hükme bağlanması için dava evrakını ilgili mercie bırakır" fıkrasının şu suretle değiştirilmesini teklif ediyorlar: "İşbu iddianın görülmesi ve hükmü diğer bir mahkemeye ait ise zem cezası o mahkemenin hükmüne bırakılır. Zem sabit olduğu takdirde zem cezası düşer."

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Hükümet bu şekli de kabul edebilir.

Reis *- Efendim! Abdullah Azmi Efendi'nin bu değişikliğini kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.*

Değiştirilen fıkrayı aynen okuyorum: "İşbu iddianın görülmesi ve hükmü diğer bir mahkemeye ait ise zem cezası o mahkemenin hükmüne bırakılır. Zem sabit olduğu takdirde zem cezası düşer."

[...]

Hakkı Tarık Bey *(Giresun) - "Tecavüze uğrayan hakaret"teki "hakaret" kelimesinden evvel "zem ve kadih" kelimelerinin ilavesini teklif ediyorum.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Niçin efendim? Sebebini izah buyursunlar.

Hakkı Tarık Bey *(Giresun) - Efendim! Demin de arz etmiştim. Hakaret eden bir adam, eğer bu hakareti haksız bir hareket karşısında yapmış ise affolunur veyahut yalnız bir taraf ceza görür. Fıkra bunu ifade eder. Halbuki bu hususiyet yalnız hakaretle sınırlandırılmıştır. Zem de olabilir, kadih de olabilir. Zemde de, kadihte de bu suretle karşılıklı yapılmak imkânı vardır. Dolayısıyla burada hakaret için cezalandırılan bir halin zem ve kadihi de kapsamasını teklif ediyorum ve adilane bir tekliftir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bendeniz kabul etmiyorum Reis Beyefendi!

[...]

Reis *- Efendim! Zem ve kadih kelimelerinin hakaretten evvel ilavesini teklif ediyorlar. Kabul edenler el kaldırsın... Kabul etmeyenler el kaldırsın... Kabul edilmemiştir. Abdullah Azmi Efendi'nin bir değişiklik önergesi daha vardır. "Kadih fiilini işlerse 15 günden 6 aya kadar hapsolunur veya buna karşılık 5 liradan 50 liraya kadar para cezası alınır" fıkrasının değiştirilmesine...*

Abdullah Azmi Efendi *(Eskişehir) - Müsaade buyurursanız onu azıcık izah edeyim. Efendim! Teklif cezanın şiddetlendirilmesini gerektirmektedir. Bu kadih fiiline konulacak ceza 15 günden 6 aya kadardır veyahut buna karşılık 5 liradan 50 liraya kadar diyor. Dolayısıyla bu fıkranın çıkarılmasını teklif ediyorum ki, bunun için 5 liradan 50 liraya kadar cezada bir nispet yoktur. Ne olursa olsun kadhin gerektirdiği ceza karşılığı değildir. Dolayısıyla bu para cezasının çıkarılmasını teklif ediyorum.*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Para cezasının kalmasını teklif ediyorum. Çünkü kadih bazen hafif olabilir; hapsi gerektirmez. Dolayısıyla hâkime de bir takdir hakkı bırakmalı ki para cezasıyla da mahkûm edebilsin.

Reis *- Efendim! Bu fıkranın çıkarılmasını kabul edenler lütfen el kaldırsın... Aksini oylamaya koyuyorum; kabul etmeyenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmemiştir.*

Yeni Kanunlar Hakkında Beyanat*

Ankara, 13 (hususi muhabirimizden) - [...]

Ceza Kanunu tasarısı Encümen'de tamamlanmıştır. Birkaç güne kadar Meclis'in tasdikine arz edilecektir.

Bu kanun, inkılap ve Cumhuriyet'in keskin müeyyidelerinden biridir. Bu hususta dünyanın en gelişmiş bir ceza kanunu olan İtalyan ceza esasları numune olarak alınmıştır. Bu tasarıyı Vekâlet'çe verilen direktifler dahilinde bu sene Temyiz Mahkemesi reisleri hazırlamıştır. Tamamlanan Ticaret Kanunu'nu da incelemekteyim. Birkaç güne kadar Heyeti Vekile'ye arz edeceğim.

* *Cumhuriyet*, 14 Kânunusani 1342 (14 Ocak 1926), No: 606, s.2.

Yeni Ceza Kanunu Tasarısı Hakkında Beyanat*

Yeni Ceza Kanunu tasarısı bugün Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilecektir. Bu münasebetle dün Adliye Vekilimiz Mahmut Esat Beyefendi bize aşağıdaki beyanatı lütfettiler:

Adliye Vekâleti'nce yeniden hazırlanan Türk Ceza Kanunu tasarısı Mart'ın birinci Pazartesi günü Büyük Millet Meclisi'nde müzakere edilecektir. Asrımızın en son ceza teorilerine ve ceza ilminin en son ilerlemelerine göre düzenlenmiş ve hazırlanmıştır.

İtalyan ceza hukuku bilhassa örnek alınmıştır. Kanun tasarısını, verdiğim direktifler dahilinde, Temyiz Mahkemesi'nde reislerden ve üyelerden meydana gelen ilmi ve çok tecrübeli bir heyet hazırlamıştır. Tasarı 592 maddedir. Halihazırda tatbik edilmekte olan Ceza Kanunu'muz çok noksan ve çok eskidir. Vaktiyle kısmen 1810 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan alınan kısımlar yalnız sultanların ve saltanatın ağır cezalarla müdafaasına aittir.

Bilirsiniz ki, tacidarlar, vatanı bir çiftlik, milletleri de içinde çalışan esir sürülerinden başka bir gözle görmezler; en küçük menfaatleri uğrunda milletin bütün varlığını çiğnemek şiarlarıdır; milletin ve memleketin haklarını düşünmezler. Nitekim eski kanunda halkın hukuki menfaatleri hemen hiç de nazarı itibara alınmamış gibidir. Hâkimlerimiz tatbikatta çok müşkülat çekiyorlar. Bu kanun hem ilmi mahiyeti hem de tatbikat kudretini tamamen kaybetmiş bir haldedir. Maddeleri arasında bütünlük de yoktur.

* *Hâkimiyeti Milliye,* 1 Mart 1926, No: 1672, s.1-2; *Anadolu,* 3 Mart 1926, No: 3515.

Yeni Ceza Kanunu tasarımız memleketin ve Türk kardeşlerin hukukuna tamamen kefil bulunmaktadır. Çok kıskanç ve çok sert olmakla beraber,[1] dayandığı esaslar çok ilmi ve millidir. Kanunumuz, namuslu insanlar için bir namus belgesidir.[2] Ceza Kanunu tasarısı Büyük Millet Meclisi'nce kabul edilince, inkılap ve Cumhuriyet en kudretli müdafaa silahlarından biriyle donatılmış olacaktır.

---

1 "Çok kıskanç ve çok sert olmakla beraber" sözcükleri *Hakimiyeti Milliye*'de yoktur. (Y.N.)

2 Bu cümle *Hakimiyeti Milliye*'de yoktur. (Y.N.)

Türk Ceza Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Başvekâleti Celileye

Halihazırda yürürlükte olan Ceza Kanunu 27 Zilhicce 1274 [8 Ağustos 1858] tarihinde yayımlanıp ilan olunarak tatbikat sahasına girdi. 1808 tarihli Fransız Ceza Kanunu'ndan alınmıştır. Mutlakiyet devrinde hazırlanarak tatbikine başlanan bu kanuna zaman zaman muhtelif değişiklik ve ilaveler yapıldı. 265 maddeden ibarettir. Bu kanunun hazırlanmasında Fransız Ceza Kanunu'nun bilhassa mutlakiyet saltanatını takviye edecek müeyyideleri alınmıştır. Kamunun ve memleketin hukukuyla alakalı kısımlar pek basit bir şekilde bırakılmış veya değinilmemiştir. Akla geldiği gibi zaman zaman ilave olunan maddelerle kanunun esasları arasında bütünlük kalmamış olduğundan, halihazırda ilmi kıymetini ve tatbik kudretini tamamen kaybetmiş bir haldedir denebilir. Esasen Fransız Ceza Kanunu pek eski teorilere dayanmakta ve ceza ilminin bugünkü ilerlemelerini ifade edememektedir. Bundan başka yürürlükteki Ceza Kanunumuzdaki geniş noksanlar mahkemelerimizi ve hâkimlerimizi büyük müşkülat içinde bulundurmakta ve memleketin halihazır ihtiyaçlarını tatmin edememektedir. Birçok suçluyu cezalandırmak imkânı bulunamamakta, bu yüzden halkın hukuku ve memleketin yüksek menfaatleri müeyyidesizlikten kayba uğramaktadır.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 2, c.23, s.4-5, 13-14, (1 Mart 1926).

Türk Cumhuriyeti idaresi, Türk İnkılabı'nın koyduğu sistemlerin bir neticesidir; en halkçı ve laik prensiplere dayanmaktadır; bu esaslarla hiçbir münasebeti olmayan ve tamamen zıt bir vaziyeti ifade eden saltanat ve mutlakıyet devrinin ceza kanunlarıyla, şüphe yoktur ki, tatmin edilemez. Çünkü kanunlar hazırlandıkkları devirlerin, zamanların, idarelerin manasına göre derlenirler, bu bir zarurettir.

Şu pek mühim ihtiyacı ehemmiyetle nazarı itibara alan Adliye Vekâleti yeni Ceza Kanunu tasarısını hazırladı. 592 maddeden ibaret olan tasarı en son ve en yeni ceza teorilerinden ilham almıştır. Aynı zamanda en demokratik prensiplere göre vücuda getirilmiştir. Yeni kanunun bir an evvel yürürlüğe konulması Cumhuriyet'i ve İnkılabın hukukunu acilen muhtaç olduğu kuvvetli müeyyidelerle takviye edip sağlamlaştıracak ve medeniyet cihanı huzurunda Türkiye Devleti'ne en gelişmiş kanunlardan birini daha bahşetmiş olacaktır. Tasarı muhtelif ilmi heyetler tarafından incelenerek vücuda getirilmiştir efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Meclis'te Konuşma

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler! İnkılabın ve Cumhuriyet'in koyduğu esaslar, prensipler ve vücuda getirdiği eserler, başka bir tabirle İnkılabın davası, Türk milletinin hak davası, halihazırdaki ceza kanunumuzla kâfi derecede müeyyidelerle takviye edilmiş değildir. Gerçi milletimizin varlığı, bu eserin en büyük müeyyidesidir; fakat, milletimizin yılmaz iradesinin bir kanun çerçevesi halinde tecelli etmesi de Cumhuriyet'in ve insan haklarının müdafaası için ihmali mümkün olmayan bir zaruretti. Bugün yüksek heyetinizin nazarı tasvibine arz ettiğim Ceza Kanunu bu maksatta hazırlanmıştır; bu maksadı takip etmektedir. Halihazırda yürürlükteki Ceza Kanunu'muz bundan takriben 80 sene evvel vücuda getirilmiştir, saltanat devrinde hazırlanmıştır. Tamamen maziye intikal eden saltanat devrinin sırf şahsi menfaatlerini müdafaa etmek için ve kendi vaziyetini korumak için vücuda getirdiği bir kanunla Türk milletinin inkılap yolundaki iradesi sizin kararlarınız halinde tecelli etmektedir. Mutlakıyetin ceza kanunuyla Cumhuriyet'in ve İnkılabın müdafaası imkânı olmadığını tasdik buyurursunuz ümidindeyim. Saltanatın ve tacidarlarının en belli başlı şiarı yalnız kendilerini, kendi menfaatlerini düşünmektir. Halihazırdaki Ceza Kanunumuz vücuda getirilirken yalnız bu görüş hedeflenmiş ve Fransa Ceza Kanunu'nun yalnız bu kısımları alınmıştır. Dolayısıyla halihazırdaki Ceza Kanunumuzu açtığınız zaman görürsünüz ki, orada yalnız saltanat ve sultanların hukuku söz konusudur. Halkın ve memleketin ahvaliyle alakalı kısımlar noksan

ve pek zayıf bir vaziyettedir; nazarı itibara alınmamıştır denilebilir. Ortaya çıkan vakalar karşısında hâkimlerimiz, elimizdeki Ceza Kanunumuzla pek müşkül bir vaziyette kalmaktadırlar. Memleketin, İnkılabın ve fertlerin hukukuna tecavüz edenler, çoğunlukla Ceza Kanunumuzun noksanlığından dolayı yakayı kurtarmaktadırlar. Zaman zaman halihazırdaki Ceza Kanunumuza birtakım maddeler gerçi ilave edilmiştir. Fakat bu ilave edilen sonraki maddelerle eski maddeler arasında hiçbir bütünlük kalmamış ve halihazırdaki Ceza Kanunumuz ilmi kıymet ve mahiyetini tamamen kaybetmiş bir hale gelmiştir; İnkılabı ve Cumhuriyet'i ifade ve onun menfaatlerini müdafaa imkânı yoktur.

Yüksek heyetinizin bugün nazarı tasvibine arz ettiğim yeni Ceza Kanunu tasarısı asrımızın en gelişmiş ceza esaslarına dayanmaktadır. Bu Ceza Kanununun hazırlanmasında bilhassa memleketimizin vaziyeti ve ceza ilminin son ilerlemeleri nazarı itibara alınmış ve ona göre vücuda getirilmiştir. Denebilir ki tasarı, kanun mahiyetini kazandıktan sonra dünyanın en güzel eserlerinden biri olacaktır. Gayet demokratiktir ve Türk memleketinin, Türk milletinin, Türk İnkılabı'nın ihtiyaçlarına göre vücuda getirilmiştir. Bu kanunun hazırlanmasında bilhassa İtalya ceza ilmi örnek alınmıştır. Bu, asrımız ceza ilmi arasında en gelişmiş ve ileri olanıdır.

Kanun, Adliye Vekâleti'nce verilen direktifler dahilinde Temyiz Mahkemesi'nden Reisievvel Beyefendi Hazretlerinin riyasetlerinde toplanan ilmi ve çok tecrübeli bir heyet tarafından hazırlanmıştır. Bu sebeple o muhterem heyete de teşekkürü bir vazife bilirim. Adliye Encümeniniz kanunu tamamen gözden geçirmiş ve bazı yerlerinde hükümetle hemfikir olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Yani esasına dokunulmaksızın ufak tefek değişiklikler yapılmıştır. Bu kanunu pek hayırhahane bir surette inceleyen muhterem Adliye Encümeni heyetine de bu vesileyle yüksek heyetiniz huzurunda teşekkürü ayrıca bir vazife bilirim.

Arkadaşlar, bundan iki hafta evvel Medeni Kanun'u kabul buyurdunuz. Bugün şüphe etmiyorum ki Türk milletinin iradesiyle vücut bulan bu büyük eseri Ceza Kanunu'yla donatmış ve silahlandırmış olacaksınız ve ona kuvvetli bir müdafaa silahı vereceksiniz. Vücuda getirdiğiniz eseri yine hiç şüphe etmiyorum ki müdafaa silahlarından tecrit etmeyi uygun görmezsiniz.

Arkadaşlar! Ceza Kanunumuz çok serttir. Çünkü inkılap çok kıskançtır. Fakat şunu yüksek heyetinize temin edebilirim ki, sertliğiyle beraber ilmi bir eserdir. Bundan korkacak olanlar ve korkması lazım gelenler Türk milletinin menfaatlerine, Türk milletinin hukukuna ve inkılabına karşı tekin olmayanlardır ve bunların korkması lazımdır. *(Bravo sesleri.)* Fakat memleketimizi sevenler, bizden olanlar, Türk İnkılabı'na hayırhah olanlar, namuslu insan olanlar, bu sert Ceza Kanununda kendilerine bir korunak bulacaklardır. Bu Ceza Kanunu

namuslu insanlar için bir masuniyet vesikasıdır. Korkacak olanlar, arz ettiğim gibi, tekin olmayanlardır. İnkılabın ve devletin manası tekin olmayanları, zorbaları, tecavüzcüleri korkutmaktadır, ezmektedir. Türk Ceza Kanun tasarısını kabulünüzü rica ederim.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler! Feridun Fikri Bey'in fikirlerini kavrayabildimse orada esaslı olarak cevap verilecek iki noktaya rastladım. Birisi siyasi hürriyet, ikincisi de idam meselesidir. Feridun Fikri Bey bugün yüksek heyetinizin tasvibine arz ettiğimiz yeni Ceza Kanunu tasarısındaki siyasi hürriyet hakkındaki maddeyi kâfi görmedi ve bunun daha şiddetli bir vaziyete getirilmesini teklif eyledi.

Arkadaşlar! Bugüne kadar elimizde mevcut Ceza Kanununun siyasi hürriyeti bu derece takviyesine dair tek bir kelime bile mevcut değildir. Tek bir kelimeye bile tesadüf edemezsiniz. İtimadınızla çalışan hükümetiniz yeni Ceza Kanununu hazırlarken siyasi hürriyetleri, en medeni milletlerin en şiddetli maddelerini buraya alarak sağlamlaştırmıştır. Diyebilirim ki, siyasi hürriyetle alakadar olan bu madde her medeni memlekette bu kadar şiddetli değildir. Bizde ve İtalya'da böyledir. Bazı memleketlerde dahi vardır. Fakat medeniyet cihanıyla alakadar olan birçok memleketlerde siyasi hürriyet bunun yarısı kadar bile müdafaa edilememiştir. Yüksek heyetinize her vakit arz ettiğim samimi bir kanaatimi şurada tekrar etmek isterim. Bu maddedeki siyasi hürriyetlerin cezasını şiddetlendirirsek, korkarım ki, fertlerin siyasi hürriyeti için camianın hürriyetini tehlikeye düşürmüş oluruz. *(Bravo sesleri.)*

Arkadaşlar! Fertlerin siyasi hürriyeti için Türk camiasının büyük menfaatlerini, büyük âli haklarını tehlikeye atmak hakkına memleketinizde hiçbir vatandaş sahip değildir. *(Çok doğru sesleri.)*

Feridun Fikri Bey idamın Ceza Kanunu tasarısından çıkarılmasını teklif ediyorlar ve davasını ispat sırasında Garaud'yu misal getirdiler ve Garaud'dan bir fıkra okudular. Dediler ki: "İdam cezası asrımız medeniyeti önünde geri çekilmektedir." Evet, doğrudur. Yalnız bu fıkranın alt tarafı vardır. Onu okumadılar. Bendeniz de alt tarafını okuyorum. Yazar aynı fıkranın altında diyor ki: "Ancak, idam cezası milletler için bir ilaçtır." Bilirsiniz ki, fertler her zaman için ilaç kullanmazlar. Fakat ihtiyaten raflarının bir köşesine ilacı nasıl yerleştirirler ve icabı halinde nasıl kullanırlarsa, cemiyetler de idam cezasını rahatsız oldukları zaman kullanırlar. Tekrar arz edeyim ki, fertler nasıl ara sıra rahatsızlandıklarında sakladıkları bu ilacı kullanırlarsa, cemiyetler de böyle ara sıra rahatsız oldukları zaman bu ilacı kullanırlar. O zaman sulh ve sükûn gelir. İdamı kabul etmeyen milletler zaruret halinde ilaçsız kalmış zavallı insanlara benzerler. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Arkadaşlar! Yani Ceza Kanunu tasarısına konulan idam cezasının hedefi doğrudan doğruya memleketin ve Türk milletinin büyük ve âli menfaatlerini kurtarmaktan başka bir şey değildir. Denebilir ki, idam cezasıyla İnkılaba vaki olan taarruzların önüne tamamen geçilebilir mi? İtiraf ederim ki geçilemez. Fakat bilmek lazımdır ki, Türk milletinin ve inkılabının menfaatlerine kastedenler bunu mutlaka hayatlarıyla öderler. Başka türlü kurtulmanın imkânı yoktur ve olamaz. Teoride ne denilirse denilsin, bir suçun neticesini hayatıyla ödemek ile hayatıyla ödememek arasında büyük farklar vardır. Bu husus herkesin kulağına küpe olmalıdır ve küpe olması lazım gelir ki, Türk milletinin büyük fedakârlığıyla vücut bulan İnkılaba en ufak bir taarruz mutlaka hayat ister. *(Sürekli alkışlar, bravo sesleri.)* Konulan idam cezasının hedefi bu olduğuna göre, Feridun Bey için endişeye mahal yoktur. Maruzatım bundan ibarettir. Yalnız şurasını da arz etmek isterim ki, İtalya'da idama denk tatbik edilen "erkastol"[1] sistemi son ceza teorisinde idamdan daha ağır görülmektedir ve İtalya cezacıları arasında bunun idama dönüştürülmesine doğru eğilim vardır.

Efendiler! İtalya'da idam şu suretle yapılır: Mahkûmu "erkastol" denilen küçük 2-3 metrekare genişliğinde beyaz bir odaya kaparlar. Penceresi yoktur, tavandan bir penceresi vardır. İdama mahkûm olan, beyaz bir entariyle oraya girer. Hatta eline oynayabilecek bir ip bile vermezler, kitap okutmazlar, hiçbir yerle teması yoktur; lakırdı edemez. İtalya istatistiklerine göre bu suretle mahkûmların akıbeti, iki-üç ay, nihayet bir-iki sene nihayetinde, ölmeden mezara konulan mezar içinde kafalarını vura vura intihar etmekte veyahut delirmektedir. Zannederim bu ceza insaniyete daha uygun bir ceza değildir. Her halde ceza itibariyle idamı muhafaza etmek memleketin menfaati gereğidir. Garaud'nun dediği gibi ve Feridun Fikri Bey'in alt tarafını okumadığı nokta gibi, idam, ilaç halinde bir tarafta durur ve cemiyet taarruzlara maruz kaldıkça tatbik edilir. Türk milletinin hayatı için tatbik edilir. *(Alkışlar, bravo sesleri.)*

1 Ergastule: (Eski Roma'da) Zindan. (Y.N.)

Yeni Ceza Kanunu'yla Birlikte Bazı Mahkemelerin Unvanlarının Değiştiği Hakkında Tebligat*

Yeni Ceza Kanunu'nun yürürlüğe konulması tarihi olan 1 Temmuz 1926'da bağımsız ve mürettep cinayet mahkemelerine[1] verilen isimlerle müddeiumumiliklerin birleştirilmesi üzerine unvanlarında vuku bulacak değişikliklere dair Adliye Vekâleti'nce yapılan genel tebligatta deniliyor ki:

Yeni Türk Ceza Kanunu'yla tatbikatına dair 825 numara ve 26 Nisan 1926 tarihli kanunun yürürlüğe konulması tarihi olan 1 Temmuz 1926'da:

1) Bağımsız cinayet mahkemeleri "ağır ceza daireleri" ismini alacaktır.

2) İdam, müebbet, sürgün, genel olarak ağır hapis cezalarını gerektiren cürümlere ait davalar ağır ceza dairelerinde görülecektir.

3) Cinayet maddelerine bakmakla mükellef asliye mahkemelerine "ağır ceza davalarını görmekle mükellef asliye mahkemeleri" ismi verilecektir.

4) Ağır ceza davalarını görmekle mükellef mahkemelerin yargılama sınırı halen mevcut cinayet daireleri dahilinde bulunan mahallerdir.

5) Ağır ceza dairesinde reis, üye ve stajyer üyeler işbu daireye izafeten isimlendirilecekleridir.

---

* *Cumhuriyet*, 4 Haziran 1342 (1926), No: 745, s.2.

1 Mürettep mahkeme: Ağır cezaya ait davaları görebilmek üzere asliye mahkemesi reisinin başkanlığı altında iki üyeden ya da asıl vazifelerine ilaveten diğer iki hâkimden oluşan mahkemeye denirdi. (Y.N.)

6) Anılan kanun icabınca her asliye mahkemesi nezdinde, bulunduğu mahallin ismiyle anılması icap eden bir müddeiumumi ile lüzumu kadar muavini bulunacaktır.

7) Ağır ceza davalarını gören asliye mahkemeleri nezdinde bulunacak müddeiumuminin memuriyet dairesi dahilinde bulunan diğer müddeiumumilerden ayrılması için kendisine "birinci müddeiumumi" ismi verilecektir.

8) "Birinci müddeiumumi"lerin ağır ceza yargılama dairesinde bulunacak diğer müddeiumumiler üzerinde denetim ve nezaret hakkı olduğu gibi, bunlarla Vekâlet arasındaki haberleşmelere de eskiden olduğu gibi aracı olacaklardır.

9) "Birinci müddeiumumi" ağır ceza dairesi merkezinde bulunan diğer ceza dairelerinde de vazife yapmakla mükellef bulunacaktır.

10) Müddeiumumiliklerin birleştirilmesi, kalemlerin de birleştirilmesini icap ettiğinden her mahalde yalnız bir kısım dairesi bulunacaktır.

11) Hâkimlerin ve müddeiumumilerin unvanlarının değişmesi ve müddeiumumilerden bir kısmının muavin ismini alması, Hâkimler Kanunu icabınca kazanılmış olan derece hakları üzerinde katiyen tesirli olamaz.

Ceza Kanunu'nun Tatbiki İçin Hazırlanan Talimatname*

Adliye Vekâletimiz Ceza Kanunu'nun tatbiki için aşağıdaki talimatnameyi hazırlamıştır:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce tasdik edilmiş olan Türk Ceza Kanunu'nun 1 Temmuz 1926 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerince tatbikine başlanacaktır. Birinci müddeiumumiler ve sulh mahkemesi müddeiumumileri kanunun tatbikine başlayınca aşağıdaki izahat dairesinde hareket edeceklerdir:

1) Türk Ceza Kanunu'nun 2. maddesiyle bu kanunun yürürlüğe konulmasıyla alakalı kanunun 17. ve 18. maddeleri etraflıca incelendikten ve müddeiumumilik ilamat defteri kayıtlarıyla hapishanedeki defter kayıtları karşılaştırıldıktan ve her mahkûma ait ilam ayrı ayrı incelendikten ve suçun türü ve tarihi, doğum tarihi ve mahkûmiyet müddetleri tespit edildikten sonra yeni Ceza Kanunu'nun işbu fiillere tekabül eden kanun maddeleri üzerinde incelemeler yapılacaktır.

2) Eski kanunla sayılır iken yeni Ceza Kanunu'yla suç vasfı kaldırılmış olan fiillerden mahkûm bulunanlar derhal tahliye edileceklerdir. Henüz infazına başlanmamış olan bu türden ilamların kayıtları kapatılarak infaz olunmayacaktır.

3) Eski ceza kanununa göre cinayet türünden bir cezayla mahkûm iken yeni kanunda o fiilin cezası hapis olarak gösterilmiş ise, yeni kanun hükümleri nazarı itibara alınarak o fiile tayin olunan cezanın asgari haddinin infazı lazım

* *Hâkimiyeti Milliye*, 14 Haziran 1926, No: 1774, s.1, 4.

geldiğinden, ilamı üzerine ne kadar müddet ceza çekmesi lazım geldiği müddeiumumi tarafından işaret edildiği gibi, bu hususta gerek müddeiumumilik defterine ve gerek hapishane defterine işaret olunacaktır. Şu kadar var ki, kürek cezasına mahkûm olanların cezası, yeni Ceza Kanunu'nun 588. maddesinde gösterildiği üzere, müddetçe denk olmak üzere hapis suretinde infaz olunacaktır. Ancak, kürek veya kalebent cezasını gerektiren fiillere yeni Ceza Kanunu hapis cezası tayin etmiş ise yeni Ceza Kanunu'nun yürürlüğe konulmasıyla alakalı kanunun 17. maddesinin 4. fıkrası hükmü nazarı itibara alınacaktır. Kalebent mahkûmlarının cezasının sürgün suretiyle infazı icap ettiğinde yeni kanunun 18. maddesinin açıklığı dairesinde bu türden kalebent mahkûmları hakkında gerekli incelemelerin icrasında mahkemenin nazara alacağı husus öncelikle kalebent mahkûmunun cezayı veren mahkemeye bağlı hapishanede olup olmadığını incelemektir. Kalebent mahkûmu cezayı veren mahkemenin hapishanesinde ise mahkûmdan başka bir mahalle sürülmesi veyahut bulunduğu mahalde mahpusluk halinde mahkûmiyet müddetini tamamlaması yönlerinden hangisini tercih edeceği sorulacaktır.

Kalebent mahkûmu sürgünü tercih ederse hapishanenin bulunduğu mahal mahkemesi karar alacaktır. Eğer kalebent mahkûmu ise, bu suretle kendisinden sorulmasına lüzum olmaksızın sürgün hususu anılan 18. maddeye göre mahkemece karar altına alınacaktır.

4) Sürülmelerine karar verilen kalebent mahkûmlarının sürgün yerlerine naklolunmaları için sarfı gereken masraf Dahiliye bütçesinden verilecektir.

5) Eski ceza kanununa göre yalnızca hapsi gerektiren bir fiilden dolayı mahkûm olanların yeni kanunda o fiilin cezası yalnızca para cezası olarak gösterilmişse, mahkûm olduğu hapis cezası müddeiumumilikçe Ceza Kanunu'nun 19. maddesinin gösterdiği oran dairesinde para cezasına çevrilecek ve bu husus ilamına ve hususi defterlerindeki kayıtlarına işaret olunacaktır. Eğer bu tür fiillerden dolayı mahkûm olanlar mahpus kalmışlarsa, bir lira ve küsuru bir güne denk tutularak mahpus kaldığı müddetin mahsubu icra edilir. Eğer mahsup edildikten sonra hapiste kaldığı müddet para cezasına tamamen tekabül etmezse, baki kalan para cezası usulü dairesinde talep ve tahsil edilir.

6) Müebbeden sürgün cezasına mahkûm bulunanların bulundukları mahalde cezalarının infazına devam olunacaktır.

7) Bir fiilden dolayı eski ceza kanunu hükmüne göre verilerek kesinlik kazanmış veya infazına başlanmış olan hükümler eğer o fiil eski ve yeni ceza kanunlarına göre aynı tür ve mahiyette cezalarla engellenmiş ve yasaklanmış ise ceza miktarı nazara alınmaksızın haliyle infaz olunur. Mesela eski ceza kanununa göre üç aydan üç seneye kadar hapis cezasını gerektiren bir fiilden dolayı beş ay hapis cezasına mahkûm olan bir şahsın işbu fiiline yeni Ceza Kanunu yine üç aydan üç

seneye kadar hapis cezası tayin eylemiş ise, burada cezaların türü ve mahiyetinde ayniyet mevcut olduğundan, hükmolunan ceza miktarı asgari had olan üç aya indirilmeyip aynen infaz edilir. Ancak cezaların yalnız türünde ayniyet olup da yeni Ceza Kanunu'na göre o fiil için konulmuş ceza daha hafif ve farz edelim iki aydan iki seneye kadar hapis cezasını gerektirdiği takdirde, yeni Ceza Kanunu'nun ikinci maddesi açıklığına nazaran lehinde olan kanun hükmünün infazı gerektiğinden asgari had olan iki ay hapis cezasının infazı icap eder.

8) İncelemeler esnasında yeni Ceza Kanunu'nun yaşı küçük olanlar ile sağır-dilsizler hakkında indirim icrası lüzumundan bahis olup 54, 55, 56, 57, 58. maddeleri hükümleri müddeiumumilerce nazara alınmak lazımdır.

9) Yeni Ceza Kanunu'nun yürürlüğe konmasıyla alakalı kanunun 22. maddesi hükmüne nazaran zaman aşımı meselesinde eski ve yeni ceza kanunları hükümlerinin müddetçe çatıştığı yerlerde zanlı veya mahkûma daha müsait hükümlerin tatbik edilmesi gerekir.

Yeni Ceza Kanunu'nun davaya ait zaman aşımı hükümleri görülmekte olan davalar hakkında mahkemelerce nazarı itibara alınmalıdır. Müddeiumumilerin mahkûm bulunanların ilamlarına ait incelemeleri sırasında eski ceza kanununun suç taksimatı ve yeni Ceza Kanunu'nun 587. ve 112. maddesinin ihtiva ettiği fıkralardan lehine olan hükümleri nazara alınarak ceza zaman aşımı hesap edilecektir. Hususi kanunlara göre mahkûm olanlar hakkındaki Ceza Kanunu'nun yürürlüğe konmasıyla alakalı kanunun 20. maddesi açıklığının da nazara alınması gerekir.

Farz edelim eski ceza kanununa göre tekdir cezalarıyla mahkûm bulunan bir şahıs hakkında anılan 112. maddenin 6. fıkrasına ve keza eski ceza kanunu icabınca geçici olarak kalebent veyahut beş seneye kadar kürek cezasına mahkûm olan şahıslar hakkında anılan maddenin 4. fıkrasına göre zaman aşımı müddetinin hesap edilmesi lazım gelir.

10) Yeni Ceza Kanunu'nda yazılı olup matbuat vasıtasıyla işlenen yasak fiiller kamu suçlarındandır.

Ceza Kanunu'nun tatbikine başlandığı günden sonra işbu yasak fiilleri işleyenler Matbuat Kanunu'nda yazılı hususi zaman aşımından istifade edemezler. Dolayısıyla matbuatla işlenecek bu gibi yasak fiiller hakkında yeni Ceza Kanunu'nda yazılı genel zaman aşımı müddetleri cereyan edecektir.

11) Yeni Ceza Kanunu'nun 30. ve işbu kanunun yürürlüğe konmasıyla alakalı kanunun 15. maddelerinde açıklandığı üzere, gerek yeni Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden evvel katileşmiş olan ve gerek yürürlükte olduğu zamanda infaz edilmekte bulunan hükümlerin ihtiva ettiği müddetlerin bir ay "otuz gün" ve bir gün "yirmi dört saat" olmak üzere ve senenin de resmi takvime göre hesap edilmesi gerekir.

12) Türk Ceza Kanunu'nun birinci kitabında "Cezaların Tecili" unvanı altında ayrı bir fasıl teşkil eden 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95. maddeleri geniş denklik düşüncesine dayanarak konulmuş olduğundan, kanunun yürürlükte olduğu esnada işbu maddeler hükümlerinin mahkemelerce kanun koyucunun maksadı dairesinde iyi şekilde tatbikine itina edilmesi lüzumu şimdiden kayıt ve tebliğe değer görülmüştür.

İşbu talimatname içeriği dairesinde muamelede bulunmaya dikkat ve itina olunması lüzumunun memuriyet daireniz dahilindeki bütün mahkemelere ve müddeiumumiliklere tebliği ve her yerde müddeiumumiler tarafından matbuat ve bütün yayın vasıtalarıyla halkın bilgisine ulaştırılması tamim olunur.

İzmir Müddeiumumileri ile Yeni Ceza Kanunu Hakkında Sohbet*

İzmir'de bulunan Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in İzmir ve bağlı yerleri müddeiumumilerini davet ederek adli sohbette bulunduklarını yazmıştık. Son postayla gelen İzmir gazeteleri sohbetin konusu hakkında aşağıdaki tafsilatı vermektedirler:

Adliye Vekilimizin tertip ettiği sohbet birçok maddeleri ihtiva etmektedir. Mesela hükümet darbesi suçları ve mahiyetleri, bu suçlarda hedef ve gaye, bu gibi suçlara temas eden madde ve cezaların dereceleri, hükümet darbesi suçunun işlenmesinde ne gibi vasıtalara müracaat olunabilir? Matbuat, din ve herhangi bir hükümet darbesi gayesinde faal unsurlar, failler, ortaklar, kışkırtıcılar, teşvikçiler, azmettirenler, bunların vaziyetleri ve suçun işlenişinde ruhlarının ehemmiyeti, hükümet darbesi hariçten veya dahilden olduğuna göre zaman aşımı, takibat ve tutuklamalarda suçüstü meselesi, faillerin kanuni sıfatları, şahsi masuniyetleri, suçu işleyenler sağa veya sola eğilimli olduklarına göre haklarında tatbik edilecek ceza, matbuatta zaman aşımı, matbuat suçlarının mahiyeti, takibat, tutuklamalar, imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürlerin şahsi masuniyetleri, hakaret suçları, vasıtalar, zaman aşımı, cezayı ağırlatan veya hafifleten sebepler, şahsi hukuk davası açmak lazım mıdır? Bu tür davalar şikâyetnameyle başlatılabilir mi? Din hürriyetine karşı suçlar, bu suçun mahiyeti, yeni Ceza Kanunu ile eski Ceza Kanunu arasındaki fark, din işlerini yeni Ceza Kanunu nasıl kabul etmiştir? Müddeiumumiliğin haber alma vasıtaları ve vaziyeti.

* *Cumhuriyet*, 23 Temmuz 1926, No: 791, s.3.

Sohbette bunlar uzun uzadıya açıklanmış ve Adliye Vekili Bey bu münasebetle şunları söylemiştir:

Müddeiumumilerimizin yeni Ceza Kanunumuz hakkında edindikleri fikirden ve bu kanunu kavrayış suretlerinden çok memnunum. Diyebilirim ki, yeni Ceza Kanunu'nu senelerden beri tatbik edilen eski Ceza Kanunu'ndan daha kapsamlı bir surette kavramışlardır. Yeni Ceza Kanunumuz inkılap ve Cumhuriyetimizin ortaya koyduğu bütün prensiplerin kuvvetli bir müeyyidesidir. Müddeiumumilere kanunun hemen her maddesiyle alakadar olan meseleler verildi. Bütün bu meseleler hususi ehemmiyetle tahlil olundu. Alınan netice memnuniyet vericidir. Cumhuriyet müddeiumumileri milletimizin iradesinin bir ifadesi olan ellerindeki yeni Ceza Kanunu'yla inkılabı ve vatandaşların hukukunu kararları kati ve tereddütsüz muhafızlar halinde beklemektedirler.

Kütahya İzlenimleri Hakkında Beyanat*

Kütahya 23 (AA) - [...]
Vekil Bey, Kütahya muhabirimize aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Cumhuriyet'in yeni kanunlarından halkımızı ve hukukçularımızı -ifade ettikleri samimi kanaatleriyle- çok memnun buldum. Medeni Kanunumuzla yeni Ceza Kanunu'nun başarıyla tatbik edildiğini görmekle mütehassisim. Ceza işlerinde olduğu gibi hukuk işlerinde de daha ziyade süratin temini için yeni icra işleri kanunu hazırlanmıştır. Hâkimlerin maaş zammı Muvazenei Maliye Encümeni'nce kabul edilmiştir; yakında Meclis'ten geçecektir. Bu zam yüzde 50'den 70'e kadardır.

---

* *Cumhuriyet*, 25 Şubat 1927, No: 1007, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Şubat 1927, No: 2026.

CEZA MUHAKEMELERİ USULÜ KANUNU

Mahkemeler Teşkili, Ceza Muhakemeleri Usulü ve Sulh Hâkimleri Hakkındaki Kanunların Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun Tasarısı Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Madde 1: Cinayet davalarında suçlandırma kararları dahi mutlak çoğunlukla verilir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bilhassa Besim Bey ile Feridun Fikri Bey'in değerlendirmelerinden sonra müzakereyi kâfi görmeyerek bir hakikatin izahı için bendenize müsait bir zemin hazırladığınızdan dolayı bilhassa teşekkür ederim.

Efendiler, zannedilmesin ki, Feridun Fikri Bey ile Besim Bey'in düşündüğü gibi, Adliye Vekâleti'nin teklif ettiği kanun tasarısının hakikatle hiçbir alakası yoktur. Bilakis, Adliye Vekâleti onlar kadar düşünmüş, icap eden incelemeleri yapmış, ilmi de incelemiş ve ondan sonra yüksek heyetinize, memleketimizin mahkemelerinde tatbik edilecek olan bu kanun maddesini teklif eylemiştir.

Besim Bey diyor ki: Batı'da bir usul varmış, bir masumu cezalandırmaktansa bin suçluyu temize çıkarmak hayırlı imiş. Bendeniz Batı'da hayli müddet kalmış arkadaşlarınızdan birisiyim ve orada hukuk tahsil ettim. Fakat böyle

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.18, s.484, 488, 492, 494, (22 Nisan 1925).

büyük bir hakikati hiçbir gün duymadım; hiçbir gün işitmedim. Nerede görmüş, nereden duymuş, bunu hangi kitap yazmış? Bir masumu cezalandırmaktansa bin suçluyu temize çıkarmak kaidesi neresidir?

***Besim Bey** (Mersin) - Batı'da.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler, Batı'nın...

***Besim Bey** (Mersin) - Efendim, sizin...*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Sizi buradan sükûnetle dinledim. Zannederim ki aynı şeyi sizden istemek hakkımdır. Sözümü kesmek yaraşmaz beyefendi! Efendiler, Besim Bey, bir masumu cezalandırmaktansa bin suçluyu temize çıkarınız diyor. Bin suçlu temize çıkarıldığı gün hangi masumun hakkı kurtarılmış olur? Soruyorum Besim Bey'e, bin suçluyu devamlı temize çıkarıyorsunuz, yani o suçlular ki masumların ve mazlumların hakkını çiğnemiştir. Bir masumu cezalandırmamak için bin suçluyu temize çıkarıyorsunuz, dünyayı zulüm içinde bırakıyorsunuz. Bu hak mıdır? Bu yanlış mantıktan hareketle diyorlar ki, Adliye, suçlunun lehine hareket etmeli imiş. Hayır efendiler, hak ve adalet tarafsızdır. Ne suçlunun lehinde ve ne de aleyhindedir. Hakiki vaziyeti inceler ve hükmünü verir. Suçlunun lehinde olması demek, Adliyenin suçlunun himaye dairesi olması demektir. Adliyeyi bu gibi şeylerden temize çıkarırım. Adliye suçluların sığınağı değildir. Suçlu mutlaka cezasını görmeli ve çekmelidir. Suçlunun cezasını görmemesi demek, mazlum ve masumların ceza çekmesi demektir. Adliyenin toplumsal hayattaki rolü bu mudur efendiler? Halihazırdaki Adliyemizin vaziyeti ne Avrupa'ya benzer ve ne de hakikate uymaktadır. Arz edeyim kısaca. Beş kişiden meydana gelen cinayet mahkemelerinde iki kişi suçlu değildir dedi mi üç kişinin oyu gürültüye gitmektedir ve o adam beraat etmektedir. Öyle bir beraat etmektedir ki, istatistiklere göre kanun yararına bozulmakta olan ilamların adedi kâfi miktardadır. Bu, bize neyi haber veriyor? İşte bu sakıncanın önüne geçmek istiyoruz ve buna meydan vermemek istiyoruz ve niçin efendiler, üç oy iki oya tabi olsun? Bu, ilme uyar mı? Sebep nedir; suçluyu himaye midir? Biraz evvel arz ettiğim gibi, Adliye, suçluların himaye edileceği yer değildir; cezalarının verileceği yerdir. Yeter ki suçluluğu tahakkuk etsin. Bir hakikate iki kişinin oyuyla mı ulaşırız, yoksa üç kişinin oyuyla mı ulaşırız? Çoğunluğu azınlığa tabi etmek demek, istibdat fikirlerini meşru görmek demektir. Bu doğru olur mu efendiler?

Feridun Fikri Bey'i hayli dinledim. Çok söylediler, fakat, bendenize öyle geliyor ki, Besim Bey kadar lütuf göstererek esasa temas etmediler. Devamlı olarak jüriden bahsettiler. Efendiler, jüri meselesini burada söz konusu etmiyoruz. Biz mahkemelerimizin ne suretle hüküm vereceklerini yüksek heyetinize arz ediyoruz ve teklifimizin kabulünü rica ediyoruz. Jüri meselesi, o ayrı bir meseledir.

Şunu da haber vereyim ki, jürinin tarihine göz atarsanız medeni bir müessese değildir. İlkel devirlerden ve ihtilal tarihlerinden intikal etmiş gelmiş bir müessesedir. Yani medeni devletler teşekkül etmezden evvel bu gibi esaslar vardı. Yavaş yavaş gelişme tarihiyle izini kaybetmiş bir ilkellik müessesesidir. Fransa'ya İngiltere'den gelmiştir. İngiltere'nin de eski âdetlerindendir. Cermenlerin daha eski âdetlerindendir. Bugün Avrupa'da bulunan hukukçular jüriyi kabul etmemişlerdir. Mücadele olmaktadır ve jürinin taraftarları günden güne kaybetmektedir. Yarın ne olacağı meçhuldür, Avrupa'nın nereye gideceği malum değildir. Nazarı dikkatinizi bilhassa çekerim. Eğer hukuk bir ilim ve bir sanat ise, onun etrafında hükmedeceklerin muhakkak o ilmin mensubu olmaları lazımdır. Hukuk bir ilim, bir sanat değilse, o halde mahkemelerin teşkilindeki mana nedir? O halde halka bırakalım. Bütün meseleleri jüriyle halledelim. Hakikat bundan ibarettir. Türk adliyesi bu teklifini yapmakla suçluları kurtarmıyor ve suçlulara muhakkak cezasını çektirmek istiyor. Hâkimlerimize itimadımız vardır efendiler. *(Müzakere kâfi sesleri.)*

[...]

Madde 3: Tutuklu hallerde veyahut acil hususlarda şahitler ihzar[1] edilir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Adliye Vekâleti biraz evvel Necati Bey kardeşimizin bu mesele etrafında verdiği izahata iştirak ediyor. Bundan maksat odur ve bu, lazım bir şeydir. Tutuklu ve acil haller demek, içeride bir adam vardır, beklemektedir. Celple, davetiyeyle gelmeyen bir şahit yüzünden o adamcağız orada bekleyecek ve inleyecektir. Efendiler, istatistiklerimiz öyle hadiseler gösteriyor ki, bir adam, bekleye bekleye, hayli müddet bekledikten sonra nihayet Temyiz Mahkemesinde beraat ediyor. Bu adamın bu kadar içeride kalışını neyle tatmin edeceğiz? Biz istiyoruz ki şahitleri bir an evvel, vaktiyle getirelim, o adam hakkındaki fikirlerini söylesinler ve o adamın mukadderatı bir an evvel belli olsun, günahtır. Biraz evvel Besim Bey suçluların lehine hareketten bahsediyorlardı. İşte, bu gibi yerlerde suçluların lehine hareket etmek lazımdır. Yoksa, suç meselesinde değil.

Sonra şu meseleyi de arz edeyim: Halihazır maddeyle hareket edecek olursak, bir alay adam içeride haksız yere yatacak, Temyiz Mahkemesinde temize çıkacaktır. Zavallı sen masumsun! diyeceğiz. Efendiler, bu günahtır. Biraz da hâkimlere takdir hakkı vermek lazımdır. Herkese ihzar kesecek değillerdir. Fakat ayak direyerek gelmemekte olanları ihzar müzekkeresiyle[2] getirtebilirler. Hapishanede bulunan bir adamın mukadderatını tayin için bu lazımdır ve mesele bundan ibarettir.

---

1 İhzar: Huzura getirme. (Y.N.)

2 İhzar müzekkeresi: Tanık ya da sanıkların duruşmada hazır bulundurulması için kolluk güçlerine yargıç tarafından yazılan yazı. (Y.N.)

***Besim Bey** (Mersin) - Efendim! Vekil Bey beyanı ifade ettiler ki, şahit ihzar edilmek isteniliyor. İçeride bir tutuklu vardır, şahidin gelmesini bekliyor. Mesele bu suretle tevali ediyor. İçerideki zanlı, kendisine isnat edilen meselede belki masumdur, yalnız her nasılsa tesadüfen rastgelmiş görmüş dediler. Ben de onu istiyorum. Fakat ilk olarak şahit davet edilsin, gelmezse ihzar kesilsin. Gelmediği malum olmadan ihzar kesmek...*

***Mustafa Necati Bey** (İzmir) - İhzar değil efendim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - İhzar meselesini, biraz evvel burada Necati Bey biraderimizin verdiği izahat şeklinde anlamaktayız. Vekâletinizin elindeki mevcut istatistikler gösteriyor ki, böyle bir kanun maddesi lazımdır. Karar, bittabi yüksek heyetinizindir. Fakat, mesele açıklık kazanmıştır. Necati Bey'in verdiği izahat dairesinde hareket edilecektir.[1]

1 Kabul edilen madde: "Tutuklu acil hususlarda mahkemeler ve müstantiklerce lüzum görülürse şahitler müzekkereyle getirilir." (Y.N.)

Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Türk Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu tasarısı Adliye Vekâleti'nce verilen direktifler dahilinde İstanbul'da Hukuk Fakültesi Reisi Tahir Bey'in riyasetinde Temyiz Mahkemesi eski üyelerinden Asım, Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Profesörü Yusuf Ziya, Ceza Muhakemeleri Usulü Profesörü Cevdet Ferit, Ceza Hukuku Profesör Muavini Vehbi, Adliye Meslek Mektebi Ceza Hukuku Muallimi Avukat Bahir, Muhtelit Hakem Mahkemesi nezdinde Türk ajanı Vasfi Raşit, Mektebi Mülkiye Medeni Hukuk Muallimi Avukat Sıddık Sami Beylerden meydana gelerek teşkil olunan komisyon tarafından Alman Ceza Usulü'nden alındı. Bu komisyon vazifesini tamamladıktan sonra tasarı Ankara'da riyasetimde oluşturulan ve Başmüddeiumumi[1] Nihat ve Müsteşar Fuat, Teftiş Heyeti Reisi Selim Nafiz, Ceza İşleri Müdürü Aziz, Hukuk Fakültesi Ceza Muhakemeleri Usulü Profesörü Baha, Ağır Ceza Reisi Ali Rıza Beylerden meydana gelen ikinci bir komisyon tarafından yeniden incelenerek vücuda getirildi.

* * *

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 3, c.10, s.14-16, Sıra No: 116 (4 Nisan 1929).

1 Başmüddeiumumi: Başsavcı. (Y.N.)

Türkiye Cumhuriyeti'nin halihazırda yürürlükte olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 1879 tarihinde Fransız Ceza Usulü Kanunu'ndan alınmış ve o gün bugün birçok değişikliklere maruz kalmıştır. Esas itibariyle mutlakıyet devrinin artakalan eserlerinden bulunan bu kanun dayandığı teorilerin eskiliği sebebiyle ayakta durmayacak ve çağdaş Türk Cumhuriyeti'nin ceza muhakemelerine çağdaş hukukun gerektirdiği talep olunan istikameti vermeyecek bir hale gelmiştir denilebilir.

Gerek bu gibi sebeplere ve gerek yeni Türk rejiminin gerektirdiği hukuki manaya göre yeni bir kanun yapmak zarureti işbu tasarının bir an evvel Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tasdikine arzına saik olmuştur.

Diğer taraftan halihazırda yürürlükte olan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunumuz eski ceza kanunuyla uyumlu olmak üzere tertip edilmiş bulunduğundan, 1926 yılında tatbikine başlanılan yeni ceza kanunumuzla da uzlaştırılması müşkül ve hatta bazen uzlaştırılması imkânsız prensipleri ihtiva etmekteydi. Bu mühim ve ihmali caiz olmayan vaziyet dahi yeni Ceza Muhakeme Usulü Kanunu tasarısının süratle derlenmesine belli başlı etkenlerden birisi olmuştur.

***

Türk Ceza Muhakeme Usulü tasarısının düzenlenmesindeki ilk gaye adalet prensiplerini ihlal etmemek şartıyla davaların azami süratle, sadelikle görülerek bitirilmesidir. Bundan başka, vatanda devlet, hükümet ve bunların dayanağı olan hak otoritesinin haksızlığa karşı sağlamlaştırılması ve takviyesi esaslı bir umde olarak göz önünde tutulmuştur. Cumhuriyet hâkim ve müddeiumumilerinin[1] bu kanun icabınca sahip oldukları yetki bu maksatla kendilerine tanınmıştır. Bununla beraber, asrımız muhakeme usullerinin en büyük bir ayırıcı vasfı olan camia davacısı ile zanlıya adalet huzurunda suçluyu ve masumu meydana çıkarmak için eşit aynı haklar verilmesi de unutulmamıştır.

***

Eski hukuk üslup ve terimleri imkân elverdiği derecede terk olunarak, tasarıda Türk üslup ve terimleri kullanılmıştır. Mesela "murâfaa" yerine "davaya duruşma", "kaziyei mahkeme" yerine "davanın katileşmesi", "derdest" yerine "yakalama", "müddeî-i şahsi" yerine "davacı", "hali sabıka irca" yerine "eski hale getirme", "şahitlerin istimaı" yerine "şahitlerin dinlenmesi" gibi terimler eskilerine tercih edilmiştir. Bunun sebebi, başka dillerden ödünç alınan ya-

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

bancı terimleri aynı kuvvet ve kudretle ifade edebilme, anadilimizi ilmi sahada dahi hâkim kılmak olmuştur.

9.1.1929
Mahmut Esat

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim!

Reisicumhur Hazretlerinin nutuklarında büyük heyetinize takdim olunacağını beyan buyurdukları Cumhuriyet adliyesinin ana kanunlarından sonuncusu olan Ceza Muhakemeleri Usulü, İcra, İflas ve Deniz Ticareti kanunları tamamen hazırlanmıştır. Yaklaşık 1500 maddelik bir mecmua teşkil etmekte olan bu kanunlardan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu tasarısını yüksek heyetinizin görüş ve tasvibine arz etmiş bulunuyoruz. Diğerlerini de birer hafta, onar gün fasıla ile takdim edebileceğimizi umuyoruz.

Muhterem beyefendiler! Bugün müzakeresine karar verilen Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun çıkarılan bir iki faslı müstesna olmak üzere aynen Alman ceza usulü örnek tutularak vücuda getirilmiştir.

Tasarı, önce İstanbul'da oluşturulan hukukşinaslarımızdan meydana gelen bir heyet tarafından Adliye Vekâletinizin verdiği direktifler dahilinde hazırlandı. Sonra Ankara'da Başmüddeiumumi Beyefendi'nin de iştirakiyle oluşturulan ikinci bir heyet tarafından uzun uzadıya ve esaslı bir şekilde incelendi. Daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi Adliye Encümeni muhterem heyeti tarafından yine uzun uzadıya değerlendirilip incelendikten sonradır ki büyük huzurunuza çıkabildi.

Efendilerim! Adliyemiz çoktan beri yeni bir ceza usulü ihtiyacı karşısında bulunmaktadır. Bugün yüksek heyetinizin tasvibine arz ettiğimiz bu yeni tasarıyı daha ilmi ve daha yeni esaslara dayalı ve yeni ceza kanunumuzla şimdikinden daha fazla uyumlu olduğundan dolayıdır ki, mutlakıyet devirlerinden kalan halihazır ceza usulüne tercih ettik. Tasarımızın aslı olan Alman ceza usulünden bilhassa jüri ve istinaf[1] fasıllarını almadık. Kısaca şunu arz etmeliyim ki, jüri bize göre hukuk ilminin adalet esaslarının ayrılık kabul etmez prensiplerinden birisi değildir. Eğer yanılmıyorsak, jürinin tarihi manası, ortaçağdaki toplumsal sınıflarla, bunların o vakitki varlıklarıyla ifade olunabilir. Tamamen ortaçağdan kalma bir müessesedir. Eğer hukuk bir ilim ise -ki bizce bunda şüphe yoktur- milletin büyük denetimi altında onun takibini sanatkârlarına, hukukçulara bırakmak lazımdır. Yoksa hakkın ve adaletin mukadderatı her önümüze gelen bir gayri mesulün anlayışına bırakılırsa, hak ve adalet namı-

1 İstinaf mahkemesi: Eskiden başlangıç mahkemesi ile temyiz mahkemesi arasındaki ikinci derecedeki üst mahkemeye verilen ad. (Y.N.)

na neler yapılabileceğini önceden kestirmek zor olmaz zannederim. Bugün Avrupa'da jürinin siyasi cereyanlar önündeki zayıf vaziyeti de hiçbir kimseye meçhul değildir.

Hollanda gibi yüksek medeniyeti münakaşa götürmeyen ve İsviçre'nin Bâle kantonu gibi meşhur hukukçuları bulunan bir hükümette jüri yoktur. Hemen her yerde yeni kanunlar hazırlayanlar ya jürinin değiştirilmesine veya lağvına doğru gitmektedirler. Her halde diyebiliriz ki, yeni hukuk prensipleri önünde jüri hezimetle geri çekilmekte olan bir müessesedir. Hukuk âlimleri arasında çok münakaşa edilen bu akademik mesele etrafında daha fazla durarak büyük heyetinizi yormaktan sakınırım. Yalnız şu kadarını arza müsaadenizi rica ederim ki, jürinin aleyhinde bulunmakla beraber, taraftarlarının fikirlerine de hürmetkârız.

İstinaflara gelince, Türkiye'de istinaflar 340 [1924] senesi zarfında selefim merhum Necati Bey zamanında lağvedilmişti. Bu lağvın bugüne kadar verdiği neticeler, Türk memleketine istinafları aratmaktan çok uzaktadır. Bilakis, istinafların lağvı, davaların daha seri ve daha sade bir surette neticelendirilmesine hizmet etmiştir diyebilirim. Biz esasen istinafları da hukuk ve adalet kavramlarının ayrılık kabul etmez bir neticesi olarak görmüyoruz. Bunu da doğrudan doğruya her memleketin vaktiyle tecelli eden ihtiyacına göre tarihin bir zarureti olarak kabul ediyoruz. Esasen bugün dahi birçok memleketlerde istinafın mevcut olmadığını gözlemlemekteyiz. Dolayısıyla eğer istinaf hukuk ilminin ayrılık kabul etmeyen bir prensibi olsaydı, adalet kavramının bir esası olmuş olsaydı, bittabi medeni memleketlerde de bu müesseseden feragat edilmezdi. Esasen istinaflar eğer bir teminat idiyse -ki taraftarları bunu müdafaa etmektedirler- Türkiye Cumhuriyeti adliyesi bu teminatı mevcut teşkilatında başka suretle kabul etmiş bulunuyor.

Muhterem efendilerim!

Huzurunuzda itiraf etmeliyim ki, bugün medeni insanlık, teminat namı verilen usul kanunlarının bitmez merasim ve tükenmez formülleri arasında sıkışıp kalan hakkın vaziyetinden şikâyetçidir.

Bendeniz kendimi de bu şikâyetçiler arasında saymaktayım. O kadar ki, teminat namı verilen usullerin ortaya çıkardığı merasimden hak ve haktan ziyade başkaları istifade etmektedirler. Umarım ki, Türk hâkimlerinin liyakat ve zekâ ve çalışkanlığı, yeni kanunlarımızın tatbikinde yalnız hakkın ve haklının yüzünü güldürecektir. Tarihin ve medeni insanlığın mukadderatına tesirli olan bunlardan biz şimdiye kadar ne dereceye kadar kurtulabildik. Bunu şimdiden kestirip atmak mümkün değildir. Bunu bütün açıklığıyla yeni kanunlarımızın tatbikatı gösterecektir. Her halde şurası muhakkak ki, Türk Cumhuriyeti için medeni milletlerin düsturları arasından seçtiğimiz kanunlar, medeni insanlı-

ğın tamamen yakasını ayıramadığı göreneklerden en ziyade uzaklaşmış olanlar ve davalarda sürat ve sadeliği kabul etmiş bulunanlardır.

Muhterem efendilerim, bizler, Türk milleti de medeni insanlık ailesinin bir uzvu olduğumuza göre, bu göreneklerin bazen mantıksızlıklarını da o ailenin fertlerinden bulunmaklığımız sebebiyle kabul etmek mecburiyetindeyiz. Fakat şununla memnun ve müsterih olabiliriz ki, biraz evvel arz ettiğim gibi, biz bunları en çok ortadan kaldırmış olan medeni milletlerin kanunlarından aldık.

Lozan Antlaşması icabınca memleketimizde çalışmakta olan adli müşavirlerimizin bana gönderdikleri raporlarda kanunlarımız hakkında aynen şu görüş yer almaktadır: Türkiye adli kanunlarını da tamamlarsa Türk Cumhuriyeti'nin derlemeleri, bütün medeni milletlerin kendileri için tatbikini şiddetle arzu edecekleri düsturlardır.

Muhterem efendiler! Yüksek heyetinize arz ettiğimiz gerek bu kanunda, gerek bunu takip edecek kanunlarda eski terimlerin yerine yeni Türk terimlerini koymaya çalıştık. *(Alkışlar.)* Bunun yegâne sebebi de anadilimizi ilim dünyasına da hâkim kılmak endişesidir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Büyük Türk Meclisi'nin bu ve bunu takip edecek kanunlar etrafında esirgemiyeceğini umduğum yüksek görüş ve eleştirileri her halde bizi doğru yola götürecektir. Buna kaniim. *(Alkışlar.)*

Meclis'e Sunulan
Hukuk Davaları Muhakeme Usulü Kanunu Gerekçesi*

Geçen sene yüce Meclis'çe kabul buyrulup, sekiz aydan beri muvaffakiyetle tatbik edilmekte olan çağdaş kanunların ve bilhassa Medeni Kanun'un inkılapçı faaliyetini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için şüphesiz yeni bir makine ve ona layık bir cihaz lazımdır. 1925 senesinde kaleme alınıp, o tarihte yürürlüğe giren Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu Batı hukukundan ilham almaktan ziyade kısmen şeriat ve fıkıh kaidelerini tespit etmekten ve neticede içerdiği hükümler ilkel ve noksan olmaktan kurtulamamıştır. Esasen kaldırılmış Mecelle için daha yüksek bir seyir ve hareket vasıtası da tasavvur edilemezdi. 1327 [1911-1912] tarihinde yapılan değişiklikler bu eski makineye belki bir iki alet ilave etti. Fakat bütün bunlar ilhamını Mecelle'ye bir can, bir kuvvet verebilmek gayretinden almıştır.

4 Teşrinievvel [Ekim] 1926'da Mecelle ile onun eki olan yazılı olmayan kaidelerin kaldırılmasından sonra bu muhakeme usulünün de hemen ortadan kalkması zaruriydi. Geçen toplantı devresi esnasında başarılması pek arzu edilen bu iş ancak bugün mümkün olabildi.

Medeni hukuk sahasındaki anlaşmazlık ve kavgaların çözüm usullerini düzenleyen kanun, o hukuku geliştirmek ve ifade etmekle vazifeli olduğundan,

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.33, s.6-7, (16 Haziran 1927).

onlarla paralel olmak, onları daima göz önünde tutmak mecburiyetindedir. Bu itibarla kanunun projesini hazırlamak için 1925 senesi Eylül'ünde İstanbul'da oluşturulan mütehassıslar komisyonu, mesaisine İsviçre kanunlarının iki yeni muhakeme usulü, 1925 tarihli Neuchâtel Kanunu'nu esas almış ve 15 aylık mesaiyle hazırlanan projenin büyük bir kısmı anılan kanuna dayandırılmıştır. Tasarıda mahalli teşkilat nazarı dikkatten uzak tutulmadığı gibi, Neuchâtel Kanunu'nda bulunmayan ve eksik olan bazı kaideler de Alman ve Fransız hukukundan alıntı ve istifade suretiyle tamamlanmıştır. Bu suretle kaleme alınan tasarı geçen Kânunuevvel [Aralık] ayında Temyiz Mahkemesinde, Temyiz Hukuk Daireleri reisleriyle üyelerden oluşan 11 kişilik bir hususi heyete verilmiş ve iki buçuk ay bu heyetçe incelenerek görüşleri alınmıştır.

Beş ay evvel bastırılarak bilhassa Adliye Encümeni değerli üyelerinin incelemesine arz edilen ve aynı zamanda Adliye Vekâleti tarafından incelenen tasarı hakkında yakın zamanda anılan Encümen'le temasa gelinerek son uzun incelemeler yapılmış ve yapılan incelemeler neticesinde uzlaşarak yapılan değişiklik ve düzeltiler neticesinde vücut bulan Cumhuriyet'in "Hukuk Davaları Muhakeme Usulü Kanunu" Büyük Millet Meclisi'nin kabulüne arz olunmak üzere tasarı halinde ekte takdim edilmiştir. Tasarının acilen yürürlüğe konularak inkılap ve onun büyük eseri olan Cumhuriyet Adliyesinin de kendisine verilen vazifeleri iyi şekilde yapması için muhtaç olduğu vasıtalardan birine daha nailiyetine müsaade buyurulmasını rica eylerim efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

İCRA VE İFLAS KANUNU

İcra İşlerimiz ve Cumhuriyet Adliyesi Hakkında Beyanat*

Adliye Vekilimiz Mahmut Esat Bey gazetemize aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

İcra işlerimiz Cumhuriyet adliyesini tatmin edecek bir halde değildi. Halihazırda yürürlükte olan İcra Kanunu 1330 [1914-1915] senesinde yapılmıştır. Bunun da bazı teorileri, diğer kanunlarımızın birçoğu gibi, o zamanki modaya uyarak, Fransa'dan alınmıştır. Halbuki Fransız kanunları ve Fransız hukuk rejimi çağdaş medeniyetin en eski tesisleri olduğundan, bugünün ihtiyaçlarını ifade edemiyorlar. Bu gibi sebeplerden dolayıdır ki, hazırlanmakta olan yeni İcra Kanunumuzun tamamlanmasını beklemeden, şimdilik hedeflediğimiz maksada kâfi gelecek bazı değişiklikleri içeren bir kanun tasarısını Büyük Meclis'in tasvibine arz ettik.

Sürati temin edecek olan bu tasarı uzun tecrübelere dayalı esasları ihtiva etmektedir. 16 maddeden ibarettir.

Şunu da ehemmiyetle kaydedeyim ki, adliye meselesi, hükümlerin icrası işleri ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Zira muhakemelerin ve icra işlerinin istenen sürat ve sadelikle neticelendirilmesi herhangi bir davayla alakadar bütün devlet teşkilatının vakit ve zamanıyla vazifesini süratle yerine getirmesine bağlıdır.

---

* *Ankara Gazetesi*, 16 Kânunusani (Ocak) 1927 No: 11, s.1; *Hâkimiyeti Milliye*, 17 Kânunusani (Ocak) 1927, No: 1987, s.1, 4.

Maksadı bir misalle aydınlatayım: Bir mal davasının Maliye ile, tapu dairesiyle, getirtilecek şahitlerle ve nihayet icra safhasında polisle, zabıtayla, icabında hatta bütün devlet daireleriyle münasebeti olabilir. İşte böyle bir davanın memnuniyeti icap ettirecek bir kolaylıkla neticelendirilmesi için bahsettiğim dairelerin de üzerlerine düşen kanuni vazifeleri ihmal etmeksizin yerine getirmeleri lazımdır. İstatistiklerle sabittir ki çoğunlukla gecikmeler bu gibi alakadar dairelerin vakit ve zamanıyla vazifelerini yapamamalarından ileri gelmektedir.

Bunun önüne geçmek için hadiseleri tek tek araştırarak ayrı ayrı çareler bulunması kâfi değildi. Toplu bir tedbir alınması icap ediyordu. Meclis'e sevk ettiğimiz tasarı işte bu toplu tedbiri ihtiva etmektedir.

Bununla beraber, sizi temin ederim ki, birkaç seneden beri almakta olduğumuz ve aldığımız tedbirler Türkiye Cumhuriyeti adliyesini gerek kanunları ve gerek muamelesindeki sadelik ve sürat itibariyle -nispet edilirse- en muazzam medeni milletlerin adliyeleri derecelerine getirmiştir. Bugünkü haliyle dahi Türk adliyesini süratte her memleket adliyesinin üzerinde görebiliriz. Bunu istatistiklerle, misallerle, vesikalarla her vakit ispat imkânı mevcuttur.

Bilirsiniz ki, davada ve hükümde gaye, icradır; infaz ettirmemek değil. Hatta icrada tehir en güzel hükümleri elde edenlere bir kıymet ifade etmez. İcra hakkın temelidir. Bu seneki mesaimizin en toplu parçasını icra işlerine yöneltmiş bulunuyoruz.

İcra için elinde ilamla kapı kapı dolaşan vatandaşlara tesadüf etmemek Türk adliyesinin 1927 yılında halledeceği büyük işlerinden birisidir.

Teftişe de son derece ehemmiyet veriyoruz. Bu ehemmiyetten dolayıdır ki bu seneki teftiş kadromuza on müfettiş daha ilave ettik.

Yeni kanunlarımızı ve bunların yeni bir zihniyetle tatbikini mutlaka ve her halde temin, dinlenmek bilmeyen ve acımayan bir teftişle mümkün olacaktır.

Bu sene Doğu Anadolu vilayetlerimizi dolaşan müfettişlerimiz oraları baştan başa gözden geçirdiler. Bugüne kadar hiç teftiş görmeyen yerlere kadar girdiler. Vatanın en ücra köşelerindeki vatandaşların şikâyetlerini dinlediler. Muameleleri gördüler ve raporlarını verdiler. Bu raporlar icabınca düzenlemelere devam etmekteyiz. 30 müfettişimiz gruplar halinde Batı Anadolu vilayetlerimizi teftişe hazırlanmaktadır. Teftiş hareketi yakında başlayacaktır.

Avrupa memleketlerinde adliyenin teftişe tabi olmadığı fikri katiyen doğru değildir. Teftiş vardır ve bizimkinden daha serttir. Yalnız şekli başkadır. Bu şeklin bize uymayacağı izaha bile değmez. Bunun en büyük sakıncası hâkimin kanaat serbestisi kavramına muhalif olmasıdır ki, bizim sistemde bu tehlike yoktur.

İcra Kanunu'na Bazı Maddeler İlavesi Hakkında 1/122 Numaralı Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bu kanunun asli hedefi, muamelelerde basitlik, kolaylık ve sürattir. Aynı zamanda lüzumsuz bir surette işleri mahkemelere düşürmemek ve o işlerle hâkimi lüzumsuz yere meşgul etmemektir. Bu kanun, bizim düşüncelerimizin de mahsulü değildir. Aynen Alman ve İsviçre kanunlarından alınmıştır. Müsaadenizle bu hususta küçük bir istatistik arz edeyim. 1925 senesinde Alman mahkemelerine 9,5 milyon hukuk davası arz edilmiş, bunun 6.634.735'i bu suretle icra dairelerinde görülmüştür. Yani mahkemeye gitmeden borçlunun ikrarı ile mesele halledilmiştir. Esasen bu kanunun ruhu ikrardadır. Borcunu icra dairesi reisi huzurunda ikrar eden bir vatandaşa, yüksek heyetiniz takdir buyurur ki, yeniden mahkeme huzuruna gideceksin demekte mantıklı bir mana yoktur. İnkâr ederse, icra dairesinin yetkisi o andan itibaren durur ve mahkemeye gider. Yalnız mahkemede inkâr edenin haksız olduğu sabit olursa, hakkı inkârından dolayı yüzde 10'dan aşağı olmamak üzere tazminata mahkûm olur. Bu da gayet haklıdır ve memleketin yalnız hukukiyatı üzerinde değil, ahlakiyatı üzerinde terbiyevi bir tesiri vardır. İnsanın borcunu inkâr etmemesi lazım gelir, insanın borcunu mahkemede inkârı ortaya çıkarsa, borçtan tabii kurtulur. Fakat inkâr ettiği[1] takdirde niçin bu adamı mahkemeye sevk edelim ve niçin alacaklıları bidayet mahkemesinden[2] sonra bir de temyiz mahkemesi kapılarına kadar gönderelim. Zannediyorum ki, bu usulle

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 3, c.3, s.52-54, 57, (15 Mart 1928).

1 Eski yazı ve yeni yazı zabıtlarda "ettiği" şeklinde. Doğrusu "etmediği" olmalı. (Y.N.)

2 Bidayet mahkemesi: Eskiden, asliye mahkemelerine verilen ad. (Y.N.)

hem iş sahipleri bu işte memnun kalacaktır, hem 1927 senesi gelen evrakı bir buçuk milyona ulaşan Cumhuriyet adliyesi bu evrakla uğraşacağına daha esaslı işlerle daha müsait zamanda çalışmak imkânını elde etmiş olacaklardır. *(Güzel sesleri.)* Muhterem Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Beyefendi'nin değerlendirmelerine gelince, Adliye Vekâletiniz bunu bilhassa iktisadi düşünceler etrafında kanunu inceleyerek hazırlamadı. Fakat memleketin iktisadiyatını da ihmal etmedi. Öncelikle şunu arz edeyim ki, Almanya ve İsviçre'nin bugün medeniyet âlemindeki iktisadiyatının gelişmişlik derecesi yüksek heyetinizin meçhulü değildir. Bu kanun orada fena tesir yapmamıştır ve bendeniz zannediyorum ki bizim memlekette de fena değil, iyi tesir yapacaktır. Efendiler, bu kanun borçlulara baskı yapar ve memleketin kredisine tesir eder, buyuruyorlar. Hayır, borçlu inkâr ederse mahkemeye gidecektir; ikrar ederse borcunu vermesi lazımdır. Zannetmem ki bir memlekette borçluyu alacaklıdan ziyade himaye etmek, o memleketin iktisadiyatına ve kredisine iyi tesirler yapsın. Bendeniz zannederim ki borçlu kadar alacaklıyı da himaye iledir ki memleketin kredisinin gelişmesine yardım edilir. Bugüne kadar maalesef memleketimizde usullerin noksanı yüzünden alacaklı borçlunun arkasından koşmaktadır. Bu, kredinin gelişmesine yardım eder mi? Borcunu vermeyen bir kimseye kim para verir, kim emniyet eder? Bittabi kimse emniyet etmez. Tabii kredi de atıl bir hale gelir. Kredinin esası, yüksek heyetinizce meçhul değildir ki, emniyet ve itimattır. Emniyet ve itimat, borcun saati çaldığı zaman borcunu ödemekle mümkün olur. Başka türlü emniyet ve itimat olamaz. Dolayısıyla bu itibarla da bu kanunun hayırlı neticeler vereceğini zannediyorum. Fakat ikrar ettikten sonra, yani o gün parası alınacak değildir. Yine İcra Kanunu'nun hükümleri vardır. Malı müzayedeye çıkarılacaktır, ilk ihalesi, ikinci ihalesi ve kati ihalesi vardır. O suretle mesele halledilecektir. Yani bu kanunu koymakla borçluyu ezgin vaziyete getirmiyoruz. Ezgin, bezgin vaziyette bulunan alacaklıyı hakiki mevkiine getirmeye çalışıyoruz; bütün medeni memleketlerde olduğu gibi. Mesela Almanya ve İsviçre, hukukiyatı, bu husustaki tecrübesi en ileri olan memleketlerdir. Her halde bu hususta bir zarar getirmeyeceğine kaniiz. Muhterem Kocaeli Mebusu Hakkı Bey'in bu kanun hakkındaki değerlendirmesine gelince, teşkilatımız bu işi başarmaya fazlasıyla kâfidir. Yeni teşkilata ihtiyaç yoktur. Bu vazifeyi görecek olan yeni bir teşkilat yapılmayacaktır. Hükmü vermekte olan, mahkemelerimizin reisidir ki, onlar aynı zamanda icra reisi sıfatına da sahiptir. Davayı icra reisi sıfatıyla halledecektir. Aynı zatın huzuruna gelecektir. Ayrıca ilam vermeye lüzum olmayacaktır. Zabıt heyetleri teşkiline lüzum olmayacaktır. Bugün için bilakis tasarruf etmiş olacağız. Kendilerini temin ederim ki, bugünkü vaziyetlerinden icra reislerimiz ve mahkemelerimiz daha kolay bir vaziyete girmiş olacaklardır ve muameleler itibariyle de öyledir.

Kılıçoğlu Hakkı Bey *(Kocaeli) - Belki iyi arz edemedim. Bendeniz, icra dairelerinde bu kanun münasebetiyle muamelelerin artmasından ve icra memurlarının bu işleri yapamamasından korkuyorum.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Aynı noktaya cevap veriyorum. Zaten ayrı dairelerin reisi huzuruna gidecek değildir. İcra dairesi reisi huzuruna dava suretiyle değil, ihbar mahiyetinde gelecektir. İcra reisine "benim alacağım vardır" diyecektir.

İcra reisi, var mı, yok mu diye davalıya sorunuz diyecektir. Yani hukuki usule tabi bir muhakeme şeklini almış bir dava halinde değildir. Bir icra işi diye gidecektir. Bundan ibarettir ve temin ederim ki hâkimlerimiz daha kolaylıkla bu işi göreceklerdir. Zannederim ki bu, Hasan Beyefendi'ye tatminkâr bir cevap olmuştur. Bununla beraber, bizi aydınlatırlarsa ve bir tehlike varsa düşüncemizi arz etmeye çalışırız.

Hasan Fehmi Bey *(Gümüşhane) - Soru şeklinde bir şey arz edeceğim. Bendeniz diyorum ki, memleket muharebeler dolayısıyla yeniden hayata başlamak suretiyle bütünüyle borçlanmıştır. Bu kanun genel bir sarsıntı doğurur endişesi içindeyim. Cevabı âliniz bendenizi tatmin etmedi. Tatbikatta temenni ederim ki o netice hasıl olsun.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bendenizin özetle kanaatim şudur ki, bir memlekette kredi, alacaklıdan ziyade borçluyu himaye etmekle kurulmaz. Kredinin esası itimat ve emniyettir. Kredi, borcun vakit ve zamanıyla ödenmesiyle kurulur. Bununla beraber, iktisat vadisinde bendenizden daha çok ihtisaslı arkadaşlar vardır. Onları dinleriz.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim batakçı meselesi kanunun gerekçesi arasında değildir. Kanunun gerekçesi memleketin her gün ve her an şikâyet ettiği hakların uzun sürüncemede kalmamalarını temindir. Yani hakkın hızlandırılmasıdır. Hasan Beyefendi'nin bu batakçılık meselesini bendeniz anlayamadım.

Hasan Fehmi Bey *(Gümüşhane) - Hayır efendim, böyle bir söz kürsüden söylendiği için söyledim. Siz söylediniz demedim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - O başka efendim, bugünkü usullerimiz kâfi değil mi? Bugünkü usullerimiz kâfidir. Fakat her iyinin daha iyisi vardır. Daha iyisini bulunca onu koyuyoruz. Bunu daha iyi gördük, daha kolaylık sağlamaktadır; onun için kabul ediyoruz. Sonra, 15 gün müddet zarfında ya köylü yetişemezse buyuruyorlar. Bugün icra işlerinde köylü 15 güne kadar da sahip değildir; bir hafta veya sekiz gündür. Burada daha ziyade uzamaktadır. Yüksek heyetinize yine arz etmek isterim ki, bu kanun memlekette faydasını en çok gösteren kanunlardan biri olacaktır; belli başlısı olacaktır ve halkımız kanunlarımızın semerelerini bu dört-beş madde ile toplamış olacaktır.

Adliyenin Bugünkü Vaziyeti ve Yeni Kanunlarımız Hakkında Beyanat*

[...] Adliye Vekili Mahmut Esat Beyefendi'den adliyenin bugünkü vaziyetini ve hazırlanan yeni kanunları öğrenmek istedim. Vekil Beyefendi'nin vermek lütfunda bulundukları izahatı bu işlerle yakından alakadar olan okuyuculara arz etmeyi faydalı buluyorum.

Evvela icra meselesinden bahsederken Vekil Bey dediler ki:

İcra Kanunu'na icra memurları hakkında geçen sene ilave ettiğimiz bir maddeden sonra bu sene beş madde daha ilave edildi. Bu maddeler hukuk davalarının sürati bakımından pek mühim neticeler verecektir. En son adliye sistemlerinde hukuk davaları derhal mahkemelere gitmez. Bazı eski usuller bizde olduğu gibi davaları derhal mahkemeye sevk ederdi. Fakat yeni usuller kabul eden memleketlerde bu gibi davalar öncelikle icra dairesine gider; alacaklı alacağını derhal tahsil eder. Eğer borçlu borcunu inkâr ederse o zaman icra reisinin yetkisi durur, mesele mahkemeye intikal eder. Ancak borç mahkemede sabit olduğu takdirde borçlu hem borcunu verir hem de yüzde 10'dan aşağı olmamak üzere tazminat vermeye mahkûm olur.

Bu usulü biz de kabul ettik. Mesela Almanya'da 1925 senesinde 9 milyon hukuk davasından 6.5 milyonu icra dairesinde halledilmiştir. Bizim mahkemelerimize 1927 senesi 600 bin dava gelmiştir. Bunların hepsini hukuk mahkemeleri hallettiler. Yeni kabul edilen şekle göre bu hukuk davalarından mühim

* *Akşam*, 6 Nisan 1928, No: 3406, s.1. Özeti için bkz. *Cumhuriyet*, 6 Nisan 1928, No: 1405, s.2.

bir kısmı icrada halledilecektir. Belki ilk seneler bunun adedi az olacak, fakat halk inkâr eden borçlunun ağır tazminata mahkûm olduğunu gördükçe, mahkemeye gitmek lüzumu gitgide azalacaktır. Bundan iki türlü fayda bekliyoruz. Evvela hukuk mahkemelerinin lüzumsuz yükü azalacak ve hâkimler ellerinde kalan davalarla hakkıyla uğraşacaklardır. Aynı zamanda hâkimler inceleme ve araştırmaya da vakit bulacaklar ve bunun neticesi olarak Temyiz Mahkemesi daha az yorulacak, Temyiz'in işleri de hafifleyecektir.

İkinci olarak, alacaklılar haklarını uzun davalara ihtiyaç kalmadan, mahkemelere müracaat etmeden, süratle ve kısa yoldan elde edeceklerdir.

Bunun bir de manevi ve ahlaki faydası vardır: Zira her ne denirse densin, borcunu inkâr etmeden süratle ödemek mecburiyeti memleketin toplumsal terbiyesine hizmet edecek, borçlu borcunu ikrar etmeyi öğrenecektir.

Hazırlanmakta olan diğer yeni kanunlara sözü getiren Adliye Vekili, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hakkında şu izahatı verdi:

Bizdeki Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 65 sene evvel Fransa'dan aynen alınmıştı. Dünyanın en eski ceza usulüdür. Bununla beraber, vaktiyle bunu da yapmış olanlara teşekkür etmek lazımdır. Şimdi en yeni ceza usulü kanunu olan Alman kanununu alıyoruz. Bu kanun en seri usulleri kabul etmiştir. Bunu aynen nakllediyoruz. Yalnız teşkilata ait bazı değişiklikler yapıyoruz. Mesela bizde istinaf mahkemeleri yoktur.

Şunu da yeri gelmişken söyleyeyim ki, istinaf mahkemelerine şimdilik lüzum da görmüyoruz ve bunları iade fikrinde değiliz. Esasen bu mahkemeler zaruri değildir; birçok memleketlerde yoktur. Olsa bile, istinaf mahkemelerine de bakacak kadar bol hâkime sahip değiliz.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun bu sene Meclis'ten çıkması muhtemeldir. Fakat bunda o derece acele etmiyoruz. Bu kanun Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu gibi bizi seri bir zaruret karşısında bulundurmuyor. Mevcut kanun eski olmakla beraber, Cumhuriyet'in bugünkü laik esaslarına uygundur.

Bundan başka bir de Deniz Ticareti Kanunu hazırladık. Bunu da Almanya'dan aynen aldık. Bu da dünyanın en yeni kanunlarından biridir. Hukuk bakımından da mühim bir eserdir. Bu, geçen sene çıkan Ticaret Kanunu'nun tamamlayıcı bir parçası olacaktır. Maddeler birbirini izleyecektir. Bu suretle Ticaret Kanunu'nun bir kara, bir deniz kısmı, bir de iflas kısmı olacaktır. İflas kısmı gelecek sene için hazırlanıyor. Netice itibariyle bu üç kısmı kabul ile 2 bin maddelik yeni ve çağdaş bir ticaret kanununa sahip olacağız.

Bu yeni kanunlarda takip ettiğimiz prensip medeni ve ileri memleketlerin en yeni kanunlarını aynen alıp tatbik etmektir. Bunlarda hiç değişiklik yapmıyoruz. Kendi kendimize icat edip yaptığımız kanunlardan bir fayda hasıl olmuyor. Uzun tecrübelerin mahsulü olan mükemmel eserler dururken kendimiz icada kalkışmak lüzumsuz tecrübelere girişmektir. Mesela Medeni Kanun'u kendi kendimize yapmaya kalkışsaydık, hariçteki itibarımız üzerinde o derece tesirli olmazdı.

Biliyorum ki "Bu kanunlar bize uyar mı?" tarzında bir soru varit olabilir. Bu bir görüştür ve kıymeti yoktur. Adliye Vekâleti bunu düşünmez. Biz çağdaş medeniyete uymak mecburiyetindeyiz. Yoksa medeniyeti kendimize uyduramayız. Bildiğimiz budur.

Aynı zamanda bu kanunların biz uyduğu kanaatindeyiz. Misal meydandadır: Mecelle'nin tatbik edildiği devirlerde aldığımız şikâyetlerin bugün yüzde 10'unu almıyorum. Hangisi bize daha fazla uygundur? Mecelle mi, Medeni Kanun mu? Hakikat olgularla sabittir ve meydandadır. Bilakis Medeni Kanun'u tatbike başladığımızdan beri teşekkürler alıyorum. Demek ki memleketin, vatanımızın mizacına uyan, ortaçağ kanunları değil, çağdaş medeniyetin kanunlarıdır.

Vekil Beyefendi'ye Ankara'ya davet edilen reislerin niçin geldiklerini sordum.

İstanbul, İzmir, Bursa ağır ceza mahkemeleri reisleriyle İstanbul 1. Hukuk, 1. Ticaret ve Ankara 1. Hukuk reislerini davet ettim. Bu reisler yeni kanunlara göre yeni saklar[1] hazırlayacaklar, ilamları eski tarzda yazılmaktan kurtaracaklardır. İsviçre'den, İtalya'dan numuneler getirttik. Bu suretle ilamların, müstantik kararnamelerinin yazılış tarzları değişecektir. Hukuk ve ceza sakları bu ay hazırlanarak talimatla mahkemelere dağıtılacak ve bundan sonra ilamlar kısa, veciz, kuvvetli gerekçeye sahip olacak, üç-dört sayfayı geçmeyecektir. Bilhassa kısa cümleli, yeni üsluplu, tamlamasız yazmalarını öğreteceğiz. 80 sayfalık ve noktasız, hepsi bir cümle teşkil eden, muğlak, ağdalı ilamları kimse okumaz ve anlayamaz. Müddeiumumilerin iddianameleri de gerekçeli olacaktır.

Mahmut Esat Beyefendi Hukuk Mektebi'ne ve hâkimlere sözü getirerek vaziyeti şu suretle özetledi:

Bu sene Hukuk Mektebi'nden 150 efendi alıyoruz. Bunlar hiç Mecelle, fıkıh okumamış ve tamamıyla laik kanunları öğrenmişlerdir. Onlara Mecelle'den bahsederseniz sizi Mısır'dan gelmiş zannederler. Asıl kuvvetleri de oradadır.

1 Sak: Şeriat mahkemeleri tarafından verilen belge; belge, senet gibi resmi kâğıtlardaki anlatım. (Y.N.)

Bu seneden itibaren Hukuk Mektebi'ne yalnız lise mezunlarını alacağız. Bugün mektepte 150 lise mezunu vardır. Ankara'da yeni ve mükemmel bir hukuk mektebi de inşa ettiriyoruz. Teşrinisani'de [Kasım'da] hazır olacaktır.

Şimdi bilhassa adliyenin memurlar meselesiyle meşgul oluyoruz. Hâkimler Kanunu'nun icaplarına göre kuvvetli, karnı tok ve mektepli bir adliye yapmak istiyoruz. Üç senede sicillerini inceleyerek 700 hâkimi emekliye sevk ettik. Bunun çoğunluğu bilhassa müstantiklerimizdir. Emekliye sevk edilen bu 700 hâkimin yüzde 17'si mekteplidir. Emekliye sevk ettiğimiz başkâtiplerin adedi de 8000'lere ulaşıyor.

Bu seneki mesaimiz arasında baroların vaziyetine çok ehemmiyet verdik. Gayemiz memlekette mümkün mertebe baroları çoğaltmaktır. Adliye Vekili olduğum zaman yedi baro teslim aldım. Bugün Türkiye'de 32 baro vardır. Baronun faydası, vekillerin adliyenin kontrolü altında bulunması ve bilhassa mektepten çıkmış, namusuyla, kudretiyle sivrilmiş, bir kelime ile belli adamlardan meydana gelmesidir. Baroların adliye için mahkemeler kadar kıymeti var.

Çünkü halkın faydası veya zararı bakımından hayli derecede ehemmiyetlidir. Baro mensuplarına büyük bir hak tanındı. 20 sene baroda kalan avukatlar Temyiz üyesi olabilirler. Bu suretle terfilerini yükselttik. Buna karşılık da kendilerinden bazı vazifeler talep ediyoruz. Mesela barolarda kayıtlı avukatlardan müvekkillerine dürüst muamele etmeyenleri bir disiplin cezası için müddeiumumilerin mahkemeye vermesi esası kabul edilmiştir.

Bu sene Temyiz teşkilatını da genişlettik. Bütçeye bunun için 100 bin lira ilave ettik. Yeni üç daire açıyoruz. Biri yalnız ticaret, biri hukuk, diğeri ceza ile meşgul olacaktır. Çünkü 1926 senesinden 1927 senesine Temyiz mahkemelerinden 20 bin iş devredilmiştir. Yeni teşkilat sayesinde gelecek seneye hiçbir iş devredilmeyecektir. Aynı zamanda bu sene adliye kadrosuna 250 kâtip ilave ediyoruz. Kâtiplerin maaşına da biraz zam yapıyoruz.

Esasen gerek kâtiplerin gerek adliye hâkimlerinin maaşları devletin diğer sınıf memurlarına oranla fazladır. Türkiye Devleti en fazla maaşı bugün hâkimlerine veriyor. Hatta diyebilirim ki Türk hâkimlerinin aldıkları maaş birçok zengin Avrupa memleketlerinde hâkimlere verilen maaşlardan daha az değildir. Bu memleketlerin bütçelerini incelemek, bu iddiayı teyide kâfidir.

Şunu da büyük bir iftiharla söyleyebilirim ki, adliyemiz gerek memurlar, gerek kanun itibariyle Balkan memleketlerinin adliyesinin çok üzerindedir. Namus ve fazilet itibariyle kıyaslanamaz bile. Çoluğu çocuğu ile tahta üzerinde oturan ve bir milyonluk davayı halleden faziletli hâkimlerimizin adedi çok fazladır.

Diğer taraftan mektepli hâkimlerimizin adedi çok fazladır. 1926 senesi Türk adliyesinin beşte üçü mektepsizdi. 1927'de dörtte üçü mekteplidir. Bu neticeye iki suretle ulaştık: İstihdam olunamayacak mektepsizleri emekliye sevk ettik. Hâkimler Kanunu ile ve maaşlara zam ederek adliyeyi muntazam ve cazip bir meslek haline soktuk.

İcra ve İflas Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kabulüne arz olunan bu kanun tasarısı, İsviçre İcra ve İflas Kanunu'nun Fransızca metninden Türk hukukşinaslarına tercüme ettirilmiş ve icap ettikçe Almanca metniyle de mukayese olunmuştur. Tercümenin tamamlanmasından sonra riyasetimde, İstanbul 1. Hukuk Mahkemesi Reisi Feyzi Daim, Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri ve Ankara Hukuk Mektebi Medeni Kanun Profesörü Veli, Başmüfettiş Ferit, Adliye Vekâleti Hukuk İşleri Müdürü Sabri Şakir Beyefendilerden meydana gelen komisyon tarafından vücuda getirilmiştir.

***

15 Cemaziyülâhır 1332 ve 28 Nisan 1330 [11 Mayıs 1914] tarihli İcra Kanunu ile 18 Ramazan 1286 [22 Aralık 1869] tarihli Ticareti Berriye Kanunu'nun ikinci kısmında yer alan iflas hükümleri, kaldırılmış Mecelle, şer'i fıkıh ve ticaret kanunlarımıza göre düzenlenmiş olduklarından, Cumhuriyet kanunlarından başka Medeni Kanun, Borçlar ve Ticaret kanunlarımızın esaslarıyla uyumlu değildirler. Bu uyumsuzluk, icra ve iflas işlerinde yeni derlemelerimizi müeyyidesiz bırakacak ve onların yeni prensiplere göre tatbikini zorlaştıracak kadar tesirli olmaktadır. Gerek bu bariz zaruretler ve gerek baştan başa yeni ve demokratik hukuk düsturlarıyla donatılmakta olan Türk Cumhuriyeti adliye kanunları ara-

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 3, c.10, s.67-68, Sıra No: 136, (18 Nisan 1929).

sındaki prensip bütünlüğünün temini gibi ihtiyaçlar, yeni icra ve iflas kanunlarımız tasarılarının süratle vücuda getirilmesine belli başlı sebep olmuştur.

Türk Cumhuriyeti İcra ve İflas Kanunu tasarısı İsviçre'nin Federal İcra ve İflas Kanunu örnek alınarak tertip olundu. İhtiyacımıza göre ilave edilen bazı maddeler istisna edilirse -ki bunların bir kısmı kantonlar kanunlarından alınmıştır-, tasarı, hükümlerine, hatta kelimelerine kadar aynen tercümedir denebilir. İsviçre İcra ve İflas Kanunu'nun diğer medeni milletler kanunlarına tercih edilmesinin bir sebebi de Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu'nun hemen aynen denebilecek bir surette İsviçre'den alınmış olmasıdır. Bundan başka kanunun emsaline nispetle yeni ve daha gelişmiş olması ve çağdaş hukuk prensiplerinin ve ticaret işlerinin gerektirdiği seri ve pratik tedbir ve hükümleri ihtiva etmesi de tercih sebepleri arasında hatırlanmaya değer.

Ehemmiyetle işaret edilebilir ki, Türk Cumhuriyeti İcra ve İflas Kanunu tasarısının esaslı ayırıcı vasfı, işleri mahkemeye düşürmezden evvel hallettirebilecek kaideleri ihtiva etmesidir. Yalnız vatandaşlarımızın değil, fakat her yerde işlerin uzamasından ve geç neticelendirilmesinden dolayı mahkeme kapıları önünde geçirdiği zamandan bezmiş ve şikâyetçi olan medeni insanlığın dileklerini tatmine en müsait usullerin, Büyük Türk Meclisi'nin tasvibine arz olunan bu tasarıda bulunabileceği fikrindeyiz. Şüphe etmiyoruz ki, Türk hukukçularının çalışkanlığı, zekâları ve bilgileri, medeni milletler düsturlarına hakkıyla üstünlük iddiasında bulunan yeni İcra ve İflas Kanunu tasarısının gayelerini kanun koyucunun güttüğü emeller dairesinde tecelli ettirecektir.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Meclis'te Konuşma

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem Beyefendiler!

Bugün büyük heyetinizin müzakeresine arz olunan Türk Cumhuriyeti'nin İcra ve İflas Kanun tasarısı, İsviçre'nin Federal İcra ve İflas Kanunu örnek tutularak yapılmıştır. Federal kanununun kanton kanunlarına atfettiği iflasa ait bazı kısımlar da, tasarıda bütünlüğü muhafaza endişesiyle oradan alındı. Pek zaruri görülen, pek ufak tefek değişiklikler bir tarafa bırakılırsa, Cumhuriyet'in İcra ve İflas Kanunu tasarısı, hükümlerine, kavramlarına değil, hatta kelimelerine kadar kaynaklara sadık kalmış bir eserdir denilebilir.

Tasarının hazırlanması için hukukçularımızdan meydana gelen bir heyet tercüme etrafında bir sene çalıştı. Sonra oluşturulan ikinci bir hukukçular heyeti bu tercümeyi bir kere daha gözden geçirdi ve nihayet Adliye Vekâletinizin

verdiği direktifler dahilinde tasarıya icap eden üslup ve şekli verdi. Bu çalışma da altı ay kadar sürdü. Büyük Meclis'in Adliye Encümeni'ni oluşturan güzide heyet de, bu tasarının etrafında uzun uzadıya incelemelerde bulundu ve yaptığı münakaşalarla vaziyeti aydınlattı. Bundan sonradır ki tasarı yüksek heyetinize arz edilebilecek bir hale geldi.

Elimizde mevcut kanunu neden bir tarafa bıraktık ve bunun yerine İsviçre Federal Kanunu'nu aldık? Ve niçin İsviçre Federal Kanunlarını diğerlerine tercih ettik? Her vakit hatıra gelebilen bu düşünceler etrafında kısaca malumatımı arz etmek için müsaadelerini rica edeceğim. Bugünkü İcra Kanunumuz dünkü kaldırılmış kanunlarımızın müeyyidesidir. Bugünkü kanunlarımız, başta Medeni Kanun olmak üzere, elimizdeki İcra Kanunu'yla müeyyidesiz kalmak tehlikesine maruzdur. İsviçre'nin Federal Kanununu diğer memleketlerin kanunlarına tercih etmekliğimize sebep de bu kanunu onlardan daha pratik, daha yüksek buluşumuzla beraber, Türk Cumhuriyeti için İsviçre Medeni Kanununu ve Borçlar Kanununu evvelce almış olmaklığımız, bu kanunlar arasında bütünlüğü muhafaza içindir ki İsviçre İflas Kanununu diğer memleketlerin kanunlarına tercih ettik. Yüksek tasvibinize arz olunan İcra ve İflas Kanun tasarısının pratik kıymeti hakkında bir senelik tecrübelerimizden müsaadenizle bir misal arz etmek isterim. Geçen sene büyük heyetinizce kabul edilen ve bu tasarının kısımlarından olan ilamsız icra usulünün tatbikine başlanılalı bugün bir sene oluyor. Bu müddet içinde Cumhuriyet İcra Dairelerine 450.000 ilamsız icra işi gelmiştir. Bu miktarın 80.000'i inkâr edildiğinden mahkemeye gönderilmiştir. Geri kalan 370.000 ilamsız icra işi 10 ay içinde Cumhuriyet İcra Dairelerince mahkemeye uğratılmaksızın hallolunmuştur. Demek oluyor ki, İcra Dairelerimize mahkemeye uğramaksızın günde 1170 iş gelmiştir.

Bu müddet zarfında İcra Dairesine verilen ve miktarı 600 bin olan ilamlı ceza ve hukuk işleri hesaba dahil değildir. İlamsız icranın verdiği bu neticeye göre 450.000 iş sahibi vatandaş veya yabancı, mahkemelerde dava etrafında geçirecekleri ortalama altı aylık, bir senelik bir zamanı kazanmış oluyorlar ki, adaletin bu derece sade, çabuk tecellisine İsviçre, Almanya, Türkiye müstesna olmak üzere başka memleketlerde rastlayamayız. *(Bravo! sesleri.)*

Muhterem beyefendiler, bundan başka ilamsız icra usulünün, memleketimizde itibarın, emniyetin belli başlı etkeni olduğunda da şüphe edilmemelidir. İlamsız icra usulünün diğer yüksek bir kıymeti de mahkemelerimizi ve hâkimlerimizi mahkemeye uğramadan halledilebilecek işlerle meşgul etmemek olmuştur. Bu suretle hâkimlerimiz ellerindeki işlerini daha salim ve daha esaslı bir surette incelemek imkânını da bulmuşlardır.

İlamsız icra usulünün mahiyet ve katiyeti fiilen anlaşıldıkça İcra Dairelerine gelen evrakın gelecek seneler içinde daha çok az olacağına şüphe edilmemeli-

dir. Bugün mahkemeye uğramadan halledilen icra işleri, bendeniz şüphe etmiyorum ki, yarın İcra Dairelerine de uğramadan, doğrudan doğruya alacaklılarla borçlular arasında halledilecektir. Çünkü bugünkü ilamsız icra evrakı bugünün değil, dünkü işlerin tasfiyesidir. İlamsız icra usulünün tatbikine başlandığı günden beri mahkemeye uğramadan İcra Dairelerince halledilen işlerden bazılarını, yüksek heyetinize, gerek memleketimizde borca karşı gösterilen yüksek sadakati ve gerek ilamsız icra usulünün tatbikattaki tesirini bildirmek için arz etmek isterim. Bu yekûnlar içinde mahkemeye müracaat edilmeden doğrudan doğruya İcra Dairesinde itiraf edilmiş 60.000, 50.000, 30.000, 25.000, 10.000 liralıkları az değildir.

Muhterem beyefendiler, ilamsız icra usulünün bir senelik verimi budur ve bunlardır. Bu kanunların gerektirdiği teşkilatı bütçemizin gücü oranında her sene koruyoruz. Bu teşkilatın yakın bir gelecekte tamamlanacağına ve bu suretle yeni kanunlarımızın azami semerelerinin alınacağına da eminim. Tasvibinize arz olunan tasarının mühim bir kısmını, hatta ruhunu teşkil eden ilamsız icra usulü bu tasarı içine yeniden alınmıştır.

İcra ve İflâs Kanunu tasarımızın bir tek cümle içinde ruhunu ve esasını tespit etmek lazım gelirse, denebilir ki, işleri mahkemeye düşürmeden çarçabuk bitirmek ve tezden hakkı yerine getirmektir. Türk adalet sistemleri, adalet önünde bekleyen ve sürünen değil, fakat hakka kavuşan ve daima yükselen insanları ve vatandaşları görmek istemektedir.

Şu hususu da büyük heyetinizin bilgisine arz etmek isterim ki, bu kanun tasarısının tatbikine başlanıldığı gün, bütün medeni memleketlerde olduğu gibi, şahsi borç için hapis, bu vatanda maziye geçen ölü tesislerin sırasında anılacaktır. *(Bravo! sesleri.)* Kökeni Roma hukukunda bulunan, ilk ve ortaçağı aştıktan sonra zamanımıza kadar yaşayagelen bu sistem, bir bakıma göre, memleketimizde mütegallibeliğin[1] belli başlı ve son silahlarından birini teşkil etmektedir.

Eğer İcra ve İflas Kanun tasarısı yüksek heyetinizin kabulüne değerse, bu memlekette iradenin en büyük temsilcisi olan kati kararınızla ve güçlü bileğinizle mütegallibeliğin bu silahı da paramparça edilecektir. *(Bravo! sesleri, alkışlar.)*

Muhterem beyefendiler; zannedilmemelidir ki alacaklar müeyyidesiz ve bütün borçlular başıboş kalacaktır. Yeni sisteme göre alacağın ilk müeyyidesi borçlunun bilinen ve meydanda bulunan malıdır. Sonra kazançlarıdır, bunlar da yoksa, son müeyyide borçlunun İcra Dairesi huzurundaki beyanatıdır. Efendiler, borçlu bu resmi daire önünde başka bir şeyi olmadığına ve kazancı bulunmadığına dair yalan beyanatta bulunmuş ve resmi daireyi aldatmışsa,

---

1 Mütegallibelik: Zorbalık, derebeylik. (Y.N.)

hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 443. maddesi icabınca üç aydan iki seneye kadar kamu hukuku namına hapis cezası verilir.

Muhterem beyefendiler! Türk milletinin medeni tesisler önündeki yüksek kabiliyetine ve Türk hâkimlerinin denenmiş kuvvetli zekâlarına ve liyakatlerine güvenerek, biz bu kanun tasarısının tatbikatında muvaffak olunacağından şüphe etmiyoruz. İkinci Büyük Millet Meclisi'nin bu vatana armağanı olan Türk Medeni Kanunu etrafındaki yenileşme mesaisi, tasarı kabulünüze mazhar olacak olursa tamamlanmış bulunacaktır. Her fırsatta esirgenmemesini rica ettiğim yüksek görüş ve uyarılarınız, tasarının etrafına milletin öz dileğini örebilecek en büyük ve en keskin bir aydınlık olacaktır.

***Ağaoğlu Ahmet Bey** (Kars) - Lağvedilen hapis cezası vergi mükelleflerini de kapsamakta mıdır?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Ona dair kanunda bir kayıt yoktur. O, hususi kanunla tayin edilmiştir. Hapis cezası karşısında o hususi kanunun değiştirilmesi veya lağvı lazımdır.

İstanbul Adliye Teşkilatı Hakkında İzlenimler*

İstanbul, 23 (Hâkimiyeti Milliye) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey beyanatında:

İstanbul'da bir ay kadar kaldım. Bu müddet içinde vilayetiniz adliye teşkilatını baştan başa teftiş ettim. Teftişlerime devam ederken hayli şikâyetler aldım. Bu şikâyetlerle pek yakından alakadar oldum. Size şunu söyleyebilirim ki, bunların yüzde 95'ini haksız gördüm; fakat bazılarını da yerinde buldum ve icabı yapıldı. Şikâyetten üzülmem, memnun olurum; yeter ki bunlar garezsiz ve samimi olsun. Esasen Türk milletinin mesuliyetli makamlarında şükran değil, şikâyet dinlemek için bulunuyoruz. İcra işlerine fevkalade ehemmiyet atfediyoruz. Gerek bu sene Büyük Meclis'çe kabul olunarak tatbikine başlanan yeni İcra ve İflas Kanunu'yla -ki, İsviçre'den aynen alınmıştır- icra reis ve dairelerini en geniş yetkilerle donatmış bulunuyoruz. Bundan böyle icra işlerinde Meşrutiyet ve ondan evvelki idarelerin gecikmelerini görmemek hakkımızdır. İşleri gecikenlerin yeni İcra Kanunu icabınca memurlar hakkında mahkemeye dava açmak hakları vardır. Bundan dolayı da ayrıca muamele yapılır. Size şunu söyleyebilirim ki, Cumhuriyet adliyesi kendisini bekleyen yüksekliğin içindedir ve buradan kendisine mukadder olan ilerlemeye mutlaka mazhar olacaktır. Eskişehir'de bir gün kadar kalarak Temyiz Mahkememiz reis ve üyeleriyle temasta bulunacağım. Fırsat bulursam mahalli adliyesini de teftişe çalışacağım.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 2977, s.2.

Yeni İcra Kanunu Hakkında Beyanat*

Ankara, 25 (Telefonla) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'i makamında ziyaret ettim. Vekil Bey benim "Borç için hapis kalktığına göre yeni İcra Kanunu'nun tatbikinde müşkülata rastlanıyor mu?" soruma cevaben şu beyanatta bulundu:

Bunun için şimdiden kati bir şey söylemek doğru değildir. Yeni İcra Kanunu tatbikata gireli henüz altı buçuk ay oldu. Böyle mühim ve kapsamlı bir kanunun iyilikleri ve noksanlıkları hakkında bir fikir edinebilmek için hiç olmazsa bir-iki sene beklemek lazımdır.

Yalnız bir noktaya işaret etmeliyim ki, kanunun bugüne kadar verdiği netice, elimizdeki resmi istatistiklere göre, bize geçmişi aratacak bir halde değildir. Borç için hapsin kalkmış olmasına rağmen, memleketimizde tahsil olunan alacak miktarı, eski hapisli kanun zamanındaki tahsilattan hayli fazladır. Halbuki kanun yeni olduğundan, alışılıncaya kadar biz bunun aksini bekleyebilirdik. Size görüşümü bir-iki yerin istatistiğiyle tespit edeyim: 1928 senesi 4 Eylül'ünden 1929 senesi 1 Kânunusani'sine [1 Ocak] kadar hapis varken Ordu vilayetinde 3.602 borç ilamı veya müracaatı infaz olunmuş, hapis yokken 1929 4 Eylül'ünden 1930 senesi 1 Kânunusani'sine [1 Ocak] kadar 3.203 ilam veya müracaat neticelendirilmiştir. İzmir'de hapis varken aynı aylar içinde 5.953, hapis yokken 7.210, Çankırı'da hapis varken 1.892, hapis yokken 3.541, Samsun'da

* *Cumhuriyet*, 26 Mart 1930, No: 2114, s.1-2.

hapis varken 1.351, hapis yokken 1.594, Kocaeli'de hapis varken 1.228, hapis yokken 1.486, Adana'da hapis varken 860, hapis yokken 1.824, Konya'da hapis varken 2.786, hapis yokken 5.649, Karaman'da hapis varken 1.205, hapis yokken 2.000, Muğla'da hapis varken 2.424, hapis yokken 3.195, Lâpseki'de hapis varken 1.630, hapis yokken 4.479, Uşak'ta hapis varken 808, hapis yokken 1.894, Afyonkarahisar'da hapis varken 2.976, hapis yokken 5.046... İstanbul'a gelince: Hapis varken 20.457, hapis yokken 13.739'dur. İstanbul gibi daha bir-iki yer istisna edilirse, her yerde yeni İcra Kanunu'nun eskisini aratmadığı kolaylıkla anlaşılır.

Kanunların bir iki yerin vaziyetine göre değil, bütün bir memleketin icaplarına göre yapılacağı şüphesizdir. Borç için hapsin iadesini bu itibarla bir an bile düşünmemekte haklıyız. Aksi takdirde her vilayetin icaplarına göre bir kanun yapmak gibi gülünç bir vaziyete düşülür. Ben, Türk milletinin borç için hapse razı bir millet olduğuna asla inanmadım.

Borç için hapis, ilkçağ hukukunun bir anlayışıdır. Çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nde bunun yerini aramak boş yorgunluklardan başka bir şeye değmez. Zannedilmesin ki yeni İcra Kanunu'nda alacaklı için bir teminat yoktur, eskisinden fazladır. Yeter ki, borçlunun beyanatı hilafı alacaklı tarafından ispat edilsin. Bu takdirde borçlu iki seneye kadar ağır ceza hapsine mahkûm edilebilir.

Ticaret Kanunu Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

1276 [M. 1860] tarihinde Fransa'nın 1087 sayılı Kanunundan aynen tercüme edilmiş ve alınmış olan halihazırdaki Ticaret Kanunumuz Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü ticaret ihtiyaçlarını ifade ve tatmin edemeyecek bir haldedir. Bu kanunun Fransa'da yürürlüğe konulmasından bugüne kadar 112 sene gibi bir asrı aşkın bir zaman geçmiştir. Bizde 68 seneden beri tatbik olunuyor.

Halbuki medeni hadiseler içinde en ziyade ve en çok dönüşüm ve değişimlere maruz kalan, şüphe yok ki, ticari mesaidir. Bu bakımdan Ticaret Kanunumuzun yeniden düzenlenmesi ihtiyacı çoktan tahakkuk etmiş bir keyfiyettir. Esasen pek fena ve sakat bir surette nakledilerek derlemelerimiz arasında bulunan halihazırdaki Ticaret Kanunu bugün tatbik kabiliyetini tamamen kaybetmiş, terk edilmiş bir halde bulunmaktadır. Bu büyük noksanından dolayı, Türkiye Cumhuriyeti mahkemelerince ticari meselelerde hemen tamamen örf ve âdetlerle iş yapılmaktadır.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.25, s.21, 590-591, (29 Mayıs 1926).

Ticari davalar gibi ehemmiyeti aşikâr olan hususlarda bu tarzın ne kadar tehlikeli olabileceğini izaha gerek yoktur. Şurasını da kaydedelim ki, elimizdeki kanunun kaynağı olan Fransa Ticaret Kanunu yayımlanması tarihinden bu ana kadar o derece değişikliklere maruz kalmıştır ki, aslı ile bugünkü şekli arasında bir münasebet bulunamaz denilebilir.

Bir asrı aşkın zaman evvel yayımlanan bu kanunun aslını aramak icap ederse, bizde yürürlükte olandır. Cihan medeniyetiyle pek sıkı temasta bulunan Türkiye Cumhuriyeti'nin genel ticareti günden güne gelişmekte ve genişlemektedir. İnkılabın hedeflediği en mühim gayelerden birisi de, şüphe yok ki, iktisadi vaziyetin yükselmesiyle memlekette refahın teminidir. Gerek bu gibi vaka ve hadiselerin ve gerek bizzat kanunu tatbik etmekte olan hâkimlerin gösterdiği devamlı zaruret ve ihtiyaçlardan dolayı en gelişmiş medeni milletler kanunlarından ve bilhassa Almanya ve İtalya derlemelerinden incelenmek suretiyle 1000 maddelik bir Ticaret Kanunu vücuda getirilmiştir. Kanunun Büyük Millet Meclisi'nce kabulü, Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı ve gerekli kanunlardan birisiyle daha donatılmasını temin edeceği gibi, genel ticaretimiz de emniyet ve sürat bakımından en son ve yeni müeyyidelerden birisiyle sağlamlaştırılmış ve takviye edilmiş olacaktır.

Meclis'te Konuşma

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Muhtar Bey'in görüşünün Ticaret Kanunu'na kaydına hem lüzum yoktur, hem de bu görüşün Ticaret Kanunu'na kaydı esas itibariyle doğru olmaz. Ticaret Kanunu hâkim tarafından tatbik edilecek kanundur; idare kanunu değildir. Eğer bazı noktalarda idari kısımlar varsa, kati zaruretten dolayı kabul edilmiş şeylerdir. Halbuki Muhtar Bey'in görüşü kati bir zaruret ifade etmez. Diyorlar ki: Alakadar vekâlet görsün ve mukaveleyi ona göre düzenlesin, hazırlatsın. Efendiler, Ticaret Kanunu'na böyle bir kayıt konmazsa alakadar vekâlet herhangi bir şirketin nizamnamesini görmekten mahrum mu olur? Mukavele düzenleneceği zaman alakadar vekâletle şirket elbette görüşecektir. Vekâlet görüşünü şirkete beyan edecektir; ya kabul edecektir ya etmeyecektir. Ederse mesele yoktur, etmezse esasen vekâletle şirket arasında mukavele aktedilmiş değildir. İkinci olarak, ait olduğu vekil her vakit Heyeti Vekile'de bulunur. Bu mukavele geldiği zaman Heyeti Vekile'de görüşünü izah eder. Dolayısıyla dünyanın hiçbir yerinde olmayan bir esası yeni Ticaret Kanunu'nda koymakta fayda değil, bendeniz sakınca görmekteyim ve zannederim ki endişeleri de varit değildir. Yeni Ticaret Kanunu'na ihtiyacımız pek çoktur. Elimizdeki kanun, ticaret mahkemelerinin tamamıyla ihtiyacını tatmin edemiyor. Bütün mesai örf ve âdetle halledilmektedir. Halbu-

ki zamanın ticari ve iktisadi vaziyeti buna müsait değildir. Bir an evvel müsait ve mükemmel esaslarla hâkimlerimizin hükmetmesi ve milletlerarası bir mana ifade eden ticari ve iktisadi âlemde yeni Türk Cumhuriyeti'nin manasının billurlaşması zamanı gelmiştir. Kanunun bir an evvel kabulünü rica ediyorum. Kanun bütünüyle Alman ve İtalyan esaslarına dayanmaktadır. Bu iki milletin de ticari esasları asrımızın en mükemmel ticaret usulüdür. Bunu da bu vesileyle arz ediyorum.

***Muhtar Bey** (Trabzon) - Esasen Vekâlet'ten Meclis'e gönderilen tasarıda bu şekil yoktur. 280. maddede yoktur. Ticaret Vekâleti mukavelename esasını inceler, Heyeti Vekile'den geçirir meselesi yoktur. Eğer maddeden bu tatbikat yönünden büsbütün vazgeçilirse bir şey değil, lakin yalnız Ticaret Vekâleti'nden geçecek olursa diğer vekâletin hiç görmemesi varit olabilir.*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, mütehassıslar komisyonunun hazırladığı kanun tasarısında hakikaten bu öncelikli yetki meselesi yoktur. Fakat mütehassıslar heyeti kanunu hazırladıktan sonra bir de hükümet gözden geçirdi. Memleketin ihtiyaçlarını düşündü. Bilhassa kooperatifler, anonim şirketler, kamu hukukuyla diğer iktisadi şirketlere nazaran daha ziyade alakadardır; daha ziyade temas eder. Memleketin hususi vaziyeti nazarı dikkate alındı. Hükümete her ihtimale karşı bir öncelikli yetki hakkı verilmiştir. Şunu itiraf etmek lazımdır ki, bu bir şazdır,[1] bir istisnadır. Zaruretten dolayı kabul edilmiştir. Gün gelecek, yakın bir zamanda buna da lüzum kalmayacak, kalkacaktır. Fakat memleketimizde anonim şirketlerin lüzumuna inanmakla beraber, zaman zaman halka zarar vermekte oldukları da inkâr edilemez. Bu gibi ihtimallerden dolayı hükümet bir kere öncelikli yetkiyi geçici olarak koymak istedi. Bu bir şazdır, bir istisnadır. Şazlar, müstesnalar, Muhtar Bey'in teklif ettiği ikinci, üçüncü istisnaları kabul etmez. Bu istisnanın kabulünde bir zaruret vardır. Muhtar Bey, kabul ettiğiniz bir istisna gibi bunu da kabul ediniz diyor. Bunda hükümetin hissettiği bir zaruret yoktur ki kabul edelim. Kendisine vereceğim cevap budur. İstisnalar diğer istisnaları gerektirmez. Mümkün mertebe hatta bunun da çıkarılması lazım olacaktır.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Trabzon Mebusu Beyefendi'nin[2] görüşlerini varit görmemekteyim. Fikirlerini kavrayabildimse, iki esasa temas ettiler. Birisi İsviçre Medeni Kanunu'ndan alınan Medeni Kanunumuzla Alman ve İtalyan esaslarından alınma Ticaret Kanunumuz arasında bir bütünlük var mıdır? Efendiler, Medeni Kanun ile Ticaret Kanunu arasında

1 Şaz: Kural dışı, kaideye uymayan. (Y.N.)
2 Rahmi Bey. (Y.N.)

hukuk bakımından esasen bütünlük söz konusu olamaz. Ticaret kanunları istisnai hükümleri ihtiva eder. Eğer Ticaret Kanunu ile Medeni Kanun aynı bütünlük içinde olursa, o zaman Ticaret Kanunu koymaya esasen lüzum yoktur, o, Medeni Kanun olur. Ticaret Kanunu istisnai hükümlerden ve şazlardan meydana gelmektedir. Hatta hâkim Ticaret Kanunu'nda tatbik edecek bir madde bulamadığı takdirde Medeni Kanun'a girer. Fakat Ticaret Kanunu'ndan madde buldukça örf ve âdete geçmez. Yani istisnai hükümler buldukça onu tatbik eder. Çünkü ticaretin alelade medeni hadiselerden başka bir hususiyeti vardır ki, o da istisnai hükümlere tabi olmasıdır. Gerek sürat hususunda, gerek hükümler hususunda medeni kanunlarda bu yoktur. Mesela Fransız Ticaret Kanunu'nu açınız, Fransız Medeni Kanunu'nu açınız, arada bir münasebet göremezsiniz. Biri başka hükümler, diğeri başka hükümler ifade eder, yani ticaret kanunu şazlar, istisnalarla doludur. Dolayısıyla Medeni Kanun'la aralarında bir irtibat yönü aramak doğru değildir.

İkincisi: İsviçre'de ticaret kanunu yoktur buyurdular. Yalnız ticaret kanunu namı altında bir kanun yoktur. Borçlar Kanunu'nun bir kısmı, 550. maddesine kadar geldikten sonra ticaret kısmı diye İsviçre Kanunu'nda bir fasıl vardır. Yalnız ticaret kanunu dememişlerdir; ticaret faslı demişlerdir. Bu kısım da Medeni Kanun'dan bambaşka bir şeydir. Ticarete ait istisnai hükümleri ihtiva eder. Dolayısıyla Trabzon Mebusu Beyefendi, niçin almadık İsviçre'den buyuruyorlardı. İsviçre Ticaret Kanunu'nun o kısmı daha incelenmemiştir; eskidir.

İsviçre Medeni Kanunu'nun en yeni ve mühim olan kısmı bizzat Medeni Kanun ile obligasyon[1] kısmıdır; Borçlar Kanunu'nun ticaret kısmıdır; 550. maddesine kadardır. Diğer ticaret kısmı pek eskidir. Bugünkü ihtiyaçlarımızı tatmin edemez. İsviçreliler de yeni projelerini yapmışlardır; inceliyorlar ve o kısmı kaldıracaklardır; yeni yapacaklardır. Bunun için İsviçrelilerden almadık ve bunun yerine en yeni ticaret kanunları olan Almanya ve İtalya esaslarından alınma bir kanun vücuda getirdik ki 1000 küsur maddeden ibarettir. Halbuki İsviçre'nin eski ticaret kanunu 400 madde kadardır; ihtiyaçlarımızı ifade edemez. Bütünlük varit değildir. İstisnai hükümler ile genel hükümler arasındaki bütünlüğü bendeniz anlayamıyorum. Bununla beraber, ne de olsa yine Batı hukukundan alınmadır ve bütün Batı hukuku birbirine pek yakın esaslardan başka bir şey değildir; esas aynıdır. Ufak tefek böyle farkları vardır. Maruzatım bundan ibarettir.

1 Obligasyon (Fr. obligation): Borç; faizi önceden belirlenmiş olarak devlet veya özel kuruluşların kişilerden aldıkları borç karşılığında verdikleri değerli kâğıt; tahvil. (Y.N.)

Deniz Ticareti Hakkında Kanun Tasarısı Gerekçesi*

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul olunarak 1926 senesi 4 Teşrinievvel'inde [4 Ekim 1926] tatbikine başlanan yeni Ticaret Kanunumuzun ikinci kitabını teşkil eden deniz ticaret kısmı 470 madde olup, Alman Ticaret Kanunu'nun deniz ticareti kısmından aynen alınmıştır.

Kanun tasarısı önce hukukçularımızdan meydana gelen bir heyete Fransızca metninden tercüme ettirilmiş, sonra riyasetimde Adliye Hukuk İşleri Müdürü Sabri Şakir, Ankara 1. Hukuk Mahkemesi Reisi Şefkati, Hukuk Mektebi profesörlerinden Cemil, Mehmet Ali Şevket, Süheyp Nizami, Mazhar Nedim ve İktisat Vekâleti namına hazır bulunan Ticaret Umum Müdürü Sadettin Beyefendilerden oluşan komisyon tarafından gerek üslubu ve gerek hükümleri ve muhtevası itibariyle yeni baştan esaslı bir surette incelenmiş ve tercümeler Almanca metinle de karşılaştırılarak kaleme alınmıştır.

Alman Deniz Ticareti Kanunu'nun gelişmiş yeni ve pratik esasları ihtiva etmesi ve tatbik edilmekte bulunan Ticaret Kanunumuzun kara ticareti kısmının birçok hükümlerinin dahi Alman Ticaret Kanunu'ndan alınmış olması, Türk Cumhuriyeti'nin denizlerle alakalı hukuki hükümlerinin Alman kanunundan alınmasına etken olmuştur.

Bundan başka, 67 sene evvel Fransa'nın 1807 tarihli Deniz Ticareti Kanunu'ndan alınmak suretiyle vücuda getirilmiş olan şimdiki kanunumuz, eskiliğinden kaynaklı geniş noksanları dolayısıyla halihazır ihtiyaçları tatmin edememektedir. Milletlerarası ticari münasebetlerimizde ehemmiyeti aşikâr

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.11, Sıra No: 163, (13 Mayıs 1929).

bulunan bu kanun tasarısı Büyük Millet Meclisi'nce tasvip ve kabul olunursa, Türkiye Cumhuriyeti'nin, 1926 senesinde tatbikine başlanmış olan Ticaret Kanunumuzun kara ticareti kısmıyla beraber, 1485 maddeden meydana gelmek üzere vatandaşlara ve yabancılara en geniş teminatı bahşeden çağdaş medeniyetin en yeni, en gelişmiş ve ticari hadiseleri genişçe kavrayan bir ticaret kanununa sahip olacağında Adliye Vekâleti'nin kanaati vardır.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

AVUKATLIK KANUNU

Avukatlık Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arkadaşlar! Esas itibariyle Adliye Encümeninizin müdafaa etmesi icap eden bu tasarı etrafında bendeniz de birkaç söz söylemek isterim. Feridun Fikri Bey ile diğer arkadaşımız tamamen tasarının Encümen'e iade edilmesini teklif etselerdi, bu hususta söz söylemeyi gereksiz sayardım. Fakat diğer arkadaşımız esas itibariyle maddelere geçilmeden tasarının bütünüyle Encümen'e iadesini teklif ettiklerinden, bu mesele hakkında birkaç söy söylemeyi lüzumlu görüyorum. Arkadaşlar! Feridun Fikri Bey kendi kendine bir mantık silsilesi takip etti, bir faraziye yaptı, o faraziyenin içine bu kanunu koydu. Tertip ettiği faraziye ve mantık silsileleri esasen yüksek heyetinize takdim edilen bu kanunla uzlaşır olmadığından, dolayısıyla kanunun da iadesini istedi. Fakat incelemeye değer yönü şurasıdır: Hakikat o faraziyede midir, yoksa bu kanunda mı içkindir? Bendeniz zannediyorum ki Feridun Fikri Bey'in faraziyesi sakattır. Ve bu kanunun muhteviyatı doğrudur ve bu faraziyeye nazaran kanuna baktıkları için elindeki doğru kanunu eğri görmek vaziyetinde kalmışlardır. Feridun Fikri Bey, bu kanunu geriye almayı teklif ettikleri zaman samimiyetle mesai yaptım. Ve belki tehlikeli bir şey vardır diye çok düşündüm; inceledim. Fakat sarf ettiğim bütün samimiyete rağmen gör-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.21, s.12-14, 23, 25, (2 Ocak 1926); s.62-63 (6 Ocak 1926).

düm ki bu kanunun bütünüyle geriye alınmasına hiçbir sebep yoktur. Feridun Fikri Bey'in fikirlerinde ve görüşlerinde hiçbir isabet görmedim ki bu kanunun geriye alınmasını uygun görebileyim.

Şunu da arz edeyim ki, Feridun Fikri Bey'i memnun etmek imkân ve ihtimali olmadığına bu vesileyle de kanaat hasıl ettim. Zannediyorum ki, ne yapsak Feridun Fikri Bey'i memnun edemeyeceğiz. Çağdaş bir adliye isteyen Feridun Fikri Bey, öyle tahmin ediyorum ki, yarın Medeni Kanun'a, öbür gün Ceza Kanunu'na da muhalif olacaktır, daha öbür gün Ticaret Kanunu'na da muhalif olacaktır. Fakat unutmamalıdır ki, bu arz edeceğimiz kanunlar, Feridun Fikri Bey'in tahlil ettikleri çağdaşlıktan daha ileride ve dünyanın en medeni memleketlerinin kanunlarıdır. Buna rağmen muhalif kesilecektir. Yalnız efendiler! Muhalefetin değerli üyelerinden Feridun Fikri Bey'in teklif ettiğimiz kanunlara muhalif olması, benim için adliyemizde daima isabetle yürümekte olduğumuz hakkında kanaat vericidir. *(Alkışlar.)*

Arkadaşlar! Feridun Fikri Bey'in, kavrayabildimse iliştikleri noktalar üzerinde kısaca izahatta bulunmaklığıma müsaade buyurmanızı rica ederim.

1) Staj müddeti iki sene oldu diyorlar ve bunu kanuna muhalif görüyorlar. Fakat unutuyorlar ki geçen sene çıkan bir kanun, bunu üç sene yapmıştır. Bunun yegâne savunucusu Feridun Fikri Bey idi.

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Kanuna muhalefetten bahsetmedim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Rica ederim efendim! Buraya gelir söylersiniz. Eğer oradan söylemek hünerse biz daha fazlasını yapabiliriz. Staj müddeti üç sene idi ve bunu Feridun Fikri Bey müdafaa etmişti. Şimdi teklif edilen ve müzakere edilen bu kanunun yegâne kabahati, Feridun Fikri Bey'in müdafaa ettiği o kanundaki müddeti iki seneye indirmesidir. Feridun Fikri Bey bundan da memnun değildir. Çünkü Feridun Fikri Bey'in hatasını bu kanun düzeltiyor. Feridun Fikri Bey teşekkür edeceği yerde karşımıza muhalif sıfatıyla çıkıyor.

Efendiler! Gençlerin iki sene adliyemizde çalışması lazımdır. Bu genci memleket okutuyor, memleket yetiştiriyor, memleketin, inkılap fikirleriyle dolu genç hâkimlere şiddetli ihtiyacı vardır. Memleketin genç hâkime karşı yaptığı büyüklüğe karşılık, genç Türk hâkiminin de bu memlekete karşı vazifesi vardır. İcap ederse memleketin en ücra köşelerinde bile memleket için çalışacaklardır. Şahsi hürriyeti anarşi derecesine kadar götürmek, memleketlerin felaketine sebep olur. Şahsi hürriyetlerin yanında toplumsal dayanışma vardır. On milyon Türkten her biri birbirine birtakım menfaatlerle bağlıdır ki, şahsi hürriyeti mutlak bir surette kabul ettiğimiz takdirde, bu toplumsal dayanışma kalmaz. Ve memleket ve hürriyet uğruna kurban gider. *(Çok doğru sesleri.)* En büyük hürriyet memleketin dayanışması ve memleketin, Türklüğün büyük menfaatleridir. Ferdi hürriyet, büyük ve genel hürriyetin yanında daima fedakârlık yapmak mecburiyetindedir.

Medeni bir halde yaşamak isteyen milletler bunu kabul etmek zaruretindedirler. Efendiler! Hürriyeti, imha için bir silah olarak kullandırtamayız.

Müddeiumumilerin[1] inzibati yetkisine de iliştiler. Rica ederim efendiler! Burada müddeiumumilerin inzibati yetkisi, mutlaka baroya tahakküm için değildir. Baronun herhangi bir mesele hakkında olumsuz veya olumlu bir karar vermesi icap eder. Müddeiumumilere bu yetkiyi vermediğiniz gün baro vazifesini yapmazsa nasıl takibat yapalım? Müddeiumumi baroya yazacaktır. "Bu mesele hakkında karar vermediniz, nazarı dikkatinizi çekerim. Karar veriniz" diyecektir. Yoksa mutlaka şu veya bu tarzda karar verin demeyecektir. Tecrübe edeceğiz, bazı barolar bazı meselelerini aylarca halletmemişlerdir.

Efendiler! Bir Adliye Vekâletiniz vardır, adli hareketlerden mesuldür. Müddeiumumilere bu yetkiyi vermezseniz, yüksek heyetinize karşı o mesuliyeti nasıl üstlenebilirim?

Farz ediniz ki, herhangi bir avukata baro, icap eden tembihi veya teklifi yapmıyor. İnzibati muameleleri yerine getirmiyor. Adliye Vekâleti ne yapacaktır? Baro, çığırından çıkmıştır; Adliye Vekâleti'nin elinde hiçbir yetki yoktur, aynı zamanda da mesuldür; yüksek heyetinize ne tarzda meramını anlatacak, ne tarzda cevap verebilecek? Bir müddeiumumiye bu yetkiyi vermek, zannederim ki hukuk esaslarını hiçbir zaman imha etmez. Fakat Feridun Fikri Bey'in değerlendirmesine bakılırsa, bu esasları kabul etmek, bütün bu hukuku esasından yıkıp gidiyor. Bunu bendeniz bir türlü anlayamıyorum. Vaziyeti bu kadar büyütmekte ve telaşa düşürmekte ne mana vardır? Bir türlü anlayamıyorum.

Feridun Fikri Bey'in değerlendirmelerinde bir tuhaf nokta daha var. Feridun Fikri Bey onun üzerinde ısrarla dolaştı efendim! Barolar mevcudunu yediye indiriyoruz. Çünkü bazı memleketlerde on kişi bulmak imkânı yoktur.

***Yusuf Bey** (Denizli) - Hatta yedi de bulunamaz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Fakat yedi kişi bulunan yerler de vardır. Oralarda baro teşkil etmek istiyoruz. Yedi kişi bulunmayan yerlerde baro teşkil edemiyoruz. Mesela, bir yerde yedi tane mektep mezunu kuvvetli avukatlar var. Fakat kanun on dediği için o mektepli avukatlardan, onların tabi olacağı inzibattan, Avukatlık Kanunu icabınca memleket istifade edemiyor. Bu bakımdan yediye indirdik. Kanunda inzibat meclisi beş kişidir. Üç de olabilir. Yani bu bir mesele midir?

Efendiler! Netice itibariyle arz edeceğim nokta şudur: Kanunun -müsaadenizle- bütünü hakkındaki müzakere kâfi görülür, maddelere geçeriz. Maddelerde değiştirilmesi lüzumlu görülen noktalar varsa değiştirilir ve arzu ettiğiniz şekilde çıkar.

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

Feridun Fikri Bey, son sözleri esnasında bir çelişkiye daha düştü. Dedikleri gibi, kanunları iki de bir değiştirmek tehlikeli bir şeydir. Bunda şüphe yok, biz de kanunların devamlı değiştirilmesine taraftar değiliz. Fakat efendiler! Geçen sene yaptığınız bir kanunun hadisat ve ihtiyacat önünde zaafları görünür ve bu kanunun hadiseleri ve ihtiyaçları hafifletip ifade edemeyeceği ortaya çıkarsa, sırf kanunlar kolay kolay değiştirilemez şekline tabi olarak hadiseleri ve ihtiyaçları ihmal etmek insafa uygun olur mu?

Sonra çelişkiye düştükleri bir nokta daha var. Devamlı olarak kazanılmış haklardan bahsediyorlar. Şundan bundan bahsediyorlar ve nihayet geçen sene müdafaa ettikleri kendi kanunlarını baştan başa çürütüyorlar ve sonra yine kanunu değiştirmeyelim diyorlar. Bu, üzerinde durmaya değer bir çelişkidir. Hem kanunu çürütüyor, sakattır diyor ve hem de ihtiyaçlara, hadiselere uymamaktadır diyorlar. Sonra da kanunları değiştirmeyelim diyorlar. Rica ederim, bu değerlendirme insafa uygun mudur? Yüksek heyetinizden, tamamının kabulünü ve maddelere geçilerek icap eden değişikliklerin yapılmasını rica ederim.[1]

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, 12. madde, bir mahalde yukarıdaki fıkrada zikrolunan şartlara sahip dava vekillerinin adedi üçten aşağı olduğu takdirde, talip olanların Adliye Vekâleti'nce tespit edilecek usul ve şartlar dahilinde mahalli adliye encümenince imtihanları icra kılınmasına ve yalnız o mahalde vekillik yapmalarına, geri alınabilir olmak üzere, Adliye Vekâleti'nce geçici olarak izin verilebilir, deniliyor. Dolayısıyla Şükrü Bey'in düşüncelerini zannederim bu kayıt giderebilir. Üç taneden aşağı ise gelip imtihan olacak ve vekâlet edebilecektir. İmtihana tabi olması bittabi zaruridir.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Bolu Mebusu Şükrü Bey'in önergesini kabul edersek, insanların haklarını müdafaa edecek olanları hiçbir kayıt ve şart altına almamış olacağız ve önüne gelen avukatlık etmiş olacaktır.

Nazarı dikkati âlinizi şu noktaya çekerim: Halkın hakkını müdafaa edecek olan bir avukatın vaziyeti, hâkimin vaziyetinden daha aşağı değildir. Mesele çok naziktir. Memleketimiz şimdiye kadar avukatlar böyle kayıt ve şartlara tabi olmadıkları için çok zarar görmüştür. Hiçbir kayda tabi olmayan avukatlar şunun bunun hukukunu muhafaza edeceğim diye vekâlet almışlar, fakat halk bundan çok zarar görmüştür.

***Talât Bey** (Ardahan) - Hem davacı hem davalıdan para alanları biliriz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Eski kanunun 12. maddesi Şükrü Beyefendi'nin endişesini gidermeye kâfidir. Yine herkes avukatlık yapacaktır. Fakat Adliye Vekâleti'nce ufak bir imtihan yapılacaktır. Özetle, insanların hakla-

1 Encümene iade teklifi kabul edilmemiştir. (Y.N.)

rını eline vereceğimiz bir dava vekilinin -müsaade ederseniz- Adliye Vekâletiniz liyakat ve iktidarını bir defa gözden geçirmelidir. Başka türlü olursa, yine eski vaziyete geçmiş olacağız ve ehil olmayan dava vekilleri yüzünden şunun bunun şikâyetleri yine yüksek heyetinizi rahatsız etmekte devam edecektir.

[...]

***Tunalı Hilmi Bey** (Zonguldak) - Muhterem Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in prensibi gereklerinden olduğu gibi, "Türkçeci olmayan Türkçü olmaz" sözünü şimdi Türkçü Vekilimize soruyorum: Adliye Encümeni bu maddeleri yazarken "muhamat, muhami, muhamilik, dava vekilleri, dava vekâleti" gibi antika bir hale gelmiş kelimeleri böyle bir arada bulundurmaya nasıl razı olmuşlar?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Soru esas itibariyle Adliye Encümeni'ne aittir.

***Süleyman Sırrı Bey** (Bozok) - Şu halde bendeniz de Encümen'den sorayım.*

***Şefik Bey** (Beyazıt) - Efendim, belediye reislerinin vekillik yapmaktan menine dair yüksek makamınızın bir tebligatı var mıdır?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Meclis'ten çıkmış böyle bir tefsir varmış. Bununla beraber vekillik yapmalarında kanuni bir sakınca yoktur.

***Şefik Bey** (Beyazıt) - Tefsir 1339'dadır [1923], halbuki Avukatlık Kanunu ondan sonra çıkmıştır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Başka bir şey bilmiyorum; tefsirdir.

***Şefik Bey** (Beyazıt) - Tefsirden sonra kanun var.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Yapmalarında kanuni bir sakınca yoktur.

Reis - Efendim, müzakerenin kifayetini oylamanıza arz ediyorum. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın... Kâfi görmeyenler el kaldırsın... Müzakere kâfi görülmüştür. Önergeler okunacaktır.

[...]

Riyaseti Celileye

Maddedeki "Adliye Vekâleti'nin uygun göreceği mahkeme" yerine "kura çekilerek isabet eden mahkemede" demek daha uygundur. Madde bu şekilde kabul edilmezse mensubiyet gayreti güdülerek Vekâlet üzerinde tesirli olacak müdahaleye imkân verilmiş olur. Nitekim bu esas Tıp Fakültesi mezunları hakkında kabul ve tatbik edilmektedir. Dolayısıyla maddedeki "Adliye Vekâleti'nin uygun göreceği mahkeme" yerine "kura çekilerek isabet eden mahkemede" yazılmasını arz ve teklif eylerim.

Yozgat
Süleyman Sırrı

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, adayların kura suretiyle mahallerinin tayini uygun değildir. "Adliye Vekâleti'nin uygun göreceği mahaller" tabiri daha doğrudur. Adliye Vekâleti'nin filan yere ihtiyacı vardır, oraya gönderir. Kura ile olursa, işi talihe terk etmek demektir. Farz ediniz ki aynı kurada adayların hepsi birden filan yere düştü, ne yapalım?

***Süleyman Sırrı Bey** (Bozok) - Tıp'ta nasıl tatbik ediyorlar?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bu bir, ikincisi, Süleyman Bey'in önergesinin gerekçesine ilişmek isterim. Adliye Vekâleti, Cumhuriyet adliyesidir. Adliye Vekâleti tesir altında kalacak sözünü Süleyman Bey'den beklemezdim ve kendisine iade ederim. Tesir altında kalmasına imkân ve ihtimal yoktur. Tesir altında kaldığı gün milletin temsilcileri yüksek heyetiniz var. Adliye Vekilini çağırır, açıklama istersiniz. Adliye Vekâleti'nin ne bugün ve ne de yarın, ne şunun ve ne de bunun tesiri altında kaldığı yoktur ve kalamaz. Kaldığı gün arz ettiğim gibi birer birer sorarsınız.

[...]

Riyasete

"Muhamat", "dava vekili" gibi sözler yerine "avukat", "avukatlık" kelimelerinin kabulünü teklif ederim.

Zonguldak
Tunalı Hilmi

Riyaseti Celileye

1) Kanunun ismi olan "muhamat" yerine "avukat" kelimesinin.

2) Kanunda her nerede "muhami" kelimesi varsa yerine "avukat" kelimesinin konulmasının teklif ederim.

Denizli
Mazhar Müfit

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Reis Paşa Hazretleri, Vekâlet kabul eder.

***Mazbata Muharriri Ahmet Saki Bey** (Antalya) - Encümen dahi kabul eder.*

Avukatlık Kanunu'na Bir Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Gerekçe

Malum olduğu üzere avukatlık şartlarına sahip olanlar Türkiye Cumhuriyeti'nin her tarafında avukatlık edebilir. Ancak elde bulunan vesikalara göre bir kısım hâkimlerin avukatlığa müsait gördükleri yerlerde sırf halka kendilerini tanıttırmak ve muhit hazırlamak için riyaset, müddeiumumi ve hâkim ve üyelik gibi mühim vazifeleri kabul edip üstlendikleri ve bir müddet sonra istifa ederek veyahut Vekâlet'çe lüzum üzerine başka mahalle atamaları ve hatta terfileri icra kılındığı halde memuriyet mahallerine gitmemelerinden dolayı ayrılarak, vazife yaptıkları mahalde avukatlık veya dava vekilliği ettikleri anlaşılmıştır.

Halbuki bilhassa hâkimler gibi milletin mukadderatına hâkim bulunan geniş yetki sahiplerinin vazife sevgisiyle insafa ve hususi menfaatten kaçınmaya mecburiyet dereceleri düşünülürse böyle bir hususi maksat altında vazife kabul eden hâkimlerin, herkesi memnun edebilmek için şahsi menfaat icaplarına ister istemez kendilerini sevk edecek olan vaziyetlerinin, asli sıfatlarının icaplarıyla ne derece uzlaşabileceği hakikaten düşünülmeye değerdir.

Bilhassa davaların her türlü harici tesir ve telkinlerden azade olarak çözüme bağlanması talep olunmakta ve lüzumlu görülmekte olup hâkimlik ettiği mahalde avukatlık veya dava vekilliği mesleğine girenlerin evvelce arkadaşlık

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.28, s.111, 113-117, (20 Aralık 1926).

ettiği bazı zevatın dahil bulunduğu mahkemede vekâlet ederek dava açmalarının ve takip etmelerinin adalet dağıtmak bakımından doğurabileceği sakınca dahi dikkate değer olmakla kamu menfaatini korumak için bu konuda bazı sınırlamalar lüzumlu görülerek, hâkimler vazife yaptıkları mahallerde avukatlık etmekten geçici olarak men olunur ve fakat şu yasağın uzun müddet devamı gayrı caiz ve nihayet iki sene geçtikten sonra mülahaza edilen sakıncanın ortadan kalkacağı tabii bulunduğundan yasak kaydının istifa ve ayrılma tarihinden itibaren iki sene devamı kâfi görülmüştür.

Şu kadar ki, vaki olan yasak memuriyet mahalliyle sınırlı olup, yoksa bu gibi hâkimlerin diğer mahallerde avukatlık ve dava vekilliği yapabilecekleri pek tabii olmakla bu husus dahi kanun metninde açıklanmıştır.

Meclis'te Konuşma

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem Kırklareli Mebusu Beyefendi'nin[1] görüşünde bir hakikat mevcuttur. Yani İstanbul'dan Ankara'ya nakledip Ankara'da istifa ettikten sonra İstanbul'a gidecek olursa?.. Yani istifa ettikten sonra tekrar İstanbul'a gitmek ihtimali mevcuttur. Dolayısıyla maddeden "son" kelimesi kalkar ve avukatlıktan başka bir de "dava vekilliği" kelimesi ilave edilir ki, lazımdır, maksat hasıl olur. Dolayısıyla "son" kelimesinin çıkarılarak "dava vekilliği" kelimesinin ilavesini rica ederim efendim.

***Reis** - Basılı tasarıya mı ilave edilecek, değişiklik önergesine mi?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Uzun değişikliklere ihtiyaç yoktur. Kanundaki "son" kelimesinin çıkarılması oylamaya konulabilir. Ondan sonra "dava vekilliği" kaydının ilavesi oylamaya konulur. Kabul edilirse değişiklik burada yapılır.

***Ali Nazmi Bey** (Kastamonu) - Bu kanunun geçmişi kapsaması tatbikatta müşkülata sebep olmaz mı?*

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, bu kanunun geçmişi kapsaması için kazanılmış hakları ihlal eylememesi için mutlaka açıklık lazımdır. Açıklık olmadığı takdirde kanun geçmişi kapsamaz. Bu kanun da geçmişi kapsamıyor. Bu genel kaidedir.

***Reis** - O halde madde şöyle oluyor:*

"Madde 1. Vazifelerinden istifa ederek ayrılan hâkimlerle bu sınıftan sayılan adliye memurları vazifelerini yaptıkları mahallerde istifalarının kabulü tarihinden itibaren iki sene müddetle avukatlık ve dava vekilliği yapamazlar."

---

1 Kırklareli Mebusu Şevket Bey. (Y.N.)

"Son" kelimesini siliyoruz. Bir de "dava vekilliği" kaydını ilave ediyoruz.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, bu kanun, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 70. maddesine muhalif diye neşriyat vardır diye buyuruyorlar. Bu neşriyatı bendeniz de gördüm. Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 70. maddesi hatırımda kaldığına göre, bilhassa bu meseleyle alakadar olan kısmı "çalışma serbestisi"dir. Dolayısıyla çalışma serbestisine muhaliftir. Fakat efendiler, takdir buyurursunuz ki, hürriyetler ve haklar mutlak değildir. Hürriyetlerin ve hakların sınırı, milletlerin ve devletlerin genel menfaatleridir. Bunlar, kamunun menfaatleriyle sınırlı ve kayıtlıdırlar. Nitekim o neşriyatta bulunan ve ismini bilmediğim zat 70. maddeden bahsettiği halde, onun üst tarafındaki 68. madde de vardır, o maddeyi zannederim ya bilmiyor, ya kâfi derecede incelememiştir. O madde diyor ki: Hürriyetler, -çalışma şu, bu vs.- kanunlarla tayin edilir ve sınırlanır.

Dolayısıyla muhterem arkadaşımızın nazarı dikkatini ayrıca 68. maddeye çekerim. Hürriyetler mutlak değildir; sınırı vardır; o da, kamu menfaatleridir. Çalışma serbestisi memleketin genel menfaatleriyle kayıtlıdır. Ufacık bir misal arz edeyim. Devlet birtakım işleri tekeline almakla çalışma serbestisinde sınırlamalar yapmaktadır. Kaçakçılar derse ki "Serbest tütün satamıyoruz; çalışma serbestisi var" derse, Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca buna karşı susacak mıyız? Veyahut bir bina tasavvur ediniz, yeni inşa edilmektedir. Ustaları faal oldukları için ustalar sabaha kadar çivi çakmakla ve bina yapmakla meşguldür ve bu suretle âlemin rahatını kaçırmaktadırlar. Onlara "ne yapıyorsunuz" dedikleri zaman da "bizde çalışma serbestisi vardır" diyebilirler mi? Kamunun istirahatini bozanlar hakkında Ceza Kanunumuz bir ceza tayin etmiştir. "Âlemin istirahati ihlal edilemez" diye madde vardır. Bilhassa mesele Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 68. maddesinde "Bunlar hususi kanunla tayin olunur ve sınırlanır" deniyor. Herhangi bir sahada olursa olsun, çok yüce ve mukaddes olan hürriyetler mutlak bir vaziyette kalacak olurlarsa mutlaka memleketi felakete ve anarşiye götürür. Her şeyden evvel, şahsi hürriyetler endişesinden evvel memleketin ve kamu menfaatlerinin hürriyeti ve yetkisi meselesi vardır. Teşkilatı Esasiye Kanunumuz da bu hususu güzel görmüştür.

[...]

***Süleyman Sırrı Bey** (Bozok) - Bendeniz, sırf zapta geçsin diye soru soracağım. Vekâlet emrine alınanlar da vekillik yapamayacaklar, değil mi efendim? Yani Vekâlet emrine alınanlar da böyle dava vekilliği yapamayacaklar, değil mi? Burada istifa kaydı vardır. Şimdi ise azil yoktur; Vekâlet emrine alınmak var. Bir hâkim Vekâlet emrine alındı mı artık açıktayım diye vekillik kabul edecek mi, edemeyecek mi?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, zaten kanun açıktır. "Fiilen işbaşında bulunanlarla bu sınıfta bulunan memurlar" deniyor. Zannediyorum ki, bu kanun bugünün ihtiyacını ifade etmeye kadirdir. Fazlasına lüzum görmüyorum.

***İhsan Bey** (Ankara) - Adliye müfettişleri hâkim sınıfındandırlar. Beş ve altı vilayette bir müfettiş vazife yapıyor; yaptığı hizmetler dolayısıyla. Müfettiş istifa ettiği zaman bu beş-altı vilayetin hiçbirisinde de vekâlet yapamayacak mı?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, onlar seyyardır. Yani bir muhitte kalıp da o muhitte daimi temas halinde değildir.

***İhsan Bey** (Ankara) - Yani onları kapsamıyor?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Tabii.

***Refik Bey** (Konya) - Merkezlerinin haricinde yapabilirler mi?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Evet.

***Ali Şuuri Bey** (Karesi) - Efendim, bir hâkim bir sene zarfında bazı trafikle alakalı zamanlara tesadüf ederse üç-dört vilayette memuriyet verir, belki azledilmiş olur, belki istifa etmiş olur. Dört vilayette memuriyet yapmış diye dört vilayetin dördünde de vekillik yapmaktan mahrum mu kalacaktır?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Tabii efendim, "son" kaydı kalkınca tabiidir ve doğrudur. Endişemiz şudur: Devlet memuriyeti unvanını bilhassa hâkimlik gibi büyük unvanı takınarak şurada burada o unvandan istifade ederek o kimsenin şahsi emellerini o muhitte tatmin ettirmemektir. Dolayısıyla buyurduğunuz bu meselede de varit ise onun hakkında da tatbik edilecektir. Dolayısıyla iki sene yapamaz.

***Ağaoğlu Ahmet Bey** (Kars) - Vekil Beyefendi, iki sene kabul edilmesindeki gerekçe nedir? Bu müddet çok değil mi?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - İki senenin az veya çok olması söz konusudur. Muhterem Ahmet Beyefendi'ye göre bu müddet zannederim çoktur.

***Ağaoğlu Ahmet Bey** (Kars) - Çoktur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bendenizce çok değildir. Tasavvur buyurunuz ki, bir hâkim üç-beş sene bir yerde kalıyor, bu üç-beş sene zarfında orada temin edeceği münasebetin kuvvetini bir sene sarsamaz. Dolayısıyla hiç olmazsa iki sene olmalı ki o münasebetin kuvvetini ve izlerini silebilsin.

***Ağaoğlu Ahmet Bey** (Kars) - Fransa'da altı aydır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Sonra efendim, daha mühim bir mesele vardır. Yalnız hâkimin devlet memuriyeti unvanını suiistimal etmesi değil, diğer yönden de meseleyi inceleyelim:

Beraber bulunduğu arkadaşları vardır. Onların huzurunda yeniden dava takip edecektir. Kendisi için şerefe dokunan bir mesele, olduğu gibi arkadaşlarının da şeref ve haysiyeti için bir tehlike teşkil eder. Üç kişi bir arada üç-beş sene

çalışıyor, sonra eski arkadaşlarından üç kişi arasında dava takip ediyor. Kamuoyunda bunun ne suretle karşılanacağını yüksek heyetiniz elbette takdir eder. Kendilerine acımazlarsa arkadaşlarına acımalıdırlar ve Cumhuriyet hâkiminin şeref ve haysiyetine hürmet etmelidirler.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler, asıl endişemizin bu hususta ne olduğunu biraz evvel arz ettim. İki endişemiz vardır. Birisi, milletin resmi unvanlarını bilahare şahsi emellerinin bir menfaat vasıtası olarak kimseye kullandırtmamaktır. Birinci endişemiz budur. İkinci endişemiz, haysiyet ve şerefleri hususunda çok hassas olduğumuz Cumhuriyet hâkimlerinin haysiyet ve şerefini ihlal edecek en küçük bir hadiseye meydan vermemektir. En büyük endişemiz budur. Onun için bu kanunu buraya sevk etmişizdir. Halbuki buraya "son" kelimesini ilave edersek, şu gibi hadiselere rastlanabilir: İstanbul'dan kalkar Ankara'ya gelir, 15 gün sonra Ankara'dan istifa eder. "Son" kelimesinden istifade ederek -ki şimdiye kadar bizde kanunların kelimelerinden istifade alışılmış şeydir- kanun koyucunun maksadı hilafına kullanılır. Gider İstanbul'da bu defa avukatlığa başlar. Lakin 15 gün evvel çekilmiştir. İşte şimdi endişemizi tatmin etmiyor, bu kanunu niçin koyuyorduk? Hem oradaki haysiyet ve şerefi muhafaza etmek ve hem de devletin ve milletin resmi unvanlarını şahsi emellerin hizmetine sokmamak içindi. Halbuki buraya "son" kelimesi girince bu emeller heder olur. Gerçi burada bir şahsın zararı söz konusudur. Fakat efendiler, kamu menfaatleri için şahsın değil, şahısların bile zararları göze alınabilir. İş bu iki noktayı mukayese etmekte ve ehvenini kabul etmektedir. Bu bir, ikincisi de şunu arz edeyim ki, bir hâkimin istifa ettiği mahal neresi ise avukatlık edememesi orayla sınırlıdır. Mesela, Ankara'da istifa edince Ankara'nın kazalarında avukatlık edememesi orayla sınırlıdır. Mesela, Ankara'da istifa edince Ankara'nın kazalarında avukatlık edebilir. İstanbul'da istifa edince Çatalca'ya gider, orada avukatlık edebilir. Yalnız merkezde çalıştığı yerde avukatlık edemez. Hâkimlik ettiği yerde avukatlık edemez. Oradan çıkar, yanı başında bulunan kazaya gider. Orada avukatlık edebilir efendiler. Böyle büyük endişe karşısında iki sene müddetle vilayet merkezinde avukatlık etmemesini neden kabul etmeyelim? Bir şahsın menfaati, bütün Cumhuriyet adliyesinin şerefinden daha yüksek ve mukaddes midir? Rica ederim, kanun çok acildir. Tasvip buyurursanız bu şekil kabul edilsin. Adliye Encümeni'ne gidip gelmek, işi geciktirebilir. Arzu buyurulursa meselenin ehemmiyetine dair elimizde vesikalar da vardır. Bunları da yüksek heyetinize arz edebiliriz. Dolayısıyla Adliye Encümeni'ne gitmeden bir an evvel neticelendirilmesini ve kabulünü rica ederim. Meselenin tahammülü yoktur.

[...]

***İsmail Kemal Bey** (Çorum) - Efendim, mebuslar dava vekilliğinde bulunabilecekler mi?*

***Süleyman Sırrı Bey** (Bozok) - Onun hakkında Meclis'in kararı vardır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Bu meseleyle alakadar değildir. Yeniden bir teklif buyurursunuz.

[...]

***Mustafa Feyzi Bey** (Konya) - Vekil Beyefendi beyanatlarında "bir mahalde hâkim bulunan bir zat hâkimlikten istifa ederse ve orada da dava vekilliği yapacak olursa kendisinin eski hâkimlik sıfatından istifade ederek bulunduğu mahalde gerek kendisinin gerek arkadaşlarının şeref ve haysiyetlerini haleldar etmek ihtimali mevcuttur" diyor. Dava vekilliği şeref ve haysiyeti ihlal edecek bir meslek midir? Bu hususu izah buyurun. (Öyle bir şey söylenmedi sesleri.) Yüklene yüklene bu yöne geldi, ben bunu anladım, başka anlamadım.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Tabiri mazur görürseniz, beyefendinin düşüncesi, yağmur hikâyesi vardır, ona benzer. Birisi yağmur yağıyor demiş; öbürü de yağmur yağıyor demek; su olur, göl olur, ben de ördek olurum; demek olur ki bana hakaret ediyorsun demiş.

Beyefendi'nin düşüncesi asla varit değildir, böyle bir şey hatır ve hayalimden geçmemiştir. İnsaflı olarak vaziyeti düşünelim; üç-beş sene beraber çalıştığı arkadaşların arasından ayrılıp da ertesi gün aynı arkadaşlar huzurunda dava takip eden bir zatın vaziyeti kendisi için, -ondan vazgeçiyorum- fakat arkadaşları için tehlikeli bir vaziyet değil midir? Arkadaşları hiç şüphesiz şerefli ve namuslu adamlardır, fakat hâkimin kamuoyuna vereceği şey yok mudur? Kamuoyu nedir? Bunu da kendi takdirlerine terk ediyorum. Yoksa avukatlık şöyledir böyledir demedim. Doğru olmayan, ahlaki olmayan vaziyeti kurutmak için tedbirler alıyoruz.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Süleyman Sırrı Beyefendi bu kanunun Avukatlar Kanunu devrine kadar geçmişi de kapsamasını arzu ediyorlar. Kazanılmış hakları ihlal için bir kamu zarureti mevcut değildir. Dolayısıyla lüzumuna kani değilim. Geçmişi kapsamamaktadır. Yayımlandığı tarihten itibaren geçerli olacaktır ve bunun geçmişi kapsaması için bir maddeye lüzum yoktur. Çünkü bir hukuk kaidesidir, hukuki bir kanun çıkarıyoruz, hukukta aksiyomdur, esastır, kanunlar geçmişi kapsamak için mutlaka açıklık ister. Yani buraya bir madde koymak, hukuk kaidelerine muhalif bir madde koymak demektir.

[...]

***Naim Hâzım Bey** (Konya) - Kanunun yayımlandığı tarihten evvel istifa edip de istifaları kabul edilmeyen zevatı da kapsamakta değil midir?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, istifaları kabul edilenler söz konusudur. Kanun icabınca kabul edilmemiş ise onlar hakkında tabii geçerlidir. Kanun icabınca kabul edilmiş ise geçerli değildir. Yani işin bununla alakası yoktur, bu kanun geçmişi kapsamayacaktır. Bir kanunun geçmişi kapsamaması ne demek ise o olacaktır ve bu kanun yayımlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girecektir. *(Oylamaya sesleri.)*

Süleyman Sırrı Bey *(Bozok) - Malumu âliniz kanunun yayımlanması demek, Büyük Millet Meclisi'nden çıktığı gün demek değildir. Birtakım merasim vardır, o güne kadar aradan birçok zaman geçecektir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Tabii efendim, bir zaman geçebilir. *(Kâfi sesleri.)*

Avukatlık Kanunu Hakkında Beyanat*

Ankara, 21 (MM) -

Bu kanun Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun çalışma ve iş hürriyetine muhalif değildir. Medeni camialarda şahsi hürriyetler ve haklar her vakit kamu hukukuyla sınırlıdır. Aksi, anarşiye, kuvvetlinin zayıfa tahakkümüne varır. Bu kanunu İstanbul istifalarının önüne geçmek için değil, bilhassa şeref ve haysiyetlerinin bir kat daha yükselmesi için teklif ettik.

---

* *Anadolu*, 22 Kânunuevvel (Aralık) 1926, No: 3758, s.2.

HÂKİMLER KANUNU

Hâkimler Kanunu ve Hâkimlerin Muhakeme ve Tahkik Usulleri Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler! Adliye Encümeni Mazbata Muharriri Muhterem Yusuf Kemal Beyefendi'nin fikirlerine tamamen iştirak ediyorum. Adliye Encümeni ile hükümetiniz son yapılan değişikliklerde hemfikirdir. Yalnız müsaadenizle bir arkadaşıma buradan cevap vermek istiyorum. Mustafa Feyzi Bey'in iliştiği nokta şudur: Seçim Encümeni üyeleri arasında adliye müdürleri de vardır, müsteşar da vardır, teftiş heyeti reisi de vardır. Bunlar Adliye Vekili tarafından seçilmiş ve tayin edilmiş zevattır. Dolayısıyla kararlarında hür ve serbest değillerdir. Bendeniz bir kere bu fikre iştirak etmem. Şimdiye kadar adliye muamelelerinde yürürlükte hiçbir kanun olmadığı halde -hâkimlerin haklarını koruyarak bu kanunu hazırlayan ve huzurunuzda bulunan bir adliye vekili sıfatıyla arz ediyorum- hiç böyle bir yolsuzluğa şahit olmadım ve olamam da... Mustafa Feyzi Bey'in görüşünü tahlil edecek olursak şu neticeye gidebiliriz: Adliye Vekiline itimat edilemez ve seçimi tesir altında bırakabilir. Efendiler! Kendi seçtiğiniz ve kendi içinizde ayırdığınız ve her vakit mesuliyeti üstlenmeye hazır bulunan bir vekile itimadınız

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.22, s.278-279, 282-283, (22 Şubat 1926).

olmaz da, onun emri altına verdiğiniz müdürlere mi emniyetiniz vardır? Mustafa Feyzi Bey'den bunu da sorarım. Mustafa Feyzi Bey'in fikri hakkında mantıki bir silsile yürütürsek şu neticeye varırız: Her vakit sizin ve milletin huzurunda mesuliyeti kabule hazır bulunan bir vekile itimat etmeyiniz. Bütün yetkisini Adliye Encümenine ve Adliye Encümenindeki müdürlere veriniz. O halde bu şekil kabul edildikten sonra adliye vekili neden dolayı yüksek heyetinize karşı mesul bir vaziyette kalsın? Dikkat buyurun efendiler! Arkadaşımızın mantık silsilesinde yine zayıf bir nokta vardır. Çare olarak şunu öneriyorlar: Adliye vekili bir defa kararı reddetmeli, ikincisinde kabul etmelidir. Niçin? Müdürlere tesir etmemek için. Efendiler! Eğer adliye vekili müdürlere tesir edecek halde bulunuyorsa ikinci defaya zaten lüzum yoktur; müdürler tesir altında bulunuyorsa adliye vekili doğrudan doğruya onlara karar verdirebilir. Dolayısıyla teklif ettikleri çare gayet sakattır. Çünkü ikinci ısrara lüzum kalmaz ki... Tesir altında bulunan bir müdüre adliye vekili şöyle veya böyle hareket edeceksin der ve hiçbirine de ısrara gerek kalmaksızın karar doğrudan doğruya çıkar gider.

Efendim! Meselenin ehemmiyeti şudur: Bu dakikaya kadar Türk hâkimlerinin vaziyetini, mukadderatını tayin eden bir kanun yoktu. Bu kanunu hazırladık ve Türk hâkimlerinin ne zaman terfi edeceklerini, ne vakit hata cezası göreceklerini, memuriyetlerinden ne suretle düşürüleceklerini tespit ettik. Bundan daha fazla tazyik etmek, hayatın manasına muhalif bir kanun yapmak demektir ki, hayatın manasına muhalif bulunan kanunlar -şimdiye kadar pek çok tecrübelerimiz vardır- kendiliğinden ehemmiyetini ve tatbik kabiliyetini kaybederler. Adliye vekilini yolsuz harekâtından dolayı her vakit mesul etmek yetkisine sahipsiniz. Fakat bu kanunda söz konusu olan yetkiyi adliye vekiline vermediğiniz takdirde kendisine eleştiri yöneltmek yetkisini de siz kaybedersiniz. Dolayısıyla adliye vekiline kanunla tayin olunmuş yetkiyi veriniz ve ondan sonra kendisini mesul ediniz. Aksi hal, hâkimlerin haklarını değil, uygulanamaz bir kanunun hükmünü iptal demektir. O zaman yeniden kanunsuz bir vaziyete girmiş olacağız. Dolayısıyla hükümet Encümen'le hemfikirdir. Encümen değişiklikleri yaparken görüştük ve mutabık kaldık. Maddenin aynen kabulünü rica ederim. *(Müzakere kâfi sesleri.)*

Mustafa Feyzi Bey *(Konya) - Efendim, bendeniz kürsüye çıkınca öncelikle muhterem Adliye Vekili'ne, açıkça söylemedimse de, zannederim manen teşekkür ettim ve mahkemelerin bağımsızlığını koruyacak ancak böyle bir kanundur. Fakat şu madde bu kanunun ruhunu hafifletmiştir, dedim. Bendeniz doğrudan doğruya muhterem Adliye Vekili'nin şahsından bahsetmedim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Ben de şahsımdan bahsetmedim, genel söyledim.

Mustafa Feyzi Bey *(Devamla) - Kanunun bu maddesini muhterem Adliye Vekili kendi görüşüne göre yorumladılar. Fakat ben yine kendi görüşüme göre yorumluyorum ki, burada bir Seçim Encümeni vardır. Bu Encümen'ce alınacak kararı Adliye Vekili reddedebildikten sonra Encümen'e acaba ne lüzum vardır? Adliye Vekili, müdürleri vasıtasıyla her memurun siciline bakar ve falan yere tayin ettim, terfi hakkın yoktur, diyebilir. Asıl maksat şudur: Adliye Vekili -herhangi bir zat olursa olsun- şahsen bunu üstlenmesin. Mütehassıs bir ilim heyeti bulunduktan sonra bu kanuna ne lüzum vardır?*

Zamir Bey *(Adana) - Adliye Vekili'nin mesuliyeti vardır efendim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, Mustafa Feyzi Bey biraz evvelki hafif mantık silsilesi içinden çıkamadılar. Yine o silsile dahilindedirler. Yalnız şimdi başka bir noktaya iliştiler. Müsaadenizle buna cevap vereceğim. Diyorlar ki, seçim hakkı mademki encümene veriliyor, o halde adliye vekili niçin encümenin alacağı kararı ret hakkına sahip olsun? Takip ettikleri mantık silsilesini tam yapmak için şöyle de diyebiliriz: Adliye vekili seçimin Meclis'in tasdikine arzında imzasını koymasın ve encümenden çıkan karar doğrudan doğruya Meclis'in tasdikine arz olunsun. Bu bir.

İkincisine gelince; diyor ki, mademki encümen seçim hakkına sahiptir, adliye vekilinin ret yetkisi olmasın. Çünkü aksi takdirde seçim encümeninin varlığına lüzum kalmıyor, diyorlar. Mustafa Feyzi Bey'in dediğine göre yüce Meclis adliye vekilini bilhassa hangi meseleden dolayı mesul etmek hakkına sahip olacaktır? Hâkimlerin vazifesine bittabi müdahale edemeyecektir. Bir defa o zat seçilmiştir. Keza o vazifeyi yapabilir mi, yapamaz mı diye de incelemeyecektir. Doğrudan doğruya tasdik edecektir. Bu karar tatbik edildikten sonra yüksek heyetinizin adliyedeki bozukluklar, sakatlıklar hakkındaki sorusuna kim cevap verecektir? Bunu bendeniz bir türlü anlayamıyorum. Adliye vekili kanuni gerekçe gösterdikten sonra reddedebilir ve encümene iade eder. Ondan sonra encümen gerekçe öne sürererek kararında ısrar eder. Adliye vekilinin tasdik hakkını kaldırmak adliye vekilinin mesuliyetini de kaldırmaktır.

Çünkü mesuliyetler yetkilere göredir. Yetkisi olmayan bir vekilin mesuliyeti de yoktur. Yetkisi kalmayan bir vekili mesul etmek de mümkün değildir. Netice itibariyle adliye vekilinin kabinede yer almasına da lüzum yoktur.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Arkadaşlar! Hakkı Tarık Bey'in ve Mustafa Feyzi Bey'in fikirlerini bir noktada toplamak mümkündür. O da şudur: Vekil, seçim encümeninin kararını reddettiği takdirde haklı ise encümenin bu seçiminde hak kaybolur. Dolayısıyla, seçim encümenine yetki verilmelidir. Vekil onun kararlarını reddedememelidir. Bir defa reddetmelidir, ikincisinde kabul etmelidir demek istiyorlar ve o, kati olmalıdır.

Yani endişe edilen nokta şudur ki: Adliye vekilleri haksız olarak kararları reddederler.

Hakkı Tarık Bey *(Giresun) - Hayır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Hakkı Tarık Bey, çok sabırsızsınız. Zatıâlinizi, ben saatlerce dinledim. Sonra Hakkı Tarık Bey diyor ki: "Vekilin haksız muamelesine maruz kalanın nihayet yapacağı şey, Meclis'e, hükümete müracaat etmektir." Demek ki şikâyet yolu açıktır ve müracaat yolu bulunur. Gider söyler. Encümenin reddettiği, encümenin ısrarla vekile kabul ettirmek istediği kararlar haksızsa bu defa o şahıs kime müracaat edecek? Vekile mi? O vekil ki encümenin kararlarını düzeltmek yetkisine bile sahip değildir.

Fakat birinci şekilde hiç olmazsa Meclis'e gelir. Meclis meseleye el koyar. "Gayri kanuni yapılmış" diye cevap verir. Başvekâlete müracaat eder. Başvekil alakadar olur, güzel...

Fakat seçim encümenini teşkil eden zevat hakkında, haksızlığa maruz kalan zat kime müracaat etsin, kime şikâyet etsin? Adliye vekiline, öyle mi? Adliye vekili seçim encümeninin kararını düzeltemez ki. Öyleyse seçim encümeni aleyhinde Meclis'e müracaat etsin. O vakit adliye vekilinin manası kalmaz. Bu olur mu efendiler?

Bendeniz Hakkı Tarık Bey'in görüşünü müdafaa etseydim başka yoldan giderdim. Derdim ki, bu encümen, müdürlerden de meydana gelmeyecek, hepsi Temyiz Mahkemesinden gelecektir. Çünkü müdürlerden meydana gelirse kısmen bunlar vekille yakından alakadar olan zevattır ve vekile karşı mesuldürler. Eğer tesir altında kalmaları muhtemel ise -bendeniz onu kabul etmiyorum- hepsi Temyiz'den olmalı idi. Hepsi Temyiz'den olunca şunu söylemeli idi: Adliye vekili, Teşkilatı Esasiye Kanunu icabınca gayri mesuldür ve oradaki rolü korkuluktan ibarettir. İşte budur.

Efendiler! Bendeniz zannediyorum ki, Mustafa Feyzi Bey'in teklifi ve ona katılan Hakkı Tarık Beyefendi'nin teklifi, mesuliyet kavramını kökünden söküp atacaktır. Bu memlekette mesuliyet kavramı kalkarsa, kanun namına bu memleketi batırmış oluruz. Faydalı ve yüksek emellerle konulan kanunlar, mesuliyeti ortadan kaldırdığı gün, memleketi batırıcı bir vaziyete girerler. Bu tarzda bir karar vermek zannederim ki hiçbirimizin yetkisi dahilinde değildir. Sonra devamlı tekrarlanan bir söz var: "Kraldan ziyade kral taraftarı." *(Gülüşmeler.)*

Hakkı Tarık Bey *(Giresun) - Geri aldım.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler! Bunlar, istibdat devrine ait laflardır. Bizde hükümet, millet ayrı kavramlar değildir. Adliye Encümeni millet taraftarı olmuştur. Onu söyleyebilirim. Bizde ikilik yoktur. *(Bravo sesleri.)* Cumhuriyet Meclisinde böyle laflar geçmemeliydi, kral mral bahis konusu olmamalıydı. Bu hususta tecrübesi oldukça derin olan Adliye Vekili-

nize itimadınız varsa -ki bendeniz hâkimlerin kanunsuz idaresi devrinde de bulundum; seçimleri falan belirsiz esaslara dayalıydı; o endişeyle bendeniz bu kanunu hazırladım, geldim- bu kanun maddesinin memleketin menfaatine uygun olduğunu kabul buyurunuz ve Adliye Vekilinize itimat ediniz. Dolayısıyla maddenin aynen kabulünü rica ederim.

***Muhtar Bey** (Trabzon) - Adliye Vekili Beyefendi eskiden kendi getirdiği teklifin çok fenalığından bahsetmiştir. Nasıl olmuş da bunu evvelce getirmiştir. Bunu lütfen söylerler mi? Getirdiği bir teklifin aleyhinde söylüyor.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Muhtar Bey'in bu gibi latifeler yapması âdetleridir. Malumu âliniz bu kanun bir sene evvel hazırlanmıştı. Hatta projesi bir buçuk sene evvel hazırlanmıştı. İnceledim, baktım ki arada bir mantıksızlık vardır. Bu mantıksızlıkta Beyefendi gibi devamlı ısrar etmeyi memleket selametine muhalif buldum. Mantıksız bir yolu kabul etmek, onda ısrar etmek, latife tarzında dahi olsa, memleket söz konusu olurken, memleketin mukadderatı söz konusu olurken doğru olmaz. Dolayısıyla doğru bir yola girdik ve Encümen maddeyi bu şekle soktuğu zaman, hükümet de kendisine iştirak etti. Laf oyunu yapmayalım efendiler, memleketin menfaati vardır. *(Bravo sesleri.)* Bu madde, memleketin menfaatine uygun ve mutabık olan bir şekildir. Öteki şekil mesuliyet kavramını lağveder ve Muhtar Bey'in latifesiyle sakat bir yola girilmiş olur. *(Oylamaya sesleri.)*[1]

1 Madde, hükümetin teklif ettiği şekilde kabul edilmiştir. (Y.N.)

İstanbul Adliyesindeki Bazı İstifalar Hakkında Beyanat*

Ankara, 7 (hususi muhabirimizden) - Son günlerde İstanbul adliyesinde bir-iki istifa olmuştur. Bu istifalar bazı matbuat sayfalarında abartıldı. Adliye Vekilimizin bu söylentiler karşısındaki kıymetli fikrini öğrenmek lüzumunu hissettik. Mahmut Esat Beyefendi bu hususta bize aşağıdaki beyanatta bulundu:

İstifa söylentilerini gazetelerde ben de okudum. Halbuki, iki-üç ay zarfında İstanbul adliyesinden istifa edenlerin toplamı üç-dört kişiyi geçmiş değildir. On binden fazla memurla idare edilen Cumhuriyet adliyesi teşkilatında bilmem bu abartılmaya değer bir hadise olarak kabul edilebilir mi?

Bu, her vaktin adi vakalarından başka bir şey değildir. Bu münasebetle bir noktayı işaret edeyim ki, çoğunlukla istifa edenler arasında İstanbul'dan ayrılmaksızın her türlü terfilere ve maaş zamlarına nail olmak isteyenler az değildir. Geçen sene Millet Meclisi'nce tasdik olunan Hâkimler Kanunu bir hâkimin ne zaman, ne suretle terfi edebileceğini ve ne gibi şartlar altında maaşına zammolunacağını kati surette tayin ve tespit etmiştir. Adliye Vekâleti'nin, bu kanuna muhalif arzuları tatmin etmesine imkân yoktur.

Kendilerine çok kıymet izafe eden meslektaşlarımıza, Türk vatanının yalnız İstanbul'dan ibaret olmadığını, terfi edilmek ve rahata erdirilmek istiyorlarsa liyakat ve dirayetlerinden biraz da diğer vatan kısımlarını istifade ettirmeleri lüzumunu hatırlatırız.

---

* *Milliyet*, 8 Kânunuevvel (Aralık) 1926, No: 295, s.1-2; *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Kânunuevvel (Aralık) 1926, No: 1947, s.1.

Bilhassa seneler ve senelerce Anadolu içerilerinde dolaşa dolaşa bütün zorluk ve zahmetlere katlanarak milli ve mesleki bir aşkla saçlarını ağartan muhterem hâkimlerimizi de onlar kadar, hatta onlardan da ziyade düşünmek mecburiyetindeyiz.

Bunların hakkını onlara vermeye ne Hâkimler Kanunu müsaittir ne hak ve ne de vicdan.

İstifa edenlerden bazıları kendilerine taşrada en büyük adli rütbeler verildiği halde ısrarla İstanbul'da kalarak terfilerinin orada yapılmasını istemişlerdir. Bu yapılmayacaktır ve yapılamaz. Cumhuriyet adliyesinin terfi etme ve refaha erdirme prensipleri geçen devirlerin hiçbirisiyle kıyas edilemez. Yükselmek için mutlaka vazifede yükselmek lazımdır.

Bundan başka Hâkimler Kanunu'nun hükümlerine riayetle memleket ve millet yolunda gösterilen vazifeleri vatanın her köşesinde üstlenmek, tecrübe görerek, tecrübe edilerek yetişmiş ve vatana bu suretle hizmet etmiş olmak lazımdır.

Eskiden olduğu gibi şu nazırın veya bu nüfuzlu zatın tavsiye ve iltimasıyla Cumhuriyet adliyesinde yükselme imkânı yoktur ve daima yok olacaktır. Bilhassa adliye âleminde imtiyaz ve istisna her meslekten fazla nefret ve kinle karşılanan bir zihniyet ve bir kafadır ki, inkılap adliyesi bunun imhasıyla mükelleftir.

Şunu da ilave etmek isterim ki, Cumhuriyet adliyesi mevcudiyetini hiçbir zaman üç-beş şahsa bağlı göremez. Onu yaşatacak ve yükseltecek bütün bir Türk milleti ve onun yanı başında işarete hazır yüzlerce meslektaş vardır ve sağdırlar. Dünyanın bütün varlığını iki-üç bilgisi altında görüp şahıslarını herkesin üstünde zannedenler, daima kendilerini aldatan, kendilerine manen eza eden bencillerdir.

Bazı istifalarda geçim meselesi söz konusu edilmektedir. Bazılarında hiçbir sebep zikrolunmuyor. Mağdur olan varsa, şikâyetini Hâkimler Kanunu'na göre açıkça merciine bildirmesi icap eder. Dürüst olmak hâkimliğin ilk şartıdır.

Maaş ve geçim meselesine gelince; itiraf edeyim ki, bir hâkim için kâfi olmamakla beraber, milletimizin bütçesine nazaran küçümsenemez. İnsafla kabul etmelidir ki, devletin diğer memurlarına nispetle hâkimlerimizin maaşı dolgundur. Esasen her sene imkân nispetinde zamlara devam edilmektedir. Bu sene temyiz ve sulh teşkilatı en çok zam gördü. 1927 senesinde ise Cumhuriyet hâkimlerini tamamen refaha erdirecek bütün tedbirler alınmıştır. Bunun tatbikine altı ay sonra başlanacaktır. Takdir edersiniz ki, bütçemizin kudreti ve o kudrete yüklenen işler göz önünde tutulursa, bunların hepsini bir senede ve bir anda başarmak imkânı yoktur.

Şuurla yürüyoruz, fütürumuz ve tereddüdümüz yoktur. Başarılı olacağız.

EMLAK VE EYTAM BANKASI KANUNU

Emlak ve Eytam Bankası Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendiler! Adliye Vekâletiniz her şeyden evvel yetimler için çok kuvvetli teminat istiyor. Mütehassıslarına sorduk. Bize dediler ki en kuvvetli teminat emlaktir. Dolayısıyla Adliye Vekâletiniz de, ölen vatandaşlarımızdan kalan yetimlerinizin haklarını hakkıyla muhafaza edebilmek için karşılık olmak üzere emlak bankasını istemiştir. Adliye Vekâleti'nce talep olunan şey, şu veya bu meslek erbabının, şu veya bu ferdin istifadesinden evvel öksüzlerin hakkını korumaktır. Ve onun için de kuvvetli bir dayanak aradık; o da emlaktir dediler. Yaşar Bey diyor ki: Bazı mahallerde Eytam Sandıkları vardır. Mahalleri bundan istifade ediyorlar. Şimdi Emlak Bankası haline gelirse istifade edemeyecekler. Efendiler bunu itiraf etmek lazımdır ki, hakikaten bugün yetimlerin parasından mahalleri istifade etmektedir; fakat yetimler kaybetmektedir. Bu halin devamına nasıl cevaz verebilirsiniz?

İkincisi: Emlak Bankası kurulduğu zaman mahalleri yine istifade edecektir. Emlak Bankasına müracaat edilir ve oradan istifade edilir. Efendiler, unutmamak lazımdır ki, çiftçi yalnız ekin ekecek değildir. Biraz da oturacak yer ister. Ben de çiftçiyim. Fakat insaf edelim ki memleketin bütün kuvvetini yalnız bir

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.25, s.325-326, 329-330, (20 Mayıs 1926).

meslek erbabına yöneltemeyiz. Biraz da diğerleri istifade edecektir ve aynı zamanda Emlak Bankasının çiftçinin istifade etmesine bir engeli yoktur. Onlar da istifade edecektir.

Yaşar Bey diyor ki: Bugün Ziraat Bankası çiftçilerin ihtiyacının ancak yüzde 5'ini tatmin edebiliyor. Yetimlerin parasını oraya verirsek yüzde 6'sını tatmin edecek. Daha 94 vardır arada. O halde İş Bankası'nı da ilga edelim, oraya götürelim; Milli Banka'yı da ilga edelim, oraya götürelim; Sanayi Bankası'nı ilga edelim, oraya verelim. Bir mesleğe bütün memleketin kuvvetini vermek doğru olamaz. Ve bir çiftçi sıfatıyla bir kere ben buna iştirak edemem.

Efendiler! İhtisasa ait olan sözü arkadaşımız Hasan Beyefendi ve diğer mütehassıs zevat söyleyecektir. Adliye Vekâletinizin takip ettiği gaye, şimdiye kadar hurdahaş bir vaziyette bulunan Eytam'a[1] salim bir mecra vermektir. Efendiler, diyebilirim ki kati surette Adliye Vekâletinizce Eytam'ın ne kadar nakdî mevcudu bulunduğu malum değildir ve bu senelerden beri malum değildir. Tasfiye ile meşgulüz, tahminen söylüyoruz. Beş-altı milyon içindedir diyoruz. Bu halin devamına nasıl müsaade edersiniz? Ziraat Bankası emlakin temin edeceği garantiyi bize bahşetmiyor. Dolayısıyla en kuvvetlisi olan emlake sarılıyoruz. Efendiler, memlekette tek bir öksüz bulamazsınız ki halinden size memnuniyetle bahsedebilsin. Memleketin bütün öksüzleri paralarının mahvolduğundan şikâyet etmektedirler. Ölmüş vatandaşların bütün Türk camiasına terk etmiş olduğu yetimlerin hakkı mukaddestir. Ben bunu bir çiftçi sıfatıyla itiraf etmekle zevk duyuyorum.

Efendiler! Kanun tasarısını hazırlayan, İzmir Mebusu Mahmut Celâl Bey kardeşimizin riyasetindeki mütehassıslar komisyonu idi. Sözlerime nihayet verirken bu kürsüden kendilerine bu güzel kanundan dolayı teşekkür etmeyi bir borç sayarım. İhtisasa ait kısımlarını Maliye Vekili Beyefendi söylerler.

***Vehbi Bey** (Aksaray) - Bir soru soracağım, Vekil Beyefendi! Çiftçilerin de bundan istifade edeceğini buyurdunuz. 11. maddede "krediler, şehremanetleri, belediyeler sınırları dahilindeki bilumum bina ve arsaların teminat gösterilmesiyle merciinden alınacak senetlerin bankaya verilmesi halinde yazılır" diyor. Bundan maksat nedir?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Ne kastettiğinizi size söyleyeyim. Ben bizzat çiftçiyim, şehirde ikamet etmekteyim, şehirde ev yapabilmek için kanunun bahsettiği şartlara sahip isem bankadan kredi alır ve evimi yaparım.

***Vehbi Bey** (Aksaray) - Rica ederim Vekil Beyefendi, zatıâliniz ile bendeniz mevzubahis olmuyoruz. Çoğunluğu kastederek söylüyorum. Bendenizin, zatıâlinizin vaziyeti mevzubahis olamaz.*

---

1 Eytam: Yetimler; burada "Eytam Sandığı" kastediliyor. (Y.N.)

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bendeniz de belediye sınırı dahilinde oturuyorum. Ve bugün istifade ederim.

Vehbi Bey *(Aksaray) - Zatıâliniz mutlak olarak buyurdunuz, şimdi böyle diyorsunuz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Beyefendi bankayı benim şahsımla alakadar kıldı. Şahısla mukayese edilen bir mesele değildir. Ben kendi şahsımı misal olarak söyledim. Misalde münakaşa olmaz, herhangi bir vatandaş çiftçi olarak şehir içinde oturur ve Emlak Bankası'ndan istifade eder.

[...]

Musa Kâzım Bey *(Konya) - Efendim, bu banka emlak bankasıdır. Bankadan hasıl olacak kazanç hissedarlara dağıtılacaktır. Eytam'ın parası kanunen buraya veriliyor. Yalnız mevduatın faizi kanunen yüzde 9 olarak tayin ediliyor ve açıklanıyor. Yani yüzde 7'ye inmez, 10'a çıkmaz. Bunda İdare Meclisi'nin takdir hakkı kalmıyor, çünkü faiz miktarı kanunla tespit edilmiştir. Fakat banka doğrudan doğruya emlak bankasıdır. Hükümet yüzde 50 hisseyle iştirak ediyor. Ve hariçten de hisse kabul ediyor. Dolayısıyla bunun ne kârından ne de zararından Eytam'ın zarar gördüğü veya faydalandığı yoktur. Ancak Eytam'ın sermayesi faizsiz değildir. Herhangi bir adamın mevduatı da aynı şartlarla kabul olunuyor. Dolayısıyla bankanın ismine "emlak ve eytam bankası" demek çok manasız olur. Bu doğrudan doğruya emlak bankasıdır ve diğer bir maddeyle Eytam'ın parasından istifade edecektir. İsmine Eytam'ın da karıştırılmasına hiç lüzum yoktur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, mesele Musa Kâzım Bey'in tasvip ettiği mahiyette değildir. Bu bankaya "Emlak ve Eytam Bankası" dememize sebep şunlardır: Evvela, şimdiye kadar haklarının kaybından dolayı gözyaşı döken yetimlere "hakkınız ve paranız bir bankanın içinde mahfuzdur" demek için bu kelimeyi koyduk. Ne denilirse denilsin efendiler, bunun manevi bir tesiri vardır. Bunda şüphe yok. Şimdiye kadar bilmem ne, saat satmak usulüyle borç olarak verilen paranız sandık içinde değil bankadadır demek, onları manen takviye etmektir, bu bir.

İkincisi: Hiçbir vakit unutulmamalıdır ki, ilk hamlede bu bankayı yetimlerin 6 milyon lirası vücuda getirmektedir. Hükümetin vereceği emlak satılacak ve adım adım paraya çevrilecektir. Bu itibarla da bankanın vücuda getirilmiş olduğunu ifade etmek istiyoruz.

Üçüncüsü: Yetimin parası bu bankaya alelade cari hesap suretiyle verilmiş değildir. Yine bu kanun icabınca yetimler kâr hissesi alacaktır.

Dördüncüsü: Yine cari hesap suretiyle verilmiş değildir. Çünkü yetimlerin banka idare heyetinde temsilcileri var. İşte bu gibi sebep ve etkenleri nazarı dikkate alarak bu ismi vermeyi münasip gördük. Bununla beraber kati surette

de ısrarcı değiliz. Yalnız Musa Kâzım Beyefendi'nin "Eytam ve Emlak Bankası" isminden "Eytam" kelimesinin kaldırılmasında hedeflediği gaye ne olabilir? Bendeniz diyorum ki, bu isim yetimlerde kanaat uyandıracaktır, onları tatmin edecektir. Asırlardan beri parasının nerede olduğunu bilmeyen yetim bugün bankadadır diyecektir. İkincisi: İdare meclisinde temsilcileri vardır. Üçüncüsü: Kârdan pay alıyor. Dördüncüsü: Banka Türk öksüz çocuklarının parasıyla vücut buluyor. Varsın bu sefer de onların ismini taşısın, ne çıkar?..

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, bir kelime meselesinin esası bu kadar kapsayacağını ve alakalandıracağını şimdi görüyorum.

***Musa Kâzım Bey** (Konya) - Kelimeden hakikate geçtik.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Onu doğrudan doğruya söylemeliydiniz. Konuya girişmeden evvel şahsıma hitap etmek lütfunda bulundular. Nasıl veriyorsun, nasıl ediyorsun, nasıl yapıyorsun? buyurdular. Ve dediler ki: Emlak Bankası'nda yetimlerin hakkının ne dereceye kadar muhafaza edilip edilmeyeceğini zaman gösterecektir. Efendiler! Şüphe yok ki zaman gösterecektir. Ve hiç şüphe etmiyorum ki güzel gösterecektir. Yalnız Musa Kâzım Beyefendi'ye şunu sorarım: Asırlardan beri idare edilen şekli de zaman pek güzel göstermiştir. Türk vatanının herhangi bir köşesinden bir öksüz sesi duyabilir misiniz ki bugünkü Eytam Sandıklarından memnun olsun ve hükümetin önünde gözyaşı dökmesin. Şimdi vücuda getirilen şekli zaman gösterecektir. Ve kanaatim çok kuvvetlidir ki güzel gösterecektir. Bir Türk öksüzü göster Musa Kâzım Bey ki ağlamasın? Efendiler hakikaten Eytam parası itibariyle mevduattır. Fakat mevduattan başka bir mahiyeti de vardır, kâr alır, idare meclisinde temsilcileri vardır, başka bankalarda cari hesap suretiyle verilen paraların temsilcileri yoktur. Yalnız faiz alır, kâr payı yoktur.

Bu para ne olacak diyor, yani hükümet adım adım mal satarak ve hisse senedi çıkararak bankayı teşkil edecektir. O zamana kadar emlak için kredi olarak verilecek bu para ne olacaktır? diyorlar. Kendilerine sorarım: Şimdi Eytam Sandıkları vasıtasıyla ve bilmem saat alıp verme usulüyle kredi olarak verilen para ne olmuştur ve akıbeti nereye varmıştır? Bu hiç olmazsa şu şekli alacaktır, kanunda bir madde vardır: "Bu paralar devletin kefaleti altındadır" diyor. Musa Kâzım Bey devletin itibarına ve kudretine itimat ediyor veyahut etmelidir, mesele budur. Devletin kefaleti altındadır diyor, paranın temini mümkün olmayınca Türk devleti temin edecektir, mesele budur.

Efendiler, Emlak ve Eytam Bankası densin mi, denmesin mi? Adliye Vekâleti'nce talep olunan, Eytam'ın parasının bu suretle teminat altına alınmasıdır. Kati surette Musa Kâzım Bey bu kelimenin konulmasında bir sakınca görüyorlarsa ve yüksek heyetiniz de bu sakıncaya iştirak ediyorsa, bana düşe-

cek, sükût ve kabulden ibarettir. Fakat "Eytam" kelimesinin konmasında hiçbir sakınca yoktur. Bilakis faydalar vardır, mantıken de böyle olması lazımdır.

Maruzatım bundan ibarettir, bu paranın banka içindeki mahiyeti itibariyle arz ettim.

İsmail Kemal Bey *(Çorum) - Bir şey soracağım efendim, Eytam'ın parasını bankaya koyuyoruz, yetimler reşit olunca o parayı alabilecek mi?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Tabii, derhal alır. Hatta İsmail Kemal Beyefendi'ye bir şey arz edeyim ki, bugün birçok yerlerde sandığa müracaat ettiği zaman derhal alamıyor; "para yoktur, daha tahsilat yapamadık, veremeyiz" diyerek zaten hurdahaş olmuş yetimin vaziyeti bir kat daha fenalaşıyor. Bu şekilde derhal ödenecektir.

Cumhuriyet Kanunları Hakkında Beyanat*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün saat 14.30'da Ankara'dan şehrimize gelmiş ve Moda'da misafir olmuştur. [...]

Adliye Vekilimiz, Pendik'te kendilerine hoş geldiniz diyen yazarımızın sorularına cevaben aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Cumhuriyet kanunları serisi tamamlanmıştır. Şimdi Adliye bunların tatbikatıyla meşguldür. Ceza, Borçlar, Medeni Kanun, Kara Ticareti kanunları dört, Hukuk Usulü üç ve Ceza Muhakemeleri Usulü, İcra ve İflas ve Deniz Ticareti kanunları birinci tatbik senesinde bulunmaktadırlar. Yeni kanunlara ait hiçbir şikâyet işitilmiş değildir. Bilakis halk, yeni kanunların bahşettiği kolaylıktan çok memnundur.

Adliye Vekilimiz, bazı memleketlerde idam cezasının kaldırılması lehindeki cereyanlara bilvesile temas eden yazarımıza kısaca şu cevabı vermiştir:

Bizim hukukçularımız arasında da bir cereyan vardır. Fakat ben, ölüm cezasının kaldırılmasını düşünmedim bile.

---

* *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1929, No: 1926, s.1, 3.

Vekil Bey kadınların hâkimliği hakkındaki soruya da kısaca bu meseleyi henüz düşünmeye vakit bulamadığını söylemiştir.

Mahmut Esat Bey yeni İcra Usulü'nün eski harflerle bastırılmış olmasına temas eden yazarımıza demiştir ki:

Bu takibi icap ettiren meselede İstanbul müddeiumumisinin vazifesini yaptığına şüphe yoktur.

Adliye Vekilimiz İstanbul'da 15 gün kalacağını, 20 vilayet adliyesine denk olan İstanbul adliye teşkilatını teftiş edeceğini, buradan İzmir'e giderek bir müddet orada istirahat edeceğini ilave etmiştir.

DİĞER KANUNİ DÜZENLEMELER

ŞEYH SAİT İSYANI VE TAKRİRİ SÜKÛN KANUNU

Takriri Sükûn Hakkındaki Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler! Bendeniz meselenin Teşkilatı Esasiye ile alakadar olan kısımları hakkındaki değerlendirmelere kısacık bir iki cümleyle cevap vereceğim. Feridun Fikri Bey o kadar telaş ve o kadar yersiz bir hüzün gösterdiler ki, yersiz olduğuna kani olmasaydım, cidden beni bile üzeceklerdi. *(Gülüşmeler.)* O kadar yerinde olmayan bir üzüntü, o kadar yerinde olmayan bir hüzün idi. Buna, yerinde olmadığı için çok sıkıldım.

Efendiler! Bu kürsüde her şeyi söylemek ve her şeyi ifade etmek hepimizin ve her mebusun hakkıdır, bunda şüphe yoktur. Fakat meseleyi iyice incelemedikçe, kamuoyunu yanıltmak hiçbirimizin hakkı değildir. Efendiler! Feridun Fikri Bey, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun bir maddesinden bahsetti. Kendilerinden soruyorum: Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun o maddesinde zikrolunan Türklerin kamu hukuku, hususi kanunlarla tayin olunmuş değil mi? Dünyada hangi memleket, hangi devlet idaresinde kati ve mutlak bir hürriyet vardır. Türk Cumhuriyeti, imhaya nasıl razı olabilir efendiler? *(Bravo sesleri.)* Efendiler! Hürriyetten bahsediyoruz, mutlak hürriyetten değil, yani anarşiden bahsetmiyoruz. Dediler ki: Bu kanun icabınca Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun o maddesi artık

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.15, s.142-144, (4 Mart 1925).

kapanıyormuş, memlekette hürriyet ve Türklerin kamu hukuku kalmıyormuş. Rica ederim, teklif ettiğimiz kanuna dikkat ediniz, hükümetinizin istediği şey, yalnız bir polis vazifesinin genişletilmesinden ibarettir. Memleketin asayişini, toplumsal nizamını, genel emniyetini ihlal edecek hareketleri hükümet men eder. Hüküm verir demiyoruz; hükmü kanunen tayin edilmiş olan mahkemeler verecektir. *(Bravo sesleri.)* Niçin Hukuku Esasiye'nin yaprakları kapanıyormuş. Niçin Teşkilatı Esasiye Kanunu hiçe sayılıyor Feridun Fikri Bey? Size de ben millet kürsüsünden soruyorum, madde açıklayarak söyleyiniz.

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Hükümetin kanunsuz olarak tutuklamaya hakkı yoktur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler! Hükümet hapsetmiyor ve hükmetmiyor, suçluya mahkemenin kapısını gösteriyor, en medeni, en mütemeddin memleketlerde dahi bundan başka ne yapılabilir efendiler? Koca bir vatanın doğu kısmı baştan başa irtica ateşi içinde yanarken Feridun Fikri Bey'e soruyorum: Asilerin karşılarına anarşizm hürriyetiyle mi çıkacağız ve böyle çıkmaya hakkımız var mıdır Feridun Fikri Bey?

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Kanunlar vardır, üç gün evvel siz kâfi görüyordunuz.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Burada teklif ettiğimiz kanunun genel mahiyeti itibariyle soruyorum, vicdanlarınıza hitap ederek soruyorum, mevcut kanunlardan, demokrasi prensiplerinden, Teşkilatı Esasiye'nin hangi noktasından dışarı çıkılmıştır?

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Tamamen, tamamen.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Teşkilatı Esasiye'nin saydığı hürriyetler mutlak mıdır, yoksa kanunlarla mı kayıtlıdır? Matbuat hürriyeti vardır, fakat mutlak mıdır? Matbuat Kanunu yok mudur? Siyasi cemiyetler vardır, bunların kanunları yok mudur?

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - O halde buna ne lüzum vardır?*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Hiç lüzum yoksa niçin telaş ediyorsunuz? Sorarım size. *(Alkışlar, bravo sesleri.)* Efendiler! Feridun Fikri Bey bu kanunu malumunuz olan Fransa Büyük İhtilali'ndeki "Suspect",[1] yani şüpheliler kanununa benzetti. Hayır Feridun Fikri Bey! Bu hiç şüpheliler kanunu değildir, suspect'ler kanunu değildir. Şüpheliler kanununun mahiyeti başkaydı; bu o kanun değildir; bu, hükümetin mühim ve müşkül anlarda polis vazifesini genişleten bir kanundur. Üst tarafı mahkemelere aittir.

***Feridun Fikri Bey** (Dersim) - Hangi memlekette böyle bir kanun vardır?*

***Hamdullah Suphi Bey** (İstanbul) - Hangi memleket senin memleketinin vaziyetindedir?*

---

1 Suspect (Fr.): Şüpheli. (Y.N.)

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Efendiler! Rauf Beyefendi Hazretleri, muhterem Karabekir Paşa Hazretleri bu kanunun Teşkilatı Esasiye'ye muhalif olduğundan bahis buyurdular, genel bir söz söylediler, o kadar... Kendilerinden soruyorum? Genel bir söz bittabi maksadı kamuoyuna karşı iyi ifade edemez. Denebilir ki, şu şöyledir. Fakat neresi? Bu itibarla Feridun Fikri Bey maksatlarını daha açık olarak beyan ettiler. Hiç olmazsa Paşa Hazretleri ile Rauf Beyefendi Hazretlerinin de esas kanunlarımıza aykırıdır diye buyurdukları cihetin ne olduğunu ve hangi noktası bulunduğunu beyan etmeleri lazım gelirdi. Bütün mesuliyeti kabul ile manen mesul olan yüksek heyetiniz ve maddeten mesuliyet üstlenen hükümetiniz, çok temenni ederim ki, aydınlanmak imkânını bulabilsin ve bunu müsaadeleriyle milletin huzurunda kendilerinden bir kere daha soruyorum. Kanunu Esasiye muhalif olan noktalar hangileridir?

Muhterem Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri, bu kanunun memleket için bir şeref olamayacağından bahis buyurdular. Niçin ve neden? Bu hususu izah buyurmadılar. Yalnız genel bir surette bahsettiler. Yalnız kendilerine şu suretle diyebilirim ki, memleketi anarşi içinde bırakmak da ne Büyük Millet Meclisi'ne ne de onun hükümetine şeref değildir.

Efendiler! Halk birbirini kırıyor. Hükümet, bu vaziyet karşısında asgari bir teklifte bulunuyor. Bunun için memleketi bir anarşi içinde bırakmak şeref midir? Doğu birbirini kırmaktadır. Bu bir şeref midir? Bunu kendilerinden sormak istiyorum ve bu hususta aydınlanmak isterim.

Efendiler! Halis Turgut Bey biraderimize gelince: Türk, Cumhuriyete muhalif değildir buyuruyor. Biliyoruz Halis Turgut Bey! Bu eser Türk milletinindir, hepsi onundur, bunda hiç şüphemiz yoktur. İşte bu kanun o eseri yıkacakların yakasına yapışacak ve elini ensesine geçirecektir ve bırakmayacaktır. *(Alkışlar.)*

***Rauf Bey** (İstanbul) - Efendim! Muhterem Adliye Vekili, bu arkadaşınızdan milletin huzurunda bazı sorular sorduğundan cevap vermek mecburiyetinde kaldım. Vaktinizi alırsam mazur görünüz. (Estağfurullah sesleri.) Mahmut Esat Beyefendi buyurdular ki, "Rauf, Teşkilatı Esasiye Kanunu'na hangi bakımdan aykırı gördüler. Beyanatları geneldir. Bunu açıklasınlar. Cevap vereyim" tarzında. Zannederim böyle bir soruya maruz kaldım. Beyanatı âlileri içerisinde, memleketin baştan başa anarşi içerisinde kaynaştığı bir sırada...*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Yalnız Doğu'da dedim.

***Rauf Bey** (Devamla) - Kaynaştığı bir sırada ihmal edemeyiz şeklinde...*

***Hamdullah Suphi Bey** (İstanbul) - "Doğu'da" dedi.*

***Rauf Bey** (Devamla) - Bir ifadede bulundular. (Doğu'da sesleri.) Müsaade buyurunuz, bendeniz tamamlayayım, sonra düzeltirsiniz.*

İşte efendiler, ben esasen bu görüşte ayrılık görüyorum. Bizim kanaatimizce, benim kanaatimce maruzatta bulunurken sözlerime esas olan kanaat, memleketin baştan başa anarşi içinde...

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Böyle bir şey söylemedim, yalnız Doğu'da dedim, zabıtlarda mevcuttur.

Rauf Bey *(Devamla) - Öyle anladım efendim.*

Sonra buyurdular ki, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun hangi maddesine aykırıdır? Türk milletinin tabii hukuku olarak sayılan hukuklar da, kendilerinin de açık olarak buyurdukları gibi, hususi kanunlarla tayin olunmuştur. Bu kanunların devletin genel kuvvetlerinin hangisi tarafından ne suretle denetleneceği ve tatbik edileceği de malumdur. Hakikaten kanunlarla tayin olunmuştur, sınırlanmıştır. Fakat devletin kuvayı tabii kuvvetleri hâkim oldukça, mercileri de bellidir. Halbuki bu kanunda karıştırmaya yol açacak belirsizlik vardır. Bu belirsizlik baki kaldıkça mazur görsünler, ben bunun talep olunan tesirleri yapamayacağı kanaatindeyim. Onun için maruzatta bulundum. Buyurdular ki: Doğu'da bir ihtilal vardır. Ben belki yanlış işittim. Fakat kapsamını genişlettiler sandım.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Hayır efendim!

Rauf Bey *(Devamla) - O halde devletin polisi, mahkemeleri, jandarması, askeri memurları ile diğer kısımları vazife yapamayacak bir halde midir ki, orada böyle fevkalade tedbirler almaya ihtiyaç gördüler? İşte görüş ayrılığımız bundan ileri geliyor. Yoksa bu memlekette en ufak bir fesat karıştıracak herhangi bir kışkırtıcının en şiddetli ve kanuni cezaya maruz kalmasını, ben de Mahmut Esat Bey kadar arzu ederim. Fakat arkadaşlar tekrar ediyorum ki, Takriri Sükûn Kanunu denilen bu kanunun sükûnsuzluk getireceğinden şüphe ediyorum, endişe ediyorum. (Endişe etmeyiniz sesleri.) İşte maruzatım bu noktadandır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Teşekkür ederim.

Rauf Bey *(Devamla) - Bu görüş ayrılığı bizi bu tarzda samimi münakaşalara sevk etmektedir ve arzumuz zannederim ki müşterektir. İleride karıştırılarak şu veya bu hakların ihlal olunmasına siz de taraftar değilsiniz. Onun için diyorum ki belirsizlik vardır, karıştırmaya yol açacak çok şey vardır. Bu bakımdan bir kere daha incelenerek, benim kanaatimce aşırı olan noktaları bir daha tekrar düşünülerek icabında yorumlara mahal verecek şekilden kurtarılmasını çok rica ederim. Bu şekilde bulunmasının aleyhtarıyım.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem Rauf Beyefendi'ye kısacık cevap vermek mecburiyetinde kalıyorum. Bir kere bütün memleketi ihtilal sarmıştır demedim. Fakat Doğu ateş içindedir dedim ve bunu kendi nefsimce saklamaya bile lüzum görmüyorum. Vaziyet bellidir, herkes biliyor ve bu vaziyeti göğüsleyecek bir Türk milleti vardır. Onda da hiç şüphem yoktur. Rauf Beyefendi'nin son ifadelerinden şu noktayı kavrayabildim. Teşkilatı Esasiye Kanunu meselesi etrafında, kanun şu bakımdan karıştırmaya açıktır buyurdular ve tehlikeyi orada görüyorlar. Yani Hukuku Esasiye'ye ve Teşkilatı Esasiye'ye aykırı değildir buyurdular.

Rauf Bey *(İstanbul) - Hayır, öyle bir şey söylemedim. Müsaade buyurursanız, devletin diğer kuvvetleri atıl kaldı da onun için mi buna lüzum görüyorsunuz dedim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Bu kanun mu?

Rauf Bey *(İstanbul) - Merci itibariyle!*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Bu kanun mu?

Rauf Bey *(İstanbul) - Evet!*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Bu kanun hükümete geniş bir polis vazifesini veren bir kanundur. Yalnız ikinci fıkrada bir İstiklal Mahkemesi kaydı vardır. Buna mı ilişiyorsunuz?

Rauf Bey *(İstanbul) - Evet efendim!*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - O noktayı arz ediyorum Beyefendi Hazretleri, bu da Teşkilatı Esasiyemize muhalif değildir. Malumu âliniz Teşkilatı Esasiyemizde bir madde vardır. Der ki: Mahkemelerin teşkilatı, vazife ve yetkitleri kanunen tayin olunmuştur. Buradaki mahkemeler yalnız adliye mahkemeleri değildir; divanıharpler de vardır, İstiklal Mahkemeleri vardır. İstiklal Mahkemeleri teşkili kararı teklifi yüksek heyetinizin kararı haline gelince o da bir mahkemedir. Bu mahkemenin vazifesi dahilinde olan suçlar oraya gidecek demektir. Dolayısıyla Teşkilatı Esasiye'ye aykırı bir şey yoktur ve arada hiçbir muhalefet göremiyorum.

Rauf Bey *(İstanbul) - İdareten kelimesi var.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - O polise aittir Beyefendi, polis vazifeleridir. İdareten men eder diyor, bundan ibarettir. Men ile mahkemenin bir münasebeti yoktur. *(Müzakere kâfi sesleri.)*

Ankara İstiklal Mahkemesi'ne de İdam Yetkisi Verilmesi Hakkındaki Tezkere Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri doğu için idam hükümleri için yetki verilmesini uygun gördükleri halde bu sırada Ankara İstiklal Mahkemesi'ne idam yetkisi verilmesinin aleyhinde bulunuyorlar. Ve gerekçe olarak da bilhassa bir noktaya temas ediyorlar. Diyorlar ki: Başvekil Paşa Hazretleri geçendeki beyanatında isyanın son bulmak üzere olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla idam yetkisinin Ankara İstiklal Mahkemesi'ne verilmesinde mana nedir?

Efendiler! Başvekil Paşa Hazretleri, isyan hareketinin Türk Cumhuriyeti süngüleriyle imha edilmek üzere bulunduğu bir sırada bu isyan hareketini çıkaranların ceza görmeyeceğinden bahsetmediler. İsyan tamamen dahi son bulmuş olabilir. Fakat onu çıkaranlar tamamen cezalandırılmış olur mu? Asıl onun faillerini tamamen cezalandırmak ve akıttıkları kanın cezasını vermek lazımdır. Doğuda meydana gelen isyanı çıkaranlar acaba yalnız o mıntıka dahilinde midir, başka tarafta yok mudur? Memleketin her tarafında bulunmaları ihtimali yok mudur? Hükümetin yaptığı inceleme ve araştırmalar bizi o neticelere doğru götürmektedir. Dolayısıyla yüce Meclis'in tatile girdiği bir sırada Ankara İstiklal Mahkemesi'nin vereceği hükümlerin, memleketin, mazlumların ve Cumhuriyet'in yüksek menfaatleri bakımından, bir gün bile ihmal edilmemesi lazım gelir. O zaman İstiklal Mahkemesi hükümlerini tasdik ettirmek için yüksek heyetinizi nerede arayacak, nerede bulacak ve nerede tasdik ettireceğiz? Yine yüksek heyetinizce tasdik olunan İstiklal Mahkemeleri Kanunu icabınca

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 2, c.18, s.244-247, (20 Nisan 1925).

bu hakkı, İstiklal Mahkemesine verebilirsiniz. Vatan, zaman zaman böyle şeylere muhtaçtır. Dar günlerde bulunuyoruz. Dolayısıyla vermekte hiçbir kanuni ve siyasi sakınca görmüyorum. Bilakis memleketin yüksek menfaatleri bakımından lüzum ve zaruret görmekteyim. İdam edilecek var mı, yok mu? Bunu mahkeme bilir. Fakat beş kişinin idamı endişesi karşısında, memleketin yüksek menfaatlerini hiçbir zaman ihmal etmek hakkına sahip değiliz. Cumhuriyet'in menfaatleri bunu emreder. *(Bravo sesleri.)*

Efendiler! Yalnız Cumhuriyet için, yalnız Türk vatanı ve Türk milletinin menfaati için gözyaşı döker ve onun için ıstırap duyarız. Yoksa beş kişinin idamından dolayı katiyen ıstırap duyamayız. Memleket sağ olsun. Onun yükselmesi lazımdır. *(Bravo sesleri.)*

***Kâzım Karabekir Paşa** (İstanbul) - Evvela, şunu düzeltsinler ki, bendeniz, doğudaki idam hükümlerini uygun görmedim. "Müteessir etmeyebilir" kaydını koydum. Bunu lütfen düzeltsinler. İkincisi: Acaba mümkün değil midir ki doğudaki isyanla alakadar olan şahıslar oraya gönderilsin ve orada bu hususlara ait bütün işlere el koymuş olan bir mahkemeye verilsin, bu daha uygun olmaz mı?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Doğudaki İstiklal Mahkemesi de yüksek heyetinizce seçilmiştir, batıdaki İstiklal Mahkemesi de yüksek heyetinizce seçilmiştir. Dolayısıyla oraya itimat edilirken buraya itimat edilmemesi gibi bir mana ifade edilmesi doğru değildir.

İkincisi, buyuruyorlar ki, oradaki isyan hadisesiyle alakadar kimseler doğrudan doğruya oraya sevk edilerek orada ceza görseler daha doğru olmaz mı? Demek ki ceza görmeleri hususunda Paşa Hazretleriyle ittifak halindeyiz. Dolayısıyla mesele -orada mı görsünler, burada mı görsünler?- basit bir noktada toplanmış oluyor. Bendeniz de diyorum ki, hayır! İşler pek çoktur. Buradaki İstiklal Mahkemesi de, isyan hadisesiyle alakadar ve müsebbip olarak yakalananları pekâlâ muhakeme edebilir ve bunda hiçbir sakınca yoktur. Niçin doğuya kadar gönderelim? Gayet basit bir mesele etrafında toplanmışızdır. Münakaşaya değmez bir şeydir.

***Hâlit Bey** (Kastamonu) - İzmir Mebusu sıfatıyla mı söylüyorsunuz, Adliye Vekili sıfatıyla mı söylüyorsunuz?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - Adliye Vekili sıfatıyla söylüyorum. Müsaade buyurunuz efendim. Şu hususu da arz edeyim. Bir mahkemenin başına bütün isyan hadisesinin işlerini toplayarak yalnız o mahkemeye gördürmekte ve onu zorlamakta ve oraya toplayıp uzun müddet süründürmekte sebep ve mana nedir? Bendeniz bu hususu kavrayamıyorum. Mesela isyan hadisesi mıntıkasında on tane divanıharp vardır. Hepsi de hüküm vermektedir.

Şimdi yalnız bir İstiklal Mahkemesi etrafında bütün işleri toplayalım da iki İstiklal Mahkemesi yapmayalım deniyor. Bunları ertelemekte sebep nedir?

Yüksek heyetiniz, bu yetkileri İstiklal Mahkemesine vermekle memlekete ve Cumhuriyet'e en büyük iyiliklerden birini yapmış olacaktır.

[...]

Reis *- Efendim! Rahmi Bey'in Adliye Vekili'ne bir sorusu vardır.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Soru önergesi var mı?

Reis *- Bir şey müzakere edilirken o meseleye ait her mebus ilgili vekile soru sorabilir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Bu meseleye dair mi?

Reis *- Evet.*

Rahmi Bey *(Trabzon) - Buyurdular ki isyan hadisesini çıkaranlardan Şark İstiklal Mahkemesi haricinde bulunanların takibi ve cezalandırılması için Ankara İstiklal Mahkemesi'nin müddetinin uzatılmasına lüzum vardır.*

Mahmut Esat Bey (İzmir) - O bitti. Şimdi idam yetkisinden bahsediyoruz.

Rahmi Bey *(Trabzon) - Şu halde Türkiye Cumhuriyeti'nin Adliye Vekili bu beyanatta bulunurken, Cumhuriyet Adliyesinin, isyan sahası haricindeki isyan müsebbiplerini cezalandırmaktan âciz olduğunu itiraf etmiş olmuyorlar mı? Millet Adliye teşkilatı için milyonlarca para sarf ediyor.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Sözünüzü tamamladınız mı?

Rahmi Bey *(Trabzon) - Tamamladım.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Türkiye Cumhuriyeti Adliye Vekilinin, Cumhuriyet Adliyesinin bu gibi hadiseler önünde acz gösterdiğini söylemek şöyle dursun, hayalinden bile geçirmeyeceği bir şeyi muhterem Trabzon Mebusu burada söylediler. Dünyanın en medeni memleketlerinde fevkalade hadiselerin cezalandırılması adliyeye ait değildir. Fevkalade hadiselerin cezalandırılması, fevkalade tedbirlerle, fevkalade kanunlarla olur. Memleket, bundan bir ay evvel herkesin vehim ve hayal zannettiği büyük bir tehlike karşısında bulunuyordu. Adliye kanunları tabii zamanlarda geçerli olur. Her memlekette fevkalade hadiselerin karşısına fevkalade tedbirlerle çıkılır ve böyle tedbirlerle önüne geçilir. Fevkalade hadiseleri tabii günler için yapılan kanunlara bırakmak onun suçlarını himaye etmek demek olur. Türkiye Cumhuriyeti bu suçları himaye edemez. Ne olursa olsun o fevkalade tedbirlerle 20-25 gün zarfında, o isyan hadiselerini çıkaranlar ve Cumhuriyete suikast lanetli fikirleri imha edilecek bir hale getirildi. Şimdi bu fevkalade hadiseleri çıkaranları tabii günler için yapılan kanunlara bırakmak doğru mudur? Bizim memleket de o dakikada fevkalade tedbirler aldı. Gördünüz, ne kadar korkunç bir tedbirdi. O korkunç tedbirlerle hadiselerin önüne geçildi. Dolayısıyla İstiklal Mahkemesi fevkalade günlerin mahkemesidir. Müsebbipler oraya bırakılmalı ve ona idam yetkisi verilmeli ve cezası olanlar orada cezalandırılmalıdır. Maksat budur. Yoksa bu yetkiyi verelim demekle Adliyemiz acz gösteriyor demedim. En mede-

ni memleketlerden misal mi istiyorsunuz? Mesela Romanya'da ufacık bir komünizm hareketi oldu, hükümet bütün Romanya'yı kapsamak üzere sıkıyönetim ilan etti. Yalnız şurada burada bir hareket vardı; halbuki sıkıyönetimi bütün Romanya'ya yaydı. Soruyorum Rahmi Beyefendi'ye, acaba Romanya adliyesi acz mi göstermiş demektir? Hükümet fevkalade hadiseler karşısındaydı. Bütün memleketi sıkıyönetim altına aldı, müsebbipleri cezalandırdı ve sonra sıkıyönetimi kaldırdı. Memleketi çiçek ve gül gibi idare etti.

Efendiler! Geçen gün Bulgaristan'da, Sofya'da bir infilak hadisesi oldu. Bütün Bulgaristan'ı kapsamak üzere sıkıyönetim ilan edildi. Bu, hükümetin zevki ve eğlencesi miydi? Zalimleri ezmek ve masumlara temiz bir hürriyet havası aldırmak içindi. Biz de bunun için yapıyoruz. Cumhuriyet'e suikast etmek isteyenleri adliye kanunlarıyla cezalandırmak, onları himaye etmek demektir. Bunu kabul edemeyiz, İstiklal Mahkemeleriyle bu gibi fevkalade hareketleri imha etmek istiyoruz ve Türk milleti bunu imha edecektir efendim. *(Alkışlar.)*[1]

1 18 ret, 1 çekimser oya karşı 130 oyla kabul edilmiştir. (Y.N.)

Şeyh Sait İsyanı Üzerine Beyanat*

Teftiş için İzmir'e giden Adliye Vekili Mahmut Esat Bey İzmir'de yayımlanan Anadolu arkadaşımıza beyanatta bulunarak demiştir ki:

Çağdaş bir millet halinde yaşamak için Batı medeniyetine ayak uydurmak mutlaka lazımdır. Buna her milletten fazla kabiliyetimiz de vardır.

Mahmut Esat Bey yazara Takriri Sükûn Kanunu'ndan ve Cumhuriyet silahlarının isyanı 15 günde bastırmasından memnun olup olmadığını sormuşlar, yazarın "evet" cevabı üzerine de demiştir ki:

Türk Cumhuriyeti'ne karşı yapılacak herhangi bir suikast bu akıbeti mutlaka beklemelidir. Türk milletinin yeni eserinin yine herhangi bir kuvvet tarafından yenilmesi ve yıkılması ihtimali yoktur. Tekrar ediyorum; Türk milletinin yeni eserine karşı koymaya çalışanlar son isyanın maruz kaldığı akıbete katlanmayı mutlaka göze almalıdırlar.

* *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1341 (1925), No: 377, s.2.

Türk İnkılabı ve Gericilik Hakkında Aydın Belediyesi'nde Nutuk*

[...] Aydın Belediyesi'nde verilen ziyafette [...] Vekil Bey irat ettiği bir nutukta demiştir ki:

Türkiye Cumhuriyeti'nin efendi olarak yaşamak hakkı Türklerin ve Türk olanlarındır. Bunu yâr da ağyar[1] da böyle bilmelidir. Geriye doğru muhalefete, entrikacı muhaliflere, fırkacılara hiçbir vakit hak tanımayız. Bunların akıbetleri hüsran olacaktır.

Türk İnkılabı geriye doğru geçit veren köprüleri yıkarak ilerlemektedir. Geride korkunç kanlı uçurumlar vardır. Gözlerini hâlâ gerilerde gezdirenler, gerilere ümit bağlayanlar cezalarını çekiyorlar ve çekeceklerdir.

Türk Ocakları Cumhuriyet zeminini hazırladılar. Ocakçılar inkılabın fikir kalelerini temsil ediyorlar. Bu kaleler önünde bütün aleyhtar hücumlar parça parça kırılacak, harap olup gideceklerdir.

---

* *Cumhuriyet*, 2 Haziran 1341 (1925), 384, s.2.

1 Yâr ü ağyar: Dost ve düşman; herkes. (Y.N.)

Türk İnkılabı ve Türk Ocakları Hakkında Edirne Türk Ocağı'nda Nutuk*

Edirne, 19 Haziran (hususi muhabirimizden) - [...] İsmail Habib Bey'den sonra Adliye Vekilimiz tatlı ve tınılı bir sesle söze başladı. Sözlerinin her kelimesinden metanet ve samimiyet damlıyordu. Nutkunun hiçbir yerinde mübalağadan, gösterişten eser yoktu. Genç hatip, hakkındaki teveccühlere teşekkürden sonra nutkuna şu suretle devam etti:

Ben bir şey yapmadım. Yalnız Türk tarihinin ve Türk ruhunun gösterdiği yolda yürüdüm. Ufak bir şey yapabildimse, bu, bana değil, milletime aittir. Ben sadece maneviyatı Türk Ocaklarının çatıları altından toplamış bir arkadaşınızım. Sınır boylarında çarpışan Türklüğü genç ve gürbüz idealistleriyle hayat tarihçemde en şerefli bir hatıra olarak yâd edeceğim.

Galeyan eden Türk milletinin azmiyle yıkılan saltanat tarihinin üzerinde Avrupa medeniyetini tesise azmettik. Bu kurulacak olan yeni medeniyet için ilk fikirleri hazırlayan Türk Ocaklarıdır.

Yolumuz çok uzun ve çetindir. Türk ideali durmak ve yorulmak bilmeyen bir yolcudur. Bu ideal ara sıra Türk Ocağı'nda dinlenecek ve oradan yeni yeni feyizler alarak yürüyecektir.

Bazı zayıf kalpliler tarafından ortaya atılan hafif fikirler üzerinde bir parça durmak isterim. Diyorlar ki: "Türk Ocakları artık durmalı, iktisadi sahalarla iş-

---

* *Cumhuriyet*, 22 Haziran 1341 (1925), No: 404, s.3.

tigal etmelidir!" Bunu İstanbul'da çıkan bir gazetede okuduğum zaman korku ve hiddete düşmekten kendimi alamadım.

Arkadaşlar, "Ocakların vazifesi durmalı ve bitmelidir" demek, "Türk ideali bitti ve söndü" demektir. Halbuki asla!.. Bu idealin nerede duracağını tarih halledecektir ve belki tarihi de aşıp gidecektir.

Biraz evvel söylediğim gibi, yıkılan tarihin içinde korkunç bir fikir devrilmiştir: İrtica! Bunun yâdı çok elim, mazisi çok karanlıktır. İşte insanlık tarihinin affedemeyeceği derecede büyük bir felaket olan irtica, Türk Ocaklarının ikinci bir mücadele hedefidir.

En kuvvetli tacidarları yere sermek, taassup ve irticaı yok etmek kadar müşkül olmamıştır. Bu tacidarlar kendi zulümlerinin yarattığı tepkiyle az bir müddet zarfında yıkılıp gitmişlerdir. Fakat taassup ve irticadır ki, yalnız Türk milletinin değil, bütün mazlum insanlığın yolu üstünde en feci tuzakları kurmuştur. Yâr ü ağyar[1] bilmelidir ki, bundan sonra taassuba hayat imkânı yoktur. Türk milleti için hayat ve memat meselesi, irtica ve taassubun imhası meselesidir ve bütün Türk Ocaklarının mesai hedefini bu fikir teşkil etmelidir. İnkılabın en büyük başarısı, cumhuriyet ve laik hükümet esaslarını ortaya koymasıdır. Her vakit söylenen bu mesele bazı dar ve gerici zihniyetlerde Cumhuriyet'in dinsizliği desteklediği evhamını yaratıyor.

Cumhuriyet, dinsizliği değil, dinle dünyayı karıştırmayan, dinlere taç ve taht olarak vicdanları tanıyan bir idaredir. Sultanların, zorba zümrelerin din maskesi altında işlemedikleri facialar kalmamıştır. Türk Cumhuriyeti bu faciaların tekrarına ve dinin tahakküm vasıtası olmasına meydan bırakmayacaktır. İnsanlığa saadet getirmek üzere yayılan dinleri şunun bunun keyfine ve menfaatine vasıta olmaktan kurtaracaktır.

Taassup ve irtica her zaman talihini denemekte serbesttir. Hezeyana karşı aklın ve mantıkın kaybetmesi ne kadar gayri varitse, Cumhuriyete karşı irticaın galip gelmesi de o kadar imkânsızdır.

Türk Ocağı'nın çok kutsi ve çok aziz saçakları altında Cumhuriyetimizin kısaca hesaplarından da bahsedeyim: Türk milletinin iradesiyle işbaşında bulunan hükümetimizin hesapları her vakit ve her yerde açıktır ve Cumhuriyet idaresi feyizli semerelerini vermeye başlamıştır.

Anadolu'dan geliyorum; Türk halkı her yerde memnun ve gelecekten emindir. İnkılap vatanı kurtarmış, Türk milletinin başında en büyük felaket olan saltanat ve hilafeti kaldırmış, öğretimdeki ikiliği, Türk köylüsünü ortaçağdan kalma bir boyunduruk altında tutan aşarı, rejiyi kaldırmıştır. Müesseselerimiz mazi ile nispet kabul etmeyecek bir surette gelişiyor. İşte dinsizlikle ve daha

1 Yâr ü ağyar: Dost ve düşman; herkes. (Y.N.)

bilmem neyle itham edilen inkılabın memlekete beş senede ettiği hizmetler... Beş asra sığmayacak kadar büyük olan bu muazzam eserler yalnız beş senede meydana getirilmiştir.

İsmet Paşa Hazretlerinin Türkçülük hakkındaki görüşü şudur: "Biz öyle bir millet istiyoruz ki, sırtı pek, karnı tok, sıhhati yerinde, silahı elinde olsun." İşte muhterem Başvekilimizin millet için düşündüğü esas budur ve hiç şüphe yok ki bu da bütün idealimizin özüdür.

Arkadaşlar, silahlı olmalıyız. Zayıf ve çelimsiz fikirlere bel bağlayamayız. İnsani vaatlere kulak tıkaması lazım gelen bir millet varsa o da bizleriz; biz öyle bir millet olmalıyız ki, ceylan gibi sınırlarımızın her tarafında gezip dolaşabilelim.

Hatip, nutkunu şu parlak cümleyle bitirmiştir:

Başında Büyük Gazi'miz gibi dâhisi bulunan bir milletin inkılabı namağluptur. Bütün burada söylediklerim Dâhi'den aldığım feyiz ve ilhamdan başka bir şey değildir. Namağlup olduğumuzu düşman gördü... Namağlup inkılabı yaşattığımızı irtica gördü.

Edirne'yi, Türk'ün bu şehitler ve gaziler diyarını öz yürekten selamlarken, vatanın sınır boylarında şerefle yükselen bayrağımızı da Edirne'nin manevi şahsiyetinde selamlamakta olduğumu hürmetle idrak ediyorum.

Barolar ve Türk İnkılabı Hakkında Bursa Barosu'nda Nutuk*

Bursa, 30 Haziran (özel olarak gönderdiğimiz yazarımızdan) - [...] Mahmut Esat Bey Baro İkinci Reisi Namık Cemal Bey'in nutkuna cevap vererek kısaca demiştir ki:

Altı ay evvelki kıymetli davetinize bugün icabet ettiğimden dolayı iftihar etmekteyim. Adliyemiz, yıkılmaz inkılabımızın açtığı yeni sahada yürümektedir. Yaptığım teftişlerde bunu gördüm. İtimatla dönüyorum. Köylülerle bile temas ettim. Herkes memnundur. Mahkûmların bile cezalarından memnun olduklarını gördüm.

Efendiler, cumhuriyet insanları efendiliğe sevk eder. Cumhuriyet, tacidarın başından tacı alıp halka vermek, cemiyeti şah eylemektir. Yapacağımız ilk eserler yeni kanunlar olacaktır. Yeni medeniyeti mutlaka aynen kabul etmek mecburiyetindeyiz. Yamalı bir medeniyeti kabul etmek imkânsızdır. Cumhuriyet, adaleti memleketin en ücra köşelerine kadar götürecektir. Cumhuriyet, halkı adalete değil, adaleti halkın ayağına götürecektir. Gaye budur.

Türk, kanı pahasına yaptığı inkılabı feda etmeyecektir. Geriye yarım adım atmak ihtimali ve imkânı yoktur ve olamaz. Geride ancak ölüm vardır. İleri ve daima ileri gideceğiz.

Türk kanı kapitülasyon lekesini temizledi ve adliyemiz mevkiini aldı.

Baroları yalnız hukuki birer müessese olarak tanımıyorum. Barolar aynı zamanda fikir müesseseleridir.

---

* *Akşam*, 1 Temmuz 1341 (1925), No: 2411, s.1; *Cumhuriyet*, 1 Temmuz 1341 (1925), No: 413, s.2.

Türk İnkılabı Hakkında Bursalılara Nutuk*

Bursa, 1 (Hususi surette gönderdiğimiz yazarımızdan) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün akşam Belediye salonunda Bursalılara uzun bir nutuk irat etmiştir. Salonu kadın erkek 1000'den fazla Bursalı doldurmuştu. Hitabe herkes tarafından büyük bir alakayla takip ediliyor, genç vekilin canlı sözleri ruhtan gelen alkış tufanlarıyla kesiliyordu.

Mahmut Esat Bey hitabesine Harbi Umumi'den itibaren inkılabın kısa bir tarihçesini yaparak başladı. Mondros Mütarekesi'nden sonra, bilhassa elim işgal senelerinde nasıl çalışıldığını anlattı. Sevr Antlaşması'nın Türkün idam ilamı olduğundan bahisle nutkuna şu suretle devam etti:

Sevr Antlaşması'yla Türk milleti öldürülmüş zannediliyordu.

İnkılabı idare edenler, Türklüğü, Türk milletini yaşatmak istiyorlardı. Çünkü o aziz milletin yaşamak hakkı idi, yaşayacaktı. Zaferi büyük inkılap takip etti. Batı Türklüğü tarihinde büyük bir yenilik görüldü. Bundan sonra ilk eser olarak antlaşma elde edildi.

Arkadaşlar, eseri sağlamlaştırmak ve takviye etmek lazımdı; uluorta bırakmak, inkılapçı Türklere günah olurdu. İnkılabı idare edenler bu günahı üstlenemezdi; bunu tamamlamak mecburiyetindeydiler. Bu, lazım ve zaruriydi. Saltanatla hilafetin mutlaka yıkılması lazımdı. İnkılabı idare edenlerin bir fikri vardı: Hakiki halkçılığın bütün manası, bütün kapsamıyla ifadesi lazımdı. Hakiki halkçılığın ifadesi için tacı ferdin kafasından alarak halka giydirmek lazımdı. Böyle oldu. Cumhuriyet ilan edildi. Bir yara vardı; tedavi edilmesi lazımdı. İnkılap bu vazifeyi de yaptı. Aşarın kaldırılması, rejinin lağvı, öğretimin birleştiril-

* *Cumhuriyet*, 2 Temmuz 1341 (1925), No: 414, s.3.

mesi, mahkemelerin birleştirilmesi bu eserin mahsulüdür. Bunların yapılması lazımdı ve yapıldı. İki tarz öğretim, iki düşman gibi iki halkı birbirine kırdırıyordu. Öğretimin birleştirilmesi bu sakıncayı ortadan kaldırdı. Halk tek idealli, tek şiarlı, tek anlayışlı yetişmeye başladı. Bundan böyle ilhamını tek bir kaynaktan ve yeknesak alacaktır. Mahkemelerin birleştirilmesiyle tek vicdanlı bir adalet müessesesi vücuda getirildi. İktisadi vaziyetimiz çok mükemmel ve fevkaladedir. Türk milleti yaşamak için her müşkülü göğüsleyecektir; çünkü yaşayacaktır.

Hükümet, hariçten tek metelik borç almadan, Ankara'dan başlayarak memleketin her tarafına, her köşesine şimendifer ağı kurmaktadır. Bu inkâr edilemez. Görüyorlar ki, Türk, her şeyi kendi zekâsı, kendi dehasıyla idare ediyor; bayrağını kendi dalgalandırıyor, kendi yaşatıyor. Türk vapurları en müşkülpesent yabancıların bile memnuniyetlerini gizleyemediği eserlerdir. Görülüyor ki beş senelik inkılap beş asırlık eser vücuda getirmiştir.

Türk yaratıcıdır, yaratacak ve yaşatacaktır. Onun bu kuvveti Halk Fırkası'ndan, Halk Fırkası da asil milletin ruhundan, dimağından doğmuştur. Muhalifler gizli ve sinsi çalışmışlardır. Muhalefet suikast yapmıştır. Muhalifler suçludurlar. *(Alkışlar.)* Maksatlarında açıklık yoktur, açık iş yapmamışlardır. İnkılabın, Fırka'nın meramı hâkim olmak, kuru bir hükümet yapmak değildir. İnkılabı yaşatmak için mutlaka başarılı olmak mecburiyetindedirler.

İnkılap yüksek şuurludur. Onu idare eden Fırka'nın gayesi inkılabı yaşatmak, 500 bin Türk'ün kanı pahasına kazanılan Cumhuriyet'i devam ettirmek, Türk'ü şereflendirmektir. *(Alkışlar.)* Gazi Reisicumhur milletin karanlık günlerinde bir çoban yıldızı gibi parlayarak ona yol göstermiştir. *(Alkışlar.)* Halk Fırkası muvaffak olacaktır. Çünkü o, milletin ruhundan doğmuştur. Türk genci ilerlemek vazifesiyle mükelleftir. Bu vazife mühimdir ve muhakkak neticelendirilmelidir. Hesaplarımız açıktır. Kimseden ve tarihten pervamız yoktur. Tarih huzuruna açık alınla, temiz vicdanla, göğsümüzü gere gere çıkacağız ve çıkmaktayız. Hatalarımızı söyleyenlere şükran borçluyuz. Gerici hareketlere asla meydan vermeyiz. *(Alkışlar.)* Gericiliğe, manasız, düşüncesiz taassuba aman yoktur, hayat yoktur *(Alkışlar.)* İnkılap işinde ideal ve şiarla yürürken bir gericilikle karşılaştık. Bu gericiliğin cezasını çekmesi lazımdı. İntikam diye bağıran 500 bin Türk'ün kanı, 500 bin vatan yavrusunun ruhu için gericiliğin cezasını çekmesi lazımdı. Cumhuriyet'in davası vardı; halletmek lazımdı. *(Alkışlar.)*

Doğudan batıya sürüklenen siyah dava, intikam ve gericilik davasıydı. Gericiler "Din elden gidiyor, dini yaratacağız" diye bağırıyorlardı. Halbuki yalandı. Gericiliğin ve taassubun şiarı yalandı, riyaydı, alçaklıktı. "Dini yaratacağız" diye bağıranlar düşman parasıyla çalıştı. Düşmanla işbirliği yaptı. Elbette cezalarını çekeceklerdi, çektiler ve çekeceklerdir. Din namına bağıranlar dinsizlerle birleşmişlerdir. Bu hakikati bir kere daha gördük, bir kere daha anladık.

Arkadaşlar, dinin mevkii vicdanlardır. Dinde kirli ve gizli maksatlar yoktur. Kirli ve gizli maksatlar meydandadır. Türk milleti gericiliği imha edecektir ve etmiştir. *(Alkışlar.)* Din ile dünya ayrılmalıydı. Bu öyle olacaktı; öyle oldu. İnkılap dine sağlam taç olarak vicdanları tahsis etmiştir. Dinde yalan ve riya yoktur. Bunlar atılmıştır.

Din kirli ve gizli maksatlardan kurtarılmıştır. Bu halden Allah da, Peygamber de memnundur. Din geri gitmek demek değildir. Geride ölüm ve uçurum vardır. İleride hayat görünüyor. Biz 20. asır milletiyiz; 20. asrın milletleriyle boy ölçüşeceğiz. Gözleri geride olanlar ölüme gidiyorlar demektir. Cumhuriyet'in çok büyük Başvekili İsmet Paşa'nın bir vecizesi vardır. Bu münasebetle söylemek isterim. Paşa Hazretleri "Karnı tok, sırtı pek, sıhhati yerinde, silahı elinde bir millet isteriz" demişlerdi. Arkadaşlar, silahı başkasına yöneltecek değiliz. Silahı elimizde, hakkımızı, hürriyetimizi, vatanımızı müdafaa etmek için tutacağız. Silahımız elimizde oldukça bize kimse taarruz etmeyecektir ve edemeyecektir ve bize taarruz edilmedikçe, biz bir suikasta maruz kalmadıkça silahımız patlamayacaktır. *(Alkışlar.)*

Sözlerimi bitirmeden evvel söylemek isterim ki, aziz Bursalılar inkılapta artçı değil, öncü olmalıdırlar. Türkler inkılapta muvaffak olacaklardır. Mağlup olmaları için sebep yoktur. Galip gelmeleri için ise birçok sebepler, birçok vesileler vardır. Çünkü arkadaşlar, Türkler yaşayacaktır. Yaşamak için Cumhuriyetleri vardır. *(Alkışlar.)* Cumhuriyet'in evlatları ve ordusu her vakit hazırdır. *(Alkışlar.)*

Türk namağluptur; Türk sağdır, ideallidir, şiarlıdır. *(Alkışlar.)* Bütün Bursalıları selamlarım.

İrticayla Mücadelede Yararlılıkları Görülen Müddeiumumilere Kutlama Telgrafları*

Son zamanlarda şurada burada başını kaldırmaya yeltenen irtica kalıntılarına Cumhuriyet adliyemizin indirdiği amansız tokat bütün memlekette adliyemizin unsurlarına karşı derin duygular uyandırdı. Cumhuriyet adliyesi de inkılabın en sadık bir bekçisi, memleketin kahredici bir kuvveti olarak tecelli etti. Adliyemiz mensuplarının bu seri ve amansız darbesi karşısında Adliye Vekilimiz Sivas ve Erzurum cinayet müddeiumumilerine,[1] kendisine has olan inkılap ruhunun güzel eserleri olan şu telgrafları göndermişlerdir:

Erzurum Cinayet Müddeiumumisi İbrahim Ethem Beyefendi'ye

Türk milletinin inkılap esaslarına ve bunların en büyük ve en feyizli semeresi olan Cumhuriyetine karşı vukua getirilen gerici ve haince hareketin süratle imhası hususunda gösterdiğiniz cesaret ve fedakârlığı ve vaka faillerinin ortaya çıkarılmasında Türk Cumhuriyeti müddeiumumilerine yaraşacak surette geçen başarılarınızı takdir ile kıdeminize bir sene zammolunmuştur. Zatıâlinizi ve beraberinizde çalışan mesai arkadaşlarımı tebrik eylerim, efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Kânunuevvel 1341 (6 Aralık 1925), No: 1597.
1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

Sivas Cinayet Müddeiumumisi Osman Talat Beyefendi'ye

Gecenin karanlıkları içinde Türk İnkılabı'nın esaslarına ve Türk Cumhuriyeti'ne ihanet ve irtica kastıyla gizlice yapıştırılan yaftanın failini ve teşvikçileri yıldırım süratiyle meydana çıkardınız; mahkemeye teslim ettiniz. Cezalarını gördüler. Türk milletinin büyük davası etrafında Türk müddeiumumilerine yaraşacak surette gösterdiğiniz hassas zekâ ve liyakatinizi takdir ederim. Kıdeminize bir sene zammolunmuştur. Zatıâlinizi ve beraberinizde çalışan mesai arkadaşlarımı tebrik eylerim, efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

ADLİYE VEKÂLETİ'NİN BÜTÇESİ

Adliye İşleri Hakkında Mülakat*

Dün yazarlarımızdan birini kabul buyurmak lütfunda bulunan pek kıymetli ve güzide Adliye Vekilimiz Mahmut Esat Beyefendi yazarımızın muhtelif mühim meseleler hakkında vuku bulan sorularına aşağıdaki mühim ve dikkate değer cevapları vermişlerdir:

- Meclis Muvazenei Maliye Encümeni, memur zamlarını reddettiğine göre, bu, Adliye memurlarını da kapsıyor mu?

- Hayır, kapsamıyor. Çünkü, bu zam teklifi pahalılık zammı namıyla ve bütün memurları kapsamak üzere vaktiyle Maliye'ce teklif edilmişti. Burada gazetelerden öğrendiğime göre Muvazenei Maliye'ce kabul edilmemiştir. Halbuki Adliye Vekâleti, genel olarak hâkimler sınıfının maaşlarına zam teklif etmiş ve bu teklifi ihtiva eden Adliye bütçesini Muvazenei Maliye Ecümeni kabul etmiştir.

Bundan başka uzak mıntıkalarda çalışacak bütün Adliye memurları maaşları için ayrıca bir teklif daha yaptık. Muvazenei Maliye Encümenimiz bunu da kabul etmiştir.

- Cinayet mahkemeleri asliye mahkemelerine dönüştürülecek midir?

- Böyle bir şeyden katiyen haberim yoktur. Bu fikir ve böyle bir tespit ceza ilmine ve Hâkimler Kanunu'yla kabul ettiğimiz ihtisas prensiplerine de muhalif-

* *Anadolu*, 26 Kânunusani 1341 (26 Ocak 1925), s.1.

tir. Hatta bu sene, daha birkaç bağımsız ve tertip olunmuş cinayet mahkemeleri teşkili için tahsisat da aldık.

- Suçların ortaya çıkışına en çok sebep olan silah taşımanın yasaklanması ve bunun bir suç teşkil eylemesi hakkında devletlilerinin fikrini sorabilir miyim?

- Ceza Kanunumuz rastgele silah taşımayı yasaklamakta ve taşıyabilecekleri de kayıt ve şartlara tabi tutmaktadır. Kanunun bu hükmünün tamamen tatbiki lüzumuna kaniim.

Esasen hiçbir medeni memlekette buna cevaz da verilemez. Çünkü asayişi ve insanların haklarını muhafaza ve sıyanet yalnız devlete ait bir haktır.

- Avukatlık Kanunu'nda kazanılmış hakları ihlal eden hususlar tamamen giderilecek mi ve devletlilerinin fikrince Avukatlık Kanunu'ndaki hangi maddeler kazanılmış hakları ihlal etmektedir. Ve bunların nasıl giderileceği hakkındaki devletlilerinin tasavvuru nedir?

- Birçok yerlerden pek çok şikâyetler almaktayım. Alakadarlar, kazanılmış haklarının ihlal edildiğinden bahsediyorlar. Şimdi, şikâyetleri incelemekte ve kanunla karşılaştırmaktayım. Henüz kati bir karar alınmamıştır. Şayet, şikâyetler muhteviyatında kazanılmış hakları hakikaten ihlal eden bir vaziyete rastlarsam, bunun korunması için Milli Meclis'imizde icap eden teşebbüslerde bulunacağım. Benim Ankara'da bulunmadığım şu sırada mebus arkadaşlarımızdan bazılarının bu yolda kanun teklifinde bulunduklarını da öğrendim. Ankara'ya gittiğimde bittabi meseleyle alakadar olacağım.

- Tebligatın sağlam bir esasa bağlanması için ne düşünüyorsunuz?

- Adliyemizin arzulanan ve lüzumlu görülen sürat dahilinde faaliyet gösterebilmesi için tebligat işlerinin bugünkünden daha muntazam ve daha çağdaş bir şekle sokulması lüzum ve zaruretine inanıyorum; bütün Türk adliyesi erkânı da bu fikirdedirler.

Bu hususta henüz tespit edilmiş kati bir şekil mevcut değildir. Yalnız, mesele esaslı bir surette inceleniyor. Bunu yakın bir zaman içinde hallederek, bütçe ve kanunumuzun müsaadesi dairesinde tatbikatına geçeceğiz.

Şayet incelemeler neticesinde kanunun bazı noktalarının değiştirilmesi lazım gelirse Millet Meclisi'ne arz edeceğim.

1926 Yılı Adliye Vekâleti Bütçesi Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Muhterem efendiler, Adliye bütçesi yüksek heyetinize asgari bir kudretle takdim edilmiştir. Dolayısıyla şimdiden şu fasıldan veya bu fasıldan mefruşat[1] kısmına bir para nakletmek imkânı vardır diyemem. Mefruşat kısmına şu kısımdan veya bu kısımdan bir para eklemek Adliye bütçesini asgari kudretten daha aşağı indirmek demektir. Gerçi Musa Kâzım Bey'in buyurdukları gibi mefruşata ihtiyacımız vardır; çok ihtiyacımız vardır; ancak tertibatımızı bütçemizin sahası dahilinde yaptık. Fakat zannettikleri gibi masasız mahkeme yoktur. Her halde hâkimin önüne koyacak bir masası vardır. Şimdiden diğer fasıllardan mefruşat faslına bir şey naklederim diyemem. Bütçenin genişliği müsait ise ve Muvazenei Maliye Encümeni münasip görürse mefruşat kısmına bir parça daha ilave etsinler. Yoksa başka fasıldan nakle imkân yoktur.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.25, s.173, (16 Mayıs 1926).

1 Mefruşat: Bir evin döşenmesinde kullanılan eşyaların tümü; döşeme. (Y.N.)

1927 Yılı Adliye Vekâleti Bütçesi Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1927 Adalet teşkilatı bütçesinin genel yekûnu 5.195.756 liradır. Bu yekûn 1341 [1925] ve 1926 bütçelerinin yekûnuna nispetle küçümsenemeyecek derecede noksandır. Bu noksana rağmen Cumhuriyet Adliyesinin 1927 senesi faaliyet ve mesuliyeti benimsenmiştir. Buna sebep de milletin genel bütçesinde denge esas umdesini temindir. Şüphe yoktur ki memleketin hakiki selameti de bundadır. Eski bir Türk atasözünün de pek güzel izah ettiği üzere, ayaklarımızı yorganımıza göre uzatmak istiyoruz.

Muhterem arkadaşlarım, adliye meselelerimiz arasında bilhassa meşgul olduğumuz noktalardan birisi de Cumhuriyet hâkimlerinin iktidarı meselesidir. Buna fevkalade ehemmiyet atfetmekteyiz. Geçen sene kabul buyurduğunuz 1926 senesi bütçesiyle memleketimizin son ve en büyük adli mercii olan Temyiz Mahkemesinin teşkilatı genişletildiği gibi Temyiz hâkimlerinin maaşlarına da maktu tahsisat ilavesi suretiyle zamlar yapıldı. Özetle bu zamlar yüzde 50'den yüzde 95'e kadardır. Mesela Temyiz üyeleri 1925 senesinde 190 lira alırken 1926 senesinde maktu tahsisatıyla beraber 300 lira almaktadır. Reisi saniler 220 lira alırken maktu tahsisat ilavesiyle 400 lira alıyorlar.

Reisi evvel 260 lira alırken maktu tahsisatıyla bugün 500 lira almakta bulunmuştur. Bütün bu zamlar bütçeye hariçten para ilavesi suretiyle yapılmamış, bütçe dahilinde yapılan tasarruflarla temin edilmiştir. Temyiz üye ve

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.31, s.78-82, (12 Nisan 1927).

reislerine yapılan zamlardan sonra diğer Cumhuriyet hâkimlerinin geçiminin temini hususunda endişemiz tamamen ortadan kalkmamıştı. Fakat bütçenin müsaadesizliğinden dolayı bu sınıfın zam işini bu seneye bırakmıştık. Bu sene yüksek heyetinizin nazarı tasvibine arz edilen bütçe yüksek heyetinizce kabul edildiği takdirde bu sınıfa da yüzde 20'den yüzde 90'a kadar maktu tahsisat vermek suretiyle bütün hâkimlerimiz zamdan istifade edeceklerdir. Bu zammın yoğun noktası bilhassa yüzde 50 üzerinde toplanmaktadır. Küçük bir misalle maksadımın izahına müsaadenizi rica ederim.

Bugün kazada 75 lira almakta olan mahkeme reisi bugünkü zam yüksek heyetinizce kabul edilirse 105 lira alacaktır. Bu zam vaktiyle Sivas'ta Temyiz üyelerinin almakta olduğu maaşa denktir. Bugün kazalarda tahsisatla birlikte 60 lira maaş almakta olan müddeiumumiler, zam yüksek heyetinizce tasvip olunduğu takdirde 95 lira ile 100 lira arasında bir para alacaklardır. Şüphesiz ki Cumhuriyet idaresi en büyük ve en mühim müesseselerinden biri kabul ettiği adliyesini daha fazla takviye etmek arzu eder. Fakat memleketimizin mali kudretini hiçbir vakit gözden uzak tutmak imkânı yoktur. Elimizde mevcut bütçeyle yapabildiğimiz zamlar işte bunlardır ki, milletin mali gücüne oranla küçümsenemez.

Muhterem efendiler, Türkiye Cumhuriyeti'nde bugün faaliyet halinde ve yargılama vazifesiyle mükellef muhtelif yetkilerde 605 mahkememiz vardır. İşlerin günden güne artması dolayısıyla bu sene yine bütçemiz dahilinde bu teşkilatımız genişleyecektir. Bugün tertip olunmuş ve bağımsız ağır ceza mahkemelerinin adedi 85'tir. Bütçe yüksek heyetinizce tasvip olunduktan sonra Haziran'dan itibaren bunların adedi 100'ü geçecektir ve bu suretle ağır ceza mahkemeleri kazalara kadar yayılmış olacağından halkımız uzun mesafeleri kat etmeye mecbur olmaksızın davalarını mahallerinde hallettirmiş olacaklardır. Bundan başka birçok kazalarımızda ikişer mahkeme açacağız. Birisi hukuk işleriyle diğeri ceza işleriyle meşgul olacaktır. Ancak bu mahkemeleri tek hâkimle idare edeceğiz. Bunu maksadımıza daha uygun bulmaktayız. Bu suretle hem ihtisasa daha ziyade ehemmiyet verilmiş olacak ve hem de iki mahkemenin bir kazada faaliyette bulunması işlerin daha süratle neticelendirilmesini temin edecektir.

Efendiler, Cumhuriyet adliyesinde nicelikten ziyade niteliğe ehemmiyet vermekteyiz. Hedefimiz, bütün adliye teşkilatımızı bilhassa mekteplilerden meydana getirmek ve mekteplilerle oluşturmaktır. İki-üç seneden beri açılmış olan meslek mekteplerinin yetiştirmiş olduğu müstantikleri peyderpey tertip olunmuş mahallerine göndermekte ve vazifelendirmekteyiz. Bundan üç-üç buçuk sene evvel yaklaşık yüzde 90'ı mektepsiz olan müstantiklerin bugün yüzde 80'i mektepli olmuştur. Yine bu maksadı hedefleyerek yüksek heyetinizin tasvibiyle iki sene evvel Ankara'da açtığımız Hukuk Mektebi'nde halihazırda 600'e yakın

vatan evladı tahsil etmektedir. Bu sene üçüncü sınıfı açacağız ve bu miktarın 900'e varacağını ümit ediyorum. Gelecek sene bugünlerde Cumhuriyet hâkim namzetleri işe başlamak üzere bulunacaklardır. Bu suretle adliyede hâkim sınıfında da mütemadiyen mektepliye doğru gitmiş ve bunu fiilen uygulamaya koymuş olacağız.

Muhterem efendiler, meslek mekteplerinden çıkmakta olan müstantikleriniz vazifelerinde bariz bir surette muvaffak olmaktadır. Bunu yüksek heyetinize temin edebilirim. Eskiye nispet kabul etmeyecek derecede muvaffak olmuşlardır. Evvelce müstantiklerden şikâyet edilen yerlerde aldığım şikâyetlerin bugün yüzde 80'ini almamaktayım.

İşte muhterem efendiler, Cumhuriyet hâkimlerinin haiz oldukları büyük yetkiyi ve mevkii nazarı dikkate alarak kendilerinin manen ve maddeten refahlarının artırılmasına ve geçimlerinin teminine çalışmaktayız; maddeten maaşlarına zam suretiyle, manen geçen sene yüksek heyetinizce tasvip olunan Hâkimler Kanunu'yla. Yüksek heyetinizce meçhul değildir ki geçen idarelerde Türk Cumhuriyeti hâkiminin, milletin iradesini tatbik ile mükellef olan hâkimin kanuni vaziyeti yoktu. Fakat Cumhuriyet'in ilanından itibaren hâkim kanuni vaziyetini almış, hakkı, hukuku, vazifesi, yetkisi kanun icabınca tayin ve tespit olunmuştur. Dolayısıyla bugün bir hâkimin azil ve tayini eski senelerde ve eski devirlerde olduğu gibi lalettayin bir kararla olamaz; mutlaka kanunun tayin ettiği suret ve şekilde olabilir.

Müsaade buyurursanız geçen sene yüksek heyetinizce tasvip olunan Cumhuriyet kanunları hakkında da malumat arz etmek isterim. Cumhuriyet Ceza Kanunu on aydan beri tatbik olunuyor. Bu Ceza Kanunu'nun tatbikinden beri elde ettiğimiz netice şudur:

Ceza davaları artmıştır. Buna sebep de şunları görüyoruz: Birincisi, eski Ceza Kanunumuz 260 maddeden meydana geliyordu. Yeni Ceza Kanunumuz 640 maddeye yakındır. Evvelce suç sayılmayan bazı fiiller yeni Ceza Kanunumuza göre suç sayılmıştır; yani çağdaş medeniyet kavramına göre suç sayılmış. O fiiller eski Ceza Kanunumuza göre suç sayılmamış, fakat yeni Ceza Kanunu'na göre bir suç sayılmıştır. Bu suretle yeni Ceza Kanunumuz -tabir caizse- suç arama işinde bir tarama işi yapmış ve birçok fiili cezalandırmıştır. Bu bir...

İkincisi, Cumhuriyet'in ortaya koyduğu prensiplerden birisi de, şüphe yok ki, vatandaşlar arasındaki eşitlik hakkıdır. Düne kadar şundan veya bundan dava etmekten kaçınan en zayıf vatandaş bugün Cumhuriyet mahkemesi huzurunda dün kendisinden korktuğu adam hakkında serbestçe dava açmaktadır. *(Bravo sesleri.)* Zorbalık ve tahakküm yok, hak var.

Efendiler, işte bu sebepten dolayıdır ki dava adedi artmaktadır. Fakat bu bizim için endişe uyandırıcı değil, Cumhuriyet için şeref verici işlerdendir. Cum-

huriyet hapishanelerinde 10 bine yakın mahkûm vardır. Fakat bunun büyük çoğunluğu küçük cezaların mahkûmlarıdır. Tafsilatını dün yüksek heyetinize takdim ettiğimiz vesikalarda arz ettim. Memleketimizin 1200 nüfusuna yaklaşık bir mahkûm düşüyor.

Ceza Kanunumuzun tatbikatı muvaffakiyetle devam etmektedir. Hâkimler, yeni Ceza Kanunu'yla, zannedildiği gibi güçlüğe değil, kolaylığa rastlamışlardır.

Medeni Kanun ile Borçlar Kanunu'na gelince; yüksek heyetinize altı aylık tecrübemize dayanarak tereddütsüz ve fütursuz arz edebilirim ki, memleketimizin ve halkımızın, bu kanunların tatbiki dolayısıyla nail olduğu, mazhar olduğu kolaylık en iyimserlerin bile hayalini geçecek dereceyi bulmuştur. Bundan ayrıca bir netice daha çıkarmak mümkündür ki, en medeni bir milletin kanunlarından birisi olan Medeni Kanunumuzun Türk camiasında muvaffakiyetle tatbiki, Türk camiasının yüksek seviye ve idrakini gösteren işaretlerden birisidir. Efendiler, teftiş ettiğim mahkemelerde 50 ve 25 kuruşluk davalara rastladım. Yüksek heyetinize meçhul değildir ki, düne kadar elli altınlık davayı mahkeme huzuruna götürmeye çekinen vatandaşlarımız az değildi. Eğer bugün 50 kuruşluk, 25 kuruşluk davaların muhakemesine şahit oluyorsak, bendenizce bunun en bariz sebeplerinden birisi, Adliyenizin kabul ettiği sade ve seri usullerdir.

İkincisi de, şüphe yok ki halkımızın Cumhuriyet mahkemelerine olan yüksek itimadıdır. Nazarımızda hak olarak 50 kuruşluk bir davanın 50 milyarlık bir davadan farkı yoktur.

Efendiler, nerede bütçe zaruretinden dolayı bir mahkeme lağvedecek olsak, hatta nahiyelerde sulh hâkimlerini lağvedecek olsak, halkımız tarafından devamlı şikâyetler alıyoruz. Bu da halkın devlete, halkın hükümete ve adalete nasıl yanaşık olduğunu ve ondan ayrılmamak istediğini gösteren delillerden birisidir; Cumhuriyet faziletlerindendir.

Muhterem efendiler, geçen sene yüksek heyetinizce tasvip olunan bir Eytam Emlak Bankası Kanunu vardı. Bu kanun münasebetiyle Eytam muamelelerini tasfiye ettik ve etmekte devam ediyoruz. Elimizde başta 350.000 lira kadar bir para vardı. Üst tarafın hesabı meçhulümüzdü. Bugün devam eden tasfiye neticesinde bu miktar 4.300.000 liraya ulaşmıştır ve peyderpey tahsilata devam etmekteyiz. Bu suretle tasvip buyurduğunuz kanun, Cumhuriyet'in öksüz vatandaşlarının haklarına da kefalet eden bir mahiyet kazanmıştır. *(Bravo sesleri.)*

Muhterem efendiler, adliye meselelerimiz arasında en mühim noktalardan birini, hatta adliyemizin baş muvaffakiyetlerinden birini de teftiş işlerinde görmekteyiz. Amansız ve arasız bir teftiştir ki, adliyemizi muvaffak kılacaktır kanaatindeyiz. Bu maksatla geçen sene 20'yi bulan müfettiş adedini 1926 senesinde 32'ye çıkardık. Doğu Anadolu vilayetlerindeki mahkemelerimiz, bundan birkaç ay evvel baştan başa teftiş edilmiş ve müfettişlerimiz, bugün grup grup batı vilayetlerimiz mahkemelerini teftişe devam etmekte bulunmuşlardır.

Bu hususta adliyemizin prensibi, her sene başında başlayarak sene nihayetine kadar Cumhuriyet'in bütün adli teşkilatını bir kere gözden geçirip teftiş etmektir ve bu usule devam edeceğiz.

Esaslarımızdan birisi de sulh mahkemelerinin mümkün mertebe genişletilmesine doğru gitmektir. 1341 [1925] senesinde köylerde sulh mahkemesi teşkilatı 25 ila 30 arasındaydı. 1926'da bu miktar, 100'ü aşmıştır. 1927'de bütçenin ve teşkilatın gücü dahilinde daha birçok nahiyelerimizde sulh mahkemeleri teşkil ederek hakkı ve adaleti köylülerimizin kapısına kadar götürmek başlıca emellerimizdendir. Yalnız bunların hepsini birden yapmak maddeten ve bütçenin müsaadesizliği itibariyle mümkün görülmüyor. Fakat her sene bütçenin gücü ve keyfiyetin müsaadesi nispetinde buna doğru yürümekteyiz. İki senedeki fark 25'ten 100'e kadar gelmiştir. Bu sene de umarım ki 150'ye kadar çıkar. Tatbikatta bundan çok faydalı neticeler almaktayız.

Muhterem efendilerim, Cumhuriyet adliyesinin şiarı muamelelerde sürat ve hakkaniyettir. Dağlar başında kimsesiz bir çobanın kaybettiği tek bir koyunu bile arayıp meydana çıkarmakla kendini mükellef gören Türkiye Cumhuriyeti adliyesi vazifesinin büyüklüğünün idrakindedir. Bu büyük arzunun temini için de devlet otoritesinin korunmasını ve himayesini bir esas kabul ederiz.

Yüksek heyetinize bu bir iki gün zarfında takdim edeceğim medeni milletler mahkemelerine ait mukayeseli resmi vesikalarla da göreceksiniz ki, Türk adliyesi cihan adliyesinin sürat itibariyle hiçbirisinin gerisinde değil, ilerisindedir. Yalnız İsviçre mahkemeleri bize üstün gelmektedir. Biz diğerlerine üstün etmekteyiz. Bunun da sebebi İsviçre'nin muhtelif kantonlardan meydana gelmesi ve her kantonda ayrı ayrı temyiz mahkemelerinin bulunmasıdır. Lozan Antlaşması icabınca beş sene müddetle ve Türk memuru sıfatıyla dört hukuk müşaviri memleketimizde çalışmaktadırlar. Kendilerinden adliyemiz hakkında rapor istedim. Raporda aynen şöyle deniyor:

"Yabancılar tarafından bana altı şikâyet vaki oldu. Bu şikâyetleri inceledim. Neticede hepsinin yalan olduğunu gördüm ve vazifemin bitmesine bir müddetçik kalmıştır. Bittikten sonra tabii gidecek ve sesimin yetiştiği her yerde diyeceğim ki, Türk adliyesi ve hâkimleri vicdan, kanaat, liyakat, muamelede sürat ve dürüstlük itibariyle cihan medeniyetinin hiçbir adli teşkilatından geri değildir." *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Muhterem efendilerim, Adliye'nin 1927 senesi bütçesi müzakeresini elde edilmiş en esaslı bir fırsat sayarak yüksek heyetinize arza değer gördüğüm hususları kısaca naklettim. Daha fazla açklanmaya değer nokta varsa arzu ve emirlerini yerine getirmeye hazır bulunduğumu da arz ederim. *(Sürekli alkışlar, bravo sesleri.)*

[...]

***Mustafa Feyzi Bey** (Konya) - Efendim, geçen sene Temyiz Mahkemesinde bulunan müddeiumumi muavinleri hâkimden sayılmadıkları için kendilerine maktu tahsisat verilememiş ve bu sene hâkim sınıfına dahil ettirilerek yine tahsisattan mahrum bırakılmış. Burada bir yanlışlık vardır. Muvazenei Maliye Encümeni'nden bu hususu soruyorum. Önerge veriyorum, düzeltilmesini rica ederim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim, yanlışlık yoktur. Geçen sene onlara zam yapılmamıştı. Çünkü geçen seneki zam yalnız Temyiz Mahkemesi üyelerine, reislerine ve başmüddeiumumisine aitti. Diğerleri Temyiz Mahkemesi üyesi sayılmadıkları için verilmemişti. Bu sene ise hâkim sınıfına dahil olduklarından, diğer hâkimler arasında zam yapılmıştır. Hemderece oldukları hâkimler arasında zam görmüşlerdir. Listede onlar da dahildir.

***Mustafa Feyzi Bey** (Konya) - Bendeniz müfredat cetveline baktım, onları göremedim. Onun için önerge takdim ettim. Müfredat cetvelinde yoktur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Temyiz Mahkemesi müddeiumumi muavini diye girmemiştir. Böyle bir kayıt konmamıştır. Bütün müddeiumumi muavinleri diyedir. Dolayısıyla hepsi dahil olmuştur. Bu muhakkaktır. Yani ayrıca Temyiz Mahkemesi müddeiumumi muavinleri diye bir kayda lüzum görmedik.

1928 Yılı Adliye Vekâleti Bütçesi Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1928 yılı Adalet bütçesi 5.643.672 lira olarak tespit edildi. Bu yekûnun 5.016.572 lirası maaşlara, 627.100 lirası da masraflara tahsis kılındı. 1928 senesi Adliye bütçesini geçen senesine nispetle 447.916 lira fazlasıyla yüksek heyetinizin tasvibine arz etmiş bulunuyoruz. Bu fazlanın 367.316 lirası yeniden teşkil olunan Temyiz daireleriyle mahkemelere tayin edilecek hâkimlerin, mahkemeler nezdinde istihdam edilecek kâtiplerin ve mübaşirlerin maaşlarına hasrolundu. Kalan 71.600 lirası da kırtasiye, dosya, matbu evrak gibi zaruri ve mühim masrafların geçen seneki yekûnuna ilave edildi. Yeni teşkilatın, yeni masrafların sebebi günden güne gelişmekte olan adli ihtiyaçlarımızdır. Bu ihtiyacı bazı rakamlar içerisinde arz etmeme müsaadelerini rica ederim: 1927 senesinde Cumhuriyet mahkemelerine 1.250.000 kadar dava geldi. Bu yekûn 1925'e oranla 450.000, 1926'ya oranla 230.000, 1924'e oranla da yaklaşık 750.000 fazladır. Temyizin bu seneler zarfındaki gelen ve çıkan işlerinin de aynı oranlar dahilinde dalgalandığını gözlemliyoruz. Rakamların ifade etmekte olduğu bu zaruret karşısında sulh mahkemeleri ile asliye yetkisine sahip mahkemelerin ve Temyiz dairelerinin artırılmasına kati lüzum hasıl oldu. 1927 senesinde Cumhuriyet mahkemelerinden 1.050.000 kadar iş çıktı. Bu yekûn geçen seneler mesaisinin üzerindedir. 1927'de Türk adliyesi 742 mahkeme, 1877 hâkim, 1971 kâtip ve 1091 mübaşirle işledi. Bu hesaba günde 1927 senesinde hâkim başına takri-

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.3, s.227-229, 231, (24 Nisan 1928).

ben 700 dava düşmüştür. 1928'de 792 mahkeme, 1951 hâkim, 2217 kâtip ve 1022 mübaşirle çalışacağız. *(Allah muvaffak etsin sesleri.)* Sulh mahkemeleri teşkilatına çok ehemmiyet atfediyoruz. Türk adliyesinin katmerli muvaffakiyetlere mazhariyeti, sulh teşkilatının gelişmesi ve genişlemesindedir kanaatindeyiz. Fikrimizce adalet Türk köylüsünü vatanın en ücra köşelerindeki kulübesinin önünde, hatta dağlarda, ovalarda sulh teşkilatı ile bekleyecektir. Bu yolda devamlı mesai sarfından uzak değiliz.

1924 senesinde 99 sulh mahkememiz vardı; bunun 85'i şehir ve kasabalarda, yalnız 14'ü nahiyelerdeydi. 1925'te 142 sulh mahkemesi vardı; bunun 85'i şehirlerde, 57'si nahiyelerdeydi. 1926'da 195 sulh mahkemesi vardı; 105'i şehirlerde, 90'ı nahiyelerde. 1927'de 235'tir; bunun 136'sı şehir ve kasabalarda, 99'u nahiyelerdedir. 1928'de nahiyelerdeki sulh mahkemeleri adedi 160'a ulaşacaktır. 1924'te yalnız 14 iken, 1928'de 160 olacaktır. Nahiyelerimizin büyük kısmının sulh mahkemelerine sahip olacağını göreceğimiz günler uzak değildir ve bu zannedildiği kadar da müşkül bir iş olmayacaktır. 1924'ten itibaren Cumhuriyet mahkemelerine gelen davaların her sene arttığını gözlemliyoruz. 1927'de gelen işlere göre 18 nüfusa bir buçuğa yakın dava düşer ki, bu miktar, Almanya, Fransa, İtalya gibi medeni devletler oranının üzerinde değil, hatta biraz eksiktir. Cumhuriyet devrinde makul sebepler altında davaların artmasından üzülmemeli, memnun olmalıyız. Demek ki vatandaş, hakkını arayabilecek bir devlet müessesesi karşısındadır. Ona itimadı vardır. Demek ki Türkiye'de oturan her insana hakkını arayabilecek bir devlet teminatı vardır.

***Mustafa Bey** (Tokat) - Şüphe yok.*

Mahmut Esat Bey (Devamla) - Böyle bir vaziyeti, bendenizce, çağdaş medeniyetin en bariz ayırıcı vasıflarından saymak lazımdır. Eski devirde "Allah mahkeme kapısına düşürmesin" deniliyordu. Bugün Cumhuriyet mahkemelerinin girdiği yerlerde elimdeki vesikalara dayanarak söyleyebilirim; halkın sevinci bayram tezahürünü andırmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar geçen kısa yıllar içinde Türk milleti namına yargılama yapan Cumhuriyet adliyesinin her gün biraz daha fazla dahili tatmin ettiği kadar harice de kendisini tanıttığını söylersem vakıaya fazla bir şey ilave etmiş olacağımı zannetmem. Zannedilmesin ki bununla mağruruz ve her şeyi olmuş bitmiş görüyoruz. Hayır, noksanlarımızı biliyoruz ve samimiyetle anlamaya çalışıyoruz. Yapılacak birçok işlerimiz, doldurulacak hayırlı boşlarımız vardır. Ancak bir hususu derhal arz edeyim ki, bu noksanlarımızın bir kısmı zamanla diğer bir kısmı da mali güçle temin edilecektir; tasarı ve programlarımızı hazırladığımız gibi; mıntıka hapishaneleri teşkilatını bilhassa bu meyanda saymak isterim.

Geçen seneki maruzatım sırasında Türk adliyesinin hatta zabit kâtiplerine kadar mekteplilerden oluşturulmasının ilk hedefimiz olduğunu arz etmiştim.

1927 senesi başına kadar Adliye'de çalışan hâkimlerin beşte üçü mektepsizdi. Bu dakikada yaklaşık dörtte üçü mekteplidir. Yüksek heyetinize gelecek sene içinde pek az istisnalarıyla baştan başa mektepli bir Adliye takdim etmek şimdiden tedbirlerini aldığımız ve hakikat olacağına kani bulunduğumuz büyük emelimizdir. *(Bravo sesleri.)* Bundan üç sene evvel Büyük Millet Meclisi'nce açılması uygun görülen Ankara Hukuk Mektebi iki-üç ay sonra Cumhuriyet hukukçularının ilk mezunları kafilesini verecektir. Başvekil Paşa Hazretlerinin yardımlarıyla mektebin yeni binasının temellerini atmış bulunuyoruz. Yeni öğrenim yılına yeni mektepte başlayacağımızı umarım.

Muhterem efendilerim, adedi geçen seneden beri 30'a ulaştırılan adliye müfettişleri, yaz-kış, kar-bahar demeksizin aralıksız bütün Cumhuriyet mahkemelerini teftiş ettiler. Teftiş neticesinde, hatta sadece öğrendiğimiz hususlar hakkında bile tahkikatta bulunmadığımız ve icabına girişmediğimiz bir hadise yoktur ve olmayacaktır. 1927 senesinde hususi kanununa göre 305 hâkim emekliye sevk edildi. Hâkimler Kanunu icabınca 236 hâkim muhtelif disiplin cezası gördü. 147 hâkim suçlarının hesabını vermek üzere mahkemeye sevk olundu. 64 hâkim takdir edildi. 306 hâkim terfi etti. Cumhuriyet hâkimlerine, Cumhuriyet müddeiumumilerine devletin tanıdığı hakları ve geniş yetkileri her an ve her zaman karşılamaya hazır kanuni mesuliyetin beklenmekte olduğunda milletçe şüphe duyulmamalıdır. İki seneden beri tatbikat sahasına giren Cumhuriyet kanunları hâkimlerimiz tarafından büyük muvaffakiyetlerle tatbik olundu ve olunmaktadır. Çağdaş medeniyetin hukuk abidelerinden olan Medeni Kanunumuz ve Borçlar Kanunu'nun eskileriyle nispet kabul etmeyecek bir derecede Türk vatanının ihtiyaçlarını ifade etmekte olduğunu söylersem, iddiamın mübalağa olarak görülmemesini rica ederim. Eski kanunlar zamanında aldığım şikâyetlerin bugün yüzde 95'ini almamaktayım. Vatandaşlardan ve birçok yabancılardan her gün aldığım vesikalara, teftişatımdaki gözlemlerime dayanarak diyebilirim ki, Cumhuriyet hâkimlerine ve günden güne gelişmekte olan barolarına itimat edebiliriz. 1924 senesinde baro mevcudu yalnız 9 idi; bugün adedi 35'tir. Bu sene kabul edilen Muaddel Avukatlık Kanunu, barolarımızın daha ziyade muvaffak olmasını temin edecektir.

Bu doğrultuda noterlere de lazım gelen ehemmiyeti vermekteyiz. 1924 senesinde 15 bağımsız noter vardı. Bugün adetleri 88'e ulaşmıştır. Baştan başa çağdaş medeniyetin teşkilat ve düsturlarından ilham alan bu yepyeni Türkiye adliye cihazının bu kadar kısa bir zaman içinde samimiyetle benimsenmiş olması, Türk milletinin günümüz medeniyetinin icaplarıyla yakınlığının ve kaynaşmasının emsalsiz bir delilidir. *(Bravo sesleri.)* Bugüne kadar bu hakikatin aksini düşünenlerin bugün utanmalarını bile istemiyoruz. Yeter ki Türk milletinin büyüklüğünü kavrayacak kabiliyeti ve insafı kendilerinde bulsunlar.

Ticarette İflas Kanunu'nu yakında tamamlayacağız. Deniz Ticareti, Ceza Usulü, İcra kanunlarımızın tasarıları hazırdır, inceliyoruz. Bunların hepsini önümüzdeki mesai yılının ilk günlerinde yüksek heyetinizin tasvibine arz edeceğimi umarım. Bu suretle Cumhuriyet anakanunlar serisi tamamlanmış olacaktır.

Yüksek heyetinizce takdir buyurulur ki, hükümde gaye icradır ve mutlaka infazdır. Geçen ve bu seneler içinde kanunumuza ilavesi uygun görülen yeni maddelerle Türk icrası çağdaş adliyelerin en gelişmiş vasıtalarıyla donatılmıştır. Önümüzdeki seneler zarfında azami mesai sarfıyla icra işlerini daha ziyade düzenleyeceğiz. Geçen aylar içinde kabul buyurulan ve icra kanununa ilave edilen maddeler iki günden beri tatbik edilmeye başlanmıştır. Şimdiden halkımızın memnuniyetini müşahade etmekteyiz. Bundan fazla neticeler alacağımızı umarım.

Muhterem efendilerim, ölen vatandaşların Cumhuriyet'e emanet ettikleri öksüzler hakkında da birkaç kelimeyle hesap vermekliğime müsaadenizi rica ederim. Bundan iki buçuk sene evvel Eytam işlerinin tasfiyesine başladığımızda elimizdeki mevcut 350 bin liradan ibaretti. Öksüz paraları şunun bunun elinde hesapsız kitapsız bulunuyordu. Bugün o 360 bin lira 6,5 milyon liraya ulaştı ve bankalara emanet edildi. *(Bravo sesleri, alkışlar.)* Tasfiye süratle devam ediyor. Daha ne kadar para tahsil edeceğimizi şimdiden kestirmek müşküldür. Çünkü şeriatçılar devrinden yetimlerin hesaplarını alamadık. *(Gülmeler, bravo sesleri.)* Eskisiyle kıyası mümkün olmamakla beraber, şu hususu izah edeyim ki, henüz istediğim intizam ve süratle öksüzlerin ihtiyacını temin eden para dağıtımıyla değil, yok olmak tehlikesine maruz kalan paraları toplamakla meşguldük, para dağıtımını düşünmüyorduk. Bununla beraber dağıtımdaki vaziyet dahi eskisiyle kıyaslanamaz. Bu hususta alakadar bankanın da nazarı dikkatini çektik ve alınması lazım gelen tedbirleri de bildirdik. Önümüzdeki sene içinde dağıtımın memnuniyet verici olabileceğini arz ederim.

Türk Medeni Kanunu'nun tatbikinden sonra azınlıklar kilise, havra düsturlarını terk ederek Cumhuriyet mahkemelerinin adaletine sığındılar. Cemiyeti Akvam[1] dahi bu hareket tarzlarını tasvip etti. Asırlardan beri devam eden asli azınlıklar hukuku bu suretle tarihe intikal etmiş bulunuyor. Bunu doğrudan doğruya Türk Medeni Kanunu'nun bir zaferi olarak kaydedebiliriz. *(Alkışlar.)*

Muhterem efendiler, Türk milleti namına yargılama yapan laik adliyemiz, inkılabın, vatanın, vatandaşların hakkını müdafaayı kendisine sadece ve yalnız bir vazife edinmemiştir. Bu vazifeyi bir aşk olarak benimsemiştir. Mazinin çırpınarak can veren zihniyetinden ve hâlâ herkesin yaptığı yanına kâr kalır

---

1 Cemiyeti Akvam: Milletler Cemiyeti. (Y.N.)

gibi küstahlar demagojisinden cüret alarak yeni kanunlarımızın manasından, Cumhuriyet hâkimlerinin hamlelerinden şüphesi olanların ve vatanın bağrında sükûneti ihlal edenlerin acırım akıbetlerine. 1928 senesi Adliye bütçesi bir ay sonra bir sene için tatbikat sahasında tecelli edecek olan Cumhuriyet adalet mesaisinin bir bilançosudur. Bunun muvaffakiyetle taçlanması için yüksek uyarılarınıza, kıymetli fikirlerinize büyük ihtiyaç duymaktayız. Milletin Büyük Meclisinin esirgemeyeceğini umduğum eleştirileri, ihtarları, 1928 senesi mesaisini daha büyük bir emniyetle, daha büyük bir muvaffakiyetle karşılamamıza en büyük, en yüksek etken olacaktır. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

[...]

Mahmut Esat Bey (Adliye Vekili) (İzmir) - Musa Kâzım Bey'in değerlendirmelerini iki noktada özetlerim: Birisi, mahkemelerimizin mefruşatı[1] yoktur; ikincisi, davalar çabuk çıkmıyor, geç kalıyor, bu kabahat hâkimlerde ve Adliye'de değildir, hâkimlerin adedinin noksanındadır ve vesikaları noksandır dediler.

Muhterem efendilerim, Cumhuriyet eski devirlerden adliyeyi teslim aldığı zaman yalnız mefruşatı değil, ondan çok, pek çok mühim işleri düşündü. Öncelikle hâkimlerin maaşlarını düşündük. Hâkimlerin maaşına zam yaptık. Eski kanunları kaldırıp yerine Cumhuriyet manasıyla uyumlu kanunları hazırladık ve tatbikata koyduk.

Efendilerim, bütçenin müsait olduğu gün adliyemizin bu son noksanları da temin edilecektir. Düşününüz ki, kala kala iş, Cumhuriyet adliyesinin yalnız mefruşat meselesinden ibaret kalmıştır. Cumhuriyet hâkiminin bugün maddi süsü, maddi ziyneti olmayabilir. Fakat onun süsü ve ziyneti bugünkü namusu ve şerefidir. Milletin mali gücü müsait olduğu gün millet bunları da yapacaktır ve bu uzun zaman içinde değildir.

Hâkim noksanına gelince; bunu kabul ederim. Yalnız zannedildiği kadar hâkim noksanından işler sürüncemede kalmakta değildir. Türkiye Cumhuriyeti'nin adliyesine 1927 yılında 1.250.000 iş gelmiş, 1.070.000 kadarı çıkmıştır. Meşrutiyet'te veya bu devirde, hâkimlerin çok fazla olduğu devirlerde hangi senenin çıkan işi 1.070.000 oranında gösterilebilir? Efendiler, işlerin geç kalıp kalmadığını anlamak için öncelikle onun bir orana tabi tutulması lazımdır. Yoksa oran gözetilmedikçe herhangi bir iş geç kaldı demenin nasıl bir mana ifade edebileceğini bendeniz kavrayamıyorum. En seri çıkan bir işten daha seri çıkacak ikinci bir iş de gösterilebilir. Biz oranla hareket ediyor ve oranı kıyas alıyoruz ve görüyoruz ki geçen senelerde ve Cumhuriyet'ten başka devirlerin hiçbiriyle kıyas kabul etmeyecek derecede davalar süratle neticelendirilmektedir.

1 Mefruşat: Bir evin döşenmesinde kullanılan eşyaların tümü; döşeme. (Y.N.)

Bundan daha iyisi olmaz mı? Olabilir. Daha çok hâkim ilave ettiğimiz gün işler daha çabuk bitecektir. Zannederim Musa Kâzım Bey bunu istiyor. Fakat hâkim bulmak zannedildiği kadar kolay değildir. Mektepli hâkimleri elde etmek için üç senedir beklemekteyiz. Bundan üç ay sonradır ki 150 kişi elde edeceğiz. Her gördüğümüz insan, her tesadüf ettiğimiz fert hâkimlik yapabilir mi zannediliyor? Evvelki maruzatımda da bahsettiğim üzere bu kısmen zaman işidir. Fakat şu dakikada bir noktadan sevinebiliriz ki, davalarımız geç kalmamaktadır. Eskisine oranla verdiğim rakam da bunu ifadeye kefalet eder zannederim. Çıkan iş, 1.070.000'dir. Demek ki 80.000 kadarı gelecek seneye devredilmiştir. Milyonlara oranla büyük bir yekûn değildir.

Kâtip ve mübaşir meselesine gelince, 1926 senesinde 800 mübaşirimiz vardı ve bu sene adet 1.200'e çıkmıştır. Daha fazla yapsaydık iyi olurdu. Fakat ilk maruzatımda bahsettiğim üzere bu da mali güç meselesidir. Kâtip meselesi de aynı noktaya varır. Yalnız bir hususu daha işaret edeyim ki, Musa Kâzım Bey'in söylediği gibi işler gecikmemektedir. Burada arz etmek istemezdim, fakat söz açıldı, müsaadenizle bir Yunanlıdan aldığım telgrafı okuyayım.

Telgraf sureti:

Adliye Vekâleti Celilesine

Bozcaada'ya geldim. Gümrük kanunlarına muhalefetten dolayı tutuklandım. 24 saat zarfında muhakeme edilerek beraatle tahliye edildim. Bu adaleti hiçbir devlette görmedim. Cumhuriyet hükümetine şükranlarımı arz ederim.

Yunan tebaasından
Sakızlı Yanobaş

Musa Kâzım Bey'e soruyorum: Böyle 24 saatte davayı neticelendiren yabancı mahkemeleri varsa ve biliyorsa bize söylesinler. Fakat davanın altı ayda bitmesi dahi Musa Kâzım Bey'in abartmasına değmez zannediyorum. Bu memleket bir davanın altı ayda değil, altı, hatta altmış senede dahi bitmediğini gördü. Bendeniz altı ayı sevinçle karşılarım. Görülüyor ki bugünkü şikâyet ine ine Musa Kâzım Bey'in ağzından altı aya kadar düşüyor. Bunu teşekkürle karşılarım. Son söz olarak şunu da arz edeyim ki, laik devlet kürsüsünde cihanın en hür bir kürsüsü önünde Musa Kâzım Bey'in hâlâ fıkıhla uğraşmasına, onu müdafaa etmesine karşı cevap vermeyeceğim. Bunu hayretle karşılarım. *(Bravo sesleri.)*

ADLİYE PERSONELİNE YÖNELİK TAMİM VE KONUŞMALAR

İnkılaplar Hakkında
Eskişehir'de Temyiz Mahkemesi Heyetine Nutuk*

Eskişehir, 12 (hususi muhabirimizden) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün akşam şehrimize ulaştı. [...] Temyiz Mahkemesi heyeti namına istasyonda 50 kişilik bir ziyafet verildi. [...] Mahmut Esat Bey'in nutku aşağıdadır:

Pek muhterem efendiler, tertip buyurduğunuz bu kıymetli ziyafet vesilesiyle nezih ve faziletli ocağınızda bana bir an yaşamak imkânını bahşettiğinizden dolayı bin kere müteşekkir ve minnettarım. Hak ve adaletin son sığınağını temsil eden yüksek heyetinizin hakkımda gösterdiği bu nezaket ve dostluk eserini hayat tarihçemde en muazzez bir hatıra olarak muhafaza edeceğim.

Efendiler, milletlerin hayatında inkılaplar dinleri ve inançları ellerinde bir zorbalık vasıtası olarak kullanan zorba tacidarların ve kuvvetlerin karşısında kendisine hayat imkânı teminine çalışan ve mukadderatını bizzat ve fiilen idare azminde bulunan mazlum insanlık için insanlığa, hürriyete ve hakka doğru birer yükseliş merhaleleridir.

Hakkın faaliyet sahasını kendilerine dayanak kabul eden inkılaplar, şüphe yok ki, milletler ve milliyetler için en hayırlı ve en feyizli olanlardır.

Şu hususu da işaret etmekliğime lütfen müsaade buyurunuz ki, inkılaplara kendilerini dayanak olarak arz eden zihniyetler ve kanuni mevzuatlar da memleket ve millet için en manalı ve en faydalı olurlar. Çünkü hedeflenen gaye,

---

* *Cumhuriyet*, 13 Kânunusani 1341 (13 Ocak 1925), No: 247, s.3; *Vatan*, 15 Kânunusani 1341 (15 Ocak 1925), No: 634, s.4.

daha doğrusu Türk milletinin attığı her azimkâr adım hürriyete, hakka ve kayıtsız ve şartsız milli hâkimiyete yönelik bulunuyor.

Bu itibarla denebilir ki, istikametini milletlerin gayesinden ve onların inkılaplarından almayan kanunlar ve zihniyetler yıkılmaya ve ölmeye mahkûmdurlar. Zira bu kanunlar, bu zihniyetler iradelerin en yükseği olan milli irade ve milli idealle mücadele vaziyetinde kalmış olurlar ki, bunların hayatta nasibi mutlaka kesin bir hüsrandır.

Efendiler, ebedi hayata intikal etmiş yüksek bir edibimizden tabiri ödünç alarak diyeceğim ki, dünyada Zat-ı Hakk'tan sonra en aziz ve en mukaddes tanınmış şeylerden birisi de hakk-ı zattır. Safhaları hepinizce malum olan uzun ve kanlı mücadelelerden sonra kati ve yılmaz bir azimle vücut bulan kutsal ve uğurlu inkılabımız işte bu yüksek ideale doğru yükselmektedir.

Hakkın tatmin edildiği en yüksek makamı temsil eden yüksek heyetinizin halihazırdaki kanunlarımızı ve gelecekteki kanunlarımızı bu şükre değer gayeye sevk edecek bir fazilet yolunda süratle gelişmeye rehber olması en samimi temennilerimi teşkil eder.

Türk İnkılabı ve Müddeiumumilerin Vazifeleri Hakkında Müddeiumumilere ve Adliye Müfettişlerine Tamim*

Bütün Müddeiumumilerle[1] Adliye Müfettişlerine

Her medeni ve çağdaş devlette olduğu gibi Türk Cumhuriyeti adliyesinde dahi müddeiumumileri yüksek ve fevkalade ehemmiyetli bir vazifenin ve bir makamın temsilcileri olmak üzere tanırım. İnkılap müddeiumumilerinin kendilerine verilen büyük vazifenin ehemmiyet ve nezaketiyle orantılı bir halde müteyakkız ve faal bulunmaları hususunu adliyemizin başarı ve zafer sebeplerinin en mühimlerinden kabul ederim. Laik Türk İnkılabı asrımızın milletlere hayat ve yükselme kabiliyetini veren en son ve en medeni prensiplerinin bir ifadesi ve Türk milletinin büyük fedakârlıklarıyla göğüslenen ve taçlandırılan muazzam mücadelesinin eseridir. İnkılap tecellileri, kararları ve kanunlarıyla milli irade ve hâkimiyetin bir tezahürü ve asli olarak Türk milletinin kamusal haklarıdır. İnkılabın her parçası milletin emeğinden ve hakkından oluşmaktadır. Müddeiumumilerimizin onun bütün icapları ve gerekleri etrafında en kıskanç ve uzaklara kadar gözleyen hassas nöbetçiler halinde bulunmalarını asli vazifelerinden sayarım.

Türk Cumhuriyeti, milli mukadderatı asırlarca sakat, feci ananeleriyle zulmün ve tahakkümün kan ve yangın selleri içinde sürükleyen saltanat ve hilafet tarihini imha etti. Bu mücadelenin en esaslı maksatlarından birisi de zayıfları zorbaların, zalimlerin esiri ve entrikacıların aleti olmaktan kurtarmak ve

---

* *Akşam*, 19 Eylül 1925, No: 2491, s.1-2.

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

milleti kendi mukadderatına sahip kılmaktır. Çağdaş ve medeni bir milletiz. Milletimiz Batı medeniyetini kayıtsız ve şartsız kabul etmiştir. Hayatta başarılı olmanın yegâne yolu budur. Yılmaz ve kararları kati inkılabımız Türk milletinin fıtri ve çok feyizli kabiliyetinin gelişmesi ve artması için bu konuda icap eden zemini hazırlayarak süratle ilerlemektedir. Bu yüksek gayeye yönelik herhangi bir suikast failinin durup dinlenmeden takibini ve bu takibatın milletin genel hukukunu tatmin ve tazmin edinceye kadar hâkim huzurunda dahi endişe ve ısrarla sürdürülmesini ve neticelendirilmesini talep ederim.

Bütün fikirlerin üzerinde bulunan kamu hukuk ve menfaatlerinin korunmasının devlet ve hükümet kudretinin mutlaka temin ve muhafazasıyla mümkün olabileceğini ehemmiyetle hatırlatırım. Cumhuriyette devlet ve hükümet kudreti milli irade ve hâkimiyetin en kati ve en esaslı bir ifade ve bir tecellisidir. Türk kanunlarının teminatı altında bulunan işbu yetki ve kudrete halel getirecek en ufak bir teşebbüsün dahi milletin hak ve hâkimiyetine açık bir tecavüz olarak görülerek buna cüret edenlerin mutlaka mahkeme huzuruna sevkini talep ederim. Hürriyet ve kanunu bir alet gibi ileri sürerek Türk milletinin en küçük bir menfaatini bile tehlikeye atmak hakkına hiç kimse sahip değildir. Devlet halinde yaşayan medeni milletlerde hürriyet milletin emrindedir. Yüksek menfaatlerinin gerektirdiği şekillerde genişletilir, sınırlanır ve tayin olunur. Yakın bir tarihimizde ve eski zamanlarda dinlerin zorba tacidarlarla rahipler ve cerrarlar[1] elinde tahakküm vasıtası olması gibi asrımızda hürriyet ve kanunların şunun ve bunun şahsi menfaatleri ve entrikalarına alet edilmesine asla müsaade ve müsamaha olunamaz. İnkılaba karşı koyan muhalefetin hürriyetten ve kanundan istifade hakkı yoktur. Ferdin değil fertlerin tamamını ifade eden camianın, devletin menfaatleri her fikirden, her endişeden önce gelmelidir. Sınırsız şahsi hürriyet, şahsi menfaat davasında bulunanlar, hususi emellerini, menfaatlerini Türk milletinin yüksek menfaatlerinin ve hürriyetinin önüne geçirenler ve ona tercih edenlerdir. Sınırsız şahsi hürriyetler, şahsi menfaatler medeni ve düzenli camiaları, devletleri yıkarak, anarşiyi, çoğunlukla istibdadı doğururlar. Anarşi ve istibdat hakkın batıla, zayıfın kuvvetliye mağlubiyetini lüzumlu kılar.

Medeni milletlerde kanun ve hürriyet milletin yüksek menfaatlerinin korunması için derlenir ve kabul olunur. Çağdaş devlet tesisine, bu tesisten faydalanmaya karar veren toplumlarda bu en kati bir şart ve bir zarurettir. Fert yok camia vardır. İstibdatla, mutlakıyetle idare olunan memleketlerdedir ki kanun ve hürriyet bir şahsın veya bir zümrenin emellerinin tatminine hizmet eden bir vasıta olur. Göçebelik veya vahşet halindedir ki cemiyet değil şahıs vardır, şahsın menfaatleri vardır.

---

1 Cerrar: Zorla para alan; para toplamaya çıkan kimse; dilenci. (Y.N.)

Halkçılık esaslarına dayalı olarak idare edilen bir memlekette intizam ve inzibatın her idare şeklinden fazla bir ehemmiyet ve ısrarla kurulması ve gelişmesi lazımdır.

Bu düsturun asrımız medeniyetinin başarı sırlarından en mühimmi olduğunu yâd ve zikrederim. Halk idaresinin ancak bu suretle başarılı olacağından ve insanların haklarının ancak bu yoldan korunabileceğinden asla şüphe edilmemelidir. İntizam ve inzibat halk cumhuriyetlerinde milli irade ve menfaatler gibi en yüksek bir yetkinin icaplarındandır. En son hukuk düsturlarına dayanan bu hakikatler karşısında Türk Cumhuriyeti müddeiumumilerinin bir an için bile gafil bulunmalarına ihtimal vermem. Kanunlarımızın tatbiki sırasında bu hususların ehemmiyetle ve mutlaka nazarı itibara alınmasını talep ederim.

Müddeiumumilerimizin takip etmek ve açmakla mükellef bulundukları ceza davaları mahkeme huzurunda sabit sebeplerle ve diğer delilleriyle açılacaktır. Yalnız kanun maddelerinin tatbiki talebiyle yetinilmeyecektir. Cumhuriyet müddeiumumilerinin bu konudaki açıklamalarını, kamuoyunun, kamu hukuku namına vuku bulan herhangi bir ceza talebiyle suç ve zanlı hakkında aydınlatılmasını ve verilecek hükmün mahiyetine dair açık bir fikir edinebilmesini teminen elzem ve zaruri görürüm. Temyiz Mahkemesince dahi davaların incelenmesi esnasında bu hususun fevkalade kolaylaştırıcı olacağını izah etmek lüzumsuzdur.

Müddeiumumilik hüküm değil dava makamıdır. Muhakeme ve mahkemeye verme esnasında müddeiumumilerimizin kendilerini herhangi bir davanın iki tarafından biri sayarak ısrarla açıklamalarda bulunmaları ve görüşlerinin kabulünü ve desteklenmesini teminen bütün kanuni yol ve vasıtalardan istifadeyi asla ihmal etmemeleri lazımdır.

Kamu hukuku namına ileri sürdüğü bir talebe destek sağlayamamanın Cumhuriyet müddeiumumisi için şeref verici bir şey olamayacağını ehemmiyetle hatırlatmak isterim.

Hapishanelerin haftada bir mutlaka teftiş olunarak muhakeme edilmeksizin tutuklu kalanların kısa gerekçesiyle ertelenmeksizin en yakın müfettişliğe ve telgrafla Adliye Vekâleti'ne bildirilmesi lazımdır. Bir davanın açılması ve takibi için bir şikâyet vukuu veya zabıtaca müddeiumumiliğe verilmesi beklenmeyecektir. Bildirime dayanarak tahkikata başlayarak herhangi bir mesele etrafında ait olduğu merciden malumat alınarak aydınlatılması ve bu hususta fevkalade mütehassis ve müteyakkız bulunulması kamu hukuku ve emniyetinin selametle cereyanını teminen ısrarla talep olunur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde kimsesiz (bikes) bir fert yoktur. Cumhuriyet böyle bir kavramı asla kabul edemez. İnsanların hakları kanunlarımızın teminatı altındadır. En âciz ve en kimsesizlerin sığınağı ve destekçisi devlet ve onun

kamu hukuku temsilcileri bulunan müddeiumumilerdir. Kendilerini kimsesiz görenlerin her an ve zaman yanlarında haklarını aramakla mükellef müddeiumumiler bulunduğunu asla hatırdan çıkarmamaları ve bundan emin olmaları icap eder.

Zayıf haklıların en kuvvetli vaziyette bulunmaları adliyemizin şiarı ve idealidir. Cumhuriyet adliyesinin yükselmesini milli bir izzetinefis meselesi yapmakta olduklarında şüphem olmayan mesai arkadaşlarıma bu şerefli faaliyet sahasında mutlak ve muhakkak olan başarılarını hararetle temenni ederim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Türk İnkılabı ve Adliyesi Hakkında Perapalas'ta İstanbul Hâkimlerine Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, Cinayet Reisi Ali Fehmi Bey'in nutkuna cevaben aşağıdaki nutku irat etmiş ve alkışlar arasında nutkuna nihayet vermiştir:

Muhterem efendiler!

Hakkımda lütfen ifade buyurduğunuz teveccüh ve muhabbetlere teşekkürler ederim. Bu kıymetli toplantımızı her vakit hürmetle hatırlayacak ve yâd edeceğim. Batı Anadolu ve Trakya teftişatımdan geneli itibariyle memnuniyetle dönmekteyim. Bununla beraber, yapılacak çok işlerimiz vardır.

Değerli hâkimler! Genç adliyemiz, mensubiyetiyle iftihar ettiğimiz milletin, Türk milletinin azim ve iradesi tecellilerinden olan inkılabın ve onun en büyük eseri Cumhuriyet'in, laik Cumhuriyet'in kefili ve çok kıskanç muhafızı olmak vazifesiyle mükelleftir.

Millet ve onun inkılabı, yargı hakkı gibi en büyük, en şerefli bir hakkının tatbiki ve kullanımı yetkisini sizin yüksek namus ve vicdanlarınıza bırakmış bulunuyor. Onun ve onun inkılabı namına yargılama yapıyorsunuz. Şüphe etmiyorum ki, biz Türk adliyecileri inkılabın bize yüklediği vazifenin şeref ve ağırlığının idrakindeyiz... Fakat namusunuz bu şerefe layık olduğu gibi, kabiliyetiniz ve idrakiniz de bu ağırlığı göğüslemeye kâfi gelecektir.

Değerli hâkimler! İnkılabın bükülmez kolu bizi eski bir medeniyetin içinden alarak büyük ve ilahi bir atılımla yeni bir medeniyetin kapılarından içeri soktu. Şimdi önümüzde ufukları geniş bir mücadele sahası var. Bunda başarı sırrı onun bütün icaplarına ayak uydurmaktan ibarettir. Bunun güzel çehresi-

---

* *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1341 (1925), No: 407, s.1-2; *Vakit*, 25 Haziran 1341 (1925), No: 3690, s.1-2.

ni çok yakın bir günde bütün açıklığıyla, samimiyetiyle göstermeye adliyemiz adaydır. Yeni kanunlarımız, milletin, memleketin yüksek menfaatlerinin, inkılabın yüksek prensiplerinin kayıtsız ve şartsız ifadesinden başka bir şey olmayacaktır; bu menfaatler, bu prensipler neyi gerektiriyorsa öyle olacaktır. Bizim için bu konuda yegâne kitap, teori, kanun, hürriyet yalnız bunlardır; bunlar olmalıdır.

Değerli hâkimler! Milletler halk avcılığına, demagojiye varan teorilerden ve hürriyet teranelerinden bezgin ve yorgundurlar. Türk milleti ve onun kanunları, ilkçağ ve ortaçağda şunun bunun elinde bir tahakküm ve ihtiras vasıtası olan mukaddes dinler gibi, hürriyetin de zamanımızın bazı entrikacılarının elinde bir zorbalık ve menfaat vasıtası olmasına müsaade edemez. Hürriyet, Türk milletinin ve onun genel menfaatlerinin korunması manasını ifade etmelidir.

Değerli hâkimler! Cumhuriyet, hakiki milliyetçiliğin, hakiki halkçılığın hukuken ifadesinden başka bir şey değildir. İnkılap, tacı fertlerin başından alarak Türk'e, Türk camiasına giydirdi. Türk İnkılabı, tacı fertlere değil, camiaya layık gördü ve camiayı tacidar kıldı. Tatbik edeceğiniz kanunlar büyük hakkın müeyyidesi olacaktır.

İnkılabın Cumhuriyet adliyesine kabul ettiği şiar şudur: Nazarımızda haksız olan en kuvvetli en zayıf, haklı olan en zayıf en kuvvetlidir. Hâkimlerimiz ve mahkemelerimiz huzuruna çıkacak bir suçlu mutlaka cezasını çekeceğini bilmelidir. Türk Cumhuriyeti adliyesinden ve kanunlarından yakayı kurtarmak için tek bir çare vardır: Masum olmak.

İstanbul Müddeiumumilerine Belvü'de Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey tarafından 15 Birinci Teşrin [Ekim] 929 Salı günü İstanbul müddeiumumilerine[1] *Belvü'de bir çay ziyafeti verilmiş ve bu ziyafette Vekil Bey şu nutku söylemiştir:*

Muhterem efendiler!

Cumhuriyet müddeiumumileri içinde geçirmekte olduğum bu güzel saatleri hatıralarımın en sevimlilerinden birisi diye anacağım. Toplanışımıza yüksek huzurlarıyla ziynet ve değer veren güzide zatlara da teşekkürlerimi bildirmek isterim. Bugünü fırsat sayarak mesleki düşüncelerimden bazılarını Cumhuriyet müddeiumumilerinin vefalı hatıralarına bırakmayı burada yersiz bulmadım.

Arkadaşlar!

Bilirsiniz ki adliyeciler meslek icabı uzun laflardan hoşlanmazlar. Kısaca söylemeliyim ki, aleyhimizde olanı olduğu gibi ortaya koymak bizim belli başlı kuvvetimizdir. Saklamak, korkmak yalnız zayıfların huyudur.

Bu başlangıçtan sonra size haber verebilirim ki, yapacağımız hayli[2] işler vardır. Doğu sınırlarımızdan batı sınırlarımıza kadar Cumhuriyet adliyesinde senelerden beri süren teftişlerimin bende hasıl ettiği intiba budur. Bununla beraber, Cumhuriyet'in Türk adliyecilerine yüklediği büyük vazifeleri, vasıtaların

---

* *Cumhuriyet*, 16 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 1954, s.1-2; *Ayın Tarihi*, Yıl: 1929, c.21, No: 67, s.4982-4987. Özeti için bkz. *Akşam*, 17 Teşrinievvel (Ekim) 1929, No: 3956, s.2.

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

2 *Cumhuriyet*'te "hayali" şeklinde. (Y.N.)

üzücü ve yıpratıcı kıtlığı içinde mesai arkadaşlarım büyük ırkımıza, Türk milletine has geniş bir kavrayışla başardılar ve başarmaya hakkıyla aday bulunuyorlar. Bunu derin bir haz içinde size bildirmek isterim.

Arkadaşlar, göğüslediğimiz ve göğüsleyeceğimiz mesainin değerini ölçerken, hesaplarını tarihin görmekte olduğu geçmiş idarelerin bilançolarının, şu ve bu milletlerin halinin sizlere en ufak bir gurur duygusu vermesini bile arzu etmem. Mukayese yoluna saptığınız gün korkarım ki emeklerinizin değerini küçültmüş olursunuz. Nispet usulü bizleri kanaat ve kifayet yollarına götürebilir ki, adalet bahsinde bu tehlikeli bir çığırdır. Çünkü eksiğin biraz eksiği yine eksiktir. Fenanın biraz fenası yine fenadır. Eserleri maziyle, diğer milletlerle mukayeseyi onlardan geri kalmamak için yapacağız. Fakat teselli bulmak lazım gelen vaziyet, ulaşacağımız yere varmak için değildir. Sizleri düşündürmeden, sıkmadan ben haber vereyim ki, Türk adliyesi birçok medeni milletler adliye teşkilatından geri değil, ileridir. Bu işle vazifedar yabancıların dediği gibi hayli medeni milletlerin gıpta ve taklitlerine değer kıymetleri vardır.

Bizden olanlarla olmayanların kabul ettikleri bu hakikate rağmen yapacağımız işler az değildir. Bunlara henüz el değdirmeye başladık. Sizler gurura tenezzül etmeyeceksiniz. Gurur aldanma demektir. Aldanan mutlaka düşer. Bundan sonraki mesainizin ilk hedefini teşkilatımızın gelişmesi, takviyesi ve bu teşkilat içerisinde çalışanların şahsiyetleri teşkil edecektir.

Bu aralıkta barolarımızın vaziyetiyle meşgul olanların vaziyeti de asla gözlerimizden uzak kalmayacaktır.

Vazifelerimizi mutlaka zamanında yapmak, hakkı yerine koymak için bugününden fazla çabukluk, sadelik, kolaylık ve katiyet göstermek ve bütün bunların teminatı olmak üzere de kanuni mesuliyetleri göz kırpmadan tatbik etmek bu hedefin muhtevası olduğunu beyan etmek isterim.

Arkadaşlar, iktisadi, siyasi, toplumsal hayat icaplarında doğal evrimlerin hükmünü yürüttüğüne inananlardan değilim. Doğal evrim fizik meselelerinde hükmünü yürütebilir. Fakat siyasi, toplumsal hayatta bunun yerine ihtilaller, inkılaplar olur. Öyle milletler tanırım ki, bunlar uzak olmayan bir mazide Batı'nın yüksek medeni camialarından asırlarca geri bulunuyorlardı. Bugün onların hizalarına geldiler. Onlarla boy ölçüşecek mertebeyi buldular. Başta Japonya'yı, hatta 18. asrın sonlarına kadar Avrupa kolonisi halinde yaşayan Amerikalıları sayarsam mübalağada bulunmuş olmam. Nerede kaldı ki, mazinin geniş ve ergin medeniyetini taşıyan, yüksek bir kabiliyetle, keskin bir zekâyla donanmış olan Türk milleti için tabii doğal evrim söz konusu olabilir. Milletlerin toplumsal hayatında doğal evrimlere inanmak lazım gelseydi, bugünkü seviyesini bulabilmek için Japonya'nın daha belki bin sene beklemesi, Amerika'nın da bir o kadar zaman sarf etmesi lazım gelmez miydi? Türk

İnkılabı'nın hamleleriyle ortaya konulan muazzam eserlerin yüzde birini başarmak mümkün olur muydu?

Vaktiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun muhtelif nezaretlerinde bulunmuş bir paşa bir gün sadık mesai arkadaşlarından birisine:

Bu memleket zayıf beygirlerle çekilen eski bir arabaya benzer. Fazla süratle yürümek için beygirler zorlanırsa korkarım ki araba parçalanır ve hayvanlar ölür.

Bana meslektaşım bu hikâyeyi Medeni Kanun ve Ceza Kanunu projelerini hazırlamakta olduğum masanın başında anlatmış ve aklınca beni ikaz etmek istemişti. Bir milletin kabiliyetini araba ve beygir kuvvetiyle ölçecek kadar kaba ve nadan olan bu misalden dolayı meslektaşıma teessüf ederek işime devam ettim. O paşayı da mazur gördüm ve acıdım. Çünkü Türk değildi. Türk milletini duymaz, duyamaz ve anlayamazdı.

Cumhuriyet müddeiumumileri! Türk milleti ve onun tarihi, yüksek bir felsefe kitabına benzer ki, onu anlamak ve sezebilmek için oldukça hususi bir kabiliyetle donanmış bulunmak ve önce Türk olmak[1] lazımdır.

Karşımızda bekleyen işleri yapmak için evrim ve zaman kavramı yoktur. Bunları en kısa yoldan ve birden başarmak mecburiyetindeyiz.

Alman filozofu Nietzsche'nin dediği gibi, silsileler halinde uzanıp giden yüksek dağlar arasındaki yol tepeden tepeye aşıldı. Türk milletini yoran, sürat değil, ağırlıktır. Türk milletinin harekete değil, hareketsizliğe takati yoktur. Mesleki noksanlarımızı tamamlamaya çalışırken unutmayacağız ki, inkılabı ilk safta bekleyenlerin arasında Türk adliyecileri bulunmaktadır. Şükretmeliyiz ki, tarihin insanları mazhar kılabileceği vazifelerin en şereflisiyle müşerrefiz. Şüphe etmiyorum ki, Türk milletini yormadan, diğer kuvvetlerini kullanmaya meydan vermeden yetkilerle bize yüklediği bu vazifeyi haklayacak kadar gözleri pek karar sahipleriyiz.

Cumhuriyet müddeiumumileri! Meriç kıyılarında çalışan bir Türk köylüsünün kaybolan hayatından tutunuz da bu vatanda yaşayanların uğrayacağı en ufak bir haksızlıktan, hatta ta Bingöl dağlarının ıssız kuytularında nafakalarını bekleyen öksüzlerin gözyaşlarından siz mesulsünüz. Bu haksızlıkları seri ve kati hükümlerinizle, yılmaz ve yorulmaz takiplerinizle siz tamir edeceksiniz.

Muhterem efendiler, zaman zaman yazılarını okumaktan lezzet aldığım Anatole France'ın geçenlerde *Düşünceler*'ini[2] gözden geçiriyordum. Şimdi size oradan nakline çalışacağım bir değerlendirme etrafında durdum.

1 *Ayın Tarihi*'nde "ve önce Türk olmak" sözcükleri yoktur. (Y.N.)
2 Anatole France, *Opinions sociales* (Toplumsal Düşünceler), 1902. (Y.N.)

Hürriyet, şüphe yok ki, insanlığın en güzel mallarından biridir. Fakat bunun en çok tadına varıldığı yer, hükümet kuvvetinin nüfuzlu ve tesirli olduğu mahaldir. Devlet otoritesini zaafa düşüren insanlar, hatipler, gazeteler insanlık nazarında iğrenç bir cinayet işlemektedir. Bu, yüzü sert bir hakikattir; seveceğiz, söyleyeceğiz ve benimseyeceğiz. Türkiye'miz ve Fransız inkılabının siyasi tarihleri en çok bu hakikatle yüz yüze geldiler. Hatta istibdatla, din tahakkümüyle geldikleri kadar, bilirsiniz ki, "istibdat yapacağım, yapmak hakkımdır" diye riyakâr dinciler Allah'a dayanarak tahakküm ettiler. Fakat inkılaplar bunların elinden günah silahlarını alınca, hürriyeti, insanlığın bu en değersiz malını emsalsiz bir riyakârlıkla, halk avcılığıyla ellerine geçirerek kendilerine katılan haris dimağlar kafileleriyle beraber maksatları uğrunda kullanmakta maharet gösterdiler ve bundan inkılaplar çok ıstırap çektiler.

Cumhuriyet müddeiumumileri! Zaman oldu ki İstanbul'un içinde *Volkan*, *Serbesti* adıyla gazeteler çıkarıldı. Bunlarda memleketin canına kıyarcasına yazılar yazıldı. 31 Mart irticaı bu neşriyatın bir ifadesi oldu. Ortalık saf vatan evlatlarının kanına boyanınca bunlardan hesap soruldu. Suçlular matbuatın hürriyetini bağırdılar. Arnavutluk isyanları hatırlarımızdadır. Asiler hürriyet kalkanı ardında çalıştılar. Zaman oldu, Türk milletinin varlığını dayadığı büyük kuvvetler, hürriyet adını anarşiye verdiler ve nihayet koskocaman bir vatan parçası tarihin kazasına uğradı, hürriyet diye koptu.

Boşo adında bir Rum, hem de Meşrutiyet mebusu sıfatıyla Türk milletinin büyük kürsüsünden "Benim Türklüğüm Osmanlı Bankası'nın Türklüğü kadar bir şey" diye bağırdı. Bu ses bu vatan evlatlarının kulaklarında acı acı çınlamaktadır. Kendisine "Bu bir hakarettir" denildiği vakit, "Hürriyetimi kullandım!" dedi.

Günler oldu ki, bu toprakların kutsal ocağında çıkan Rumca, Ermenice gazetelerle yabancı gazeteler hürriyet adına Türklüğe hakaret hakkını kendilerinde buldular. O kadar ki, bu yazılar yabancı memleketlerde yazılsa Türkiye'nin protesto hakkı olurdu. Nerede kaldı ki hürriyet diye bizde yazıldı. Öyle hadiselere şahit olduk ki, şimdi çıkmak hakkını kendinde göremeyen bir gazete, Cumhuriyet hükümetinin ağyara yüzsuyu dökmeksizin hız verdiği şimendifer siyaseti etrafında yazı yazarken, "tren raylarına vatan evlatlarının kemikleri travers yapılıyor" diyecek kadar kasıtlı ve zalimce bir iftirayla hür olmak hakkını kendisinde gördü. Bilirsiniz ki, bu vatanın şimendifer siyasetine Rus Çarlığı da muhalifti. Yine o sıralarda çıkan haftalık ve gündelik bir mecmua, bir gazete dini kendilerine ticaret vasıtası yaptı. Sanki kendileri yeryüzünde Allah'ın zabıta memuru imiş gibi, işbaşında bulunanları, vatan ve milleti yükseltmek isteyenleri[1] dinsizlikle ithama koyuldu. Düşünmelidir ki, bugün bu mücadele-

1 *Cumhuriyet*'te "yükseltme faaliyetlerini" şeklinde. (Y.N.)

yi, anavatanda barınacak yer bulamayan hainler, komşularımız yabancı memleketlerde, Yunanistan'da, Suriye'de yapmaktadırlar. Din bayrağı altında bu milletin hürriyetini, varlığını imhaya kasteden Şeyh Sait isyanı tarihe dizginsiz hürriyetin bir kan lekesi diye geçecektir.

Bütün bunların acılarını çekmiş millet olduğumuzu unutmuyoruz ve unutmayacağız. Şurada burada laf atanları, hilebazları, aldatıcıları, hatta halkı soyup ıstıraba salan vurguncuları, birtakım bayağı saldırganları hesaba çekiniz. Bunlar da size hürriyetlerinden, serbestiden, ticaretten, korkarım ki, dem vuracaklardır. "Allah Allah, bu memlekette hürriyet yok mu" diye bağıracaklardır? Boynunu Fransız İnkılabı'nın giyotini altına bırakırken Madam Roland'ın "Hürriyet! Senin adına ne cinayetler işleniyor!" feryadını tarihin uzak merhalelerinden duymamak mümkün mü?

Arkadaşlar, hürriyet, milletin varlığını ifade eden devlet otoritesine, vatandaşların hakkına karşı şunun bunun elinde kullanılan bir terör aleti değildir.

Hürriyet camianın bir malıdır ki sınırları kanunların -hatta kâmil insanlar için aklıselimin- dur dediği yerde biter. Bu sınırları geçenler hürriyet çapulcularıdır ki, bunların yok edilinceye kadar takiplerine soluk vermeksizin koşturulmalarını Cumhuriyet hukuku emrediyor.

Hürriyet milletlerin bir malı ise malın emniyeti onun korunmasına bağlıdır. Korunma hakkının müeyyidesi devlet otoritesidir. Devlet nüfuzunu korurken bileceğiz ki hürriyetleri müdafaa ediyoruz. İnkılabın prensiplerini, cumhuriyet rejimini bilerek zaafa düşüren her hareket Türk milletinin haklarına, hürriyetine tecavüzdür.

Arkadaşlar! Zannedilmesin ki demokrasilerin, cumhuriyet rejimlerinin eleştirilerden, fikirlerden korkusu vardır. Asla! Nasıl olabilir ki? Demokrasiler, cumhuriyetler, eleştirilerin, fikirlerin mahsulüdürler. Bunlardan doğdular, bunlarla yaşayabilirler. İşlerimize yöneltilecek samimi eleştiri ve fikirler olsa olsa bize kuvvet olurlar. İkiyüzlülükten, dalkavukluktan yalnız ahmaklık lezzet bulur. Sükûttan yalnız zulüm ve istibdat hoşlanır. Fakat hususi emelleri tatmin için devlet otoritesini zaafa salacak kasti eleştirileri, propagandaları, hareketleri, bu vatanın yüksek menfaatleriyle oynayan gizli fikirleri, herhangi bir suikastı takip eder gibi, yok edinceye kadar koşturmakta acz göstereceğimizi umanlar her an aldanacaklardır. Bunlar etrafında Türk adliyesinin bilgisine ve diriliğine güvendiğimiz kadar, Cumhuriyet'in yeni ve güzide matbuatının Cumhuriyet matbuatı olmak hususundaki hassasiyetine ve kabiliyetine inanıyoruz.

Arkadaşlar, sözlerimi bitirmeden evvel İstanbul Barosu'nun ziyafetinde ifade etmekten zevk aldığım samimi bir kanaatimi sizlere de bildirmekten kendimi alamayacağım. Bilirsiniz ki, klasiklere göre hakkın müeyyidesi kuvvettir. Bu bir gerçeklik olmakla beraber, bazı eksikleri vardır. Bence kullanılan kuvvetin sa-

mimiyet, sevgi ve dürüstlükle[1] sarılması lazımdır. Yoksa hak şöyle dursun, tek başına kuvvet kendinin bile müeyyidesi olamaz. Tarih böyle kuvvetlerin kendilerini yiyerek, kemirerek mahvolup gittiklerini yazıyor. Yetkilerinizi kullanırken samimiyet ve sevgi içinde kullanacaksınız. Sözlerime nihayet verirken aramızdan uzaklarda bu güzel vatanın dört bucağında Cumhuriyet adaletini dağıtan değerli arkadaşlarımı ve yüksek mesailerini hürmetle anar ve selamlarım.

1 "Samimiyet, sevgi ve dürüstlükle" sözcükleri *Ayın Tarihi*'nde "hak ile" şeklinde. (Y.N.)

ÇAĞDAŞ HUKUKÇULARIN YETİŞTİRİLMESİ

İstanbul Hukuk Fakültesi Talebesinin Taleplerine Cevap*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün yazarımıza İstanbul'da bir iki gün kaldıktan sonra istirahat için İzmir'e gideceğini söylemiş ve demiştir ki:

Eskişehir'de Temyiz Mahkemesi heyetiyle vuku bulan temaslarım bende iyi bir tesir bırakmıştır. Temyiz Mahkemesi heyetinin şimdiye kadar iyi çalıştığı ve kendisinden beklenen vazifeyi iyi yaptığı anlaşılmıştır. Bir aralık adliyemize bir durgunluk görüldüğünden dolayı şikâyetler başlamıştı. Halbuki Temyiz Mahkemesi kısa bir müddet zarfında 60 bin evrakı neticelendirmek suretiyle durgunluk mevcut olmadığını fiilen ispat etmiştir.

Mahmut Esat Bey'i Hukuk Fakültesi talebelerinden Handan Suat, Şükufe Hanımlarla son sınıftan Kâmi Bey ziyaret etmişlerdir. Talebe delegeleri Vekil Bey'e hoş geldiniz demişler ve bundan sonra bazı taleplerini ifade etmişlerdir. Bu talepler bilhassa staj müddetinin bir seneye indirilmesi ve vatani askerlik hizmetinin bu müddete dahil edilmesi, stajın yapılış tarz ve şeklinin adliye memuriyetlerinden herhangi belli bir şubesinde olmasını, kitap tedarikine yardımcı olmak üzere evvelce vaat edilmiş olan 500 liranın ve Maarif Vekâleti'nin Hukuk Fakültesi talebesi için tahsis etmiş olduğu 1000 liranın temin edilmesidir.

Bunun üzerine Adliye Vekili Bey staj meselesinin memleket ihtiyacına göre tadil edileceğini, kendisinin de üç senenin fazla olduğu kanaatinde bulunduğunu

---

* *Vatan*, 15 Kânunusani 1341 (15 Ocak 1925), No: 634, s.1.

söylemiş ve stajın yalnız mahkemeler nezdinde yapılmasını desteklediğini beyan eylemiştir. Esat Bey nihayetinde demiştir ki:

Ben de memuriyet hayatından çekilip de dava vekilliği yapmak istersem, üç sene staja tabi olacağım.

Vekil Bey, diğer mali taleplerin de karşılanacağını söylemiş ve bu sene Adliye bütçesinin 40 bin liraya çıkarılacağını ilave ederek bundan böyle Hukuk talebesinden her isteyenin hükümetin tespit edeceği bir yerde vazife yapacağını taahhüt etmek şartıyla yedirilip giydirileceklerini de beyan etmiştir. Taleplerinin bu suretle kabul edildiğini gören talebe delegeleri Vekil Bey'e teşekkür beyan eylemişlerdir. Mahmut Esat Bey delegelere bugün Hukuk Fakültesi'ne geleceğini beyan etmiştir ve delegeler ayrılırken hanım delegelere dönerek erkeklere temin edilen her türlü haklara hanımların da eşit olarak sahip olacaklarını söylemişlerdir.

Türk Cumhuriyeti Adliyesi Hakkında Meslek Mektebi Talebesine Nutuk*

Efendiler, çayınıza çok teşekkür ederim. Türk Cumhuriyeti'nin genç adliye memur adayları arasında birkaç saat geçirmek benim için zevktir. Bu güzel günleri bütün hayatımda daima yâd edeceğim.

İdealimiz çok geniştir. Bizim bu idealimizin tatbikat sahasında tecellisine siz saik olacaksınız. Bu vazifeniz bunun için çok ağır ve bu oranda da şereflidir. Türk milletinin mücadeleleri esnasında dökülen mübarek kanların mühim kısmı Türk Cumhuriyeti adliyesinin bağımsızlığı yolunda döküldü. Fakat bu boşa gitmedi. Lozan Antlaşması'yla taçlandırıldı. İşte o şehitlerin ruhunu yarın sizsinizdir ki işbaşında tatmin edebilirsiniz. İnsanların haklarına kefil olan Türk Cumhuriyeti adliyesi sizlerden bunu bekliyor. Geleceğe şevkle, aşkla yürüyünüz. Mutlaka başarılı olursunuz.

Aranızdan ayrılırken şunu da söyleyeyim ki, sizler daima kalbimin içinde yaşayacaksınız. Müstantiklere çok ehemmiyet veriyoruz. Sizin en küçük bir hatanız bir caniyi masum, bir masumu zanlı yapabilir. Vazifeniz o kadar ağırdır.

İcra memurlarına gelince: Halkımız hükümlerden memnun olduğu halde icraatın gecikmesinden şikâyetçidir. Bunları da sizin temin edeceğinizden ümitliyim... Hepinize başarılar temenni ederim. Zabıt kâtibi efendiler, size de ayrıca teşekkürler eder, başarılar temenni eylerim.

Efendiler! Türk Cumhuriyeti o adliyeyi istiyor ki, bir suçlu mahkeme kapısından içeri girerken muhakkak bilmelidir ki cezasını görecektir.

Cezadan kurtulmak isteyenler için yalnız bir şart lazımdır; o da masum olmak... Hepinize tekrar tekrar başarılar temenni ederim.

---

* *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1341 (1925), No: 397.

Adliye Meslek Mektebi'nden Mezun Olan Talebeye Nutuk*

Dün Meslek Mektebi'nden çıkan efendilerin mükâfatları dağıtıldı. [...] Adliye Vekilimiz talebeye hitaben şu nutku irat eylemişlerdir:

Efendiler!

Bir senelik mesainizin semeresini başarıyla toplamış bulunuyorsunuz. İmtihanlarda gösterdiğiniz liyakatten iftihar edebilir ve memleketimiz hesabına memnun olabiliriz. Şimdi sıra Türk Cumhuriyeti adliyesinin sizin yeni, temiz ve sağlam bilgilerinizden istifade etmesine geldi. Çok mühim olan vazifenizi namus ve vicdan dairesinde ve Cumhuriyet kanunlarının emrettiği surette yapacağınıza şüphem yoktur.

Müstantik[1] efendiler!

Vazifeniz çok mühimdir. Adaleti tatbikle mükellef Türk hâkimini sizin araştırma ve incelemeleriniz aydınlatacaktır. Siz ona bir ışık olacaksınız. Yanlış bir hareketiniz çok zaman bir masumu suçlu, bir suçluyu masum yapabilir ve siz bu vebalin hesabını bütün bir hayatınızda veremezsiniz.

Adliyemizin, mektepli müstantiklere ne kadar muhtaç bulunduğu ve müstantik boşluğunun adalet sahasında nasıl bir acı olduğunu meslektaşlarım çok iyi takdir ederler. İnkılap ve cumhuriyetin bu boşluğu doldurmakta olduğunu görmekle haklı olarak iftihar edebiliriz.

---

* *Hâkimiyeti Milliye*, 30 Ağustos 1341 (1925), No: 1513 s.2.

1 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

İcra memuru efendiler!

Bugün bütün bir mazinin biriktirdiği kötülükler arasında Türk halkının eskiden beri en esaslı ve haklı şikâyetlerinden birisini de icradaki ağırlık teşkil ediyordu. Memleket sizi bu şikâyetlerin önünü almak için yetiştirdi. İnkılabın kurtarıcı tedbiriyle azalmakta olan bu şikâyetleri, sizin kanunlarımızı hakkıyla tatbik etmek suretiyle göstereceğiniz faaliyet ve dirayet büsbütün ortadan kaldırmalıdır. Bunu endişe ve ısrarla bekliyorum.

Efendiler!

İnkılabın büyük hücumlarıyla durup dinlenmeden ilerleyen Türk Cumhuriyet adliyesini siz faaliyetinizle daha ilerilere, daha yükseklere götürmek mecburiyetindesiniz, bu vazifeyle mükellefsiniz. Türk milletinin büyük iradesinin bir tecellisi olan inkılap ilerliyor. Gözleri ve gönülleri geride olanlar çiğnenmeye, ezilmeye ve ölmeye mahkûmdurlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nin her faaliyet sahasında olduğu gibi bilhassa adli sahada da dünya karşısındaki hayat mücadelesini zekâ ve irfanla kabul ediyoruz. Yeni medeniyetin başarı sırları buradadır. Bu hakikatten dolayı adli teşkilattaki şiarımız en küçük memurumuzdan en büyüğüne kadar mutlaka mektepli olarak yetiştirmek, mektepli olarak görmektir. Sizler bu maksadın tatmini için yetişenlersiniz. Türk milleti her teşkilat sahasında olduğu gibi adliyesinde de hiçbir millete karşı gerilik kabul etmiyor ve edemez. Bu kutsi davanın hitamını siz ve sizin meslektaşlarınızın dirayet ve faaliyeti olacaktır. Milletimiz kanı ve canı pahasına bize kapitülasyonsuz, bağımsız bir adliye verdi. Millete karşı sözünü yerine getiremeyen, vazifesini yapamayan bir memur, en büyüğünden en küçüğüne kadar, hayatta mahcup olur ve utanır. Böyle bir mahcubiyet ve utanca bir Türk memuru ölümü bin kere tercih etmelidir ve eder. Adaletin Türk'ün en ananevi iftihar sebeplerinden biri olduğunu daima hatırlayınız. Türk adil olarak doğar.

Hepinize başarılar temenni eder, muhterem muallimlerinize de Adliye Vekâleti'nin şükranlarını takdim ederim.

ANKARA ADLİYE HUKUK MEKTEBİ[1]

1925 Yılı Muvazenei Umumiye Kanunu Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Muvazenei Maliye Encümeni Mazbata Muharriri faslın yekûnunun 397.320 lira olduğunu söylediler. Bu yekûn bütün fasla aittir. Hukuk Mektebi'ne ait değildir. Bir kere bu noktayı müsaadenizle arz edeyim. Hukuk Mektebi meselesine gelince; o da bu fasılda bir maddedir. Yüksek heyetiniz bundan bir ay evvelki toplantısında Ankara'da bir hukuk mektebi açılmasını esas olarak kabul buyurmuştunuz ve yalnız kadrosunun tespiti için Muvazenei Maliye Encümeni'ne göndermiştiniz. Hukuk Mektebi kısmen yatılı olacağından dolayı Muvazenei Maliye Encümeniniz oraya 8.340 lira daha ilave etmek lüzumunu görmüştür. Mesele bundan ibarettir. Yoksa Abidin Bey biraderimizin dedikleri gibi Hukuk Mektebi'nin bütün masrafları 8.000 lira değildir. 30 küsur bin liradır. Esasa geçmiyorum. Çünkü esas yüksek heyetinizce bundan zannederim bir ay evvel kabul edilmiştir. Tekrar vaktinizi almamak için uzun değerlendirmeleri gereksiz görüyorum. İkinci olarak bir de kanun hazırlama komisyonlarımız vardır. Beyefendiler! Adliye Vekâletinizce

1 Adliye Hukuk Mektebi'nin açılmasına yönelik TBMM'de yapılan tartışmalar "1925 Yılı Adliye Vekâleti Bütçesi Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma" başlığı altında verilmiştir. Bkz. elinizdeki ciltte, s.222-241.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.16, s.244-247, (26 Mart 1925).

memleketimizin muhtaç olduğu kanunların bir an evvel tamamlanması talep olunduğundan, bu husus için 10 bin lira fazla istedik. Maliye Vekili Beyefendi de kabul buyurdular. Muvazenei Maliye Encümeniniz de kabul etti. Bununla ümit ediyoruz ki bu sene nihayetinde kanunlarımızı tamamlayacağız. Yani bu fasıl eskisine oranla zammedilen Hukuk Mektebi ve Kanun Hazırlama da dahil olmak üzere aşağı yukarı 24 bin liradan ibarettir.

Reis *- Efendim! Altıncı maddenin başlığı "Kanunlar hazırlanması için mütehassıslara verilen ücretler" olacak ve 40 bin lira olarak konulacaktır. Bu suretle kabul edenler... (Anlaşılmadı sesleri.) Müsaade buyurun efendim, zannederim anlaşılmadı. Faslın müzakeresi esnasında bu maddeye konulan miktar 23.800 lira iken Vekil Beyefendi bunun 40 bin liraya çıkarılmasını teklif ediyorlar. Dolayısıyla bu yeni teklifi oylamanıza arz ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmemiştir efendim. Maddenin tahsisatı 23.800 lira olarak kalmaktadır. Başlığı da "Kanunlar hazırlanması için mütehassıslara verilecek ücretler" şeklinde düzeltilecektir.*

Şakir Bey *(Çatalca) - Maktu olarak verilecek ücrettir efendim.*

Reis *- "Kanunlar hazırlanması için mütehassıslara verilecek maktu ücretler" şeklinde açıklığa kavuşturuldu efendim. Efendim! "Ankara'da açılacak yatılı hukuk mektebi memur ve müstahdemlerinin maaş ve ücret ve masrafları", bunun için de 38.320 lira teklif edilmektedir. Esası kabul buyurulan bir önergeye dayalı olarak bu esas üzerinden Encümen bir rakam getirmiştir. Yani teklif, kabul edilen önergeye göredir.*

Naim Hâzım Efendi *(Konya) - Muvazenei Maliye'ye bir soru soracağım efendim. Mektebe ne kadar yatılı talebe alınacaktır?*

Şakir Bey *(Çatalca) - Efendim! Tertip edilen kadroya nazaran 100 talebe mevcut olacağı öngörülmüştür.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Hukuk Mektebi'nin yeri de tedarik edilmiştir, talebenin yatacağı yer de tedarik edilmiştir. Yüksek heyetiniz evvelce bunu kabul etmiştir. Her halde uygundur; arzu buyurursanız ve usule uygunsa bütün sebeplerini de izah edebiliriz.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Bu mesele yüksek heyetiniz huzurunda müzakere edildiği zaman yüksek heyetiniz Ankara'da hususi sebeplerden dolayı bir hukuk mektebi açılmasını kabul buyurmuş ve hatta bu yolda verilen bir önerge yüksek heyetinizce kabul edilmişti. Bunun hakkında şüphe ve tereddüde mahal yoktur. Zabıtlarda kayıtlıdır. Arzu buyurursanız bendeniz ararım, beş dakika zarfında onu da arz ederim.

Ali Şuuri Bey *(Karesi) - Polisler de öyle olmuştur.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Hayır!.. Şimdi zatıâliniz buyurdunuz ki "Önerge varsa, diyeceğim yoktur. Esas kabul edilmişse, diyeceğim yoktur." Efendim, hem önerge vardır hem de Ankara'da açılması esası kabul edilmiştir. Hatta riyaset makamı da o yolda incelemelerde bulundu. Bu konuda bir de ayrıca önerge verildi. Ve o da kabul edildi. Tehirine sebep olan nokta şu idi: Yüksek heyetiniz mektebin yatılı olmasını arzu ediyordu. Oradaki tahsisatı mektebin yatılı olabilmesi için yetersiz görmüştü. Dolayısıyla bir miktar daha zammedilmesini arzu buyurmuştu. Bu arzudan dolayı bendeniz Muvazenei Maliye Encümeni'ne gittim ve orada 8 bin lira daha zammedilmesi kararlaştırıldı. Dolayısıyla zannediyorum ki söz konusu olacak mesele, bu 8 bin lira meselesidir. Bununla beraber nasıl arzu buyurursanız öyle olur.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Biraz evvel bahis konusu ettiğim önerge Çorum Mebusu İsmail Kemal Bey tarafından verilmişti. İsmail Bey önergesinde hukuk mektebinin "Ankara'da açılmasını teklif eylerim" diyor. Riyaset makamı da yüksek heyetinize şu yolda beyanatta bulunuyor: "Esas mesele karara bağlanmıştır, müzakereye devam edemeyiz" diyorlar. Yüksek heyetinizce kabul edilmiş bir önerge şimdi tekrar müzakere edilir mi? Bunu Ali Şuuri Beyefendi'den öğrenmek arzu ediyorum. Yani yüksek heyetinizin çoğunluğunca karara bağlanmış bir önerge vardı. O önerge icabınca Ankara'da açılacak mektep hakkında izahat verilmesini lüzumsuz buluyorum. Muhtelif sebeplerden dolayı bir hukuk mektebi açılması uygun görülmüş ve yüksek heyetiniz de kabul etmişti. Tehirine sebep de, bu para yetersizdir, zammediniz noktasıydı. Biz de 8 bin lira zammederek getirdik. Bahis konusu olacak husus ancak bu noktadır. Yani 8 bin lira zammın kabul edilip edilmemesi meselesidir.

***Hulusi Bey** (Karesi) - Birinci kısım karara bağlanmış mıdır?*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Bağlanmıştır.

***Hulusi Bey** (Karesi) - Hayır efendim! Yatılı mektep yapılması için gitmişti.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (Devamla) - İhtara hacet yok beyefendi, tahsisatı yok olur mu? Yatılı mektep olur da tahsisatı olmaz olur mu? Bu, bir mana, bir mantık ifade etmez.

Adliye Hukuk Mektebi Açılışında Nutuk*

Reisicumhur Hazretleri nutuklarını bitirdikten sonra ön sıralardan birine oturdular. Kürsüye Adliye Vekili Mahmut Esat Beyefendi çıktı ve hazır bulunanların pek büyük bir zevk ve alakayla dinledikleri şu nutku irat eyledi:

Reisicumhur Hazretleri!..

Değerli dinleyiciler!..

Ankara'mızın Adliye Hukuk Mektebi, Türk'ün şanlı ve çok şerefli kurtarıcısını, büyük Reisicumhurunu öğretim heyetinin riyasetinde ve başında görmekle şu anda en derin fakat ifadesi çok müşkül heyecanla, sevinçlerle doludur. Bu vesileyle Türk İnkılabı'nın Büyük Lider'ine, öğretim heyetinin, genç hukuk adaylarının ve mektebin hürmet ve şükranlarını alenen arz eder, bunun lütfen kabulünü kendilerinden rica ve niyaz ederim. Mektebimizin Türk Hukuk Tarihi fahri profesörlüğünü lütfen kabul buyuran büyük Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine de teşekkürler takdim eylemeyi bir vazife ve bir borç sayarız.

Reisicumhur Hazretleri!..

Değerli dinleyiciler!..

Müsaadenizle mektebimizin esas umdelerini birkaç cümle içinde arz etmek isterim. İslam hukukunun zamanımıza kadar sürüklene sürüklene gelen en esaslı, fakat en sakat ve en aksak bir dayanağı vardır ki, ona Arapça tabiriyle "kal" derler. Güzel Türkçemize "dedi ki" suretinde tercüme edilen bu esas asır-

* *Hâkimiyeti Milliye*, 6 Kasım 1925, No: 1572, s.1-2; *Cumhuriyet*, 6 Kasım 1925, No: 537, s.1-2.

larca ve asırlarca Türk milletinin mukadderatını ortaçağa bağladı, onu ortaçağda verilen kararlarla idare etmeye etken oldu.

İslam medeniyetine mensup hukukşinaslar, çok yazık ki, zihniyetlerini bu esastan kurtaramadılar. Bizdeki Mecelle ve buna benzer bazı kanunlarımız bu zihniyetin en açık bir örneğidir.

"Dedi ki" tabiri "kal"in kelime tercümesidir. Fakat "kal"in hakiki manası "şuursuz ve idraksizim, ortaçağ ölülerinin fikirlerinden başka bir şey düşünemem, ölülerin kararlarıyla yürürüm ve düşünmekten âcizim" demektir. Bunun 20. asırda en açık manası "ben yokum, ben ölüyüm" demektir.

Değerli dinleyiciler!..

Bu "kal" kaidesi, şuur ve faaliyetine tarihin sahası bile dar gelen asil ırkımızın bütün varlığını kalın ve kara bir esaret zinciri halinde ortaçağa, ortaçağ fikirlerine bağladı. Asırlar ve asırlarca evvel bilmem hangi çöller içinde verilen kararların "kal"iyle 20. asır ortasında yürümek, şuur ve idrakten nasipsiz olduğunu fiilen göstermekten başka ne ifade eder? Bu gibi esaslara fazla olarak bir de "Rabbani" vasıf izafesi idraksizliğin en bariz bir tecellisi değil midir? Milletlerin dünya işlerini akıl ve mantık haricinde, yalnız vicdanlarda kalması icap eden dinle, din tehdidiyle yürütmeye imkân var mıdır?

Ortaçağ içinde herhangi bir Arap hukukşinasının, muhitinin ve gününün icaplarına göre koyduğu bir düsturu, Arap "dedi ki" diye sonsuza kadar Türk milletine ihtiyaç vasıtası olmak üzere kullanmak mümkün müdür? Bunda ısrarın Türk'ü hak namına ne büyük haksızlıklara, hayal edilmesi müşkül ne tahakküm ve ne zulümlere maruz bıraktığı meçhulümüz değildir. Mukadderatını bir Arap müçtehidinin sözlerine bağlı görecek kadar Türk milletinin şuurdan, idrakten, düşünceden mahrum olduğunu kim söyleyebilir? Türk'ü böyle ağır bir töhmet altında bırakmaya kimin hakkı ve yetkisi vardır? Böyle bir tarih mevcut ise, ki vardır, onun yanması ve kül olması lazımdır. Fıkıh ve onun mensupları tarihin en büyük safhalarında istibdadın, hezimetlerin gerekçesi ve etkeni oldular. Böyle sakat ve bozuk esaslarla Türk milleti gibi büyük bir milletin mukadderatı 20. asır ortasında idare olunabilir mi? Ayıp ve günah değil midir?

Bugün büyük İnkılap Liderimizin işaret ettiği yolda yürümeyi çok şerefli ve çok feyizli bir esas olarak kabul eden Ankara Hukuk Mektebi maziden devrolmuş esasları tarihe bıraktı. "Dedi ki", "dediler ki" ile değil, "diyorum ki", bilhassa "Türk olarak, bir insan olarak şuurla, idrakle diyorum ve düşünüyorum ki" prensibini kendisine şiar edinmiş bulunuyor.

Türk Cumhuriyeti hukukunu inceleyecek ve araştıracak olan Ankara Hukuk Mektebi faaliyet sahasında hiçbir kaynakla kayıtlı değildir. Onun en büyük kitabı kayıtsız ve şartsız Türk milletinin yüksek menfaatleri ve 20. asır hayat ve medeniyet düsturlarının mahzeni olan çağdaş bilimlerdir.

Milletimizin, İnkılabın ve Cumhuriyet'in en yüksek menfaatlerini en açık bir şekilde anlatan ve aydınlatan Türk'ün Büyük Reisinden feyiz ve ilham alarak yürüyeceğiz. Gazi, elimizde bir zafer bayrağıdır. Mutlaka ve her halde başaracağız.

Onun yol göstermesiyle "dedi ki"yi bıraktık, "diyoruz ki"yi kabul ettik. Yani şuurla yürüyoruz, düşünüyoruz. Şu halde Türk milletinin tarihe, bütün bir insanlık tarihine söyleyeceği daha çok, pek çok sözleri vardır. Oraya vereceği pek çok eserleri vardır.

Cumhuriyet'in Türk adliyecileri bu genişlik ve kapsam dahilinde İnkılabın kendilerine yüklediği geniş ve şanlı vazifenin ağırlığını ve manasını idrak etmişlerdir. Bunun bütün icap ve gereklerini de yerine getirmeye hazırdırlar. Hazırlanmış ve hazırlanmakta olan yeni kanunlarımız, huzurunuzda bulunan genç hukuk adayları bu kararın ilk merhalesidir; gerisini tarih söyleyecektir. İnkılap için hazır olmak ve onu müdafaa etmek rolü Türk adliyesinin yegâne medarı iftiharıdır. İnkılaplar insanlığı saadete götüren vasıtalardır. Karşı koyanların akıbeti ne olursa olsun mutlak bir hüsrandır.

Sözlerime nihayet verirken teşrifleriyle mektebimizi şereflendiren ve İnkılabın her sahasında olduğu gibi bizim de programımızı ve hareket hattımızı tespit buyurmak lütfunda bulunan Reisicumhur Hazretlerine ve değerli dinleyicilere en derin teşekkürlerimi tekrar takdim eylerim.

Adliye İşleri Hakkında Beyanat*

[...] Adliye Vekilimiz Lotus meselesi ve adliye işleri hakkında bir yazarımıza aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Cumartesi günü ekspresle Lahey'e doğru hareket edeceğiz. Bugünlerde Profesör Veli Bey de gelerek heyetimize katılacaktır. Bu defa Lotus meselesi kati surette halledilecektir. Fakat bu hususta ancak döndükten sonra müspet bir şey söylemek mümkün olacaktır. O zaman uzun uzadıya görüşürüz. Seyahatimizin bir ay kadar devam etmesi muhtemeldir. Bir ay sonra Ankara'ya dönmüş olacağız.

Mahmut Esat Bey yazarımızın diğer sorularına cevaben demiştir ki:

Adliye kadrosunda yapılan düzenlemeler, memurların azaltılması, muameleleri zorlaştırmamıştır. Bilakis işlerin daha seri neticelendirildiği anlaşılmıştır. Bununla beraber, bu konuda kati olarak fikir söyleyebilmek için iki ay kadar daha beklemek lazımdır.

Bundan iki sene evvel adliye işlerinde gecikmeler vaki olduğuna dair birçok şikâyetler alırdım. Şimdi şikâyetlerin çok azalması işlerin süratle yürüdüğüne açık bir delildir. Yeni teşkilattan adım adım daha iyi neticeler husule geleceğini ümit ediyoruz. Teftiş işlerine çok ehemmiyet veriyoruz. Şu dakikada 25 adliye

* *Milliyet*, 12 Temmuz 1927, No: 506, s.1, 4. Özeti için bkz. *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1927, No: 1139, s.1-2.

müfettişi Batı Anadolu vilayetlerini teftiş etmektedir. Geçen sene Doğu Anadolu vilayetlerinin teftişatı yapılmıştı. Yakında Bursa ve İzmir havalisinin teftişatı da bitecek, yeni kanunların tatbikatı tamamen gözden geçirilmiş olacaktır.

Adliye muamelelerinin en ağır kısmını icra işleri teşkil ediyor ki, bu da arzu olunduğu gibi hallolunmaktadır. Altı aydan beri tatbik edilmekte olan yeni İcra Kanunu'nun temin ettiği vaziyet çok memnun edicidir. Bu kanun sayesinde şikâyetler yüzde 5'e kadar inmiş olup, bunların yüzde 3'ünün de asılsız olduğu görülmektedir. Evvelce adliyemizin yegâne aksayan noktası olan icra işleri tamamen yoluna girmiştir. Eskiden vuku bulan şikâyetlerin yüzde 80'i icra işlerine aittir. Yeni kanun çok kuvvetlidir; lazım gelen yetkileri vermiştir.

Tek hâkim usulünün her tarafta tatbiki mümkündür. Fakat ben toplu hâkim usulünün her tarafa yayılmasına taraftarım. Mümkün olduğu kadar toplu hâkim usulüne gitmenin daha uygun olduğu kanaatindeyim. Bununla beraber, bunun aksini uygun görenler de vardır. Halihazırda işi çok olan yerlerde toplu hâkim, işi az olan yerlerde tek hâkim usulü tatbik olunmaktadır.

Ben şahsen kadınların hâkim olmalarına kanuni bir engel görmüyorum. Bununla beraber, bu mesele Adliye Encümeni'nin bileceği ve halledeceği şeylerdendir.

Vekil Bey bu sırada tebessüm ederek "Kadınların hâkim olup olamayacağını Adliye Encümeni Reisi'nden sorunuz" demiş ve şunları ilave etmiştir:

Bununla beraber, kadroda şimdilik açık yoktur ki kadın hâkim olabilsin. Açık olunca bittabi Encümen bununla meşgul olacaktır.

Kadrolar kapalı olduğundan açıkta kalanların ne zaman yerleştirileceği malum değildir. Adliye Encümeni bunların vaziyetlerini de nazarı itibara alacak, kadroda açık oldukça tayinlerini yapacaktır. Memurların refaha kavuşturulması büyük bir ehemmiyetle düşünülmektedir.

Adliye memurlarının geçen sene olduğu gibi nöbet usulüyle bir ay izinli olup olmayacaklarını soruyorsunuz. Bu meseleyi Memurlar Kanunu hal ve tayin etmiştir. Bunun haricinde bir şey yaplması söz konusu olmamıştır.

Talebesinin miktarı 600'e ulaşan Ankara Hukuk Mektebi imtihanları bu sene çok parlak olmuştur.

Üçüncü sınıfı da açılmak üzeredir. Bu sene mektebe 300 kadar talebe alınarak mevcudu 900'e çıkarılacaktır. Gelecek sene bu vakitlerde mektepten adım adım 250 efendi mezun olacak ve hâkim adayı olan bu ilk mezunlar derhal tayin olunan mahallerine gönderileceklerdir. Mektebin yüksek hocalarının şahsiyetleri beklediklerimizi tatmine en esaslı bir zübdedir. Ankara Hukuk Mektebi, İstanbul Darülfünunu gibi aynı şartlara sahip mezunlar yetiştirecektir.

İstinaf Mahkemelerinin canlandırılması tasavvur olunmamaktadır. Böyle bir şeyin lüzumu veya lüzumsuzluğu bile söz konusu olmamıştır.

İzmir ve ona bağlı yerler adliyesindeki teftişatımdan çok memnunum. Her şeyden evvel işlerin sürati nazarı dikkati çekiyor. Şikâyetler buralarda iki sene evvelkine oranla yüzde 1'e inmiştir.

Yarın (bugün) İstanbul adliyesini ziyaret ederek incelemelerde bulunacağım.

[...] Vekil Bey kadın mebus seçilmesi meselesi hakkındaki soruyu tebessümle karşılamış ve birçok işler arasında henüz bu meseleyi esaslı surette düşünmeye vakit bulamadığından fikir beyan etmemeyi tercih eylemiştir.

Ankara Hukuk Mektebi Mezunlarına Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in Perşembe günü Marmara Parkı'nda Ankara Hukuk mezunları şerefine verdiği ziyafette söylediği çok kıymetli hitabeden okurlarımıza bahsetmiştik. Bütün memleket gençliğinin dikkatle okuması lazım gelen bu nutka bugün aynen yer veriyoruz:

Aziz mezunlar,

Son imtihanlarınızı da başarıyla bitirdiniz, tebrik ederim.

İnsanlığın en güç, hassas sanatlarından birisine, hâkim sanatına girmiş bulunuyorsunuz. Kutlu olsun. Yarınki kararlarınızda, hükümlerinizde herkesi memnun etmek, şunun bunun hoşuna gitmek kaygısı sizi oyalamasın. Hadiseleri bütün inceliklerine kadar şuurla kavradıktan sonra kanunların fikirlerinize, vicdanlarınıza ilham ettiği hakikatleri samimiyetle söyleyeceksiniz. Rollerinizi yaparken büyük müşkülatla karşılaşabilirsiniz. Fakat bu tehlikeler ne olursa olsun onları vicdan tepelerinden seyrederek aşacaksınız. Hiçbir endişeye kapılmaksızın samimiyetin ve bilginin icaplarını yerine getireceksiniz. Samimi olmadıkça kendinizi bile ikna edemezsiniz; nerde kaldı ki başkalarında kanaat uyandırabilesiniz.

Bileceğiz ki en adil hüküm bir tarafı sevindirir diğer tarafı gücendirir. Gücenen söylenecektir, belki sövecektir de, belki bundan fazlasına da teşebbüs edecektir. Bunlara tahammül için hâkimin imkân elverdiği kadar insani hislerden uzaklaşması lazımdır. En büyük kuvvetinizi feragatte bulacaksınız. Sanatınızın

* *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Temmuz 1930, No: 3421, s.1.

mukadderatı budur. Bunu gözlerine kestiremeyenler allame olsalar dahi hâkim olamazlar. Bunun içindir ki hâkimlik insanlığın en güç mesleklerinden birisidir.

Herkesi memnun etmek, zamanın dedikodularına ayak uydurmak endişesiyle alınan kararlar, verilen hükümler hakkı incitir. Hakkın düştüğü yerde insanlık düşer, millet ve memleket yükselemez.

Türk hâkim adayları, sizin vefalı hatıralarınız arasına bırakmak istediğim bir iki emanetim var: İtalyalı tarihçilerden Guglielmo Ferrero'nun fikirlerini benimseyerek diyeceğim ki, devlet otoritesi millet varlığının can evidir; o sarsıldığı gün her şey anarşinin karanlıklarında kalır. Bütün varlıkları ölüm alır. Şimdi adını, kalıntılarını tarihte duyup seyrettiğiniz yüksek medeniyetler otoritesizliğe kurban oldular. Böyle silahsız kalan bu varlıklar anarşinin eliyle ilahların adak taşında gözleri bağlı boğazlandılar. Türk demokrasisi, otoriteden, inkılap kanunlarının hükümlerini yerine getirmeyi, bu hükümleri süratle, katiyetle infaz etmeyi anlar. Devlet otoritesi milleti, memleketi tutacak, inkılabın ortaya koyduğu büyük varlıkları yaşatacaktır. Geniş kavrayışlı seri kararlarınız dönmeyen bir kılıç yalımı gibi otoritenin müeyyidesi olacaktır. Disiplin, otorite, medeniyeti vahşetten ayıran vasıftır.

İnkılap hukukçuları,

Paris Üniversitesi âlim İdare Hukuku Profesörü Gaston Jèze yüksek eserinin başlangıcında "Hukuk yaşıyor, muhitin tesirinde yaşayan her varlık gibi fasılasız gelişiyor. Bu muhiti iyice araştıralım, o zaman hukuku daha iyi anlayacağız, zamanın ihtiyaçlarına daha iyi uyduracağız" diyor. Ben daha ileri giderek diyeceğim ki, yalnız hak sahasında değil, fakat her sahada insanlığın ilerlemesi, Türk milletinin yükselmesi, asrımız şuuruna, milletimizin yaşama ihtiyaçlarına uymayan ananelerin yıkılmasına bağlıdır. Anane adını taşıyan fosilleşmiş kalıntıların hali hayat için örnek olamaz. Tarihin yürüyüşüne bakınız. Her ilerleme adımı altında mutlaka çiğnenen bir anane göreceksiniz. Yürümek için mutlaka bir anane çiğnemek lazımdır. Ananeler, yaşayan maziler demektir; mutlaka yıkılmalıdır; mutlaka bugüne ve geleceğe yol vermelidirler.

Hayat bir yıldırımdır ki, yüksek Türk şairi Tevfik Fikret'in dediği gibi, onun her darbesinde bir gece, bir gölge devrilir. Sonra birbirini takip eden sabahlar açılır. Siz, size teslim olunan bu sabahları bekleyeceksiniz. Sabah bekçileri, mesleğiniz kutlu olsun. Sakın gündüzleri geceler almasın.

Aziz adaylar, hayatınızda vazife ve disiplin sevgisini her sevgiden üstün görünüz. Fransız filozofu Alfred Fouillée *Felsefe Tarihi*'nde Konfüçyüs'ün asırları delip gelen fikrini şöyle özetliyor: "Vazife Allah demektir." İnkılap önündeki vazifelerinize işte böyle bağlı kalacaksınız.

Sağ olsun Türk milleti, sağ olsun onun Gazi Reis'i.

ÇEŞİTLİ KONULARDA TBMM'DE KONUŞMALAR

Şapka Giyilmesi Hakkında Kanun Teklifi Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem arkadaşlar, Bursa Mebusu Nurettin Paşa'nın endişesi, arkadaşımız Konya Mebusu Refik Bey tarafından teklif edilen bu kanunun Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalefeti yönünden ise, kendilerini temin ederim ki, bu hususta hiçbir endişeye mahal yoktur. Endişe şöyle dursun, sevinmeye mahal vardır. Nurettin Paşa bu kanunu Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 103. maddesine muhalif buluyorlar. O madde, hiçbir kanun Teşkilatı Esasiye Kanunu'na aykırı olamaz diyormuş. Teklif edilen bu kanunun o maddeye aykırı olan yönü neresidir? O yön hakkında bize kâfi derecede izahat vermediler. Yalnız önergelerinde "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Her Türk hür doğar, hür yaşar" diyorlar.

Hür ve medeni milletlerin kisvesini almak hürriyetsizlik midir? Sonra "Mal ve can koruma altındadır. İşkence ve eziyet yoktur. Hiçbir kimse hiçbir fedakârlığa zorlanamaz" diyorlar. Evet efendiler, hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir. Buna hiç şüphe yoktur. Bu kanunu yüksek heyetinizin kabul etmesi bu maddenin teyidinden başka bir mana ifade etmez. Milletin hâkimiyetini burada yüksek heyetiniz temsil eder. Evet efendiler, tekrar ediyorum, her Türk hür doğar ve hür yaşar. Fakat medeni milletlerin kisvesini almak Türk milletini esarete mi sevk etmek demektir ve sonra ikinci derecede hürriyet sonsuz, sınırsız bir şey midir? Her hürriyetin kanunlarla, nizamlarla bir sınırı vardır. Nihayet onun sınırları bu Türkün ve Türk milletinin yüksek menfaatleridir.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.19, s.223-224, (25 Kasım 1925).

Türkün ve Türk memleketlerinin yüksek menfaatleri neyi gerektirirse o yapılır ve en uygun hareket tarzı o olur. Aksi ise anarşi ifade eder; hürriyeti şunun ve bunun elinde de mazinin elinde de oyuncak yapmaktan başka bir netice doğurmaz. Hürriyetin nasibi irticaın elinde oyuncak olmak demek değildir. Birtakım kanuni şekiller öne sürerek, maddi ve manevi manası olmayan birtakım kanuni şekillere Türk milletinin medeni sahada ilerlemesini feda edemeyiz. Türk memleketinin ve Türk milletinin menfaatleri manasız ve faydasız kanuni şekillerin çok üstündedir. *(Alkışlar.)*

En büyük kanun odur; yani Türk milletinin menfaatidir. Nerede kaldı ki, arkadaşımızın kanun teklifinde Teşkilatı Esasiye'ye ve Nurettin Paşa'nın burada zikretmekte oldukları kayıtlara muhalif hiçbir kayıt görmüyorum.

Heyeti Vekile'nin kararı meselesine gelince; Heyeti Vekile Türk memurlarının şapka giymesi hakkında bir kararname çıkardı. Efendiler, bunu yapmak her devletin heyeti vekilesi gibi bizim de yetkimiz dahilindedir. Yarın diyebilir ki, dairelerin memurları redingotla vazifelerine devam edeceklerdir. Bu bir talimatnamedir, karardır. Devam etmedikleri takdirde nizamnameye, talimatnameye aykırı hareket etmiş olmak itibariyle cezalandırılırlar. Şapka da o türdendir. Nurettin Paşa Hazretleri niçin böyle redingot giyilmesi hakkında bir Heyeti Vekile kararına itiraz etmiyorlar, bunda niçin sakınca görmüyorlar da şapkada sakınca görüyorlar ve şapka giyilmesini Teşkilatı Esasiye'ye ve kanunlara muhalif görüyorlar? Bu noktayı da anlayamadığımı itiraf ederim. Bilhassa arkadaşımızın teklif ettiği kanun bugün bir kısım milletlerde vardır. Mesela Japon Meclisi Mebusanına silindirle[1] girmek kanunen mecburidir ve teşkilatı esasiyelerinde vardır. Fakat efendiler, nihayet medeni yollarda ilerlemeye azmetmiş, karar vermiş olan Türk milleti için şu ve bu milletin hareketlerini şahit göstermek mecburiyetinde dahi değiliz. Memleketimiz menfaati neyi gerektiriyorsa onu yaparız ve bu memleketin menfaatlerini gerektiren şeyler hiçbir vakit Teşkilatı Esasiye Kanunu'na muhalif olamaz, olmamakla kayıtlıdır.

---

1 Silindir şapka. (Y.N.)

İzmit'in Şefika Köyünden Ahmet Oğlu Mehmet'in İdamı Hakkındaki Tezkere Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim, Temyiz Mahkemesi'nce de tasdik olunarak kesinleşmiş idam hükümlerinin infaz için yüksek heyetinizin tasvibine arzı dolayısıyla Trabzon Mebusu Hasan Beyefendi'nin beyanatına yüce Meclis'in zabıt ceridelerinde vâkıf oldum ve fikirlerini kavrayabildimse özeti şudur:

1) Büyük Millet Meclisi Teşkilatı Esasiye Kanunumuzun 26. maddesindeki haklarını kanun maddesi halinde kullanır. Dolayısıyla idam hükümlerinin infazı yetkisini de bu suretle kullanmalıdır. Yani rastgele bir kararla değil.

2) Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi'nin 54. maddesi de bu suretle hareketi emretmektedir.

Meseleyi birkaç yönden inceleyebiliriz. Büyük Millet Meclisi Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesinde bahsolunan haklarının bir kısmını kanun maddesi halinde kullanır. Bu, zaruridir; mesela antlaşmaların tasdiki gibi. Fakat hepsini bu suretle, bu şekilde kullanmaz. Çünkü bütün yetkilerini, haklarını bu suretle kullanmak mecburiyetinde değildir ve kanuni bir zaruret de yoktur. Mesela harp ilanı, Büyük Millet Meclisi'nin hakları arasındadır. Malumu âlileridir ki, harp, kanun maddesi ve hususi maddeyle ilan olunmaz.

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.1, s.47-48, (21 Kasım 1927).

Daha yakından bir misal arz edeyim. Kanunların tefsirini Büyük Millet Meclisi kanun maddesiyle yapmaz. Mevcut kanun maddesi ilgili encümenince incelenir, yüce Meclis'e arz olunur, Meclis de kabul eder. Bu da 26. maddede bahsolunan haklardandır ki, Büyük Millet Meclisi bunu kanunla değil, tasviple, kararla kullanıyor. Daha bazı misaller zikri Millet Meclisi kararla tasvip eder.[1] Dolayısıyla idam cezaları da bu suretle tasvip edilir. Muhterem efendilerim, idam cezaları yüksek heyetinizce meçhul değildir ki, Büyük Millet Meclisi tarafından yapılmış kanuna göre verilir. Böyle bir kanuna dayanarak hüküm verildikten sonra Hasan Beyefendi'nin söyledikleri gibi onun yeniden bir kanunla infazına gidilmesi bendenizce biraz kavranılması müşkül bir hukuki hadise olur. Bundan başka yine yüksek heyetinizce malumdur ki, Türkiye Cumhuriyeti mahkemeleri hükümlerini millet namına verirler. Millet Meclisi ise, milletin asli temsilcisidir. Demek oluyor ki, hükümler dolayısıyla milletle beraber bir bütün olan yüksek heyetiniz namına verilmektedir. Dolayısıyla bundan sonra yapacak bir yön kalıyor: Millet namına, namınıza verilmiş bir hükmün infazı için "uygundur" demek yönü kalıyor. Adliye Vekâletiniz de işte bu "uygundur" kararını elde etmek içindir ki, idam hükümlerini senelerden beri kararınıza arz etmektedir. Ve bu suretle bu hükümleri infaz etmektedir ve bu teamül de yüce Meclis'in, hiç şüphe yok, akla, mantığa uyan bir hareketidir.

Efendiler, kanunların hükümsüz kaldığı yerlerde teamüller, kanunlar kadar kuvvetlidir. Hatta zaman olur ki, bu teamül kanunlara, yorumlara bile dayanak olurlar. Malumdur ki, saltanat devrinde idam hükümleri infaz için sultanların tasdikine arz edilirdi. Şahsi saltanatın ortadan kaldırılmasından sonra bu hak daha birçok gasp olunmuş haklar gibi millete ve onun yüksek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'ne intikal etti. Demek istiyorum ki, idam cezalarının tasdiki hakkı tarihine de bakacak olursak, böyle bir usule tesadüf etmeyiz. Yani bu yetkinin ayrı bir kanun maddesiyle kullanılması lazım geldiğine dair bir usule tesadüf etmeyiz. Bundan başka yine tasdik buyurursunuz ki, idam cezaları kesinlik kazandıktan sonra bir an evvel infazı veya herhangi bir neticeye bağlanması hem vatanın menfaati gereğidir hem de mahkûm olanlar için insani bir vazifedir. Bu gibi kararların lüzumsuz ayrıca bir kanunla infazına gitmek ne dereceye kadar doğru olabilir? Bunu takdirinize bırakıyorum. Bundan hem iş etkilenir hem de idam hükmünü almış olan adam uzun zaman hapishane köşelerinde beklemekle mustarip kalır.

Hatırınıza müsaadenizle bir noktayı daha getirmek isterim. Memleketin müşkül anlarında, yüksek heyetinize malumdur ki, Büyük Millet Meclisi idam yetkisini hatta tasdik hakkıyla beraber İstiklal Mahkemelerine vermiştir.

---

1 Cümle zabıtta bu şekildedir. (Y.N.)

Tasdik hakkını bile kullanmamıştır. Bu hakkını yüksek bir mahkemeye vermek yetkisinde olan Millet Meclisi kendisine bir hüküm arz edildiği zaman bunun uygunluğunu tasdik için niçin ayrıca bir kanun maddesi çıkarmaya lüzum hissetsin? Görülüyor ki, muhterem efendilerim, Millet Meclisi idam hükümlerini tasvip yetkisine sahiptir. Fakat bu yetkinin kullanım suret ve şekli bir kanunla tespit edilmiş değildir. Millet Meclisi bu usul ve şekli teamülüyle tespit etmiştir. Antlaşmaları bir kanun maddesi halinde tasdik eder. Tefsirleri, idam hükümlerinin tasdikini doğrudan doğruya bir karara bağlayarak tasdik eder. Dolayısıyla mesele şekil ve usul itibariyle bir Teşkilatı Esasiye meselesi değildir. Teşkilatı Esasiye meselesi olan, bu hakkın Millet Meclisi'ne ait olmasıdır. Fakat bunun icra sureti kararla mı, kanunla mı olmalıdır; bu, Teşkilatı Esasiyemizde yazılı değildir. Yüce Meclis antlaşmaları kanunla yapmaktadır, idam ve tefsir muamelelerini de kararla yapmaktadır. Antlaşmaların tasdikini kanunla yapıyor diye idam hükümlerinin infazını da kanunla yapsın tarzında mantıki bir kıyasa gidersek, o halde muhterem Hasan Beyefendi'ye denilebilir ki, teamülen idam hükümlerini kararla yaptığı gibi antlaşmaları da kararla yapsın; aynı mantık kendilerine karşı kullanılabilir. Bendenize geliyor ki, ne o suret ne de bu suret kâfi değildir. Millet Meclisi vaziyeti teamülüyle tespit ve tayin etmiştir.

Müsaadenizle bir noktaya daha ilişmek isterim. Muhterem Hasan Beyefendi'nin, Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi'nin 54. maddesi etrafındaki fikir ve görüşüne de maalesef iştirak edemeyeceğim. Çünkü bu 54. maddede söz konusu olan, hususi af ile cezanın hafifletilmesi meselesidir. Muhterem efendiler, anayasa meselelerinde kıyas yoluyla mana vermek, ceza kanunlarında kıyas yoluyla hüküm vermek kadar tehlikelidir; mutlaka açıklık lazımdır.

Kıyas yoluyla bazen hakkın genişletilmesine gidilebileceği gibi, bazen de hakkın sınırlandırılmasına kadar gidilebilir. Bir kere Teşkilatı Esasiyemizde yoktur. Dahili Nizamnamemizde ise yalnız hususi aftan bahsediliyor. Hususi af ise idam cezası demek değildir. Bendeniz Dahili Nizamnamemizin hususi afla alakalı kısımlarını çok makul ve mantıki bulurum. Zira bu takdirde kanuna, usule ve konulmuş nizamlarına uygun olarak verilmiş bir kararı yüce Meclis herhangi bir sebepten dolayı yahut hususi icaplardan dolayı değiştirmeye karar vermiş demektir. Olabilir ki, o şahsın hastalığından dolayı karar vermiştir. Dolayısıyla mevcut bir kanunun çemberinden, pençesinden bir vatandaşın yakasını kurtarabilmesi için mutlaka hususi bir kanun lazımdır.

Bunun içindir ki, hususi aflarda hususi bir kanun zaruri olabilir. Aksi takdirde hakkında bir kanun olmayınca o adamın uluorta sokaklarda dolaşması uygun görülemez. Bununla beraber bu bir kararla da olabilirdi. Fakat mademki Dahili Nizamname bu şekli kabul etmiştir, bu yolda devam zaruridir.

Ancak idam hükümlerinin infazında bir açıklık yoktur. Mevcut açıklık Büyük Meclis'in şimdiye kadar kullandığı teamüldür.

Netice şudur: Gerek Teşkilatı Esasiyemiz, gerek Dahili Nizamnamemiz bakımından idam hükümlerinin infazı için Hasan Beyefendi'nin tekliflerine uymak zaruri değildir. Bilakis teklifleri yüce Meclis'in bu konudaki teamülüyle de çelişmektedir. Bu, yeni ve bağımsız bir görüştür. Bunu şüphesiz yüce Meclis arzu buyurursa usulü dairesinde ayrıca inceleyebilir, lehinde ve aleyhinde birçok sözler de söylenebilir.

Bendeniz tasvibinize arz olunan ve mukadderatı Cumhuriyet'in en büyük mahkemesince tayin edilmiş olan iki vatandaşın leh ve aleyhinde söz söyleyecek değilim. Sadece tasvibinizi rica edeceğim. Takdir yüksek heyetinize aittir. *(Alkışlar.)*

Adli Hatalar Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Öncelikle şunu arz edeyim ki, adli hata hususi affa benzetilemez. Hususi af suçluluğu yerinde bırakır, fakat adli hatanın düzeltilmesi suçluluğu kaldırır. Bunun manası, bir vatandaşa hatayla yanlış bir hüküm verildi; vatandaş layık olmadığı bir hükümden dolayı o hükmün altında ezilip kalamaz. Kurtulup gider ve onun içindir ki bu gibi hükümler yüksek heyetinize arz olunmaktadır. Öncelikle bu hususu açıkladıktan sonra adli hata meselesinde diğer yönden bazı maruzatta bulunacağım.

Muhterem efendiler, zannetmeyiniz ki, hatayla hüküm veren mahkemeler yalnız Türk Cumhuriyeti mahkemeleridir. İstibdatta zanneder misiniz ki bundan daha az adli hata olurdu? Meşrutiyet'te zanneder misiniz ki bundan daha az adli hata olurdu? Fakat bunların hiçbirisi Meclis'e gelmezdi. Biz Cumhuriyet'in şiarını hataları saklamamakta buluruz. *(Alkışlar.)*

Yanlış yunluş bir şeyi saklayıp da işler düzgün gidiyor demek kadar memleket hesabına işlenmiş bir suç tasavvur edemem. Bütün hakikatleri meydana koymak ve haksızlığa maruz kalanların vaziyetini tespit ederek haklı mevkie getirmek lazımdır.

Muhterem efendilerim, şu yönü de işaret edeyim ki, Cumhuriyet mahkemelerine 1926 senesinde gelen hükümlerin adedi 1.100.000'i aşkındır. Bu kadar bir yekûnu mahkemelerimiz Osmanlı İmparatorluğu devrinde de görmemiştir. O zaman 200-300 bin davadan ibaret kalırdı. 1.100.000 hükmün mahkemeleri-

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.1 s.50-51, (21 Kasım 1927).

mizden çıkması da Cumhuriyet için ayrıca bir zevk ve şeref teşkil eder. Bu kadar işin içinde Türk hâkimini hatasız görmek -tabiri mazur görürseniz- papalık mevkiine çıkarmak demektir. Laik Cumhuriyet'te böyle bir sıfat ve hasleti kabul edecek hâkim de yoktur. Hata olabilir. Çünkü, günde 30-40 dava gören hâkim vardır. Adliye Vekâletinizin de vazifesi bunları kontrol ederek, gözleyerek ele geçireceğini yüksek heyetinize arz ile hatanın önüne geçmekten ibarettir. Başka bir yol da bulabilirdik. Bu hataları başka bir teşkilata da düzelttirebilirdik. Fakat bunu tehlikeli bulduk, bir mahkemenin verdiği karar eğer hatalı ise onu ancak millet düzeltebilir.

Çünkü kanun koyucu millettir ve onun temsilcisi burada yüce Büyük Millet Meclisi'dir. Hatalarımızı saklamakta, tekrar arz ediyorum, hiçbir fayda tasavvur olunamaz. Dünyanın her mahkemesinde bundan daha çok hatalar vaki olmaktadır ve düzeltilmektedir. Nihayet hâkim de insandır, onları insanlığın üzerinde bir varlık olarak görmemelidir; ve nihayet Cumhuriyet'in 700 mahkemesi vardır; mahkemelerimize 1.100.000 iş gelmektedir. Bu adli hata meselelerini Adliye Vekâletimiz yeni bir teşkile bırakmak taraftarı değildir. Hata vuku buldukça milletin burada yüce temsilcisine arz etmekle düzeltilmesi yoluna gidilmektedir.

***Ragıp Bey** (Kütahya) - Efendim, görülüyor ki, sorunun konusunu oluşturan meselede Adliye Vekili Beyefendi ile Encümen mazbata muharriri beyin arasında anlayış farkları vardır. Bu, mahkemelere düştüğü vakit, yani merkezden muhite intikal ettiği vakit bu anlayış farkları da çoğalabilir. Daha bariz bir şekilde tecelli edebilir. Herkes başka bir içtihatta bulunabilir. Dolayısıyla bu gibi yanlış anlayışlara mahal bırakmamak için kararlara bir şeyi daha ilave etmek lazım gelir: "Yasaklı haklarının iadesine." Nitekim birçok mahkûmların yasaklı haklarının iadesi için buraya birçok teklifler vuku buluyor, buradan yasaklı haklarının iadesi için bağımsız kararlar çıkıyor. Yanlış anlamaya, yanlış içtihada meydan bırakmamak için böyle bir fıkranın ilavesini teklif ettim, kabulünü rica ederim.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim, bendenizce böyle bir fıkraya lüzum yoktur; bununla beraber konursa gereksiz değildir. Konmaması daha iyidir. Çünkü yüksek heyetinize arz edilen mazbata adli hatanın düzeltilmesi hakkındadır. Yanlış bir hüküm verilmiş demektir ve demin de arz ettim, yerine konulmuş olmayan bir hüküm demektir. Adli hata düzeltilince hüküm kalmamıştır. Dolayısıyla lüzum görmüyorum.

Bununla beraber takdir yüksek heyetinize aittir. Bir noktayı da yüksek heyetinize arz edeyim. Nasıl hatalı hükümler çıkabilir? Bu hususu arz edeceğim. Muhterem efendilerim, adliye tek başına bir kuvvet olarak görülmemelidir. Adliye makinesinin işleyebilmesi için bütün diğer devlet daireleri teşkilatının kuvvetli ve muntazam esaslar üzerinde yürümesi lazımdır. Mesela bir nüfus

meselesinden bahsedeyim. Yaşı 20 olarak gösterilen bir adamın bazen yaşı 11-13 çıktığı vaki oluyor. Hâkim elindeki nüfus tezkeresine göre hüküm veriyor. Sonra sabit oluyor ki, 20 yaşında değildir. 12 yaşındadır. Yani hâkimin hatası, yalnız önündeki kanunu iyi tatbik edememesinden ileri gelmiyor. Hükme dayanak olan vesikaların da sakatlığından kaynaklanmaktadır. Şu hususu da arz edeyim ki, adli hata yapan hâkimler için de disiplin cezaları vardır. Bir adli hata olabilir; iki adli hata olabilir; on adli hata olabilir. Fakat bir sene zarfında verdiği yüz hükümde yüz defa hata olamaz. Bunun için de ayrıca disiplin cezaları vardır ve Hâkimler Kanunu'nda bu husus tamamen yer almaktadır.

Eski Bahriye Vekili İhsan Bey Hakkında Tahkikat Yapılmasına Dair Önerge Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim, eski Bahriye Vekili İhsan Bey, müdafaanamesinin başında Türk Cumhuriyeti adliyesinin bu hadise münasebetiyle geçireceği imtihanda muzaffer çıkacağını ümit ettiğini söyledi. Bu düşüncenin, hale, gelecek nesillere intikal edecek olan zabıtlarda cevapsız kalmasına gönlüm razı olmadı. Buna birkaç cümlecikle karşılık vermeme müsaadenizi rica ederim.

Aziz arkadaşlarım, bir vekil Yüce Divan'a sevk edildiği gün, milletin karşısında, Büyük Meclis'i hükümet namına temin ederim ki, Türk hâkimleri kendilerini imtihan karşısında bulmazlar. Türk hâkiminin gözünde bir vekili muhakeme etmekle dağlar başında kimsesiz kalmış bir Türk çobanını muhakeme etmek arasında asla fark yoktur ve olamaz. *(Bravo sesleri, sürekli alkışlar.)* Hüküm vermek, Türk hâkiminin mukadderatıdır. Vatandaşlar arasında hiçbir fark yoktur. İşte bütün hakikat bundan ibarettir.

Muhterem efendilerim, gerek bu hadise münasebetiyle ve gerek herhangi bir mesele dolayısıyla Türk hâkimi, İhsan Bey'in dediği gibi veya zannettiği gibi, ne imtihan karşısındadır ve ne de zafer arkasındadır. Yalnız ve yalnız Türk milleti namına adalet peşindedir. *(Bravo sesleri.)* İnkılabın prensipleri peşindedir. Aziz arkadaşlarım, her şeyden ve her mukaddesattan evvel inkılabın prensipleri vardır. Daima ve her vakit Cumhuriyet'in prensipleri vardır. Türk hâkiminin gayesi yalnız ondan ibarettir. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 3, c.1, s.96, (26 Ocak 1928).

Âli Karar Heyeti Hakkında Kanun Tasarısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem efendilerim, Âtıf Bey'le Süleyman Sırrı Bey'i dinledikten sonra sandım ki hükümetimiz yalnız hainlerin affı için bir kanun tasarısı hazırlamış ve yüksek heyetinize takdim etmiştir. Hayır efendim, hakikat böyle değildir. Hükümetiniz, verilen kararlarda mutlaka haksızlık vardır demiyor. Fakat, en küçük bir hata yüzünden en büyük haksızlığa meydan vermek istemiyoruz. Onun içindir ki bu kanun tasarısını yüksek heyetinize takdim ediyor. Efendilerim, mahkemelerin kararları temyize tabi tutulurken, hatta askeri divanıharplerin kararı bile temyiz edilip dururken ve hatta Temyiz Mahkemesi'nin kararları dahi adli hata diye yüksek heyetiniz tarafından incelenirken, beş-altı kişilik bir heyetin vardığı karara tam isabet var demek ne dereceye kadar doğru olur? Bunu yüksek heyetinizin takdir ve vicdanına terk ederim. Beyefendiler, vaktiyle teşekkül edip karar veren heyetin çok doğru, çok hamiyetli ve çok muhterem zevattan teşekkül ettiğinde şüphe yoktur. Fakat, bu heyet nihayet elindeki birtakım vesikalara dayanarak içtihat ederek karar vermiştir. Meselelerin tecellisinde, vesikaların tahlilinde hata olabilir. Hata olamaz demek, o heyetin kendi kendine papalık mesnedi izafe etmesi kadar gülünç bir şey olur. Efendilerim, zannederim laik cumhuriyette, laik demokrasilerde hatasızlık söz konusu olamaz. Cumhuriyetin, demokrasilerin en büyük kuvveti hataları görmek ve onları düzeltmektir. İnkılaplar oradan kuvvet alırlar. Yoksa hatada ısrar inkılabın tabiatındandır demek, bendenizce

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.4, s.197-198, (20 Mayıs 1928).

inkılabın manasıyla uyuşmayan bir iddiadır. İnkılap ne olursa olsun haksızlığa yol vermek mi demektir, yoksa haksızlığı yıkmak mı demektir? Bendeniz zannediyorum ki haksızlığı yıkmaktır. Teşekkül edecek ikinci bir heyet, eğer varsa, mutlaka böyle bir hatayı düzeltecek. Hata olabilir efendiler. Yüzüne hain damgasını vurduğunuz bir vatandaşa ve hatta onun evladına ve torunlarına intikal edecek bu damgayı vurduğunuz vatandaşa sığınacak bir merhale vermek de zannederim ki inkılaba muhalif bir şey değildir. Sığınılacak o merhale ikinci heyet olacaktır. Hükümetimizin yüksek heyetinizden istediği işte budur. Haksızlığa maruz kaldığını iddia eden bir vatandaş ikinci bir heyet huzuruna sığınsın ve hakikaten hakkında bir hata varsa bunu düzelttirsin diyorum.

İnkılabın kuvveti hain damgasını yüzünde taşıyanların adetlerinin artmasıyla değil, azalmasıyladır. Kanunun müzakeresine geçilmesini ve icap eden değişikliklerin lüzum gördükçe yüksek heyetinizce yapılmasını bilhassa rica ederim. Vatandaşlarınız kararınızı bekliyor. *(Alkışlar.)*

Memurin Muhakemat Kanunu'na Ek 1/548 Numaralı Kanun Tasarısı Hakkında Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem beyefediler, biz bu kanunu şimdiye kadarki usul ve merasim müşkülatını kaldırmak, devlet ve millet malına göz dikmişleri süratle takip ve muhakeme huzuruna çıkarmak içindir ki, Büyük Meclis'in tasvibine arz ediyoruz. Kanunun eğer tabir caiz ise özü, ruhu budur. Bugüne kadar cereyan eden tatbikat gösterdi ki, eldeki usul ve merasimle devlet ve millet malına el uzatanların cezasını vermek çok uzun zamanlara bağlı kalıyor. Hatta başka bir tabirle bazı kimseler elde mevcut usul ve merasimi kötü niyetlerine siper olarak görüyorlar. İşte muhterem beyefendiler, bu kanunun hedeflediği gaye, elde mevcut usul ve merasimi kötü niyetlilerin elinde siper gördürmemektir. Bu vesileyle şurasını da arz edeyim: Muhterem arkadaşlarımdan bir zat "bu kanun maksada acaba kâfi midir" buyurdular. "Herhangi bir maksada tamamen kefil olacak bir kanun dünyada henüz konulmamıştır" dersem, itimat buyurunuz ki, sözümde mübalağa etmiş olmam. Teklif edilen bir kanunun eskisine nispetle biraz daha iyi olması lazımdır ve kâfidir. Bugün ulaştığımız netice, tatbik edilmekte olan kanun, bu milletin ve bu memleketin dileği olan hırsızları tepelemeyi başaramamaktadır.

Arz ettiğimiz kanunla, itimat ediyoruz ki, hırsızları daha seri tepeleyebileceğiz. Yarın bu kanundan daha iyisi de teklif olunabilir. Memnuniyetle kabul

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.19, s.15-17, (1 Mayıs 1930).

ederiz. Muhterem arkadaşlarımdan Denizli Mebusu Yusuf Beyefendi, hatırımda kaldı ise, fikirlerini kavrayabildimse, ceza kısmına temas buyurdular. Bu kanun usul meselesidir. Hazırladığımız kanunla alakadar değildir.

Yalnız şunu da bu vesileyle kaydetmeme müsaade buyurunuz ki, ceza tatbikatında dünyada gözlemlenmiş bir hakikat vardır. Ağır ceza, hatta idam cezası, fenalıkların önüne geçemiyor. Eğer fenalıkların önüne geçmek ağır cezayı koyuvermekle mümkün olsaydı, zannederim ki, dünya hukukçuları en ufak bir cürmün husulüne meydan vermek istemezler, ona da bir idam cezası koyarlardı. Çünkü tecrübeyle sabittir; büyük cezalarda, yalnız bizde değil, dünya hâkimlerinde daima kaçamak yolu aramak ruhiyatı vardır. Yani mümkün mertebe cezanın hafifine gitmek. Dolayısıyla ağır cezalar çoğunlukla suçlunun cezasız kalmasına sebep oluyor. Halbuki hedeflenen gaye, bilhassa rüşvet ve yiyicilik meselesinde suçluyu yakalayıp devlet makinesi dışına atmak ve istihdam etmemektir. Beyefendiler, bu vesileyle bir şey arz etmeme müsaade buyurulmasını rica ederim. Bugün rüşvet ve yiyiciliğe idam cezası tatbik eden memleketler vardır ki, rüşvet ve yiyicilik içinde boğulmuştur diyebilirim. Esasen bugüne kadar gözlemimizle sabit olan bir hakikat daha vardır ki, meselenin düğümü, rüşvet alanı cezalandırmıyoruz da değildir, yiyiciye ceza vermiyoruz da değildir. Rüşvet alanı yakasından tutup mahkeme huzuruna sokacak vasıta darlığında, usul darlığındayız. Bir kere vaziyetimiz usullerle sınırlanmış bulunuyor. Dolayısıyla, rüşvet alanı alıp mahkemeye götürmek imkânını bulamıyoruz. Mahkemeye çıkması uzun zamanlara bağlı kalıyor. Bu uzun zamanlar içinde tahkikatlar kaybolup gidiyor. Talep olunan şey, cürmün vukuunu müteakip sıcağı sıcağına suçluyu yakalayıp hâkimin huzuruna atmak ve hükme almaktır. Hem bu suretle hakikate ulaşmak kolaylaşır ve hem de süratle ibret hasıl olmuş olur.

Tatbikattaki şikâyetimiz cezanın azlığından değil, eldeki usullerin noksan ve zayıf bulunmasındandır. Hazırladığımız kanun bu zaafı giderecek mahiyettedir. Muhterem arkadaşım Remzi Bey tevatür beyyinesinden[1] bahis buyurdular. Fikirlerini sonradan anladım ki, bu tevatür beyyinesi hâkim için bir delil olacak değildir. Yani cezanın tatbiki için bu delil kullanılmayacaktır. Eğer böyle ise bu çok tehlikelidir. Bu memleket onun tecrübesini geçirmiştir. Tevatür beyyinesi hüküm kürsüsü önünde çok kişileri mağdur ve mazlum yapan bir usulden başka bir şey ifade edememiştir. Eğer bu usul tatbik edilecek olursa, hâkimin maruz kalacağı müşkülatı, hatta birçok masumların uğrayacağı felaketi takdir buyurabilirsiniz. Bendenizin anladığıma göre, tevatür beyyinesi, Remzi Beyefendi'ye göre idari reislere kanaat vermesi lazım gelen bir delil

1 Tevatür: Bir haberin ağızdan ağıza dolaşarak yayılması; Beyyine: Delil. (Y.N.)

mahiyetinde kabul edilecektir. Mesela inzibat heyetlerine, tasfiye heyetlerine, memurları ihraç hakkına sahip olan heyetlere ki, buna muhalefet etmem; fakat mahkeme meselesi olarak kabul edemem. Yani mahkemede bir kimsenin masumiyet veya suçluluğunu ispata kâfi bir delil olarak kabul edemem; yalnız idari heyetlerde müfettiş raporlarından söylenti halinde rüşvet aldığından ve yiyiciliğinden bahsolunan kimseler hakkında birtakım cezalar tertip olunabilir. Yani Büyük Meclis tasvip buyurursa, söylenti halinde rüşvet aldığından ve yiyiciliğinden bahsedilen bir memurun tasfiyesine, emekli edilmesine veya azline kadar gidilebilir. Bu sertliği ele almanın -bu kanun itibariyle arz ediyorum, şahsi kanaatim itibariyle arz ediyorum- bu memleket ve bu millet için hayırlı olacağı fikrindeyim. Rasih Bey arkadaşıma gelince; "cezadan ziyade emniyet tertibatı alınmalıdır" buyurdular. Kendileriyle tamamen hemfikrim. Esasen cezanın yiyicilik ve rüşvet almayı imha edecek yegâne tedbir olmadığını biraz evvel arz ederken "bugün rüşvet için idam cezası veren memleketler vardır ve bu memleketler rüşvet ve yiyicilik içinde boğulmuştur" demiştim. Tedbirler almak lazımdır, kontrolü yoğunlaştırmak lazımdır. Teftişi kuvvetlendirmek lazımdır ve buna benzer tedbirler almak lazımdır ve alınmalıdır. Fakat muhterem beyefendiler, arz ettiğimiz kanun bu meselenin kanunu değildir. Bugün şu dakikada memleketin yiyicilere ve rüşvet alanlara karşı takip kuvvetlerinin izleyecekleri harekete mâni olacak olan usul ve merasim kanunu vardır. İlk hamlede bunu kaldırmak istiyoruz. Rasih Beyefendi arkadaşımızın dediklerini de icap ederse hususi kanunla teklif etmek çok hayırlı olur ve tamamlanması neye bağlıysa bu noksanları kanunun müzakeresi sırasında Rasih Bey arkadaşımız muhterem heyetinize teklif edebilir ve kanuna girebilir.

Süleyman Sırrı Bey arkadaşımıza gelince; "memurlarımızdan niçin bu kadar şüphe ediyorsunuz" buyurdular. Hayır, hiç kimseden şüphe etmiyoruz. Çalışmakta olanların hiçbirisinden şüphemiz yoktur. Kanunlar şundan bundan şüphe edilerek yapılmaz beyefendiler.

Kanunlar herhangi muhtemel bir hadiseye karşı hazırlanırlar; muhtemel bir hadise karşısında bulunabiliriz. O hadiselere karşı bugüne kadar kullandığımız tedbirlerin hafif olduğunu gördük; daha seri, daha sade, daha çabuğunu hazırladık. Hiç kimseden şüphemiz yoktur, umarım ki bu cürmü hiç kimse de yapmaz.

Fakat yapıldığı zaman tatbik edilecek usul söz konusudur. Memurlarımızı namuslu biliriz. Ve öyledirler. Bütün vatandaşları namuslu biliriz. Ve öyledirler. Hiç kimseden şüphemiz yoktur.

Bu böyle olunca, katlin cezasını ceza kanununa koymamak mı lazımdır. O da kaydolunacak, bir gün herhangi bir hadise olursa tatbik olunacak. Dolayısıyla bu kanun şüphe kanunu değildir. Bu kanun muhtemel hadiseler kanu-

nudur. "Hâkimler niçin takip olunmuyor" buyurdular. Yüksek heyetinizi temin ederim ki, hâkimin hatta bugün maruz kaldığı takibat, memur hakkında bu kanunla yapılacak takibattan hafif değildir. Hatta daha ağırdır. Ve daha sert noktaları vardır.

Adliyecilik ve mülkiyecilik meselesini söz konusu etmek doğru değildir. Ve hiç kimsenin böyle bir şey ortaya çıkarmaya da bu memlekette hakkı yoktur.

Muhterem beyefendiler, rüşvet alanı ve yiyiciyi takip etmek istiyoruz, bu kanun onun için hazırlanmıştır.

Büyük heyetinizce meçhul değildir. Bunu takip ettiğimiz bir sırada adliyecilik mülkiyecilik söz konusu olur mu? Büyük devletin adliyecisi de mülkiyecisi de, her ikisi de beraber çalışacak ve gayeye ulaşacaktır.

İzmit Mebusu muhterem arkadaşımız Hakkı Beyefendi'nin fikirlerini kavrayabildimse, -şiddetlendirmek taraftarlarıyla tamamen hemfikirim, muhalif değilim- yalnız bir noktaya temas ettiler ve dediler ki "mahkemelerde beraat etmiş adamlar vardır". Bunu doğru bulmadım. Bu beraat edenler kimlerdir? Nasıl beraat etmişlerdir? Lütfen izah buyursunlar. Mahkeme ilamıyla beraat etmiş bir vatandaşa verilen ilama hayır doğru değildir diye yeniden takibat yapmaya imkân yoktur ve hâkime de niçin böyle yaptın demeye hakkımız yoktur. Benim yetkim yoktur. Hâkimin ilamıyla beraat etmiş bir adamı temiz, masum sayarız.

***Kılınçoğlu Hakkı Bey** (Kocaeli) - Eğer öyle ise...*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Evet öyledir? Hâkim ilamıdır. Hakkı Bey'e göre olmayabilir.

***Hakkı Bey** (Kocaeli) - Mesele Hakkı Bey meselesi değildir.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Mahmut Esat'a göre olmaz. Toplum o hususta kararını verdi demektir. Çünkü hâkim milletin iradesinin ağzı demektir. Kararını vermiş, mesele bitmiştir. Yok eğer hâkimin vazifesini suiistimal ettiğine dair muhterem arkadaşımın elinde bir vesika varsa ve alakadar makama verirse, memnuniyetle kabul ve takip ederiz.

Muhterem Samsun Mebusu Ethem Beyefendi bize aşağı yukarı eski kanunun gerekçesini ve hakkındaki sebepleri izah ettiler ve bu kanunla o gerekçenin kalmamakta olduğunu ve dolayısıyla bazı ufak tefek sakatlıkların ortaya çıkmasının uzak bulunmadığını izah ettiler. Sonra müddeiumumilerin[1] hislerine kapılacaklarından bahsettiler. Fikirlerinden bendenizin anlayabildiğim bundan ibarettir. Eski kanun eğer gözlemlerimize göre bu memleketin, bu milletin ihtiyacını tatmin eder bir vaziyette olsaydı, bittabi bu tasarıyı hazırlamazdık. O kanun, tecrübelerle gördük ki, tatmin etmiyor. Onun için bunu hazırladık, müddeiumumilerin hislerine kapılacağı meselesine gelince; bu, her

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

iki taraf için söylenebilir. Yani müddeiumumiler hislerine kapılarak bir memur hakkında fazla şiddetli davranırsa, eski kanuna göre de o memurun amiri -ki fazla hisse kapılıyordu, tahkikatı yapıyordu- hissine kapılarak fazla mülayim görünebilir. Yani bu mantığın olumsuz ve olumlu yönlerinin her ikisi de zarar doğurur. Buna karşı vereceğim naçiz cevap şundan ibarettir: Hissine kapılan müddeiumuminin de cezası vardır; o da cezasını çeker.

Muhterem arkadaşım Denizli Mebusu Mazhar Beyefendi, yukarıda ilişmiştim, aşağı yukarı şu fikirdedirler: Bu kanun tamamen maksadı temin edebilir mi? Biraz evvel arz ettim, bunu şimdiden bendenizin temin etmeme imkân yoktur. Tamamen maksadı dünyada hiçbir kanun temin edemez. Hadiseler, tatbikat yürüdükçe, onun noksanları tamamlanır. Fakat bugün sabit olmuş hakikat, eldeki mevcut kanunun maksadı teminden çok uzak kalmış olmasıdır, ileride bunun noksanlarını telafi ederiz. Özetle şunu arz edeyim, bendeniz söz söyleyen muhterem arkadaşlarımın eğilimlerini bu kanunun hazırlanmasında bulmadım. Yani "niçin getirildi" demiyorlar, "bu kanun lazım değildir" demiyorlar, "eski kanun daha iyidir" demiyorlar. Bir özet yapmak lazımsa, eski kanun fenadır. Bunda aşağı yukarı arkadaşlar müttefiktirler. Bu kanun bazı noksanları ihtiva etmektedir. Özetle demek istedikleri, daha kapsamlı ve sert olsun. Bendenizin anladığıma göre, çünkü bir kısım arkadaşlarım esasa geçerek bugünkü cezanın dahi az olduğuna iliştiler, bir kısımları ilişmediler, fakat daha tedbirli olsun dediler, yani eğilim, kanunun daha sert ve kapsamlı bulunması hususundadır. Bendeniz kanunun encümene gönderilerek bu yönlerden incelenmesine muhalif değilim; Büyük Meclis nasıl tasvip ederse öyle olur. Fakat arz etmek istediğim yön şudur: Memleketin devlet, millet malına ve parasına el uzatan birtakım hırsızları şiddetle takibe ihtiyacı vardır. Bir gün geçmesi dahi memleket hesabına fayda diye kaydolunamaz.

Büyük Meclis uygun bulursa, bu kanunun müzakeresine geçilir. Noksanları muhterem arkadaşlarımın verecekleri önergelerle doldurulur ve Büyük Meclis'in arzu ettiği şekli alır. Bu suretle bu kanunu memlekete daha çabuk hediye etmiş olursunuz. Maruzatım bundan ibarettir. *(Alkışlar.)*

***Süleyman Sırrı Bey** (Yozgat) - Bu kanunu yapmaktaki maksat, yiyicilik yapan ve rüşvet alan birtakım rüşvetçileri ve yiyicileri süratle kanunun pençesine teslim etmek; halbuki evvelki kanunda merasimi kısaltmak suretiyle buna imkân hasıl olabilirdi. Görüyorum ki, Adliye Vekili Beyefendi arkadaşlarımın tekliflerine taraftardırlar.*

Arkadaşların teklifi doğrultusunda müşterek bir encümende incelenmesine muhalif değildirler. O halde mesele kalmamıştır.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Maksadım bu değildir muhterem arkadaşlar.

Süleyman Sırrı Bey *(Yozgat) - Şimdi ifade ettiniz.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - O halde yanlış ifade ettim. Büyük Meclis'in takdirine muhalefet edecek kuvvette bir adam değilim. Eğer öyle uygun bulunursa öyle olur dedim. Fakat son söz olarak şöyle dedim: Memleketin bu kanuna ihtiyacı vardır. Bir an evvel incelensin, noksanları burada arkadaşlarımın önergeleriyle tamamlanabilir. Encümene gitmekten daha hayırlıdır demek istedim. Bununla beraber, takdir Büyük Meclis'indir. Israrcı kalamam, fikrim budur. Kanun çıkarsa çok hayırlı olur. Memleketin bu kanuna çok ihtiyacı var. Bir gün geçmesi, birkaç kişinin eski usulden istifade etmesine sebep olur.

Naim Hâzım Bey *(Konya) - Hâkimlerin takip kanununun daha ağır olduğunu ifade buyurdular.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Anladım efendim. Yüksek heyet müsaade buyurur da esasa geçersek, onu da inceler ve münakaşa ederiz.

AVUKAT KİMLİĞİ

Lotus Meselesini Müdafaaya Memuriyet*

Ankara, 11 (hususi muhabirimizden) - Lotus meselesinin Lahey Adalet Divanı'nda müdafaasına Adliye Vekili Mahmut Esat Bey memur edilmiştir. Mahmut Esat Bey Pazartesi veyahut Salı günü hareket edecektir. Kendisine Hukuk Mektebi profesörlerinden Veli ve Cemil Beyler müşavir sıfatıyla refakat edeceklerdir.

---

* *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1926, No: 842, s.2.

Bozkurt-Lotus Davası Hakkında Beyanat*

İstanbul, 21 (hususi muhabirimizden) - Adliye Vekilimiz geldi. Perşembe günü İsviçre yoluyla Lahey'e gidecektir. Heyetin hareketi Paris sefirimiz tarafından Fransa hükümetine bildirildi. Adliye Vekili Lotus meselesi hakkında aşağıdaki beyanatta bulundu:

Davamızda çok haklıyız. Böyle kati ve samimi bir kanaatle hakkımızı müdafaaya gidiyoruz. Şu kadarını söyleyebilirim ki, Türk adliyesinin "Bozkurt-Lotus" hadisesinde kullandığı yetki, benzer vakalarda bütün medeni milletlerce kabul edilen ve tatbik olunan usulün aynıdır. Fransızlar bizzat böyle hareket etmişler ve etmektedirler.

Türk milleti de aynı hakkı kullanmaktan başka bir şey yapmış değildir. Bağımsızlığına sahip medeni bir millet sıfatıyla böyle hareket etmekliğimiz icap ederdi ve öyle yapıldı. Devletler hukuku esaslarına muhalif hareket etmedik.

Türk adliyesi en medeni ve hukuk sahasında en ileri milletlerin kanunlarıyla, teşkilatıyla ve zihniyetiyle donanmıştır.

Bozkurt-Lotus davasını böyle görmek ve bu bakımdan anlamak lazımdır. Çünkü dava bu esaslara göre idare edilmiştir.

---

* *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1926, No: 852; *Hâkimiyeti Milliye*, 22 Eylül 1926, No: 1871; *Anadolu*, 22 Eylül 1926, No: 3686, s.2.

Lotus Davası Hakkında
İstanbul'dan Ayrılırken Gazetecilere İzahat*

Heyet dün sabah Şark Ekspres katarıyla hareket etmiştir. Mahmut Esat Bey kendisini uğurlamaya gelen yabancı adli müşavirlerle de görüşmüştür. Mahmut Esat Bey hareket ederken gazetecilere şu izahatı vermişlerdir:

Buradan doğru Cenevre'ye gidiyoruz. Orada birkaç gün kaldıktan ve tahkimnameleri hazırlayıp düzenledikten sonra Lahey'e gideceğiz. Davamızda hukuk bakımından çok haklıyız. Kanuni mevzuat lehimizde ve hakkımız aşikârdır. Dolayısıyla kazanacağız kuvvetli ümidiyle gidiyoruz. Eğer hakka karşı kin ve düşmanlık varsa davayı kaybederiz. Fakat böyle olmadığını zannediyorum. Netice, hâkimlerin vicdan ve takdirine kalmış bir keyfiyettir. Mesele, Türkiye'nin adli bağımsızlığı meselesidir. İki taraf münasebetlerini ihlal edecek bir vaziyet hasıl olmasından çok müteessirim. Ayrıca İstanbul matbuatının haklı davamızı müdafaada gösterdikleri sağlamlık ve vatanperverliğe karşı da mütahassis ve müteşekkirim. Herkese ayrı ayrı selamlar.

---

* *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1926, No: 854, s.1-2.

Lotus Davası Hakkında Cenevre Dönüşü Gazetecilere Beyanat*

Mahmut Esat Bey, eski Hariciye Vekili Yusuf Kemal ve Hukuk Fakültesi profesörlerinden Veli Beyler dün akşamki ekspres treniyle Cenevre'den şehrimize gelmişlerdir. [...] Adliye Vekili dün akşam kendisini Heybeli'ye götüren Emanet'in İstanbul motorunda gazetecilere beyanatta bulunmuştur.

Mahmut Esat Bey Şehremini Muhittin Bey'e "Cenevre'de Fransız delegelerinin cephesini söktük, fakat burada gazetecilerin ablukasından kurtulamayacağımı bildiğim için, soracakları şeylere cevap hazırladım" *demiş ve aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:*

Biliyorsunuz ki bu meselede mutlak surette haklı olduğumuzda ben bir an bile tereddüt etmemiştim. Tabiri caiz ise Fransızlarla aramızda 20 gün kadar süren hukuk maçı *(Adliye Vekili burada gazetecilere futbol maçlarını çok sevdiği için bu kelimeyi kullandığını söylemiştir)* bu kanaatimi bir kat daha kuvvetlendirdi.

İş dedikodu safhasından çıkartılarak Türk ve Fransız hukuklarının birbirinden yılmaz tezlerine bırakılınca ilk netice Türk görüşünün galebesi oldu. Bu suretle tahkimname imzalandı. Lahey Adalet Mahkemesi kararını verinceye kadar:

---

* *Cumhuriyet*, 22 Teşrinievvel (Ekim) 1926, No: 882, s.1, 3.

1) Bozkurt-Lotus davası Türk kanunları icabınca tabii seyrini takip edecektir.

2) Bu kararın neticesi ne olursa olsun Türkiye hiçbir Fransız müessesesine veya Fransız hükümetine maddi veya manevi tazminatla mükellef olmayacaktır. *(Adliye Vekili, burada Muhiddin Bey'e* "Fransızlar bizden davayı kaybedersek bayraklarını selamlamaklığımızı istiyorlardı" *dedi.)*

Fransızlar bu iki esasın aksini temin için çok ısrar ettiler. Tekliflerinin aşırı ve haksız olduğu kendilerine izah edilince nihayet vazgeçtiler. İş, hükümetimizin görüşüne göre halledildi.

Nizamnameye göre Lahey Adalet Mahkemesi oya iştirak etmek üzere heyete bir de Türk hâkimi alarak kararını önümüzdeki Haziran'da verecektir.

İlk defa olmak üzeredir ki Lahey Mahkemesi kararlarına Türk hâkimleri iştirak edeceklerdir. Şunu da ilave edeyim ki, en medeni devletlerin ceza kanunları bizim Ceza Kanunu'nun bu hadiseyle alakadar maddelerinin aynıdır.

Benzer vakalarda Fransız mahkemeleri bizim gibi hareket etmiştir.

Cenevre'de birçok benzer kararlar bulduk. Fransız hükümeti birçok defalar bizim gibi hareket etmiştir. Bunların ilamlarını bulduğumuz gibi, bu vakalarda bizim yaptığımız gibi hareket edilmesi hakkında Fransız bahriye nazırının deniz ticareti reislerine verdiği talimatın suretini de bulduk. Velhasıl o kadar çok vesikalar bulduk ki, ben bile fazla iyimser olmaya başladım ve "Bunun aksi hiçbir karar yok mudur? İnceleyiniz, arayınız" dedim. Fakat bulamadılar.

Lahey hakem heyetinin dayanağı devletler hukuku prensipleri ise -ki bunda şüphe etmek istemem- Türk davası ikinci safhasında da muhakkak kazanacaktır.

Görüştüğümüz devletler hukuku âlimlerinin hepsi hakkımızın şüphe götürmediğini katiyetle beyan etmektedirler. Hatta bu hususta adliye hukuk müşavirlerimizden Profesör Mösyö Sauser-Hall da aynı fikirdedir. *(Adliye Vekili* "Bu zat devletlerin seçip bize gönderdiği adli müşavirdir" *demiştir.)* Halkımız pek haklı olarak bu meseleyi alakayla ve kıskançlıkla takip etti. Zaten Türk halkının aklıselimi ve görüşü, hakikatlerin en kuvvetli mihenk taşlarından biridir. Mesele bazılarınca belki küçük görünebilir. Fakat hakikat Türk adliyesinin medeni milletler adliyesine eş olarak bağımsızlık davasıdır. Fazla bir şey istediğimiz de yoktur. Bazı Fransız gazetelerinin ve bazı insaflı Fransızların itiraf ettikleri üzere, kapitülasyonlara alışık olanların Lozan Antlaşması icabınca memleketimizde Türklüğün kârına meydana getirilen yeni vaziyete alışmaları zordur. Fakat Türk milleti eski devirlerle alakadar en küçük bir ananenin iadesine razı olamaz. Dikkat etmek lazımdır ki, bu cephede açılacak en ufak bir gedik milletin hâkimiyeti hesabına çok acı teamüllere varabilir. Mazinin bu teamülleri ise meçhulümüz değildir. Davamızın, her medeni millete yapılan muamelenin bizden esirgenmesine tahammülü yoktur. Buna tahammül etmemek bizim hakkımızdır. Hakkımızı müdafaa ediyoruz.

- Lahey Mahkemesi'ne Haziran'da delege olarak kim gidecektir?

- Henüz tayin olunmamıştır. Bununla beraber, icap eden zatın seçilmesini birkaç gün evvel hükümete bildirmiştim.

- Ankara'ya ne günü döneceksiniz?

- Pazar günü.

- Müşavirler tamamen geldiler mi? Yalnız Cenevre'de mi kaldınız? Orada Fransızlardan kimlerle temas ettiniz?

- Topladığımız birçok vesikaları getirmek üzere Cemil Bey Lyon'a gitti. Diğer müşavirler tamamen geldiler. Hep Cenevre'de kaldım. Orada Fransız Hukuk Müşaviri Mösyö Fromageot ve birkaç defa da hukuk müşavirlerinden Mösyö Duflozer ile temas ettim.

- Fransızlar Lotus kaptanının Fransa'da tutuklu herhangi bir Türk ile mübadelesini teklif etmişler?

- Bundan haberim yok. Eğer böyle bir şey olmuşsa güzel bir şey. Kendi zaaflarını ispat etmiştir.

- Siz Avrupa'da iken burada adliyede bir hadise oldu. Görüşünüz nedir?

- Bu hadiseyi oradayken okudum. İnceleyeceğim. Benim anladığım, hadiseyi lüzumundan fazla abartmışlar. Avrupa'da birçok yerlerde mahkemeleri teftiş için müfettiş yoktur. Nizamnameyi inceleyeyim, sonra size cevabı veririm.

- Buradaki evlenme memurları yabancıların nikâhlarını kıymıyorlarmış. Konsoloshanelerin bu işle meşgul olmaları neticede kapitülasyon işlerinin canlandırılmasını icap ettirmez mi?

- Bundan malumatım yok.

Bu sırada Şehremini Muhittin Bey izahat vermiş ve yalnız ilanın ne suretle yapılacağını sorduğunu ve diğer hususlar için ehliyet aranılıp nikâhın kıyılmasını tebliğ ettiğini söyledi. Bunun üzerine Vekil şu sözleri ilave etti:

- Beyefendi'nin izahatından da anlıyorum ki, mesele ilan meselesidir. Yalnız şu kadar söyleyeyim ki, burada yabancı olan da evlenebilir, yabancı olmayan da evlenebilir.

Vekil Bey yarın adliyede meşgul olacaktır. Mahmut Esat Bey Cenevre'de bizim de kabul ettiğimiz İsviçre Medeni Kanunu'nu düzenleyen zatın mezarına çelenk koymuş ve İsviçre gazeteleri bu kadirşinasça hareketten takdirle bahsetmişlerdir.

Lotus Meselesinin Nasıl Konuşulacağı Hakkında*

Fransızlarla Paris'te teati edilen tahkimnamenin soruları dikkate değerdir. Tahkimnameye göre mahkemeden sorulacak sorular şunlardır:

1- Türkiye Lotus kaptanını tutuklamakla devletler hukukuna tecavüz etmiş midir? Etmiş ise devletler hukukunun hangi prensibine tecavüz etmiştir?

2- Türkiye'nin devletler hukukuna tecavüz etmediği kabul edildiği takdirde vapur üçüncü süvarisi kaptan Demons'a vereceği tazminat nedir?

Mahkemenin birinci soruyu lehimize halledeceği ve neticede ikinci soruya da cevap vermiş olacağı şüphesiz sayılmaktadır. Zira hâkim heyetimiz biri İsviçreli diğeri İtalyan olmak üzere milletlerarası tanınmış iki hâkimin görüşünü ve değerlendirmesini almıştır. Bunların cevapları birer muhtırayla mahkemeye verilecektir. Bu hâkimler gayet araştırarak hazırladıkları raporlarda tamamıyla bize hak vermektedirler.

---

* *Cumhuriyet,* 19 Kânunusani (Ocak) 1927, No: 970, s.3.

Lotus Davası Hakkında
Milletlerarası Daimi Adalet Divanı Huzurunda Karşı Cevap*

Lahey, 10 (AA) - Türkiye Adliye Vekili Mahmut Esat Bey bugün Milletlerarası Daimi Adalet Divanı huzurunda Lotus meselesiyle alakalı olan karşı cevabını vermiştir. Türkiye hükümetinin ajanı divanın vazifesinin tahkimname metniyle açık şekilde sınırlanmış olduğunu hatırlatmış ve Fransa ile Türkiye'nin divan huzuruna Lozan Antlaşması'nın Türk mahkemelerinin yargı yetkisini tespit eden 15. maddesini yorumlamak için çıkmamış oldukları görüşünü ifade etmiştir. [...]

Mahmut Esat Bey netice olarak demiştir ki:

Vereceğiniz hüküm yalnız Fransa ve Türkiye'yi alakadar etmez. Belki bütün cemaat ve milletler bunda alakadardır. Verilecek hüküm bu hususta bir teamül mevcut olup olmadığını gösterecek ve bütün devletlerin riayete mecbur olacakları bir prensibi tespit edecektir. Fransız ajanının milletlere hareket hattı olmak üzere kabul ettirmek istediği prensiplerin prensip namına layık olup olmadığını -iyi niyetle- inceleyelim.

---

* *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1927, No: 1170, s.2.

Lotus Zaferinin Ardından İstanbul'da Hukuk Fakültesi Talebe Birliği Reisi Tahsin Bekir Bey'in Nutkuna Cevap*

Lotus-Bozkurt davasını Adalet Divanı karşısında müdafaa etmek üzere Lahey'e gitmiş olan Adliye Vekilimiz Mahmut Esat Bey dün akşamki ekspres treniyle şehrimize dönmüştür.

[...]

Hukuk Fakültesi Talebe Birliği Reisi Tahsin Bekir Bey Vekil Bey'e hitaben bir nutuk irat etmiş ve demiştir ki:

[...]

Mahmut Esat Bey bu nutka kısa bir cevap vermiş ve şunları söylemiştir:

Sözlerinizden çok mütehassis oldum. 15 sene evvel ayrıldığım mektebinizi göreceğim geldi. Buraya kadar zahmete katlandığınıza teşekkür ederim. Arkadaşlarınıza selam söyleyiniz. Mektebinizi ziyaret edeceğim.

Bundan sonra hazır bulunanlarla birlikte istasyon kapısına doğru gidilmiştir. Bu esnada fotoğrafçılar birçok resimler çekmişlerdir.

İsmet Paşa Hazretleri Adliye Vekilimizi otomobiline almışlardır. Paşa Hazretleri Mahmut Esat Bey'i sağ tarafına oturtmak istemişler, Adliye Vekili Bey sol tarafa oturmakta ısrar etmiş ve bu suretle İsmet Paşa Hazretleri ile Vekil Bey arasında otomobilde ufak bir münakaşa olmuştur. Nihayet Başvekil otomobilin sağ tarafına oturmuşlar ve halkın alkışları arasında istasyondan ayrılmışlardır.

---

* *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1927, No: 1207, s.1, 3.

Lotus Zaferi Hakkında
Cumhuriyet Gazetesine Beyanat*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün bir yazarımıza şu beyanatta bulunmuştur:

Lozan Antlaşması'nı vatan kavramı kadar sevmek ve kıskanmak ve öyle müdafaa etmek lazımdır fikrindeyim.

Lotus meselesi bu antlaşmanın adli kısmıyla alakadar idi. Türkiye Reisicumhuru Hazretleri bana tam yetki vererek hakkımızın müdafaasını ve kazanılmasını emir buyurdular. Milletimizin hakkı -bilinen tabiriyle- adım adım, karış karış müdafaa edilerek kazanıldı. Esasen Büyük Reisicumhur'un emrinden sonra da başka türlü olamazdı. Lahey'de benimle beraber çalışan mesai arkadaşlarıma burada alenen teşekkür ederim. Teessürle hatırladığım bir noktayı size işaret etmek istiyorum. Geçen sene Fransız gazetelerinden bazıları bizi insafsız bir surette eleştirerek barbarlıkla itham ettiler. Lahey'de Türklere ve bilhassa Türk hukukçularına devletler hukuku dersi vereceklerini yazdılar. Umarım ki bunu bir daha ağızlarına almayacaklardır. Türk Cumhuriyeti adliyesi yaptığını bilir.

---

* *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1927, No: 1207, s.3.

Lotus Zaferi Hakkında *Milliyet* Gazetesine Beyanat*

Adliye Vekilimiz Mahmut Esat Bey dün Heybeliada'daki köşklerinde istirahat etmişlerdir. Bir yazarımız kendilerini ziyaret ederek Türk hukukçuluğunun zaferiyle neticelenen Lotus meselesinin son safhası hakkında tafsilat almak istemiştir.

Vekil Bey bu konuda fazla bir şey söylemeye lüzum görmemiş ve sadece demiştir ki:

Artık Lotus meselesi Türk milleti hesabına kazanılmış bir iştir. Hayat durmayan bir hareket olduğuna göre, şimdi yeni mücadelelere hazırlanmamız lazımdır. Yalnız şimdi bir hususu sevinçle hatırladım ki, geçen sene bu zamanlarda *Milliyet* gazetesi milli görüşümüzde haklı olduğumuzu çok hararetli bir surette müdafaa etmişti. Görüyorsunuz ki, gazeteniz görüşünde aldanmamıştır, isabet etmiştir.

* *Milliyet*, 19 Eylül 1927, Numara: 575, s.1, 4.

Lotus Davası Zaferi Üzerine Darülfünun Hukuk Fakültesi'nde Nutuk*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey dün öğleden sonra Darülfünun Hukuk Fakültesi'ni ziyaret etmiştir. Vekil Bey, kapıda Hukuk Talebe Cemiyeti Reisi Tahsin Bekir, üyelerden Kâmi ve Burhaneddin Avni Beylerle birçok talebe ve hoca tarafından karşılanmıştır. [...]

Fakülte Reisi Tahir Bey, Adliye Vekili'ne kazandığı büyük zaferden dolayı teşekkür ettikten sonra Lozan Antlaşması'nı yanlış yorumlamak, daha doğrusu tevil eylemek suretiyle çıkarılan gürültülerin ve yükselen feryatların muvaffakiyet içinde boğulduğunu söylemiş ve demiştir ki:

[...]

Mahmut Esat Bey'in cevabı:

Muhterem Reis Beyefendi, muhterem profesör beyefendiler, muhterem genç arkadaşlarım!

Ben Lotus davasını müdafaa ederken bir yerden almış olduğum feyiz ve ilhamın kudret ve kuvvetiyle hareket ettiğimi daima hatırladım. Bu feyiz ve ilhamı sizin gibi bu mektepten aldım. O ilhamladır ki Lotus davasını müdafaa ettim. Lotus davası kazanıldıysa bu kazanç ve şerefte büyük rol Hukuk Fakültesi'nin maneviyatına aittir. Arkadaşlarım!.. 15-16 sene evvel bu mektebi tamamladım.

İstanbul Hukuk Mektebi'nde tahsile başladığım andan itibaren kapitülasyonlara karşı tıpkı Anibal'in eski Roma'ya beslediği kin ve intikam gibi bir kin

* *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1927, No: 1209, s.1-2.

ve intikam besledim. Bütün öğrenim hayatımda kapitülasyonlar milli izzetinefsimi rencide eden bir hakaret oldu. Hatta daha sonra Avrupa'ya giderek yeniden hukuk tahsiline başladığım zaman bu kin ve intikamı sükûn bulmuş değil, fakat artmış, şiddetlenmiş bir vaziyette teşhis ettim. Avrupa'da İsviçre Üniversitesi'nden mezuniyet diplomasını aldıktan sonra doktor unvanını almak için hazırladığım "tez"i kapitülasyonlara tahsis ettim. Bu "tez"imde Türk milletinin kapitülasyonlarla idareye layık olmadığını ve bunu lağvetmek hakkı olduğunu müdafaa ettim.

Genç arkadaşlarım, düşününüz ki "tez"im kabul edildikten bir müddetçik sonra kapitülasyonları milli izzetinefsine sığdıramayan bir Türk genci Mondros Mütarekesi'yle vatansız kalmak tehlikesi karşısında bulunuyor idi. Sonra ne oldu, biliyorsunuz. Mondros Mütarekesi, Sevr Antlaşması Türk milletinin eliyle yırtıldı, düşmanlarımızın yüzüne atıldı. Ve büyük kurtarıcı Gazi'nin büyük kumandası altında Türk milleti bugün vatanların en güzeli, hür ve bağımsız bir vatana sahip oldu. *(Sürekli alkışlar.)* "Tez"inin kabul edildiği günlerde vatansız kalmak tehlikesine maruz bulunan Mahmut Esat da bugün bu hür ve bağımsız vatanın hür evladı olarak Lahey Milletlerarası Adalet Divanı huzurunda milletinin hakkını aramak ve almak fırsatını buldu. *(Alkışlar.)*

Bir zaman kabulüne rağmen bedbahtlığa maruz kalan "tez"i bugün hür vatana ait bir "tez" oldu. Büyük Başvekil İsmet Paşa'nın büyük bir dirayetle kazandığı Lozan Antlaşması, o "tez"i bedbaht olmaktan kurtardı.

Beni Hukuk Fakültesi'nin rahlelerinde öğrenime başladığım günden beri üzen bir husus da Türk'ün ilmi sahada hakkını bizzat müdafaa etmeyerek yabancılar vasıtasıyla milletlerarası mahkemeler huzuruna çıkması idi.

Efendiler, bundan sonra harp sahalarında olduğu gibi ilim sahalarında da milletlerarası âlemlerde hakkımızı bizzat müdafaa etmekliğimiz lazımdır ve biz buna kadiriz. Bu suretledir ki milletler reşit olduklarını ispat ve iddia etmek hakkını kazanırlar.

Sizler bizi takip edeceksiniz ve bundan sonra milletimizin hakkını icabında bizzat müdafaa ederek alacaksınız. Geleceğiniz devamlı mücadele safhalarıyla doludur.

Bu mücadelelerin hepsinde başarılı olmanızı dilerim ve başarılı olacaksınız. Bugün kazanılan Lotus davası sizin kazanacağınız büyük davalar yanında küçük kalacaktır ve küçük kalmasını candan dilerim.

Genç arkadaşlarım, eğer Lotus davası Türk milleti hesabına kazanılmış ise, -ki bunda şüphe yoktur- bu, doğrudan doğruya mensubiyetiyle müstesna bir zevk duyduğum asil ırkımın eseridir. *(Alkışlar.)* 15 seneden beri ancak iki defadır ki mektebimize gelebildim. Bu vesileyle sizleri ve kıymetli hocalarımı beraber görürken hayatımın en zevkli, en sevinçli anlarını yaşamakta olduğumu

hissediyorum. Aranızdan ayrılırken kalbimin size daha çok yanaşmakta olduğunu duyuyorum. Kalbimi size bırakarak gidiyorum, hepinize daimi ve nihayetsiz başarılar temenni ederim kardeşlerim.

Nutuk bittikten sonra Vekil Bey talebeyle sohbet etmiş ve mezun efendilerle mecburi hizmet meselesi hakkında fikir alışverişinde bulunmuştur.

Lotus Davası Zaferi Üzerine Ankara Hukuk Mektebi'nde Nutuk*

Ankara, 30 (AA) - Hukuk Mektebi tarafından Adliye Vekili Mahmut Esat Bey şerefine bugün çekilen ziyafette Vekil Bey aşağıdaki nutku irat etmiştir:

Muhterem Beyefendiler! Muhterem genç arkadaşlar! Hakkımda gösterdiğiniz muhabbetlere çok çok teşekkürler ederim. Bu mektebin açılma merasiminde Türk Cumhuriyeti'nin Büyük ve Gazi Reis'inin ve yine geçen sene bu mektebin açılışının yıldönümü münasebetiyle Türk Cumhuriyeti'nin Büyük Başvekil'inin güzel ve derin hitabelerinden sonra size burada bu zeminde söyleyecek daha esaslı ve daha güzel bir mevzu bulamıyorum. Hep beraber Büyük Reisicumhur'la Büyük Başvekil'in güzel sözlerini hatırlayalım. Reisicumhur Hazretleri mektebimizin açılma merasiminde bilhassa şuraya yazılı olan sözleri söylüyorlardı:

"Ankara Hukuk Mektebi ile Cumhuriyet hukukunu yalnız görünüşteki ve laftaki şekliyle değil, fakat bilinçteki ve kavrayıştaki mahiyetiyle, kanunlarıyla ve hukukçularıyla izah edecek ve müdafaa edecek tedbire girişmiş oluyoruz."[1]

---

* *Vakit*, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1927, No: 3499, s.1-2; *Cumhuriyet*, 2 Teşrinievvel (Ekim) 1927, No: 1221.

1 Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in 5 Kasım 1925 tarihli Adliye Hukuk Mektebi açılış nutkunun tamamı için bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.18, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 2006, s.116-118. (Y.N.)

Yine büyük hitabesinin diğer bir fıkrasında Türk Reisicumhuru Hazretleri:

"Cumhuriyet'in müeyyidesi olacak büyük müessesenin açılışında hissettiğim saadeti hiçbir teşebbüste duymadım ve bunu göstermek ve ifade etmekle memnunum" buyurmuşlardı.

Hatırımda kaldığına göre Başvekil Paşa Hazretleri yine bu mektebin çatısı altında "Biz, çok zeki değil, çok çalışkan, çalışmaya doymaz ve devamlı çalışır gençler istiyoruz" buyurmuşlardı.

Arkadaşlarım! Düşününüz ki şimdi sözlerini zikrettiğim Büyük Gazi vücuda getirdiği dünya çapındaki eseriyle, yoktan var etmek kurdetiyle dünya çapında bir zafer ve muvaffakiyetin temsilcisi olmak üzere yalnız Türkiye'de değil, milletlerarası âlemlerde kendisini tanıttı. O büyük zat bütün bu dünya çapındaki teşebbüsleri ve başarıları arasında Ankara Hukuk Mektebi'ni açmaktan daha derin bir zevk ve saadet duymadığını söyledi.

Siz buradaki mesainizle Türk Cumhuriyeti'nin Büyük Lider'inin sözünü ne olursa olsun ve mutlaka yerine getirmekle mükellef bulunuyorsunuz. Lahey'de elde edilen başarı bir izdir ki, Türk mileti -o millet ki cihan tarihini ve cihan mücadelesini faaliyet sahasına dar gören bir ırktır- bu naçiz başarıyla yetinemez. *(Sürekli alkışlar.)*

Arkadaşlar! Siz bugün açılan bu eserin üzerinde yürüyeceksiniz ve onu fersah fersah ilerilere geçerek Lahey başarısını yâda değmez küçük bir eser haline getireceksiniz ve biz sizin o başarılarınızı gördüğümüz gündür ki hakkıyla iftihar ve sevinç duyacağız.

Genç arkadaşlarım, Lahey başarısının on mislini elde etmek Büyük Başvekil'in pek doğru işareti üzere yalnız taşkın zekâyla olamaz; devamlı ve amansız çalışmakla mümkün olur. Siz bunu yapacaksınız ve memlekete karşı bunu yapmak mecburiyetindesiniz. Zafer günlerinde, başarı anlarında milletler biraz hayalperest olurlar. Bu sözüm benim şahsi fikrim değil, hepinizin meçhulü olmayan tarihin ifadesidir. Biz Lahey başarısının ertesinde noksanlarımızı araştırmakla daha esaslı ve daha doğru hareket etmiş olacağımızı zannediyorum. Bu vesileyle size noksanlarımızdan bazılarını söyleyeyim. Genç arkadaşlarım! Harici hukuk mücadelesinde noksanlarımızdan birisi bilhassa kâfi derecede lisan bilmemekliğimizdir.

Milletlerarası hukuk mücadelelerinde başarılı olmak için bir lisan kâfi değildir. Asgari kendi anadilimizden başka iki dil daha bilmek mecburiyetindeyiz. Daha fazlasını bilirsek daha ziyade başarı elde ederiz. Bundan başka araştırmalarımız kâfi derecede geniş değildir ve bu araştırmaları yapmak için eldeki vasıtalarımız noksandır. Kütüphaneler kâfi derecede dolu değildir. Milletlerarası hukuk âlemleriyle temasımız hemen hemen yetersiz denecek derecededir. Lisan bileceğiz, iki, üç, dört lisan bileceğiz. Kütüphanelerimizi lüzumu kadar takviye

edeceğiz ve bu vadide bugünkünün dört-beş misli fazla çalışacağız. Aksi takdirde harici hukuk mücadelelerimizde mağlup olabilmek imkânını, ihtimalini daima göz önünde bulundurmak lazımdır. Sözlerime nihayet verirken geleceğin genç Türk hâkimleri arasında bulunmakla hayatımın en şerefli, en zevkli ve en sevinçli dakikalarını yaşamakta olduğumu kaydetmek isterim. *(Alkışlar.)*

Lahey milletlerarası hukuk mücadelesinin, Türklerle Fransızlar arasında cereyan eden bu mücadelenin en doğru ve en dürüst manası, Türk hukukçuluğunun ve Türk adliyeciliğinin milletlerarası âlemlerde dahi ihmali caiz olmayan milletlerarası bir mevcudiyet olduğunu ispat etmesidir. *(Alkışlar.)*

Size, geleceği bu gibi mücadelelerle dolu olan geleceğin genç hukukçularına nihayetsiz başarılar dilerim. *(Sürekli ve şiddetli alkışlar.)* Şunu da kaydedeyim ki, bu zafer ve bu başarı, yalnız Mahmut Esat'ın değildir; onunla beraber Lahey'de çalışanların ve bunların hepsiyle beraber mensubiyetiyle iftihar ve sevinç duyduğumuz asil ırkımızın mukadder başarısıdır. *(Sürekli ve şiddetli alkışlar.)*

Teftiş Seyahati Hakkında
Kastamonu'da *Açıksöz* Gazetesine Beyanat*

Kastamonu, 16 - [...] Adliye Vekili Mahmut Esat Bey Kastamonu'dan hareketlerinden evvel, Açıksöz'ü çoktan beri tanıdıklarını, bilhassa İstiklal mücadelesi zamanında Yeni Gün'de çok takip eylemiş olduklarını beyan buyurarak iltifatta bulunduktan sonra aşağıdaki mülakatı lütfeylediler:

- Devletlilerinin seyahatleri nerelere kadar yayılacak ve ne kadar devam edecek? Lütuf buyururlar mı?

- Bütün doğu ve güney vilayetlerini teftiş edeceğim. Bunun iki ay devam etmesi muhtemeldir.

- Devletlilerinin güzergâhı üzerinde teftiş buyurduğunuz Çankırı, Ilgaz ve Kastamonu adliyesi hakkındaki yüksek intibaları nedir efendim?

- Tahminimden aşağı bulmadım. Hâkimlerimiz çalışıyor. Muhakkak muvaffak olacağız.

- Yüksek malumat ve derin nazarınız geçtiğiniz yerler hakkında kuvvetli intibalar husulüne bittabi hizmet etmiştir. Dolayısıyla iki günlük seyahatinizden doğan devletlilerinin hisleri nedir?

---

* *Açıksöz*, 17 Haziran 1928, No: 2273, s.1; *Cumhuriyet*, 18 Haziran 1928, No: 1475, s.2.

- Yollarda, şehirlerde vatandaşlarımızı neşeli, ümitli ve çok çalışır gördüm, çok sevindim. Ilgaz'dan itibaren Kastamonu'ya kadar gördüğüm zengin ve kuvvetli mıntıkalar maneviyatım üzerinde çok tesirli oldu. Kastamonu'yu görmezden evvel de severdim. Güzel vilayetinizi gördükten sonra bunda aldanmadığımı ve haklı olduğumu anladım. Kastamonu'yu iki yönden sevdim. Bunun birinci sebebi, Kastamonu, Türk tarihinin, milli ananelerin abidelerini taşır. İkincisi de, memleketin, Türk'ün ve hepimizin en büyüğü Gazi Hazretleri inkılabın en radikal kararlarından birini, şapka kararını burada verdi ve bu karara ilk Kastamonu uydu. İnkılap tarihimizde bu öncelik şerefini siz kazandınız. Gıpta ediyorum. Burada geçirdiğim gece içinde Türk tarihini ve Türk inkılap tarihini yeniden manen dinlemiş oldum.

- Mahpushaneleri en ücra köşelerine kadar teftiş ve mahpuslarla fert fert alakadar olan zatı devletlerinin Kastamonu hapishanesi ve mahpusları hakkındaki incelemeleri ne netice vermiştir?

- Diğer vilayetlerimiz hapishanelerinin en iyilerinden olmak üzere kaydedebilirim. Adliye, zabıta ve hapishane müdürü iyi çalışmışlar. Hapishaneyi teftişim esnasında babasının ikinci karısını öldüren 12 yaşındaki bir çocuğun vaziyetinden çok etkilendim. Kabahat çocukta değil, çokkarılılığa müsaade eden eski usullerimizdedir. Çocuk eski usulün kurbanı olmuştur. Bundan sonraki nesil bu bedbahtlıktan kurtulmuş olacaktır.

- Türkün idealinin yüksek bir alemdarı olan şahsiyeti devletlerinin Türk kültürünü kabul eyleyen muhitlere seyahatinin asli hedefi hakkında izahata müsaade buyurulur mu?

- Türküm, bu muhitlerle alakadar olacağımda şüphe yoktur.

- Medeni Kanun, Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu gibi milletimizin yüksek kabiliyetiyle uyumlu en yüksek kanunların kabulüne neticede etken olan zatı devletleri bu kanunların tatbikatına ait hisleriyle bundan sonra daha ne gibi yeniliklerin Türk milletine ithaf edileceğini lütfen izah buyururlar mı?

- Önümüzdeki sene yeni Ceza Muhakemeleri Usulü, İcra, İflas ve Deniz Ticaret kanunlarını Meclis'e teklif edeceğiz. Kabul edileceklerini umarım.

- Milletlerarası Adalet Mahkemesi'nde Türk milletinin hukukunu müdafaa suretiyle kazandığınız yüksek kabiliyet adliye tarihimizde bir iftihar güneşi olarak parlayacaktır. Bu hususta devletlilerinin intibaları bir kelimeyle izah buyurulur mu?

- Davamızda esasen haklıydık ve kazandık. Umarım ki Fransız hukukçuları bundan sonra Türk hukukçularının ihmali caiz olmayan bir keyfiyet olduğunu anlamışlardır. Milletimizin en ufak bir hakkını dahi en büyük bir kıskançlıkla müdafaa edeceğiz. Kimsenin hakkında gözümüz yok. Fakat hakkımızı her zaman müdafaaya hazırız.

Lotus başarısı benim şahsıma ait değildir; Türk milletinindir.

- *Adliye Vekâleti Celilesince inşa edilecek genel hapishanelerden birisinin de Kastamonu'da inşası tasavvurunu işittik. Bu hususta devletlilerinin fikirlerini öğrenmek bizim için bir şeref olacaktır Beyefendi.*

- Beş mıntıka hapishanesinden birincisi Kastamonu vilayeti dahilinde inşa edilecektir. Her biri takriben 1 milyon liraya çıkacaktır. Bu hapishane en son ceza sistemleri icaplarına göre vücuda getirileceğinden, suçluların ıslahına çok yardımları dokunacaktır. Birinci mıntıka hapishanesine gelecek sene başlayacağımızı umarım.

Vekil Beyefendi [...] aziz Kastamonu halkına muhabbet ve selamlarının bildirilmesini beyan eylediler. Refakatinde bulunan zevatın geç kaldıklarını söylemeleri üzerine "Güzel Kastamonu'dan kolay kolay ayrılanamıyor" *buyurmuşlar ve Belediye balkonundan fotoğraflarının çekilmesine müsaade eyledikten sonra halkın samimi tezahürleri arasında hareket eylemişlerdir.*

KUŞADALI MÜŞERREF HANIM DAVASI

Kuşadası Cinayeti Davası*

Kuşadası'nda erkek kıyafetine girerek ve yolunu bekleyerek nişanlısının üvey babası Kodo Rıza Efendi'yi öldürmekle zanlı Müşerref Hanım'ın muhakemesine dün Ağır Ceza'da bozulmuş olarak yeniden devam edilmiştir. Müşerref Hanım'ın ilk muhakemesinde beraatine karar verilmişti, fakat temyiz mahkemesi bu kararı bazı sebeplerden bozmuştu. Bozulup yeniden cereyan eden muhakeme son safhada bulunmaktadır.

Müşerref Hanım henüz 20 yaşındadır. Üç sene evvel tutuklanmış, 15 ay hapis yatmış ve beraat ederek hapishaneden çıkmıştı. Açık renkte bir manto giymiş, başına bir eşarp örtmüştü.

Dünkü celsede "Eski Adliye Vekili Kuşadalı Mahmut Esat Bey müdafaamı bizzat üstlenecektir. Kendisine rica etmiştim, kabul etti. Muhakememin yakın bir zamana bırakılmasını rica ederim" dedi.

Reis Ali Rıza Bey "Mahmut Esat Bey baroda kayıtlı değildir. Adliye Vekâletinde bulunmuştur, fakat avukatlık edebilmek için iki sene hâkimlik etmek, ondan sonra baroda kayıtlı bulunmak şarttır" dedi.

Zanlı bir şey söylemedi, vekili Avukat Ömer Fuat Bey kalktı ve dedi ki:

---

* *Anadolu*, 20 Kânunuevvel (Aralık) 1932; 28 Kânunuevvel (Aralık) 1932; 10 Şubat 1933; 15 Şubat 1933; 16 Şubat 1933; 17 Şubat 1933; 3 Mart 1933; 17 Mart 1933; 21 Mart 1933.

"Eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, belki İzmir Barosu'nda kayıtlı değildir. Fakat herhangi bir baroda kayıtlı olabilir. Bendeniz de kendisiyle görüşmüştüm. Müvekkilemin müdafaasını bizzat yapacağını bana da vaat ettiler."

Mahkeme heyeti müzakereden sonra evvela Avukat Ömer Fuat Bey'in müdafaasının dinlenmesine karar verdi.

Ömer Fuat Bey müvekkilinin müdafaasını yaptı, birkaç şahidin ifadelerinin garez, yalan ve uydurmadan ibaret olduğunu söyledi, kanlı ceket, şahitlerden Meryem'in ifadesi ve bulunamaması, bedel Hamit'in ifadesi hakkında izahat verdi. Müddeiumumi[1] Bey'in, Müşerref Hanım'ın idam cezasıyla cezalandırılmasını istemesine temas ederek hissi hareket ettiğini ve manevi delillere dayandığını söyledi. Bu söz üzerine Müddeiumumi Muavini Kemal Bey kalktı, iddia makamını işgal etmekte olduğunu ve cemiyetin hukukunu müdafaa ile vazifeli bulunduğunu, histen arındığını söyledi.

Avukat Ömer Fuat Bey "Gençtirler" dedi. Bunun üzerine riyaset makamı, Avukat Ömer Fuat Bey'e "Sözünüzü geri alınız" diye ihtarda bulundu. Ömer Fuat Bey de "İddia hissidir, manevi delillere dayanıyor denilebilir efendim" cevabında bulundu.

Ömer Fuat Bey müvekkilinin bir kadın olması sebebiyle de böyle bir cinayeti işleyemeyeceğini ve masum olduğunu, eskisi gibi beraatine karar verilmesini istemiştir.

Bundan sonra eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in avukat olarak mahkemeye kabul edilip edilmeyeceği meselesi müzakere edilmiş ve bunun hakkında bir karar verilmek üzere muhakeme 27 Kânunuevvel [Aralık] Salı gününe bırakılmıştır.

***

[...] Zanlı Müşerref Hanım, Ağır Ceza'da cereyan eden ilk muhakemesinde beraat etmişti, fakat Temyiz Mahkemesi bu kararı bozmuştu. Muhakeme bozulmuş olarak yeniden cereyan etmektedir.

Ağır Ceza mahkemesinin mebus ve eski vekil Mahmut Esat Bey hakkında ne karar vereceği merakla beklenmekteydi. Birçok kimseler mahkeme salonunda bu kararı bekliyordu.

Dün Müşerref Hanım mahkemede hazır bulunuyordu. Reis Ali Rıza Bey'in emri üzerine mahkemenin kararı zabıt kâtibi tarafından okundu. Kararda Mahmut Esat Bey'i getirdiği takdirde müdafaasının dinleneceği ve müdafaa noktasından mühlet verildiği bildiriliyordu. Muhakeme, Şubat'a bırakılmıştır.

***

1 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

929 senesi Ağustos'unun ikinci Cuma günü, Kuşadası'nın Hacıkomiser bahçesi içinde tabancayla öldürülmüş ve kafası taşla parçalanmış olarak bulunan Kuşadalı Kodo Rıza Efendi'nin katili olmakla suçlu Kuşadalı Mehmet kızı Müşerref Hanım'ın muhakemesi dün sabah saat 10'da başlayacaktı. [...]

Evvelce de yazdığımız gibi, Müşerref Hanım avukat parası veremeyecek kadar fakir ve kimsesiz bir kadın olduğu için müdafaa vekilliğini eski Adliye Vekili mebusumuz Mahmut Esat Bey üstlenmişti.

Dün sabah saat 9'da Adliye koridorları Müşerref Hanım'ın muhakemesini dinlemeye gelenlerle dolmuştu. Ağır Ceza mahkemesinin önü adım atamayacak derece kalabalıktı. Saat 10'a gelirken kalabalık bir misli daha artmıştı; herkes bir an evvel salona girip yer tutmak istiyordu. [...]

Saat 10.15... Mahmut Esat Bey, refakatinde Avukat Ömer Fuat Bey olduğu halde geldiler. Gizli muhakemeler henüz bitmemişti. Koridorlar çok kalabalık. Bir aralık Müddeiumumi Asım Bey Emniyet Müdürlüğü'ne telefon ederek intizamı temin için birkaç memur gönderilmesini istedi ve beş-on dakika sonra polis memurları geldiler.

Bu sırada mübaşirin sesi işitildi:

-Efendiler! Müşerref Hanım'ın muhakemesi öğleden sonra saat ikide olacaktır.

Yüzlerce insan, öğleden sonra tekrar gelmek üzere, Adliye koridorlarını terk ediyordu.

Öğleden sonra sabahki kalabalık yine var. Mahkeme salonu henüz açılmamış. Vaziyeti bir daha gözden geçirelim: Saat 12'de adım atacak yer kalmamıştı. İntizamı muhafazaya memur polis memurları ve jandarmalar intizamı temine çalışıyorlardı. Muhakeme salonu ara sıra açılıyor ve bekleyenler küme küme salona giriyorlardı.

Herkes bir an evvel içeriye girmek ve bir yer işgal etmek derdine düşmüştü. Bu arada zanlı Müşerref Hanım'ın müdafaasını üstlenen eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bey, her tarafı kaplayan halkın arasından güçlükle geçerek mahkeme salonuna girdi.

Mahmut Esat Bey'in yanında Avukat Ömer Fuat Bey ve daha bazı zevat vardı. Mahmut Esat Bey doğruca avukatlara mahsus mahalle geçerek oturdu. Bu esnada koridorlarda müthiş bir vaveyla kopuyordu. Herkes bir an evvel salona girmek ve oturacak bir yer temin etmek istiyordu. Bu sırada mahkeme salonunun kapısı açıldı ve suçlu Müşerref Hanım içeriye girerek kendi kendine suçlu mevkiine oturdu.

Aradan beş-on dakika geçtikten sonra hâkim heyeti müzakere salonundan mahkeme salonuna geçti. Hemen kapılar açıldı ve halk, ani bir hücumla salonu doldurdu. Mahkeme heyeti, Reis Sabit, üye Kemal Beylerle yardımcı üye Zübide Hanım'dan meydana geliyordu. İddia makamını müddeiumumi muavinlerinden Kemal Bey işgal ediyordu.

Mahkeme heyeti yerlerine oturduktan sonra Reis Sabit Bey, Mahmut Esat Bey'den baro vesikasını istedi. Mahmut Esat Bey'in riyasete verdiği vesikaya göre kendisinin Kuşadası Barosu sicilinin 16 numarasında kayıtlı olduğu anlaşıldı. Bunun üzerine Reis Sabit Bey Mahmut Esat Bey'e hitaben:

"Beyefendi, müdafaanıza başlayabilirsiniz" dedi.

Bunun üzerine Mahmut Esat Bey ayağa kalkarak müdafaasına şu suretle başladı:

Reis Beyefendi Hazretleri, akıbeti, riyaset buyurmakta olduğunuz büyük mahkemenin yüksek kararıyla tayin olunacak olan Müşerref Hanım'ın son müdafaalarından birini yapmak için uzak yollardan koşarak huzurunuza geldim. Bu müdafaayı üstlenişimin iki sebebi vardır: Birincisi, vicdanen ve kanunen Müşerref Hanım'ın masum olduğuna samimiyetle inanışım; ikincisi de, ölümü istenen bu kara bahtlı Türk kızının şu perişan günlerinde bir avukat tutamayacak kadar zaruret halinde kalışıdır.

Muhterem arkadaşım Ömer Fuat Bey, benim ricam üzerinedir ki Müşerref Hanım'ın işini ücretsiz takip etmek civanmertliğini gösterdi.

Mahmut Esat Bey bu sözleri söylerken önündeki notları gayet sakin bir halde araştırıyor ve davanın esasıyla alakalı hususları tespit ediyordu. Bu kısa girişten sonra Mahmut Esat Bey esasa geçerek dedi ki:

Reis Beyefendi Hazretleri,

Müşerref Hanım'ı büyük huzurunuzda suç altında bulunduran cürüm nedir? Bunu, Kuşadası Cumhuriyet Müddeiumumiliği zabıt varakasından öğreniyoruz:

929 yılının 2 Ağustos Cuma günü Kuşadası'nın Hacı Kerim Kavağı denilen mevkiinde Hacıkomiser bahçesinin şose yoluna bitişik kıyısında Kodo Rıza Efendi'nin ölüsü görülüyor.

Akşamüzeri maktulün çoluk çocuğu cesedin başında ağlaşıyorlar. Oğlu İlyas Efendi Kuşadası'na gidiyor, vakayı Cumhuriyet Müddeiumumiliği'ne bildiriyor. Akşam ezanı sıralarında derhal harekete geçen müddeiumumi suç mahalline geliyor, tahkikata başlıyor. Suçun işlendiği mahalle en yakın yerlerde bulunanların ifadelerini alıyor. Tutulan zabıttan ve hükümet tabibi raporundan suçun o gün çok erken tabanca ve taş kullanılarak meydana getirildiği, fakat vakadan akşamlara kadar, gurup zamanına kadar hükümete haber verilmediği anlaşılıyor. Müşerref Hanım'a izafe edilen suç işte budur. Yani, Kuşadası Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nin dayandığı delillere ve müstantik[1] kararnamesinin dayanağı olan gerekçeye göre bu

1 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

suçun faili Bozdoğan'lı Mehmet Ağa kızı Müşerref Hanım'dır. Maktul Kodo Rıza Efendi'nin oğlu İlyas Efendi, babasının öldürüldüğünü haber verdiği zaman, Bozdoğanlı ailesinde Müşerref Hanım'ın babası Mehmet Ağa ile anası Şehver Hanım'dan ve zanlının kendisinden bunların hizmetçilerinden şüphesi olduğunu söylüyor. Bu ifadesini müstantik huzurunda da teyit ediyor.

Müddeiumumi, Müşerref Hanım'ın ifadesini alırken suçunu inkâr etmekle beraber, bağırıp çağırdığını ve kalbinin fazla çarptığını duyuyor ve görüyor. İşte müddeiumuminin eline geçen ilk iz bunlardır.

Bu iki iz önünde biraz duralım.

İlyas Efendi, Bozdoğanlı ailesinden niçin şüphe ediyor? Çünkü onunla bu aile arasında mahkemede dava var. İlyas Efendi, Müşerref Hanım'ı zorla kaldırmış, evlenme vaadiyle aldatmış ve kızlığını bozmuştur. Ondan sonra "Evimizi bastı" diyerek jandarma marifetiyle kızı kapı dışarı ettirmiştir.

Kodo Rıza Efendi'nin katlinden biraz evvel Bozdoğanlı ailesinin açtığı söz konusu dava geçenlerde neticelendirildi, kesinlik kazandı. Kızı iğfal eden İlyas şimdi hapishanede cezasını belki de çekmektedir.

Görülüyor ki Müşerref Hanım'ın husumeti maktul Kodo Rıza Efendi'ye değil, olsa olsa oğlu İlyas'adır. Nitekim İlyas bu büyük mahkeme huzurunda babası Kodo Rıza Efendi'ye karşı Müşerref Hanım'ın bir husumeti olduğunu bilmediğini itiraf etmiştir. (Mahkeme zabıtları.)

Muteber olan ifade budur. Demek ki maktul Kodo Rıza Efendi ile Müşerref Hanım arasında bir husumet, bir düşmanlık mevcut değildir. Hem neden olsun. Eğer böyle bir husumet söz konusu olsa bunun maktule değil, fakat Müşerref Hanım'ın bütün bir hayatını ayaklar altına alan iğfalci İlyas'a karşı olması akıl, mantık ve nihayet his icabıdır. Bir aralık deniliyor ki, İlyas'la Müşerref Hanım'ın evlenmelerine maktul mâni olduğundan kız onu öldürmüş.

Bu neyle sabittir? Bu hiçbir şekilde sabit olmamıştı. Gerçi sorgu tutanağında İlyas'ın bu yolda yarım yamalak bir ifadesi vardır. Fakat bunu Ağır Ceza Mahkemesi huzurunda teyit etmiyor. Bilakis "Babamla Müşerref Hanım arasında husumetten malumatım yoktur" diyor. (Mahkeme zabıtları.)

O halde İlyas Efendi müstantik huzurunda babasıyla Müşerref Hanım arasında husumetten neden bahsetti? Bunu anlamak müşkül değildir.

Katilden bir gün evvel Müşerref Hanım ile İlyas Kuşadası mahkemesi huzurundadırlar. Davanın konusu zorla kız kaçırmak, evlenme vaadiyle kızlık bozmaktır. O gün İlyas Efendi zanlı, Müşerref davacı idi.

Bunu takip eden ertesi gün (cumadır) Kodo Rıza Efendi öldürülüyor; İlyas Efendi, Müşerref Hanım'dan şüphesi olduğunu söylüyor. Neden?

Çünkü babası olan maktul onun Müşerref Hanım'la evlenmesine razı değilmiş de ondan!

Sabit olmayan bu iddia mantıken de sakattır. Zira babası evlenmeye razı olmasa bile İlyas Efendi bunu dinlemeyebilir ve pekâlâ Müşerref Hanım'la evlenebilirdi. Böyle yapanlar az değildir ve böyle hareket etmek İlyas Efendi'ye bir namus borcu idi. Namus borcuyla babası Rıza Efendi taarruz edince şüphe yok ki namus icabı tercih olunur. Tekrar ediyorum: Müşerref Hanım'la maktul arasında bir husumet olduğu değil, İlyas Efendi'nin mahkeme huzurundaki ifadesiyle olmadığı sabittir. Eğer Müşerref Hanım kindar bir kız olsaydı, asıl hasmı olan İlyas Efendi'yi öldürürdü.

İlyas Efendi'nin müstantik huzurunda, o da yarım yamalak maktul ile Müşerref Hanım arasında husumetten bahsedişinin sebebi, açtığı zorla kızlık bozmak davasından yakayı kurtarmak ve cinayetini örtbas etmektir. Aklın kolayca kabul edeceği şey budur. Adliye tarihinde bu gibi iftiralara az tesadüf edilmez.

Görülüyor ki husumet Müşerref Hanım'da değildir. İlyas Efendi, onun kızlığını da perişan ettikten sonra yine affetmiyor, bu defa babasının katili olarak mahkemelerde süründürmek, onu idam ettirmek ve kendi cinayetinden belki de Müşerref Hanım'ın ölümüyle kurtulmak istiyor. Farzımuhal Müşerref Hanım'ın Kodo Rıza'ya husumeti olsa bile muhakeme sırasında bu fiili işlememesi ve hayli zaman geçtikten sonra yapması şüpheyi üzerine çekmemek için lazımdı. Dava esnasında böyle bir şey yapması, kendisini kolaylıkla şüphe altına sokabilirdi.

Müddeiumumiyi harekete getiren ikinci iz, -buna delil demek caizse- kızın ifadesi alınırken bağırıp çağırması, bu suretle suçu inkâr etmesi ve kalbinin çarpmasıdır? (Zabıt varakası.)

Bağırıp çağırmanın ve kalp çarpmasının bir kimseyi zan altında bulunduracağına dair ne çağdaş hukuk ilminin bir keşfi mevcut ne de kanunlarımızda böyle bir kayıt vardır. Bilakis masumlar ve namuslu insanlar, bu gibi isnatlar karşısında daima heyecan duyarlar. Böyle bir şey duymamak için İtalya ceza ulemasından Lombroso'nun tarif ettiği katillerden olmalıdır.

Anlaşılıyor ki, müddeiumumiliği harekete getiren ve şu tahlil ettiğimiz her iki delil, ilmin, aklın ve mantığın icapları haricindedir. O halde muddeiumumi kimden şüphe etmeliydi? Her halde yeryüzünde şüphe edilecek insan, ırzı İlyas Efendi'nin ayakları altında kalan ve şimdi ölümü istenen 17 yaşındaki masum köylü kızı Müşerref Hanım'dan ibaret değildi.

İzmir Cumhuriyet müddeiumumiliği, son talepnamesinde bu delilleri ve Temyiz Mahkemesinin Müşerref Hanım hakkındaki beraat kararını bozma sebeplerini ileri sürerek Müşerref Hanım'ın Türk Ceza Kanunu'nun 450. maddesinin 4. fıkrasına göre cezalandırılmasını talep ediyor. Yani Müşerref Hanım'ın idamını istiyor. Talebin özü şudur:

Temyiz, Müşerref Hanım hakkında İzmir Ağır Ceza Mahkemesi'nden çıkan beraat ilamını iki noktadan bozmuştur:

1) Şahit Meryem'in dinlenmesini temin için ikametgâhı hakkında tahkikat yapılmaması.

2) Şahit Hamit'e ait yalancı şahitlik davası neticesinin beklenilmeyerek karar verilmiş olması.

Bozmayı icap ettiren bu hususlar tamamlanmış olduğundan, hasıl olan neticeler evvelce zanlı hakkında Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nce ileri sürülmüş olan iddianamenin dayandığı delil ve olguları bir kere daha teyit etmiştir. Dolayısıyla zanlının Türk Ceza Kanunu'nun 450. maddesinin 4. fıkrası icabınca cezalandırılmasını isteyen bu son talepnameye cevabımız şudur:

1) Şahit Meryem'in mahkemede dinlenilmesi lüzumu, evvelki beraat kararıyla da kıymetlerini tamamen yitirmiş olan eski iddianamenin dayanakları olan delil ve olguları teyit için idiyse, bu mümkün olmadığından, bahsolunan iddianame ve dayanakları teyit edilememiş olmakla düşük bir halde kalmaktan kurtulamamışlardır.

Bu suretle bunlar büyük mahkemeye kanaat verecek yeni bir kıymet kazanmış değildirler, çünkü Meryem bulunamadı. Fakat kim bilir Meryem'in bulunamaması saklanmasından ve günün birinde yalancılığının sabit olacağından korkmasındandır.

2) Hamit'in yalancı şahitlikten mahkûm olması esasen bir kıymet ifade etmekten düşmüş olan eski iddianamenin dayanakları olan diğer delillerin ve olguların verilmesine hiçbir şekilde tesirli olamaz. Hamit sadece yalan söylediğinden mahkûm olmuştur. Yoksa müstantikliğe[1] verdiği son ifade mutlaka doğru olduğundan hadiseyi tam ifade ettiğinden ve dolayısıyla ondan caydığından değildir. Hakikaten Hamit sorgudaki ifadesini aynen mahkemede tekrar etseydi ne olacaktı? Manen ve maddeten kıymetini kaybeden herhangi bir delili ihya mı edecekti? Buna evet diyebilmek için bütün dava delilinin Hamit'ten ibaret olduğunu kabul etmek icap eder ki, varit değildir.

Bundan başka zanlı hakkında muteber olan şahitlik, mahkeme huzurundaki şahitliktir; yoksa müstantiklikteki değil. (15 Teşrinisani 330 [28 Kasım 1914] ve 832 numaralı temyiz kararıdır.) Zaten başka türlü olamaz. Aksi halde sorgu dairesinde verilen ifadelerin mahkemede okunmasıyla yetinmek icap ederdi.

Yalancı şahitlikten mahkûmiyetin, zanlının beraatine mâni olamayacağı da yine temyiz kararı icaplarındandır. (Karar numarası 212, 11 Teşrinisani 329 [24 Kasım 1913]) Nerede kaldı ki, Hamit Türk Ceza Kanunu'nun 289. değil, 286. maddesi icabınca mahkûmdur. Arada büyük fark vardır. (Türk Ceza Kanunu

1 Müstantiklik: Sorgu hâkimliği. (Y.N.)

şerhi, c.2, s.253'ten 258; Adliye Vekâleti'nin tercümesi.) Şurası muhakkak ki bir mahkemenin yalancı şahit için verdiği hüküm, bu şahitlikle alakadar davaya etki edemez.

Zira şahidin hangi ifadesinin doğru olduğu tespit edilmiş değildir. O, yalnız ilk ifadesinden döndüğü için mahkûmdur. Aksi halde esas davaya devama lüzum kalmaz.

Yalancı şahidin mahkûmiyeti leh veya aleyhte olduğuna göre esas dava hakkında hemen hüküm verilmek lazım gelirdi. Yüksek Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nin son talepnamesi, Müşerref Hanım hakkında Türk Ceza Kanunu'nun 450. maddesinin 4. fıkrasına göre ceza tayinini talep ediyor. Talebin mutlak oluşuna bakılırsa bundaki büyük unutkanlığa ilişmemek imkânsızdır. Farzımuhal Müşerref Hanım hakkındaki suç sabit olsaydı bile, zanlının suçu işlediği zamanda 17 yaşında olduğu nazarı itibare alınarak ona göre cezasının hafifletilmesinin talep edilmesi, Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nin idam talebi kadar, belki ondan da fazla ve resen üzerine düşen bir kamu hukuku vazifesi idi. Bununla beraber böyle bir unutkanlık hepimizin başına gelebilir. Böyle kimselerin hamisi olan yüksek iddia makamının vazifesini idrak etmiş olduğunda şüphem yoktur.

Özetle, Temyiz Mahkemesinin bozma kararı esasi değil, usulidir. Mevzuumuz olan davada esas delillerin takdiridir ki, bu hak ve yetki doğrudan doğruya bu yüksek mahkemenindir. Bu hususta buranın üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'nde hiçbir kuvvet ve teşekkül yoktur. (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 257.)

Yüksek Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nin dayanağı olan diğer deliller, Müşerref Hanım'ı biraz evvel tasvir ettiğim suçun faili yapabilir mi? Onun Türk Ceza Kanunu'nun 450. maddesinin 4. fıkrasına göre cezalandırılmasını gerektirebilir mi? Hayır!.. Ve asla!.. Esasen gerek bu delillerin ve olguların hepsi gerek muhterem arkadaşım Ömer Fuat Bey ve gerek Müşerref Hanım'ın beraatine dair verilen ilamla tamamen hükümden düşürülmüştür.

Müsaadeleriyle ben bunlardan yalnız bazıları üzerinde durarak onları bir kere daha ve biraz sertçe hakikat mihenginden geçirmeye çalışacağım.

Önce suçun cins ve aletlerini teşkil edenleri gözden geçireyim.

Kodo Rıza'nın cesedi bulundu. Bunu kim vurdu? Başını kim ezdi? Bunu gören tek kişi yok. Demek görgü şahidi yok. İlyas Efendi, Müşerref Hanım'ın babasına karşı husumeti olmadığını mahkeme huzurunda beyan etti. Tabanca meselesi: Eski tabanca... Müşerref Hanım tabanca kullanır bir kız değil. Kanlı ceket: Ceket yırtıktı, 27 gün sonra alınıyor. Bu ceket mahkeme huzurunda Müşerref Hanım'a giydirildi. Bu ceketle Müşerref Hanım'ın silah kullanamayacağı bilirkişi tarafından tespit olundu.

Kanlı taşlar: Müşerref Hanım, suçun işlendiği zamanda 17 yaşında bulunan bu kız, yarım okka ağırlığındaki taşları kullanmış ise ellerinin biraz şişmesi ve taşların iz bırakması lazımdı.

Cürüm zamanı: İlyas Efendi'nin müstantikliğe verdiği ifadeye göre, maktul Kodo Rıza Efendi, bir sabah erkenden, mahkemeniz huzurunda verdiği diğer beyanatına göre de, güneş iki adam boyu yükseldikten sonra damından çıkarak merkebine binmiş ve Kuşadası'na gitmek üzere yola koyulmuştur. Bu seyahat 929 senesi 2 Ağustos Cuma gününe tesadüf ediyor. Fakat Kodo Rıza Efendi, Kuşadası'na gitmek için damından saat kaçta çıktı? Bu mühim nokta, ne müddeiumumilikçe ne de müstantiklikçe tespit edilememiştir. Fakat biz, maktulün oğlu İlyas Efendi'nin biraz önce bahsettiğimiz resmi ifadelerinden Kodo Rıza Efendi'nin saat kaçta Kuşadası'na hareket ettiğini tespit edebiliriz. Takvimlere göre 2 Ağustos'ta güneş saat 4 ü 57 dakika geçe doğar.

Demek ki maktul, saat 5'i 5 yahut 10 dakika geçe yola çıktı. Yine İlyas Efendi'nin ifadesine göre babası Kodo Rıza Efendi'nin damdan Kuşadası'na hareketinden pek az sonra, hatta babası oradan ayrılır ayrılmaz, tütün amelesinden Ramazan da oradan yola çıkmış... Ramazan, müstantiklikte verdiği ifadede Hacıkomiser'in bahçesi yakınına geldiğinde semeri karnına devrilmiş bir merkeple bunun önünde birisinin yüzüstü yatmakta olduğunu gördüğünü ve inlediğini işittiğini söylüyor. Demek ki, Kodo Rıza Efendi, tam o sıralarda vurulmuş, suç o zaman hadis olmuştu. Ramazan'ın Kodo Rıza Efendi'nin damına uğradıktan sonra suç mahalline ulaşması için de daha 15 dakika kabul edelim.

Şimdi saat 5'i 20, nihayet 25 geçiyor demektir: Şu halde suç, 5'i çeyrek geçe (5.15) vukua getirilmiştir.

Maktulün damıyla suç mahallinin arası 3 ile 5 dakikalık bir mesafedir. Bu neticeye göre Meryem'in, Onbaşı oğlu Ahmet'in, Bayram'ın, Bayram'ı teyit eden Giritli Süleyman oğlu İbrahim'in, eşi Kâmile Hanım'ın, bunun kayınbiraderi Küçük Ahmet'in şahitlik ve ifadelerinin hükümsüz kalması icap eder. Zira Bayram, müstantikliğe verdiği son ifadesinde "Şişman, iri bir adam kollarını kaldırıp indiriyordu. Onu arkasından gördüm. Ani olarak kalkıp kaçtı, Hacıkomiser'in bahçesinin tellerini aşarak içeriye daldı" diyor.

Halbuki Bayram, Onbaşı oğlu Ahmet'ten iki saat sonra, yani saat yedide Kuşadası'na gitmek üzere maktulü gördüğü yoldan yine o gün ilk defa geçtiğini müstantike verdiği ifadede söylüyor. Halbuki suç, 5'i çeyrek geçe olmuştur. Şu halde Bayram iki saat sonra suç mahallinden geçerken, iri, şişman yapılı ve boz renk elbiseli bir adamın kollarını kaldırıp indirdiğini, sonra Hacıkomiser'in bahçesi tellerinden geçerek oraya girdiğini ve biraz ilerleyince orada bir adamın hırlamakta olduğunu nasıl görüyor? Bu açık bir yalandır. Hakikat şudur ki, suçun vukuunu müteakip hemen suç mahallinden ilk geçen Ramazan'dır.

Bunun, Bayram'ı orada veya oralarda görmesi lazımdı. Göremezdi. Çünkü Bayram, suç işlenirken Ahmet'in tütün çardağında idi. Bir şey göremez ve bağıramazdı. O halde "Tütün tarlasında çalışırken Bayram'ın 'Hemşehri dur!' dediğini duyduk. Ve tellerden atlayarak bahçeye kaçan bir adam gördük" demeleri, İbrahim ve eşi Kâmile Hanım'la bunun kayınbiraderi küçük Ahmet hesabına yalan olmak icap eder. Bundan başka bu İbrahim, Ramazan, Kodo Rıza Efendi'nin damından ayrıldığında orada idi. Ramazan maktulü sızlarken gördü, suç olmuş bitmişti. Bu itibarla da İbrahim'in Bayram'ın sesini işitmesi ve Komiser'in bahçesine kaçanı görmemesi icap eder. Gerçi Müşerref'in babası Mehmet Ağa, İbrahim'in kendisine gidip "Şurada bir adam öldürmüşler. Toplanıp, gidip bir bakalım..." dediğini itiraf ediyor. Bu doğru olabilir. Bayram, ağası Onbaşı oğlu Ahmet'ten iki saat sonra Kuşadası'na giderken ölüyü görmüş ve İbrahim'le karısına haber vermiş olabilir. O da Mehmet Ağa'ya maktulün başını ezer gibi şişman iri bir adamın kollarını kaldırıp indirdiğini ve onun dama kaçtığını, aradaki saat farkı itibariyle göremezdi.

Dikkat çekici bir nokta da şudur: Bayram bu ifadesini tutuklanacağı kendisine söylendiği zaman veriyor. Bundan evvelki iki ifadesinde el kaldırıp indiren bir adam gördüğünü katiyen söylememişti. Acaba neden en sonra bu yalanı da söyledi? Bir gün evvel Kodo Rıza Efendi'nin oğlu İlyas Efendi müstantike gidiyor, ortakçıları İbrahim'le Bayram'ın ifadesinin tekrar alınmasını söylüyor. Ondan sonra bu ifadeler veriliyor. Kim bilir bunlar maktul mirasçılarının ne gibi tesirleri altında kalıyorlar? Demek ki, dikili tellerle çevrili Hacıkomiser bahçesine iri, şişman bir adamın girdiğini de gören yok. Bu uydurmadır.

Şu tahlilimizi müsaadenizle bilirkişi raporuyla belgeleyeyim.

Bilirkişi raporuna göre Hacıkomiser bahçesindeki tel örgüler altı sıradır. Buradan hayvan değil, insanın geçmesi imkânsızdır. Bu, tatbikatla sabit olmuştur. Telleri tutan demir kazıklardan jandarma geçememiştir. Sökülmeden, telleri iki kişi tarafından kaldırılmadan altından insan geçemez. Bu maddi delille de anlaşılıyor ki, Bayram'ın, Giritli Süleyman oğlu İbrahim'in, eşi Kâmile Hanım'ın, İbrahim'in kardeşi çocuk Ahmet'in "Şişman iri yarı bir adamın telleri geçerek bahçeye kaçtığını gördük" demeleri yalandır. Çünkü vaka hilafınadır. (Zabıt varakası, bilirkişi raporu.) Bütün bu maddi hakikate rağmen Müşerref Hanım'ın demir telleri aştığını kabul etmek, onu insanüstü bir varlık kabul etmek olur ki, bu mümkün değildir. Sonra Müşerref Hanım, şişman ve iri de değildir.

Meryem'in şahitliği ise makbul olamaz. Çünkü maktul Kodo Rıza Efendi'nin yanında anasıyla beraber hizmetlidir. Ve maktulün oğlu İlyas Efendi ile hususi münasebetlerde bulunduğunu bilenler çoktur, tesir altındadır.

Çünkü Meryem, müstantikliğe ifade verdikten sonra ortadan kaybolmuştur. Bütün aramalara rağmen bulunamamıştır. Bu sebeple mahkeme huzurunda

şahitliği dinlenememiş, kendisine yöneltilmesi icap eden soruların sorulmasına imkân kalmamıştır.

Meryem'in müstantikliğe verdiği ifade, akıl ve mantık icabı değildir. Zira Kodo Rıza Efendi'yi öldürmek için kadın elbisesini çıkarıp erkek elbisesi giyen ve katilden sonra erkek elbiselerini sırtından atarak yine kadın kıyafetini giyecek kadar dessas olan bir katil, Hacıkomiser'in bahçe damı gibi şose üzerinde ve herkesin geçtiği, herkesin bulunduğu bir yere girerek, soluk soluğa "Aman bana bir su veriniz" dedikten sonra orada elbise değiştirmez. İsnat edilen dessaslıkla bu safdillik uzlaştırılamaz. Bunu yapmak için katilin kendisini âleme teşhir etmeye karar vermiş olması lazımdır. Nerede kaldı ki, katil fiilinin işlendiği mahallin yanı başında gizlenmeye, kıyafet değiştirmeye müsait dereler, tepeler ve çalılıklar vardır. Dolayısıyla katilin, Hacıkomiser damını değil, buraları tercih etmesi lazım gelirdi. Katil, kadın farz edildiğine göre, yüzünü sararak suç mahallinden erkek elbisesiyle sıvışması kendisini belli etmemek için daha münasip olurdu. Bilhassa Müşerref Hanım, Hacıkomiser'in damının vaziyetini pekiyi bildiğine göre oraya girmeyeceği pek tabiidir.

Meryem'in ifadesine göre, Onbaşı oğlu Ahmet'in hizmetçisi Mustafa, Müşerref Hanım Hacıkomiser'in damında ve Meryem'in, Hatice Hanım'ın ve çocuk Galip'in karşısında elbiselerini değiştirdikten ve çıkıp gittikten beş-on dakika sonra oraya gelmiş, Müşerref Hanım çıktıktan sonra Hatice Hanım Meryem'e "Galiba bu kız Kodo Rıza'yı öldürdü" demiş.

Eğer böyle bir şey olsaydı, Müşerref Hanım'ın çıkışından biraz sonra oraya gelen Mustafa'ya hele Meryem'in mal yakalamış mağribi gibi hiç değilse çocuk Galip'in ve nihayet Hatice Hanım'ın vakayı anlatmaları icap ederdi. Halbuki anlatmamışlardır.

Şahitlerden Meryem'le Mustafa arasında bir çelişki vardır. Maktulün oğlu İlyas Efendi'yle sıkı sıkı münasebeti olduğu anlaşılan şahit Meryem ikinci ifadesinde "Ben sabahleyin (2 Ağustos 929 Cuma sabahı) gün doğmak üzere iken anamla Onbaşı oğlu Ahmet'in kayınvalidesinin oturmakta olduğu Hacıkomiser'in bahçesindeki dama gittim. Ahmet çizmeli bir adamla pazara götürmek üzere merkebine buğday yükletiyordu. Buğdayı yükletince anamla Kuşadası'na gittiler. Çizmeli adam da gitti. Aradan 10-15 dakika geçince Müşerref Hanım erkek kıyafetiyle soluk soluğa dama geldi, su istedi ve içti. Elbiselerini çıkardı, kadın kıyafetine büründü. Bohçasını koluna alarak hemen gitti. Biraz sonra Ahmet'e buğday yükletirken yardım eden çizmeli adam geldi. Bahçedeki çiçekleri fidanları sulamaya başladı ve burada iki saat kadar kaldı" diyor. (Sorgu tutanağı.)

Meryem'in bahsettiği çizmeli adam, Ahmet'in hizmetçisi Mustafa'dır. Bu adam şahitliğinde "Ben Sabit Dayı'nın yanında oturup karpuz yerken biraz

ileriden değirmene doğru bir kadın geçti. Müşerref'e benzettim. Sabit Dayı'ya gösterdim. O da evet dedi" diyor.

Mustafa, Müşerref'i ne zaman görüyor? Çiçekleri suladıktan sonra Sabit Dayı'nın yanında karpuz yerken, yani dama çiçek sulamak için ikinci defa geldikten ve orada iki saat iş için kaldıktan sonra tütün çardağına gitmek üzere yola çıkıyor ve Sabit Dayı'nın yanında otururken Müşerref Hanım'ın geçtiğini görüyor!..

Mustafa Müşerref'i gördüğünde saat kaç idi? Bunu, Meryem'in ve Mustafa'nın ifadeleriyle tespit edebiliriz. Meryem diyor ki:

"Mustafa tütün çardağına gittikten 20 dakika sonra döndü. Fidanları sulamaya başladı." (Sorgu tutanağı.)

Biliyoruz ki, Mustafa, efendisi Onbaşı oğlu Ahmet Kuşadası'na gittikten birkaç dakika sonra, yani saat 5'te süzgeç almak için tütün çardağına gitti. Çünkü Ahmet, güneş bir adam boyu yükselince Kuşadası'na gitmişti. (Meryem'in ifadesi, sorgu tutanağı.) 20 dakika sonra geldi, yani saat 5.20'de iki saat çiçeklerin başında kaldı ve sonra çıktı gitti. Sabit Dayı'nın yanında oturdu. Takriben saat 7 buçukta.. İşte Mustafa bu saatte Müşerref olduğunu zannettiği bir kadın gördü ve Sabit Dayı'ya gösterdi.

Halbuki Meryem'in ifadesine göre Müşerref Hacıkomiser'in damından 5'i 20 geçede çıkmış bulunuyordu. Hacıkomiser'in damıyla değirmenleri arasındaki mesafe azami 10 dakikadır. Nasıl oluyor da Mustafa Müşerref'i iki saat sonra Hacıkomiser'in damından kendi değirmenlerine giderken görüyor? Bu da yalandır. Her halde iki şahidin ifadesi birbirini tutmuyor, hükümsüzdür. Zaten Sabit Dayı, ifadesinde "Mustafa bana, 'şu geçen Müşerref değil mi?' diye sordu. Ben de pek farkına varmaksızın tahminen 'evet' deyiverdim. Zaten arkam geçen kadının tarafında idi. İyi fark edemedim" diyor. Mustafa'nın ifadesi bu suretle de yalandır.

Büyük heyetinize malumdur ki, çağdaş hukuk âlemince kabul edilmiş bir prensip vardır: En hafif delil şahitliktir. Bentham, Gorf ve Ru gibi büyük ceza âlimleri bu görüştedirler. Bunun tehlikelerinden kurtulmak içindir ki, adli tıbbın gelişmesine, parmak izi gibi fennin ilerlemesine büyük gayretler sarf olunmaktadır. Bazen bilerek, bazen bilmeyerek hakikatleri tahrif ettikleri muhakkak ve sabit olan şahitlerle değil, ilim, adaleti maddi ve somut delillerle tecelli ettirmeye çalışıyor. Bunun içindir ki, ceza hâkimleri, bilhassa ağır ceza hâkimleri geniş ve mutlak denebilecek bir yetkiye sahiptirler; bunlarla hiçbir şekilde kayıtlı değildirler. (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 147.) Yine bunun içindir ki, alacak verecek davaları küçük bir hadde kadar şahitle ispat olunabilir. Üst tarafı senetle, tapuyla hallolunur.

Yine büyük heyetinize malumdur ki, ifadelerinde uyuşmazlığa, çelişkiye, ilk dediklerini sonradan tekzip etmek gibi hafifliklere düşen şahitlerin şahitliğinde kanuni bir kıymet kalmaması, böyle bir şahitliğin leh ve aleyhte kullanılmaz bir boş söz sayılması, bugünkü medeni âlemin adalet cihazlarınca kabul edilmiş bir prensiptir. Jeus, Ru, Nejon ve Fonbel Heli gibi milletlerarası şöhrete sahip ceza âlimleri bu fikirdedirler. Müşerref Hanım hakkında açılan kamu davasında aleyhte şahitlik edenlerin hemen hepsi, karmakarışık, birbirini tutmaz kırk çeşit ifade vermişlerdir. O gece "bir şey bilmiyoruz" diyorlar. Sonra "biliyoruz, fakat vuranı görmedik. Olsa olsa şu olabilir" diyorlar. "Şişman, iri bir adam kaçıyordu. Fakat kim olduğunu tanıyamadık" diyorlar. Nihayet bu adamı aşılmaz tellerden geçiriyorlar!! Tam manasıyla biraz evvel tespit ettiğim prensip çerçevesine girecek bir hal.

Boş söze bundan güzel bir misal olmaz sanırım. Yalnız birbirini değil, önce verdikleri bir ifadeyi ikinci bir sorguda, ikinci ifadeyi üçüncü bir sorguda çürüten bu şahitlerden hangisine inanalım? Ve hangisinin hangi sözüyle kanaat hasıl edelim? Mesela boyuna şahitliklerinden düşen Meryem'in, Kâmile Hanım'ın, İbrahim'in, Mustafa'nın, Bayram'ın, yahut da öküze karpuz kabuğu yerine ekmek ve torunu Galip'e de ekmek yerine karpuz kabuğu veren ve bu hali kendi torununun itirafıyla da mahkemenin ilk beraat kararında sabit olan şahitlerden 76 yaşındaki merhum Hatice Hanım'ın ifadeleriyle mi amel edelim: Bunu yapabilmek için bütün hukuk prensiplerini bir yana koymak lazımdır. Bu nasıl mümkün olabilir?

Bu şahitlerin hangi ifadelerine inanalım? İlkine mi, ikincisine mi, yoksa mahkeme huzurundakine mi?

Yüksek Cumhuriyet Müddeiumumiliği bunların aleyhe verdikleri ifadeleri makbul görüyor. Niçin? Çünkü, ilk defa lehteki ifadelerini verdikleri zaman korkmuşlar, tesir altında kalmışlar. Kimin tesiri altında? Olsa olsa Müşerref ailesinin, fakat ilk ifade lehtedir. Ve tesir altında verildiğine inanmak için zanlı ailesinin suçun vukuundan evvel şahitleri hazırlamış olduğunu kabul etmek icap eder ki, bunun akılla uzlaştırılması mümkün değildir.

Bizce tesir altında kalmış ihtimali olan şahitlik, ilkin aksine olandır. Çünkü şahitler maktulün ailesiyle temasa geldiler ve ifadelerini yine açık bir şey söylememekle beraber az çok zanlı aleyhine çevirdiler. Bilhassa maktul ailesi zengindir, zanlı ise fakirdir. Hatta şahitlerden Bayram, tutuklanacağı ihtarından sonra, o da üçüncü defa sorgusunda "ben şişman, iri bir adam gördüm. Ellerini kaldırıp indiriyordu. Fakat kim olduğunu tanıyamadım. Tellerden Hacıkomiser'in bahçesine girdi" diyor. Halbuki ilk iki sorgusunda malumatı olmadığını beyan ediyordu. Bir de bu şahitlerin maktul ailesiyle olan münasebetlerini düşünmek faydalı olur. Meryem ve anası Kodo Rıza'nın hizmetçisidir.

İbrahim ve karısı, maktulün ortakçılarıdır, küçük Ahmet de İbrahim'in kardeşidir. Bayram orada tütün amelesidir. Bu vaziyette bulunan insanların Müşerref'i malum sebeplerden dolayı mutlaka mahkûm ettirmek isteyen Kodo Rıza Efendi ailesinin tesirinden kurtulmalarının ne kadar müşkül olduğunu takdir etmek zor bir şey değildir sanırım.

Reis Beyefendi Hazretleri!

Pek mühim bir noktaya daha ilişmekliğime müsaadelerini rica ederim. İfadelerden dönmek suretiyle karmakarışıklık yalnız şahitlerle sınırlı kalmamıştır.

Şahitlerle diğer delillerin bir ifadesi ve neticede bunların vereceği kanaate göre düzenlenmiş olması icap eden müstantik kararnamesi şahit ifadelerine ve bilirkişi raporuna muhalif olarak ve başka hiçbir delile dayanmaksızın Müşerref Hanım'ın tel örgü içinde, yani Hacıkomiser bahçesinde beklemek ve oradan ateş etmek suretiyle suçu işlediğini tespit etmiştir. Bunu yüksek dikkatinize arz ederim. Halbuki müstantikin vazifesi, delillere göre karar vermekti. Deliller haricine çıkamaz...

Tarih bugün nasıl yazılıyor? Maddi eserlerle; yoksa şahitliklerle değil...

Reis Beyefendi Hazretleri,

Müşerref Hanım, Kuşadası'nın iyi bir ailesinin bahtsız bir kızıdır. Babası onu büyütmek, yetiştirmek için çalıştı, çabaladı. Tam muradına ereceği sıralarda kızın başına, şimdi büyük huzurunuzda hesabını vermekte olduğu felaket geldi.

Pek genç denebilecek bir yaşta hapishanelere düşmüş bu kız hakkında idam cezası istenildiğini işiten babası, kısa bir müddet sonra, onu görmeden, büyük mahkeme ilk beraat kararını vermeden dünyaya gözünü yumdu.

Müşerref Hanım bu Türk vatanında tam bir aile yurdu kuracağı çağda maktul Kodo Rıza Efendi'nin oğlu İlyas Efendi tarafından zorla, sonra da evlenme vaadiyle aldatılarak kaldırıldı ve nihayet jandarmalarla kapı dışarı atıldı. Müşerref Hanım, Cumhuriyet mahkemeleri huzurunda hakkını ararken günün birinde Kodo Rıza Efendi'yi öldürdüler. Müşerref Hanım'ın çektikleri yetmiyormuş gibi bu sefer de katil diye tutuklandı. Suçu sabit görülerek ölümü istendi.

Yüksek kararınızla beraat edip hapisaneden çıkınca babasını evlerinde bulamadı. O ölmüştü. Bu defa da Müşerref Hanım açlıkla, yoksuzlukla kucaklaştı. Şimdi yine mahkûmiyeti isteniyor.

Müşerref Hanım, hayatta elini nereye uzattı ise orada ya iğfali, ya matemi, ya yoksuzluğu, ya ölüm gölgelerini buldu.

Fakat bugün yine ümitsiz değildir. Çünkü en emin bir sığınaktadır. Türk hâkimlerinin adaletine, vicdanlarına sığınmış bulunuyor. Vicdanen ve kanunen masumluğundan emindir. Vicdanen emindir; çünkü haksızlık yapmadı, bilakis haksızlığa uğradı. Kanunen emindir; zira bütün yalanlara rağmen onu

suç altında bırakabilecek bir delil, bir emare yoktur. Bu vaziyette ıstırapları dinmeyen hayatının sükûnetini büyük mahkemeden bekliyor. Biz onun müdafileri, hakikatin yakın bir yarın içinde tecelli edeceğinden şüphe etmiyoruz.

Umuyoruz ki Müşerref Hanım'ı suç altında bulunduran delillerin kıymetsizliği yüksek Cmhuriyet Müddeiumumiliği'nce de teslim olunacaktır.

Müşerref Hanım vicdanen, kanunen masumdur. Bunun en büyük delili bu mahkemenin vicdanından ve tatbik ettiği kanunlardan çıkan ilk beraat kararıdır. Özetle delil yoktur, gören yoktur. Müşerref Hanım masumdur.

***

[...] Kuşadalı Müşerref Hanım'ın muhakemesine dün [2 Mart] öğleden sonra saat 14'te şehrimiz Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam edildi. [...]

Reis Vekili Sabit Bey'in müdafaayla alakalı bir şey söyleyip söylemeyeceği hakkında Mahmut Esat Bey'e vaki sorusu üzerine Mahmut Esat Bey iddia makamının geçen celsedeki iddiasında belirsiz gördüğü bazı noktalar üzerinde söz söyleyeceğini beyan ederek ayağa kalkmış ve şu müdafaada bulunmuştur:

Reis Beyefendi Hazretleri,

Kodo Rıza Efendi'yi öldürmekten suç altında bulunan Müşerref Hanım'ın müdafaasını geçen muhakemede aklımızın erebildiği kadar yaptık. Büyük heyetinizi yormamak için bu müdafaayı tekrar etmek istemiyorum. Yalnız geçen celsede noksan kalan birkaç noktaya temas edeceğim: Hacıkomiser bahçesinin üç sıra dikenli tellerle çevrili olduğu, Müddeiumumilik tahkikatında beyan edilmektedir. Halbuki bilirkişi bu tellerin bir tarafında beş, bir tarafında altı sıra olduğunu ve hiçbir şekilde geçilemeyecek halde bulunduğunu tespit etmiş ve yüksek heyetinize verdiği yeminle teyit olunmuş raporda bu hususu açıklamıştır. Hatta tecrübe için de bir jandarma neferini bu tellerden geçirmek istemişler, bir türlü başaramamışlardır. Şu halde nasıl oluyor da, kazıklar sökülmeden geçilmesi mümkün olmayan bu tel örgüsünden Müşerref Hanım, bir rüzgâr gibi geçip gitmiştir? Bu davada yalan yere şahitlik yaptığından dolayı mahkûm olan şahit Hamit'in ifadesine gelince, bu şahıs, ilk ifadesinde baskı gördüğünü söylemiştir. Hamit'in bu iddiası, her ne kadar yüksek huzurunuzda ispat olunamamış ise de, Hamit'in baskı gördüğü hakkındaki iddiası büsbütün ihtimal harici sayılamaz. Cumhuriyet zabıtasını, halka eza cefa etmiş olmaktan tenzih ederim. Arz etmek istediğim nokta, Hamit baskı görmemiş olsa bile böyle bir şeyin her vakit ihtimal harici kalamayacağıdır. Nasıl ki bu muhakemenin geçen celsesinde şu koridorları dolduran halk, Müddeiumumi Bey'in kapısı karşısında ve iddia makamının gözleri önünde dayak yemiş ve buna rağmen vaka tespit edilememiştir.

Demek ki baskı iddiasının ispat olunamamasıyla bu iddianın gayri varit olduğu meydana atılamaz. Müddeiumuminin gözü önünde böyle bir muamele cereyan ederse gıyabında neden bu ihtimal harici olsun? Yüksek iddia makamı, geçen celsede Müşerref Hanım'ın Kodo Rıza Efendi'ye karşı husumet beslediğinden kendisini öldürdüğünü söylediler. Halbuki yüksek mahkemenin zabıtlarıyla sabittir ki, Kodo Rıza Efendi'nin oğlu İlyas Efendi, Müşerref Hanım'la babası arasında bir husumet olmadığını burada verdiği ifadede ikrar eylemiştir. Müşerref Hanım'ın Kodo Rıza Efendi'ye değil, evlenme vaadiyle kızlığını bozan İlyas Efendi'ye düşman olması lazım iken ve onu yok etmesi gerekirken İlyas Efendi'yi bırakıp da Rıza Efendi'yi öldürmesi manasız olur.

Reis Beyefendi,

Müstantik kararnamesinde deniliyor ki, Müşerref Hanım, Kodo Rıza Efendi'yi tabancayla öldürdükten sonra yarımşar okkalık taşlarla da kafasını ezmiş ve tabanca sesini işiten olmamıştır.

Halbuki hadisenin cereyan ettiği yer çok sakin bir yerdir. Dolayısıyla burada tabanca sesinin işitilmemesi mümkün değildir. Ben merak ettim, vaka mahalline gittim ve Hacıkomiser'in bahçesinde atılan bir tabancanın 500 metre mesafeden işitildiğini bizzat tespit ettim. Güya, vakanın cereyan ettiği yerde bulunanlar tabanca sesine adeta alışkanlık peyda ettiklerinden, vaka günü atılan tabanca sesini fark etmemişler. Böyle bir kanaat vaka mahallini bir paskalya, bir panayır halinde göstermek kabilinden bir şey olur. Bütün bunlar, tamamen dayanaksız ve öznel iddialardır. Muharebe meydanlarında bile yakında patlayan silah sesleri ayırt edilir.

Reis Beyefendi!

Yüksek mahkemenizin, Müşerref Hanım hakkında verdiği beraat kararını, Temyiz Mahkemesi bozmuş değildir. Onu tamamen tasvip etmiştir. Temyiz Mahkemesinin bozma kararı iki noktadandır. Biri şahit Meryem'in mahkeme huzurunda dinlenmesi ve diğeri şahit Hamit hakkındadır.

Şahit Hamit'in mahkûmiyeti Müşerref Hanım'ın mukadderatıyla alakadar değildir. Meryem Hanım'a gelince, bu kadın, bütün araştırmalara rağmen bulunup mahkemeye getirilememiştir. Dolayısıyla bozma kararını gerektiren bu noktalar, yüksek mahkemenizin zanlı hakkında verdiği beraat kararına tesirli olamaz.

Özetle Reis Beyefendi! Kodo Rıza Efendi'nin katil hadisesinde Müşerref Hanım'ı suçlu gösterecek gözleme dayalı tek bir delil yoktur. Kuşadası Cumhuriyet Müddeiumumisi'nin iddianamesi, müstantik kararnamesi hep öznel kanaatlerin mahsulüdür. Şahitlerin ifadeleri de tam ve kâmil bir kanaat vermekten pek uzaktır.

Mahmut Esat Bey'in müdafaası burada bitti. Mahkeme Reisi, Müddeiumumi Bey'in bir şey söyleyip söylemeyeceğini kendisinden sordu. İddia makamını işgal eden Kemal Bey, uzun süren ve kâfi derecede açıklık kazanan bu dava hakkındaki iddiasını geçen celselerde ifade etmiş olmakla beraber, Müdafaa Vekili Bey'in müdafaasının bazı noktalarına cevap vermek istediğini söylemiş ve ayağa kalkarak, ceket meselesinin hakikaten belirsiz kaldığını ve fakat mahkeme huzurunda Müşerref Hanım'a giydirilen ve dar gelen ceketin cinayeti işlediği zamanda daha küçük ve zayıf olan Müşerref Hanım'ın sonradan büyüyüp şişmanlamasından ileri geldiğini söylemiş, Müdafaa Vekili Mahmut Esat Bey'in, gözleme dayalı hiçbir delil olmadığı hakkındaki kanaat ve ifadesine iştirak ettiğini ve fakat böyle açık deliller olmadığı halde çoğu davalarda mahkeme heyetlerinin pekâlâ kanaat hasıl ederek hakikati bulduklarını beyan etmiş ve demiştir ki:

"Ceket, mahkeme huzurunda zanlıya giydirilirken çok dar geliyor, bazı yerlerden sökülüyordu. Denildi ki Müşerref Hanım, bu ceketi giydikten sonra silah kullanmasına imkân yok. O zaman bu ceket, Müşerref Hanım lehine bir kurtuluş bayrağı gibi ortaya atıldı.

Halbuki Müşerref Hanım, hadise zamanında küçük ve zayıftı. Mahkeme huzurunda bu ceket kendisine giydirilirken elbet dar gelecekti."

Mahmut Esat Bey, bunun üzerine tekrar ayağa kalkmış, ceketi bir kurtuluş bayrağı olarak kabul etmediğini, fakat ceketin Müddeiumumiliğin elinde bir ipucu yapılmaması lazım geldiğini, bununla beraber, şahitlerin, iri yarı şişman bir adamın tellerden atlayıp geçtiğini söylediklerini, Müşerref Hanım'ın bugün bile o kadar şişman olmadığını ve nihayet "o vakitki şişman adam zayıf beden Hamit'in ceketini nasıl giyebilirdi?" dedi.

Bundan sonra riyaset makamından verilen emir üzerine zabıt kâtibi Kuşadası'ndan İlyas'ın muhakemesi hakkında gelen cevabı okudu. Bu cevapta, maktul Kodo Rıza Efendi'nin oğlu İlyas'ın, Müşerref Hanım'ı evlenme vaadiyle kirlettiği ve bu suçtan bir sene hapse mahkûm olduğu yazılı idi. Kuşadası Mahkemesi'nin bu cevabı okunduktan sonra Müşerref Hanım'ın vekili Avukat Ömer Fuat Bey de kısa bir müdafaada bulunmuş ve müdafaalardan ziyade kıymetli olan eski beraat kararında ısrar edilmesini istemiştir.

Bunun üzerine riyaset makamı Müşerref Hanım hakkında şahadette bulunan Şoför Ahmet'le kardeşi İbrahim'in ve bunları dinleyen Kuşadası Mahkemesi Başkâtibi İsmail Afif, Kâtip Kemal ve Müstantik Hayati Beylerin ifadeleri alınmak üzere muhakemenin 9 Mart Perşembe gününe ertelendiğini söylemiş ve bu konudaki kararı bildirdikten sonra muhakemeye nihayet verilmiştir.

***

Kuşadalı Kodo Rıza Efendi'yi öldürmek suçundan zanlı Müşerref Hanım'ın davasına, dün [16 Mart] öğleden sonra saat 15'te devam olundu. Mahkeme salonu, evvelki celselerde olduğu gibi dün de baştan başa dinleyicilerle doluydu. Mahkeme heyeti, Reis Suat Bey'in riyasetinde teşekkül etmiş ve iddia makamı müddeiumumi muavinlerinden Kemal Bey tarafından işgal edilmiş bulunuyordu.

Geçen celsede karar verildiği üzere dün, şoför Süleyman oğlu Ahmet, kardeşi asker İbrahim ve Menemen mahkemesinde zabıt kâtibi Sırrı Efendilerin ifadeleri dinlenecekti. Şoför Ahmet Efendi, ihzarla mahkemeye getirildi. Ahmet Efendi mahkeme huzurunda, Kuşadası'nda verdiği ifadeyi teyit ettikten sonra bir gün Bayram, Sırrı Efendi ve kardeşi İbrahim Efendi'nin hazır bulunduğu bir içki meclisinde Kodo Rıza Efendi'nin, Müşerref Hanım tarafından başı taşla ezilirken gördüğü hakkında söylemiş olduğu sözleri itiraf etmiş ve vakanın ardından susmasının sebebi riyaset makamından sorulunca, o zaman korktuğunu beyan eylemiştir.

Şoför Ahmet Efendi'den sonra zabıt kâtibi Sırrı Efendi getirtildi. Adı geçen, içki meclisinde Ahmet Efendi'nin söylediklerini tekrar etmiş ve Mahmut Esat Bey'in talebi üzerine riyaset makamı tarafından Ahmet'in rakı içip içmediği hakkında vuku bulan soruya cevap vererek Ahmet Efendi'nin içki kullandığını bildirmiştir. Ahmet Efendi ifadesinde bu hususu inkâr etmiş olduğu için Sırrı Efendi ile yüzleştirildi ve o mecliste ustası tarafından vaki ısrar üzerine birkaç kadeh içtiğini ve ondan sonra içki kullanmadığını söyledi. Sırrı Efendi'den sonra Ahmet Efendi'nin kardeşi asker İbrahim Efendi çağırıldı. İbrahim Efendi, yapılan tebliğlere rağmen mahkemeye gelmemiş olduğu için, Müşerref Hanım'ın avukatı Ömer Fuat Bey tarafından talep olunan müsaade üzerine dava bir saat için ertelendi. Saat 16'da şahit asker İbrahim Efendi bir inzibat memurunun nezaretinde mahkemeye getirildi. İbrahim Efendi, eski ifadesinden başka hiçbir şey bilmediğini ve kardeşi Ahmet'ten vaka hakkında hiçbir şey işitmediğini söyledi. Bunun üzerine riyaset makamı tarafından zanlı Müşerref Hanım'ın müdafaasını üstlenen İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey'den bir şey söyleyip söylemeyeceği soruldu. İddia makamı, evvelce ileri sürülen iddianameden başka bir talepnamede bulunamayacağını ve şahitlerin ifadesi ile tahkikatın genişletilmesi hakkında bir itirazda bulunmayacağını söylediği için, Mahmut Esat Bey ayağa kalkarak Şoför Ahmet ve kardeşi İbrahim Efendilerin şahitliklerini çürüttü ve bu şahitliklerin bir hüküm ifade etmeyeceği gibi kanuni bir kıymetleri de olmadığını söyleyerek dedi ki:

Şoför Ahmet Efendi, Kodo Rıza'yı tanımadığını, Müşerref Hanım'ın bir şahsın kafasını taşla ezdiğini ve fakat bunun kim olduğunu görmediğini beyan etti. Halbuki Kodo Rıza Efendi'nin ikamet ettiği mahalle Şoför Ahmet Efendi çardağı arasında 500 metre kadar bir mesafe vardır.

Kodo Rıza Efendi, her gün Ahmet Efendi'nin çardağından geçer ve hatta kendileriyle yakından temas eder. Ahmet'in vaka akabinde bir şey söylemeyip de iki buçuk sene sonra içki meclisinde vaka hakkında birtakım sözler söylemesi, o zaman küçük olduğundan ve korktuğundan imiş. Halbuki çocuklar, böyle vakalardan korkmakla beraber, gördüklerini de bu korku neticesi hemen söylerler. Ahmet Efendi neden gördüklerini o zaman söylemedi de iki sene sonra söylüyor? Çünkü bilahare tesir altında kaldı; başta ise Müşerref'in lehindeydi.

Mahmut Esat Bey, diğer şahitlerin ifadelerinde çelişki olduğunu uzun delillerle ispat ettikten sonra mahkeme heyetini yormamak için eski müdafaasını tekrar etmeyeceğini söylemiş ve sözlerine nihayet vermiştir.

Bundan sonra Avukat Ömer Fuat Bey'in ne söyleyeceği riyaset makamından soruldu. Ömer Fuat Bey, Mahmut Esat Bey'in beyanat ve müdafalarına iştirak ettiğini söyledi. Riyaset makamı, iddia makamının görüşünü sordu. Müddeiumumi Muavini Kemal Bey dava hakkında yeni bir şey söylemeyeceğini beyan etti. Bunun üzerine Mahkeme Reisi, davanın son bulduğunu ve evrakın incelenerek karar verilmesi için muhakemenin önümüzdeki Pazartesi'ye saat 14'e ertelendiğini bildirdi.

***

Kuşadası'nda Kodo Rıza Efendi'yi öldürmek suçundan zanlı Kuşadalı Müşerref Hanım'ın Ağır Ceza'da bozulmuş olarak yeniden cereyan etmekte olan muhakemesi neticelenmiş ve dün beraat kararı bildirilmiştir.

Bu kararın son karar olması sebebiyle mahkeme salonu ve koridorlar halkla dolmuş taşmıştı; polis memurları izdihama mâni olmaya çalışıyorlardı.

Saat 14.30'da mahkeme heyeti Suat Bey'in riyasetinde mahkeme salonuna girdi. Salonda bulunanlar ayağa kalktılar. Heyet oturduktan sonra onlar da oturdular.

Suçlu Müşerref Hanım, bugün çok düşünceli ve kederli görünüyordu. Koridorda durduğu yerde duramıyor, kimseyle konuşmuyor ve önüne bakıyordu. Mübaşir, Müşerref Hanım'la vekillerini çağırdı. Müşerref Hanım zanlı sandalyesine oturdu.

İdamı istenen Müşerref Hanım'ın çok fakir olduğunu bildiği için onun vekilliğini kabul etmiş ve birçok celselerde müdafaasını yapmış olan İzmir Mebusu eski Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'le Avukat Ömer Fuat Bey de yerlerine geçtiler. Reis Suat Bey zanlıya, vekillerine ve iddia makamını işgal eden Müddeiumumi Muavini Kemal Bey'e söyleyecek bir şeyleri olup olmadığını sordu ve olmadığı cevapları verildi.

Bundan sonra Reis Suat Bey önündeki notlardan kararı bizzat okumaya başladı:

"Türk milleti namına hüküm vermeye izinli İzmir Ağır Ceza Mahkemesi" diyerek Müşerref Hanım hakkında evvelce Ağır Ceza'da yapılan muhakeme neticesinde beraat kararı verildiğini, bu kararın iki sebepten Temyiz Mahkemesince bozulduğunu söyledi ve dedi ki:

Bunlardan birisi Meryem isminde bir şahidin hazırlık tahkikatında ifadesi bulunduğu halde mahkemece ifadesinin alınmamış olması ve Hamit isminde bir şahidin de Ağır Ceza'da yalan yere şahitlikten mahkûm edilerek Temyizce mahkûmiyetin tasdiki beklenmeden beraat kararı verilmiş olmasıdır. Reis Bey, mahkemece Meryem Hanım'ın her tarafta arattırıldığı halde bulunamadığı ve Hamit'in yalan yere şahitlikten mahkûm olsa bile bu mahkûmiyetin bu dava üzerine tesiri olamayacağına karar verildiğini, Müşerref Hanım'ı Rıza Efendi'yi öldürürken gördüğünü söyleyen şahit şoför Ahmet Efendi'nin vaktiyle verdiği ifadesinde hiçbir şey görmediğini söylediği halde bu defa mahkemede cinayeti işlerken gördüğünü söylemesi ve evvelce sürünmekten korktuğunu söyleyerek bu defa başka tarzda ifade vermiş olması, bunda haklı bir sebep gösterilmediğinden kabule değer görülmediğini, o sırada kardeşi İbrahim'in de beraber bulunduğunu ve cinayeti gördüğünü söylemesine rağmen mahkemede dinlenen İbrahim'in böyle bir şey görmediğini söylediğini ve ifadeler arasındaki bu tezadın zanlının lehine olduğunu ve mahkemece en ince teferruatına kadar incelendikten sonra ittifakla beraat kararı verildiğini bildirmiştir.

Karar okunurken herkes ayağa kalkmıştı. Yalnız mahkeme heyeti oturuyordu. Kalabalığın bu ani kalkışı üzerine zaten çok durgun ve üzgün vaziyette bulunan Müşerref Hanım mosmor kesilerek ağlamaya başladı. Karar okunurken bazı kelimelerden bir şey anlayamıyor, vekilleri Mahmut Esat Bey'le Ömer Fuat Bey'in yüzlerine bakıyordu. "Beraat" kelimesini duyunca her şeyi anlamış ve yavaş yavaş sükûnet bularak kararın neticesini beklemeden hızla dışarı çıkmıştır.

Müşerref Hanım doğruca evine giderek neticeyi sabırsızlıkla beklemekte olan annesinin boynuna sarılmış, ona, beraat ettiğini müjdelemiştir.

Karar bildirildikten sonra, Müşerref Hanım'ı mahkemede müdafaa eden Mahmut Esat Bey salondan çıkarken, orada bulanan yüzlerce yurttaş ve avukatlar tarafından tebrik edilmiştir. Dün mahkeme salonunda bulunanlar, Mahmut Esat Bey'in kimsesiz ve fakir bir kadının müdafaasını üzerine almak suretiyle gösterdiği yüksek insaniyetle beraber, Bozkurt-Lotus davasının kahramanını bu dava münasebetiyle ve yaptığı cidden kıymetli müdafaalarından dolayı tebriki bir vazife bilmişlerdir.

ADLİYE VEKİLLİĞİ DÖNEMİNDE VERİLEN SORU ÖNERGELERİNE YANITLAR VE VEKİLLİKTEN İSTİFA

SORU ÖNERGELERİ VE YANITLAR

Çermik Adliye Binasının Durumu Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Çermik kazasında adliye dairesi için kiralanan han bu sene ikamet edilemez bir hal ve şekilde neredeyse harap olmuş ve önümüzdeki kış içinde tamamen yıkılacağı muhakkak bulunmuştur. Müstakil bir adliye binasının vücuda getirilmesi hakkında mahallinde vaki olan bildirimler ilgili vekâletçe nazarı dikkate alınmadığı gibi, sahibi tarafından tamir edilmek üzere birikmiş olan kira bedelleri dahi ödenmemiştir. Seçim dairemi dolaşır ve teftiş ederken bu binayı bizzat gördüm ve inceledim. Her tarafı gözü tırmalayan bir pislik ve sefalet manzarası içinde bulunan, kapı ve duvarının açılan gediklerinden yakın bir yıkımın gümbürtüleri duyulan böyle bir yerde Türkiye adliyesinin temizlik ve büyüklüğünün ne suretle temsil edilip gösterildiği hususunda hayrette kaldım. Adliyemizin genç ve gayretli vekili o anda bendenizle beraber olsalardı, eminim ki bu hissimi paylaşırlardı. Vekil Beyefendi'den yazılı olarak cevap vermesini istediğim noktalar şunlardır: Çermik'te müstakil bir adliye binasının inşası için mahallinden gönderilmesi tabii olan keşif evrakına göre kâfi tahsisat verilmemiş midir? Veya hiç olmazsa

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 2, c.11, s.158, (15 Aralık 1924).

bu sene için sahibi tarafından tamirat yapılmak üzere birikmiş kira bedellerinin havalesi gönderilmiş midir? İşbu önergemin ilgili vekâlete havale buyurulmasını istirham eylerim efendim.

19 Teşrinisani 1340 [19 Kasım 1924]
Ergani
Kâzım Vehbi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

10.12.1340 [1924] tarih ve 424 numaralı tezkerei celileleri cevabıdır.

Çermik'te müstakil bir adliye binasının inşası için kâfi tahsisat verilip verilmediği veyahut tamirat yapılmak üzere birikmiş kira bedelleri havalesinin gönderilip gönderilmediği hakkında muhterem Ergani Mebusu Kâzım Vehbi Bey tarafından verilip 22.11.1340 [1924] tarihli tezkerei celileleriyle gönderilen soru önergesi sureti incelendi.

Müstakil bir Adliye binası inşası veya tamirat icrası için vekâleti âcizi bütçesinde tahsisat olmayıp, zikrolunan hususlar Maliye Vekâleti Celilesine ait bulunduğu ve Çermik adliye binasının kira bedeline ödenmek üzere 26 Teşrinisani 1340 [26 Kasım 1924] tarih ve 1423/12 numara ile 150 liralık tahsisat havalenamesi gönderilmiş olduğu arz olunur efendim.

Adliye Vekili
Mahmut Esat

Fresko Gazinosu'nda Yaşanan Olay Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

15 gün evvel Fresko Gazinosu'ndan geceleyin müstahdemlerden bir kadının silah teşhiriyle zorla götürüldüğü ve bunu yapanlardan birinin pek tanınmış bir zat, bir diğerinin de yüksek mevkili bir emniyet memuru olduğu matbuat sayfalarında görülmektedir. Böyle bir vaka olmuş mudur? Olmuşsa failleri hakkında ne gibi kanuni takibat yapılmıştır? Bu hususta sözlü olarak cevap vermelerini Dahiliye ve Adliye Vekillerinden talep eylediğimi arz eylerim.

22.12.1340 [1924]
Adana Mebusu
İsmail Safa

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, önerge sahibi Adana Mebusu İsmail Safa Beyefendi'nin söz konusu ettiği vakaya, Ankara Müddeiumumiliği'nce[1] yalnız gazetelerdeki şayialar üzerine -fakat ayrıca bir müracaat üzerine değil- 20 Kânunuevvel 1340 [20 Aralık 1924] tarihinde el konulmuştur; yani önergenin yazıldığı tarihten iki gün evvel. Mesele bugün

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.11, s.251, 253, (27 Aralık 1924).
1 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

müstantikliğe[1] bırakılmış bulunuyor. Dolayısıyla hadise kanuni seyrini takip etmektedir. Şu hususu da işaret etmekliğime müsaade buyurunuz: Vakaya kanunun bu türden hadiselere atfettiği mahiyetten başka bir ehemmiyet atfetmek asla doğru olmaz. Çünkü Türkiye'de yaşayan fertlerin kanunen tayin edilmiş olan hukuki vaziyeti arasında lehte veya aleyhte hiçbir fark kabul edilemez. İster yabancı olsun ister yerli olsun, Türk kanunlarının hükmü herkes hakkında her halde ve eşit olarak tatbik olunur. Maruzatım bundan ibarettir.

1 Müstantiklik: Sorgu hâkimliği. (Y.N.)

Bayazıt Mahkemelerindeki Açık Memurluklar Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Bayazıt vilayeti dahilinde Iğdır, Kulp, Diyadin, Eleşkirt, Tutak kazalarının mahkemeleri tahsisatı eskiden beri ve bugün Muvazenei Umumiye'ye dahil olduğu halde senelerden beri mahkemesiz, hâkimsiz bırakılmaları ve Bayazıt mahkemesindeki açık memurlukların tayin ve ikmal edilmemesi sebeplerini sözlü olarak beyan buyurmasını Adliye Vekili Beyefendi'den soruyorum.

Bayazıt Mebusu
Şefik

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendim! Bayazıt vilayeti merkezinde bir üyelikten başka bir açık memurluk yoktur. O da tayin edilmek üzeredir. Oraya bağlı yerlerden Karaköse, Iğdır kazasının tamamen memurları tayin kılınmıştır. Yalnız Iğdır hâkimi yakın zamanda istifa etmiştir. Onun yerine de bir hâkim arıyoruz. Kulp kazasına hâkim ve müstantik,[1] Eleşkirt ve Tutak kazalarına da şimdiye kadar sulh hâkimi bulunamamış, bu zaruretten dolayı bu kazaların adliye muameleleri geçici olarak teşkilatı mevcut olan kazalara bağlanmış. Evvelden beri böyle. Bunun sebeplerini arz edeyim: Bir kere maaşların

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.12, s.57-58, (8 Ocak 1925)
1 Müstantik: Sorgu hâkimi. (Y.N.)

azlığı, ikinci olarak o havalide yakınlarda hâkim sıfatını taşıyan memurların bulunamaması, üçüncü olarak o havalinin iktisadi ve toplumsal vaziyetidir. Bunlardan dolayı, hakikaten senelerden beri açık memurluğu bulunan bu kazalara hâkim bulunamamıştır. Diğer kazalarda teşkilat tamamdır. Bendeniz bunu nazarı itibara aldım. Maaşların artırılmasını Muvazenei Maliye Encümeni'ne teklif ettim. Muvazenei Maliye Encümeni de kabul etti. Bundan başka yüksek heyetinize bir Hâkimler Kanunu takdim ettim. Bu gibi havalide bulunacaklara bazı müsaadeler bahşediyoruz. Kıdemlerine zam yapıyoruz. Eğer yüce Meclis'çe tasdik olunursa, o havaliye kolaylıkla hâkim bulmak imkânı da hasıl olacaktır. Alınan tedbirler bunlardır. Maaşlarına ve kıdemlerine zam yapmaktır.

O kanun yüce Meclis'çe tasdik olunur olunmaz açık olan bu memurluklar tamamen doldurulacaktır.

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Efendim! Tekrar ediyorum. Bayazıt vilayeti dahilinde bir üyelikten başka açık memurluk yoktur.

Şefik Bey *(Bayazıt) - Gitmemişlerdir Beyefendi!*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Şefik Bey'in buyurdukları üzere hakikaten bazı kazalarda memur yoktur. Doğrudur. Oraların da boş kalması hiç doğru değildir. Fakat efendiler! 1340 [1924] senesinde başlanmış bir teşkilat vardır. O teşkilatta hakikaten yüksek maaşlı memurlar bazı yerlere tayin edilmiştir ve Bayazıt vilayeti bundan istifade ettirilmemiştir. Fakat efendiler! Bugün vücuda getirilmiş şu teşkilatı şu anda bozarak Bayazıt vilayetine bu memurların tayini, nakli imkân ve ihtimali olmadığını yüksek heyetiniz takdir buyurur zannederim. Şefik Bey kendileri de itiraf ediyorlar ki maaşların azlığı buna yol açan en mühim sebeptir. Biz daha fazlasını düşündük, hatta hâkimlerin mevcut vaziyetini de düşündük. Çünkü hâkimlerin mevcut vaziyeti bir kanunla tayin edilmemiş. Kıdemleri, zam kıdemleri, azilleri, tayinleri bir kanunla tayin edilmiş değildir. Bu şartlar dahilinde bilhassa o gibi uzak mıntıkalara herkes rağbet etmiyor. Bunu da bir kanunla nazarı itibara aldık ve yüksek heyetinize arz ettik. Maaşları da nazarı itibara aldık ve onlara da zammettik. Ancak bunun tatbikatına şu dakikada değil; 1341 [1925] senesinde başlamak imkânı vardır. Şu dakikada o havaliye fazla yardım ve destekte bulunmak imkânı mevcut değildir. Belki bir hâkim bulabiliriz, göndeririz. Fakat buyurdukları ve bugün arzu edilen teşkilatı vücuda getirmek imkânı mevcut değildir. Elimizdeki bütçeden fazla iş göremeyiz.

1341 [1925] senesinde bu izah ettikleri nokta yalnız Bayazıt vilayetine mahsus değil, bütün Doğu Anadolu vilayetlerine mahsus olarak tamamlanacaktır.

Mahkemeler Üzerinde Yapılan Tesirler Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Aşağıda sorduğum sorulara Adliye Vekili Beyefendi tarafından sözlü olarak cevap verilmesini teklif eylerim.

Kastamonu
Hasan Fehmi

Kitaplara yazılmış, dillere destan olmuş, Zonguldak'ta 63 numaralı bir maden ocağı vardır. Bu ocağı noterden tasdikli bir vekâletname ile satan, her fırsattan istifadeyle memlekette birçok dolaplar çeviren ve çevirmekte bulunan bir ırka mensup tebaamız efradından Dimitro ve İspiro namındaki kimseler daha ilk merhalede bu muameleyi icraya kendilerini mecbur eden vaziyet ve tesirlerin ortadan kalkması üzerine, kanuni vesikaların emniyet ve selametini temin etmekte olan noter dairemizin vazifesini suiistimal eylemiş olduğunu iddia ile İstanbul İstintak[1] Dairesi'ne müracaat ediyorlar. Bir müddet sonra bu daireye itimatsızlıklarını ifade ve bu suretle dava Eskişehir Cinayet Mahkemesi'ne naklediliyor. Uzun bir muhakeme neticesinde iddianın haksızlığına ve davalıların beraatlerine karar veriliyor. Adı geçenlerin gerek muhakeme esnasında ve gerek hükmün veril-

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi,* Devre 1, c.13/1, s.213-214, (8 Şubat 1925).

1 İstintak: Sorgu. (Y.N.)

mesinden sonraki bugün, hiçbir vasıtayı ihmal etmeyerek feryatlar kopardıklarını işitmiş bulunuyoruz ve hatta davacılardan birisi milli hududumuz dahiline girmek hak ve cesaretini kendisinde göremeyerek Avrupa'nın herhangi bir köşesinde batıl zannınca, yüksek heyetinizin merhametini kazanmak için mektuplar gönderiyor ve teşekkürlerini ithaf cüretini gösteriyor.

Hiçbir an kaybetmeksizin sırf hüküm üzerinde ve henüz Temyiz Mahkemesi'nde incelenmesi icap eden bu hükmün aleyhinde tesir yapmak ümidiyle yaptıkları art arda ve devamlı müracaatlar sayesinde aleyhlerine hüküm çıkaran Eskişehir Cinayet Mahkemesi Heyeti hakkında tahkikat icrası için müfettiş gönderilmesine muvaffak oldukları haber alınmaktadır. Şuna nazaran:

1) Her zaman ve her fert için adalet göstereceğine şüphe bulunmayan mahkemelerimizin üzerinde muhtelif şekillerde yapılmak istenilen tesirlere karşı Adliye Vekâleti Celilesine düşen bir vazife var mıdır?

2) Bütün cihana emniyetbahş olan mahkemelerimizin verdiği hükmün aleyhinde dahilen ve haricen haysiyet ve emniyet kırıcı mahiyette yapılan neşriyat ve duyurular kanunen takibi gerekli suçlardan değil midir ve bu konuda Adliye Vekâleti Celilesi ne gibi tatbikatta bulunmuştur?

26 Kânunusani 1341 [26 Ocak 1925]

(Bu nasıl soru önergesidir sesleri.)

***Hakkı Tarık Bey** (Giresun) - Soru değil, bu da bir nevi tesir.*

***Reis** - Efendim, malumu âliniz sorular kısa olur. "Bu vakıa doğru mudur, şöyle midir? Değil midir?" diye sorulur. Bu önergede ise uzun uzadıya gerekçeden sonra nihayetinde sorulmuş bir şey vardır. Şimdi Vekil Bey, yalnız sorulan şeylere cevap verecekler, diğerlerine cevap vermeyeceklerdir.*

***Muhtar Bey** (Trabzon) - Cevabını soran verdi, hacet kalmadı.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendiler, Hasan Fehmi Efendi Hazretlerinin soru önergelerini dört nokta etrafında toplamak mümkündür. Diyorlar ki, 63 numaralı ocak meselesinden dolayı dava nakledilmiştir. Eskişehir'e gitmiştir ve orada incelenmektedir.

Efendiler, 63 numaralı ocak meselesinden dolayı Adliye Vekâleti davayı nakletmemiştir. Bundan evvel o meseleyle alakadar olan noteri, diğer bir meseleden dolayı Adliye Vekili kanuni sebeplere dayanarak davasıyla beraber Eskişehir'e nakletmiştir.

Bilahare 63 numaralı ocak meselesi ortaya çıkınca kanunun hususi maddesi icabınca suçların toplandığı görülmüş ve davanın birleştirilmesine lüzum görülerek bu dava da kanun icabınca oraya gönderilmiştir. Yani doğrudan doğruya bu ocak meselesi gönderilmemiştir. Eski dava ile birleştirilerek suçlar toplanmış olduğundan oraya gönderilmiştir. Bu noktanın düzeltilmesini rica ederim.

İkinci nokta; Adliye Vekâleti'nin, Eskişehir Mahkemesi'ni teftiş etmesi meselesi.

Evet efendiler, Adliye Vekâleti teftişatta bulunmuştur. Tahkikat yapmamıştır, teftişatta bulunmuştur. Tahkikat başkadır, teftişat başkadır. Tahkikat, belli bir mesele veya iki mesele üzerine olur. Teftişat, baştan başa bütün işleriyle beraber teftiş etmektir. Adliye Vekâleti tahkikat da yapabilirdi. Kanuni yetkiye sahipti. Buna lüzum görülmemiş, yalnız teftişat yapılmıştır. Bu, mevcut kanun ve nizamların vekâletlere bahşettiği bir yetkidir. Vekiliniz de bu yetkiden istifade ederek Eskişehir Mahkemesi'ni teftiş etmiştir. Bendeniz zannediyorum ki, mahkemelerin teftişi, onlar için ve memleket için bir şereftir. En kuvvetli mahkemeler, en kuvvetli heyetler, hesaplarını kanunun emrettiği teftişata açan mahkemelerdir. *(Doğru sesleri.)*

Biz de teftişata lüzum gördük ve onu yaptık. Müfettişlerimiz raporlarını hazırlamışlardır. Yakında vereceklerdir. Onları da inceleyeceğiz.

Üçüncü nokta, mahkemelerin tesir altında kalması noktasıdır. Tesirat altında kalan mahkemelere karşı Adliye Vekili'nin bir vazifesi yok mudur buyurdular. Adliye Vekâleti'nin bir vazifesi vardır. Fakat bu vazifeyi yapabilmek için bu tesirlerin laftan ibaret olmadığı hakkında bir madde tayini ve o tesirlerin de kanunun kapsamına girmesi lazımdır ve girdiği vakitte elbette Adliye Vekâleti vazifesini yapacaktır. Fakat Adliye Vekâleti böyle bir tesirden haberdar değildir.

Efendiler, şunu da ilave etmekliğime müsaade buyurunuz ki, Türk Cumhuriyeti mahkemeleri hiçbir tesir karşısında kalamazlar. Kalmazlar ve buna katiyen meydan verilemez. *(Bravo sesleri.)*

Dördüncü nokta, neşriyat meselesidir. Hakikaten bendeniz birçok risale ve gazetelerde birtakım yazılar gördüm. Bu neşriyat cezalandırmayı gerektirmekte midir? Adliye Vekâletiniz bu neşriyatı cezalandırılmayı gerektirir bir vaziyette görmemiştir. Yüksek heyetinizin malumudur ki, her medeni memlekette birtakım davalar için mahkemelerde cereyan eden işler için yazılar yazılır. Kitaplar yayımlanmasını ve milletlerin eleştiri ve ifade hakkını son dereceye kadar tesir yapar vehmiyle sınırlamak yetkisine Adliye Vekâletiniz elindeki kanun icabınca sahip değildir. *(Bravo sesleri.)* Milletlerin eleştiri hakları vardır. Bu eleştiri hakları kanunun kapsamına girecek kadar vahim bir vaziyet arz ederse, o vakit Adliye Vekâletiniz işe girişebilir. Dolayısıyla kanunun herkese bahşettiği yetkiyi sınırlayamayız. Bu neşriyatta cezayı icap ettiren bir şey görmedik ve bu neşriyattan hâkimlerimizin etkileneceği hiçbir vakit hatırımıza gelmemiştir; hükümleri açık ve temizdir. Dolayısıyla bu gibi neşriyat karşısında değil, tehdit karşısında bile olsa -ki yoktur ve olamaz- Türk hâkimleri üzerinde tesiri yoktur ve mahkeme cereyanında gitmiştir. Zanlılar beraat etmiştir. Şimdi kanunen Temyiz Mahkemesi'ne gönderilmiştir. Orada inceleniyor ve hükmün neticesi bütün memleketin malumu olacaktır.

Avukatlar Hakkında Vilayetlere Verilen Emir Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Riyaseti Celileye

Bir maaş kuponu veyahut vergi veya ferağ,[1] işgal, ifraz[2] muameleleri veya buna benzer idari muameleler için idari dairelerdeki bir muameleyi takip etmek dahi yalnız avukatlara ait olduğuna dair vilayetlere bir emir verilmiş midir? Adliye Vekili Beyefendi'nin sözlü olarak cevap vermesini rica ederim.

Vehbi
Karesi

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Vilayetler müddeiumumiliğine[3] böyle bir emir tebliğ edilmemiştir. Dolayısıyla böyle bir şey vaki değildir. Zaten Avukatlık Kanunu da buna muhaliftir. Şayet Karesi Mebusu Vehbi Bey'in bir bildiği varsa, bir vaka tespit edebilirse, Adliye Vekâleti kanuna aykırı hareket eden makamı cezalandırır. Dolayısıyla madde tespit etmelerini rica ederim.

***Vehbi Bey** (Karesi) - Efendim, Vekil Beyefendi'ye bilhassa teşekkür ederim ki, böyle bir emir vermemiştir. Fakat hadise mevcuttur. Balıkesir'de vilayet ma-*

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.21, s.103-104, (11 Ocak 1926).
1 Ferağ: Bir mülkü başka birisinin üzerine geçirtme, onun üzerine tescil ettirme. (Y.N.)
2 İfraz: Bir arazinin bölünmesi, parsellere ayrılması. (Y.N.)
3 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

kamı dairelere emir vermiştir. Arz ettiğim meselelerden dolayı herhangi bir zat işini takip etmek lazım gelirse ya bizzat kendisi gelecektir veyahut avukat bu işi takip edecektir. Buna bendenizi ve arkadaşım Ali Şuuri Bey'i misal göstereceğim. Başkalarına hacet yok. Ali Şuuri Bey herhangi bir muamele ve arazi muamelesi, ferağ muamelesi yaptırdığından dolayı gönderdiği adamı daire kabul etmemiş, reddetmiştir ve kendisi gelsin, takip etsin demiştir. Keza bizim tapu dairesinde bir intikal muamelesi vardır, ne zaman biteceğini Allah bilir. Ya vekâletname vereceksiniz, yahut bizzat takip edeceksiniz. Keza maaşınızı filan yerden filan yere naklettirecek iseniz birisine bir dilekçe yazdırıp şunu şu dairelerde yaptırıver diyeceksiniz. Mutlaka avukat olması şart ve başkalarının dairelere girmesi yasaktır. Bu vakidir ve emir verilmiştir ve kendim de vaki olan bir şeyi arz ettim.

Kemal Bey *(Adana) - Soru Dahiliye'ye yöneliktir.*

Vehbi Bey *(Devamla) - Bendenizin bunu Adliye Vekâleti'nden sormamın sebebi, Avukat Kanunu'nun tatbikine doğrudan doğruya Adliye Vekâleti memurdur. Valiler de Adliye Vekâleti'nin temsilcisidir ve o kanunun birinci maddesine dayanarak bu emri vermişler ve hatta bir iki defa da üstelemişlerdir. Dolayısıyla ferağ ve intikal ilmühaberlerini bu dairede vaktiyle çok çalışmış adamlar düzenlettirebilirler ve sonra beş-on kuruş verip takip ettirirler. Tabii bu işi bir avukata götürdüğünüz zaman mutlaka münasip bir ücret isteyecektir ve bu suretle bu işi takip ettiremeyeceksiniz, bu böyledir. Hadise olarak da bendenizin ve arkadaşımın işlerini misal gösteriyorum. Bırakın halkın muamelesini, kendimin ve arkadaşımın hakkındaki vakayı misal olarak tespit ve arz ediyorum. Vekil Beyefendi'den rica ederim, bunu ortadan kaldırsınlar. Bir tamim de lütuf buyurulursa, bu tereddüt ve şüpheyi tamamen ortadan kaldırmış olurlar.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Vehbi Bey'in değerlendirmesi arasında nazarı dikkati çeken bir nokta vardır. Bendeniz yüksek heyetinize dedim ki, Adliye Vekâleti'nce böyle bir emir verilmemiştir ve verilmesi imkânı yoktur. Çünkü Avukatlık Kanunu buna müsait değildir. Vehbi Beyefendi diyorlar ki, emir verilmiştir. Adliye Vekâleti'nin verdiği emri göstermesi lazımdır.

Vehbi Bey *(Karesi) - Sizin tarafınızdan verildiğini söylemedim. Vilayet tarafından.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Anlaşıldı efendim! Vilayet tarafından. Vekâlet bundan da haberdar değildir. Şikâyet lazımdı. Aynı zamanda Dahiliye Vekâleti'ne de şikâyet icap ederdi. Gerçi kanunun tatbikiyle Adliye Vekâleti de alakadardır. Fakat Vekâlet'e de bir müracaat vaki olsaydı, kanunun hükmü derhal yerine getirilebilirdi. İlk defa olarak bunu Vehbi Bey'den işitiyoruz. Bundan başka Ali Şuuri Bey doğrudan doğruya Balıkesir Müddeiumumiliği'ne müracaat edebilir ve oranın da nazarı dikkatini çekebilirdi. Oralara müracaat vaki olmamıştır. Olsaydı Müddeiumumilik Vekâlet'i haberdar ederdi. Bunun-

la beraber Vilayet'ten soracağım ve vaziyeti de anlayacağız. Diğer mahallerde buna mahal verilmemesi için bir tamim yapılmasını söylediler. Buna lüzum görmüyorum. Çünkü diğer yerlerde böyle bir şey yoktur ve olmaz da... Yalnız bir Balıkesir hadisesi vardır.

Zabıta Vakalarına Karışanların Adlarının Gazetelerde Yer Almaması İçin Ne Gibi Tedbirler Alındığı Hakkındaki Soru Önergesine Yanıt*

Büyük Millet Meclisi Reisliği'ne

15 İlkkânun [Aralık] 1926

Yalnız Türkçecilikte, yalnız serbest kanunculukta ilk adımları atmakla kalmayan saygılı Adalet Vekilimiz kurduğu "Kararlar Heyeti"nin bir kararıyla matbuatımızın, ocak uygunsuzluklarından ötürü açılmış davaların mahkemelerdeki zabıtlarını ele dile dolayarak yazmak gibi irin fışkıran bir noktasına parmağını basmıştır. Kendilerini de, heyetlerini de kutlarım, fakat:

Ufak tefek, hatta ırza, namusa dokunan zabıta vakalarına gerek sebep, gerek kurban olanların adlarının gazetelere geçemez olmalarına dair acaba ne düşünüyorlar?.. Bu sorguma ağızdan karşılık verilmesini teklif ederim.

Zonguldak
Tunalı Hilmi

[...]

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Muhterem Zonguldak Mebusu Hilmi Beyefendi'nin sorularına vereceğim cevap esasen kanunlarımızda tayin ve tespit edilmiştir. Cevabım bunların özetinden ibaret olacaktır. Bu gibi vakaları kanun koyucu iki bakımdan incelemiştir. Birincisi, bu gibi neşriyatın doğrudan doğruya genel ahlakı, genel adabı etkilemiş olmasıdır. Bu gibi hususlarda Cumhuriyet müddeiumileri resen dava açarlar.

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 2, c.28, s.125-127, (25 Aralık 1926).

İkincisi de şudur: Neşriyat doğrudan doğruya bir ailenin, bir şahsın vaziyetine yöneltilmiş olabilir. Bu takdirde kanunlarımız müddeiumumilerimize resen harekete gelmek yetkisini vermiyor. O ailenin veya o ferdin dava açması lazımdır ve bu çözüm şekli de adalete, mantığa ve hakka çok uygundur. Öyle hadiselere tesadüf olunur ki, müddeiumumilerin resen dava açması bir şahıs veya bir aileyi daha fena veya daha çirkin bir vaziyete düşürebilir. Kanun koyucu bu gibi vaziyetilerde alakadar aile ve şahısların dava açmasını müddeiumumilerin harekete gelebilmesi için şart koşmuştur. Daha Türkçe bir tabirle, öyle hadiseler vardır ki, -bütün medeni milletler de bu görüş etrafında toplanmaktadır- şüyuu vukuundan fenadır[1] ve şahısla alakadardır. Şahıs dava açmadıkça o gibi neşriyat hakkında takibatta bulunmak toplumsal bir faydayı gerektirmez. Belki toplumsal bir zarar vardır.

Fakat her bir şahsın haysiyetine, mevcudiyetine vuku bulan taarruzlu bir neşriyat için bu gibi neşriyat genel ahlak ve adabı rencide edecek ve etkileyecek bir hale gelmiş ise müddeiumumi ferdin veya ailenin dava açmasını beklemeksizin derhal takibata koyulur.

Hakikaten son günlerdeki neşriyat nazarı dikkati çeker bir hale gelmiştir ve Adliye Vekâletiniz müddeiumumilere daha dikkatli ve daha hassas olmaları için icap eden tebligatı yapmıştır. Yüksek heyetiniz takdir buyurur ki Adliye Vekâletiniz hâkimlere karşı daha fazla idari tedbir almak yetkisine de sahip değildir. Kanunlarımızın tamamıyla tatbiki hususunda müddeiumumilerimize daha hassas olmalarını tebliğ ettik ve kanun maddeleri üzerinde de nazarı dikkatlerini çektik. Bu konuda ayrıca bir kanun maddesi derlenmesini de lüzumlu görmemekteyiz. Kanunlarımız zaten bu gibi hadiseleri kâfi surette kavramış vaziyettedirler. *(Kâfi sesleri.)*

Tunalı Hilmi Bey *(Zonguldak) - Türkçecilikte son derece kafadar olduğumuz Mahmut Bey'e öncelikle rica ederim, nasıl "umuru zatiye" yerine "zatişleri" -ben olsaydım kişi işleri derdim- demişler, inşallah "Adliye Vekâleti" yerine de "Adalet Vekâleti"ni kabul ederler ve Adliye Sarayı üstüne de "Adalet Sarayı" levhasını astırırlar. (Sadede sesleri.)*

Arkadaşlar, bir temel noktasında ikimiz tamamıyla birleşiyoruz. "Şüyuu vukuundan eşnadır" tabirini kullandılar. (Türkçe söyle sesleri.) Türkçe söylesem anlamazsınız. (Gülüşmeler.)

Beyler, mebus olduğum günden beri, senelerden beri bir kanun tasarısı takdim etmek istediğim halde muvaffak olamadım, çünkü ince tetkik etmek, filan filan devletlerin kanunlarından istifade etmek lazım geliyordu. Halbuki ben, âciz bir arkadaşınızım. Yalnız Adalet Vekili'nin kurduğu Kararlar Heyeti münasebetiyle bunu bir fırsat bildim, bu önergeyi verdim.

1 Duyulması gerçekleşmesinden fenadır. (Y.N.)

Cebimde bir İstanbul gazetesi vardı, akşam eve döndüğümde okudum, iki sütun baştan başa bir kızın namusuna, geçilmiş ırzına dair dehşetli tafsilat veriyordu. Arkadaşlar, garip bir tesadüf, baldırı çıplak Mebus Tunalı Hilmi insandır (estağfurullah sesleri), o çıkar dışarıda birine bir tokat vurur yahut birinden bir tokat yer, hemen bir gazeteye geçirilir. Bu, Avrupa gazetelerinde görülmemiştir.

İsminin başındaki "H" harfi yazılır, hatta aile isminin ilk harfi dahi konmaz. Tunalı'nın T'si var, o bile konmaz.

Nebi Zade Hamdi Bey *(Trabzon) - Yanlışın var Hilmi Bey.*

Tunalı Hilmi Bey *(Devamla) - Bana yanlışın var diyen gazeteci arkadaşımıza ben diyebilirim ki, yanlışım varsa bile ben yanlışımla iftihar ederim, övünürüm. Zira bir adam bir tokattan dolayı teşhir edilemez, zaten bir suç işlemiştir, zaten insani bir hata yapmıştır. Onu bir de âleme teşhir etmek hiç de doğru değildir. Bu size en küçük bir misal. Fakat daha başka türlü misal alayım. Arkadaşlar evvelki sene Boğaziçi'ndeki birtakım kızların kızlıkları bozulmuştur diye gazeteler yazdığından dolayı hâlâ unutmuyorum, cesaretin derecesine bakınız. Demin de söyledim, garip bir tesadüf, bir İstanbul gazetesi önergeyi verdiğim günü cebimden çıkıyor. Bana iki sütunluk bir sergi gösteriyor. O kızın ırzı, namusu feda edilmek felaketi yetmiyormuş gibi, kalemi elime alıyorum, ta bilmem ne gibi tafsilata varıncaya kadar adıyla sanıyla yazıyorum. Arkadaşlar o felaket yetmiyor mu ki bir de bu teşhir yapılıyor? Şimdi efendim, Adalet Vekili Bey'in sözlerine geçiyorum. Bu sözümü bitirmezden evvel, evvel beevvel gazeteci yoldaşlarıma şunu söylemek isterim ki, karşılarında göremedikleri veya gördükleri Tunalı Hilmi 16 yaşından beri gazetecilik etmemişse bile matbuat deryasında, kendilerine en derin saygılarla hitap ediyorum ve diyorum ki, kanun yoksa bile vicdanları, ahlakları, kendilerini bu gibi yazılardan men eylesin. Lakin kanun, Matbuat Kanunu'na Adliye Vekili Bey kardeşimiz bir madde ilave edemezler mi ki şu ve şu vakalarda isimler yazılabilir, fakat şu ve şu vakalarda isimler yazılamaz. Arkadaşlar buyurdular ki dava açacağım, kim?.. Ben bir baldırı çıplak Tunalı Hilmi suçsuz, ben Mebus Tunalı Hilmi zaten utanmışım, evet, dedikleri gibi Mebus Tunalı Hilmi susar, dava açmaz. Fakat öteki zavallı teşhir ediliyor. Kızlığı bozulan kız teşhir ediliyor. Dava açmayı nereden bilsin? Zaten bir şey bildiği yok. Adalet Vekili Bey'den tekrar tekrar rica ediyorum, Matbuat Kanunu'na bir madde ilave edebilirler, bununla beraber sorularımı kâfi görüyorum.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Muhterem arkadaşlar... Vaziyet muhterem Zonguldak Mebusu Hilmi Beyefendi'nin anladığı gibi değildir. Cumhuriyet Kanunları vatandaşların haysiyet ve şereflerini, bütün medeni memleketlerdeki kanunlar kadar, hatta daha ziyadesiyle takip etmekte ve korumaktadırlar. Bir vatandaşın haysiyet ve şerefine tecacüz vaki olursa cezası Hilmi Bey'in zannettiği gibi hiç yok değil, az değil, belki de pek çoktur. Müsaadenizle o kaydı yüksek heyetinize okuyayım:

"Müstehcen ve hayasızca her nevi kitap, gazete, risale, mecmua, varaka, makale ve ilanları veya bu tür resimleri, tasvirleri, fotoğrafları, sinema şeritlerini yahut diğer eşyayı teşhir veya bu tür eser ve mevzuatı tiyatro veya sinemalarda ve diğer genel mahallerde temsil veya gerek bunları ve gerek bu tür gramofon plaklarını bilerek dağıtan veya satanlar" vs. gidiyor, "cezaları bir aydan iki seneye kadar hapistir ve 15 liradan 500 liraya kadar ağır para cezasıdır." Yeter ki herhangi bir neşriyat genel ahlakı rencide edecek ve etkileyecek vaziyet arz etsin, müddeiumumimiz resen harekete gelir ve mahkeme huzurunda cezalandırılmasını talep eder. Eski Ceza Kanununda bu kayıtlar da yoktur. Şayet doğrudan doğruya vatandaş dava açmak istiyorsa hakkı şudur:

"Her kim, toplu veya dağınık birkaç kişi ile görüşerek her ne suretle olursa olsun bir kimsenin namusu veya şöhret veya vakar ve haysiyetine taarruz eylerse üç aya kadar hapis ve yüz liraya kadar ağır para cezasına mahkûm olur.

Bu fiil, kendisine tecavüz olunan kimse yalnız olsa bile huzurunda yahut kendisine hitaben yazılıp gönderilmiş bir mektup ile işlenirse failin göreceği ceza dört aya kadar hapis ve 150 liraya kadar ağır para cezasıdır.

Eğer kendisine tecavüz olunan kimsenin huzuruyla beraber alenen vaki olursa ceza altı aya kadar hapis ve 250 liraya kadar ağır para cezasıdır.

Eğer fiil 480. maddenin ikinci fıkrasında beyan olunan vasıtalardan biriyle işlenirse ceza altı aydan ve ağır para cezası 100 liradan aşağı olamaz."

Görülüyor ki Tunalı Hilmi Bey'in zannettiği gibi Cumhuriyet kanunları vatandaşların haysiyet ve şerefleriyle alakadar olmamış değillerdir.

***Tunalı Hilmi Bey** (Zonguldak) - Rica ederim. Bunu söyleyen yok.*

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey - Yalnız iki şık vardır: Tecavüz ya doğrudan doğruya genel adap ve ahlakı ihlal eder; bu takdirde müddeiumumi resen dava açar ve bununla mükelleftir. Kâfi miktarda nazarı dikkatleri çekilmiştir ve hareket ve hassasiyet halindedirler.

Diğeri de, doğrudan doğruya bir vatandaşı ve ailesini alakadar eden herhangi bir tecavüzü müddeiumumi resen takip edemez ve etmesi de doğru değildir. Bu, dünyanın hiçbir yerinde de vaki değildir. Şahsen etkilenen adam belki işinin mahkeme huzuruna çıkarılmasını arzu etmemektedir ve o taarruz genel adap ve ahlakı da ihlal etmemektedir. Şu halde Cumhuriyet müddeiumumisi niçin o adamı mahkemeye sevk etsin ve bu suretle taarruza maruz kalanın işini büsbütün müşkül bir vaziyete sokmuş olsun? Yani Hilmi Bey cihan medeniyetinin anlayışının hilafında bir genel adabı, genel ahlak kabul ettirmek arzu buyuruyorsa, bunu inceler ve anlarız.

İkinci olarak burada bir şey daha söylediler. Dediler ki, ben nasıl dava açayım. Baldırı çıplak vesaire dediler. Efendiler, velev ki latife tarzında dahi olsa vatandaşları baldırı çıplak kabilinden görmemek lazımdır. Vatandaşların haysiyet ve şerefi hem hükümetçe ve hem de kendilerince takdir edilmektedir. Ve icabında dava açmaktadırlar ve haklarını elde ediyorlar.

Yunus Nadi Bey'in Gazeteciler Davasının Nakli Hakkındaki Yazısı Üzerine Büyük Millet Meclisi'nde Konuşma*

Yüksek Reisliğe

3 Haziran 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde "Kimden Kime Şekva[1] Edeyim" başlığıyla Yunus Nadi Bey imzasıyla yayımlanan makalede gazeteciler davasının Bursa'ya nakli, adliyemizin şeref ve nüfuzunu rencide ve kendisine olan itimadı tereddüde sevk edecek mahiyette açıklanmaktadır. Böyle bir şey var mıdır, yok mudur? Meseleyi Adliye Vekili Beyefendi'den şifahi soruyorum.

Mardin
İrfan Ferit

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Efendilerim, muhterem Mardin Mebusu İrfan Ferit Beyefendi'ye beni sorguya çekmek suretiyle, Türkiye adliyesinin büyük şerefi etrafında gösterdiği yüksek hassasiyetten dolayı hararetle teşekkürü borç bilirim. *Cumhuriyet* gazetesinin 3 Haziran tarihli nüshasında çıkan yazıları ben de okudum; hem de teessürle ve teessüfle okudum. Yunus Nadi Bey açıkça diyor ki: "Kanunlarımız mahkemelerimizi şüphe altında bırakıyor, adaleti rencide ediyor. Temyiz mahkememiz gazeteciler davasının Bursa'ya

---

* *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 3, c.20, s.53-58, (5 Haziran 1930).

1 Şekva: Şikâyet. (Y.N.)

nakli kararını dalgınlıkla, gafletle vermiştir." Davanın nakli yolsuz, kanunsuz imiş, Teşkilatı Esasiye'ye muhalif imiş, vatandaşların gazetelere her yerde hakaret davası açmaları doğru değil imiş, sakatmış. İstanbul Müddeiumumiliği[1] perde arkasında iş görüyormuş. "Kimden Kime Şekva Edeyim" başlıklı yazılardan bendenizin açıkça anladığım şeyler işte bunlardır.

Muhterem beyefendiler, Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 14. maddesinde ceza davalarının nakli talebi yetkisini, millet, Adliye Vekiline, Cumhuriyet müddeiumumilerine[2] tanımıştır. Bu makamlar davanın naklini temyiz mahkemesinden isteyebilirler.

Bu talebi takdir ile kararını vermek, mutlak surette temyiz mahkemesine aittir. Kanun, nakil için iki esas kabul ediyor. Birincisi kamu nizamı, ikincisi şüphe uyandırıcı ahvaldir.

Bu her iki esasın neler olduğu kanunda birer birer gösterilmemiştir, mutlak zikredilmiştir. Bu yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde böyledir. Esasen başka türlü de olamazdı. Çünkü kamu nizamı ve şüphe uyandırıcı ahvali icap ettiren hadiseleri birer birer sayıp tüketmek mümkün değildir. Kamu nizamı ve şüphe uyandırıcı ahval neler olabilir dersek, bunları, hadise ve vaziyetlere göre davanın naklini talebe yetkili olan makamlar, hükmü verecek olan temyiz mahkemesi takdir eder. Bu takdir hakkı mutlak bir surette, yani hâkimiyetin mutlak manasıyla bunu talep edenlere ve hükmü verenlere bırakılmıştır. Bu, dünyanın her yerinde böyledir. Mesela Fransa temyiz mahkemesi bir davanın görülmekte olduğu mahallin hissiyat ve eğilimleri -fakat nazarı dikkati âlinizi çekerim- sadece hissiyat ve eğilimleri zanlının lehinde ise davanın nakli kararını vermektedir. Yine herhangi bir mahallin sadece hissiyat ve eğilimleri zanlının aleyhinde ise, bunu da davanın nakli sebebi olarak görmekte ve kararını öylece vermektedir.

Bundan başka yine Fransa temyiz mahkemesi, zanlının lehinde veya aleyhinde ufak tefek müracaat varsa -yani bizdeki hususi tabiriyle şurada burada fiskoslar oluyorsa-, davanın o mahalde görülmesinden vazgeçerek başka yere nakli için bunu kâfi bir sebep olarak görmek ve davayı kaldırıp başka mahalde gördürmek lazımdır, diyor. Bakınız muhterem beyefendiler, dünyanın adalet makineleri tam bir tarafsızlık içinde işleyebilmek için ne kadar hassas olmak mecburiyetindedirler. Bu verdiğim misalleri 1929 senesinde yayımlanan meşhur bir eserden aldım ki, bu eser Garaud'nun eseridir. Milletlerarası şöhretli bir âlimdir.

Yabancı memleketler temyiz mahkemelerinin verdiği bu kararla dahi davanın naklini icap ettiren şüphe uyandırıcı ahvalin ne kadar açık ve bunu takdir hakkının ne kadar esnek olduğu ayan beyan görülüyor. Garaud gibi milletle-

1 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)
2 Müddeiumumi: Savcı. (Y.N.)

rarası şöhrete sahip ceza âlimleri dahi bu takdir hakkının hâkimiyetin mutlak manasıyla temyiz mahkemesine ait olduğunda şüphe etmemektedirler. Bizim gazeteciler davası İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumiliği'nin kanuni talebi ve temyiz mahkememizin mutlak kararıyla Bursa'ya nakledilmiştir. Nakil hakkında İstanbul'un muhtelif devlet makamları ile müddeiumuminin bizzat şahsi dava açması gerekçe olarak gösterildi.

Bunlardan dolayı davanın nakli talebinde bulunulabilir mi, denilir. Fakat daha genel sebepler altında bile davanın nakledilebileceğini medeni memleketler adliyelerinin kararlarıyla arz ettim.

Düşünelim muhterem beyefendiler, davaları Bursa mahkemesine nakledilen gazeteciler hakkında hemen hemen İstanbul'daki bütün devlet makamlarıyla beraber buna ek olarak müddeiumumilik de şahsi dava açmış bulunuyor, kulaktan kulağa birçok fiskoslar, şuna buna birçok müracaatlar oluyordu. Bütün bu eğilimler karşısında bu hususta kendisinin şahsen dava açtığı bir vaziyet karşısında İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumisi bu davanın naklini, kanunun kendisine mutlak surette tanıdığı takdirine dayanarak temyiz mahkemesinden nasıl istemezdi?

Biraz evvel gördük ki, değil yalnız bunlardan dolayı, hatta zanlının lehine ufak bir eğilim veya aleyhinde ufak bir hassasiyet gözlemi bile müddeiumumiye bu talep hakkını ve temyiz mahkemesine de nakil yetkisini tanımaktadır.

Muhterem arkadaşlarım, her halde nakil sebeplerinin takdiri Yunus Nadi Bey'in gazetesinin değil, Türk Cumhuriyeti'nin temyiz mahkemesinindir. *(Bravo sesleri.)*

İşte, söz konusu gazete sahibi, temyiz mahkememiz böyle bir karar verdiğinden dolayı onu dalgınlık töhmeti altında bırakacak kadar insafsızlık etmiştir. *(Bravo sesleri.)*

Fakat bütün bu hakikatlerden sonra kanunun verdiği böyle mutlak yetki ve bir takdir hakkı gazeteciler hakkında bir ve nihayet iki defa verilirse bu memleketin en büyük mahkemesini dalgınlık töhmeti altına almak hakkını Yunus Nadi Bey'e kim vermiştir ve bu hakkı kimden almıştır? *(Bravo sesleri.)*

Hattı hareketini bu kadar kanuni esaslara dayayan Cumhuriyet temyiz mahkememize, bizimle beraber bütün milletin güvenmek hakkı vardır.

Arkadaşlar, bu vatanın daha dünkü düşmanları bile onun dalgınlığına değil, onun keskin görüşlerine inanıyorlar, dalgınlığına inanmıyorlar. Irzımız, canımız, malımız etrafında son kararını ve hükmünü vermek yetkisine sahip olan bu adalet müessesesi dalgınlık töhmeti altında kalırsa, yabancılar şöyle dursun, fakat vatandaşların bu devlete ve bu rejime itimatları kalır mı? Demek ki herkesin hayatı, ırzı, canı, malı gaflet kurbanı olacak, öyle mi? Başka yerlerde bilmem, fakat Türkiye Cumhuriyeti'nde asla! *(Alkışlar.)*

Dava nakli hâkimden şüphe imiş, böyle kanun olmazmış. Fakat arkadaşlarım, temyiz mahkemesine kadar hâkime tecavüz eden, şüpheden de ileri giderek en büyük hâkimlerin kararlarını dalgınlık ve gafletle lekelemekten korkmayacak kadar ileri varan Yunus Nadi Bey, davası Bursa'ya nakledilince diyor ki, davanın nakli talebi hâkimlere bir hakaret imiş. Çünkü bu, ondan şüpheyi icap ettirir imiş. Bunu söyleyen, temyiz mahkemesinin kararından yalnız şüphe değil, gafletle bahseden Yunus Nadi Bey'dir. Dolayısıyla bu teoriye göre kanunlarımızdan dava nakli maddelerini lağvetmeli imiş. Dava nakli yasaktır demeli imiş. Bütün medeni dünya kanunları davanın nakli talebi maddelerini bu maksatla mı yazmışlardır? Yani hâkimlere hakaret için mi? Fakat arkadaşlarım, adliyemizde en az senede 50 vatandaşın davası nakledilmektedir. O kadar ki, Rize'den İzmir'e, yine Rize'den Denizli'ye nakledilen davaları hatırlıyorum. Bunlar nakledilirken hiçbir şey söylemeyen Yunus Nadi Bey, o da bir kere gerekçeye dayanarak kendi davasının Bursa'ya nakledildiği zaman bütün Cumhuriyet'e ve temyiz mahkemesine hücum edecek kadar kuvveti kendi şahsiyetinde bulmaktadır ve bar bar bağırmaktadır. Yunus Nadi Bey'in kendi vaziyeti herhangi bir vatandaşın -hiç gözünün tutmadığı bir vatandaşın- üzerinde midir zannediyor? Kendisini bu vaziyette görmeye kimden ve nereden yetki alıyor. Senede 50 vatandaşın davası nakledilirken o vatandaşlar kanuna hürmetle, itaatle boyun eğerek tayin edilen mahkemelere koşmakta iken, Yunus Nadi Bey davasının nakli ile bu memleketin en hassas noktalarına kadar el uzatmak cüretini göstermiştir. Nadi Bey "kimden kime şikâyet edelim" diyor. Ben onu vaziyetinden size şikâyet ediyorum. Bu vaziyetleri milletin vekillerine şikâyet ediyorum. *(Bravo, alkışlar.)*

Dava nakli hâkimin namusundan, dürüstlüğünden şüphe demek değildir. Bu, Yunus Nadi Bey'in bir icadı, bir yorumudur. Davanın nakli, hâkimin büyük şerefli, el değmez bağımsızlığı, adalet cihazlarının hassasiyeti etrafında şunun bunun gizli yalan ve uydurmalarını, şunun bunun hatırına gelebilmek ihtimali olan en ufak tereddütleri silmek için, silip süpürmek için kullanılan bir vasıtadır. Hâkimlerden asla şüphe manasına değildir. Teşkilatı Esasiye kanunumuzda "vatandaşı tabii hâkimi muhakeme eder" denir. Bunun manası dava nakli kaldırılmıştır mı oluyor? O halde ve şimdiye kadar bizde dava nakli suretiyle verilmiş olan kararlar ve hükümler hepsi batıldır, öyle mi? Teşkilatı Esasiye'den benim anladığım, bir sivilin adi cürümlerden dolayı fevkalade mahkemelerde muhakeme edilmeyeceğidir. Yani bir sivil, adliye kapısından alınarak divanıharbe sevk edilmez, İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmez; fakat bu da zaman ve mekânla kayıtlıdır.

Bir sıkıyönetim ilan olunur; siviller de divanıharbe gönderilir; İstiklal Mahkemesi açılır, siviller de oraya gider. Teşkilatı Esasiye kanununun muradı, tabii

zamanlarda bir sivilin, sivil mahkemesinden alınıp fevkalade mahkemeye verilmemesidir. Bunu aksini düşünür ve tabii hâkimi Yunus Nadi Bey'in yorumladığı gibi kabul edersek, o zaman Cumhuriyet'in kurulduğu günden bugüne kadar davanın nakli suretiyle verilmiş olan kararların ve hükümlerin batıl olması gerekir. Kendisi Teşkilatı Esasiye Encümeni reisidir. Eğer bu kanun böyle idiyse bugüne kadar bu vaziyeti niçin izah etmedi. Ve niçin bu millet kendisini bir vekilin yolsuzluklarına karşı sınırsız yetkilerle donattığı halde bunları sormadı. Her gün buraya gelir ve her gün izahat isteyebilirdi. *(Bravo sesleri.)* Görüyoruz ki, *Cumhuriyet* gazetesinin bu görüşü de sakattır. Bunu tabii bulurum. Çünkü, dünyada yalnız samimi duygular, samimi fikirlerdir ki, bizlere hakikati keşfettirir ve gösterebilirler. Bu bahis etrafındaki sözlerime nihayet verirken şunu da Büyük Millet Meclisi'ne arz etmek isterim ki, Adliye Vekiliniz itimadınıza mazhar oldukça, herhangi bir hüküm etrafında gazeteler vasıtasıyla veya kamuoyunu yanıltmak veya fiskos suretiyle adalet mekanizmamız etrafında yapılacak en ufak tesirlerden şüphe ettiğim gün, derhal kanunun bana tanıdığı yetki icabınca davaların naklinde tereddüt etmeyeceğim.

Kanunlarımız adaleti rencide ediyormuş. Niçin, biliyor musunuz? Çünkü, Nadi Bey'in yazılarıyla hakaret ettiği bir vatandaş Nadi Bey'i ayağına getirir ve bulunduğu yerde dava açabilirmiş. Bizim gazeteci bunu istemiyor, o her gün herkese aklına estiği gibi hakaret edebilecek ve hakaret edilen adam işini gücünü bırakıp Nadi Bey'i yerinde aramaya gidecek ve orada dava açabilecek! Şimdi Erzurum'da ikamet eden bir vatandaş tasavvur edelim. Nadi Bey'in gazetesi buna hakaret ediyor. Erzurum'dan kalkıp İstanbul'a gelecek. *Cumhuriyet* gazetesinin tezine göre orada dava açacak, işini gücünü yüz üstü bırakacak, dünya kadar para sarf edecek. Hele vatandaş fakir ise veya bir memur ise izin de alamaz. Fakir ise parası yok. Bütün bu hakaretleri yutacak ve *Cumhuriyet* gazetesinin yaptığı da yanına kâr kalacaktır. Kendimizi bir an bu ağır hakaretlere maruz kalmış vatandaş yerine koyarsak, acıyı daha canlılığıyla ve daha kolaylıkla kavramış oluruz. Muhterem arkadaşlar! Gazete ile hakaret edilen, gazeteyle bütün haysiyet ve şerefi, ırzı ve namusu gazete sütununa serilen bir adam niçin hakaret eden gazetecinin ayağına kadar gidecektir. Niçin, neden zanlı gazeteci masumun ayağına kadar gelmesin. Erzurum'daki adam ta Karaköse'den kalksın da niçin Yunus Nadi Bey'i İstanbul'da aramaya gitsin. Bu adamı bu işe zorlamak, bu hakareti kabul ettirmek demektir. Denebilir ki, gazete böyle bir kötü niyete, böyle bir iftiraya maruz kalabilir. Hayatta herkes kötü niyete, iftiraya maruz kalabilir. Hıncını almak için devletin mahkeme kapıları kapanmamıştır. Mahkemeye müracaat ederek, gazeteci, vatandaştan hakkını isteyebilir. Bundan başka bütün dünya kanunlarının dayandığı ilmi bir teori vardır, bir ceza teorisi vardır. Müsaadenizle onu da arz etmek isterim: Yazı cür-

münün takip mahalli ya yazıldığı yerdir veya yazının, hakaret ettiği kimsenin eline ulaştığı mahaldir. Bu, medeni dünyanın her yerinde böyledir. Bizim ceza muhakemeleri usulümüz de bu teoriye dayanmaktadır ve ona göre işlemektedir. Dolayısıyla görüyoruz ki, adaleti rencide eden, ceza muhakemeleri usulü değil, Yunus Nadi Bey'in aksi dileğidir. Yani herkese hakaret edilecek, mesela ben hakareti Adana'da okuyacağım; hakareti bütün dünya işitmiş, bütün dünya okumuş; işimi gücümü bırakacağım, onun ayağına kadar gideceğim! Çünkü aksi, adaleti rencide edermiş. Adalet bütün dünya için, medeni âlem için kabul edilmiş usuldür. Yoksa Yunus Nadi Bey'in öznel düşüncesi değildir. Şunu da kaydedeyim ki, kanunumuzu bu cepheden yarü ağyara karşı adaleti rencide ediyor diye haykıracağına, biraz evvel de arz ettiğim gibi, *Cumhuriyet* gazetesi sahibi şuna buna biraz az sövmeyi düşünseydi, adalete daha ziyade hizmet etmiş olurdu. *(Bravo sesleri, alkışlar.)*

Muhterem efendiler, matbuat hürriyeti çok kutsi bir şeydir; şüphe yok ki, inkılapların en aziz armağanlarından biridir. Fakat bu hürriyet *Cumhuriyet* gazetesinin sütunlarında görüldüğü gibi, her gün yıkılan bir namus harabesi, yığını demek değildir ve bugün bu gazete sütunlarında görüldüğü gibi, her gün saldırılan devlet otoritesine komplo demek değildir. İnkılapların kan pahasına kurduğu matbuatın hürriyeti, nihayet bir vatandaşın hürriyetinden asla üstün değildir; ikisi de aynı çerçeve içindedir. Bunlar birbirinden ne fazla ne de eksiktir.

Aziz arkadaşlarım, zaman oldu ki bana vatandaşlar, hatta içimizden bazı arkadaşlarım müracaat ettiler. Muhakemelerin gizli olmasını yana yakıla rica ettiler. Niçin dedim, sebebini sordum? "Bazı gazetelerden korkuyoruz" cevabını verdiler.

Arkadaşlarım, bugün bütün mesuliyetini omuzlarınız üstünde taşıdığınız bu vatanın genç kızlarının, delikanlılarının kurulmuş ocaklarının şereflerini ararsanız, bulamazsınız; gidiniz bakınız, bazı gazete sütunlarında serilmiş göreceksiniz. Siz buna razı mısınız? *(Alkışlar ve bravo sesleri.)*

İtimadınız baki kaldıkça, bu teşebbüslerin herhangisi olursa olsun, yalnız sizin itimadınız baki kalmak şartıyla, bunları darmadağın edecek kadar inkılapçı kuvvetini nefsimde buluyorum. *(Bravo sesleri.)*

Perde arkasında çalışan, İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumisi değil, makale sahibinin kendisidir. *(Bravo sesleri.)* İstanbul Müddeiumumisi kanuni vazifesini yapmıştır ve Cumhuriyet Müddeiumuminizin bütün bir hayatı, büyük heyetinizi temin ederim ki, dürüslük içinde geçmiştir. Fakat makale sahibi, bir mebus, Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup bir mebus olduğu halde, iki aydır devamlı yazdı şurada burada, devletin en hassas bir makinesi olan adalet cihazı etrafında dedikodular yaptı ve devamlı söylendi. Takdir buyurursunuz ki, ben bunlara kendisini sokak sokak arayarak cevap veremezdim. Her gün kendisini millet kürsüsü önünde bekledim, bulamadım, dinleyemedim, bekledim, ciğe-

rimden kan sızarak bekledim. Fakat kendisini bulamadım. Şu vardır, bu vardır diye devamlı söylendi. Kendisi gibi ben de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın üyelerinden olmakla iftihar eden bir mebusum; hem de Fırka hükümetinin Adliye Vekiliyim. Belki Fırka'da olsun dedim, birbirimizi görür, meseleyi hallederiz. Bunları umdum. Fakat ben aradım, o kaçtı ve uzaktan bağırdı. Cumhuriyet adliyesinin en yüksek otoritesine kadar, temyiz mahkemesine kadar, sanık, davasının naklinden dolayı taarruz etti ve onu gafletle itham etti. Taarruz etti, tecavüz etti ve Türk adliyesini gafletle itham etti. İşte kendisini yalnız bugün burada görüyorum. Kendisinde samimi vazife duygusu varsa, işte ben karşısındayım. Milletin kendisine tanıdığı mebusluk yetkilerinin hepsini benim hakkımda kullanabilir. Türk milletinin karşısında, kendisini benden hesap sormaya tekrar davet ediyorum. Bunu gözüne kestiriyorsa, minnettarlıklarımı kendisine candan arz ederim. Hesaplaşalım; Türk milleti de hakikatin nerede olduğunu görsün. Bu fırsatı bana bahşetmesini kendisinden rica ederim, tekrar rica ederim.

Muhterem efendiler! İki aydan beri şahsıma vaki tecavüzlerden kalbim delik deşik oldu. Fakat bunlar bana koymaz, ideal yolunda çekilen ıstırap, hele Türk milletinin ideal yolunda olursa, bu ıstıraplar olsa olsa benim başıma çelenk olur. *(Bravo sesleri.)*

Yeter ki, Türk milleti sağ olsun. Lakin bugünkü tecavüz bana değil, adliyemizin kazandığı şerefedir. Buna nihayetsiz Mahmut Esat'lar feda edilebilir. Fakat bağımsızlığı Türk milletine çok pahalıya mal olan, kan pahasına mal olan ve kurtarmak için bir sıra Büyük Millet Meclisi'nin çalıştığı bu adliyenin manevi şahsiyetinden hatta bir kılının hakarete uğramasına asla razı olamayız. Eleştiriyi icap ettiren en ufak bir hareket varsa, Türk adliyesini bir tarafa bıraksın, Nadi Bey Mahmut Esat'ın şahsına saldırsın.

Muhterem beyefendiler! Milletin iradesi yalnız sizin oylarınızda tecelli eder. O kadar ki, sizin zaman zaman kalkan ellerinizin bir işaretiyle bu milletin bahtında bir bela seli gibi akıp giden asırların çürümüş zihniyet cereyanlarını kuruttunuz. Türk milletine yeni talihle gülen yeni devirler açtınız. Yeni kararlarınızın tecellilerinden olan yeni kanunlara büyük küçük herkes hürmet ve itimat edecek, bunları tatbik eden mahkemelerin hükmüne mutlaka boyun eğecektir. Şu veya bu "benim istisnai vaziyetim vardır; ben hâkime akıl öğretirim" demek hakkına sahip değildir. Kanunları yalnız Büyük Millet Meclisi değiştirir. Mesuliyetleri yalnız bu meclis tespit eder. Şunun veya bunun keyfiyle asla olamaz. *Cumhuriyet* gazetesinin sahibi aylardan beri devam eden bu yazılarla, gazetesi hakkında hüküm verilmek üzere bulunduğu bu günlerde hâkimler üzerinde tesir yapacağını, adliye otoritesini susturacağını zannediyorsa çok aldanıyor. Hiçbir gazetede hâkimlerin kararları aleyhinde yazı görmüyorum. Yalnız Yunus Nadi Bey'in gazetesinde görüyorum.

Son makale doğrudan doğruya adliyenin şerefine taarruzdur. Bu memlekette kanun varsa -ki varlığında asla şüphe yoktur-, yarın kanunun bu makaleyi yazanın yakasına yapışacağından Nadi Bey asla şüphe etmesin. *(Alkışlar.)*

***Reis** - İrfan Ferit Bey! Bir şey söyleyecek misiniz?*

***İrfan Ferit Bey** (Mardin) - Hayır efendim.*

***Yunus Nadi Bey** (Muğla) - Cumhuriyet gazetesinde gazeteciler davasının Bursa'ya nakli hakkındaki makalede Mahmut Esat Bey'in anlayışına göre, ben kanunlarımızı ve mahkemelerimizi hakir görmek istemişim. Zannediyorum ki, o makale, bilakis kanunlarımızı ve mahkemelerimizi daha muhterem göstermek için yazılmış bir makaledir, okuyanlarınız varsa vicdanlarının sesine müracaat ederim, okumayanlar varsa okusunlar. Eğer bu dediğimden gayrı bir şey varsa, bana verilecek her cezaya razıyım.*

Mahmut Esat Beyefendi, Cumhuriyet gazetesinin makalesini, "kanunlarımızı, mahkemelerimizi şüphe altında bırakıyor" demişim diye, "temyiz mahkemesi dalgınlıkla, gafletle hareket etmiştir" demişim diye, "Teşkilatı Esasiye'ye muhalif olduğunu" söylemişim diye özetleyerek beni itham etmek istiyor. Arkadaşlar, bir devletin bütün teşkilatı içinde adliyenin ne kadar mukaddes olduğunu hepimiz biliriz. Adliyenin bağımsızlığını temin etmek pahasınadır ki, devletin bağımsızlığı arasında, büyük bağımsızlık mücadelesi yapılmış ve kanlar dökülmüştür. Lozan'da kazandığımız en büyük şey, mahkemelerin bağımsızlığından ibarettir. Mahkemelerin bağımsızlığına, son nakil meselesinde, benim nazarımda değil, belki kamuoyu nazarında, belki dünya nazarında ufak bir şüphe gelebilir endişesiyledir ki, o makale yazılmıştır. Müsaade buyurursanız, temyiz mahkemesinin kararına esas olan İstanbul Müddeiumumisi'nin tezkeresindeki nakil gerekçesini size söyleyeyim: "Gazeteler aleyhindeki davalarda, Cumhuriyet Müddeiumumisi'yle Şehremaneti, Polis Müdüriyeti, Kolordu Kumandanlığı davacı mevkiinde olup, İstanbul'daki bu yüksek makamların davacı bulunduğu davalarda mahkeme heyetinin esasa muhalif olarak tarafsızlıktan sapmaları ihtimali değerlendirilmekte ve bu hal şüphe uyandırıcı bulunmaktadır." Gerekçe budur. İstanbul'da bazı yüksek makamlar gazeteciler aleyhinde dava açmıştır; mahkemenin bunların tesiri altında kalması ihtimali vardır; dolayısıyla davayı naklediniz, diyor. Ben Türkiye'de, bağımsızlığı temin olunan Türk adliyesinin herhangi bir makamın tesiri altında kalması ihtimalini kabul edenlerden değilim. İstanbul Müddeiumumisi'nin bu ifadesi, her kimin nazarında olursa olsun, bir Türk mahkemesini, tesir altında kalması ihtimaliyle şaibeli göstermekten uzak değildir. Açıktır efendiler. Türk mahkemeleri hiçbir tesir altında kalamaz ve bunu söyleyecek adam yoktur. Makalede hürmetle yâd olunan temyiz mahkemesi, bu talebi, bildirim şekline göre karar vermekle kabul etmiştir. İşin usulünde hata olmadığına şüphe yoktur. Makale, davanın naklolunamayacağını söylemiyor, fakat

bu nevi gerekçeyle talep olunan davanın naklinde hata vardır diyor. Bu hatayı göstermek benim vazifemdir ve bu kürsüden dünyaya bağırmak en mukaddes vazifemdir. Bağırıyorum... Keza dava nakli için Ceza Usulü Muhakemesi'nde yer alan 14. madde aynen budur: "Davaya bakmaya yetkili mahkeme hukuki veya fiili sebepler dolayısıyla kaza vazifesini yapamayacak halde bulunur, yahut muhakemenin o mahkemede icrası kamunun emniyeti için tehlikeli olur veya şüphe uyandırıcı bulunursa, yüksek vazifeli mahkeme tahkikatın ve davanın başka yerde bulunan aynı derecedeki bir mahkemeye nakline karar verir. Ancak davanın nakli talebi, kamunun emniyetini muhafazaya dayalıysa, Adliye Vekiline aittir. Şüphe uyandırıcı hallerden dolayı ise alakadarlar talep edebilirler." Şüphe uyandırıcı hallerde dahi, Mahmut Esat Beyefendi'nin bizzat buyurduğu gibi mahkemeden şüphe edildiği için değildir. Verilecek hükümde, ya alakadarlardan veya kamudan herhangi birinin şaibeli kalması düşüncesiyle nakil esası kabul edilmiştir. Yoksa İstanbul Müddeiumumisi'nin dediği gibi, yüksek makamların tesirine tabi kalacak diye mahkemenin korkacağını açıklamak suretiyle davanın nakli talebi yapılamaz. İstanbul Müddeiumumisi'nin bizzat açtığı bir davadan bahsolunuyor. Bizzat bir gazete aleyhinde bir dava açmıştır; açabilir. Müddeiumumi başka, mahkeme başkadır. Mahkemelerin bağımsızlığını daima tanıyoruz. Müddeiumumi kendisinin tesiriyle mahkemenin kanun hilafına, adalet hilafına karar vereceği düşüncesine neden kapılsın? Haydi diyelim, bizzat kendisi alakadardır. Olsa olsa bizzat açtığı davanın naklini talep edebilirdi.

Diğerlerini bu gerekçeyle talep etmiş olması doğru bir şey değildir. Temin ederim ki, diğer hususlarda kendisiyle tamamen müşterekim. Zaten başka türlü olmasının ihtimali de yoktur. Bu bağımsızlığı temin etmek için naçizane çalışanlardan birisi de bendenizim. O başka türlü, ben başka türlü düşünemezdik. Temenni ederim ki, muhterem arkadaşım da hiç olmazsa Müddeiumumi'nin talebindeki bu yüksek makamların tesiri şaibesini bir dalgınlık olarak kabul etsin. Bazı davalar nakledilmiş de ses çıkarmamışım, kendi davam nakledildiği zaman yazmışım ve şahsi hareket etmişim buyuruyorlar. Başka naklolunan davalardan haberim yoktur. Kendimle alakalı bir davanın naklinde yakından alakadar bulunduğum için bahsettim. Bunu, tabii görmek lazımdır.

Kanunlarımızın adaleti rencide ettiğinden bahsetmedim. Adaleti rencide eden kanun olamaz dedim. Mahkemeyi şüphe altında göstererek, amma, İstanbul Müddeiumumisi'nin ifade ettiği şekilde şüphe altında göstererek, davanın naklini herhangi bir kanun maddesine uydurmak imkânı kolay bulunamaz.

Matbuat hürriyetini kendileri de takdis etmekle beraber, gazetelerin bir namus harabesi, devlet otoritesine karşı bir komplo vaziyetinde oldukları üzerinde çok ısrar ettiler. Aflarına mağruren, Türkiye Cumhuriyeti'nde kanun mevcut olduğunu ve eğer herhangi bir gazete namus harabesi veya devlet otoritesine

karşı komplo cephesi vaziyetinde bulunursa onun cezası verileceğini hatırlatırım. Matbuat ancak vazifesini yapar. Hâkimler üzerinde tesir yapmak fikri benden ebediyen uzaktır. Cürüm işlemiş olduğuma kani değilim ki verilecek hükümden korkum olsun. Ben "Müddeiumumi perde arkasında çalışıyor" demedim. İstanbul Mahkemesi tesir altında kalacak diye Müddeiumumi nakil talep etmiştir. Bu, bizim lehimize bir harekettir, bizim lehimize gibi görünen bir perde altında olsa dahi bunu kabul etmiyoruz dedim. İstanbul Mahkemesi yüksek makamların tesiri altında kalarak benim aleyhimde hüküm verecekse, ben o hükmü tercih ediyorum. İstanbul Mahkemesinin, herhangi bir mahkemenin bu nevi bir şaibe ile adaletten sapacağına, Müddeiumumi'nin dediği gibi, kani değilim ve olamam. Türk hâkimlerine hürmetim tamdır ve bu hürmetimin muhafazası içindir ki bu neşriyat yapılmıştır ve ebediyen yapılacaktır.

Adliye Vekili Mahmut Esat Bey (İzmir) - Müsaadenizle yalnız İstanbul Müddeiumumisi etrafında söylenen bir iki söze ilişmek isterim. Başka ilişecek bir noktam kalmamıştır. Gazetelerde şöyle yazılmadı, böyle yazılmadı dediler. Herkes okudu. Bendeniz öyle anlıyorum ve öyledir.

İstanbul Müddeiumumisi'ne gelince, biraz evvel de arz ettiğim üzere, davanın nakli talebi hakkı bütün dünya kanunlarınca ve milletlerarası şöhret kazanmış ceza âlimlerince belirli bir iki makama tanınmıştır; hem de mutlak hâkimiyet hakkıyla, takdir hakkıyla... O da adliye vekili ve müddeiumumidir. Bunlar talep eder ve temyiz mahkemesi mutlak hâkimiyetle takdir eder, hükmeder. İstanbul Müddeiumumisi şu veya bu surette gerekçe göstermiştir diyorlar. Zaten davanın naklinin asıl sebebi tarafsızlık hakkında bir fikir hasıl olmasıdır. Yoksa tarafsız kalamayacağı kati kanaati değildir. Hâkim tarafsız kalabilir, fakat şu veya bu fikir hasıl olabilir, adaleti böyle bir tereddütten kurtarmak için dava nakledilir. İstanbul Cumhuriyet Müddeiumumimiz dahi aynı yetkiyi kullanmıştır. Sonra dava naklinin sebebi mutlak surette zikredilmiştir.

Şüphe uyandıran ne olabilir? Şu olabilir, bu olabilir. İstanbul Müddeiumumisi sebep olarak otoritelerin dava açmış olduğunu görmüştür. Hele en büyük adli merci onu tasdik etmiştir. Bir kere bu hakkın mutlak ve kati olduğunu temyiz mahkemesi tanıdıktan sonra ve o bu hakkı suiistimal etmiş olmadıkça gaflet içindedir demeye hakkımız yoktur. Başka maruzatım yoktur efendim.

Kayseri Adliyesi ve Barosu Üyelerine Nutuk*

Kayseri, 24 (AA) - Adliye Vekili Mahmut Esat Bey tarafından dün lisede verilen ziyafette Vekil Bey, Ağır Ceza Mahkemesi üyelerinden Fuat Bey'in hitabesindeki "Ergenekon'dan kurtulmanın simgesi kalan Bozkurt,[1] kapitülasyonlardan kurtulmanın nişanesi oldu" cümlesine karşılık olarak aşağıdaki nutku söylemiştir:

Muhterem meslektaşlarım,

Hepinize teşekkürlerimi arz ederim. Güzide huzurunuzla naçiz soframı şereflendirdiniz. İki günden beri Kayseri adliyesi ve barosu namına dinlediğim güzel sözlerden sonra bilmem ki ben ne söyleyebilirim. Hakkımda gösterilen bu iltifatlara teşekkürden bile korkuyorum. Çünkü teşekkür etsem bütün bu yüksek iltifatları benimsemiş olacağım. Müsaade ederseniz bu hissiyata yine şükranlarımı takdim edeyim. Şu şartla ki, bütün bunlara layık olmuş adam sıfatıyla değil, beni sevenlerin sevgilerinin tecellisi diye. Kayseri'nin muhterem adliye heyeti namına üye Fuat Bey'in hassas, kavrayışlı görüşlerinden çok mütehassis oldum.

Hitabeyi Türk adliyeciliği hesabına iftiharla, lezzetle dinledim. Üye Bey bana Bozkurt-Lotus etrafında Lahey'de Türk hukukçularıyla Fransız hukukçuları arasında cereyan eden ilim düellosunu hatırlatmak nezaketinde bulundular. Ben de müsaadenizle bir şey hatırlatmak isterim. Bugünün ve yarının

* *Hâkimiyeti Milliye*, 25 Ağustos 1930, No: 3275, s.1-2; *Vakit*, 25 Ağustos 1930, No: 4536, s.2; *Anadolu*, 28 Ağustos 1930.

1 Kazanılan Bozkurt-Lotus davası kastediliyor. (Y.N.)

Türk hukukçuluğu Bozkurt-Lotus davasından daha çok yüksek işler yaratacak kadar kuvvetlidir. Türk adliyesi ve hukukçuluğu daha çok zaferler kazanmaya adaydır. Yakın bir yarının art arda sıralanacak mukadder başarıları önünde Lotus hukuk tarihinin herhangi bir vakasından fazla mana ifade etmeyecektir. Bozkurt'u kazananların en büyük dileği onunla övünmek değil, bu yakın yarını görmektir.

Onlar buna inanıyorlar. Şunu da kaydetmeliyim ki, adı Bozkurt olan bir dava esasen kaybedilemezdi. Üye ve Avukat Beylerin buyurdukları gibi, Cumhuriyet adliyesi medeni dünyanın en gelişmiş zihniyet ve kültürünün ifadesi olan yeni kanunlarla, yeni nizamlarla, yeni esaslarla donanmıştır. Bunları hazırlayanların kanaati şuydu: Türk milletinin çağdaş, medeni ihtiyaçları Hanbeli, Hanefi, Maliki, Şafii ve daha bilmem bir sürü imamların sözleri ve yorumlarıyla yığılmış kalmış düsturlarla ifade olunamazdı. Medeni Türk ırkına medeni zihniyetlerin mahsulü olan yüksek kanunlar, yüksek usuller lazımdı.

Çünkü yüksek ve asil ırkımızın ihtiyaçları ancak yüksek tedbirlerle temin olunabilirdi. Bu eserler etrafında çalışanlar onların başarıyla tatbik ve hazmolunacağına kanaat sahibi idiler. İşlerini bilerek ve inanarak yaptılar. Çünkü belli başlı iki büyük varlığa güveniyorlardı: Birincisi Türk milletinin yüksek kabiliyetine; ikincisi onun hâkimlerinin ve hukukçularının yüksek liyakat ve kavrayışlarına. Bugün hadiseler onların bunda aldanmadıklarını canlı olgularla tespit edip yürüyor.

Bunu yalnız yârin değil, ağyarın da hararetle kabul ettiğini görüyoruz. Yeni esasları hazırlayanların beklediği en büyük mükâfat, bu esasların noksanları inkılabın yeni nesilleri tarafından ortaya konularak Türk milletinin sınırsız faaliyet sahasına daha uygun ve fakat her halde ve daima daha ileri eserleri yarattıklarını görmek olacaktır.

Bir hakkın ortaya çıkışında avukatın rolünü hâkimin riyaseti kadar mühim bulurum. Bu itibarla barolara mensup avukatların mesleki şerefleriyle, faaliyetleriyle çok yakından alakadar olmak mecburiyetindeyiz.

İsim zikrine hacet görmeksizin, sizlere son zamanlarda şurada burada okuduğum, duyduğum şeylerden bahsetmeyi yersiz bulmuyorum. Dedikodu kabilinden olan bu fikirlere göre adliye işleri çok gecikiyormuş. Türk hâkiminin bağımsızlığı tam ve kâmil olmalı imiş. Onun mesaisi çok teftiş edilmeli imiş. Senede aşağı yukarı bir buçuk milyon dava karşısında kalan Cumhuriyet hâkimleri hesabına düşünmeliyiz ki, davacı, davalı, şahitler, bilirkişiler ve avukatlar bir araya getirilirse, Türk hâkimi en aşağı üç milyon insanı adalet kürsüsü önüne çekerek davasını dinliyor ve anlaşmazlıklarını çözüyor. Bu davalardan en çok 100-200 bini -o da senenin sonunda gelenler- yeni seneye devrolunuyor.

Bütçe zaruretinden bütün bir teşkilat noksanı içinde feragatin en yüksek derecesinde çalışan hâkimlerimize uluorta söz söyleyenler -bir lider sıfatıyla da olsa- az daha insaflı davransalar, düşünseler, sonra söyleseler daha doğru hareket etmiş olurlar. Nihayet fırkacılıkta kazanmak endişeleri insanları hakikatlere göz yummak vaziyetine düşürmemelidir.

Ben burada tekrar ilan etmek isterim ki, Türk hâkimi dünyanın en feragat sahibi insanlarıdır. Türk adliyesi bütün teşkilat noksanına rağmen en süratli adliyelerden biridir. Bunu mukayeseli resmi vesikalarla ispat edecek kadar kuvvetliyiz. Türk adliyesi en çok teftişe tabi olan bir teşkilattır. Yalnız Türkiye'de değil, dünyanın hiçbir yerinde idare muameleleri bu kadar teftişe tabi bir müessese yoktur denilse mübalağa edilmiş olmaz. Türk hâkiminin bağımsızlığına gelince, bu hususta en küçük bir tereddüdü dinlemeye tahammülümüz yoktur.

Dünyanın en hür, en bağımsız adamı Türk hâkimidir. Bu, yalnız kanunlarımızla teyit olunmuş değildir. Kanunlarımız olmasaydı bile Türk hâkiminin hür vicdanına müdahale eli değmezdi. Sizi temin ederim ki, bağımsızlık bahsinde Türk hâkimi dünyanın hiçbir medeni millet hâkiminden geri değildir; belki ileridir. Bunu yabancıların bile itiraflarıyla tespit edebiliriz.

Şimdi müsaade buyurulursa Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir vatandaş üyesi sıfatıyla bazı fikirlerimi söyleyeyim.

Cumhuriyet Halk Fırkası benim anlayışıma göre kuru bir hükümet sevdasıyla işbaşında bulunmuyor. Türk milletinin hakiki dileklerini yerine koymak için hükümette bulunuyor. İşbaşına uzaktan bakanlar onu çok tatlı görürler; oraya varmak için ihtiraslara kapılırlar. İşbaşı, hükümet, tıpkı şimdi uzaktan karlı tepelerini zevkle seyrettiğimiz Erciyes'in zirvelerine benzer ve oraya herkes çıkmak ister. Fakat çıkanlar bilirler ki, Erciyes'in uzaklardan güzel görünen bulutlu tepelerinde durabilmek ve âlemi görebilmek için yıldırımlara, fırtınalara, bulutlara göğüs gerip tahammül etmek lazımdır. İşte işbaşı da, hükümet de böyle sarp ve serttir. Onun bütün ıstıraplarına, orada maruz kalınan bütün hücumlara yalnız bir şey için tahammül edilir: Türk milletinin ideal dileklerini yerine getirmek için, her ne pahasına olursa olsun bunları yerine koymak için.

Aziz misafirlerim, inkılap yürüyor; hem de hakikatleri ortaya koyarak yürüyor. Türk milleti bütün bunları ayakta bekliyor ve görüyor. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın -bir can borcu müstesna olmak üzere- Allah'a bile verecek hesabı yok; yalnız Türk milletine hesapları vardır. Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir üyesi sıfatıyla yeni muhalefet fırkasının meydana çıkmasını şundan dolayı sevinçle karşılıyorum ki, zaman zaman verdiğimiz hesapları bu fırka olsa olsa sık verdirmeye vesile olacaktır; işte bu kadar. Hükümette bulunan bir fırka için sık sık hesap vermekten daha büyük saadet ve kuvvet tasavvur edemiyorum.

Niçin Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım? (Ödemiş Nutku)*

İzmir, 17 (AA) - Ödemiş'te hükümet dairesinde Adliye Vekili Mahmut Esat Bey'in söylediği ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından derin bir alakayla dinlenen ve şiddetle alkışlanan nutuk aşağıdadır:

Aziz Ödemişliler, muhterem seçmenlerim,

Hazır şurada birbirimizi bulmuşken, Adliye Vekili olarak değil, mebusunuz sıfatıyla konuşmamızı yersiz bulmuyorum. Bozdağ'ın hür havası altında sizlere şunu haber vermek isterim ki, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın adayı olarak mebusluğunuza seçtiğiniz Kuşadalı Mahmut Esat, yine o fırkanın azat kabul etmez bir üyesi olarak karşınızdadır. Mebusunuzun bütün maddi varlığı, son nefesiyle beraber Cumhuriyet Halk Fırkası'nın malıdır; malı olarak da kalacaktır.

Mebusunuz günde iki elbise değiştirenler gibi milli kanaatlerini değiştirecek cibilliyette bir adam değildir.

Muhalefet fırkasının İzmir'de kuruluşu günlerinde Fırka'nızın uğradığı hakaret, faizle iade edilebilirdi. İade edilmediyse, Cumhuriyet Halk Fırkası, hasımlarından değil, tarihten korktu. Aldatılmış, temiz yürekli vatandaşların kanından korktu. Vatandaş kanıyla resmi açılış yapmaktan sakındı. Onun için öcünü, tarihe ve Cumhuriyet kanunlarına bıraktı. Bir kısım vatandaşlar hakikatin nerede olduğunu yakında anlayacaklar, aldatılmış olduklarını görüp anlayacaklardır.

Benim bunda şüphem yoktur.

Niçin Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım? Niçin orada kalacağım? Çünkü, ben sizden mebusluk için oy alırken Cumhuriyet Halk Fırkası üyesi olarak aldım.

---

* *Anadolu,* 18 Eylül 1930.

Sizi bugün aldatmazdım ve aldatamam. Onun için Cumhuriyet Halk Fırkası üyesi olarak kaldım ve kalacağım. Cumhuriyet Halk Fırkası üyelerindenim; çünkü bu fırka en büyük Türk'ün, Gazi'nin fırkasıdır. Bugün onun yüce idaresi altındadır. Yarın fiilen idaresi altında çalışacaktır.

Cumhuriyet Halk Fırkası üyelerindenim; çünkü bu fırka, vatanın kurtulma siyaseti mesuliyetini yüklenen, vatanı kurtaran fırkadır. Bu fırka, dünyanın en büyük inkılabını yapmış ve öldüğü zannedilen Türk milletini, bugün dünyanın en medeni milletleri sırasına dizmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası üyelerindenim; çünkü bu fırka bu vatanın maddi, manevi varlıklarını yabancıların ellerinden alarak Türk milletine verdi. Ellerimizi vicdanlarımıza koyarak düşünelim. Hatta düne, bugüne kadar Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan olup da bugün nedense dönmüş olanlara soralım. "İlmi düşünce" diye Cumhuriyet Halk Fırkası'na sövdükleri şu anda taşıdıkları saadeti hangi fırkanın siyaseti sayesinde edindiler? Düne kadar vapurlarda, trenlerde, memleketimizin bugün ticari ve mali müesseselerinde kimler çalışıyordu ve bunlar kimlerin ellerinde bulunuyordu? Türk olmayanların, değil mi? Bugün kimin elindedir? Türklerin.

Bütün bunlar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın mahsulüdür. Bağlar, bahçeler hatta dağlar, ovalar, mal mülk, memleketin iktisadiyatı baştan başa Türk olmayanların elinde değil miydi? Bugün bütün bunlar Türklerin eline geçti, bu da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın siyasetinin semeresidir.

Düne kadar yabancıların yanında amelelik yapan binlerce Türk'ün bağ bahçe, mülk sahibi olduğunu az mı görüyoruz?

Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım; çünkü bu fırka bugüne kadar yaptıklarıyla esasen efendi olan Türk milletine mevkiini iade etti. Benim fikrim, kanaatim şudur ki, dost da düşman da bilsin ki, bu memleketin efendisi Türk'tür. Öz Türk olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır, o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır.[1] Dünyanın en hür bir memleketindeyiz. Onun adına Türkiye diyorlar.

---

1 Mahmut Esat Bozkurt, muhaliflerince eleştirilen bu sözleri hakkında şu açıklamayı yapmaktadır:

> "Ben Ödemiş nutkunda 'Bu memleketin efendisi Türklerdir. Öz Türk olmayanların hakkı hizmetçiliktir, köleliktir' demekle misafirlerimiz olan yabancıları kastetmedim. Esasen bir memleketin dahili siyasi münakaşalarında yabancıların yeri yoktur ve olamaz. Bu hak vatan evlatlarına aittir. Benim kastım anayasa icabınca Türk olup hâlâ Türkten başka milliyet iddia edenler varsa onlardır. Türk kültürünü samimi kabul edip de Türküm diyene sözüm yoktur!" Bkz. *Anadolu,* 21 Eylül 1930.

Yine *Anadolu*'da "Türk Hâkimiyeti" başlıklı yazı dizisinde şöyle demektedir:

> "Türk haklarından istifade edebilmek için Türklüğü benimsemek, Türk kültürünü kabul etmek, Türklüğü duymak, Türk menfaatlerini kendi menfaati yapmak, ona hürmet etmek, Türküm demek, Türklüğü kültürüyle, hissiyle kabul etmek lazımdır. Bunları samimiyetle benimseyenleri, yapanları Türk sayarız. Kim olursa olsun." Bkz. *Anadolu,* 4 Eylül 1931. (Y.N.)

Mebusunuzun samimi kanaatini söylemesi için bundan daha müsait yer bulunamazdı. Onun için duygularımı saklayamayacağım.

Ben Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım. Bunun sebeplerinden birisi de demiryolu siyasetidir.

Türk vatanının belli başlı kurtarıcı saiklerinden birini de büyük İsmet Paşa'nın demiryolu siyasetinde görüyorum. Geçen idareler milleti gırtlağına kadar borca soktukları halde, Cumhuriyet Halk Fırkası, dışarıdan bir para almaksızın, eski idarelerin yedi asırda yaptıkları işin fazlasını Türk parasıyla, Türk işçisiyle, yedi senede yaptı. Vatanın yarısından fazlasını yedi sene içerisinde demir çemberle ördü.

Trenler lazım mı değil mi?

Rus çarlarının vaktiyle bu memlekette demiryolu yaptırmamak için Osmanlı hükümetini silahla tehdit ettiklerini söylersem, bunun ne kadar lazım olduğunu kolaylıkla anlayacağız. Bu memleketin bütün düşmanları Türkiye'de demiryolu istememişlerdir. Çünkü Türk vatanını müdafaasız bir çöl halinde bırakmak istiyorlardı. Demiryolsuz bir memleket nasıl müdafaa olunur? Orada zenginlik nasıl yaratılır? Muhaliflerimiz biraz sükûnetle buraları düşünseler, Fırka'mızın demiryolu siyasetini candan kabul etmeleri lazımdır.

Fırka'mızın muhalifleri, "Gelecek nesillerin işini bu nesle yükletmeyiniz" diyorlar. Cetlerimiz Viyana kapıları önünde kılıçlarını sallarken, kan dökerken, yalnız kendilerini değil, bugünü de düşünüyorlardı. Dünyada vatanperver, milliyetperver geçinen bir nesil yalnız kendisini düşünemez. Gelecek nesilleri de düşünmek mecburiyetindedir. Hürriyet ve bağımsızlık yolunda bütün bir neslin, hem kendisi hem ilerideki nesiller için kan döktüklerini az mı görüyoruz?

Bugünkü demiryolu siyaseti yalnız gelecek nesillerin değil, bugünkü nesillerin de yaşaması, bağımsızlık ve hürriyetini müdafaa etmesi için lazımdır. "Avrupa'dan para alıp niçin yapmıyorsun" diyenlere, "İnsaf ediniz; Avrupa verinceye kadar memleketin müdafaasını unutalım mı?" deriz. Avrupa, Türk milletinin şerefi, bağımsızlığı karşılığı borç vermek istiyorsa, Fethi Bey bu kadar zamandır Paris sefiridir, bu kadar kolay bulunacak parayı niçin vazifesini yaparak hükümete bildirmedi? Memleketin şerefini isteyen bir paraya, bu memleketin kapıları kapalıdır ve daima kapalı kalmalıdır.

Cumhuriyet Halk Fırkası'ndanım; çünkü bu fırka çiftçi ve köylü fırkasıdır. Aşarı kaldırdı, askerliği bir buçuk seneye indirdi, yolları yapıyor, köylünün sırtındaki ezici kuvvetleri kaldırdı, devamlı olarak kredi açıyor. Ziraat Bankası, İş Bankası başta olmak üzere, bugün yalnız Ödemiş'in içinde bulunan beş banka vardır. Hepsine güveniyoruz, hepsi çalışıyor.

Hangi devirde, hangi idare içinde bu kadar iktisadi yardım müesseseleri kurulmuştur? Hiçbir devirde... Bütün bunlar Cumhuriyet Halk Fırkası'nın siyase-

tinin feyizleridir. Muhalefet partisi bugünkü itirazlarından belli başlısını tekellere yöneltiyor. Tekellerin olmadığı devirlerde bütün vergi yükünün köylünün ve çiftçinin sırtında kaldığını biliyoruz. Tütüne, içkiye tekel koymayıp da Türk köylüsünün omuzunda aşar belasını bırakmaya vicdan razı olur mu?

Ordu istiyoruz, adliye istiyoruz, eğitim istiyoruz, demiryolu istiyoruz, hastaneler istiyoruz. Bütün bunları devlet vergisiz mi yapacaktır?

Hürriyet, medeniyet, bağımsızlık ucuz alınır şeylerden değildir. Bunlar can, mal pahasına elde edilir. Dünyanın yabancı boyunduruğu altında kalan milletleridir ki, vergi vermezler. Muhalefet partisinin lideri şurada burada devamlı olarak vergilerin ağırlığından, bunları hafifleteceğinden bahsediyor. Fakat bütün söylediği şeyleri nasıl yapacağını, bize bugüne kadar bir tek kelimeyle bildirmedi... Hep vaat ediyor.

Eğer Türkiye'de vaatlerle, hayallerle hükümeti ele almak kolay bir şey olsaydı, daha fazlasını vaat edecekler bulunurdu.

Fakat Türk milletini hayal ve vaat peşinde ele almak mümkün değildir. Onun aklıselimi her şeye hâkimdir, hâkim kalacaktır.

Fethi Bey vergileri indireceğim demekle hükümeti elde edebilecekse, yarın diğer birisi çıkar "vergileri büsbütün kaldıracağım", hatta daha bir başkası çıkar "hem vergileri kaldıracağım, hem de herkese para dağıtacağım" diyebilir. Bütün bunların hepsi hükümeti ele mi alacaklardır? Hükümete geçmek bu kadar kolay bir şey midir? Türk milletinin hükümeti bu kadar kolaylıkla ele geçirilebilir bir oyuncak mıdır?

Muhalefet partisi içinde bugün tekellere muhalif olanlardan öylelerini tanıyorum ki, daha dün bana tekel idarelerine yerleştirilmeleri için mektup yazıyorlardı. Arzuları yapılmayınca bugün tekele muhalif oldular. Yine öylelerini tanıyorum ki, düne kadar tekel idarelerinden geçiniyorlardı. Buralardan çıkarılınca tekel aleyhtarı oldular. İşte bütün bunlar, bugün muhalefet partisi namına çalışanlardan birçoklarının kanaatlerinde samimi olmadıklarını göstermeye kâfidir.

Muhalefet partisi lideri Fethi Bey, şurada burada söylediği laflar arasında biraz da Türk adliyesine ilişmek lütufkârlığında bulundu. Eğer Fethi Bey'in samimiyetine inanmasaydım, bunu gülmeye değer bir latife olarak kabul ederdim. Fethi Bey bazı gazetelere beyanatında, Türk adliyesinin bağımsızlığından tereddütle bahseder gibi şeyler söylüyor.

Türk adliyesinin bağımsızlığı yalnız Anayasa ile, kanunlarla değil, Türk hâkiminin el değmez vicdanı ve yüksek şerefiyle teminat altındadır. Fedakârlık içinde çalışan bütün Türk hâkimlerini rencide edecek bu sözleri, Fethi Bey'in ağzından beklemezdim.

Fethi Bey emin olsun ki, bir selam ile ve selam ediyorlarla hüküm verilecek devirler çoktan geçmiştir.

Hazır hatırıma gelmişken şunu da söyleyeyim ki, Bozkurt-Lotus davasında Türk adliyesi enginde dokuz Türk'ün ölümüne sebep olan bir Fransız kaptanını tutuklamıştı. Fethi Bey o zaman Paris sefiriydi. Hükümete çektiği telgrafta hâkime emir verilerek kaptanın tahliyesini temin ettirmek istemişti. Hükümet Fransızlarla harbi bile göze alarak Fethi Bey'in teklifini reddetti. Ve hâkimi her türlü müdahaleden uzak bulundurdu. Adalette bağımsızlık devri kimin kime vermekte haklı olduğunu kamuoyunun takdirine bırakıyorum. Fethi Bey, Balıkesir'den geçerken, yeni İcra Kanunu'nun memlekette iktisadi buhranın başlıca etkenlerinden olduğunu söyledi. Biz, memleketin ihtiyacını Paris'ten değil, vatanın dört bucağını karış karış gezerek inceledik. Gördük ki, yeni İcra Kanunu eskiyi arattıracak bir mahiyette değildir.

İstatistiklerle sabittir ki, bugünkü tahsilat dünkü tahsilattan hatta biraz daha fazladır. İcra Kanunu, şunun bunun şahsi menfaatına dokunmuş olabilir. Fakat bütün Türk milletinin genel menfaatına uygundur. Dünyanın hiçbir medeni memleketinde şahsi borç için hapis yoktur. Fransa bundan 63 sene evvel bu usulü kaldırmıştır. Dünyanın en geri memleketi, dünyanın en geri milleti Türk milleti midir ki, borç için hapis vatanımızda yer bulsun?

Borcuna en sadık millet, şüphe edilmesin ki, Türk milletidir. Muhalefet liderinin beyanatından Türk milletini hapsetmek istediği anlaşılıyor. Milletin Adliye Vekâleti emaneti elimde kaldıkça, yüzde beş yüz alan faizciler için, İstanbul, İzmir sokaklarında dolaşan tefeciler uğrunda Türk milleti hapsedilmeyecektir. Millet, faizcilerin, mütegallibenin,[1] tefecilerin elinde hapis oyuncağı değildir.

Bir gün Adliye Vekili olmazsam bile, bu hür vatanda kızgın güneş altında alın teriyle çalışan milleti borç için hapsettireceklerle uğraşacak kadar zindeliği ve kuvveti kendimde buluyorum.

Tire'den geçerken muhalefet ocağı heyeti bana hoş geldine geldiği zaman, kanunlarımızın sertliğinden bahsederek, hürriyetin lazım olduğu gibi dağıtılmadığından şikâyet etti. Size şu kanaatimi söylemeliyim ki, hürriyet, şuna buna taarruz ve tecavüz ederek gazeteciliğin para kazanmak vasıtası değildir. Hürriyet, Türk milletinin Türk vatanının malıdır. Bu mal, şunun bunun elinde para kazanmak metaı değildir. Bozdağ'ın hür havasını teneffüs etmekte bulunduğum eteklerinde bir kere daha sesimi yükselterek diyeceğim ki, muhaliflerimin tecavüzleri, taarruzları benim neşem ve hazzımdır.

Bu taarruz ve tecavüzleri ne kadar artarsa, neşemin kuvveti de o kadar artacaktır. Memleketimin ve milletimin uğrunda uğrayacağım taarruz ve tecavüz-

1 Mütegallibe: Zorba takımı. (Y.N.)

ler, benim için bulunmaz bir neşe ve keyif mevzuu olarak kalacaktır. Tecavüzlerinde devam edecek muhaliflerime şimdiden teşekkür ederim. Muhaliflerime müsaade ederlerse şunu hatırlatmak isterim ki, bu memleketin samimi, ciddi bir fikir mücadelesi ihtiyacı çoktur. Fakat muhalefet partisi harekete geçerken onun namına samimi olmayan hareketle, şahsi endişelerle yapılan tecavüzler, fırkaları için şeref olmayacaktır.

Bundan sakınılırsa, hem kendilerine ve hem de memlekete etmiş olur.[1] Sağ olsun Türk milleti, yaşasın Gazi Reisicumhur Hazretleri.

1 Cümle *Anadolu*'da bu şekildedir. (Y.N.)

Adliye Vekilliğinden İstifa Mektubu*

Başvekil İsmet Paşa Hz.

Ankara'da Meclis'te ve Fırka'da faydalı ve serbest çalışabileceğimi düşünerek birkaç defa istifamın kabulü için vuku bulan ricalarım devletlilerinin teveccüh ve iltifatı eseri olarak kabul buyurulmamıştı.

Yeni fırkanın[1] memleketimizde tuttuğu ve böyle giderse Türk milleti ve inkılabı için vahim olabileceği fikrinde bulunduğum son hadiseler ve cereyanlar karşısında bu eski düşüncem daha fazla kuvvetlendi. Bilhassa kanunsuz vaziyet ve hücumlara karşı vekillik kayıtlarından azade olarak millet ve memleket karşısında mücadeleyi bir mebus vatandaş vazifesi tanımakta bulunduğumdan, Adliye Vekâletinden istifamın kabulünü sarsılmaz hürmetlerimle istirham ederim. Gazi inkılabının hükümet şefi Büyük İsmet Paşa'nın yüksek reisliğinde çalıştığım seneler hayatımın en şerefli günleriydi efendim hazretleri.[2]

---

* *Akşam*, 23 Eylül 1930, No: 4293, s.1.

1 Serbest Cumhuriyet Fırkası. (Y.N.)

2 Bazı gazeteler Başvekil İsmet Paşa'nın Mahmut Esat'tan istifa etmesini istediği yolunda iddialarda bulunur. Başvekil bu haberleri şu beyanatla yalanlar:

> "Mahmut Esat Bey'in tarafımdan istifaya davet olunduğu haberi asılsızdır. Kendisi şimdiye kadar birkaç kere çekilmek arzusunu göstermiş ve tarafımdan kabul olunmamıştı. Bu defa ısrar etti. İstifasını kabul etmekten üzüntü duyacağım."

Bkz. *Hâkimiyeti Milliye*, 24 Eylül 1930, No: 3305, s.1. (Y.N.)

DİZİN